A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban 1919

Dokumentum-gyüjtemény

40

10000/412
10412

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HAJDÚ-BIHARBAN 1919

Dokumentumgyűjtemény

KIADJA A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
HAJDÚ-BIHAR MEGYEI BIZOTTSÁGA

Az anyagot összegyűjtötte és a kötetet szerkesztette az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága által szervezett munkaközösség, amelyet a dicső tanácsköztársaság fennállásának 40. évfordulója alkalmából a forradalom Hajdú-Bihar megyei dokumentumainak összeállításával bízott meg.

A munkaközösség tagjai:

Komoróczy György levéltárvezető
Fehér András levéltáros
Gazdag István középiskolai tanár
Farkas Dezső egyetemi adjunktus

Előszót írta:

Gódor Ferenc
a Magyar Szocialista Munkáspárt
Hajdú-Bihar megyei Bizottságának
első titkára

Lektorálta:

Hajdú Tibor (Budapest)

A burkoló terveit készítette: *Menyhárt József*

„A forradalom... rövid idő alatt a legtartalmasabb és legértékesebb tanulságokat nyújtja az egész népnek.

Forradalom idején az emberek milliói és tízmilliói többet tanulnak egy hét alatt, mint a közönséges, álmos életnek egész esztendeje alatt. Mert az egész nép életének hirtelen fordulatánál különösen világosan látható, hogy a népnek melyik osztályai milyen célokat akarnak elérni, milyen erővel rendelkeznek, milyen eszközöket alkalmaznak." *(Lenin.)*

(Lenin Művei 25. kötet. Bpest, 1952. Szikra, 241. old.)

ELŐSZÓ

A Magyar Szocialista Munkáspárt Hajdú-Bihar megyei Bizottsága ezt a kötetet büszke örömmel bocsátja útjára, hogy hirdetője — világító fáklyája — legyen annak a dicső történelmi időszaknak, amely népünk történelmének egyik legjelentősebb szakaszáról ad tanúbizonyságot megyénkben. E kötetben levő hiteles dokumentumok eddig ismeretlen tényeket tárnak a megye közvéleménye elé.

Bár a magyar proletárdiktatúra, a tanácsköztársaság 133 napig állt fent, megyénkben csak egy hónapig tartott, mégis több eredményt valósított meg a dolgozó nép érdekében, mint a korábbi évtizedek együttesen. Ez érthető, hiszen maga a nép vette kezébe sorsának irányítását.

E kötet dokumentumai arról a küzdelemről számolnak be, melyet kommunisták, pártonkívüliek, munkások, parasztok, értelmiségiek, kisemberek, egyszóval minden becsületes, népét és hazáját szerető hazafi folytatott egy jobb élet megteremtése érdekében.

Amikor e lapokat forgatjuk, egy-egy rendelkezést, intézkedést elolvasunk, láthatjuk, hogyan ölt testet az a gondolat, hogy a szocializmusban legfőbb érték az ember. A proletárdiktatúra minden intézkedése a dolgozó nép érdekeit szolgálta. A katonai intézkedések pedig ékes bizonyítékai annak, hogy kik voltak az igaz hazafiak, kik harcoltak a haza függetlenségéért a burzsoá intervenciós csapatokkal szemben. E lapok arról is tanúságot adnak, hogyan harcolt a nép egy szebb, jobb életért, nem kímélve semmit, ezer veszéllyel szemben is. E történelmi időszak tényei és emlékei adtak erőt és acélosították meg a proletáriátus győzelmébe vetett hitét az illegalitásban harcoló kommunistáknak, akik bátran küzdöttek a horthysta fasiszta elnyomással szemben.

A vértanúk százai és ezrei estek áldozatul a horthysta hóhérok kegyetlenkedéseinek, de a kommunista mozgalmat soha nem sikerült felszámolni. A meggyilkoltak, bebörtönzöttek helyébe újak léptek, mert embereket ugyan

meg lehet gyilkolni, be lehet börtönözni, de a jobb jövőbe vetett hitet nem lehet börtönbe zárni vagy bitóra húzni.

A tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje volt az a forrás, amelyből hitet és erőt merítve váltak népünk legjobbjai kemény és osztályöntudatos harcosokká. Nem a dicső tanácsköztársaság emléke erősítette-e a debreceni, nádudvari, hajdúsámsoni, hajdúszováti, balmazújvárosi — s más községekben és városokban — a munkásokat és szegényparasztokat 25 éven keresztül, hogy bízzanak egy szebb, egy jobb, emberibb jövendőben?

Amikor e lapokat olvassuk, emlékezzünk azokra a névtelen harcosokra is, akik feláldozva életüket, szabadságukat, szerényen, minden anyagi vagy erkölcsi előny nélkül vállalták a feketelistát, a kínzatást, a börtönt, a bitót, mert tudták, hogy ügyük a nép ügye. Mert tudták azt, hogy aki a nép ügyét szolgálja, az legyőzhetetlen. Mert szívük minden dobbanásával érezték nagy költőnk, Petőfi Sándor halhatatlan sorainak erejét: „Habár felül a gálya, alul a víznek árja, azért a víz az úr." A dolgozó magyar nép ma szabad hazát épít. S pártunk a felszabadulástól eltelt rövid idő alatt azért tudott ilyen hatalmas eredményeket elérni, mert egy a dolgozó néppel, annak érdekeit, gondolatát, célkitűzéseit fejezi ki és váltja valóra. E történelmi dokumentumok szintén bizonyítékai annak, hogy csak az a nép szabadulhat fel, amely más népeket nem nyom el. Megyénkben a Magyar Tanácsköztársaság védelmében harcoló orosz és osztrák egységek hűen kifejezték azt a mély internacionalizmust, mely az egész világon alapja a kommunista mozgalomnak.

Ajánljuk e kötetet mindazoknak, akik szeretik hazájukat, népüket, akik tanulni és okulni akarnak a múltból. Akik meg akarják erősíteni szívüket, lelküket a további küzdelemhez. Olvassák, lapozgassák e könyvet. És amikor olvassák a dicső múlt tetteit, akkor ne feledkezzenek meg arról, hogy e hősi harcoknak még napjainkban is vannak, s élnek résztvevői. Legyen e kötet kibocsátása méltó kegyelet és tiszteletadás az 1919-es tanácsköztársaság nemcsak elhunyt, hanem napjainkban is élő hős harcosainak. Legyen e kötet napjaink — de a holnap — ifjúságának nemes, hazafias, nép iránti szeretetre való nevelésének fontos eszköze.

Az a tudományos kutatói munkaközösség, amely e kötet elkészítéséhez fogott, nagy vállalkozást hajtott végre, nagy felelősségérzettel és kitartó munkával segítséget nyújtott ahhoz, hogy megismerhessük megyénk dicsőséges történelmét, harcos elődeink, a forradalmi munkások, parasztok és értelmi-

ségiek harcát. A bizonyítékok egész sora tárul elénk, hogy a legjobbjaink hogyan küzdöttek az elnyomás ellen, hogyan szervezték a dolgozó népet a kizsákmányolás, jogtalanság megszüntetéséért folytatott harcra. A Magyar Szocialista Munkáspárt Hajdú-Bihar megyei Bizottsága elismerését és köszönetét fejezi ki a kötet értékes anyagát felkutató, a könyvet szerkesztő tudományos munkaközösségnek, s mindazoknak, akik elkészítésében közreműködtek.

E dicső forradalmi múltunk iránti tisztelet indított bennünket arra, hogy e könyvet kiadjuk a Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának 40. évfordulója emlékére.

GÓDOR FERENC
a Magyar Szocialista Munkáspárt
Hajdú-Bihar megyei Bizottságának első titkára

BEVEZETŐ

Az 1919-es esztendő fordulópont volt a magyar munkás- és parasztmozgalmak történetében. Fordulópont volt azért, mert ekkor tett először kísérletet a magyar munkásosztály, hogy megdöntse a volt uralkodó osztályok kizsákmányoláson felépülő uralmát.

De ez a törekvés nemcsak kísérlet volt. 1919 márciusában a magyar történelem hosszú évszázadai után megdőlt hazánkban a kizsákmányoló magántulajdon szentsége, összeomlott a feudális maradványoktól terhes polgári társadalmi rendszer s a hatalmat annak hivatott birtokosa: a munkásosztály vette kezébe. Végre a nép lett az úr saját hazájában.

Hogy ez megvalósulhatott, abban számos gazdasági, társadalmi és politikai tényező játszott közre. Az 1918/1919. évi forradalmak mindenekelőtt a magyar valóságban gyökereztek. Hazánkban is létrejöttek azok az előfeltételek, amelyek szervesen előkészítették és elősegítették a munkásosztály hatalomra jutását.

Milyen volt az a talaj, amelyen létrejöttek az 1918/1919-es magyarországi forradalmi mozgalmak?

Mint tudjuk, a XX. szd. első évtizedeinek Magyarországát a polgári haladás következetes megvalósítását követelő társadalmi erők és a visszahúzó feudális maradványok közötti harc jellemezte. Ez a harc a társadalom haladó erői részéről a nemzeti függetlenség megteremtéséért, a monarchia rendszerének felszámolásáért, az agrárkérdés demokratikus megoldásáért, az elnyomott nemzetiségek jogainak tiszteletbentartásáért és a nép széles rétegeinek a hatalom sáncaiba való bebocsátásáért folyt.

Ebbe a harcba belekapcsolódott a magyar munkásosztály is, amely a polgári haladáson túlmenően a szocializmus eszméinek valóraváltását, a szocializmus megteremtését tűzte ki maga elé.

A magyar társadalomnak ezek a megoldatlan kérdései méginkább elmélyültek az első világháború kitörésével. A háború imperialista, dinasztikus érdekekért folyt, ahhoz a magyar népnek semmi érdeke nem fűződött. A háború a népre csak nyomort, pusztulást, végnélküli szenvedést hozott.

A munkások és parasztok — a háború első idején megnyilvánuló bizonyos nacionalista hangulattal leszámolva — hamarosan felismerték a háború tulajdonképpeni céljait, meg is elégelték a háborút, hiszen minden erkölcsi vagy anyagi eredmény nélkül hullatták vérüket a frontokon. Az ország a teljes gazdasági kimerülés képét mutatta, a lakosság éhezett. Közben a monarchia haderői egyre súlyosabb vereségeket szenvedtek s a háború győztes befejezése teljesen reménytelenné vált.

Ilyen viszonyok között találta a magyar népet az 1917. évi Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme. A forradalom eszméi, elsősorban annak a béke megteremtésére irányuló követelése, termékeny talajra találtak a magyar nép körében is. A forradalom nagy lendületet adott a Magyarországon már előbb, — 1917 tavaszán megélénkülő munkásmozgalmaknak. A nép, elsősorban a magyar munkásosztály, lelkesedéssel üdvözölte az oroszországi szocialista forradalmat s maga is arra törekedett, hogy saját országában is véget vessen a háborúnak, és kiharcolja az őt megillető gazdasági s politikai jogokat.

1918-ban nemcsak az ország ipari centrumainak, hanem Debrecennek, — ennek az Alföld közepén elterülő nagy mezőgazdasági városnak — és a megyének munkássága, dolgozó parasztsága és haladó értelmisége is forrongani kezdett.

Amíg a háború évei alatt a város munkássága szinte alig hallatta hangját, most egymást érték a sztrájkmozgalmak, béketüntetések és politikai gyűlések. Ezek között legkiemelkedőbbek voltak az 1918 januári béketüntetés, az áprilisi választójogi nagygyűlések, a dohánygyári munkások sztrájkja s nem utolsó sorban a Debrecen minden jelentősebb üzemét felölelő júniusi általános sztrájk. Ebben a több, mint egy hétig tartó sztrájkmozgalomban négyezernél is több munkás vett részt. Ez is bizonyította, hogy a város munkássága a budapesti munkásság minden nagyobb megmozdulására cselekvően válaszolt. Emellett azonban néha önállóan, kezdeményezőleg lépett fel.

Vonatkozik ez a megállapítás elsősorban a város lakosságának a közélelmezés megjavítására irányuló megmozdulásaira, amelyet minden esetben a munkásság, illetve a helyi Szociáldemokrata Párt kezdeményezett.

A helyi munkásmozgalom fellendülését jelezte az a tény is, hogy a munkásság, de az értelmiség és kispolgárság körében egyre nagyobb tért hódított a szervezkedés gondolata. Ilyenformán megnőtt a munkásszakszervezetek létszáma s emellett újak alakultak.

Bár szervezetlenségéből és osztályöntudatának viszonylagos elmaradottságából következően a megye agrárproletariátusa és szegényparasztsága nem tudott felzárkózni a munkásosztály mellé, ennek ellenére a háborúval szembeni elégedetlenségét maga is kifejezésre juttatta. Ez elsősorban a katonai rekvirálások idején nyilvánult meg,

amikor a parasztok eltitkolták és eldugdosták terményeiket, szabotálva ezzel, — bár legtöbbször nem tudatosan — a háború folytatását.

1918 őszén bekövetkezett az Osztrák—Magyar Monarchia teljes összeomlása. A monarchia elveszítette a háborút s ez döntően járult hozzá a polgári demokratikus forradalom kitöréséhez.

A forradalom a megoldatlan polgári demokratikus feladatok valóraváltását tűzte maga elé. Megteremtette a nemzeti önállóságot, kikiáltotta a köztársaságot, napirendre tűzte a földreform keresztülvitelét és garantálta a demokratikus szabadságjogok tiszteletben tartását.

A Károlyi kormány azonban nem tudta megvalósítani a forradalom által felvetett célkitűzések jelentős részét. Nem tudta a forradalmi tömegek állandóan balratolódó irányzatának kifejlődésétől való félelmében, másrészt a nagybirtokos osztályok képviselőinek állásfoglalása következtében erősen ingadozott s pl. a földreformot a nagybirtokrendszer fenntartása mellett akarta végrehajtani. A koalíciós kormány a polgári demokrácia kiépítésén és a helyzet konszolidálásán munkálkodott, pozicióit azonban sohasem tudta megszilárdítani.

A társadalom ellentétes irányú osztályerőinek, vagyis az aulikus nagybirtokosságnak, amely a monarchia mellett továbbra is kitartott s amelynek szervezett ereje nem volt, másrészt a polgári demokráciához ragaszkodó burzsoáziának, végül a munkásosztály és a dolgozó parasztság tömegeinek egyre élesebbé váló küzdelme ezt lehetetlenné tette. A feudális reakciónak túl radikálisak voltak a polgári demokratikus reformkövetelések, a munkásosztály és szegényparasztság tömegeinek viszont kevés.

A néptömegek október 31-ével nem tekintették befejezettnek a forradalmat, sőt egyre radikálisabbá váló követeléseikkel előre vitték azt. A polgári köztársaság sorsát az döntötte el, hogy a társadalom fentemlített ellentétes osztályai közül melyik bizonyul erősebbnek.

Ez a küzdelem tükröződött Hajdú-Bihar megye akkori társadalmi és politikai viszonyaiban is.

A burzsoá államhatalom helyi képviselői a megyében sem tudták megszilárdítani helyzetüket.

A forradalom után a hatalom jelentős része a munkásság és szegényparasztság követeléseit megtestesítő tanácsok kezébe került. Ilyenformán a kettős hatalomnak egy bizonyos, de az oroszországitól eltérő válfaja jött létre, amely tükröződött a megyében is. A munkásosztály és szegényparasztság tömegei tanácsaik vezetésével a polgári forradalom programjának azonnali megvalósítását követelték. De ezeken a követeléseken túl is mentek. A városok, munkásai elzavarták hivatalukból a népellenes háborús tisztviselőket, a falu parasztsága lemondatta a volt jegyzőket, azonnali földosztást követelt, sőt nem egy esetben elfoglalta a nagybirtokokat és maga vette

kezébe a gazdaság irányítását. A néptömegek hatalmi törekvéseinek vezető ereje a debreceni munkástanács volt, amely a forradalomban felfegyverzett debreceni munkásságra támaszkodott. Ezt támasztja alá egyébként az egyik ellenforradalmi újságíró megállapítása is, aki szerint csak látszólag irányított a megyében a polgári demokrácia érdekeit megtestesítő Nemzeti Tanács, a valóságban a munkástanács uralkodott, az „ügyesen szervezett" munkássággal, „amely vállára vette a hatalmat képviselő fegyvert." A munkástanácsnak olyan nagy tekintélye volt, hogy állandóan ellenőrzést gyakorolt a közintézmények fölött és akaratát nem egy esetben (pl. a tiszadobi eseményeknél, Rásó alispán lemondatásakor stb.) érvényesítette. Sőt később — írta a Hajdúsági Virradat 1921 július 17. számában — „minden hatalom a munkástanács kezébe került."

A munkástanács szereplése azt bizonyítja, hogy a szociáldemokrata párti munkástömegek, de annak egyes vezetői is egyre baloldalibbak lettek.

Ez a tény látszólag ellentmondást rejt magában összehasonlítva a helyi szociáldemokrata párt forradalom előtti és utáni magatartását a budapesti pártközpont ugyanezidő alatti tevékenységével. A budapesti szociáldemokrata párt hivatalos körei október 31. után a polgári demokrácia megszilárdítása mellett, a szocialista forradalom és a kommunisták célkitűzései ellen foglaltak állást. Ezzel megpróbálkoztak a helyi szociáldemokrata párt, illetve egyes jobboldali vezetői is (Handler, Szentpéteri stb.). Ezeknek hangja és törekvése azonban teljesen háttérbe szorult s velük szemben az egyszerű munkásokat és a baloldali vezetőket magában tömörítő munkástanács ragadta magához a munkástömegek vezetését. Bár a munkástanács célkitűzéseiben nem szerepel a proletárdiktatúra követelése, mégis magatartása és intézkedései azt bizonyították, hogy a szociáldemokrácia városunkban sokkal nagyobb léptekkel haladt baloldali irányban, mint a budapesti központ. Másrészt kénytelen volt egyre inkább forradalmibb követelésekkel fellépni, mivel nem volt olyan gyakorlata ellenállni az egyre inkább forradalmi igényekkel fellépő munkás- és parasztttömegek nyomásával szemben, mint amellyel a budapesti pártközpont vezetői rendelkeztek.

1919 januárjában döntő jelentőségű esemény zajlott le a megye munkásmozgalmának történetében. A budapesti kommunisták szervezkedésének és a Kommunisták Magyarországi Pártjának hatására Debrecenben megalakult a párt helyi csoportja. A helyi pártszervezetet — a KMP budapesti szervezetének megalakításától eltérően, melynek alapítói az orosz hadifogságból hazatért kommunisták, baloldali szociáldemokraták és a forradalmi szocialisták vezetőiből kerültek ki — eddigi ismereteink szerint kizárólag az orosz hadifogságból hazatért kommunisták hozták létre, akik fogságuk idején megismerkedtek a leninizmus

tanításaival és a kommunista párttal. Bár nincs kizárva, hogy baloldali szociáldemokraták és azok sorában elsősorban az októberi polgári forradalmat irányító baloldali vezetők s a tömegek balratolódását szervező személyek is résztvettek a szervezésben és a párt alapításában. Ennek a kérdésnek kétségtelen eldöntésére azonban eddigi adataink nem elegendők. Minden valószínűség szerint a párt helyi szervezetének tagsága a vezetők példája nyomán mindjárt a megalakulás után szintén a hazatért kommunistákból és a baloldali szociáldemokrata munkásokból tevődött össze.

A pártszervezet a polgári forradalom haladást jelentő vívmányainak megvédelmezése mellett a proletárforradalmat tűzte ki maga elé. Lapjában, a Debreceni Vörös Újságban is ezt a célkitűzést juttatta kifejezésre. Bár a debreceni kommunista párt természetszerűen nem növekedett, de olyan rövid idő alatt nem is növekedhetett erős és nagylétszámú szervezetté, tekintve, hogy január 16-án alakult meg és március végén már egyesült a szociáldemokrata párttal, — tekintélye mégis nagy volt. Tevékenységével ugyanis állandóan ébren tartotta a munkásosztály öntudatát és a paraszti tömegek osztálykövetéseit, amivel fokozatosan a proletárforradalom előkészítéséhez járult hozzá.

A kommunista párt helyi szervezete az önálló forradalmi proletárosztálypolitika követelésével lépett fel s megszületésének első pillanatától kezdve a következetes osztályharc mellett foglalt állást, a társadalom, a munkás- és paraszttömegek bajainak megoldását a proletárhatalom megteremtésében látta. Megalakulásának első mozzanatai az osztályharcos álláspontot juttatták kifejezésre és eltérően a szociáldemokrata szónoklatoktól, a szociáldemokrata jobboldal demagóg nyilatkozataitól, mindvégig világosan látta a proletárdiktatúrának, mint a kapitalizmus társadalmi rendjét megdöntő új államformának szükségességét. A pártszervezet ilyenformán fellépésével egyidejűleg gyújtópontjába vonta azt a szervezett erőt, amely előrelendítő erejéve vált a forradalom további mozgásának. Követelései határozott irányt mutattak a forradalmi — sokszor ösztönös — tömegmozgalmaknak s ha szervezetileg még nem tudott, de eszmeileg élére állt mindenfajta baloldali megmozdulásnak. Ennek következtében megalakulása után a párt lett a forradalom továbbfejlesztésének döntő ereje, egyben a munkástanács tevékenységét is forradalmi irányba igyekezett befolyásolni.

1919 márciusában a polgári köztársaság csődbe jutott. Csődbe jutott elsősorban azért, mert nem tudott úrrá lenni az ország súlyos gazdasági helyzetén, másrészt az egyre inkább balratolódó munkás és paraszttömegek forradalmi cselekvését nem tudta, de nem is akarta helyes irányban vezetni. Sőt láttuk azt is, hogy ezeket a törekvéseket fegyveres erővel igyekezett gátak közé szorítani, ami által teljesen lerombolta amúgy is gyenge tekintélyét. A burzsoázia az áprilisra ki-

tűzött nemzetgyűlési választásoktól remélte helyzetének megszilárdítását. Ezekre a választásokra azonban nem kerülhetett sor. Közben ugyanis az antant hatalmak katonai jegyzéke, az úgynevezett Vyx jegyzék, — párosulva az említett belpolitikai helyzettel — megbuktatta a Berinkey kormányt. A kormány bukása egyúttal a polgári társadalmi rendszer bukását is jelentette.

Március 21-én Magyarországon a munkásosztály kezébe vette a hatalmat s a munkásosztály egységére támaszkodó Forradalmi Kormányzótanács kikiáltotta a proletáriátus diktatúráját. Magyarország tanácsköztársasággá alakult. Bebizonyosodott hogy a munkásság az egyetlen társadalmi erő, mely képes az ország további vezetésére.

A hatalom átvétele a munkásosztály által nem érte váratlanul a debreceni munkásságot sem. Már a munkástanács március 20-i ülésén a munkásosztály felfegyverzését és a hatalom fegyveres meghódítását követelték. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a munkástanács egész addigi tevékenysége során bizonyos fokú kormányzási gyakorlatot és erkölcsi tekintélyt szerzett magának. Március 22-én a hatalom a városban a debreceni munkástanács kezébe ment át, amelynek tagjai között ekkor már ott voltak a kommunisták képviselői is.

Március 23-a után a községi direktóriumok megalakulásával a megyében is létrejött a proletárhatalom. Jellemző, hogy az új hatalommal szemben semmilyen ellenállást nem tanúsítottak Debrecen uralkodó osztályának képviselői, mert képtelenek voltak erre. De nem fejtettek ki ellenállást a megye nagybirtokosai s azok képviseletében a főszolgabírói apparátus és a csendőrség sem.

A munkáshatalom osztálybázisát elsősorban a debreceni munkásság képezte. Mint a rendőrség egy későbbi jelentése lerögzítette, a debreceni s a városon belül a vagongyári munkások „fegyveres politikai szereplése óriási lendülettel vitte előre a magyarországi bolsevizmust." Ők voltak azok, akik „Debrecenben megalapozták és magvát képezték a vörös uralomnak." De ugyanakkor „nekik köszönhető az, hogy a magyarországi bolsevizmus tekintetében Debrecen elfoglalta és kiérdemelte Budapest után az első helyet."

A polgári demokratikus forradalom átfejlődése szocialista forradalommá ennél sokkal bonyolultabb történeti folyamat volt Debrecenben és a megyében is, hiszen a debreceni munkásosztály mellett a földnélküli és szegényparasztság, a haladó értelmiség egy része is szerepet játszott a forradalom továbbfejlődésében. Mégis a fenti jelentés világosan bizonyítja, hogy a helyi kommunista pártszervezet és a baloldali szociáldemokraták által vezetett debreceni munkásosztály döntő szerepet játszott a proletárhatalom előkészítésében, majd annak megszilárdításában.

Falun elsősorban az agrárproletáriátus, és a néhány holdas szegényparasztok képezték a proletárdiktatúra osztályalapját. Ezt többek között a püspökladányi főjegyző utólagos jelentése is igazolja, amelynek szavai szerint a proletárdiktatúra kikiáltását közvetlenül megelőző időben „a novemberi forradalom hatása alatt állott a közönség, különösen annak a vagyontalan emberekből és a politikai élet terén nagyszabású változásokat óhajtó elemeiből előállott része. A közönség nyugtalankodó részénél minden irányban fokozott igények jelentkeztek, amely feltétlen teljesítésének követelésére magát jogosítottnak tartotta." (Lásd 474. dok.)

A megyében a forradalom centruma Debrecen volt egész Hajdú megye területére kiterjedő érvénnyel. Viszont Bihar megyére vonatkozólag ugyanezt a szerepet töltötte be Nagyvárad, a megye központja azokban az időkben. A hatalmat Hajdú megyében a debreceni munkásság akaratát megtestesítő munkástanács biztosan tartotta a kezében. A forradalmi intézkedések Budapestről, illetőleg a debreceni munkástanácstól indultak ki, amely a városi és a megyei direktóriumon keresztül sugározta szét azokat az egész megyébe.

A hatalomnak Debrecenben való centralizálódása természetes volt. Ugyanis Hajdú megye mezőgazdasági vidék volt, ahol a lakosság túlnyomó többségét a parasztság képezte, míg a szocializmus eszméjét hordozó, annak megteremtésére és vezetésére hivatott munkásosztály, elsősorban a nagyüzemi munkásság Debrecenben volt számottevő. Nem jelentette ez természetesen azt, hogy a községi tanácsok nem voltak a helyzet urai. De ha szükséges lett volna, a hatalmat szilárdan kézben tartó debreceni munkásság, — nincs kizárva, hogy — az egész megyében érvényesítette volna a proletárdiktatúra hatalmi szavát.

A debreceni munkástanács a hatalom átvétele után intézkedéseket hozott a forradalom törvényes rendjének fenntartására. Emellett csodálatos érzékkel, a forradalmi időkre jellemző gyorsasággal és határozottsággal fogott hozzá a társadalom szocialista szellemű átalakításához, a megye életének igazgatásához. Nem egy esetben megtörtént, hogy a debreceni munkásság a központi rendelkezésekre nem várva, öntevékenyen intézkedett.

A forradalom rendjének védelme érdekében statárium kihirdetése vált szükségessé. A város és megye élére a munkástanács saját tagjai közül 3—3 tagú direktóriumot választott. A megyei direktóriumon keresztül kiterjesztette a forradalom hatalmi hálózatát az egész megyére, utasítva a községek szocialista vezetőit a hatalom átvételére és a szükséges forradalmi intézkedések megtételére.

A közhivatalokhoz és közintézményekhez „politikai ellenőrző biztosokat" küldött ki, akiknek elsődleges feladata a hivatalok ellenőrzése és a közigazgatás folyamatosságának biztosítása volt.

Mint említettük, a proletárdiktatúra Magyarországon a munkásosztály egységén alapult s a hatalmat a két munkáspárt vezetőiből alakult kormány vette át. Debrecenben, bár nem előzte meg a hatalom átvételét a két munkáspárt megegyezése, ennek ellenére a hatalom tényleges birtokbavételét a munkástanácson keresztül a két munkáspárt proklamálta. A munkástanács március 22-i ülésén ugyanis már a kommunista párt vezetői is ott voltak és elsőként üdvözölték a proletárhatalmat. Ettől kezdve a két párt vezetői szorosan együttműködtek, míg végül március végén városunkban is bekövetkezett a két párt egyesülése, a munkásosztály tényleges egysége. Ez időtől fogva a város munkássága közös akarattal, vállvetve, egymást támogatva munkálkodott az új társadalom építésén.

Az egyesült munkáspárt, a Magyarországi Szocialista Párt, lényegében nem volt forradalmi élcsapat. Ez azt jelentette, hogy nemcsak a munkásosztály, dolgozó parasztság és haladó értelmiség legjobbjait tömörítette magában, hanem más elemeket is.

Mint majd látjuk, a forradalom adminisztratív intézkedésekkel az összes polgári pártokat megszüntette. E pártok azonban ahelyett, hogy működésükből levonták volna a szükséges következtetéseket és tanulságokat, aminek folytán feloszlottak volna, kinyilvánították a proletárdiktatúra melletti állásfoglalásukat és még a két munkáspárt egyesülése előtt beléptek a Szociáldemokrata Pártba. Az SzDP vezetői ezt örömmel vették, hiszen a párt tekintélyének növekedését várták a párttagság számbeli növekedésétől. Ilyen módon a párt tagjaivá lettek a polgárság, sőt a nagypolgárság elemeit magukban tömörítő Radikális, valamint a Függetlenségi és 48-as (Köztársasági) pártok volt tagjainak jelentős része. A párt felhígulását eredményezte az is, hogy a Szociáldemokrata Pártnak még a forradalom előtt tagjaivá lettek a nem munkás szakszervezetek (közalkalmazottak, kereskedők stb.) tagjai, akik között az egyszerű altisztektől kezdve a rendőrtisztekig mindenkit meg lehetett találni. Mindez annak volt az eredménye, hogy a Szociáldemokrata Pártban igen erősek voltak a pártélettel, a párt szervezésével kapcsolatos opportunista nézetek. A debreceni Szociáldemokrata Párt vezetői ugyanis mindenkit szocialistának, proletárnak tekintettek, aki hajlandó volt belépni a pártba s azt gondolták, hogy ezzel a proletárdiktatúra pozícióit erősítik meg.

Ez azonban súlyos tévedés volt. Mert ezek az elemek, mint az egységes szocialista párt tagjai, csak színleg voltak proletárok, a valóságban megmaradtak a régi rendszer híveinek s az ő párttagságukkal nem erősödött, hanem határozottan gyengült a párt. Ennek következtében a párt kispolgári és polgári tömegei között valósággal elvesztek a kommunisták, a volt kommunista párt tagjai és a szociáldemokrata párti munkások.

A párton belül a munkásság felhígulása a kispolgárságban, másrészt a jobboldali szociáldemokraták erős pozíciói az egyesült párt vezetésében azt a helyzetet idézték elő, hogy a párt nem tudta betölteni a reá váró szerepet, amely történelmi helyzetéből a proletárdiktatúrában szükségszerűen következett s ahogyan azt a lenini tanítások megfogalmazták. A debreceni pártszervezet nem tudott a helyi hatalom proletár erőinek szervező, előrelendítő, ellenőrző motorjává, élcsapatává válni.

A párt tevékenysége általában összefonódott a direktórium tevékenységével, vezető szerepe — bizonyos korlátok között — mégis érvényesült. Ez tükröződött elsősorban a direktóriumban levő pártvezetőkön, párttagokon keresztül, akik minden nehézség ellenére is a forradalmi marxizmus szellemében igyekeztek dolgozni. A proletárhatalom helyi apparátusának ellenőrző, előrevivő ereje, mint mondottuk, ennek ellenére a munkástanács, a debreceni forradalmi munkásság volt.

A pártnak mint szervezetnek tevékenysége inkább a városi, de elsősorban a falusi néptömegek forradalmasítására, szocialista szellemű nevelésére irányult. Ezt a célt szolgálták a pártnak vasárnaponkénti, a megye egész területére kiterjedő szocialista népgyűlései és a sajtó hasábjain napvilágot látott elméleti jellegű cikkei, valamint a színházban — szünetek közben — tartott előadásai. A pártnak ez a tevékenysége éppúgy, mint a direktórium működése azt bizonyították, hogy a párt ideológiájának alapjait a forradalmi marxizmus képezte, amelynek széleskörű elterjesztésével jelentős mértékben erősítette a proletariátus diktatúráját.

A Forradalmi Kormányzótanács rendeletei értelmében a városi és megyei direktórium rövid néhány hét alatt megszilárdította a munkáshatalmat az egész megyében.

A forradalom belső rendjének védelme érdekében a Belügyi Népbiztosság új, fegyveres karhatalmat hozott létre a megyében is: a Vörös Őrséget. A fegyveres karhatalom szervezése súlyos hibákat hordozott magában. A volt rendőrség és csendőrség teljes emberállománya a Vörös Őrség tagjává lett. A helyi munkástanács viszont nem szólhatott bele a régi rendőrség politikai szempontból való felülvizsgálásába. Bár a megalakult karhatalom munkásokból toborzott vörös őrökkel frissült fel, mégis azt kell megállapítanunk, hogy a hatalmat képviselő fegyver jelentős része a burzsoá társadalom támaszainak a kezében maradt, akik semmiképpen sem lehettek a proletár állam hívei. Ezek, mint a proletár államhatalmi apparátusban bennmaradt ellenséges elemek, a fegyverek birtokában ellenforradalmi terveket szövögettek.

A hatalom átvétele megkövetelte a proletariátustól, hogy kezébe vegye a hatalom biztosítását, a forradalom törvényes rendjét szolgáló bírói funkciókat is. Ennek folytán március végén megalakultak a For-

radalmi Törvényszékek, amelyek rögtönítélő bíróságok voltak. Tagjai valamennyien megbízható szervezett munkásokból kerültek ki, akik a forradalom rendje ellen vétők fölött intézkedtek. Bár a bírói funkciók teljes egészükben nem kerültek a proletariátus kezébe — megmaradtak a régi bíróságok is, —, mégis azt kell mondanunk, hogy a Forradalmi Törvényszékek életbe léptetésével megkezdődött az új proletár bíróság kialakulása.

A proletárhatalom megszilárdulását eredményezték az áprilisban országszerte megtartott tanácsválasztások. Ezeken a választásokon a város és megye népe hitet tett a proletárdiktatúra mellett, a munkásság, parasztság és haladó értelmiség személy szerint is kinyilatkoztatta, hogy magáénak érzi az új rendszert. Ez volt Magyarországon az első, igazán demokratikus választás, amikor megválasztották a helyi tanácsok és a tanácsok országos gyűlésének képviselőit.

A választások eredményeképpen megalakultak a tanácsok intézőbizottságai s ezek irányították az illető területek közigazgatását.

A város közigazgatására is érvényes az a megállapítás — ami különben országos jelenséget jellemez — hogy a tanácsköztársaság elmulasztotta az államhatalom megtisztítását s a régi rend vezetőinek eltávolítását mellőzte. Természetesen a kistisztviselők állását senki se kívánta érinteni. Ugyanez a jellemző jelenség a megyében is tapasztalható volt. A közigazgatás régi szervei (alispáni hivatal, szolgabirói hivatalok stb.) továbbra is fennmaradtak, általában mindenütt a régi tisztviselői gárdával. Ezeket a tisztviselőket a proletárdiktatúra megfosztotta rendelkezési jogaitól és a tanácsok intézőbizottságai által kirendelt politikai ellenőrző megbízottak irányítása alatt dolgoztak. A proletárdiktatúrába való békés átmenetnek és a szociáldemokrata jobbszárny opportunizmusának, nem utolsó sorban a proletárhatalom egy hónapig tartó rövid időszakának volt a következménye, hogy a proletárközigazgatás a megyében még a tanácsválasztások után sem alakulhatott ki teljes mértékben. Ilyenformán ellentmondás állott fenn a forradalom eszmei lényege, célkitűzése és végrehajtása között azáltal, hogy a hatalom gyakorlásának menete közben a forradalmi módszerek elvi céljai érvényesültek, de a végrehajtó szervek a régi, kapitalista államigazgatásban kiemelkedett s bevált tisztviselőkből álltak, akik több esetben lassították és fékezték a forradalmi intézkedések érvényesülését. A proletárdiktatúra hatalmon levő emberei ellenőrizték és irányították ugyan a régi közigazgatás tisztviselőit, de magában a közigazgatás szervezeti formájában rejlett a hiba, amely miatt nem tudták meggátolni a sokszor lappangó szabotázs törekvéseket, mert a rövid idő alatt az orosz példának a tanácsrendszer megszervezésére vonatkozó tapasztalatait teljes egészükben nem követhették. 1919 folyamán Hajdú-Bihar megyében és Debrecenben a hatalom és jog forrása az országos tanácskormány,

a Forradalmi Kormányzótanács rendelkezésein kívül helyi viszonylatban a debreceni és a megyei direktóriumok voltak, viszont a direktóriumok utasításait az az alispáni tisztviselői gárda hajtotta végre, amelynek érdeke és osztálykövetelése éppen a proletárdiktatúra megsemmisítése volt. Ez az ellentmondás csakis úgy oldódhatott volna fel, ha a Tanácsköztársaság nem egy hónapig, országos viszonylatban nem négy hónapig, hanem hosszabb ideig tartott volna. Mindezek ellenére azonban mégis leszűrhetjük azt a tanulságot, hogy bár a hatalom sáncai mögött ott maradtak a régi tisztviselők, mégis kialakulóban volt a *proletárközigazgatás új formája*. Ennek folyományaként egymás után születtek meg a forradalom hatalmi szervei, amelyeknek vezetősége már a proletárdiktatúra megbízható, osztályhű, lényegében marxista-leninista irányzatot követő személyeiből állott; ennek következménye volt az is, hogy a direktóriumok mellé, mint szakágazati irányító és hatalmi szervek felsorakoztak a különböző forradalmi bizottságok s Debrecenben is több bizottság intézte a várospolitika ügyvitelét, míg magát az ügykezelést, tehát a hivatali adminisztrációt, a polgármesteri hivatal ügyosztályai látták el.

A debreceni városi direktórium röviddel a forradalom után hozzákezdett a gazdasági élet szocialista átszervezéséhez. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a Kormányzótanács rendeletei értelmében megkezdődött a kizsákmányolást biztosító magántulajdonok megszüntetése, a szocialista jellegű üzemek létrehozása és a gazdasági élet tervszerű irányításának megszervezése. De nemcsak a városokban, hanem a községekben is megindult a gazdasági élet átszervezése, bár ott vontatottabban haladt, eltekintve a földbirtokreform végrehajtásától.

Ezeknek az intézkedéseknek során a Tanácsköztársaság tulajdonába mentek át a húsznál nagyobb létszámmal dolgoztató ipari és közlekedési vállalatok, mindenekelőtt a nagyvállalkozások.

A szocializált üzemeket munkásokból választott üzemi biztosok és üzemi munkástanácsok irányították. Az üzemek tervszerű termelésének biztosítása az Ipari Termelési Tanácson keresztül történt, amely a város és megye területén levő üzemek fölött felügyeletet gyakorolt.

Nagy jelentőségű volt a szocialista jellegű gazdálkodás létrehozása szempontjából a bankok és hitelintézetek államosítása. A forradalom alatt munkásellenőrzés alatt állottak a város és megye összes pénzintézetei. Ezeknek közvetlen irányítása a Pénzügyi Népbiztosság által kinevezett debreceni „Pénzügyi Direktórium" kezében volt. A pénzintézetek tisztviselői csak a kirendelt politikai megbízottak és a direktórium jóváhagyásával utalványozhattak. A direktórium ilyen formán nemcsak a burzsoázia pénzkészleteire tette rá a kezét, hanem az egész pénzforgalomra, ami által biztosíthatta a gazdasági élet tervszerű irányítását és az üzemek termelésének folyamatosságát.

Igen súlyos problémája volt a tanácsköztársaság gazdasági életének a közellátás biztosítása. Ez nemcsak az ország ipari vidékeire és nagyvárosaira volt jellemző, hanem a mezőgazdasági termékekben máskor bővelkedő Hajdú megyére és Debrecenre is. A direktóriumok teljesen kimerült gazdasági szervezetet vettek át a polgári társadalmi rendszertől. A mezőgazdasági és élelmiszerkészletek a hosszú háború következtében teljesen kifogytak, az üzletek már a Károlyi-kormány idején üresen állottak. A népgazdaság rendelkezésére álló javak szükséglet szerinti arányos elosztásának igénye követelte meg a kereskedelmi vállalatok szocializálását.

A direktóriumok az üzletek előtti sorbanállás megszüntetésére, amely még a forradalom előtti időszak maradványa volt, bevezették a vásárlási jegyrendszert. Annak biztosítására, hogy a meglevő árukészletek elsősorban a munkásság, a dolgozó nép szükségleteit fedezzék, — az üzletekben mindenekelőtt azok vásárolhattak, akik az áruigény szükségességét igazolták. A burzsoáziánál elrejtett készleteket szervezett munkásokból alakult bizottságok kutatták fel és kiosztották a megtalált árut a lakosság nincstelen tömegei között.

A proletárdiktatúra gazdaságpolitikájának igen bonyolult és megoldatlan problémája maradt az agrárkérdés helytelen rendezése. Mint már utaltunk rá, a megye földnélküli parasztsága a polgári forradalom idején türelmetlenül várta a földosztást és nem egyszer — felsőbb rendelkezésre sem várva — elfoglalta a nagybirtokokat vagy megkezdte a föld szétosztását. A parasztság a proletárdiktatúrától évszázados vágyának teljesülését remélte, azt várta, hogy a föld saját egyéni tulajdonába kerül. A tanácsköztársaság vezetői azonban, legínkább a termelőszövetkezeti eszme korai megvalósításának, a többtermelés vágyának érdekében arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a kisajátított nagybirtokokat nem osztják ki a parasztok között, és a 100 kh-nál nagyobb földbirtokot szocializálják. Az így szocializált nagybirtokot a termelőszövetkezeti keretben leendő közös művelés céljából az állam átadta a parasztoknak. Ennél az intézkedésnél a mezőgazdasági termelés folyamatosságának gondolata vezette a tanácskormányt, amely mögött az a termelési célkitűzés állott, hogy a városi lakosságot megszakítás nélkül el tudják látni élelemmel s ezt csakis akkor látták biztosítva, ha a nagybirtokot nem daraboljak szét. A földkérdésben tehát nem látták meg a parasztság igényeinek kielégítése esetén jelentkező politikai előnyt, hanem csupán gazdasági vonatkozásait vették észre az egész agrárproblémának.

A termelőszövetkezetek azonnali megteremtésének gondolata elég erős volt a debreceni szociáldemokrata pártban is, bár nem volt egyeduralkodó, mert a szervezett földmunkások — ismerve a parasztság hangulatát — a földosztás mellett foglaltak állást. A termelőszövetkezetek

eszméjét, mint a szociáldemokraták által hirdetett nézetet, az egyesült párt is magáévá tette, melynek a Népakarat hasábjain nem egyszer hangot is adott. A debreceni kommunista párt a földbirtok megváltás nélküli kisajátítását követelte, azonban az egyéni gazdálkodás és közös művelés kérdésében nem foglalt állást.

A Kormányzótanács rendelkezése értelmében a megyében is kezdetét vette a nagybirtokok szocializálása és termelőszövetkezetekké való átalakítása. Ennek az ügynek szervezeti irányítása a „birtokrendező és termelést biztosító bizottságok" kezében volt. A földbirtokpolitika következtében a megyében is alakult néhány termelőszövetkezet, pl. Balmazújvároson, Hajdúszoboszlón, ezek azonban az idő rövidsége miatt a szervezés kezdeti állapotán nem juthattak túl.

A fentiek folytán a nagybirtokok agrárproletárjai nem kaptak tiszta képet a kisajátításról, a megváltozott helyzetről, annál is inkább, mivel a szocializált birtokok élén legtöbbször ott maradtak a volt tulajdonosok és gazdatisztjeik, mint szakemberek. A hajdúmegyei direktórium felismerte ennek a helyzetnek fonákságát s emiatt tiltakozását fejezte ki a Földművelésügyi Népbiztosságnál. (Lásd 248. dok.)

Az agrárhelyzet azonban, mint valószínűleg az ország más részein is, megyénkben sem volt ilyen egyértelmű. Ugyanis a termelőszövetkezetek szervezése mellett nem egy esetben találkozunk a föld felosztására irányuló törekvésekkel, sőt tényleges földosztással is. De ilyen jelenség nemcsak a megyében volt tapasztalható, hanem Debrecenben is. A Népakarat híradásai szerint valószínűleg a szervezett földmunkások kezdeményezésére a proletárdiktatúra alatt is tovább folyt a föld nélküli mezőgazdasági munkások földosztás céljából való összeírása.

A földosztás elmaradása a megyében is negatív hatást váltott ki a proletárhatalom osztálybázisának kiszélesedése, a szegényparasztság tömegeinek megnyerése szempontjából. Különösen fontos lett volna a parasztság forradalom mellé való állítása Hajdú-Biharban, ahol a lakosság addig elnyomott osztályainak számbelileg nagy többségét az ipari munkásság mellett az agrárproletariátus és a néhány holdas szegényparasztság tette ki. A parasztságnak ezeket a rétegeit éppen a fentiekből adódóan nem sikerült teljes mértékben és maradéktalanul forradalmasítani, a munkáshatalom megingathatatlan erejévé tenni. Pedig ha ez megvalósul, létrejöhetett volna a debreceni munkásság és a megye szegényparasztságának szoros összefogása, amelynek a tanácsköztársaság látta volna hasznát. A tanácsköztársaságnak ezt a tapasztalatlanságból eredő és a lenini parasztpolitika lényegét meg nem értő intézkedését helyesbítette a Magyar Kommunista Párt 1945-ben a földosztás által.

Igen széleskörűek, körültekintőek voltak és a megoldatlan feladatok legfontosabbjait ölelték fel azok az intézkedések, melyeket a direktóriu-

mok a kulturális élet átszervezése területén és a néptömegek szociális körülményeinek megjavítása érdekében tettek. A városi direktórium ezirányú tevékenységének lelke, a baloldali szociáldemokrata dr. Lefkovits Vilmos volt. A munkástanács az ő javaslatára már a forradalom másnapján kimondotta az iskolai vallásoktatás eltörlését, amelyet magáévá tett a haladó gondolkozású tanítóság és tanárság is. Bár a városban levő egyházi iskolák államosítása már nem valósulhatott meg, a város pedagógus társadalma, szakszervezetének irányításával, tervbe vette a közoktatás gyökeres megreformálását. A tanárság haladó részét ebben a tevékenységében elsősorban a gyermekek szocialista szellemű nevelésének gondolata vezette.

A kialakulóban levő kultúrforradalomnak voltak jelei a direktórium azon intézkedései, melyek az analfabétizmus megszüntetésére, közkönyvtárak létesítésére, munkáselőadások és hangversenyek szervezésére, új, szocialista szellemű folyóirat megindítására irányultak.

A háborúban sokat szenvedett dolgozó néptömegek helyzetének javítását szolgálták elsősorban azok a rendelkezések, amelyek visszaadták a szegényeknek zálogházakba tett kis értéktárgyaikat, leszállították a lakbéreket, sőt a frontról visszatértek lakbérét elengedték.

A közegészségügy, elsősorban a munkásegészségügy megjavítása érdekében a direktórium köztulajdonba vette az addig magántulajdonban levő kórházakat és egészségügyi intézményeket, kötelezővé tette a baleset- és betegbiztosítást s a szegények részére ingyenessé az egészségügyi szolgáltatásokat. Ezeknek a rendelkezéseknek nyomán a munkásosztály több évtizedes törekvései lettek valósággá.

A direktóriumoknak a társadalom szocialista átszervezése irányában kifejtett bátor, sokrétű és határozott tevékenységét csak akkor értékeljük helyesen, ha figyelembe vesszük, hogy olyan körülmények között cselekedtek, amikor Bihar megye határán állottak a tanácsköztársaság ellen készülő imperialista román királyi csapatok, melyeknek az antant által szervezett támadása a proletárhatalmat létében fenyegette.

A megyének, mind Hajdúnak, mind pedig Biharnak, éppen ebből a sajátos helyzetéből adódóan igen fontos szerepe volt. Hajdú-Bihar a tanácsköztársaság külső védelmében a román hadsereggel szemben az előőrs, az előretolt bástya szerepét játszotta. Igen sok függött attól, hogy milyen mértékben fognak helytállni a román támadástól közvetlenül fenyegetett hajdú-bihari vidéken a proletárhatalom erői.

Meg kell állapítanunk, hogy a megye munkásságának és parasztságának tömegei megállták helyüket a proletárhaza védelmében. A munkástanács vezetői s maga a munkásosztály is felismerték azt a feladatot, amelyet a parancsoló szükségszerűség ezen a téren reájuk rótt.

A debreceni munkástanács már a hatalom átvétele utáni napon —

amikor országosan még meg sem kezdődött —, hozzáfogott a proletariátus fegyveres erejének, a Vörös Hadseregnek megszervezéséhez. A toborzások eredményeként ezrével léptek be a megye munkásai és szegényparasztjai a forradalom hadseregébe. Április 16-án a párizsi „békekonferencia", lényegében az antant hatalmak, döntése folytán a román burzsoá hadsereg támadást indított a Magyar Tanácsköztársaság leverésére. A támadás a proletárhadsereg szervezésének kezdetén érte Tanács-Magyarországot, ami a túlerőben levő román hadsereg számára föltétlen előnyt biztosított. A támadás hírére, a proletárdiktatúra védelmében, megmozdult Debrecen felfegyverzett munkássága. A munkások szakszervezetenként jelentkeztek a Vörös Hadseregbe és a front megerősítésére a román hadsereg elé mentek.

A tanácsköztársaság elleni külső fegyveres támadás pillanatát használták fel a rendőrségnél és a közhivatalokban bennmaradt ellenforradalmárok a proletárhatalommal szembeni megmozdulásokra. A vármegye volt urai fegyveres ellenforradalmat robbantottak ki a rendőrség ellenforradalmi elemeire támaszkodva. A direktóriumok azonban a városban tartózkodó osztrák internacionalista vörös katonák támogatásával rövid néhány óra alatt urrá lettek az ellenforradalom fegyveres kísérletén. Az ellenforradalomnak ez a debreceni felkelése az első komolyabb ellenforradalmi megmozdulás volt a tanácsköztársaság területén, ami elsősorban a front közelségével, a románok gyors és váratlan előnyomulásával magyarázható.

Az ellenforradalom nemcsak az államhatalmi szervekben lépett fel, hanem a hadseregben is. A Vörös Hadsereg részét képező székely hadosztály tisztikara a román támadással szemben a visszavonulás politikáját folytatta s tárgyalásokba bocsátkozott a román parancsnoksággal. A hadosztály tisztjei, híven az ellenforradalom politikájához, alig tíz nappal a támadás megindulása után letették a fegyvert az ellenség előtt. Ez a fegyverletétel a tanácsköztársaság elárulásával volt egyenlő.

A Vörös Hadsereg hajdú-bihari és budapesti egységei, Debrecen szervezett munkássága és a megye szegényparasztjai minden hazaárulás ellenére hősiesen küzdöttek a túlerőben levő román haderőkkel.

A Vörös Hadsereg hajdú-bihari harcainak emlékezetes eseménye marad a vámospércsi csata. Itt tartóztatták fel rövid ideig a Debrecen irányába haladó ellenséget a Vörös Hadseregben küzdő osztrák internacionalista vörös katonák a debreceni munkásokkal együtt. E harcban számosan vesztették életüket a proletárdiktatúráért s a hősök között áldozta életét a magyar proletariátus ügyéért az osztrák egységek parancsnoka, Rothziegel Leó is.

Debrecen direktóriuma és a szervezett munkásság Debrecen védelmét határozta el. Erre a védelemre azonban a nagy erővel megindult

román támadás és a székely hadosztály egyidejűleg bekövetkezett árulása folytán nem kerülhetett sor. Április 22-ről 23-ra virradó éjjel, alig egy hónapi fennállás után, városunkban megdőlt a proletariátus hatalma. A nemzetközi imperializmus fojtotta azt meg, a román burzsoá hadsereg túlereje által, a belső árulásra támaszkodva.

Április végén, május elején a külső fegyveres ellenforradalom egész Hajdú-Biharban leverte a munkások és parasztok, a magyar dolgozó nép hatalmát. Abbamaradt az új társadalmat építő tevékenység, nem valósulhattak meg azok a tervek, melyek a dolgozó nép érdekeit voltak hivatva szolgálni.

Bár a külső ellenforradalom egy időre győzedelmeskedni tudott a megyében a proletárhatalom fölött, a városok munkásai és a megye szegényparasztjai közül nem kevesen harcoltak tovább a Vörös Hadsereg kötelékében Hajdú-Bihar felszabadításáért, a proletárdiktatúra győzelemre juttatásáért. (Ragyogó elbeszéléseket írt ezekről a harcokról Karikás Frigyes: A járatos ember és más elbeszélések, 1958. Bp. című könyvében.) Sőt a munkáshatalom helyi vezetőinek nagyrésze a későbbi hónapokban is azzal a tudattal küzdött Budapesten vagy máshol az ország területén, hogy a proletárdiktatúra Hajdú-Biharban nem halt meg örökre. Ezt a hitüket a történelem azóta bekövetkezett fejlődése igazolta és megerősítette, mert a proletárdiktatúra valóban újratámadt 1948-1949-ben, amikor megszületett a második, most már legyőzhetetlen magyar proletárhatalom. Hogy ez bekövetkezhetett, abban döntő jelentősége volt a Szovjetunió hadserege 1945-ös hadműveleteinek, melyeknek során szétzúzta a magyarországi fasizmust és megteremtette hazánk szabadságának és függetlenségének belső és külső előfeltételeit. Ezzel és csakis ilyen módon vált lehetővé, hogy az 1919. év tanulságaira építő magyar munkásosztály s annak forradalmi pártja, az MSZMP, 1959-ben megünnepelheti a 40 esztendős múltból felénk néző hősi harcosok, történelmi küzdelmek emlékét.

* * *

Amikor az olvasó e könyvet kezébe veszi, a tanácsköztársaság hajdú-bihari történelmének írásos emlékeit látja maga előtt s ha elolvassa a dokumentumokat, értékeli a bennük foglalt eseményeket, önkéntelenül is maga elé vetíti a 40 évvel ezelőtt lezajlott eseményeket. S ha megelevenedik az akkori kornak történelme, rá kell jönnie arra, hogy az akkori időket nem a mai kor követelményeinek mércéjével kell mérlegelnie, hanem a 40 év előtti idő mércéjével. Igaz, hogy a Magyar Tanácsköztársaság vezetői s természetesen a proletárhatalom helyi vezetői is, sok hibán, tévedésen keresztül építették az új társadalmat; hiszen nemcsak az egyszerű munkások és dolgozó parasztok tömegei, de még azok irányítói sem mindig értették teljesen és helyesen

a szocializmus tanítását, eszmevilágát. A szocializmus építésének gyakorlata pedig még inkább ismeretlen volt előttük, mert a proletárhatalom Szovjet-Oroszországban is csak kezdeti állapotát élte, a közös együttműködésre pedig a remények élő lobogásán kívül alig-alig volt valami lehetőség.

De városunk és megyénk munkásosztályában volt annyi bátorság, szervezettség és erő, hogy neki mert fogni a régi világ lerombolásának és egy új világ felépítésének. Nem rajta múlott, hogy ez a szándéka akkor még nem valósulhatott meg. A tanácsköztársaság a megyében alig egy hónapig állott fenn, de ez alatt a rövid idő alatt hősies erőfeszítéseket tett a proletár Magyarország helyi erőinek összefogása érdekében. Éppen ezekből következően népi hatalmunk ősére: az 1919-es tanácsköztársaságra úgy kell tekintenünk, mint elődeinknek a szocializmus megvalósítására irányuló törekvésére. Megyénk munkásmozgalmának ezt a kiemelkedő korszakát, mint forradalmi hagyományaink büszkeségét és történelmünk legküzdelmesebb lapjait ma is fölemelt fővel s öntudattal nézzük.

A kötet kiadásával célunk a tanácsköztársaság hajdú-bihari emlékeit őrző dokumentumok közreadása volt. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az események dokumentációjánál elsősorban a tanácsköztársaság időszakának, vagyis 1919. március 21. és április 23. közötti időnek ismertetése volt fő célkitűzésünk, míg az 1919. március 21-ét megelőző időszakot csak annyiban érintettük, amennyiben az a proletárforradalom előzményeinek megítélése szempontjából feltétlenül szükségesnek mutatkozott. Tisztában vagyunk azzal, hogy a tanácsköztársaság előzményeihez szorosan hozzátartozik a polgári forradalom és annak előtörténete is. Tudjuk, hogy a forradalom történetének ez a két időszaka egymással történeti egységet alkot és egyik mint előzmény szükségszerűen hozzátartozott a másikhoz, a szocialista forradalomhoz, mert hiszen az utóbbi a polgári forradalomból éppen az akkor érlelődő társadalmi erők szerveződése és a polgári forradalom idején életre keltett kommunista párt tevékenysége folytán jöhetett létre. Mégis ebben a kötetben nem foglalkoztunk az akkor egymással összefonódó események sokrétű problémáival sem időben, sem térben. Pl. nem tárgyaltuk a polgári forradalom gazdasági helyzetét, a munkásosztály abszolút és relatív elnyomorodását, hanem azt kívántuk elsősorban felszínre hozni, milyen munkás- és parasztmegmozdulások jellemezték a tanácsköztársaságot megelőző forradalmi helyzetet. De ezeket az eseményeket is csak annyiban érintettük, amennyiben a legdöntőbb jelenségeket dokumentálták és mintegy villanásszerűen voltak képesek érzékeltetni a forradalom fejlődésének útját, mely március 21-hez vezetett el.

A kötet kiadásánál szerkezeti problémák merültek fel s azoknak megoldása nehézséget okozott. Látszólag ellentmondásban van az előbb

elmondott elméleti okfejtés azzal a ténnyel, hogy viszonylag sok okmány beszél a tanácsköztársaságot megelőző időszakról és mégsem tárja fel a folyamat egészét. Ezen okmányokra azért kellett támaszkodnunk a tanácsköztársaságot megelőző időből, mert a munkásmozgalom és a parasztmegmozdulások következetesen a balratolódás eseményeit rögzítik. Viszont kihagytuk ennél a résznél a hatalom változásainak részleteit, kihagytuk a társadalmi életnek egyéb megnyilvánulásait s főként a politikai pártok egymáshoz való kapcsolatát, a párton kívüli blokkok szerepét az államigazgatás működésében. Tanulságos lett volna annak feltárása is, hogyan érvényesült a Nemzeti Tanács osztályösszetételén belül a debreceni nagypolgársággal szemben a kispolgárság s hogyan kezdett bejutni a hatalom bástyái mögé a munkásosztály képviselete. A balratolódás folyamatát az is tükrözte volna, hogy a debreceni vagy más vidéki néptanácsok személyi összetétele mennyiben jelentett éppen a tömegek nyomására bekövetkezett fejlődési változást 1919 február óta a Nemzeti Tanács szociális összetételéhez viszonyítva. És végül az sem lett volna közömbös, ha módunk lett volna ismertetni az egyes községek és városok néptanácsának személyi állományát, az 1919. március 21-e után életre kelt szocialista jellegű munkástanácsok személyi állományával összehasonlítva, mert ebből fokozatos mértékben kaptunk volna képet arról, hogy a hatalom hogyan került át a munkásosztály kezébe és falun hogyan jutott vezető szerephez a burzsoá képviselőtestülettel szemben a proletár munkástanács. Mindezeket a kérdéseket részben adatok hiánya miatt, részben pedig azért nem tudtuk megoldani, mert a március 21-ig terjedő iratok inkább a forradalom érlelődésének illusztrálására szolgáló dokumentumok, míg a kötet igazi feladata magának a tanácsköztársaságnak feltárása és a helytörténeti anyag összeállítása volt.

A kötet szerkezeténél tematikai szétválasztást kellett követnünk, bár felmerülhet az a módszer is, amely szorosan a zárt időrend menetére épül. Az időrendiség helyett a hatalom s az élet különböző ágazatainak egymástól elkülönülő, de azután újból egymásba fonódó részleteit vettük figyelembe s a tartalomjegyzék az ezekre a részletekre építő beosztást tükrözi. Kétségtelen, hogy a kötet ilyen szerkesztése esetén keresztezik egymást az események időpontjai és nem egyszer eljutunk egy-egy fejezetrésznél a tanácsköztársaság működését lezáró időszakig, míg egy másik fejezet újból a tanácsköztársaság első napjainál kezdi az okmányanyag közlését. Ez bármennyire is következetlenségnek tűnik, mégis határozott és céltudatos elvi meggondolásból fakad, mert a helytörténeti kutatók és legfőképpen a helytörténet eseményeinek előadói, akár a pedagógusok köréből, akár más területről, bizonyos tematika szerint használják fel az iratokat s a felhasználás lehetőségeit korlátozná, ha többszáz dokumentumban ismeretlen labirintusok útján tudnának csak eredményt elérni.

Ez a szerkezet helyesnek látszik egy helytörténeti munkánál még akkor is, ha elismerjük, hogy az időrendi fejlődés sorrendiségének az előtérbe állítása néha-néha jobban feltárja a forradalom eredményeinek kibontakozását s fokozatos, állandó jellegű előrehaladásának gazdagságát.

A községi dokumentumok összeállításánál önkéntelenül is bizonyos fokú törésnek kellett bekövetkeznie. Nehéz volt meghatározni azt az elvet, amely a vidéki írásos anyag elrendezésének kiindulópontja kellett, hogy legyen. A vidékről egyébként is kevés irat maradt fenn, részben azért, mert az ellenforradalom még a húszas évek elején megsemmisítette azokat, részben pedig, mert a vidék nem is képzett olyan nagymértékben iratanyagot. Elgondolásunk az volt, hogy ahol a vidéki iratok a tanácsköztársaság hajdú-bihari hatalmának társadalmi, s gazdasági életének egészét erősíti, ott a debreceni iratok közé helyezzük el a vidéki iratokat is. Különösen vonatkozott ez a módszertani elgondolás az egykorúan, a tanácsköztársaság működésével párhuzamosan keletkezett vidéki iratokra, mint pl. a komádi, hajdúhadházi munkástanácsi jegyzőkönyvekre. Ezeket az iratokat a különböző fejezetek közé iktatva találjuk meg. A később keletkezett vidéki iratokat viszont lehetőleg külön fejezetcím alatt fogtuk egybe és helyeztük el. Ezt a kettősséget tehát a gyakorlati cél indokolta, miután külön úgynevezett vidéki anyagot amúgysem lehetett volna egybeállítani az egyes iratok összeszövődése s annak következtében, hogy maga a forradalmi küzdelem mozgalmi talaja együttesen fejlődött Debrecenben és a vidéken. Hiszen debreceni propagandisták keresték fel a vidék falvait és városait, a debreceni munkások agitáltak a választások előtt és debreceni kommunisták szervezték, mint idősebb testvérek, a nincstelen szegényparasztokat, mint akár Tetétlen esetében, akár Hajdúszovátnál, vagy akár Hajdúszoboszló harcai közben is láthatjuk.

A kötet kifejezetten dokumentumpublikáció kívánt lenni. Ebből következően bevezetője nem lép fel a feldolgozás és értékelés igényével, csupán az összekötő, eligazító szöveg szerepét játssza. A publikáció a tudományos és népszerű kiadvány kettősségét hordozza magán. Egyesíti a tudományos kutatás módszeres vizsgálódásai révén a tudományos megismerés minden irányban kitekinteni igyekvő eredményeit a népnevelő politikai és oktató-nevelő munkájának módszerével. Emiatt, éppen az utóbbi érdekre való tekintetből, a kötet olyan okmányokat is tartalmaz, amelyek egy zárt szobába visszahúzódó tudományos vizsgálódás szempontjából semmitmondónak látszanak, pl. csak neveket tartalmaznak minden esemény megjelölése nélkül. De ezekre az okmányokra mégis szükség van, mert helytörténeti munkáról lévén szó, a dokumentumok egy-egy intézménynél működő személyről beszélnek. Nem szólva arról, hogy a tudományos értékmeghatározás elsődleges

tényezője a dokumentumok igazsága, megbízhatósága és komoly forrásértéke, a népnevelő munka figyelembe veszi az olyan anyagot is, amely csak egy-egy község számára érdekes, de az országos fejlődés egészének rendszerében elenyészően csekély jelentőséggel bír. Ugyancsak a népnevelő igényeket és törekvéseket kívánta kielégíteni a kötet akkor, amikor magyarázó felvilágosításokat fűzött egyes dokumentumokhoz. Magyarázó jegyzetekre a kötet félig népszerű jellege miatt van szükség mindjárt a dokumentumok után, hogy világosabbá váljanak az egyes események, vagy az akkor sok esetben helytelenül használt szó, vagy mondatfűzés.

Az a körülmény, hogy a kötet egyúttal helytörténeti szemelvényes kiadás, azt jelenti, hogy nem törekedhetett minden oldalú teljességre. Pl. nem tartotta feladatának többek között a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteinek teljes szövegű közlését, viszont szükségesnek tartotta azt, hogy a rendeletek legfontosabb mondataira utaljon, illetve azokat kiadja, mert ezáltal a nehezen megközelíthető rendeleteket és törvényeket hozzáférhetővé tette egyszerű falusi dolgozók számára is, de ugyanakkor az iskolai oktatás és politikai nevelés részére is.

Szemelvényes kiadás a kötet olyan értelemben is, hogy nem minden esetben közli a dokumentumok teljes szövegét. Azokat a részeket, melyek az eseményre vonatkozóan semmi lényegeset nem tartalmaznak (pl. törvényszéki ítéletek formaságai, vagy hosszú jelentések lényegtelen elemei, többoldalas újságcikkek stb.), kihagytuk. Természetesen a kihagyásnál ügyeltünk arra, nehogy a történeti igazság eltorzuljon. A kihagyott részeket három ponttal jelöltük, egyúttal utaltunk a kihagyott rész tárgyára. A visszaemlékezések között kiadott novellák esetében is alkalmaztunk kihagyásokat, ellenben itt nem mondtuk meg a kihagyott szövegrészek tárgyát, mivel egy-egy novellának hangulati összefoglalása nagyon körülményes lett volna. Ugyanezt tettük a rendeleteknél is, ahol egy-egy mondattal a rendelet lényegét alig lehet kifejezni, viszont a helytörténet számára nem bír fontossággal a közlése s emiatt kizárólag a tudományos hűség érdekében jeleztük a kihagyott részeket három ponttal.

A kötet anyagának összegyűjtése nagy nehézségekbe ütközött. A proletárdiktatúra hajdú-bihari emlékei eléggé szétszórtan s méginkább hiányosan állnak rendelkezésünkre. A debreceni városi direktórium működéséből származó iratok, bár megközelítőleg sem teljes mértékben, mégis hozzávetőlegesen megmaradtak. Ezeket az iratokat a román megszállás idején (1919. április 23-tól 1920 március 23-ig) az akkori városi levéltár gyűjtötte össze és őrizte meg. A Hajdú és Bihar megye községeire vonatkozó iratanyag összeállításánál azonban csak töredékekre támaszkodhattunk. Ez azzal magyarázható, hogy egyrészt az iratok jelentős mértékben elpusztultak, másrészt az ellenforradalom

a Horthy-korszakban maga is tudatosan elrejtette, sőt megsemmisítette az 1919-es forradalomra vonatkozó levéltári iratokat. A proletárdiktatúra alatti kétszínű magatartásuk következtében ugyanis az iratok nem egy esetben „kompromittáló" adatokat tartalmaztak egyik-másik tisztviselőre, városi és megyei tekintélyre, akik azoknak eltüntetése útján is siettek „fehérre" mosni magukat az ellenforradalom igazoló bizottságai előtt.

Ezek mellett a Biharmegyei események dokumentálásánál egy másik nehézség is előadódott. A mai bihari községek 1920 előtti iratai ugyanis a Nagyváradi Állami Levéltárban feküsznek, amelyeknek fényképmásolatban való megszerzése időhiány miatt nem volt lehetséges, de tudomásunk szerint a Román Népköztársaság történészei maguk is dolgoznak azon, hogy az évforduló alkalmával feltárják és közreadják a Tanácsköztársaság eseményeinek dokumentumait. Mindezeknek következtében nem tartottuk feladatunknak a Román Népköztársaság szerves részét képező akkori Bihar megyei községekben és különösen a Nagyváradon (Oradea Mare) lejátszódott események ismertetését. Ha mégis vannak az arra a területre vonatkozó iratok egészen csekély számban, csupán azért kerültek a kötetbe, mert Nagyvárad (Oradea Mare) az akkori Bihar megye székhelye volt s befolyással bírt a Magyarországhoz tartozó Bihar megyei falvak életére is, nemcsak a romániai falvakéra.

Az iratanyag hiányossága miatt a Debrecent és Hajdú megyét érintő fontos események dokumentálásánál pl. a debreceni munkástanács március 21. előtti működése, vagy a KMP debreceni szervezetének megalakulása stb. tárgyában az egykorú időszaki sajtó híradásaira támaszkodhattunk csupán. A KMP helyi szervezetének megalakulására vonatkozóan semmilyen korabeli irat nem maradt fenn. Ezt a hiányosságot a még élő kortársak visszaemlékezéseivel igyekeztünk pótolni.

Hasonló nehézségek mutatkoztak a KMP debreceni szervezetének március 21 előtti pártszervező tevékenysége, valamint a munkás- és szegényparaszt mozgalmak szervezésében, illetve nem egy esetben kezdeményezésében játszott szerepe feltárásánál. Itt az időszaki sajtó hiányos adatain kívül levéltári iratokra egyáltalán nem támaszkodhattunk, minthogy azok nem maradtak fenn. A kommunisták s a főleg a kommunista nézeteket valló hazatért hadifoglyok március 21. előtti tevékenységére vonatkozóan a községi eseményeket leíró utólagos jelentésekben tudtunk adatokat közölni. Egyébként is a forradalom vezetésében játszott szerepét tekintve a debreceni kommunista szervezet hátrányosabb helyzetben volt, mint a budapesti. Ugyanis a debreceni szervezet csak január közepén alakulhatott meg, a szervezés elemi problémákkal küzdött, legális sajtóját is csak március 15-én tudta megjelentetni. Ezek a problémák nehezítették meg a KMP debreceni csoportjának március 21 előtti tényleges működésére vonatkozó adatok feltárását és bemutatását.

Az ellenforradalom tudatos iratpusztítása mellett a helyi munkáspártok korabeli működésére vonatkozóan azért sem maradhatott fenn az iratok tekintélyes része, mivel a proletárdiktatúra bukása után a forradalom résztvevőinél őrzött iratok vagy menekülés közben vagy később az ellenforradalmi terror következtében elpusztultak.

A város és megye proletárdiktatúra idejéből származó írott emlékei két fő forrásból származnak. Az egyik forrás a megalakult forradalmi szervek irattára (Forradalmi Törvényszék, Munkástanács, Vörös Őrség stb.), a másik forrás az akkor működő régi közigazgatási szervek (alispáni, polgármesteri hivatal stb.) irattára. Emellett természetesen a tanácsköztársaság bukása után keletkezett iratanyagot is felhasználtuk. Ennek a felhasználásnak keretében részleteket közlünk a proletárdiktatúra alatti magatartásukért törvényszék és igazoló bizottságok előtt felelősségre vont személyek tárgyalási irataiból, valamint az egyes hivatalvezetők, vagy üzemi igazgatók jelentéseiből, melyeket a debreceni városi levéltár részére írtak meg a tanácsköztársaság alatti események ismertetése során.

Ezek az utóbbi leírások és anyagok természetszerűleg az ellenforradalom szemszögéből vizsgálják az eseményeket, miközben a proletárdiktatúrát egészében s részleteiben egyaránt elítélik. Mégis, az egykorú eredeti források hiányában kénytelenek voltunk ezeket az okmányokat is közreadni, hogy az eseménytörténet képe lehetőleg teljes legyen. Vannak ezek között természetszerűleg nagy számban olyan leírások, amelyekben az ellenforradalom a tanácsköztársaság által elkövetett hibákat arra használta fel, hogy megrágalmazza a tanácsköztársaságot, a proletariátus diktatúráját. Nyilvánvaló, hogy ezeknek az ellenforradalmi leírásoknak alapján nem lehet megítélnünk a tanácsköztársaságot, valamint annak vezetőit. De közlésüket a fentemlített okon kívül szükségesnek tartottuk azért is, hogy megmutassuk a nehézségeket, melyek szinte áthághatatlan hegyként meredtek az akkori harcosok s tömegek előtt, de amelyek fölött mégis sikerült úrrá lenniök.

Ezek az ellenforradalmi forrásból származó dokumentumok nem utolsó sorban az osztályellenség arculatára világítanak rá, feltárva a jobboldali munkásvezetők akkori magatartását, a középrétegek ingadozását és az ideológiai téren folyó harcot, melyeknek feltárása és hangsúlyozása nemcsak a történettudomány, hanem a politikai nevelőmunka szempontjából is nagy jelentőséggel bír.

A kötet anyagának összegyűjtésénél a Debreceni Állami Levéltárban fekvő iratokon kívül az MSZMP Párttörténeti Intézetének archívumában és könyvtárában, a Hadtörténelmi Intézet Levéltárában, az Országos Levéltárban, a Debreceni Ref. Kollégiumi Nagykönyvtár kézirattárában és folyóirattárában, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem irattárában és könyvtárában, az Országos Széchenyi

Könyvtár folyóirattárában és a Debreceni Déri Múzeumban végeztünk kutatásokat.

Az 1919-es forradalomra vonatkozóan természetesen tovább lehetne bővíteni a kutatómunkát. A résztvevők vagy hozzátartozóik tulajdonában valószínűleg még vannak olyan írásos adatok, melyek kiegészítenék és teljesebbé tennék a korszak eseményeiről alkotott képet. Ennek a feladatnak megvalósítása azonban hosszabb időt venne igénybe, minthogy ezek a személyek az ország különböző részein élnek. De tovább lehetne bővíteni a kutatást az 1918/19-es forradalmak nemzetközi vonatkozásai tekintetében is. A kötet ugyanis nem foglalkozik a Hajdú-Bihar megyéből az első világháború után Oroszországban maradt munkás és paraszt hadifoglyokkal, akik közül több ezren álltak 1917-ben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ügye mellé és fegyverrel a kézben vettek részt az első szocialista forradalom megvédelmezésében. Ezek közül az elvtársak közül ma is többen élnek a megyében. Ezek a magyar internacionalista katonák 1917/19-es harcaikkal nagymértékben vitték előbbre a szocializmus győzelmének ügyét nemcsak Szovjet-Oroszországban, hanem Magyarországon is. A kötetnek azonban nem volt feladata ez igen fontos és sokoldalú témának ismertetése. Ilyen irányú munkálatokkal majd a jövő tudományos kutatásának kell foglalkoznia, amikor feltárásra kerül a Horthy által irányított ellenforradalom kutatása.

A kötet végén a még ma is élő kortársak személyes visszaemlékezéseiből közlünk néhányat. Hogy ennél a fejezetnél nem terjeszkedhettünk ki több részletre, annak oka egyrészt az, hogy a kötet terjedelme korlátozott bennünket, másrészt objektív nehézségek merültek föl. Debrecenben és a megyében levő községekben több résztvevő véleményét hallgattuk meg. Az elmondott emlékezések azonban az adatok rögzítésénél egymással megegyező, illetve egymást kiegészítő, de legtöbb helyen egymást ismétlő megállapításokat tartalmaznak (pl. a debreceni ellenforradalmi felkelés).

A visszaemlékezők tudatában ugyanis hasonló mozzanatok élnek legélénkebben. Emiatt nem tudtunk minden visszaemlékezést felhasználni, de mint kiadatlan dokumentumanyag a visszaemlékezések gyűjtése tovább is tart s a késő századok számára leendő megmentésükről a levéltár gondoskodik. Emellett azonban bizonyára élnek még sokan, különösen vidéken, akikről ezideig nincs tudomásunk.

Az ugyanebben a fejezetben közölt szépirodalmi szemelvények kiadásánál korántsem törekedtünk teljességre, csupán egy-két, az eseményekben részt vevő író, költő korabeli és későbbi emlékeiből közöltünk részleteket, amelyek jellemző módon és színesen adják vissza a korszak képét, az események mozzanatait. A költőknél még az is irodalmi becsértéket jelentett számunkra, ha az ország legnagyobbjaival való összehasonlítás esetén nem mutatkoznak ugyan különösebben ki-

emelkedő alkotóknak, de írásaik egy-egy község dolgozó népének hangulatát, helytállását, a proletárdiktatúra iránti szeretetét fejezik ki.

Az anyag összegyűjtésében a fentemlített intézmények által nyújtott segítségért, elsősorban a Párttörténeti Intézet archívumának, a szerkesztő bizottság köszönetet mond. De különös hálával tartozik a munkaközösség az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának, amely a kötet kiadásának gondolatát nemcsak felvetette, hanem politikai útmutatásával állandóan közelebb vitte a megvalósuláshoz s magát a kiadást vállalta.

Feladatunk, hogy sokkal elmélyültebben ápoljuk a helyi munkás- és parasztmozgalmak forradalmi hagyományait, hiszen sok adat fekszik még a levéltárak sárgult iratai között, melyeknek felkutatása több probléma megvilágítását tenné lehetővé. Ha a kötet egyetlen téglával hozzájárult ehhez a feladathoz, a munkaközösség erkölcsi felhatalmazást érez ahhoz, hogy a jövőben az ilyen irányú tevékenységet a kutató lelkesedésével tovább folytassa.

De ugyanakkor szeretné a munkaközösség felhívni a figyelmet arra, hogy a kötetben a megtalált iratoknak csak egy részét adta ki. Részletek iránt érdeklődők, vagy egy-egy kérdés monográfusai a jelen kötetben megadott nyomon tovább haladva bő forrásokat találhatnak akár az egészségügy, akár a közoktatás, vagy a bírói gyakorlat, avagy a közigazgatás helyzetére 1919-ben. A levéltár örömmel várja az ilyen célokért lelkesedő kutatógárdát!

* * *

Az írásos emlékek eredeti szövegét antikva (álló) betűkkel szedtük. A *kurzív (dőlt)* betűkkel szedett részek a szerkesztő bizottság megjegyzései.

ÍROTT EMLÉKEK

I.

Iratok
a tanácsköztársaság előzményeihez

A) A HÁBORÚ UTOLSÓ ÉVÉBEN...

1917. november — 1918. október

1.

MEGEMLÉKEZÉS A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMRÓL

Roppant erők robbantak ki a szörnyű vérkhaoszból és az életért küzködnek, ahol már semmi értéke sem volt az életnek és az igazságért küzködnek, ahol az igazságot már csak a szenvedők ismerték.

Oroszország élni akar. Mindenkit aki óriási testéhez tapadt, hogy vérét vegye, megismert és meggyűlölt, erejének tudatára ébredve, rajtuk követeli most az élethez való jogait. Szentpétervároń győzött az oroszság életösztöne. A munkás- és katonaforradalom a bírói szék magasságáig küzdötte fel magát. A kormány tagjait letartóztatták. Kerensky, a béke apostatája, elmenekült. A politikai foglyokat kiszabadították. Az államok szabványos rendje szerint ez bizony nem más, mint anarchia. De ahol a rendet a kormányzás szisztémája bontotta meg, ott az anarchia a természetes hajtóerő, amely visszaállítja a jogot és igazságot.

Megigézetten csüng az egész világ tekintete az üvöltő és vezeklő Oroszországon, amely azzal a korbáccsal, amellyel a világot akarta rabszolgaságba korbácsolni, most saját magáról szaggatja le az eleven húst... Hinni kell, hogy ez a nép fel fogja szabadítani magát az otthoni zsarnokok járma alól. Tudja, hogy megcsalták és a népek lelkiismeretét semmi sem tudja ilyen hófehérre megtisztítani, mint éppen a saját fiaiban, barátaiban és szövetségeseiben való keserves csalódás... Oroszország tragédiája túl van már a tragikus összeütközésen. Most csak a kibékítő megoldás következhetik. Azok az orosz hazafiak, akikben volt erő, hogy cafatokra tépjék a saját testüket, meg fogják érteni, hogy a nemzet ereje nem arra való, hogy azzal önmagát fojtsa meg és az erős kéz, amely meg tudja találni a belső ellenséget, megtalálja a külső barátot is... Úgy látszik, hogy csakugyan ez a belátás lett úrrá az orosz forrongás legutolsó fázisán: a szovjet kiáltványa kijelenti, hogy az új kormányhatalom a békét fogja indítványozni...

Úgy érezzük, hogy amennyiben tényleg és a kellő súllyal hangoznék el ez az indítvány, egy egész égő világ visszhangozná rá a béke megváltó himnuszát és a feltámadt orosz demokrácia örök bizonyságot szolgáltatna

arról, hogy igaza volt, amikor a háború abszolutizmusát nemcsak a cárban, de a sokkal veszedelmesebb és kártékonyabb Kerenskyben is letörte.

A Hírlap 1917. nov. 11. Békeforradalom. *Ismeretlen szerző.*

2.

HAJDÚDOROGI ASSZONYOK PANASZA A BELÜGYMINISZTERHEZ A KÖZELLÁTÁS SÚLYOS HELYZETÉRŐL

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Méltóztat talán tudomással bírni arról, hogy községünknek mintegy 4463 közellátást igénylő polgára van, kik tejelő marha, baromfi, kerti és mezei termények hiányában csaknem kizárólag a hatóságilag nagyon szűken megállapított és kiutalt lisztmennyiségből kénytelenek nyomorult életüket napról-napra tengetni. Méltóztat tudni, hogy ezen nagy tömeg részére 1917. év január havában kiutalt összesen 40 q lisztet, 173 q helyett; e liszt tömegéből fejenként 31 napra 9 deka sem jutott. Nagyon természetes, hogy ebből az adagból egy nap sem élhetett meg egy ember s mert a könyörületet az emberi szívből még a legdrákóibb törvény sem írthatja ki, kiknek volt: a jobb jövő reményében kölcsönözték, mert fel nem tehették, hogy országunk éléskamrája teljesen kiürült; s ugyanazért pillanatról-pillanatra vártuk, reméltük, hogy a rendes adagra kiállított liszt utalványainkat beválthatjuk s ezzel megadatik a mód arra, hogy kölcsönlisztünket könyörületes véreinknek vissza tudjuk téríteni... *Ebben csalódtak, mert a következőkben sem kapták meg az adagot.* Elvesztettük hitünket, el bizalmunkat mindenben, mi földi és emberi, de mégis úgy rémlik előttünk, hogy ha látná Ön az apátlan gyermekek könnyeit, ha hallaná az árvák és özvegyek jajkiáltásait, felolvadna a jégszív még a Nagyméltóságod megfagyult keblében is.

Uram! Mondd meg, mit együnk? Zsírunk, tejünk, tojásunk nincs. A burgonyát, a tengerit kezedben tartod! Mihez nyúljunk, Uram? Ha pénzünk volna, akkor is étlen halhatunk, mert nincs mit beszerezni. Igazunk van-e, ha azt mondjuk, hogy Hajdúdorog népének helyzete kétségbeejtő. *Egyedüli tartalékuk a kenyér volt s azt is elveszik tőlük, — írják, majd folytatják:*

A bénák, özvegyek s árvák jajkiáltása túl harsog világokon s azt büntető paragrafusokkal elfojtani nem lehet! Ellenségeink ereje a mi

gyöngeségünkön nőtt egekig. Nem lehet csodálni, ha erőlködésünkre gúnyos mosoly a válasz.

Kegyelmes uram! Nem az ország tárháza az üres, hanem a Te szíved az üres!... *A továbbiakban hivatkoznak Hajdúnánás példájára, ahol nem volt ilyen mértékű nélkülözés, majd:*

Adj kenyeret nekünk, ne tudja a világ, hogy Magyarország népe éhezik. Ne higyj nekünk, gyere és lásd szemeiddel szenvedéseinket és akkor mi is gyermekeid leszünk, kiket kebledre ölelhetsz.

Hajdúdorog, 1917 február 9-én. Török Andrásné, Ábri Józsefné, Szolyka Györgyné, Piratek Sándorné, Orosz Mihályné, Pinteki Imréné, Böti Istvánné, Pap Mihályné, Kornyice Mihályné, Véninger Jánosné, Pap Péterné. Ezek kérem mind nyolcad-kilenced magukkal vannak, hát méltóztassék megkönyörülni rajtok.

DÁL, Hajdú m. főisp. 8/1917. eln. *Eredeti. A beadványt és a kérvényező asszonyok sorsát ismertette Fábián Sándor: Negyven év előtti keserű történet címen a Hajdú-Bihari Napló 1958. aug. 2. számában.*

3.

A DEBRECENI DOHÁNYGYÁRAT BEZÁRJÁK ÉS ELBOCSÁTJÁK A MUNKÁSOKAT

A debreceni dohánygyár már hetek óta nem működik.

E hó 18-ig tűrhető volt a debreceni dohánygyár munkásainak a helyzete, ha nem is dolgoztak, megkapták munkabérüket. E hó 18-án Puskás Károly gyárigazgató az összes munkások előtt kijelentette, hogy 1918 január 1-től március 1-ig a debreceni dohánygyárat bezárják. Ez idő alatt a munkások semmiféle fizetést, korpénzt, drágasági pótlékot nem kapnak, fizetésben csak 1918. január 1-ig részesülnek; munkakönyvét mindenki megkapja.

Egyszóval a debreceni M. kir dohánygyár 1000 munkásának felmondtak. Ezer család maradt kenyér nélkül most, télvíz idején, a drágaság legnagyobb idejében. Hogy történhetett ez meg? Ki a felelős érte? Hát a többi gyárakban miért nem szűnt meg az üzem? Ezekre a kérdésekre feleljenek meg az illetékes tényezők, mi csak a következő kérdésekre kívánunk kielégítő feleletet kapni: van-e az államnak, mint munkaadónak joga ahhoz, hogy 25—30 éves munkásoknak, kik a dohánygyárban elöregedtek és más munkára képtelenné váltak, felmondjon, eleressze őket minden díjazás nélkül? Hiszen mint állami munkásoknak 10 évi egyfolytában levő munka után nyugdíj jogosultságuk van. Mi

lesz a nyugdíjakkal akkor, ha végleg megválnak a gyártól és nem fognak március 1-én újból a dohánygyárba visszamenni? A debreceni dohánygyár munkásai túlnyomólag nők. Férjes nők, családanyák, nagyon soknak az ura katona. Jobban meg kellett volna fontolni az illetékes köröknek ezt az intézkedést!

Világ, Budapest 1917. december 21. A debreceni dohánygyár munkásai. *Kiadva az MMTVD 5 köt. Bpest, 1956. Szikra. 46. old.*

4.

DEBRECEN VÁROS FŐISPÁNJÁNAK JELENTÉSE A KÖZÉLELMEZÉSI HELYZETRŐL

Főméltóságú Közélelmezési M. kir. Miniszter Úr!

A folyó évi június hó 18-án telefonon tettem jelentést az illetékes osztálynak, ama nehézségekről, amelyek Debrecen sz. kir. város ellátatlan lakossága zsírszükséglete tekintetében fennállanak... *Megemlíti hogy már sok esetben tett erőfeszítéseket a közellátás megjavítására.* A városban ma már oly óriási a zsír ínség, hogy az utóbbi héten már mindennaposak voltak a csoportos felvonulások a városházára, vagy a rendőrfőkapitányságra.

A helyzet nap-nap után válságosabb lesz és attól kell tartani, hogy az immár két hónap óta zsír nélkül álló tömeg komolyabb kitörésre fog jutni.

A zsírellátás országos nehézségeit nagyon jól ismerem, azonban azon hitben és tudatban vagyok, hogy gazdasági helyzetünk és élelmezési viszonyaink tekintetében rendkívül káros következményekkel járna, ha valamiképpen a harctéren levő katonáinknak vagy esetleg még ellenségeinknek is tudomására juthatna, hogy éppen Debrecenben milyen nehéz a helyzet, hogy — bár be ne következzék — éppen Debrecenben komolyabb jellegű tömegmozgalmakat idézett elő azsírhiány.

Tisztelettel kérem ezért Főméltóságodat, hogy méltóztassék az ellátatlan lakosság zsírszükségletének biztosítása iránt a kellő és lehető intézkedéseket megtenni.

Debrecen, 1918. augusztus 2. Veszprémi s. k. főispán.

DÁL, Debrecen vár. főisp. 115/1918. V. *Eredeti.*

RÉSZLETEK LANDLER JENŐNEK A DEBRECENI MUNKÁSSÁG ELŐTT 1918. FEBRUÁR 23-ÁN TARTOTT ELŐADÁSÁBÓL

Az előadás elején a társadalom fejlődéséről s állapotáról van szó; előadó hangsúlyozza, hogy a tőkés társadalomban nem érvényesül az igazság és a haladás; a haladást azonban semmiféle elnyomással nem lehet meggátolni. Majd folytatja

...Osztályokra van tagolva a társadalom. Ez azt jelenti, hogy kétféle osztály van, az egyik osztály, amely rendelkezik a munkaerővel és mintegy előljáróban kijelentem: a szellemi és fizikai munkaerővel; a másik rendelkezik a termelési eszközökkel és a tőkével. Az egyik osztály a munkások osztálya, amelynek tagjai kénytelenek munkaerejüket odaadni annak az osztálynak, amely termelési eszközökkel rendelkezik. Ez a különbség a két osztály között hozta létre azt az alapvető különbséget, hogy — nem akarom Marxot, a Kommunista Kiáltvány szavát idézni — a dolgozó osztályok dolgoznak, a nem dolgozó osztályok nem dolgoznak, de idézem a legreakciósabb polgári közgazdásznak, Stuart Millnek[1] szavait, akinek nem volt semmi köze a szocialistákhoz, ő is azt mondja, hogy a mai társadalomban a földi javak a végzett munkával fordított arányban oszlanak meg: akik semmit sem dolgoznak és másokkal közvetlenül, vagy közvetve dolgoztatnak, azoknak sokmindenük van. Megállapítható a nagyon fontos különbség, hogy valaki termelőeszköznek a tulajdonosa, vagy munkaerőnek a tulajdonosa.

Önök előtt így állították be a világot, így szívták be az anyatejjel, az iskolának, a templomnak levegőjével, hogy különbség van a között, hogy valaki magyar, vagy orosz, horvát, vagy szerb, zsidó, vagy keresztény, vagy mohamedán, vagy hottentotta, vagy egyéb fajtához tartozó ember; így tanították általában és ez rögződött be az emberi gondolkozásba, az az alapvető különbség a nemzetiség szerinti tagozódás, illetőleg az, hogy melyik valláshoz tartozik az illető...

A továbbiakban beszél arról, hogy mennyire meghamisította az egyház és a kapitalista ideológia az emberek együvé tartozásának fogalmát, amikor osztályok helyett szektákra és világnézeti különbségekre helyezte a hangsúlyt. Majd folytatja annak a kérdésnek fejtegetésével, hogy a termelőeszközök tulajdonjogi formái döntik el a különbséget emberek és emberek között. Majd:

Mit kifogásolnak a szocialisták, hogy termelőeszköz tulajdonosok vannak, hiszen muszáj ilyeneknek lenni, mert másképp nem lehetne

[1] Stuart John Mill 1806—1873 között élt angol filozófus és közgazdász volt.

termelni. Sokféle termelési mese van; a biblia azt tanítja, hogy isten mondta, legyen világosság és lőn világosság. Ezt is elhiszik az emberek, van benne nagyon sok szép költői dolog. És isten mindenhatóságának példázására való. Nem is akarok vele foglalkozni. Hogy a bibliai teremtés meséjétől eltekintsek, mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a termeléshez nem kell egyéb, mint anyag, szerszám és munkaerő. Bizonyos az, hogy ha egy asztalt akarok készíttetni, ehhez anyag kell, munkaerő és termelési eszköz. De hol van megírva az, hogy kell hozzá egy János, aki tulajdonképpen egy párszáz forinttal műhelyt nyit és több munkást foglalkoztat, és csak annyiban járul a termeléshez, hogy a munkást megdolgoztatja, aki megkapja a 30 Koronáját és munkaadó eladja az asztalt 70 Koronáért. Miért okvetlenül szükséges ez a termeléshez? Ezt nekem megmagyarázni senki sem tudja. Mert vannak olyan lelkek, akik azt mondják, hogy a tőke termelő valami. Kérdezem, ha az összes tőkét felhalmozzák egy helyre és munkaerőt nem adnak hozzá, mit termelne a tőke? Viszont, ha az összes gyárakat, az összes földeket, az összes termelési eszközöket kisajátítanák és meghagynák az adminisztrátorokat, a szellemi és fizikai erőket, kíváncsi vagyok, miért nem lehetne termelni, úgy, hogy azok hozadékában mindenki részesülne. Mit csinál a termelési eszköz tulajdonosa? Nem csinál egyebet, mint a munkásnak, a testi, illetőleg szellemi munkásnak munkaerejéből előáll a munka többlete, azt zsebrevágja; nincs más szerepe, mint eltartatja magát a testi és szellemi munkásokkal...

A továbbiakban részletesen beszél az osztályok tagadásának egyéb következményéről, amely eltünteti a harcot az osztályok között. Majd hangsúlyozza:

Mi az, amire mi törekszünk? Amiért bennünket üldöznek? Hogy nem akarják azt, hogy a dolgozó népet s különösen a vasúti munkásságot felvilágosítsuk. Mi az a jövő társadalom? Miért kell ez? Milyenek az eszközei, amelyekkel a jövő társadalmat megalkothatjuk?

Mi nem csinálunk ebből titkot! Azt mondják ellenségeink, hogy mi földet akarunk osztani stb. Azt akarom megjegyezni, hogy mi ellenségei vagyunk a magántulajdonon felépülő társadalmi rendszernek. Mit jelent ez? Ez azt jelenti, hogy nem akarjuk, hogy a termelőeszközök magántulajdonban legyenek, hanem azt akarjuk, hogy a termelési eszközöket társadalmasítani kell. Azt akarjuk, hogy a gyárosnak ne legyen gyára, a földbirtokosnak ne legyen földje. Ezeket társadalmasítani kell, ezeket oda kell adni a dolgozó munkásosztálynak.

Nem osztani akarunk, nem osztani kell, akik így akarják levezetni az elégületlenséget, nem megfelelő módon járnak el; nem helyzetjavításokat akarunk, hanem helyzet átalakításokat, azt akarjuk, hogy az egész társadalom képe megváltozzék. Ilyen értelemben vagyunk a magántulajdon ellenségei...

Waggongyári munkások!

Sulyos napok, nagy átalakulások előtt áll Magyarország társadalma és döntő rohamra készül a munkásság. A waggongyáriak eddig is veleéreztek e fölszabadulási harccal és a jövőben sem szabad némán és közönyösen szemlélni a munkásság élet-halál küzdelmét. E szolidaritásnak a kifejezője legyen a vasuti munkások azon

GYÜLÉSE,

mely e hó 19 , vasárnap délelőtt 10 órakor lesz Meteor-szinházban.

Előadó: dr. Landler Jenő.

Minden öntudatos vasuti munkás megjelenését elvárja

A debreceni szociáldemokrata párt
végrehajtó bizottsága.

A Debreceni Szociáldemokrata Párt felhívása a vagongyári munkásokhoz Dr. Landler Jenő előadásának meghallgatására

A továbbiakban beszélt a vasutasok helyzetéről, a szolgálati időről és a háború ellen emelt szót a béke érdekében.

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. főisp. 27/V—1918. *Eredeti. A beszédet Landler Jenő 1918. február 23-án este 7 órakor a debreceni Meteor Mozgóban kb. 800 fő jelenlétében mondotta el „A társadalom mai és jövő berendezési formája és ebben a társadalmi osztályoknak egymáshoz való viszonya" címen. Az előadás teljes szövegét a rendőrség gyorsírással rögzítette, majd gépelt példányban megküldte a főispánnak. Lásd a kérdésről még Hajdú-Bihari Napló 1958. február 23-i számban Komoróczy György Történelmi évforduló. Emlékezés Landler Jenő elvtársra című beszámolót.*

6.

A DEBRECENI NŐMUNKÁSOK KÖVETELIK A HÁBORÚ AZONNALI BEFEJEZÉSÉT

Rostás István rendőrfőkapitány jelenti a főispánnak, hogy március 24-én

... a nőmunkás nap[2] megtartatott. Az ülésen az alábbi határozati javaslatot hozták, amelynek felolvasását a rendőrség betiltotta:

A nemzetközi szocialista nők napján megtartott gyűléseken egybegyűlt munkásnők testvéri üdvözletüket küldik az orosz forradalmi proletároknak, egyben szívélyes rokonszenvüknek és hálás köszönetüknek adnak kifejezést azon példátlan odaadással és páratlan áldozatkészséggel párosult törekvéséért, amellyel a keleti béke létrehozásával, — melyet az általános béke előhírnökének tekinthetünk — az általános békét előmozdítani igyekezett.

Hogy az orosz forradalmi kormánnyal nem a megegyezésen alapuló, hanem a győztes erőszak által diktált béke jött létre, ezt a magyarországi és ausztriai szocialista munkásnők őszintén fájlalják.[3] Annál is inkább kívánjuk és követeljük, hogy az általános béke, amely minden népnek hő vágya a kölcsönös megegyezés alapján a népek leigázása és megaláztatása nélkül jöjjön létre, mert ez nemcsak proletár szolidaritásunknak mond ellent, hanem a jövő háború veszélyét is magában hordaná. Követeljük az osztrák—magyar külügyi kormánytól, hogy kövessen el mindent, hogy a háború Olaszországgal a megegyezéses béke alapján befejeződjék[4] és érvényesítse egyéb befolyását a német külügyi kormánynál a nyugati hatalmakkal való megegyezéses béke

[2] A Szocialista (II.) Internacionálé által rendezett nemzetközi nőmunkás napról van szó, amelyet minden év márciusában tartottak meg.
[3] A Breszt—Litovszkban megkötött békeszerződésről van szó a határozatban.
[4] A hódítás és hadisarc nélküli békét kell érteni a követelés alatt.

elérése érdekében. Európa népei, de különösen Magyarország és Ausztria proletáriátusa a több, mint három és fél éve dúló háború ideje alatt a szenvedésekből olyan mértékben vették ki részüket, amely már minden egyes családban és minden egyes emberben olyan magas fokot ért el, hogy a háború befejezése utáni forró vágy teljesen betölti a sziveket. Csak az általános béke hozhatja meg a megváltást az emberiségre és keltheti fel a reményt arra, hogy az emberiség és kultúra ismét érvényesülni fog.

Ezen hőn óhajtott helyzet mielőbbi megvalósulására küldjük üdvözletünket az egész világban élő asszonytestvéreinknek és felhívjuk őket arra, hogy a nemzetközi nők napján emeljék fel minden országban tiltakozó szavukat a háború tovább folytatása ellen és tüntessenek mindenütt velünk együtt a megegyezésen alapuló békéért.

A háború minden emberre, még azokra is, akik nem teljesítenek fegyveres szolgálatot, megnevezhetetlen nyomorúságot zúdított és ezért a nőknek minden erejük latbavetésével azon kell lenni és fáradozni, hogy olyan viszonyokat teremtsenek, melyek már eleve kizárják az ilyen borzasztó világháború megismétlődésének lehetőségét.

Hogy a munkásnők a reájuk mért súlyos kötelességüknek eleget tudjanak tenni, polgári jogaik birtokába kell végre jutniok.

Már a háború előtt is sok orosz nőnek volt polgári joga, a háború alatt mindenekelőtt Oroszország — a reakció hajdani mentsvára — adta meg legelőször a nők politikai egyenjogúsítását, ennélfogva minden ország szocialista nőivel és pártjával egyetértőleg követeljük a teljes polgári jogegyenlőséget, és mindenekelőtt a magyar nőkre is kiterjedő általános választói jogot, úgy az országgyűlési, mint a törvényhatósági képviselők választásánál.

Meg vagyunk róla győződve, hogy a nők gazdasági szolgaságának és politikai jogtalanságának megszűnése az egész emberiség felszabadulását siettetni fogja és a világot nagy lépéssel viszi előre a szocializmus felé.

DÁL. Debrecen vár. főisp. 49/1919. eln. *Eredeti. A jelentés kelte 1918. március 25. A határozati javaslat mellékletét képezi annak a jelentésnek, amely magáról a gyűlésről számolt be. E jelentés szerint a gyűlés:* „A Margitfürdő kerthelyiségében tartatott meg, a debreceni MÁV műhely munkásaiból alakult dalárda énekével nyílt meg ¼11 órakor. Ezután Kozma A. Lajos elnök ismertette azon indokot, amely a női munkásnap tartását szükségessé tette. Utána Kovács Józsefné helybeli munkásnő Csizmadia Sándornak a munkásnőkhöz írott költeményét szavalta el. A szavalat után Goldschmied Sári budapesti születésű, 26 éves izraelita budapesti lakos, Bruckner és tsa budapesti vaskereskedő cég alkalmazottja[5] budapesti kiküldött ismertette a női munkásnap napirendjét: a nők gazdasági helyzetét és választói jogát.” *Az előadáson kb. 800 személy jelent meg, eredetileg Brandstein Illésnének kellett volna megtartania. (Lásd ugyanott.)*

[5] Goldschmied Sári a magyarországi nőmunkásmozgalom egyik vezetője volt.

7.

A DEBRECENI RENDŐRFŐKAPITÁNY JELENTÉST TESZ A FŐISPÁN ÚTJÁN A BELÜGYMINISZTERNEK A SZTRÁJK KITÖRÉSÉRŐL

Tisztelettel jelentem, hogy rendszeresen volt alkalmam tapasztalni miszerint a debreceni munkásmozgalmak hű visszhangjai szoktak lenni a budapesti enemű mozgalmaknak. Ez okból, mivel a f. hó 18, 19, 20 és 21. napjain hivatalos kiküldetésben Budapesten kellett tartózkodnom, *(Rostás István írta alá a jelentést. Szerk.)* már 20-án du. Budapestről távbeszélőn utasítottam a vezetésem alatt álló debreceni rendőrséget, hogy ismerve a munkásvezetők természetrajzát, a magyar államvasutak gépgyáraiban történtekből kifolyólag előre láthatólag nagyobb munkásmozgalmakat igyekeznek támasztani s azt vidékre is ki fogják terjeszteni, tehát a közrend fenntartása és a közbiztonság megóvása érdekében szükséges intézkedéseket haladéktalanul tegyék meg. Ennélfogva Nagyméltóságodnak e hó 24-én du. 4 óra 5 perckor távbeszélőn leadott 4444/B. M. Res. 1918 számú rendelete rendőrségünket teljesen felkészülve találva, az abban elrendelt vizsgálat már a Budapestről 5 óra előtt beérkező személyvonat utasaival szemben foganatosítható volt. Az igazolás eredményeként ez alkalommal előállíttattak Palvin László MÁV műhelyi asztalos, Csóki István csepeli lőszergyári munkás s Leitner Ignác, Schlick-Nicholson gépgyári munkás.

Jegyzőkönyvi kihallgatás után megállapíttatott, hogy Palvin László bizalmi férfi, ki az István-telki MÁV főműhelyben dolgozik, azért utazott Debrecenbe, hogy az itteni MÁV gépjavító műhely munkásaival érintkezésbe lépjen. Kihallgatása alkalmával tagadta, hogy sztrájkra izgatás végett jött volna le Debrecenbe, de a nála talált írásbeli utasításból, melyet beismerése szerint a Népszava szerkesztőségében nyert, megállapíttatott, hogy az ő megbízatása arra terjed ki, hogy Debrecenben Tomek Sándor Bercsényi út 36. szám alatti lakos MÁV gépjavító műhelybeli munkás bizalmi férfit értesítse, ezenkívül átadja azt a megbízást, hogy a debreceni munkásszervezet Székelyhídon Horváth Jánost, Nyíregyházán Csizmadia Sándor fűtőházi kazánkovácsot, Kolozsvárott pedig Takó József Új utca 16. szám alatti lakost értesítse. Beigazolást nyert továbbá az is, hogy Palvin László, bár katonai munkás, katonai engedély nélkül jött Budapestről.

Cséki Istvánról szintén beigazolást nyert, hogy katonai munkás és engedély nélkül jött Debrecenbe. Állítása szerint azért, hogy ittlakó menyasszonyát meglátogassa.

Leitner Ignác szintén katonailag vezényelt munkás és szintén engedély nélkül távozott Budapestről, előadása szerint azért, hogy a ségnek, szünetelése alatt Sárándon lakó szüleit meglátogassa. Mindmunkaelőállított egyén átadatott a debreceni cs. és kir. katonai rendőrhárom amely őket a Debrecenből este 10 óra 15 perckor induló legközelebbi vonattal Budapestre illetékes katonai parancsnokságukhoz kísérte. A kihallgatásokról felvett jegyzőkönyvek egyidejűleg a katonai rendőrségnek szintén átadattak.

A folyó hó 22-én hajnali 2 órakor érkező vonattal Debrecenbe jöttek még Theierkauf Mátyás és Nagy Lajos MÁV munkások, akik szintén vezényelt munkások s akik szintén engedély nélkül jöttek Debrecenbe. Ideutazásukat indokolni semmivel sem tudták. Átadattak szintén a katonai rendőrségnek, amely őket a legközelebbi vonattal Budapestre visszakísérte.

Az általános munkabeszüntetés minden óvintézkedés dacára is e hó 22-én Debrecenben is bekövetkezett s tart ma is. Rendzavarás ezideig nem történt. A munkások tartózkodnak minden csoportosulástól s teljesen passzív magatartást tanúsítanak. A munkások vezetői és a szakszervezet a legnagyobb óvatosságot tanúsítják, ennek dacára a rendőrhatóság kezébe már vannak adatok, amelyek azt igazolják, hogy az általános munkabeszüntetés előidézésében és fenntartásában a szakszervezeteknek jelentős szerepe van.

Erről főispán úr őméltóságának külön is jelentést tettem.

A munkásmozgalmat minden fázisában a legnagyobb figyelemmel kísérem és ugyancsak behatóan megfigyelem az itteni munkásvezetők működését. A 4444/1918. Res. BM. sz. rendelet értelmében agitátorok érkezését állandóan ellenőrzöm s ideérkezésük esetén velük szemben a vett utasítások szerint járok el.

DÁL. Debrecen vár. főisp. 48/1918. Eln. *Eredeti. A jelentés kelt 1918. június 24-én. A tárgyat feldolgozta Fehér András: A debreceni munkásság szolidaritás sztrájkja 1918 júniusában. Hajdú-Bihari Napló 1958. június 22. A sztrájkkal országos viszonylatban foglalkozik még u. ő. „Az 1918-as júniusi sztrájkról" című dolgozata. (Párttörténeti Közlemények 1956. évf. 1. sz.)*

8.

A DEBRECENI RENDŐRFŐKAPITÁNY JELENTÉSE A JÚNIUSI SZTRÁJK RÉSZTVEVŐINEK SZÁMÁRÓL

A folyó évi június hó 22-től bezárólag június 28-ig tartott sztrájkmozgalomban városunkban összesen 4144 alkalmazott vett részt, kiknek összes bérvesztesége 224 209 Kor. 41 fil. volt. A sztrájkoló munkások egyes üzemek szerint a következőképp oszlottak meg:

Borsod—Miskolci és Debreceni István gőzmalomban szünetelt malommunkás 37.

Hortobágyi malomban 7, Stern József és testvére kefegyárában 112, Magyar szabadalmazott lópatkógyár rt. 92, Gebauer érckoporsógyár 21, Debrecen—Nyírbátori helyi vasút rt. és villamosvasút 168, Vas és Rézbútorgyár 18, Faipari rt. 154, Mezőgazdasági gépgyár 147, Városi Világítási Vállalat gázgyár és villanytelepe 138, MÁV gépjavító műhely 960, M. kir. dohánygyár 624, Dohánybeváltó felügyelőség 241, Városi nyomda 35, Debreceni újság nyomdája 55, Hoffmann és Kronovitz 12, Hírlap nyomda 5, Blatner Kálmán tükörkeret, léc és ablakgyár 56, Falk Ármin és tsa kefegyára 323, Cs. kir. anyaggyűjtő állomás által fenntartott üzemek 989.

DÁL. Debrecen vár. főisp. 48/1918. Eln. *Eredeti jelentés 1918. június 3-án. A júniusi sztrájkot megelőző 1918. évi munkásmegmozdulások sorában kiemelkedő jelentősége volt a januári politikai tömegsztrájknak.*

A budapesti események hatására a debreceni munkásság is megmozdult, csatlakozva a budapesti munkássághoz. A január 10—23 közötti napokban a város szervezett munkássága beszüntette a munkát, „tömegsztrájkba lépett", gyűlést tartott, melyen az egykorú jelentések szerint „sok ezer munkás vett részt". A munkások a gyűléseken bért, demokratikus kormányzási módszereket, általános választójogot követeltek. (Népszava, 1918. január 22.) A debreceni munkások januári megmozdulásáról a fenti utaláson kívül más írott emlékeket ezideig nem ismerünk.

B) A POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRADALOM IDŐSZAKA

1918. október 31. — 1919. március 21.

A polgári forradalom hatása Debrecenben

9.

„DEBRECEN A NEMZETI TANÁCS MELLETT. TÜNTETÉSEK A VÁRCSBAN."

A történelmi események hatása alatt állott tegnap egész Debrecen. Már a kora délelőtti órákban föltüntek a kereskedések kirakataiban a vörös plakátok a „Nemzeti Tanács védelme alatt!" felírással és ettől kezdve az új idők lelkes hangulatába olvadt a város egész közönsége.

A városban a kora délutáni órákban híre terjedt, hogy a Nemzeti Tanács, élén Károlyival, hivatalosan is átvette a kormányt, ami leírhatatlan örömet okozott. Már az alkonyati órákban megélénkült a Fő utca, nagy tömegek verődtek össze s vonultak föl a városháza elé.

A főtéren

A tömegben katonák, polgárok, nők, az ifjúság egyaránt képviselve voltak. A városháza előtt elénekelték a Himnuszt, a Marsaillest, majd követelték, hogy a városházára tűzzék ki a nemzeti lobogót. A hazafias gondolkozású rendőrség ebben csak segítségére sietett a tüntetőknek. Hiszen a rendőrtisztviselők sapkáját is már nemzeti színű szalag díszítette. A nemzeti lobogó csakhamar elő is került a színháztól s viharos éljenzés közben tűzték ki a városháza ormára.

A tömeg ezután útnak indult. Útközben megszólította a katonákat, hogy vegyék le a sapkarózsájukat, a címtáblákról leszedették a koronát. Új márciusi hevület zúgott végig az utcákon, amelynek csak ez volt a sűrűn felhangzó refrain szerű kiáltása:

Éljen a Nemzeti Tanács!

Éljen gróf Károlyi Mihály!

Éljen a demokrácia!

Megállott a tömeg az üzletvezetőség, Tisza palotája előtt. Harsányan abcugolták Tiszát, s éltették Károlyit.

A vasutasok megjelentek az ablakokban; kendőt lobogtattak, kalapjukat lengették.

A fölgyújtott villanylámpák, mintha csak a béke fényét sugározták volna a lelkesült arcokra.

A Bika előtt

A Bika szállodában a helyi radikális pártok vezetősége fogadta a tömeget. Az erkélyről intéztek hozzájuk beszédeket. Felszólalt Jánosi Zoltán, Handler Gyula, majd dr. Szabó Ferenc hadnagy, aki a katonák hazafias érzelmeit tolmácsolta. Bejelentették egyszersmind, hogy ma, pénteken délelőtt népgyűlést tartanak, amelyen majd részletesen nyilatkoznak a történelmi eseményekről.

A tömeg ezután sem oszlott még föl, hanem bejárta az utcákat. Imponáló fegyelmezettséggel viselkedett.

A helyőrségi tisztikar nagygyűlése.

A debreceni helyőrségi tisztikar este nagygyűlésre gyűlt össze a Bika dísztermében. Több mint ezer tiszt jelent meg nemzeti színű kokárdával a sapkájukon a leglelkesebb hangulatban. Többször felhangzott ajkaikról a Himnusz, majd a Marsaillese forradalmi melódiája s a tüzes magyar katonanóták.

A nagygyűlésen Kubinyi László népfölkelő százados, a Baranya vármegyei gazdasági egyesület titkára foglalta el az elnöki széket. Jegyző volt dr. Lukács Béla a 3. honvéd gyalogezredbeli zászlós, ügyvéd.

Küldöttség ment Jánosi Zoltán országgyűlési képviselőért, aki viharos éljenzés közben jelent meg a gyűlésen s nagyhatású beszédet is tartott. Felszólaltak még dr. Révi Nándor százados, dr. Lukács Béla zászlós, akik szintén gyújtó beszédet mondottak.

Majd Faragó Béla 3-as honvéd hadnagy előterjesztette az alábbi határozati javaslatot: „Debrecen város helyőrségének tisztikara egy szívvel lélekkel jelenti be csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz és egyben kijelenti, hogy a Nemzeti Tanács rendelkezésének magát mindenben aláveti. Ezen határozat a Nemzeti Tanáccsal táviratilag közöltetik."

Orkánszerű éljenzés emelte határozattá e nagyjelentőségű határozatot. A tisztek sapkájukat lengették s vége alig akart szakadni a viharos lelkesedésnek.

Ezután megalakították a katona tanácsot, amelynek tagjai lettek Paszonyi Sándor főhadnagy, Gödri János százados, Faragó Béla hadnagy, Foith István főhadnagy, Vályi Nagy Géza főhadnagy, Ziha őrnagy, a 75-ik gyalogezredből, Dr. Lukács Béla honvéd zászlós...

A továbbiakban ismerteti a tisztikarnak Okolicsányi tábornok előtt előadott csatlakozó beszédét. Majd folytatja

Talpon a város

Tegnap este a záróráig úgyszólván az egész város talpon volt. A hazafias hangulat mindenütt kifejezésre jutott. A színházakban az előadások előtt fölhangzott a Himnusz, a kávéházakban is nagy volt az élénkség. A cigányzenekarok műsora szintén a Himnuszból, a Szózatból és a Marsailleséből tellett ki.

A késő éjszakákban a szerkesztőségekben lázasan folyt a munka. És a telefon ekkor is folytonosan csengett:

— Mi újság? — ostromolták az újságírókat.

A közönség érzi, hogy most minden percnek története van... *A továbbiakban a Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságának a különböző hivatalokhoz intézett táviratait ismerteti a cikkíró.*

Debreceni Újság, 1918. november 1. *Fenti címen. A tárgyról részletesen írt Mérényi László: Az őszirózsás forradalom Debrecenben c. cikkében. Néplap 1954. okt. 31.*

10.

„MEGALAKULT A NEMZETI TANÁCS DEBRECENI VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA"

Már a kora délelőtti órákban óriási tömeg hullámzott a Bika szálloda felé... *Felsorolja, hogy katonák, munkások, polgárok jelentek meg, Majd:*

A hangulat a történelmi idők forró lelkesedésében izzott.

Éljen a Nemzeti Tanács!

Éljen a népparlament![6]

A Debreceni Nemzeti Tanács részéről dr. Bacsó Dezső, a függetlenségi párt elnöke nyitotta meg az ülést... *Üdvözölte a polgári forradalmat.*

Majd Toroczkai Oszvald terjesztette elő az alábbi határozati javaslatot:

Debrecen munkásságának, polgárságának és katonaságának f. évi november 1-én délelőtt 10 órakor tartott népgyűlése egyhangú lelkesedéssel és ünnepélyesen elhatározta, hogy minden tekintetben csatlakozik a nép egyedüli és kizárólagos képviselőjéhez, a Magyar

[6] A Nemzeti Tanács vezetői igyekeztek a nép igazi képviselőjeként feltüntetni magukat. Így akarták megnyerni a munkás- és parasztt ömegek bizalmát, egyúttal elmosni a dolgozó nép és az uralkodó osztály között a háborúban különösen kiéleződött osztályellentéteket. Ennek egyik megnyilvánulása volt pl. az, hogy gróf Károlyiék a burzsoá köztársaságot „népköztársaságnak" nevezték el.

Nemzeti Tanácshoz s annak rendelkezéseit magára nézve kötelezőknek ismeri el. A népgyűlés megválasztja evégből a szükséges teendők elvégzésére a Nemzeti Tanács 18 tagú helyi végrehajtó bizottságát... *E v. b.-re tesz javaslatot...*

Óriási fölviharzó lelkesedés szentesítette ezt a határozatot. Ezután következtek a szónokok: Handler Gyula, dr. Pető Pál, dr. Lencz Géza, Szentpéteri Zsigmond, dr. Révi Nándor, végül pedig dr. Bacsó Dezső bezárta a népgyűlést... *A továbbiakban leírja a hivatalok csatlakozását majd folytatja:*

Érdekes és lelkes jelenete volt a népgyűlésnek M. Malibert Edmond francia (lyoni) tanár felszólalása, aki mint internált már évek óta itt él Debrecenben. Kijelentette, hogy a magyar nemzet oly lelkes szeretettel viseltetett iránta, hogy ezért köszönetét nyilvánítani el nem mulasztja... *Hűséget fogad a magyar népnek.*

A 75. cseh gyalogezred küldöttsége jelent meg ezután. Ziha főhadnagy kijelentette, hogy a cseh nemzet fiai eljöttek, hogy szerencsekívánataikat átadják a magyar nemzetnek ahhoz a küzdelemhez, amelyet szerencsésen megvívtak. A cseh nemzet a függetlenségéért küzdött éppen úgy, mint a magyar s ebben egyet kell értenie. Azzal a tudattal mennek el innen, hogy a cseheket itt meg fogják továbbra is becsülni, éppen úgy, mint ahogy ők is tisztelni fogják a független magyar nemzetet. Szavait a független magyar nemzet háromszoros éltetésével fejezte be. Ezután a zenekar eljátszotta a cseh himnuszt.

Majd Beregi Oszkárt, a budapesti Nemzeti Színház művészét kívánták hallani; Beregi rendkívül hatásos beszédet tartott, amelyért lelkesen éljenezték.

A debreceni újságírók szabad szervezete minden erejének latbavetésével résztvett az új, a demokratikus Magyarországért vívott küzdelemben. Éppen ezért a debreceni újságírók szabad szervezete írásban is bejelentette a Nemzeti Tanács debreceni szervezetének, hogy a debreceni újságírók a nemzeti tanács demokratikus szellemében egy szívvel-lélekkel dolgoznak tovább a független, szabad Magyarországért.

A Nemzeti Tanács és a városi tanács tegnap együttes ülést tartott.

A Nemzeti Tanács vezetősége felszólította a polgármestert és a városi tanács tagjait az eskü letételére, ami meg is történt. Az esküt tett tisztviselők neveit jegyzőkönyvbe foglalták...

A Nemzeti Tanács már átvette a közélelmezés és a népruházati hivatal vezetését. Permanens ülésében, amelyet a városházán tart, most foglalkozik a megye megszervezésével.

Okolicsányi Károly tábornokot egyhangú lelkesedéssel választották be a katonatanács tagjai sorába.

Debreceni Újság 1918. november 2. *Fenti címen.*

Debreczen népéhez!

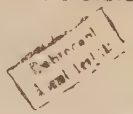

Munkások, Polgárok, Katonák!

A vérnélküli forradalom első vivmánya a **Nemzeti Tanács** és az első magyar **Népkormány!**

A népuralom legfontosabb feladata **az anarchia minden lehetőségének elfojtása és a belső rend biztositása.**

A debreczeni rendőrség testületileg csatlakozott a debreczeni Nemzeti Tanácshoz.

Ebből folyólag a debreczeni Nemzeti Tanács a rend fentartását a legteljesebb ellenőrzése alatt a debreczeni munkásságból, polgárságból, rendőrségből és katonaságból alakitott nemzetőrségre, mint végrehajtó szervre bizta.

Felhivunk benneteket, hogy minden esetben, amikor **felelőtlen elemek a koz- és vagyonbiztonságát veszélyeztetik, a nemzetőrségnek nyujtsanak személyes támogatást, mert a Nemzeti Tanács minden rendzavarást a nép elleni cselekménynek minősit és a nép teljes erejével fogja azt megtorolni.**

A Nemzeti Tanács
debreczeni végrehajtó bizottsága.

A Nemzeti Tanács felhívása a lakossághoz a nemzetőrség támogatására

A FRONTRÓL HAZATÉRŐ KATONÁK FORRADALMI MAGATARTÁSA PÜSPÖKLADÁNYBAN

Katonai állomásparancsnokság, Debrecen.

Püspökladány község elöljáróságának jelentése szerint az állomáson vonatukkal menő katonák tulajdon elleni kihágásokat és vagyonrongálásokat követnek el, melyeket rendelkezésre álló karhatalommal nem sikerül megakadályozni. Ottani csendőrlétszám azonnali megerősítését kérem, közbiztonság megóvhatása érdekében. Főszolgabíró.

PI Arch, A. XVI. 7./19. sz. csomó. *A hajdúszoboszlói főszolgabíró eredeti távirata 1918. nov. 1-én.*

12.

RENDŐRSÉGI JELENTÉS AZ EGYEK KÖZSÉGBEN NOVEMBER 2-5 KÖZÖTT KIROBBANT FELKELÉSRŐL

Az anarchisztikus állapotok... *szerinte 5-6 szökött katona miatt* oly nagy mérvet öltöttek már, hogy a rablásban, fosztogatásban, az élet és vagyon elleni bűntettekben a 6000 lakosú községnek legalább 5-600 tagja vett már részt. Ez a kevésszámú, vezetést magához ragadó bandavezéri[7] teljesen uralta a helyzetet s kényszerített olyanokat is már résztvenni a rablásokban, akik ebbe nem akartak belemenni. Az egész községben sem a hatóság, sem a közönség részéről nem volt senki, aki mikor még lehetett volna, csírájában elfojtotta volna ezeket a rablásokat. A jobb módú és intelligensebb elem annyira meg volt félemlítve, hogy szó nélkül tűrte, hogy a rablások fényes nappal is eltűrettessenek... *a továbbiakban arról beszél, hogy a „lázadás" előre kidolgozott program alapján folyt le, majd folytatja:*

Ott kezdődött volna a dolog, hogy f. hó 1-én este Unsdorfer Herman egyeki kereskedőnek egy hordó petróleuma érkezett, amit észrevett Debrődy Mátyás, egy izgágasága miatt a faluban félelmetes gazdaember és durván követelte Unsdorfertől, hogy adjon neki petróleumot. Unsdorfer... *mivel gorombáskodott a kérelmező,* kiutasította. Debrődy ekkor az elöljáróságra ment követelőzni, ahonnan durvasága miatt elutasították. Ezután a korcsmába ment s ott izgatott Unsdorfer ellen és elhatározták, hogy Unsdorferéket megölik és kirabolják.

[7] A felkelést vezető 5—6 főnyi hazatért katonákról van szó. A hosszú háború által okozott szenvedésektől elcsigázott katonákat és parasztokat nevezi a jelentés „bandának".

Folyó hó 2-án egész nap toborozták a bandát, akiknek segítségével a támadásokat elkövették. Elhatározták a pap, a jegyző megöletését, az összes urak megöletését az orvos és gyógyszerész kivételével, akikre szükségük van. Hogy sikeresebb legyen az izgatás, azzal izgatták a népet, hogy a papnak azért kell meghalni, mert az elesett katonákért mondott miséért kevette a díjakat, a jegyzőnek pedig azért, mert a segélyes asszonyokkal rosszul bánt, a kereskedők pedig zsarolták a népet...

A rendőrségi jelentés további része leírja még, hogy a nép megtámadta Kalocsa Gusztáv. esperes-plébánost, Angyal Antal jegyzőt, Friedmann Sándor vendéglős és vegyes kereskedőt, özv. Reinerné vegyes kereskedőt, és Paulovits földbirtokost. A karhatalom a kihallgatott 114 személyből 27 egyéki lakost a debreceni rendőrségi fogdába kísért, miután ezekről beigazolódott, hogy résztvettek a felkelésben. A jelentés név szerint felsorolja a beszállított személyeket:

„Debrédy Mátyás, Szabó János, Balázs Miklós, Szanyi József, Kala Péter, Nagy Imre, Kerekes Béla, Czinege János, Macsák Pál, Lakatos György, Mészáros Péter, Takács Imre, Jónás István, Kerekes István, Kerekes József, Jecsó István, Ádám István, Takács Pál, Menyhárt József, Takács János, Szabó József, Mag József, Kerekes János, Budai Béni, Budai József, Farkas József és Lengyel Pál."

DÁL. *Direktórium. Csomósz. 1. I. Eredeti. 1918. november 8-án kelt jelentés. A rendőrségi jelentés a forradalmi felkelőket és Egyek község népi mozgalmának akkori szervezőit megbízhatatlan személyeknek minősíti. A rendőrségi jelentés a burzsoá forradalom további célkitűzéseiről lemondva és távol attól, hogy az uralkodó osztály ellen irányuló mozgalmakban haladó erőt lásson, természetszerűleg szembe fordult a forradalmi lendületben a jegyző és mások ellen fellépő parasztokkal.*

13.

DR. GRECZKÓ SÁNDOR RENDŐRFOGALMAZÓ JELENTÉSE A FŐKAPITÁNYNAK A HORTOBÁGYON ELHELYEZETT OROSZ HADIFOGLYOK LÁZADÁSÁRÓL ÉS AZ EGYÉKI ESEMÉNYEKRŐL

Tisztelettel jelentem, hogy folyó hó 3-án dr. Komlóssy Pál rendőrkapitány, dr. Greczkó Sándor rendőrfogalmazó, Czizberger 16-os huszár főhadnagy, Fényes honvéd huszár hadnagy és még 3 tiszt vezetése alatt 100 főből álló gépjavító műhelyi szervezett munkás polgárőrből, 4 gépfegyverrel bíró 16-os géppuskás huszárszakaszból és két mentőből összeállított karhatalmi különítmény indíttatott útnak külön szerelvényen

a hortobágyi halastavakhoz azzal az utasítással, hogy az ott lázongó orosz foglyok között csináljon rendet s később a körülményekhez képest Egyeken is állítsa helyre a rendet...

Még mielőtt elindultak volna, lefegyverezték az állomásra befutó szegedi katonákat. A továbbiakban folytatja:

Rácz főhadnagy parancsnok közölte velünk, hogy az orosz hadifoglyok zúgolódtak, fenyegető magatartást tanúsítottak s kívánták hazabocsátásukat a munkát megtagadva. Erre ő egy nagy magtárba záratta őket, a megbízhatóbbak közül pedig mintegy 20 főnyi őrséget szervezett a katonai őrség megerősítésére. Minthogy így a halastavaknál a helyzet elég nyugodtnak látszott s minthogy Egyekről állandóan kérték telefonon a rögtöni segítséget, a halastavaknál megerősítésül hátrahagyva egy géppuskát, a kiszolgáló legénységgel, tovább mentünk Egyek felé, hova este 10 órakor érkeztünk meg. Az állomás biztosítása után a csapatok a községbe vonultak...

A továbbiakban írja, hogy megtámadták őket az egyeki parasztok s ellenük a karhatalom tüzelve, az összeütközésnek két halálos áldozata lett. Majd folytatja:

Délután két órakor temették el a két Ale fiút nagy részvét mellett; temetés után az asszonyok közül sokan kiabáltak, hogy majd jön a vörös gárda s majd végez az urakkal. Általában a falu szegényebb részének hangulata a zendülők mellett volt megjelenésünk után is... *Ezután leírja, hogy Debrecenbe visszatértek.*

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. I. *Hiteles másolat. A jelentés kelte 1918. november 6. A jelentés maga is kénytelen elismerni, hogy a polgári karhatalom erőszakával szemben Egyek község haladó elemei a forradalmi felkelők mellett voltak. Ez a jelentés a korábbi dokumentum kiegészítője.*

14.

A TÖMEGEK FORRADALMI HANGULATÁNAK MEGNYILVÁNULÁSA HAJDÚNÁNÁSON

Polgármestert, főjegyzőt, egy tanárt kiraboltak[8], csendőrlaktanyát megtámadták. Bíró őrmester és társa nem mehet. Újabb parancsot kérek. Szikora őrmester.

[8] Nem közönséges bűncselekményről van szó s a cselekmény távol áll a bűncselekménytől. A háborúból visszatért katonák legtöbb helységben megtámadták itthon maradt családjuk közvetlen sanyargatóinak házát, akik sokszor a hadisegélyt sem fizették ki a rászorultaknak. Ilyenkor az ott talált felhalmozott értékeket kiosztották a falu szegényei között. Ez az eljárás az osztályharc egyik megnyilvánulási formája volt.

A debreceni Nemzeti Tanács által lefegyverzett, frontról hazatérő forradalmár katonák egy csoportja a fogház udvarán

P. I. Arch. A. XVI. 7./51. *A hajdúnánási csendőrség eredeti távirata 1918. november 3-án a debreceni Nemzeti Tanácshoz. A szereplő személyekről további ismereteink nincsenek.*

15.

A DEBRECENI KATONATANÁCS KÖVETELI A NÉPELLENES KÖZIGAZGATÁSI TISZTVISELŐK FELELŐSSÉGRE VONÁSÁT

A debreceni nemzeti tanácsnak. Helyben.

Annak az anarchiának, amelyet hazánkban a harctérről hazatért katonák támasztottak és amely az egész országot lángba borította, nagy részben és a legtöbb helyen az az oka, hogy a háború alatt a járási, városi és községi közigazgatásnak éppen a nép gyámolításával és élelmezésével megbízott tisztviselői éltek vissza a kezükbe letett bizalommal oly módon, hogy a harcbavonultak családtagjaitól a hadisegélyt indokolatlanul, pusztán a rendszerben rejlő zsarnoki önkényből megvonták. Így szívták ártatlan asszonyok és gyermekek vérét a nehéz idők lelketlen sáfárai ugyanakkor, amikor a régi rendszer hatalmasai százezer számra áldozták fel a nép munkás és kenyérszerző fiait a vágóhídon idegen hatalmi érdekekért.

A Debreceni Katonatanács a legnagyobb felháborodással állapította meg úgy a leírtak igaz voltát, mint azt, hogy az ebből támadt anarchia sok helyen ártatlanokat is sújt, olyanokat is, akiknek a bűnök és bajok felidézésében semmi részük nem volt.

Ennélfogva valamennyi tagjának egyhangú hozzájárulásával azt a határozatot hozta, hogy a Nemzeti Tanácsnak úgy Debrecen városi, mint Hajdú vármegyei végrehajtó bizottságához azzal a javaslattal járul, hogy a bűnös és hibás közigazgatási tisztviselők ellen a bűnvádi és fegyelmi eljárásnak haladéktalanul folyamatba tételét illetékes helyen szorgalmazni és odahatni méltóztassék, hogy a baj ilyetén orvoslása országszerte, minden törvényhatóság területén mielőbb megtörténjék... *az intézkedés a rend helyreállítása érdekében is szükséges, majd folytatja:*

A Debreceni Katonatanácsnak 1918. évi november hó 5-én tartott üléséből hazafias tisztelettel Banai sk. elnök, dr. Hegedűs sk. jegyző.

DÁL, Nemzeti Tanács 157/1918. NT. *Eredeti. A Debreceni Nemzeti Tanács a javaslatot nem fogadta el, mert „...a népkormánynak nyugodtabb időkre van szüksége és első feladata az, hogy a törvényhatósági választói jog időszerű szellemében való mielőbbi megalkotásával és az autonómia széleskörű kiterjesztésével alkalmat adjon a népnek arra, hogy az eddigi bűnös rendszert támogató tisztviselőket mielőbb megfelelő érdemes és közbizalomra méltó tisztviselőkkel cserélje ki." (Lásd ugyanott.)*

16.

FORRADALMI MEGMOZDULÁSOK BIHAR MEGYÉBEN

A megyei székház bizottsági termében, ahol a megyei nemzetőrség parancsnoksága tart hadiszállást, pillanatonkint szólal meg a telefon. A községekből, különösen a megye déli és keleti részéből, kérnek segítséget az ottani lakosok. Megnyugtató, hogy a védelmi szervezet pontosan és gyorsan dolgozik, automobilon, vonaton katonák mennek ki a veszélyeztetett községekbe, tisztek vezetésével, akik egy-kettőre lehűtik a nyugtalan elemek vállalkozó kedvét.

Menekülnek a jegyzők. Érdekes és szomorú, hogy a legtöbb helyen a jegyzők ellen fordul a nép dühe. A tataresi jegyző családjával együtt csak puszta életét tudta megmenteni, tekintélyes vagyona, földje, háza a bandák prédája lett. Az oláhhomorogi jegyzőt fegyverrel üldözték ki a községből, a jegyző úgy kerülte el a meglincselést, hogy egy nádasba menekült, ahol elrejtőzött, később gyalog jött be Nagyváradra, innen tovább menekült. Hasonló sors jutott a Bárándi, feketegyörösi, ökrösi, nagylaródi, vizesgyáni, újabban a csékei jegyzőnek is.

Az iparvállalatok helyzete.

A tömegek haragja nem kegyelmez az iparvállalatoknak, tanyáknak, uradalmaknak sem, a birtokosok helyzete — különösen a Körös völgyében — igen fenyegetett. A déli járásban Bottfej községben, ahol a Landler—Diósi cég óriási fatelepei vannak, teljesen bizonytalan a helyzet. Egy tömeg, mintegy 300 ember, közöttük asszonyok, gyermekek mannlicherekkel, kézigránátokkal és vadászfegyverekkel tervszerűen megrohanta a telepet és fosztogatni kezdett. A telep élelmiszer raktárai és üzemraktárai néhány pillanat alatt romokban voltak. A körösvölgyi községek népe is befolyást keres haragjának... *Elmondja, hogy máshol is voltak felkelések.*

Nagyvárad, 1918. november 7. Bandák zavargása a megyében.
Kiadva MMTVD V. köt. Szikra, Bpest, 1956. 328. lap.

17.

A BIHARMEGYEI MAGYAR NEMZETI TANÁCS JELENTÉSE AZ 1918 NOVEMBERI ESEMÉNYEKRŐL

A fővárosban, Budapesten, az örökké emlékezetes, történelmi jelentőségű nagy napon, 1918. évi október 31-én kitört forradalom néhány nap elmúltával életre hívta Bihar vármegye Magyar Nemzeti

Tanácsát... *Kovács Miklós paptamási gazdálkodó hozta a hírt Budapestről és kezdte meg az előmunkálatokat, majd folytatja:*

A november hó 4-én a megyeházán a megye igen számos községéből egybegyűlt 172 küldött és Nagyvárad városa ekkorra már megalakult Nemzeti Tanácsának két képviselője, úgyszintén a megyei Román Nemzeti Tanács képviselői, továbbá a megye tisztikarának élénk részvételével megtartott népgyűlés megalakította: Bihar vármegye Magyar Nemzeti Tanácsát 60 tagból.

A tanács feladatául tűzte ki a közrend fenntartását, a személyi és vagyonbiztonság megóvását, és a megyei közigazgatás minden ágának, főleg a megyei közélelmezési hivatalnak, legszigorúbb ellenőrzését, hogy ezáltal a forradalom vívmányait biztosítsa bármely oldalról jövő ellenforradalmi törekvésekkel szemben... *A tanács összetételéről és a Román Nemzeti Tanács azon óhajáról is, hogy a közrend érdekében együttműködjenek beszél a továbbiakban, majd folytatja:*

A megbomlott közrend helyreállítása volt a legégetőbb feladat. Egyre-másra jöttek a rémhírek vidékről, egyes falvakból, hogy felbomlott minden rend, az emberek megindultak rabolni, fosztogatni, és ha nem tudunk hamarosan gátat vetni a fékevesztett szenvedélyeknek, az anarchia lesz úrrá az egész megyében. A közigazgatási hatóságok tehetetlenül állottak a fenyegető veszéllyel szemben, a csendőrség elhagyta helyét a legtöbb helyen és egyáltalán nem funkcionált. Nemzetőrséget kellett előteremteni bármely áldozat árán, akár a föld alól is...

A továbbiakban előadja a jelentés, hogy Halász Sándor százados kezdte el a nemzetőrség szervezését s három nap alatt egy karhatalmi századot alakított meg önként jelentkező tisztekből és katonákból. Majd folytatja:

Közben nyakra-főre jöttek a falvaikból elüldözött jegyzők, kifosztott kereskedők, bérlők és síránkozó birtokosok, mind azonnali segítséget, karhatalmi beavatkozást kértek személyük és vagyonuk védelmére. Míg Halász százados a karhatalmat rendelkezésünkre állította, addig a végrehajtó bizottságnak permanens (*állandó, szerk.*) üléseken napokig kellett arról tanácskoznia és tárgyalnia, hogy az anyagi eszközöket a nemzetőrség részére előteremtse. A nemzetőrség ugyanis már meg volt, de a fizetésre nem volt pénz. A hadügyminiszteri rendelet is megjött a nemzetőrség szervezésére nézve, de a költségekre nem jött semmi fedezet. A végrehajtó bizottság egyik felhívást a másik után intézte a vármegye vagyonos osztályához: a földbirtokosokhoz, a gyárosokhoz, malmokhoz, bankokhoz, hogy a saját érdekükben járuljanak hozzá a nemzetőrség szervezési és fenntartási költségéhez. Sajnálattal kell leszögeznünk, hogy a felhívásoknak nem volt meg a várt eredménye. Kovács Miklósnak, a vb. elnökének úgyszólván a segélyt kérő emberek zsebéből kellett kiszedni a szükséges összeget és az ő elvitathatatlan

érdeme, hogy a nemzetőrség költségeit egyelőre, amíg a kincstártól pénzt kapunk, fedezni tudtuk...

Elmondja a továbbiakban, hogy autót, lakást szereztek a nemzetőrség részére és leírja a nemzetőrség későbbi átszervezését. Majd folytatja:

Egyidejűleg a Román Nemzeti Tanács is lázas sietséggel fogott a román gárda megszervezéséhez. A szervezés költségeire a paritás *(egyenlőség. szerk.)* elve alapján rendelkezésre bocsátottuk az e célra pénztárunkba adományokból befolyt összegeknek fele részét és a kincstárból kiutalt 1 millió koronának is a felét. E jelentékeny anyagi áldozatok mellett egyébként is minden igyekezetünkkel azon voltunk, hogy a harmónikus jóviszonyt fenntartsuk.

A végrehajtó bizottság a gyulafehérvári román nemzetgyűlésig állandó közös üléseket tartott és minden egyes előfordult esetben sikerült egyhangú határozattal békésen elintézni és orvosolni a panaszokat és egyéb sérelmeket. A gyulafehérvári nemzetgyűlés után a végrehajtó bizottság közös ülései ugyan elmaradtak, de az érintkezés a Magyar és Román Nemzeti Tanács között mindmáig fennáll és külső formáiban a lehető legbarátságosabb... *Ezután a jelentés vázolja a községek néptanácsainak megalakulása érdekében végzett munkát.*

PI. Arch. B. M. 1920—36—453 (2370). *Eredeti jelentés. Ez a jelentés világosan feltárja, hogy az uralkodó osztály s azon belül a hatalomra jutott burzsoázia befejezettnek tekintette az ún. őszirózsás forradalmat és tiltakozott a parasztság földfoglaló megmozdulásai ellen, miközben társadalom ellenes lázongásnak minősítette a kizsákmányolás képviselővel szemben felmerülő forradalmi tüntetést.*

18.

A KATONÁK FORRADALMI HANGULATA A SÁRRÉTI JÁRÁSBAN

A hazatérő katonák több községben zavargást és rombolást okoznak, a csendőrség utasításának nem engedelmeskedve azt lefegyverzik. Az intézkedésre nézve utasítást kérek.

PI. Arch. A/XVI. 7/5. *Eredeti távirat 1918. november 3-án a sárréti járás főszolgabírójától a budapesti Nemzeti Tanácshoz.*

19.

DERECSKE KÖZSÉG JELENTÉSE A TÖMEGEK FORRADALMI HANGULATÁRÓL

Alispán. Nagyvárad.

Derecske Községi Nemzeti Tanács a nép kívánságához képest Bara Mihály harmadjegyző, Takács Antal rendőrbiztos, Urai Gyula közélelmezési előadó, Tokayer Bernát állatorvos azonnali eltávolítását követelte tőlem. Miután az illetők életét a nagyon felindult s felizgatott népharaggal szemben biztosítottnak nem láttam, őket hivatali teendők folytatásától felmentve, a községből önként eltávoztak, félő azonban, hogy a lakosság vérszemet kapva ennek folytatását követeli. Ezt ellensúlyozandó kérem az itteni Nemzeti Tanács irányítása s felvilágosítása végett egy nagyváradi tanácstagot ide azonnal kiküldeni, illetve ezen kérésemet ott előterjeszteni.

Ravasz főszolgabíró.

PI. Arch. A XVI. 7/49. *Eredeti távirat 1918. november 6-án a derecskei járási főszolgabírótól.*

20.

TÁRGYALÁSOK A DEBRECENI NEMZETI TANÁCS ÉS AZ UKRÁN KORMÁNY KÉPVISELŐI KÖZÖTT

Vasárnap du. érdekes vendégei érkeztek Debrecennek. A kievi ukrán kormány képviseletében ideérkezett Wladimir Singenleiver ukrán nemzeti képviselő, Iván Hrabovenszki kapitány, Stefán Tyrin vasúti tanácsos; a moszkvai orosz kormány részéről dr. Boris Weissbrod az orosz vöröskereszt egyesület főképviselője.[9] Velük együtt érkezett ide a MÁV Üzletigazgatóság kiküldötte és Tarján főhadnagy, a Hadügyminisztérium megbízottja.

Az orosz vendégek debreceni látogatása azokkal a tárgyalásokkal áll összefüggésben, melyeket a debreceni Nemzeti Tanács, az ukrán, illetve az orosz kormánnyal kezdett a két ország közötti forgalom lebonyolítására, a hazatérő magyar katonák és hadifoglyok és az itteni orosz foglyok kölcsönös elszállítása ügyében. Eddig az volt a helyzet, hogy Ukrajnából

[9] Az ukrán burzsoá kormány képviselőiről van szó. Ukrajnában ugyanis ekkor még nem győzött a szocialista forradalom.

a magyar csapatok és hadifoglyok az ottani vagonhiány miatt nem tudtak hazajönni, vagy gyalog kellett nekik a nagy útnak nekivágniok, viszont innen az országból az orosz foglyok vonaton elmentek Siankiig vagy Kőrösmezőig, de a forgalmi zavarok következtében ott rekedtek és számuk nőttön-nőtt, élelmezésük szinte lehetetlenné vált és így az ellátatlan nagy tömeg veszélyessé vált a közbiztonságra is.

Vasárnap és hétfőn tartottak a tárgyalások az orosz megbízottak és a debreceni Nemzeti Tanács között.[10] A tárgyalások hangja igen barátságos volt és a küldöttek erősen hangoztatták a két állam közötti barátságos jó viszonyt. Dr. Pető Pál karhatalmi népbiztos és dr. Boris Weissbrod a leghatározottabban azon voltak, hogy az ügy sürgősségére való tekintettel azonnal döntést kell hozni, mindazonáltal döntés nem történt, mert az ukrán küldöttek egyenesen a magyar kormánnyal való tárgyalásokra kívánták a döntést fenntartani és a megbízottak tegnap Budapestre utaztak, hogy a kormánnyal tárgyaljanak.

Az orosz vendégek között igen érdekes egyéniség dr. Boris Weissbrod Leninnek, az orosz forradalmár kormányelnöknek orvosa, és bizalmasa.[11] Ő mentette meg Lenin életét, mikor legutóbb ellene merényletet követtek el. Nagyon érdekes dolgokat mondott el Lenin magán- és nyilvános életéről és szinte csodálatos energiájáról. A merénylet alkalmával a merénylő golyója életveszélyes sebet ütött Leninen, de tudtam, hogy meg kell mentenünk, mondotta Weissbrod, mert egy olyan ember nem pusztulhat el, neki még meg kell érnie nemcsak a forradalom győzelmét az egész világon, hanem annak gyümölcseit is. Az orosz vendégek tiszteletére vasárnap este a Bikában a város vacsorát adott.

Debreceni Újság 1918 november 12. Lenin orvosa Debrecenben.

21.

„NÉPGYŰLÉSEK HAJDÚ MEGYÉBEN" [12]

Az elmúlt vasárnap az egész Hajdú megyében csaknem mindenütt népgyűléseket tartottak, melyekben debreceni kiküldöttek vettek részt, hogy megismertessék a népet a forradalom vívmányaival, rendre és fegyelemre intsék és hogy a köztársasági eszmét a nép körében megerősít-

[10] A debreceni Nemzeti Tanács 1918. november 7-én küldte ki Ukrajnába a delegációt. Lásd a fényképmellékletet.

[11] Az az adat, hogy Weissbrod Lenin elvtárs orvosa lett volna, tévedés.

[12] E gyűlések előadói legtöbb esetben a debreceni szociáldemokrata párt vezetői voltak. Ezzel a ténykedésükkel elítélték a nép jogos felkelését elnyomóik ellen s ezáltal elősegítették a burzsoá társadalmi rend megvédelmezését.

sék. Különösen nagyszabású népgyűlés volt Hajdúnánáson, legalább 6000 főnyi közönség jelenlétében. A gyűlés elnöke Brassai Károly főgimnáziumi tanár volt, Debrecenből Török Gábor[13] és Pál János, mint a szociáldemokrata párt kiküldöttei vettek részt és nagyhatású beszédet mondtak. A gyűlés résztvevői határozati javaslatot fogadtak el, melyben kimondották, hogy belépnek a szociáldemokrata pártba és követelik a köztársaságot.

A nánási gyűlést megelőzőleg Dorogon rendeztek népgyűlést a debreceni kiküldöttek, hol izgalmas jelenetek is játszódtak le. Egy hadnagy leszúrással fenyegette Törököt, mert hogy nem azon az elven volt, amin ő. Az illetőt azonban hamarosan eltávolították. Mikepércsen is jólsikerült népgyűlést tartottak, melyen Debrecenből Demotrovics István, Takács Géza és Szentpétery István vettek részt és tartottak beszédeket.

Debreceni Újság 1918. november 12. *Fenti címen.*

22.

A DEBRECENI ÚJSÁG MÉLTATJA A KÖZTÁRSASÁG JELENTŐSÉGÉT.

Debrecen város képviseletében a Nemzeti Tanács már kimondotta, hogy Debrecen város közönsége egy szívvel-lélekkel a magyar köztársaságot kívánja. Azt a magyar köztársaságot, amely hivatva van, hogy a királyság által örvénybe jutott nemzetet egy jobb, szebb jövő, egy új ezerév felé vezesse.

Nincs szükség többé dinasztiákra, felkent királyokra, udvartartásokra, főhercegekre. És tízszeresen nincs szüksége Magyarországnak, amely évszázadokig nyögte a Habsburgok keserves uralmát.

Az emberiség szívós, testvéri összeforrása született meg. Dübörög a föld az entente imperializmus alatt is. A népuralom egyetlen lecsüleles, igaz formája a köztársaság.[14] Ezt mondta ki Debrecen, ehhez csatlakozott az egész ország. Csatlakozott óriási lelkesedéssel, csatlakozott egyhangúlag. És ezzel a csatlakozással, az ország egyhangú lelkesedésével a köztársaság már megvan: ma délelőtt 11 órakor csak a szankciót fogják kimondani Budapesten.

[13] Török Gábor a debreceni szociáldemokrata párt egyik vezetője volt. A tárgyaláson ő töltötte be az elnöki tisztet.

[14] A burzsoázia újságírói a polgári köztársaságot a népuralom igazi formájának igyekeztek a munkásság és parasztság előtt feltüntetni.

Ez a történelmi pillanat minden időkben magasztos ünnepe lesz Magyarország népének. 1918. november hó 16-án, ma délelőtt 10 órakor a képviselőház kimondja feloszlását, a főrendiház beszünteti tárgyalásait és mindkét ház tagjai a képviselőház kupolatermében mennek a Nemzeti Tanács ülésére...

Elmondja, hogy a határozati javaslatot Károlyi Mihály fogja felolvasni, majd folytatja:

Az ezeréves királyság megszűnt, ma délelőtt 11 órától kezdve Magyarország szabad, független köztársaság. Nem álom, valóság ez! Megszabadultunk a királyság nyűgétől, örök emlékünnepe marad a mai nap minden embernek, amikor egy felemelő, magasztos nemzetgyűlésen proklamálták a köztársaságot és amikor diadalmasan szántott végig a kiáltás: Éljen a Magyar Köztársaság!

Debreceni Újság 1918. november 16. Éljen a Köztársaság!

23.

A DEBRECENI MUNKÁSOK FELFEGYVERKEZÉSE

Bevezetőben a cikkíró arról beszél, hogy nem 1919. március 21-én kezdődött a proletárdiktatúra, hanem már jóval előbb. Az ellenforradalmi szerző szerint 1918 novemberétől kezdve

...a debreceni MÁV gépjavító műhely ezer főnyi munkássága azon a címen, hogy megvédi a személy- és vagyon biztonságot, felfegyverkezett és e pillanattól kezdve ez a fegyveres csapat fedezte Debrecenben és később egész Hajdú vármegyében, sőt Bihar vármegye közeli járásaiban is a nemzetközi szociáldemokrata párt hatalmi törekvéseit...

A továbbiakban arról szól, hogy ennek következtében a hatalom még március előtt nem is a Nemzeti Tanács kezében, hanem a felfegyverzett munkások birtokában volt.

Hajdúsági Virradat 1921. július 10. Az őrület rémuralma.

A cikk szerzője, Roskovitz Arthur szélső jobboldali debreceni újságíró visszaemlékezéseiben elítéli a tanácsköztársaságot és dicséri az ellenforradalmat. Cikkei sorozatosan jelentek meg 1921. július 10 — december 25 között a Hajdúsági Virradatban.

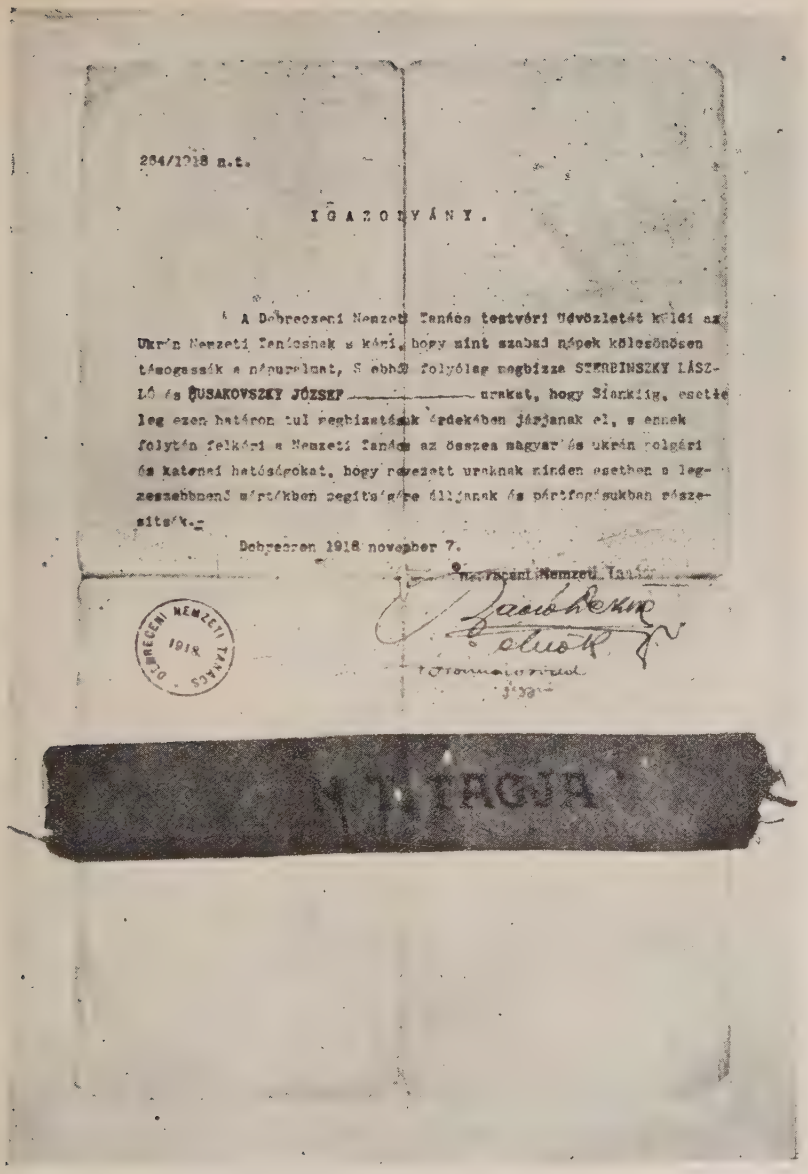

284/1918 n.t.

IGAZOLVÁNY.

A Debreceni Nemzeti Tanács testvéri üdvözletét küldi az Ukrán Nemzeti Tanácsnak s kéri, hogy mint szabad népek kölcsönösen támogassák a népuralmat, S ebből folyólag megbízza STERBINSZKY LÁSZLÓ és BUSAKOVSZKY JÓZSEF ——————— urakat, hogy Siankiig, esetle leg ezen határon túl megbízatásuk érdekében járjanak el, s ennek folytán felkéri a Nemzeti Tanács az összes magyar és ukrán polgári és katonai hatóságokat, hogy nevezett uraknak minden esetben a legszeszebbnenő mértékben segítségére álljanak és pártfogásukban részesítsék.-

Debreczen 1918 november 7.

Debreceni Nemzeti Tanács

DEBRECENI NEMZETI TANÁCS 1918

[illegible]

[illegible]

[illegible]

N. T. TAGJA

Megbízólevél a debreceni Nemzeti Tanács által Ukrajnába küldött delegáció tagjai számára

24.

A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT FELHÍGULÁSA A POLGÁRI FORRADALOM IDEJÉN

A cikk elmondja, hogy a hatalom a Nemzeti Tanács kezéből a munkástanács kezébe került, majd folytatja:

...Nem dolgozott a nép, nem volt munka, elfogyott a nyersanyag, kikopott a szén. A teljes csőd és összeomlás előtt állott az ország meg nem szállott része.

Ekkor indult meg országszerte vihargyorsasággal a szervezkedés... *A továbbiakban erről beszél, majd:* A szociáldemokrata párt a maga szervezett tömegeivel indította meg a szervezkedés lavináját... *s annak eredménye volt a tömeges tagnövekedés.* Az volt a boldog, akinek a tagsági igazolvány már a zsebében volt! Hogy micsoda méreteket öltött ez a szervezkedés, mutatja az, hogy a debreceni szociáldemokrata párt tagjainak száma az októberi forradalom kitörésekor még a négyezret sem haladta meg, két hónap múlva már a tízezret is meghaladta, márciusban pedig már 30 000-re emelkedett... *Ezután a munkástanács tevékenységéről beszél.*

Hajdúsági Virradat, 1921. július 17. Az őrület rémuralma.

25.

„A DEBRECENI VASUTASOK AZ ORSZÁG VASUTASAIHOZ"

A debreceni üzletvezetőség összvasutassága tudvalevően még a múlt hónapban kimondta szervezetben való tömörülését és a szociáldemokrata pártba való belépését.

Ezzel kapcsolatban a következő körlevelet és felhívást adták ki:

Vasutas testvérek! Elvtársak!

Mi, debreceni vasutasok, f. é. okt. hó 26-án tartott nagygyűlésünkön egyhangúlag elhatároztuk, hogy az osztályharc alapján álló Magyar Vasutas köré tömörülünk és belépünk a szociáldemokrata pártba, amelyet felhívtunk az egységes, legális vasutas szakszervezet megalakítására. Vasutas Testvérek! A forradalom előestéjén tett ezen nagy és elhatározó lépésünknek óriási horderejű és történelmi következményei lettek. Most a független és demokratikus Magyarország megteremtésének reggelén tihozzátok fordulunk vasutas testvérek és felszólítunk titeket, hogy haladéktalanul kövessétek a debreceni kartársaitok példáját.

Szárnyas kerék rabszolgái! Tudjátok meg, hogy a debreceni üzletvezetőség egész területén beosztott vasutasok csatlakoztak mozgalmunkhoz... Vasutas testvérek! Ne hagyjátok magatokat csalfa szavak által megtéveszteni, mert a letűnt hatalom mindenre kész szolgái felajánlották ugyan magukat az új Magyarország vezetőinek, de elveinket nem képviselvén, nem bízhatunk bennük. Vasutasok! Ti tudjátok legjobban, hogy mit szenvedtünk el a letűnt rendszer rabszolgatartó hadától, akik kivették izmainkból az erőt, elménkből az öntudatot s így elzárták előttünk a haladás útját... *Csatlakozásra hív fel.*

Debrecen, 1918. november 8.

Bernáth Sándor főmérnök, Csathó Béla géplakatos, Hatvani Sándor lakatos, Kálmán Sándor kalauz, Nagy Lajos asztalos, Nagy Lajos irodavezető, Reisinger József mozdonyvezető, Susnik József főmérnök, Thúróczy István segédtitkár, Voith György hivatalnok.

Debreceni Független Újság, 1918. november 10. *Fenti címen. A debreceni vasutasoknak ez a kiáltványa a vasutasok országos szövetségének megalakulása előtt hangzott el.*

26.

KOMLÓSSY PÁL RENDŐRKAPITÁNY JELENTÉSE A FŐISPÁNHOZ MÁRK ENDRE POLGÁRMESTER LEMONDATÁSÁRÓL 1918. NOVEMBER 23-ÁN

Megszólítás után előadja, hogy ... folyó hó 22-én este 9 óra néhány perckor Márk Endre polgármester felesége betelefonált a rendőrség központi ügyeletére azzal, hogy nagyobb tömeg ember be akar hatolni a lakásba és kényszeríteni akarják a polgármestert a lemondásra... Kocsihiány miatt gyalog kellett mennem, így történt aztán, hogy útközben találkoztam 8 egyénnel, akik a polgármester úrnál voltak. Ezen egyének vezetője Nagy Lajos MÁV munkás volt, aki mikor megkérdeztem, hogy ők voltak-e azok, kik a polgármester úrnál voltak, kijelentette, igen, és felmutatta előttem a polgármester lemondási nyilatkozatát. Majd azon kérdésemre, hogy nem történt-e valami fenyegetés vagy erőszak, nem volt-e ott nagyobb tömeg, kijelentette, hogy csak a küldöttség jelent meg a polgármester úr házánál és semmi erőszak nem alkalmaztatott, etekintetben hivatkozott 2 rendőrre, akit mint tanút magukkal behívtak...

DÁL, Debrecen vár. Közig. Biz. 1177/1921. *Eredeti.*

„A DEBRECENI KATONÁK FORRADALMI TÜNTETÉSE AZ EMBERTELEN BÁNÁSMÓD ÉS A BRUTÁLIS TISZTEK ELLEN"

A cikk ismerteti a laktanyákban folyó tűrhetetlen fegyelmezési módszereket. A 3. honvéd gyalogezred katonái a kegyetlen csuklógyakorlatok után csakhamar csoportokba verődtek és mindenütt akadt egy-egy szónok, aki a fölizgatott kedélyű katonák előtt beszédet tartott. A honvédek rövidesen kimondták, hogy nem ismernek rendfokozati különbségeket és ezért követelték, hogy minden rendfokozatot viselő altiszt és tiszt távolítsa el rendfokozati jelvényeit. E követeléseket aztán végre is hajtották s az altisztek és tisztek jelvényeit eltávolították.

A hangulat ekkor már olyan izgatott volt, hogy Balla Jenő ezredes jónak látta a legénységi szobákban elhelyezett gépfegyvereket összeszedetni s azokat a fegyverraktárban helyeztette el.

A legénység, az öt fiatalabb korosztályból kikerült katonák, fegyveresen kivonultak a laktanyából és fölkeresték a 2. honvéd huszárezred laktanyáját, majd a 39. gyalogezred laktanyáját, ahol a tisztek ruhájáról eltávolították a rendfokozati jelvényeket. A 2-es huszárok és a 39-esek emberei is csatlakoztak azután a honvédekhez. Együttesen haladtak, mint tüntető menet, a Szt. Anna utcán, majd a Kossuth utcán végig s mindenhol, ahol rendfokozatot viselő katonákkal találkoztak, fölszólították, távolítsa el csillagjait. Szerencsére, seholsem akadtak ellenkezésre és baj seholsem történt...

A tömeg a városháza előtt összeverődött s azok előtt Kozma A. Lajos tartott beszédet, felszólítva a nyugalom megőrzésére majd A szociáldemokrata pártvezetőség tagjai: Nagy Lajos, Sterbinszky László, Kozma A. Lajos, Szepesi Albert és mások a mintegy 300 főre szaporodott fegyveres katonákat a városház elé vitték, ahol azok rendben fölállottak míg az általuk megválasztott bizalmi emberek a városháza közgyűlési termében gyűltek egybe, ahol megjelentek a szociáldemokrata párt, valamint a Nemzeti Tanács tagjai is, Bacsó Dezső dr. elnökkel. A tárgyalásokat Török Gábor elnök vezette, a jegyzői tisztet Lefkovics Vilmos dr., az országos *(helyesen: debreceni, szerk.)* szociáldemokrata párt titkára töltötte be...

Török Gábor elmondotta, hogy nincs szükség tisztekre, akik a legénység ezreit kivégeztek a háborúban. A parancsnoknak bírnia kell a legénység rokonszenvét. A katonaságnál is demokratikus kormányzás kell, helyes, hogy a katonák is beleszóljanak az őket érintő kérdésekbe. Fegyelmet lehet gyakorolni durvaság nélkül is, bajtársi módon...

Debreceni Független Újság, 1918. november 27. *Fenti címen.*

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS KÖVETELI A KÖZIGAZGATÁS DEMOKRATIZÁLÁSÁT ÉS A FONTOSABB ÜZEMEK SZOCIALIZÁLÁSÁT

A debreceni munkástanács, mely a különböző debreceni munkásszervezeteknek mintegy 120 kiküldöttjét foglalja magában, megalakulása óta tegnap este *(1918. december 6. szerk.)* tartotta első nyilvános gyűlését a vármegyeház dísztermében. Este 8 órakor Simon János elnök nyitotta meg néhány lelkes szó kíséretében a gyűlést... *Bejelentette, hogy cél: a várospolitikával foglalkozni.* Azután dr. Lefkovics Vilmos párttitkár terjesztette elő a párttitkárság jelentését. Az országos politikával foglalkozva kijelenti, hogy a szoc. dem. párt csak addig támogatja a kormányt, míg az a szocialista államot előkészítő munkát folytatja. Kijelenti, hogy a párt a legközelebbi választások elé a tiszta szocialista és kommunista program alapján megy. Hangsúlyozza, hogy a párt egyes egyedül a meggyőzés és a propaganda eszközeivel fog dolgozni. Hogy a párt teljes felfegyverzetten vonuljon a közelgő választások elé, hétfőn estétől kezdve a párt pártiskolát nyit, melyen a párt programjáról tartanak előadásokat. Bejelenti még, hogy a párt régi követelése, a nyolc órai munkaidő teljesedésbe ment a legutóbbi kormányrendelettel.

A helyi várospolitikára áttérve, kijelenti Lefkovics, hogy a rendszerváltozás és a forradalom dacára a városi politika nem emelkedett túl a disznótorok színvonalán. A városházán még mindig a bankok és virilisek[15] uralkodnak és nem a demokratikus erők kormányoznak. Ha lett volna szemérem, mondja, a város uraiban, maguk végezték volna ki magukat és távoztak volna helyükről.

Kijelentjük, folytatja, hogy mi reflektálunk a városi kormányzatra és a munkástanács nem engedi magát ettől elütni. Bejelentem, hogy ez irányban már történt is intézkedés. A Nemzeti Tanács indítványozta, hogy szűnjék meg a közgyűlés és a demokratikus elemekkel és munkásokkal kibővített tanács intézze az ügyeket. Egy küldöttség ment fel Budapestre és a kérdés megoldására tárgyalásokat folytat a Belügyminisztériumban.

Indítványozza, hogy a munkástanács helyezkedjen várakozó álláspontra, míg a küldöttség vissza nem érkezik.

Majd foglalkozik Wolff ezredes ügyével és bejelenti, hogy a munkásság kívánsága érvényesült, Wolff nem lett Debrecenben állomásparancsnok.

[15] A viriliznus a legtöbb adót fizetőknek, az ún. virilistáknak a közügyek intézésében biztosított vezetőszerepet. A virilisták Magyarországon a megyei és városi törvényhatóságokban, valamint községi képviselőtestületekben behívott és nem választott tagokként tartották kezükben a hatalom bástyáit.

Dr. Markovits Lajos szólalt fel legelsőnek a titkári jelentéshez. Jóleső örömmel látja, hogy a szociáldemokrata párt nem adta fel lényegét, a kommunizmust. A városi programmot is örömmel üdvözli. A munkásság részt követel a városi ügyek intézésében. Reméli, hogy mint Pesten a munkásság képviselete bent van a városi tanácsban, ez itt is megtörténik...

Barta Lajos rövid felszólalása után Voith György jelentkezett szólásra. Kérdi, hogy gondolják, mi módon lehetne a legrövidebb idő alatt a régi rendszer exponenseit a városházáról eltávolítani. Talán formailag kifogásolható volt Márk Endre polgármester lemondatása, de ott a lényeg volt a fontos. Kifogásolta, hogy Márk Endre a lemondás után két napra ismét megjelent hivatalában. A vasúti munkásság megtette kötelességét, ha formailag nem is, de lényegében helyesen tette. Figyelmeztet arra, hogy a forradalmakat mindig kettő buktatta meg, ha vagy túlságosan radikálisok, vagy túlságosan gyávák voltak. Rámutat arra, hogy csak felesleges izgalmakat idéznek elő a régi rendszer ama hívei, kik még most sem akarják otthagyni a városházi húsos fazekakat... *Nagy Géza az eddigi deficitről szólott.* Sterbinszky László a Nemzeti Tanács eddigi működéséről referált. Az első napokban nagy munkát adott a város szénnel való ellátása. Itt mindig rossz gazdálkodás volt a szénnel... *Rekvirálni kellett.* Bejelenti, hogy most már a közélelmezési tanácsban a munkások vannak többségben és mindent elkövetnek, hogy a város lakosságának ellátását biztosítsák. Jelenti, hogy a város azért, mert a szervezett munkásság becsülettel állta meg helyét a forradalmi időkben a rend fenntartásában, modern munkásotthont építtet a Dégenfeld téren, az óvoda és a város istállója telkén, a legmodernebbül berendezve... *A város ingyen telket ad.*

Kozma A. Lajos a közélelmezési kérdésekről referált... *Biztosítani kell a közellátást, mondotta.*

Szentpéteri István a faellátást kifogásolja, indítványt tesz, hogy szegedi mintára itt, Debrecenben is hívja fel a munkástanács a kereskedőket, hogy az árakat 50%-kal szállítsák le... *A gyűlés ezután kimondotta, hogy szombaton este folytatja a tanácskozást, amikorra meleg helyiséget kér.*

Debreceni Újság, 1918. december 7. Megszűnik a városi közgyűlés.

29.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT DEBRECENI TITKÁRSÁGA KÖVETELI AZ ALISPÁNTÓL A MUNKÁSTANÁCS TEVÉKENYSÉGÉNEK TÁMOGATÁSÁT

A debreceni munkástanács ma, 7-én este 8 órakor folytatni fogja a munkásosztály érdekében való fontos tanácskozásait a vármegyeházán. A debreceni munkástanács súlyosan ítélte meg azt a helyzetet, hogy a vármegye intéző körei még mindig kevés megértéssel tekintenek a munkásosztályra és kevés méltánylással arra a tényre, hogy a szervezett munkásság erőfeszítései biztosítják a rendet a vármegyében. A munkástanács azt a várakozását fejezte ki, hogy alispán úr lehetővé fogja tenni, hogy a tanácskozás fűtött teremben legyen folytatható.

A munkástanács ezen megkeresését azon tiszteletteljes óhaj kíséretében közlöm, hogy az összeütközés a két fórum között elkerülhető legyen.

Debrecen, 1918. december 7. Tisztelettel dr. Lefkovits Vilmos.

DÁL, Hajdú m. alisp. 18061/1918. *Eredeti.*

Az alispán még aznap válaszolt s visszautasította a vádat, mintha a megye tisztviselői nem ismernék el a „munkásságnak a forradalmi napokban tanúsított fegyelmezett és fegyelmező magatartását”, amelyért hálásak. A fűtésről nem tud gondoskodni anyaghiány miatt. (Lásd ugyanott.)

30.

„A MUNKÁSTANÁCS HATÁROZATAI”

A debreceni munkástanács tegnap este *(1918. dec. 7. — szerk.)* folytatta tanácskozásait, ezúttal az ipartestület dísztermében. Simon János elnökölt. dr. Lefkovits Vilmos párttitkár elsősorban is bejelenti, hogy eljárt az alispánnál, hogy miért nem volt befűtve a tegnapelőtti gyűlés alkalmával a terem. Kijelentette előtte az alispán, hogy a vármegye dísztermének befűtéséhez szükséges 6 mázsa szenet nem tudják előteremteni.

A bejelentés tudomásulvétele után Girsich József az ipartestület nevében üdvözölte a munkástanácsot, majd rátértek a munkásság és a leszerelt katonák fával való ellátása ügyére. Szentpéteri István követeli a leszerelt katonák nevében, hogy a felvágott fát mázsánként a megállapított 15 K helyett 7 K-ért adják, valamint a fatermelésnél is több kedvezményt követel.

Kozma A. Lajos nem tartja a hazatérő katonák kívánságát megengedhetőnek, hogy mindehhez félig ingyen, dologtalanul hozzájussanak. Az a baj, hogy nem akar dolgozni senki.

Birta Lajos *(valószínűleg: Ferenc — szerk.)* a petróleum elosztás bajairól beszél. Hacker Kálmán követeli, hogy a városházáról kivétel nélkül távozzanak a régi rendszer emberei... *Felhív arra, hogy a rejtett élelmiszerkészleteket derítsék fel.*

Weisz Gyula, Kochlman Lajos, Mogyorósi, Weisz Kálmán, a közellátás nehézségeiről beszélnek. Markovits Lajos a *tisztviselőkről szól, majd* óva int attól, hogy anarchisztikus törekvéseknek tápot adjanak... *Kafka ártvizsgáló bizottság szervezését javasolja.*

Bernhardt Sándor városi főmérnök foglalkozik a termelés lehetőségeivel. Nagy veszélyt rejt magában az a tény, hogy az emberek az új rendben nem akarnak dolgozni. Szükségesnek tartja a város közlekedésügyének szocializálását, a város birtokaiból földüzemet kell csinálni. Indítványozza, hogy a Haltenyésztő Rt. üzemet szintén szocializálják. Többek hozzászólása után határozatot hozott a munkástanács, hogy a munkástömegek felvilágosítására nagy akciót indít. A városi politikában sürgetik a személyváltozást, a városi vezetésben részt követel s kívánják a fontos helyi üzemek szocializálását.

Török Gábor lelkes beszédben kérte a tanács tagjait, hogy őrizzék meg higgadtságukat és a munkások, ha tűrtek négy évig, még egy pár hónapot várjanak türelemmel, míg a dolgok jóra fordulnak.

Debreceni Újság, 1918. dec. 8. *Fenti címen.*

31.

A DEBRECENI KORMÁNYBIZTOS FELHÍVÁSA DEBRECEN VÁROS ÉS HAJDÚ VÁRMEGYE NÉPÉHEZ A MUNKA FOLYTATÁSÁRA

A magyar forradalom, amely vérontás nélkülisége[16] miatt páratlanul áll a világtörténelemben, meghozta az ország népének faji, vallási és vagyoni különbség nélküli szabadságát és jogát ahhoz, hogy sorsának önmaga lehessen intézője.

[16] Handler megállapítása nem felel meg a történelmi valóságnak. A forradalom ugyanis nem volt vérnélküli sem Budapesten, sem pedig Hajdú-Bihar megyében. Lásd erre vonatkozóan részletesebben az MMTVD V. köt. több helyén és jelen kötet dokumentumait pl. Egyek községre nézve.

Amilyen lélekemelő az az egységes lélekben való összeforrás, amely lehetővé tette a vérnélküliforradalmat, éppen olyan elszomorító az, hogy egyesek elég nagy számban az önrendelkezési jog jelentőségét meg nem értve, munka nélkül töltik idejüket akkor, amikor az egész ország népének legfontosabb érdeke, hogy a borzalmas világháború pusztításait helyrehozzuk és további létfenntartásunkat biztosítsuk.

Környékünkön nagy területeken a földben maradt a krumpli, a tengeri letöretlenül a varjak martalékát képezi... *Emiatt is nehéz a közélelmezés.* A Magyar Népköztársaság mint egy nagy család terített asztalánál csak annak van helye, aki munkájával annak felterítéséhez hozzájárul... *A munkakerülés súlyos vétség.* Felhívom ennélfogva mindazon üzemeket, gazdaságokat stb., amelyeknek munkaerőre van szükségük, hogy igényüket a munka nemének megjelölésével a hatósági munkaközvetítő hivatalban jelentsék be. A munka nélkül levő munkásokat, leszerelt katonákat pedig felhívom, hogy a munkát vállalják el bármilyen természetű is legyen az, mert a munka nem szégyen, hanem dicsőség, mert azok, akik a nekik kiosztott munkát el nem végzik, sem a katonaotthonoktól, sem a szakszervezetektől semminemű anyagi és erkölcsi támogatásban nem fognak részesíttetni... *A méhek szorgalmára utal.*

A régi rendszert megszüntette[17] a nép akarata, van és lesz ereje ahhoz is, hogy ha kell, kényszerítő eszközöket használjon azok ellen, akik munkakerülésükkel a forradalom vívmányait akár tudatosan, akár öntudatlanul lerombolni törekszenek.

Debrecen, 1918. december 13. Handler Gyula kormánybiztos-főispán.

Debreceni Újság, 1918. december 15. A kormánybiztos felhívása Debrecen város és Hajdú megye népéhez.

32.

A DEBRECENI KÖZTÁRSASÁGI PÁRT INDÍTVÁNYA A TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁG ÁTALAKÍTÁSÁRA

Az 1919. évi XVI. néptörvény a virilizmust eltörölte, de a törvényt megelőzően a debreceni Közt. Párt 1918. dec. 21-én az alábbi beadványt terjesztette elő:

[17] A szociáldemokrata párt a „régi rendszer" alatt az Osztrák-Magyar Monarchiát értette, melyben a hatalom túlnyomó része a feudális uralkodó osztályok kezében volt. Az „új rendszert", vagyis akkor a polgári demokráciát, örömmel üdvözölte, de ugyanakkor jelentőségét eltúlozta, hogy visszatartsa a munkástömegeket a szocialista célkitűzésektől.

DEBRECZEN SZABAD KIR. VÁROS

LEGTÖBB ADÓT FIZETŐ BIZOTTSÁGI TAGJAINAK

NÉVJEGYZÉKE AZ 1918. ÉVBEN.

Név					
1	Stomfeld István				
2					
3					
4					
5					
6	Gyarmathy István				
7					
8	Geiger Simon				kam. beltag.
9					
10					
11					
12					
13					
14	Ungár Jenő				
15	dr. Varga Imre				
16					
17					
18					ügyvéd okl.
19					kam. beltag.
20	dr. Sz. Nagy Kálmán				orvosi okl.
21					
22					orvosi okl.
23					
24					kam. beltag.
25					orvosi okl.
26					
27					ügyvédi okl.
28					kam. beltag.
29					
30					ügyvédi okl.
31					ügyvédi okl.
32					
33					ügyvédi okl.
34					
35					ügyvédi okl.
36					
37					
38					
39					
40					orvosi okl.

Részlet a debreceni virilisták névsoráról, 1918.

Indítvány Debrecen város december havi közgyűlésére. Tudvalevő dolog, hogy a kormány a törvényhatósági bizottságok átalakítását tervezi, de tudvalevő az is, hogy a szükséges reform előkészületét és életbeléptetését számtalan akadály késlelteti. Ez az oka, hogy a közgyűlésnek napirendjén van a jövő évi virilis képviselők jegyzékének bemutatása, holott minden létező politikai párt egyhangúlag a virilizmus eltörlése ellen[18] foglalt állást. A debreceni köztársasági párt ez alapon addig is, míg a törvényhatósági bizottságnak a kormány által tervezett átalakulása megtétetődnék, azt óhajtja, hogy a virilis képviselők behívásától álljon el a közgyűlés és helyöket felerészben a szociáldemokrata, egyhatod részben a független Károlyi párt, a köztársasági és radikális párt delegált tagjait hívja be és ilyenformán adjon tagjai sorában helyet az ország újjáalakulásában résztvett, de a városi törvényhatósági bizottságban nem képviselt pártoknak is.

A köztársasági párt megbízásából dr. Ferenczy Gyula bizottsági tag s. k. Debrecen, 1918. december 21.

DÁL, Debrecen vár. tan. 5945/1919. *Eredeti.*

33.

„A MAGYARORSZÁGI VASUTAS SZÖVETSÉG DEBRECENI CSOPORTJÁNAK MEGALAKULÁSA"

A debreceni vasúti alkalmazottak vasárnap de. nagygyűlést tartottak a Bika szálló dísztermében, amelyen az eddigi szociáldemokrata szabadszervezet keretei helyett megalakították a legális szakszervezetet, a Magyarországi Vasutasok Szövetségét. A gyűlésen Nagy Lajos, a szabad szervezet vezetője elnökölt. Meleg szeretettől áthatott szavakkal köszönte meg azt a bizalmat és ragaszkodást, amellyel a vasutasság a múlt viharaiban az eszme és a vezetőség mellett kitartott.

Debrecen vasutassága a legelső volt az egész országban, amikor az október 26-i történelmi nevezetességű gyűlésen a Nemzeti Tanácshoz legelőször csatlakozott és ezzel kitörésre segítette a dicsőséges forradalmat. De elhatározta még ez a gyűlés azt is, hogy felszólítja a szociáldemokrata pártot az egységes vasutas szakszervezet felállítására. Ami akkor kívánság volt, az most beteljesedett. Az egész magyar vasutasság kivétel nélkül egy táborban van, a szociáldemokrata párt táborában.

Schváb István pénztárnok és Sípos Sándor ellenőr jelentése után

[18] Az eredetiben tévesen „ellen" szó van írva a „mellett" szó helyett, amely az egész beadvány tulajdonképpeni célja.

a szabad szervezet eddigi vezetősége leköszönt. Ezután Horváth Antal korelnök elnöklete alatt titkos szavazással megalakult a szakszervezet debreceni vezetősége. A tisztikar névsora a következő:

Elnök: Nagy Lajos asztalos; alelnök: Bernáth Sándor kovács; titkár: Csathó Béla; jegyző: Lehoczky Imre. Pénztárnok: Winter Ödön, Schváb István. Vezetőségi rendes tagok: Boros Mihály kapus, Csukás József kocsimester, Feith Albert szertárnok, Flamm Gyula bádogos, Madarász János kalauz, Nagy Lajos irodakezelő, Nemes Sándor főművezető, Reisinger József mozdonyvezető, Schváb Gusztáv esztergályos, Sípos László asztalos, Susnik József főmérnök, Skultéty Ferenc szemafor felvigyázó, Szabó Mihály bognár, Szendrey István pályafelvigyázó. Vezetőségi póttagok: Csendes Imre napszámos, Erdei Lajos szertári munkás, Földesi Lajos kovács, Kiss Mihály fűtő, Salánki István pályafenntartás, Szegedi Gyula gázlakatos, Török István raktárnok. Ellenőrző bizottsági tagok: Auspitz Simon bádogos, Birtha István lakatos, Dézsi Ferenc főkalauz, Hegedűs János mérnök, Székely Jenő mérnök. Ellenőrző bizottsági póttagok: Javellák Gyula fűtőházi esztergályos, Miticzky István hivatalnok.

Az újonnan megválasztott tisztikart a szakszervezeti központ nevében Neményi László üdvözölte... *Az egyesülés jelentőségéről beszélt.* Nagy Lajos szakszervezeti elnök köszönte meg ezután meleg, bensőségteljes szavak kíséretében az összvasutasság bizalmát és ígérte, hogy a jövő elközelgő harcaiban is mindig magasra fogja lobogtatni a proletáröntudat zászlaját.

A nagygyűlés ezután szakszervezeti ügyésznek dr. Horváth Sándort választotta meg, valamint kiküldötte delegátusait a debreceni szociáldemokrata kerületi kongresszusra és a budapesti országos vasutas küldöttközgyűlésre.

Debreceni Újság, 1918. december 24. *Fenti címen.*

34.

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS KÖVETELI A DEBRECENI MÁV ÜZLETIGAZGATÓSÁG MUNKÁSELLENES VEZETŐINEK TÁVOZÁSÁT

A debreceni munkástanács ma *(január 10. szerk.)* ülést tartott Simon János elnökletével, aki bejelentette, hogy a múlt ülésen hozott határozatok értelmében eredményesen intézkedett a tanács elnöksége. Bejelentette, hogy Soós Károly tábornok megjelent a munkástanács

elnöksége előtt és köszönetet mondott a szervezett munkások példás magatartásáért és kérte, hogy a legközelebb megtartandó csapatszemlére a munkástanács két tagját küldje ki. Kiküldötteknek a munkástanács Simon Jánost és Nagy Gézát választotta meg. A munkástanács ezután egyhangúlag a következő határozati javaslatot fogadta el:

A debreceni munkástanács megbotránkozással látja, hogy a debreceni üzletvezetőség élén jelenleg Garda Dezső személyében olyan ember áll, akinek gondolkodásmódja és egész világfelfogása a legsötétebb reakció szolgálatában áll. A debreceni munkástanács hivatásának teljes tudatában nem tűrheti egy percig sem, hogy ilyen fontos pozícióban, amely az elvtársak ezreinek legéletbevágóbb érdekeit érinti, ellenséges érzületű ember üljön és ezért leghatározottabban követeli jelenlegi állásából való azonnali eltávolítását, mert különben teljes erejével volna kénytelen határozatát érvényesíteni.

Voith György és Markovits dr. felszólalása után elfogadták azt a javaslatot, amely szerint a vallás és hazafiság jelszava mögött működő klerikális és reakciós alattomos tényked eséseket, melyek csak arra valók, hogy az anarchiát és a bolsevizmust növeljék, minden eszközzel el fogják fojtani.

A nemzeti tanács lakásépítő bizottságába kiküldte Bernhardt Sándort és Varga Gábort.

Szentpéteri István ama bejelentését, hogy a malmok a leglelkiismeretlenebbül látják el a lakosságot liszttel és csak azok kapnak több és jobb lisztet, akiknek protekciójuk van, míg mások ehetetlen bűzös korpát kapnak, tudomásul vették és kimondották, hogy a munkástanács sürgősen intézkedik, hogy az ilyen dolgok megszűnjenek.

Végül elhatározták, hogy az iparostanácsban Szapi István képviselje a munkástanácsot.

Debreceni Független Újság, 1919. január 11. A debreceni munkástanács tagokat küld ki a csapatszemlékhez.

35.

A DEBRECENI VÖRÖS ÚJSÁG ELÍTÉLI A TISZADOBON TÖRTÉNTEKET

Ezt nem lehet elfelejteni. Ezt nem lehet agyonhallgatni. Ott a legválogatottabb, legembertelenebb kínzásokkal kínozták meg a proletárokat, becstelenítették meg sorra a proletárlányokat! Mi még halljuk annak az aggastyán proletárnak a jajveszékelését, amikor suhognak rá

a kemény botütések. Rajtunk még keresztül csikordul a láncos akasztófa hangja. Nem, ezt nem lehet elfelejteni!

Tiszadobon állt az Andrássy família kastélya. Évszázadokon keresztül gyűjtötte bele a grófi család a gyönyörűségesebbnél gyönyörűségesebb műkincseket. Évszázadokon keresztül vette el a rávalót a tiszadobi robotoló parasztoktól. S ezek a parasztok, mikor kitört a forradalom, azt hitték, hogy az a sok műkincs az övék, mert ősapáiktól kezdve saját véres verejtékükkel keresték össze. És mivel dühösek voltak arra a sok műkincsre, hát összetörték. Kár volt érte. Ostoba dolog volt. De mi „megértjük" őket. Mert mi is emberek vagyunk, proletárok, mint ők.

Így került Szentgály különítmény Tiszadobra.

Mindenki hallotta, mindenki rebesgette a borzalmakat már jó ideje. Maguk a Szentgály különítmény tagjai mesélgették a vonaton, mikor hordták a jóízű vadpecsenyét Debrecenbe! De a hivatalos apparátus nehezen mozdult meg. Hiszen proletárokról volt szó, grófi kincseket romboló proletárokról. Végre megmozdult!

Handler elvtárs elment Tiszadobra. A vadászpuskáját is vitte. Két napig volt ott. Mind a két napon vadászott. Visszahozott — tudomásunk szerint — egy sok aláírással megterhelt írást, amely szerint Tiszadobon minden rendben van. Handler elvtárs visszatérése után *még hetekig botozták, kínozták a proletárokat Tiszadobon.*

A riasztó hírek megint jöttek. Erre a debreceni munkástanács kiküldött egy bizottságot. A bizottság megállapította, hogy minden igaz, hogy a borzalmak tényleg megtörténtek. A munkástanács nem tekintóriázott, nem várt semmiféle „hivatalos" intézkedésre, hanem 120 puskával elment Tiszadobra s megkötözve behozta az egész különítményt. *Azóta nem botozzák, nem kínozzák a proletárokat Tiszadobon.*

Kiket terhel a tiszadobi borzalmakért a felelősség?

Terheli a felelősség a Szentgály különítményt, elsősorban a tiszteket, aztán a cinkostársaikat, mert vadállati kegyetlenséggel kínozták meg embertársaikat.

Terheli a felelősség Handler elvtársat. Mi nem keressük azt, hogy Handler elvtárs hogyan szerezte azt a sok aláírással megterhelt írást. Mi nem keressük azt, hogy Handler elvtárs jóhiszeműségét becsapták. Mi csak azt tudjuk, hogy ha Tiszadobra a proletársors minden nyomorúságát érző proletár ment volna ki, az nem lett volna jóhiszemű, az — ha másképp nem lehetett — éjnek idején belopódzott volna a proletár kunyhókba s kikérdezte volna megkínzott proletártestvéreit.

Ha proletár ment volna Tiszadobra, az lerázta volna magáról a tiszt urak társaságát, s meglelte volna megbotozott proletártestvéreit

A föld egyszerű proletárja kinyitja szívét a másik proletárnak, az csak az „úr"-nak nem mer vallani... *Handler vadászni ment oda.*

Vagy tudta Handler elvtárs, hogy botozzák a proletárokat?

Súlyos felelősség ez. Embertelenül súlyos.

Már régen megállapította a munkástanács bizottsága, hogy igazak voltak a borzalmak. Már régen itt vannak a Szentgály különítmény tagjai. És a vizsgálat eredményéről még semmi hír.

Ezeknek a borzalmaknak a felelőseit nem szabad átadni a burzsoá törvényeknek...

A tiszadobi borzalmak felett a proletárok forradalmi törvényszékének kell ítélkezni!

Ezt az ügyet nem lehet titkon tárgyalni!

Nyilvánosságra minden aktával, minden részlettel!

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 22. Tiszadob.

Az eseményeket részletesen leírta a Vörös Újság 1919. február 15-i száma „A tiszadobi borzalmak" címen. Kiadva MMTVD V. kötet. Bpest, 1956. Szikra, 506—507. old.

36.

LEFKOVITS VILMOS VALLOMÁSA A TISZADOBI ESEMÉNYEKRŐL

1919. év január havában, mint a szociáldemokrata párt egyik tagja a párt megbízásából felvilágosítás beszerzése végett mentem ki a pártnak egyik bizottságával, melynek tagjai emlékezetem szerint Birtha Ferenc és Bartha Istvánnal, hogy a kirendelt karhatalmi különítmény működését, amely ellen panaszok érkeztek be (megvizsgáljam), mert egyeseket, sőt nőket levetkőztetve tömegesen megvertek, nők szeméremtestén a szőrt a katonák durva viccből meggyújtották s bár ijesztésből, akasztásokat imitáltak, a község több lakosára nagyobb pénzmennyiséget vetettek ki és hajtottak be és ebből kártalanításokat fizettek ki egyeseknek, pl. a bérlőnek, ki élelmezésüket eszközölte. Miután ezek a panaszok beigazolást nyertek előttünk, a karhatalom néhány vezetőjével felmentünk az Andrássy kastélyba a rombolást megnézni. Ez a rombolás borzalmas hatással volt reám és beszélgetés közben kijelentettem, hogy ebben az esetben hibás Andrássy gróf is, aki úgy látszik, sohasem törődött vele, hogy az ő zsellérsége milyen kulturális viszonyok között él, és hogy élelmiszerekkel is hogy vannak ellátva a falu lakóinak legnagyobb része, akiknek minden ősi nemzetsége is az Andrássyaknak dolgozott.

Tagadom azt, hogy én a Rákóczi-szobában a karhatalmi legénység előtt azt a kijelentést tettem volna, hogy nem kár ezért a kastélyért, mert ezt a nép dühe tette tönkre, amennyiben a kastély a gróf Andrássy-család kuplerája volt. A szegény nép fosztogatóit, úgy a Fekete grófot, mint bérlőjét agyon kellett volna verni még a forradalomkor.

A Szentgály-féle karhatalom ez események után néhány nap múlva le lett fegyverezve a kormánybiztosság, illetve karhatalmi parancsnokság által kiküldött vagongyári munkásság által, ugyanezen alkalommal lett behozva a Szentgály által összegyűjtött pénz is, mely a szegedi ügyészségnek adatott át.

Pl. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék. B. 12/1926. Lefkovits per 520—521. old. *Eredeti. A vallomás 1920. június 15-én hangzott el.*

c) A kommunista párt helyi szervezetének megalakulása, ideológiai és szervező munkája

37.

ÚJ MUNKÁSPÁRTRA VAN SZÜKSÉG HAJDÚ MEGYÉBEN IS

Egy névtelen író „A Szociáldemokrata Párt" címen ismerteti, milyen jelentősége volt az SZDP-nek Magyarországon a történelem folyamán. A múlt jelentős eseményeinek felsorolása mellett kifejti, hogy az SZDP a jelen körülmények között nem tud eleget tenni a munkásosztály részéről felé irányuló követelményeknek, majd így ír:

...Valljuk meg, mi régebbi szociáldemokraták, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt befejezte hivatását. Szimbóluma, az a nagykalapácsos ember a következő, harmadik ütés után leszállhat a pódiumról, nem lesz többé mit rombolni. Ha pedig addig nem jut el, már most szálljon le és adja át helyét újabb, erősebb embernek.

Valljuk meg, hogy az SZDP — mint a régi rendszer ellenzéke — kénytelen volt a régi rendszernek eszközeit használni, mivel ágyú ellen csak ágyúval, lövészárok ellen csak lövészárokkal lehet küzdeni. És ezeknek a harcoknak folyamán úgy hozzánőttek ezek az eszközök, hogy most sem akarja eldobni, mert újakat nem ismer. Mint ellenzéke bár a régi rendszernek, mégis annak a levegőjében született és most a megújuló levegőben kezdi rohamosan erejét veszíteni és a régi levegőt kezdi maga körül konzerválni...

Elmondja a továbbiakban, hogy lényegében semmit sem cselekedett még az SZDP és csak a választási küzdelmekkel foglalkozik.

Ők most győzelmük melegénél sütkéreznek és nem gondolnak az építésre.

Igen, az SZDP csak idáig készült és ezentúl nem tervezett, nem akart és nem is tudhatott akarni semmit. Régi párt. Régi levegőben született, nőtt és izmosodott; az új neki is új és szokatlan. Sorsa: látni Nápolyt és meghalni.[19]

Új párt kell, mely már az új levegőben fogamzik, melynek kezében új fegyverek lesznek, mert a régieket már nem ismerhette meg. A fiatalok, a tehetségesek, a haladók pártja kell, az építők pártja kell... *A forradalmi párt és eszme jelentőségét méltatja.*

Hajdúnánási Köztársasági Újság, 1918. november 29. A Szociáldemokrata Párt.

38.

SZAKADÁS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTON BELÜL. A TÖMEGEK BALRA TOLÓDÁSA

A II. kerületi szociáldemokrata pártszervezet ma, 9-én este ½7 órakor tartott gyűlést az Uranus mozgóban.

Vághi István alelnök megnyitó szavai után Horváth Sándor dr. elnök világította meg az ország politikai helyzetét és a szociáldemokrata párt különös helyzetét a mai viszonyok között. A tulajdonképpeni forradalom most van kitörőben és itt — sajnos — kétszeresen nehéz küzdelem előtt állunk, két front súlyos harcai várnak reánk. Az egyik a polgári pártok, melyektől a politikai hatalmat kell elragadni, a másik még keservesebb, mert a szociáldemokrata párt egységének a megbontói ellen irányul.

Most dől el a fontos és nehéz küzdelem. A polgári pártok, melyekkel eddig együtt dolgoztunk, mindenütt akadályokat gördítenek útunkba. Nem tartják be minimális akcióprogramunkat, holott ez erkölcsi feladatuk, mert ennek alapján vállaltuk az együttműködést. Veszedelmes ellenfelek még a régi rendszer hívei, akik most kezdenek előkerülni és felelősségre vonják a kormányon levőket a sok bajért, amelynek az ő cselekvésükben van a forrása.

Fájdalommal vesszük fel a harcot az elszakadt elvtársakkal, kik ezekben a súlyos órákban bolseviki eszmék szolgálatába álltak és erő-

[19] Olasz közmondás.

sen megritkították sorainkat. A kultúrálatlan nép nem érti a bolsevizmus célját, félremagyarázza, bepiszkítja és csak jogtalan anyagi előnyöket igyekszik szerezni. Súlyos hátrány ez a szakadás most, mikor a politikai hatalomért kell harcolnunk, hogy többséget szerezve, meg tudjuk védeni gazdasági érdekeinket. A bolsevikiek nem gondolják meg, hogy az idegen imperialistákkal együtt gyötörnek bennünket.[20] Menjenek az ő országaikba és ha ott diadalt aratnak, egyesítik a világ proletárjait, mi együtt ünnepeljük velük ezt a diadalt.

Vághi István elkerülendőnek tartja a testvérharcot egy új élet küszöbén. Az ipari szakszervezetek mintájára politikai pártszervezet létesítését kívánja, mert csak a politikai hatalom biztosítja a munkásság eddig kivívott előnyeit. A kommunisták proletárdiktatúrát követelnek, ám a mai kuszáltság ezt nem teszi időszerűvé. A tömeg ma forradalmibb, mint szeretnénk, de ez a régi rendszer bűne, mely megakadályozta a nép szocialista irányban való nevelését. Mi a béke apostolai, nem akarhatunk harcot, nem onthatunk polgárvért. Egykor kinevettek, ma félnek bennünket, holott csak az egyenlőséget akarjuk, a szellemi és fizikai munka egy szintre való helyezését.

Miután Vághi erős agitációra hívta fel a megjelenteket, hangsúlyozottan a nőket is, megválasztották a II. kerületi pártszervezet vezetőit, akik a következők: Horváth Sándor dr. elnök; alelnökök Lukács Jenő, Vághi István; titkár-jegyző: Markovits Lajos dr.; pénztárnok: Rosenfeld Henrik. Ellenőrök: Szilágyi János és Bernáth Sándor. A végrehajtó bizottság tagjainak, valamint az utcai bizalmi férfiak és nők választása után a gyűlés szétoszlott.

Debreceni Független Újság 1919. január 10. A debreceni SzDP a bolsevizmus ellen.

Ebben az időben valószínűleg még nem alakult meg a debreceni kommunista párt, de a kommunisták agitációja és szervezkedése már régebben megkezdődött, a SzDP balszárnyán belül és a hazatért hadifoglyok körében.

[20] A „polgári társadalmi rend megszilárdítására" törekvő szociáldemokrácia a munkásosztály igazi célkitűzéseinek, a proletárhatalomnak megszerzése érdekében szervezkedő kommunistákat nevezi egységbontóknak. Ugyanakkor elítéli a forradalom továbbfejlesztésére irányuló törekvésüket.

A FORRADALOM ESZMEVILÁGA TERJED A TÖMEGEK KÖRÉBEN. A SZOCIÁLDEMOKRATA VEZETÉS FÉKEZŐ SZÁNDÉKAI

A debreceni munkásság körében feltartóztathatatlanul hódít a kommunista párt. Budapesten már hatalmas arányokat öltött a küzdelem a kommunisták és a szociáldemokrata párt között és ennek a lángja már hevíti a debreceni szocialistákat is. Vasárnap, amint az egyik hétfői lap tudósítása írja, gyűlést tartottak a *vas- és fémmunkások*, amelyen az az indítvány került tárgyalásra, hogy *a szakszervezet tagjai beléphessenek a kommunista pártba*. Az indítványt a gyűlés, mint tárgyalásra alkalmatlant levette a napirendről azért, mert a budapesti központ kimondotta, hogy aki belép a kommunista pártba, az nem maradhat benn a szakszervezetben. Ugyanezen a napon azonban a famunkások szervezete is gyűlést tartott, amelyen Major és Hajdú kommunista munkások javaslatára kimondotta, hogy nem respektálhatja a központnak ezt a határozatát és tagjainak szabad elhatározására bízza, belépnek-e a kommunisták pártjába. Ezzel megindult az a folyamat itt is, amely a polgári elemekkel „megerősödött" szociáldemokrata párttól — mint Budapesten, Szegeden és más városokban — elragadja harcosainak egy jelentékeny részét.

Meg kell jegyezni, hogy a budapesti pártszervezet a fent jelzett határozatát a fővárosban nem tudta keresztül vinni és csak a vidéki szakszervezetekben kísérelte meg a határozat érvényre juttatását. Itt írjuk meg, hogy a debreceni munkástanács ülései ezentúl zártak lesznek. Nem lehetetlen, hogy ezt a kommunista mozgalmakra tekintettel határozták el.

Debreceni Tükör, 1919. január 16. A debreceni kommunisták. *Ugyanez a szám egy „Mindenki szocialista" cím alatt figyelmeztet arra, hogy* „mit keresnek a (szociáldemokrata) pártban azok, akik eddig mindig szembe helyezkedtek az osztályharc alapján álló szervezkedéssel és éppen ők akadályozták meg a Tisza, Andrássy, Apponyi politika esztelen szolgálatával a szocialista ideák megvalósítását?

Ezektől az elemektől meg kell tisztítani a meghatalmasodott szocialista tábort. Szocialistának lenni: az nem lehet konjunktúra, ez nem ugyanaz, mint a ma a Kossuth-féle revolúciós politikát, holnap pedig Tiszát követni. Ez életre és vérre megy".

40.

MEGALAKUL A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK DEBRECENI SZERVEZETE

Debreceni elvtársaink megalakították a helybeli pártszervezetet és ideiglenes vezetőséget választottak. A pártszervezethez csatlakozni akaró elvtársak jelentkezzenek a Vörös Újság árusítóinál.

Vörös Újság, 1919. január 18. *Pártügyek c. rovat. Kiadva MMTVD V. köt. Szikra, Bpest, 1956. 466. old.*

Nem ismeretesek a kommunista párt alapító tagjai, a visszaemlékezések sem tartalmaznak erre vonatkozó bővebb adatokat. Feltételezhetően és ez okmányokból bizonyítható, alapító s szervező tagok voltak: Hajdú János, Major Imre, Zsuga Imre és mások. A megalakulás időpontja már valószínűleg január 16 volt. A pártszervezet megalakulásával foglalkozik Fehér András: Így alakult meg a KMP debreceni szervezete *c. cikk. Hajdú-Bihari Napló, 1957. nov. 21. számában.*

41.

A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI SZOCIÁLDEMOKRATA JOBBOLDAL A KOMMUNISTÁK ELLEN

Tekintettel a bolsevista áramlatnak több helyen való felbukkanására, városunk minden polgára vessen számot a helyzettel s be fogja látni, hogy a szociáldemokrata párt erős volta és súlya képes városunk nyugalmát és rendjét továbbra is megóvni. Ha mindazok, akiknek pártunkban van a helye, már eddig is beléptek volna, ma abban a helyzetben lennénk, hogy bármily anarchisztikus irányzatnak teljes sikerrel állhatnánk ellent.

Hajdúböszörményi Népújság, 1919. január 17. A szociáldemokrata párt felhívása.

42.

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS A KOMMUNIZMUS MELLETT

A bolseviki izgatók kétfélék. Az egyik fajta mi vagyunk: bolsevikiek. Mi, akik egyrészt akarjuk szívünk minden dobbanásával, gondolatunk minden atomjával a bolsevizmust, mint egyetlen megoldását

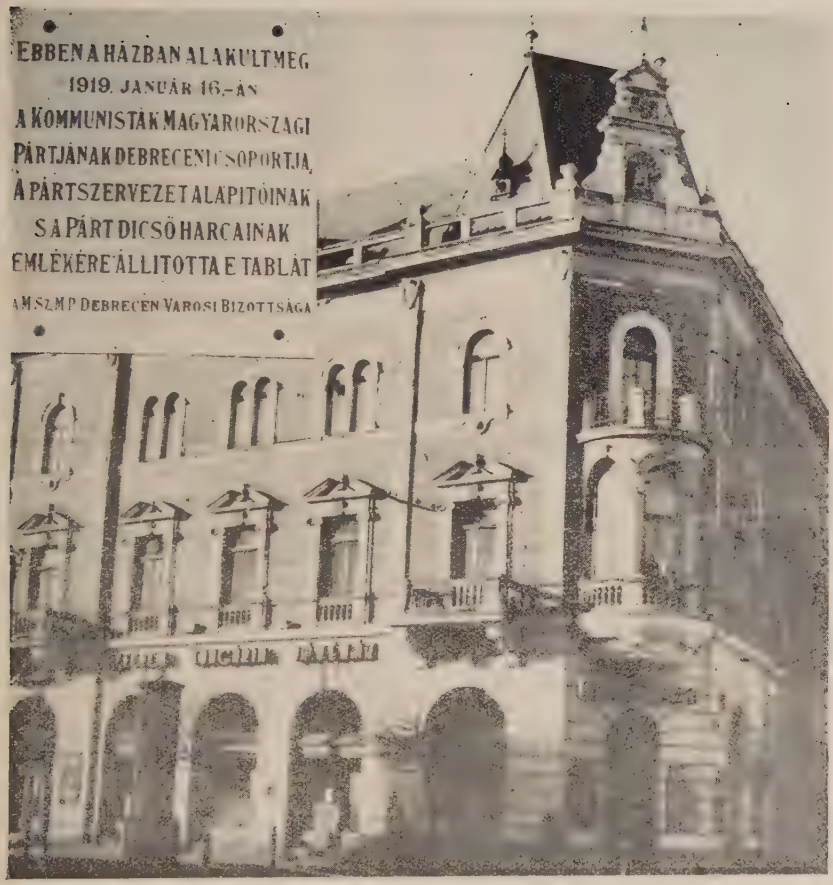

A ház, amelyben megalakult a KMP debreceni szervezete (Arany János u. 2.)

a mai hatalmas világproblémák gordiusi csomójának; akarjuk, mint egyének és mint részesei, vagy megértő tanúi az elnyomott, kizsákmányolt tömegek fájdalmának, könnyeinek és minden feljajdulásának. De másrészt hisszük is — és nem jóstehetségű, hanem szigorú matematikai számításunk szülte e hitet —, hogy a kijátszott, ígéretekkel s keresztül nem vihető hangzatos programmokkal félrevezetett szegénység fájása átérződik még a lomha magyar proletár lelkeken is és a kérges kezű magyar bérmunkások is kezükbe veszik sorsuk irányítását.

Ez lesz a bolsevizmus!

És ezt az időt akarjuk mi bolsevikiek előkészíteni.

A féktelenül csapongó tömegindulatot rendszerbe, törvénybe akarjuk előre szorítani. Éretté akarjuk tenni a szegényeket a kezükbe kerülő uralkodásra. A múlt társadalma — létalapjukban rejlő — évszázados mulasztásait akarjuk napok, sőt órák alatt jóvátenni, ismerve a mai nagy idők nyomása alatt hallatlanul fogékonnyá forrott tömeglelkeket. Meg akarjuk tisztítani a bolsevizmus fogalmát a mártír orosz nép próbakövén rátapadt borzalmaktól, hogy oly tisztán, fenkölten mélyüljön a magyar proletárság életévé, mint ahogy a mi lelkünkben pezseg.

A másikfajta izgatók a bolsevizmus ellenségei, akik rettegnek az eljövetelétől; őszintén vagy félrevezetve.

Ilyenek elsősorban is a polgári osztály szószólói. Régi — szerintünk már csak — frázisokon nevelt, a régi rendszerben gyökerező életberendezésük teljes joggal szólítja őket harcba ellenünk. Ilyenek másodszor a kormány, a szociáldemokraták — fizetett vagy fizetésre, dicséretre váró, vagy önzetlen — agitátorai.

Ezek a bolsevizmus oroszországi borzalmaival kürtölik tele a levegőt. Úgy állítják be ezeket a borzalmakat, mint elmaradhatatlan kísérőit a bolsevizmusnak.

Hát nem gondolnak a krisztusi eszmék impozáns utaira, mely mégsem volt mindenütt egyformán véres? És ahol véres volt, nem a krisztusi eszmékben rejlett az ok.

És nem gondolnak arra, hogy ha a szerelmi népdalokban nem lett volna szó a halálról olyan sokszor, ha ponyvaregények és vásári regősök nem daloltak volna annyit szerelmi gyilkosokról, öngyilkosokról, jóval kisebb arányú lett volna ezeknek a szaporodása.

Lelkiismeretes bolsevikieknek nem barátjuk ez a módszer; de sokkal nagyobb ellenségük maguknak a polgári osztályoknak, mint mi, bolsevikiek. A bolsevikiek száma ezzel nem fogy, sőt — azért nevezem ezeket is bolseviki agitátoroknak, mert — határozottan híveinket szaporítják.

Azonban midőn beleszuggerálják a lelkekbe, hogy ezek a sötét, borzalmas foltok a bolsevizmus velejárói, a saját sorsuk felett vonják sötétebbé a vihar felhőit.

Már ma is gyilkos fenyegetések kísérik a bolseviki szót erről is, amarról is. És mi tudjuk, milyen nehéz aztán az így már lélekben fészkelő eszmét megtisztítani.

Hangoztassák tehát ellenségeink elvi hibáinkat, joguk van hozzá és a maguk szempontjából igazuk is lehet; hozzák föl, hogy nem látunk elég tisztán, hozzák fel az idők éretlenségét, de ne hirdessék, hogy a csalódott szerelmes a halált hívja szövetségesül. És hogy a felszabaduló szolga nép lélekbosszúra szomjazik. Mert ez nem igaz. És mi szent akarattal és megfeszített erővel dolgozunk rajta, hogy igaz ne legyen, de ha ők így dolgoznak — mi mossuk a kezünket — igaz lehet. Nem csak a mi munkánkat nehezíti, hanem a saját helyzetüket súlyosbítják.

Hajdúnánási Köztársasági Újság, 1919. január 19. A bolseviki izgatók. Zsuga Imre *aláírással.*

Ez a nyílt kommunista állásfoglalás a lap állandó antibolsevista propagandája között látott napvilágot.

43.

„AZ OROSZ FORRADALOM TANULSÁGAI"

Az orosz proletáriátus forradalmi megmozdulása volt a bevezetője annak a hatalmas tömegmozgalomnak, amely mindenek előtt négy és félesztendős embermészárlásnak vetett véget. Amikor 1917 év tavaszán a háború lázas deliriumába belé süvített az orosz proletárság felébredt öntudata, már megpecsételődött a burzsoá társadalom és vele együtt a kapitalizmus osztály uralmának a sorsa. Ennek a nagyszerű lendületnek annyi hazug magyarázója akadt, hogy más országok szervezett munkásai, csak a legkerülőbb utakon érkezett hírekből ismerhettek reá az igazi történésekre, orosz proletár testvéreink hatalmas, nagy küzdelmére. Ennek a két esztendőnek a történetét és az orosz forradalom következményeit ismertette Katz Béla elvtárs.

Előadása elején részletesen ismertette a forradalom előzményeit, azt a következetes és elszánt harcot, amelyet az orosz nép intelligenciájának felvilágosodott rétege folytatott a cári elnyomás ellen. Majd rátért a különböző politikai pártok jellemzésére, ezek üldöztetésére, végre a szocialista párt kettészakadásának, a bolseviki és menseviki frakciónak az ismertetésére. Majd rátért a bolsevikiekre, akik — szemben az előző uralommal — hatalmukat kizárólag a proletáriátusra alapították. A körülményekkel számolva kénytelenek voltak azonban engedményeket tenni, de így is igen nagy eredményeket mutathatnak fel, különö-

sen az ipari proletáriátus számára. A földkérdés azonban náluk sem ment simán, úgyhogy az összeütközések ma is napirenden vannak.

Mint az orosz elvtársaknak, mondotta, számba kellett venni a lehetőségeket, éppen úgy számolni kell nálunk is a körülményekkel. Végeredményben valamennyien kizsákmányoltak vagyunk. Küzdünk és harcolunk a kapitalizmus ellen, de nem szükséges azért, hogy a harci eszközöket szolgai módra másoljuk le. Nálunk mások az életviszonyok, mások a körülmények, mint Oroszországban. Marxista szocialisták vagyunk és igyekszünk megvalósítani tanítással, szervezéssel, felvilágosító munkával a szocialista tanokat. Ha kell terrorral, de minden esetre a tömegnek céljainkhoz, eszméinkhez való felemelésével....

A továbbiakban beszél ennek a feladatnak a fontosságáról.

Munkás Újság, 1919. február 22. *Fenti címen.*

44.

SZOLIDARITÁS A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁVAL

A debreceni famunkások összvezetősége február 25-én teljesen egyhangúlag azt a határozatot hozta, hogy a kommunista érzelmű elvtársakat semmi esetre sem engedi a szakszervezet kebeléből kizárni, bárhonnan jöjjön is a nyomás. Egyúttal kimondotta, hogy a Vörös Újság és egyéb kommunista nyomtatványok terjesztését nem akadályozza meg, sőt azt a vélemények tisztázása szempontjából szükségesnek tartja.

Ugyancsak elítélte a február 21-i tömegfelvonulást,[21] mert ezzel a proletárság csak önmaga ellen tüntetett. Ezen határozatot a kommunista elvtársak azon kijelentése előzte meg, hogy nem azonosítják magukat a Népszava ellen történt tüntetéssel, annál kevésbé, mivel azt nem a budapesti kommunista párt vezetősége rendezte.

Vörös Újság, 1919. március 15. Pártügyek *c. rovat.*

[21] A jobboldali szociáldemokrácia által a KMP ellen Budapesten, de Debrecenben is szervezett felvonulást említi a cikk.

„OSZTÁLYHARC VAGY MEGALKUVÁS"

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt központi lapja: a „Népszava" és minden népgyűlési szónokuk állandóan azt sírják mostanában, hogy megbomlott a proletariátus egysége, az osztályharc egységes frontja. Amióta a Kommunisták Magyarországi Pártja kibontotta a megalkuvásnélküli, forradalmi osztályharc lobogóját, a szociális forradalom, a bérmunka megszüntetése jelszavával, azóta találkozunk ezekkel a siránkozásokkal mind gyakrabban azok részéről, akik — saját bevallásuk szerint — az adott történelmi helyzetet nem találják alkalmasnak arra, hogy a proletariátus forradalmi akciója a polgári tulajdon ellen meginduljon és sikerre vezessen.

A kommunisták azt hangoztatják, hogy a kapitalista termelés összeomlott a háború befejezésével, hogy rettenetes válságot élünk át, azt a válságot, amelyre Marxtól kezdve a munkásság mindegyik harcosa a szocialista termelési rendbe való átmenetet alapította. A proletariátus történelmi hivatása, hogy a tőkés termelőrend saját ellentmondásai okozta összeomlásakor kezébe ragadja forradalmi úton a politikai hatalmat és megkezdje a termelés szocialista szervezését. A kommunisták programja a proletariátusnak, az egész osztálynak forradalma minél előbb, nehogy a kapitalizmust mai rettenetes aléltságából mesterséges élesztgetéssel talpra állítsák, hogy végig menjen újra a fejlődésnek azokon a fokain, amelyen már végigment a háború előtt és amely fejlődésnek végső pontja éppen az imperialista háború volt. A kommunisták felismerték a helyzetet és azt, hogy a proleriariátus életébe vágó szükségesség forradalmi úton átvenni a politikai hatalmat.

"A kommunistáknak nincsenek az egész proletárság érdekeitől elütő érdekeik" — mondja a Kommunista Kiáltvány — „a kommunisták a gyakorlat terén az összes országok munkáspártjainak leghatározottabb, szüntelen továbbhaladásra ösztökélő részét alkotják, tisztában vannak a proletármozgalom feltételeivel, menetével és általános eredményeivel." „Felszínre vetik ... az összes proletárságnak közös, a nemzetiségtől független érdekeit...".

A kommunisták képviselik tehát az egész nemzetközi proletárosztályt. A szociáldemokraták azt mondják, hogy megbomlott a proletárosztály egysége. Az osztályharc sikeres kilátásai vesztettek a külön párt megalakításával. Mi igaz ebből?

A párt, a parlamenti párt nem jelenti az osztályt. A kommunisták, akik érvényre akarják juttatni az össz-proletárság nemzetközi érdekeit, látták, hogy a szociáldemokrata párt nem képviseli ezeket az érdekeket. Látták, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt nem a pro-

letárság forradalmát szolgálja, hanem az osztályállam újra élesztésének munkájában együtt működik a polgári pártokkal, a vele ellenkező érdekű osztályokkal. Látták, hogy nem vesz részt abban a munkában, amely munka a kapitalizmus összeomlásával a proletariátusra hárul: a forradalom munkájában. Látták, hogy a kispolgári elemek beáramlásával a proletárság tiszta osztálycélkitűzései beszennyeződnek és a szociáldemokrata párt nem a munkásság, hanem a beáramló kispolgárok pártja lesz. A szociáldemokrata párt, kispolgári párt — a maga szakszervezeti és pártbürokráciájával ránehezedik magára a proletariátusra és lehetetlenné teszi a tiszta proletárpolitika követelését. A nemzetköziség, a nemzetközi forradalmi osztályharc helyett az osztályállam érdekeit tartja szem előtt. Megbontja tehát a nemzetközi forradalom frontját, a nemzetközi proletariátus egységét.

A kommunisták vállalták a feladatot, hogy felvegyék az osztályharc zászlóját. Vállalták az igazi nemzetközi feladatot: a forradalom feladatát. Meg akarták menteni a proletariátust attól, hogy a kapitalizmus kizsákmányoló rendje újból feléledjen. Akkor, amikor a szociáldemokrata párt az ország területi integritásáért harcolt, a kommunisták az egész világ burzsoáziája elleni harcot hirdették. A kommunisták meg akarták akadályozni, hogy a nemzetközi proletárosztály egységén rést üssön a szociáldemokrata párt. A kommunisták látva azt, hogy a szociáldemokrata párt politikája egységbontó, vállalták az egység politikáját.

A kommunisták azt mondották, hogy inkább szakadjon szét a párt mint az osztály. Meg akarták szabadítani a proletariátust a rája nehezedő kispolgárság fertőző hatásától. Tiszta proletárpártot akartak, hogy a proletariátus szabadon követhesse tiszta osztályérdekeit. Meg akarták szüntetni az osztályegyüttműködést. Felismerték a forradalom szükségességének történelmi pillanatát s mindenki ellen, aki ennek a forradalomnak útjába állott, felvették a harcot. A szociáldemokrata párt a forradalom útjába állt, így kénytelenek voltak vele is felvenni a küzdelmet.

A magyar nyelven beszélő proletariátust bele akarták kapcsolni a munkásosztály nemzetközi forradalmába. A pártegységet fel kellett áldozni a munkásosztály nemzetközi egységének az érdekében.

Nagyváradi Vörös Újság, 1919. február 23. *Fenti címen.*

46.

A NAGYVÁRADI VÖRÖS ÚJSÁG A TANÁCSOK TISZTASÁGÁÉRT

Orosz proletár testvéreink voltak azok, akik mint úttörők, megalkották a munkások, katonák és földművesszegények tanácsát, a szovjetet. Abban az időben, amikor az orosz forradalmi munkásság a szovjetek megalakításával letért a parlamentarizmus útjáról, a világ különböző nemzeteinek hazafias szocialistái megfeledkeztek áruló szerepükről s lelkes elragadtatással üdvözölték az oroszokat. Azonban ők maguknak eszükben sem volt, hogy arra az útra térjenek, amit az orosz proletariátus . . . megjelölt. Szociál-patrióta politikát folytattak továbbra is. Így aztán nem csodálkozhatunk azon, hogy amikor a központi hatalmak ellentálló ereje megingott, amikor a trónok összeroskadtak, amikor a tanácsok kiépítéséhez kellett volna kezdeni, akkor olyan munkás tanácsokat létesítettek, amelyek mindent képviselnek, csak nem a munkásokat. Csakis így fajulhatott a dolog odáig, hogy már beszélhetünk, „Nemzeti Tanács"-ról, „Keresztény Tanács"-ról s most legújabban a „Gazdatisztek Tanácsa" megalakításáról. Hogy mi a célja ennek az újdonsült tanácsnak, azt mi nem tudhatjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy azok az urak, akik hűséges segítő társak voltak a földesurak parasztnyúzó munkájában, ma sem azért egyesülnek, tanácskoznak, hogy a földművelőszegények sorsán segítsenek s így a magunkén is, hanem, hogy mint különálló szerv, a saját önös érdekeit előtérbe tartva, a paraszt nyakán éljenek. Pokolba az ilyen tanácsokkal! Létjogosultsága csak az olyan tanácsoknak van, amit a munkások, katonák és parasztok együttesen alkotnak. Éppen ezért az újonnan megalakult biharmegyei „Gazdasági Tanács"-nak sincs létjogosultsága.

Nagyváradi Vörös Újság, 1919. február 23. Gazdatisztek tanácsa.

47.

„UTOLSÓ FORRADALOM"

A termelőeszközök birtoklásán és a bérmunkarendszeren felépülő gazdasági rend a francia forradalom annyi proletárvért ontó zürzavarából diadalmasan uralma alá hajtotta a csupán nyomortól hajtott, de kitűzött cél nélkül küzdő, kizsákmányoltak millióit és a fegyverre, meg a tömegek sötétben tartására építette fel uralmát.

I. évfolyam. Debreczen, 1919. március 15 1. szám.

DEBRECZENI VÖRÖS UJSÁG

KOMMUNISTA HETILAP

Megjelenik minden szombaton | Egyes szám ára 60 fillér

Kommunisták vagyunk!

Marxszal kezdjük: „A kommunisták nem titkolják nézeteiket és céljaikat. Nyiltan hirdetik, hogy céljaik csak minden eddigi társadalmi rend erőszakos megbuktatásával érhetők el."

Kommunisták vagyunk. Nem rablók, nem gyilkosok, nem gyujtogatók, hanem kommunisták.

Hirdetjük az *osztályharcot*, a kérlelhetetlen osztályharcot mindaddig, míg osztályok vannak, míg az egész világ egy egyetlen dolgozó testvériséggé nem olvad.

Elvetjük az osztályegyüttműködést, mert kénytelen elismerni és törvénnyel biztositani a *profitot*, a proletáriátus minden nyomorosságának okát. Elvetjük az osztályegyüttműködést, mert amikor a proletáriátus támogatja a profitot elismerő államot, önmagát itéli további szenvedésre. Elvetjük az osztályegyüttműködést, mert általa a proletáriátus elveszti vezéreit, akik beleilleszkedve a fennálló társadalmi rend államgépezetébe, *kénytelenek az állam érdekeit védeni a proletárosztály érdekeivel szemben.* Nem akarunk beleesni a mindenkori uralkodó osztályok régi csapdájába, *mellyel magukhoz emelik az elégedetlenkedő osztály vezéreit s megint [illegible] a vezér nélkül maradt nyájat.*

Hirdetjük, hogy a burzsoázia a háboruval elvesztette profitot és magántulajdont védő erőszak szerveit. Ha támogatja, lábra segíti a proletáriátus a *jelenleg* védtelen burzsoáziát: visszajön a kapitálizmus. Ha kihasználja a proletáriátus a burzsoázia tehetetlen vergődését kizsákmányolót és kizsákmányoltat nem ismerő kommunizmus lesz. Ha ezt az alkalmas pillanatot elmulasztja a proletáriátus: akkor hiába irta Marx minden betűjét.

Ha mindezt csak szeretnők, jámboran imáinkba foglaljuk: proletárnyomorban ragadt utópisták maradunk. Ha megcsináljuk: meg lesz.

A mai adott helyzetben ennek a megcsinálásnak egyetlen utja: a *proletárdiktatura.* Minden kéredelmeskedés veszély, mert minden pillanatban erősödik a proletáriátus által támogatott burzsoázia.

A diktatura nem cél, csak eszköz a kapitálizmus megdöntésére. A diktatura csak átmenet a kizsákmányoló magántulajdont nem ismerő kommunista társadalmi rendben. Átmenet a *munkásdemokráciába.* Ez igazi, marxi értelemben vett demokrácia lesz, mert kizsákmányoló és kizsákmányolt nem lesz.

A proletár diktaturából önként következik a tanácsrendszer. A parlament osztályegyüttműködést jelent, mert a proletáriátus képviselői együtt ülnek benne a burzsoázia képviselőivel. Proletár diktatura csak a burzsoáziát kizáró tanácsrendszerrel valósitható meg.

A krisztusi szeretet utópia volt, mert nem volt meg feltétele: a gazdasági egyenlőség és érdekközösség. Ha a proletáriátus ma, ezekben a sorsdöntő

Debreceni Állami Levéltár

A debreceni kommunisták ujságjának első száma

A polgári társadalom öröklétre rendezkedett be és az osztályuralom minden sötét eszközével fojtotta vérbe mindannyiszor a napfényre törő, később már a kitűzött célért, új világért küzdő proletáriátus minden megmozdulását.

A francia forradalom proletár véren épült polgári forradalom további elnyomása új eszközökkel, új jelszavakkal. A rabszolga utóda bérmunkás lett!

A terjeszkedő kapitalizmusból természeti erővel előtörő profitéhség új gazdasági területet, új, éhbérért robotoló munkástartalékok szerzésére kirobbantotta az ötéves vérözönt. Az öt éven át gépfegyverrel összetartott polgári társadalom a középeurópai munkásság gyönyörű megmozdulására összeroppant és szemünk előtt vajudik a most születő új világ...

Az Oroszországban folyó testvérharcból le kell vonni a tanulságokat, írja s azután folytatja:

A magyar munkásság forradalmi elszántságát az kell, hogy fűtse az eddigi diadalok után, hogy ez a forradalom nem fulladhat kispolgári reformokba, ez a most folyó véres vagy vértelen forradalom a burzsoáziával szemben az utolsó forradalom.

Ez a forradalom nem térhet le a tiszta marxista osztályharc ösvényéről, ennek a harcnak végső célja a szocialista társadalom gyors, megalkuvás nélküli felépítése...

Ezután szól arról, hogy a háborúban ontott proletár vérből sarjad ki a munka társadalma, majd folytatja:

Ez a tudat kell, hogy fűtsön minden öntudatos proletárt. Az oktatásnak, a lelkek forradalmasításának minden eszközével magunkhoz kell, hogy emeljük a mesterségesen sötétben tartott tömegeket, hogy egy vértelen forradalom útján kezdhessünk az alkotó munkához.

Új, igazi apostolként most ki a falvakba, minden régi szervezett munkásnak oktatni, meggyőzni a föld proletárjait, megtermékenyíteni a lelkeket a szocializmus nagy és gyönyörű igazságaival.

Munkás Újság, 1919. március 14. *Fenti címen.*

48.

A DEBRECENI KOMMUNISTÁK PROGRAM-NYILATKOZATA. A DEBRECENI VÖRÖS ÚJSÁG ELSŐ SZÁMÁNAK VEZÉRCIKKE

Marxszal kezdjük: „A kommunisták nem titkolják nézeteiket és céljaikat. Nyíltan hirdetik, hogy céljaik csak minden eddigi társadalmi rend erőszakos megbuktatásával érhetők el".

Kommunisták vagyunk. Nem rablók, nem gyilkosok, nem gyújtogatók, hanem kommunisták.

Hirdetjük az osztályharcot, a kérlelhetetlen osztályharcot mindaddig, míg osztályok vannak, míg az egész világ egyetlen dolgozó testvériséggé nem olvad.

Elvetjük az osztályegyüttműködést, mert kénytelen elismerni és törvénnyel biztosítani a profitot, a proletariátus minden nyomorúságának okát. Elvetjük az osztályegyüttműködést, mert amikor a proletariátus támogatja a profitot elismerő államot, önmagát ítéli további szenvedésre. Elvetjük az osztályegyüttműködést, mert általa a proletariátus elveszti vezéreit, akik beleilleszkedve a fennálló társadalmi rend államgépezetébe, kénytelenek az állam érdekeit védeni a proletárosztály érdekeivel szemben. Nem akarunk beleesni a mindenkori uralkodó osztályok régi csapdájába, mellyel magukhoz emelik az elégedetlenkedő osztály vezéreit s megint elnyomják a vezér nélkül maradt nyájat.

Hirdetjük, hogy a burzsoázia a háborúval elvesztette a profitot és magántulajdont védő erőszakszerveit. Ha támogatja, lábra segíti a proletariátus a jelenleg védtelen burzsoáziát: visszajön a kapitalizmus. Ha kihasználja a proletariátus a burzsoázia tehetetlen vergődését: kizsákmányolót és kizsákmányoltat nem ismerő kommunizmus lesz. Ha ezt az alkalmas pillanatot elmulasztja a proletariátus: akkor hiába írta Marx minden betűjét.

Ha mindezt csak szeretnők, jámboran imáinkba foglaljuk: proletárnyomorba ragadt utópisták maradunk. Ha megcsináljuk: meglesz. A mai adott helyzetben ennek a megcsinálásnak egyetlen útja a proletárdiktatúra. Minden késedelmeskedés veszély, mert minden pillanatban erősödik a proletariátus által támogatott burzsoázia. A diktatúra nem cél, csak eszköz a kapitalizmus megdöntésére. A diktatúra csak átmenet a kizsákmányoló magántulajdont nem ismerő kommunista társadalmi rendbe. Átmenet a munkásdemokráciába. Ez igazi, marxi értelemben vett demokrácia lesz, mert kizsákmányoló és kizsákmányolt nem lesz.

A proletárdiktatúrából önként következik a tanácsrendszer. A parlament osztályegyüttműködést jelent, mert a proletariátus képviselői együtt ülnek benne a burzsoázia képviselőivel. Proletárdiktatúra csak a burzsoáziát kizáró tanácsrendszerrel valósítható meg. A krisztusi szeretet utópia volt, mert nem volt meg feltétele: a gazdasági egyenlőség és érdekközösség. Ha a proletariátus ma, ezekben a sorsdöntő órákban a krisztusi szeretet alapjára helyezkedik, elvesztette a harcot. A burzsoázia sohasem helyezkedett a proletariátussal szembe a krisztusi szeretet alapjára. Csak az iskoláiban tanította neki.

A létért való küzdelem: harc. Az osztályok létért való küzdelme: osztályharc. Amelyik osztály lemond erről, az elvesztette a küzdelmet.

Tudjuk, a harc útja tövises és mégis hirdetjük a harcot, mert a

régóta nyomorgó proletariátus s az egész emberiség felszabadulása lesz az eredménye.

A Debreceni Vörös Újság ennek a tövises, de szent harcnak lesz a harcosa. Pillanatnyi feladatunk: a proletariátus mostani helyzetének megvilágítása, a proletariátus osztályöntudatának életre hívása, s harci készségének növelése.

Minden szavunk a Marx-tanította materializmuson keresztül fakad. Nekünk nem szent a burzsoázia hivatalos, önmagát bizonyítgató, kizsákmányolást igazoló, fejvesztett tudománya. Nekünk nem szent a burzsoázia vallása, mert türelemre tanítja a nyomorgót. Nekünk nem szent a burzsoázia istene, mert szenvedőké az ő országa. S végül — előttünk nem szent a pártérdek, ha szembe kerül a proletárosztály érdekeivel.

De szent nekünk: a proletariátus megváltása! Ez a hitünk! Ezért írjuk minden betűnket s odakínáljuk ha kell, életünket!

Mi nem alkuszunk! Mert „a proletárok csak láncaikat veszíthetik s cserébe nyerhetnek egy világot."

Világ proletárjai egyesüljetek!

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 15. Kommunisták vagyunk. *Ismeretlen szerzőtől. Kiadva MMTVD 5. köt. Bpest, 1956. Szikra. 662. old.*

49.

„SZOVJET-OROSZORSZÁG"

Jönnek róla a hírek. Hordja őket a burzsoá sajtó. Csupa vérengzés, városok rombadöntése, éhinség, éhhalál. Végromlásba siet a szegény orosz nép, ha nem mentjük ki a kommunizmus borzalmas öleléséből, jajgatnak a milliókat halálba hajszoló, krisztusi szeretetet hirdető burzsoák. Nézzétek meg Oroszországot! kiáltják szónokaik a tribünről, prédikálják papjaik a szószékről. És a szegény proletárok borzadva gondolnak Oroszországra. Lelki szemeik előtt megjelenik valami véres gomolyag, amelyben az emberek ölik egymást, amelyben gyermekek, aggok, férfiak, nők éhen pusztulnak, mert az emberek nem dolgoznak, mert a bolsevikiek feldúlják a gyárakat, városokat s elrabolják dolgos emberek kenyerét. S a gomolyag tetején kommunizálják a nőket.

Kb. ez a kép jelenik meg a szegény proletár előtt, mikor fülébe süvítik: „Nézd meg Oroszországot." Ilyenkor aztán elhatározza magában, hogy lesz minden, lesz továbbra is profitot termelő, magántulajdont védő proletár, csak kommunista nem lesz.

És csodálatos, hogy azok a proletárok, akik megjárták Oroszországot, valami törhetetlen, akadályt nem ismerő égő hitet hoznak magukkal: messiási hithez hasonlót. Csodálatos, hogy ezeknek a proletároknak nagy részét „megfertőzték" a bolseviki kommunista tanok. Csodálatos, hogy ezek a proletárok egy csomó jó hírt hoznak.

Mi hazugságnak tudjuk az uralmát féltő burzsoá sajtó meséit.

Mi félrevezetettnek látjuk a proletárságot, ha ezekből a tendenciózusan kiszínezett hírekből alkot magának képet Szovjet-Oroszországról. De viszont nem tartanók magunkat becsületes proletároknak, ha a mi jó híreinket mesélnők el most elvtársainknak. Mi tudjuk azt, hogy a burzsoá sajtó a saját szemüvegjével nézi az orosz viszonyokat: el kell tehát ismernünk, hogy mi is bizonyára a mi kommunista proletár szemüvegünkön keresztül látjuk azokat.

Ha a burzsoá sajtó, meg mi folyton ellenkező híreket hoznánk s egyikünk sem tudná határozott bizonyítékokkal erősíteni a maga igazát: meddő szélmalomharcot vívnánk. Ez nem kenyerünk s nem is érünk rá.

Ne ellenőrizhetetlen hírek harcoljanak hát, hanem beszéljenek a tények! Tények, melyeknek közismerteknek kell lenniök, mert hiszen különböző beállításban majdnem minden újság hozta őket. De amelyeket a proletariátus — mindennapi harcával elfoglalva — nem látott meg teljes jelentőségükben.

Tény az, hogy Szovjet-Oroszország másfél éve áll.

Küzdött ezalatt a másfél év alatt burzsoáziájával. A kapitalista hatalmak blokádjukkal elzárták az egész világtól és ki akarták éheztetni. A kapitalista hatalmak pénzelték ellene a csehszlovák brigádokat s ellenforradalmi csapatokat. Sőt a kapitalista hatalmak saját csapataikat is ellene küldték.

S mindennek dacára az orosz proletárállam még mindig áll.

Tény az, hogy az egész imperialista Entente nem mer csapatokat küldeni Szovjet-Oroszország ellen.

Aki Szovjet-Oroszország gazdasági lezüllésére és anarchiájára hivatkozik, hogyan képes becsületes meggyőződéssel állítását ezzel a két ténnyel összeegyeztetni...

A továbbiakban arról ír, hogy Oroszországban minden szocialista irányzat a proletárdiktatúra alapjára helyezkedett s nagyon megerősödött.

Rémítő dajkameséitekkel hiába süvítgetitek ti megrémült burzsoák az értelmes proletariátus fülébe, hogy: „Nézzétek meg Oroszországot", a proletariátus a ti rémítő híreiteken keresztül meglátja azt a tényt, hogy az Orosz Szovjet Köztársaság ma erősebb, mint valaha volt. S a proletariátus tudja, hogy az orosz testvérek az igazi szocializmust valósították meg, amely nem ismer profitot és kizsákmányoló magántulajdont.

Vigyázzatok, jó burzsoák, mert a proletariátus minden ijesztgetések dacára egyszer öntudatra fog ébredni s ő süvíti a ti fületekbe, hogy „Nézzétek meg Oroszországot." S ez csatakiáltás lesz, mert megcsaltatok bennünket.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 15. *Fenti címen.*

50.

ÜLDÖZIK A „DEBRECENI VÖRÖS ÚJSÁGOT" TERJESZTŐ KOMMUNISTÁKAT

Varga elvtársunk, munkanélküli, az Uranusban, a Vasasok szakszervezetében akarta árulni a Debreceni Vörös Újságot. Erre ön, Fazekas elvtárs, a Vasasok pénztárnoka, azt mondta neki igen barátságtalan hangon, hogy: „Mars ki!" Sőt ön kétszer egymásután kézzelfoghatóan siettette is Varga elvtársat a kijárat felé.

Mi nem haragszunk önre Fazekas elvtárs, hiszen talán csak vezetőségi kötelességét teljesítette. De látja, Fazekas elvtárs, a mi Varga elvtársunk önnek nemcsak embertársa, hanem elvtársa is. 13 eve szervezett munkás. És Varga elvtárs minden hitével, minden meggyőződésével kommunista. Mivel most munka nélkül van saját hibáján kívül, odaadta az idejét annak az ügynek, amelyért ha kell, sokkal, sokkal többet is oda fog adni. Ön, Fazekas elvtárs, mint szociáldemokrata tudja, hogy meggyőződését minden ember terjesztheti a pártban. És mégis azt mondta régi szervezett elvtársának, hogy: „Mars ki." Mi borzasztóan restelnénk, ha önnek ilyet mondtunk volna.

Ugyancsak ön, Fazekas elvtárs, megtiltotta Boldizsár elvtársunknak a lap árusítását. Azt mondta, hogy a Vasas vezetőség határozott úgy. Nem akarjuk elhinni, hogy Debrecen egyetlen proletárlapját a proletárok vezetői kitiltják a proletárok közül. Nem lehet az úgy, Fazekas elvtárs!

Az állomáson a rendőrök okvetetlenkednek. Elkobozzák és visszaadják a lapot, kiutasítják árusítóinkat.

Mindezek után szíves tudomásukra hozzuk mindazoknak, akiket illet, hogy lapunkat bejelentettük az ügyészségnél, a polgármesteri hivatalnál s hogy hivatalos engedélyünk van rá. Tudomásukra hozzuk, hogy a papírrendelet követelményeinek eleget tettünk. Tudomásukra hozzuk, hogy mi nem lázítunk, nem is fogunk lázítani, hogy csak a meggyőződésünket terjesszük, hogy tehát a népkormány védelme alatt állunk. Minket csak akkor lehet elnémítani, ha törvényt hoznak kommunista meggyőződésünk megfojtására.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 22. Szabad-e árulni, vagy nem?

51.

ÜDVÖZLÉGY ÚJ MÁRCIUS 15.

Valamikor 1848. március 15-én egy hatalmas forradalmi lendület rázta meg Magyarországot. Jogtalan jobbágyok nem zörgették vaskézzel a törvény kapuját. Uralkodó osztályok nem zárkóztak önzésük fellegvárába. A nemesség fiai maguk vitték a nép elé az emberi jogokat.

És a hatalmas lendület nem akadt meg itt. Újabb és újabb eszmék vetődtek fel és közeledtek a megvalósulás felé.

Ám jött egy jeges szél és elhervadt minden virág! Jött a jeges Oroszország felől és megfagyasztotta a reménységeket.[22]

És aludt minden e földön. Aludt minden 69 évig. Aludtak szenvedők, az elnyomottak. De az édes álom annyira kínos, annyira gonosz lett, hogy a szenvedések felébresztettek mindenkit. És újra kivirultak a remények, kinyíltak a halottnak hitt virágok, újra megindult a lendület és az egekig tört fel.

De most Oroszország felől más szél fúj... Arra fordulnak a virágok fejei és a keleti szél nyugatra viszi a reménységvirágok illatát. Itt van az ébredés, az új élet angyala! Üdvözlégy új március 15!

Fáklya, 1919 március 16. Március 15!

52.

„ÜZENET A FALVAK FÖLDMŰVES SZEGÉNYEIHEZ"

Üzenetet küldünk nektek, földműves szegény elvtársak!

Mi küldjük, a város szegényei. Mi a gyárak szegényei, proletárjai vagyunk, ti meg a földbirtokok szegényei, proletárjai. Nektek nincs más eladni valótok, mint kérges két kezetek munkája s nekünk nincs más eladni valónk, mint a munkánk. Az olyan embert pedig, aki munkáján kívül egyebet nem tud eladni, proletárnak hívják. Ti is proletárok vagytok, mi is: testvérek vagyunk. Mi gyárakban dolgozunk, ti meg jó gazdáknak dolgoztok. A mi gyárosunk automobilon jár, fényes fűtött szobában lakik, más embertársával szolgáltatja ki nagyúri mivoltát, mi pedig akik keressük neki a rávalót, kis házikókban lakunk sokad magunkkal, ritkán kerül az asztalra hús. Mi, akik másnak keressük a pénzt, nélkülözünk, azok pedig, akiknek keressük, minden jóban dúslakodnak. Nem hasonló-e a ti sorsotok?... *Elmondja, hogy látástól-vakulásig dolgoznak, mégis a földesúr gazdagszik.*

[22] A szabadságharc leverésében résztvevő cári csapatokra utal a szerző.

Az egész világon, ha széjjelnéztek, meglátjátok azt a nagy különbséget: nagyurak és szegény emberek.

A nagyurak és szegény emberek sohasem voltak egymással valami jó barátságban... *Említi a parasztfelkeléseket, majd így folytatja:*

Mindig megvolt a szegény emberek osztálya, velük szemben a gazdag emberek osztálya. És ez a két osztály mindig szemben állott egymással. Ez volt az örökös osztályharc. Jól jegyezzétek meg, földművesszegény elvtársak, hogy itt két tábor van. Az egyik oldalon álltok ti, napszámosok és megélhetésnek elegendő földdel nem bíró, a másik oldalon meg állnak gazduramék, meg a grófok, egyszóval mindazok, akik napszámba szoktak dolgoztatni. A ti táborotok a szegények osztálya. Az ő táboruk a jómódúak, meg gazdagok osztálya. A két tábor folyton harcolta egymással az osztályharcot. Ebben az osztályharcban mindig az győzött, aki erősebb volt. Eddig bizony a szegény emberek maradtak alól... *Emiatt kergették őket háborúba, folytatja:*

De most megváltozott a világ sorja. Megjárták a nagyurak, hogy olyan sok szegény embernek találtak puskát adni a kezébe... *Rájöttek a szegények, hogy azonosak az érdekeik.* Hallottatok már, szegény emberek, a kommunistákról? Tudjátok? Azokról, akiket rablóknak, gyilkosoknak, rombolóknak szidnak előttetek? Azt mondják, hogy mi elég bolond dolgokat hirdetünk. Hát bizony elég bolond dolgokat mondunk. Például azt, hogy egyik ember ne legyen ezután a másik embernek cselédje, mert hogy egy emberanyától születtünk. Meg azt, hogy ingyen adják a földet, mert odaszenvedtünk érte 52 hónapig, meg azelőtt is megkínlódtunk érte száz esztendőkön keresztül. Aztán meg azt, hogy a gróf úr bársonyos keze is szokja meg a munkát. Meg azt, hogy a hadikölcsönt fizessék meg a mennyország boldogságos angyalai, de nem a szegény emberek. Örüljenek, hogy a kezüket le nem törjük érte, amiért jegyeztették.

Bizony ezek elég bolond dolgok, de biz csak gazduraméknak bolondok, a szegény embernek nem!

Meg mi is azt mondjuk, hogy ne menjenek a szegény emberek egymásnak, hanem fogjanak össze az egész világ szegény emberei az egész világ gazdag emberei, meg gazduramékjai ellen s együtt, közös akarattal csináljanak olyan törvényt, amelyik a szegény embernek jó. Mert bizony, ha a szegény embernek puskája van, akkor olyan törvényt csinál, amelyik neki jó. Más fajtát nem is tud csinálni. Az urak is olyan törvényt csináltak, ami nekik volt jó.

Azért hívnak bennünket rablóknak, gyilkosoknak, rombolóknak, mert mi ilyen dolgokat hirdetünk. Meg különösen az nem áll testükhöz, hogy éppen most hirdetjük mi ezt, amikor csakugyan meg tudnák csinálni a szegény emberek. Mert bizony manapság a csendőr jobban fél a szegény embertől, mint a szegény ember a csendőrtől...

Fel kell ébreszteni Dózsa György hagyományát, írja.

Ne hagyjatok bennünket rablóknak, gyilkosoknak szidni, szegény emberek, mert nem voltunk, nem vagyunk és nem leszünk azok! Mi büszkén mondjuk, hogy kommunisták vagyunk. Azt is tudjuk, hogy ti is azok vagytok, csak nem tudjátok még magatokról. Igazán szegény ember, aki akar is javítani nyomorúságán, nem lehet más.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 22.

A cikk még március 21 előtt íródott, mert fenti címen a szerző a börtönben sínylődő kommunista vezetőkről beszél. A debreceni kommunisták részéről a munkás-paraszt szövetség kialakítására irányuló kísérletnek tekintendő ez a cikk.

d) A parasztság földosztó követelései és földfoglaló mozgalmai

53.

HÍREK A BALMAZÚJVÁROSI FÖLDFOGLALÁSRÓL

Balmazújváros hírhedt községe Magyarországnak. Ez az a község, amely talán legjobban fulladozik a nagybirtok fojtogatása alatt. Ez az a község, amelynek lakosai között már évtizedekkel ezelőtt népszerű volt az agrárszocializmus, a földosztás jelszava. Nem csoda. A helységnévtár szerint Balmazújvárosnak 12 472 lakosa van: a község területe pedig 45 112 kh. Minden lélekre jut tehát közel négy hold, minden öttagú családra, ha leszámítjuk a hivatalnokokat, kereskedőket, mesterembereket, legalább 20 hold föld: ennyi pedig a megélhetésre untig elég. Ha azonban fölütjük a Gazdacímtár legújabb kötetét, Balmazújvárosra a következő adatokat találjuk benne:

Református egyházé	138 kh
Fiáth Béla báró és társai	317 kh
Semsey Andor	18 657 kh
Semsey László	11 521 kh
Croy-Chanell grófnő	3 637 kh
Sizzo Noris grófnő	3 146 kh
Steinfeld István	1 017 kh
Összesen:	38 433 kh

Vagyis Balmazújváros 45 112 kh-nyi határából 38 433 kh hét nagybirtokosé, akik nem is laknak a községben. Marad a többi 12 465

lakosnak 6679, fejenként egy ½ hold föld, öttagú családonként 2½ hold. És nincstelen zsellérek ezrei laknak ebben a községben, kiszolgáltatva a Semseyek kénye-kedvének, hacsak nem akarnak Amerika bányáiban új hazát keresni.

Ilyen körülmények között nem kelthet csodálkozást a következő hír. Balmazújváros és környékének a lakossága néhány nappal ezelőtt gyűlést tartott, amelyen elhatározta, hogy a falu és a vidék összes nagybirtokait birtokába veszi. Első dolguk az volt, hogy a gr. Semsey hitbizományát képező negyvenezer holdas birtokot foglalták el. A parasztok képviselői egy Pokróc nevű vezérük vezetésével megjelentek az uradalomban és az intézőségnek bejelentették, hogy a birtokokat megszállják. Az eddigi ispánokat elbocsátják és maguk ülnek be az állásokba. A parasztok kimondták, hogy maguk munkálják meg a birtokot, amelynek hasznában közösen osztozkodnak. A Semsey birtokon kívül Hajdú megye számos nagyobb birtokát is megszállta a parasztság.

Az ügyről jelentést tettek a debreceni Nemzeti Tanácsnak, amely Pokróc és társait Debrecenbe idézte, hogy tárgyalásokat folytasson. A birtokok elfoglalása a legnagyobb rendben történt meg, fosztogatás vagy egyéb bűncselekmény sehol sem fordult elő.

Népszava, 1918. nov. 15. Balmazújváros. *Kiadva MMTVD V. köt. Szikra. Bpest, 1956. 332—333. old.*

A balmazújvárosi földfoglalásokról írt Veres Péter: Igaz történet egy faluról címen a Szabad Föld 1952. március 2. számában megjelent cikkében, valamint Varga Antal: Balmazújváros története 1945-ig c. munkájában, Debrecen, Városi Tan. és TIT kiadása, 1958. A balmazújvárosi birtokviszonyok állapotát és a földbirtok megoszlását Tar Sándor, a balmazújvárosi közélelmezési bizottság elnöke, 1919. febr. 10-én ismertette Hajdú m. alispánjával. Lásd DÁL, Hajdú m. alisp. 15/1919. sz. alatt.

54.

FÖLDNÉLKÜLIEK KÖVETELÉSEI BALMAZÚJVÁROSON

Balmazújváros nagyközség lakossága által 1918. dec. hó de. 10 órakor tartott népgyűlés a következő határozatot hozta:

4 éven keresztül a harctéren híven, férfiasan, a legnagyobb kitartással és elszántsággal küzdött hazatérő katonák, hadirokkantak, hadisérültek, a féllábú, béna és világtalan hősök, továbbá a legnagyobb nélkülözésekben és nyomorban élő elkeseredett hadiözvegyek és azok árváinak, valamint a honn maradt összes földnélküli és vagyontalan

polgároknak egyedüli kívánságuk az volna, hogy Balmazújváros nagyközség határában levő gr. Semsey-féle hitbizományi nagybirtok felosztása is a lehető leghamarabb hozassék javaslatba a Nemzetgyűlésnek éspedig akként, hogy minden földnélküli család legalább 10 kh földhöz juthasson megfelelő legelő illetménnyel és minden 10 holdon aluli kisbirtokosnak szántóföld területe 10 holdra egészíttessék ki méltányos vételár mellett (a háború előtti árak nívóján) megfelelő legelővel, mert csak így alakulhat meg az a szép jövendő szabad Magyarország.

A rabiga alól felszabadult nép jogosnak és méltányosnak tartja kívánságának mielőbbi teljesítését, annál is inkább, mivel századokon keresztül fáradhatatlanul küzdött és keresett milliókat azoknak, akik velük szemben mindig embertelenül bántak s valósággal zsarnokoskodtak felettük.

Az itteni hitbizományi birtokok nagybérlői milliókat harácsoltak össze, kik közül voltak olyanok, akik a hadbavonultak itthon éhező, ruháttalan, a legnagyobb nyomorban élő napszámos családtagjaikkal szívtelenül, a legkegyetlenebb módon bántak el. Ezek a szerencsétlen, védtelen munkásoknak vagy megfizették bérüket, vagy nem; a kenyér adagokat tőlük megvonták, tanyáról hozott szalmát hátukon meggyújtották, a tanyán keresztül utazókat, megmotozták, a tarlókon szálanként szedegélt búzákat szedőktől elvették stb. stb.

El nem képzelhető, hogy mit szenvedhetett tőlük csak a négy éven át a védtelen nép.

A milliomosok közül azok, akik bűnösöknek érezték magukat, tartva a nép ítéletétől, még a forradalom kitörésekor nyomban eltűntek palotáikból s azóta vissza sem tértek. Volt lelkük ezt a mérhetetlen kincseket magában szorongató beláthatatlan holdakat, a drága magyar földet hűtlenül elhagyni; a helybeli Nemzeti Tanács kizárta őket a bérletből, nagybérletüket a nemzet vagyonául nyilvánította.

Egyben pedig nem akarván azt, hogy éléstárunk kiürüljön s maholnap az ínség szele söpörjön keresztül rajtunk, ezen nagybérleteket, gazdaságok vezetését a Magyar Nemzeti Tanács helyi bizottsága kénytelen volt átvenni. Addig is, míg a birtok felosztása tekintetében a nemzeti gyűlés dönteni fog, kérjük az itteni bérgazdaságokból a kormánybiztosunk által is tervbe vett szétosztandó területeknek mielőbbi kiadását, hogy a szegény nép addig némi megélhetéshez juthasson.

Még csak arra kérünk mindenkit, egy szívvel-lélekkel tömörüljünk, tartsunk össze, biztosítsuk a rend fenntartását s ha megvan köztünk a szeretet, egyenlőség, egymással való emberi bánásmód és a megértés, soha nem lesz szükségünk idegenek védelmére.

Kérve kérjük a Magyar Földművelésügyi Miniszter Urat, kegyeskedjék a kérelmünket mielőbb a nemzetgyűlés elé terjeszteni, tekintse

azt, hogy nagyközségünkben is 13 ezer magyarról van szó, akik a végsőkig kitartanak s türelemmel várják a jobb és szebb jövőt.

A határozat hiteléül Harsányi Imre községi főjegyző, mint a népgyűlés jegyzője, Pokrócz Ferenc, a Nemzeti Tanács v. b. elnöke, Olvashatatlan községi főbíró, mint a népgyűlés elnöke, Tarr Sándor közélelmezési bizottság elnöke.

DÁL. Hajdú m. alisp. 15/1919. *Eredeti. Balmazújváros község elöljáróságának jelentése az alispánhoz. Dátum nélkül.*

55.

AZ URALKODÓ OSZTÁLY ÁLLÁSPONTJA A FÖLDBIRTOK-REFORM VÉGREHAJTÁSA KÉRDÉSÉBEN

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, áthatva az idők szellemétől, felhívja a magyar birtokosság minden tagját, hogy földjük egy részét önként ajánlják fel a népies birtokpolitika céljaira. Ajánlják fel birtokuknak eldarabolásra alkalmas részeit, nem külső kényszer nyomása alatt, de abból a meggyőződésből, hogy ezzel megkönnyítik a birtokpolitikai reformnak idejében való megvalósítását s hozzájárulnak a megértés megteremtéséhez, amely első lelki feltétele annak, hogy a magyarság egész benső erejét tömöríthesse... *A felajánlásokat jegyzékbe foglalják, majd folytatja:* A felajánlás nem ingyen történik, mert a kormány a rendelkezésre bocsátott birtokokat megváltja, és egyúttal arról is gondoskodik, hogy a netáni egyszeri vagyonadó kivetés, illetve vagyonelvonás esetén a most önként felajánlott birtokrészek a vagyonadóba beszámíttassanak.

Debreceni Gazdasági Lapok, 1918. december. Felhívás a magyar birtokosokhoz. *A felhívás november 14-i dátummal jelent meg.*

56.

A PÜSPÖKLADÁNYI CSENDŐRŐRS JELENTÉSE A FÖLDKÖVETELŐ PARASZTOK FENYEGETŐ MAGATARTÁSÁRÓL

Püspökladány községben a polgári lakosság egy része a nagybérlők eltávolítását és a földek megszállását tűzte ki célul. Őrs létszáma:

3 csendőr, 2 próbacsendőr, 1 nemzetőr. Kérem az őrsnek 10 csendőrrel való megerősítését. 1918. november 20. Eszék őrmester.

PI. Arch. A. XVI. 2/5/50. *Eredeti távirat. Kiadva Gábor Sándorné: A burzsoá szociáldemokrata Károlyi kormány a dolgozó nép forradalmi harca ellen. Levéltári Közlemények XXV. évf. 1954. 229. old.*

57.

BIHAR VÁRMEGYE FÖLDBIRTOKOSAI HALOGATNI KÍVÁNJÁK A FÖLDREFORM VÉGREHAJTÁSÁT

Jegyzőkönyv. Felvétetett a Bihar vármegyei Gazdasági Egyesületnek a földbirtok reformmal kapcsolatban tartott értekezletén 1918. november hó 22-én. Elnök: dr. Ágoston Péter kormánybiztos főispán, jegyző: dr. Fráter Iván főispáni titkár.

Dr. Ágoston Péter kormánybiztos főispán megnyitja az értekezletet, néhány szóval vázolja a földbirtokreformnak óriási jelentőségét és szükségességét, vázolja a Földművelésügyi Miniszternek azon intencióját, hogy az ország területén levő összes gazdák meghallgatásával, úgyszintén a földosztásban részesülendő véleményének meghallgatásával készül egy törvényjavaslatot elkészíteni, mely azután a törvényes formák szerint összeülő országgyűlés elé lesz terjesztve.

Pókai Dezső, a Földművelésügyi Minisztérium kirendeltség vezetője felszólalásában szükségesnek tartja: 1. figyelmeztetni a népet, hogy kik kaphatnak földet; 2. megértetni a néppel, hogy ez technikai okokból máról holnapra nem történhetik meg; 3. megállapítani, hogy minő földbirtokokból elégíttessék ki az igény.

Dr. Karácsonyi János c. püspök előadásában kifejti azt, hogy több ízben volt alkalma földosztást látnia, amely azonban sohasem vezetett arra az eredményre, aminő célzattal lett az végrehajtva. Nagyon óvatosan és megfontoltan kell a kérdést megoldani, nehogy helytelen megoldással az borzalmas visszhangot keltsen. Véleménye szerint házastelek, kertbirtok alapján látja legjobban megoldhatni a kérdést.

Balogh Mihály reflektál dr. Karácsonyi János c. püspök felszólalására; ő szintén látott nagyobb parcellázásokat Arad és Csanád megyében, a legjobb és a legtermékenyebb vidékeken s ezek a parcellázások még a föld jósága dacára is csődöt mondtak...

Arra a kérdésre, hogy milyen legyen a fölosztandó birtok joga, minősége, akár az örök bérlet, akár a hosszú bérlet rendszerét fogadja el, az eladási árra vonatkozóan, ha a föld ára a békeárra szoríttatik

le, nem fog-e ez nemzetgazdaságilag az állam vagyoni krízisére vezetni...

A továbbiakban arról tárgyal az értekezlet, hogy milyen bérleti formákat alakítsanak ki és a birtokfelosztás nem sürgős feladat, mert az érdekeltek még távol, rendszerint fogságban vannak.

PI. Arch. B. M. 1920—36—453(2890). *Eredeti. A közölt anyag jól tükrözi, hogyan kívánta az uralkodó osztály megoldani a földreformot, milyen mértékben állott szemben a földigénylő parasztokkal.*

58.

A DEBRECENI FÖLDBIRTOKOSOK ÁLLÁSPONTJÁNAK MEGNYILVÁNULÁSA A FÖLDREFORM KÉRDÉSÉBEN

Jóllehet forradalmi jelszó volt, hogy osszuk a földet, mégsem szabad ezt a jelszót szószerint értelmezni és vinni a láncot, hogy mostmár mérjük is azt széjjel, hisz ez az Oroszországból átplántált bolsevizmus utánzása lenne, pedig ezt nem veszi be a magyar gazdának sem teste, sem lelke! Ez ellen tiltakoznának a már földtulajdonnal bíró gazdák és tiltakozniok kell a várományosoknak is.

Debreceni Gazdasági Lapok, 1918. december 31. A népköztársasági birtokpolitikáról.

59.

HAJDÚSÁMSONI FÖLDIGÉNYLŐK KÉRÉSÉNEK VISSZAUTASÍTÁSA

Érkezett 1919. január 8. Szám: 15—1919. Kelt: 1919. január 2, *Tárgy:* Hajdú vármegye alispánjának fölterjesztése a földre igényt tartóknak Hajdúsámsonban történt összeírásáról.

Hajdúsámson, Hajdú vármegye központi járásnak egy 5381 lakosú nagyközsége. A község határa 12 082 kh, melyből a Rubinek-féle gazdacímtár szerint csak 6544 kh, tehát az egész határnak csak 54%-a 100 holdon felüli birtok.

Ezer holdon felüli birtokos csak egy van: Debrecen városa, melynek az itteni határban 2344 kh van, ebből is azonban 1341 kh erdő.

Miután a 100 h-on aluli birtokokra esik 5538 kh, megállapítható hogy Hajdúsámsonban egy családra átlagosan 4,1 kh föld jut.

Ha mindenütt ilyen volna a birtokmegoszlás, a földreform megalkotása nem volna az a sürgősen végrehajtandó feladat, mint amilyen a valóságban az.

A hajdúsámsoni földművelők álláspontja és viselkedése tehát nemcsakhogy nem indokolt, hanem még nem is magyarázható és nem is menthető.[23]

Elintézési (előadói) tervezet:

A debreceni kormánybiztosnak.

Azzal küldöm le Kormánybiztos úrnak, hogy a kormánybizottság egy erre a feladatra alkalmas tisztviselőjét vagy megbízottját küldje ki Hajdúsámson községbe, aki a népet tarthatatlan álláspontjáról meggyőzi és felvilágosítja arról, hogy mindazok, akik a közrend megbontásában részt vesznek és az új kormány munkáját tévtanok hirdetésével és követésével akadályozzák, nem arra valók, hogy földhöz jussanak s ezek a kiosztáskor földet nem kaphatnak.

Eljárása eredményéről sürgős intézkedést várok.

Budapest, 1919. január. dr. Németh.

O. L., FM. X. Főoszt. 1919—29. 80007. *Eredeti fogalmazvány.*

60.

HAJDÚSÁMSON FÖLDNÉLKÜLI PARASZTJAI FORRADALMI ESZKÖZÖKKEL KÍVÁNNAK FÖLDET SZEREZNI

Alispán Úr!

1919. évi január hó 22-én kelt 15. számú FM Úrhoz intézett jelentése szerint Hajdúsámson község földösszeíró küldöttsége az összeírási munkálat teljesítését azzal, hogy nekik föld pénzért nem kell, ha ingyen nem adják, majd szereznek ők maguknak tavasszal, megtagadta.

Földművelési Miniszter Úr január 31-én kelt 80250. számú rendelete értelmében utasítom Alispán Urat, hogy egy erre a célra alkalmas tisztviselőjét, vagy megbízottját haladéktalanul küldje ki Hajdúsámson községbe, aki a népet tarthatatlan álláspontjáról meggyőzi és felvilágosítja arról, hogy mindazok, akik a közrend megbontásában részt vesznek és a népkormány munkáját tévtanok hirdetésével és

[23] Erre vonatkozóan lásd a 60. sz. dokumentumot.

követésével akadályozzák, nem arra valók, hogy földhöz jussanak, s ezek a kiosztáskor földet nem kapnak.

Eljárásának eredményéről sürgős jelentését hozzám mielőbb terjessze be. Debrecen, 1919. február 5.

DÁL. Hajdú m. alisp. 15/1919. *Eredeti. Rásó István főispán rendelete.*

61.

A DEBRECENI SZOCIALISTA FÖLDMUNKÁSOK GYŰLÉSE

A debreceni szocialista földmunkások a debreceni földműves tanács[24] tagjai ülésén, amelyet a városháza udvarán tartottak meg, állást foglaltak a földbirtokreform kérdésében. A gyűlést eredetileg a földműves tanács hívta össze, de a többségben levő szociáldemokraták átvették a gyűlés vezetését. Magát az elnököt is Nagy Lajos személyében a szociáldemokraták választották meg. Nagy Lajos elnök Szabó Ferenc rövid felszólalása után beszédet mondott, amelyben követelte hogy a föld valóban azé legyen, aki annak megmunkálására képes. Minden földmunkásnak a szociáldemokrata párthoz kell tartoznia, mert ez az egyetlen párt, amely minden embert egyenlővé akar tenni. De ugyanott van a helye minden kisgazdának is. — A birtokreform, amint ma keresztül akarják vinni, nem egyéb mézes madzagnál. Éles szavakban kelt ki Mezőffy tanítása ellen, melyszerint a földmunkások és ipari munkások érdekei egymással ellentétben állanak. Ezután a földműves népszövetség eljárását bélyegezte meg, mely — szerinte — azzal az ürüggyel fizettetett tájékozatlan emberekkel kisebb-nagyobb összegeket, hogy csak az fog földhöz jutni, aki a szövetségbe belép és ott tagsági díjat fizet. Ezek az emberek azt akarják, hogy az embereket harci kakasok módjára egymás ellen uszítsák. Ezzel szemben ők mindenkinek különbség nélkül tisztességes megélhetést és boldogulást akarnak biztosítani.

Debreceni Független Újság, 1919. február 4. A debreceni földmunkások gyűlése.

[24] A debreceni zsírosgazdák által létrehozott szervezet volt. Így igyekeztek a szegényparasztságnak a tanácsokba vetett bizalmát kihasználni. A szervezet az ellenforradalmi Földműves Népszövetség befolyása alatt állott.

62.

FÖLDOSZTÓ KÖVETELÉSEK MEZŐGYÁN KÖZSÉGBEN

Mezőgyáni Nemzeti Tanács felkéri a Miniszter Urat, miszerint községünkben igen nagyszámú földnélküli munkás van, községünknek nagyon kevés legelője van. Községünk határa a lakosság száma szerint nagyon kicsi terjedelmű. Uradalmi birtokkal vagyunk körülvéve. Kérjük a mielőbbi földosztást községünk határában elrendelni.

PI. Arch. F. M. 1919. 128 cs. *Kiadva MMTVD 5. kötet. Bpest, 1956. Szikra, 517. old. Távirat a Földművelésügyi Miniszterhez 1919. február 6-án.*

63.

„A CSÖKMŐI FÖLDNÉLKÜLIEK HARCA A FÖLDÉRT"

Csökmő község Bihar megyében fekszik, nem messze Nagyváradtól. A község határában terpeszkedik a nagyváradi mázsásra dagadt kanonok uraknak 8652 holdas birtoka. Ez a birtok még 1848-ban, a jobbágyság felszabadulása folytán, jog szerint a községé kellett volna, hogy legyen. De a főtisztelendő urak ravaszkodása elütötte a földtől a községet. Most a falu földműves szegényei azt követelik, hogy a váradi papok 8 nap alatt adják át nekik a földet. De nemcsak a földet akarják, hanem a majorsági felszereléseket, az ültetményeket, s az igavonó jószágokat is. Sőt még mást is akarnak a derék csökmőiek. Azt mondják ugyanis, hogy a birtok 1850 óta évi 20 korona haszonbér mellett a mai napig 12 millió koronát hozott a papzsáknak. Ez csak szép summa pénz. Ez a pénz is a csökmőieknek dukál. Ha pedig a kanonok urak nem hajlandók a birtokot átadni és a 12 milliót megfizetni, akkor pert akasztanak a váradi papok nyakába. Mi csak azt mondjuk a csökmőieknek, hogy szép dolog, amire elszánták magukat, de így aligha sikerül a tervük. A kövérre hízott váradi kanonok urak szép szerivel nem egyezkednek velük. Bizony a bíróság sem sokat segít majd bajukon. Csak egy módja van annak, hogy igazukhoz biztosan hozzájussanak. Foglalják el maguk minden szóbeszéd nélkül azt a nyolcezer egynéhány száz holdat. Üljenek be minden per s bíróság nélkül azokba a majorsági épületekbe ott a papi földön s kezdjék meg közösen a gazdálkodást. Így lesz az övék a csökmői papi birtok, másképp sohasem.

Nagyváradi Vörös Újság, 1919. február 23. *Fenti címen.* Hírek *c. rovat.*

64.

A KOMMUNISTA PÁRT FÖLDREFORMÉRT FOLYTATOTT HARCA BIHAR MEGYÉBEN

Biharpüspöki, Birs, Ártánd, Hosszúhát, Mezősas, Sáp Bihar megyei községekben gyűléseket tartott a kommunista párt. Ezeken a gyűléseken mindegyik községben megalakult a földműves szegények tanácsa.

A Szegény Ember, 1919. február 16. Szervezkedik a földműves szegénység. Pártügyek rovat. *Kiadva MMTVD 5. kötet. Szikra, Bpest, 1956. 525. oldal. Megjelent még a Nagyváradi Vörös Újság 1919. február 23-i számában.*

65.

„FORRADALOM A TANYÁKON"

Ha nem is eredményezte az októberi forradalom a proletárság teljes felszabadulását, egy nagy eredménye ezideig mégis volt, megtörte az urak hatalmát.

A városi ipari proletárok hamar beleélték magukat a helyzet fordulatába. Ugyanúgy a városi kapitalista is úgy-ahogy beletörődött a változhatatlanba. Nagy szót jelent azonban a forradalom a falun, még nagyobbat a tanyán.

Ahol eddig a mezőgazdasági cselédnek legfelsőbb ura, istene, bírája volt a földesúr, furcsán esik a helyzetnek az a változása, hogy a földműves szegénység öntudatra ébredt. Jónéhány hete bent járt a titkárságon a sárréti kitűnő földek szorgos művelőinek, hat uradalom mintegy hatszáz földműves proletárjának megbízottja, hogy a földmunkás csoport megalakítására felkérjenek bennünket. Néhány szó felvilágosítás — és megalakult a Sárrét két legerősebb földmunkás csoportja, a hosszúháti és nagyhagymási, amelyek a megnevezett uradalmakon kívül Gatály, Nagyfehértó, Ürmöshát, Lovássi, Csillag-tanyák földtelen proletárjait láncolták össze a kizsákmányoltak nemes együttérzésében.

Nem volt itt szükség lázításra: lázított a múlt.

Alig múlt el néhány nap, jelentkezett hat tanya hat bizalmi férfia a munkástanács előtt, hogy összeállított követeléseikre a munkástanács jóváhagyását kérjék.

Évi 6800 Koronát kérnek a készpénz és konventio járandósággal együttesen, 22 Korona 60 fillért egy látástól vakulásig tartó munkanapra; 1,20, 1,30 Kor. esik egy órára. Csekély bér ez a legfontosabb termelési munkáért és mégis 3 napi tárgyalás nem volt elég, hogy a földesuraikat meggyőzzék. Nem bírja ki a jövedelmünk e munkabért, mondták a földesurak. Tönkremegyünk, ha megadjuk.

A tárgyalás megszakadt és elvtársainkat azzal engedtük haza, hogy a további teendőket a bizalmi testület fontolja meg.

A parasztok átvették a gazdálkodást.

Elvtársaink hazamentek és uram bocsá, mi történt másnap, a földesurak rémüldözve jelentették a munkástanácsnak a felháborító határozatot, amely szerint kiviteli és beviteli tilalmat rendeltek el elvtársaink a tanyákra.

A beviteli tilalmat úgy értelmezték, hogy a földesuraknak nem szabad a lábukat betenni a gazdaságba, a kiviteli tilalmat pedig úgy értelmezték, hogy a földesurak ép bőrét és a mezőgazdasági termékeket nem szabad kivinni a gazdaságból.

A kiviteli tilalom Grósz Andor urat, a Hosszúhát bérlőjét egy kissé kellemetlenül érintette, mert elvtársaink intézkedése Grósz úréknak a fejkvótán felüli liszt és tej járandóságainak a megszüntetését is eredményezte.

Felháborító határozat és a gazdaság pusztulását jelenti, — mondták a jó urak. Már az állatok elpusztulásáról és különféle lopásokról beszéltek.

Tessenek elhinni, nem is olyan rossz a helyzetük ezeknek az embereknek. Csak azok panaszkodnak és lázítják a cselédséget, akik most jöttek a gazdaságba. Akik régen nálunk vannak, mind megelégedettek. Van, aki tőkét is gyűjtött, mondták egybehangzóan Grósz Andor a hosszúháti, Grósz Béla a nagyhagymási, Tóth László a csillagtanyai és Polgár Péter a lovassi pusztai tanyák urai.

Kimentünk tehát, hogy megnézzük a „jómódú cselédek gazdálkodását."

A püspökladányi állomásról a szocializált uradalom parádés kocsis elvtársa nagyszerű lovakkal vitte kiküldöttünket a hosszúháti gazdaságba, ahol az irodában az intéző és számtartó urakon kívül az ügyeletes bizalmi férfit találtuk.

Mindenütt a legnagyobb rend, a munka zavartalanul folyik, még jobban mint azelőtt, — jelentik a bizalmi férfiak az összes tanyákról.

Nem áll tehát, hogy tönkre megy a gazdaság, hogy pusztulnak a jószágok, mert takarmány van mindenütt és az elvtársak híven teljesítik kötelességüket.

A régi „jómód"

Hogy lássuk a cselédek „jó módját" is, megnéztük a legtökéletesebben felszerelt, modern villanyvilágítással és vízvezetékkel berendezett kastéllyal bíró hosszúháti gazdaság munkáslakásait.

A modern villanyvilágításos, kívül-belül tükörtiszta sőreistálló mellett fekszik a kívül kevésbé, belül a mészhiány miatt piszkos munkáslakások hosszú sora.

Minden lakás egyformán egy 4×4 méteres helyiségből áll, amely a földmíves proletárcsaládnak, háló-, nappali szobáját és konyháját képezi. Belépünk az egyik lakásba, ahol Demeter József Ferenczy Péterné nevű tüdőbeteg lánya fekszik betegen. A tüdőbeteg fiatalasszonnyal két kis árva testvére lakik együtt, hat éve van az uradalomnál. Tüdőbetegségén kívül egyebük sincs.

A másik ugyanilyen szűk konyhás szobában Szabó Márton fekszik betegen, öt gyermeke van, a legidősebb 12 éves, a legfiatalabbnak a másfél éves ifjú proletárnak a jómódtól nem jutott ruha apró testére. Mezítelenül tartja ölében alig idősebb testvérkéje. Szabó Márton elvtárs 13 éve szolgálja Grósz Andor urat. A következő lakásba sírva fogad bennünket egy többgyermekes anya, akinek legkisebb fiacskája kérdésünkre, hogy hol van az apád?, mosolyogva mondja: ‚Meghalt az olasz hajctéjen".

Egy másik lakásban Csordás Zsigmond elvtárs családja lakik egy konyha-szobában három gyermekével, a legidősebb 17 éves, másfél éve fekszik az egyetlen piszkos dunyhás szalmaaljas ágyon. Kilenc éve van az uraságnál. Csordás Zsigmondné elkeseredetten mutatja a piszkos falat, amelynek kimeszeléséhez hiába kértek, nem kaptak egy kis meszet.

Itt ez a beteg fiam, — mondja az elvtársnő — és a nyáron, mikor egy csepp zsírozó nélkül voltunk, hiába kértünk, számunkra nem volt.

Így néz ki tehát a földmíves proletárok „jómódja".

Ugyanez a kép tárul elénk a többi gazdaságban, azzal a különbséggel, hogy míg a Grósz féle hosszúháti és nagyhagymási gazdaságokban intenzív termelés folyik, a Weiskopf és Zweig féle gatályi gazdaság területén a magas napszámbérek miatt a répát a földben kellett hagyni, a cirokot a borjúkkal kellett legázoltatni.

Kiküldöttünk visszaérkezte után a munkástanács közbejöttével, ideiglenes megállapodásra jutottunk a földesurakkal, melynek értelmét ben, míg a bérmegállapító bizottság útján a bérek megállapíttatnak, minden mezőgazdasági cseléd 8 napon belül kétszáz korona háborús kártalanításban részesül, amely azonban a megállapítandó felemelt bérekből nem vonható le.

Munkás Újság, 1919. február 23. *Fenti címen.*

66.

FÖLDIGÉNYLÉS ESZTÁRON

A megyei Nemzeti Tanács agrárbizottságának tegnap de. ülésén Esztár község lakói terjesztették elő Incze Lipótnak az esztári határban fekvő 1900 holdas birtokára tartott igényüket. Hosszas tárgyalás után a bizottság 1300 hold föld átadását javasolta. Ebből az 1300 holdból 950 hold szántó, a többi 350 hold legelő.

Az agrárbizottság felhívta a földhözjutott földművesek figyelmét a termelőszövetkezet alakítására.

Munkás Újság, 1919. február 27. Az esztáriak földje.

67.

„A PARASZTOK ELFOGLALTÁK A KISMARJAI CSÁKY BIRTOKOT"

A vármegyeházán az agrárbizottság nagy fáradozással foglalkozik a földkérdés ideiglenes elrendezésével, hogy addig is, amíg a földreformot életbe lehet léptetni, a termelést biztosítja. Ehhez a munkához szükséges minden tényező támogatása, annál is inkább, mert a józan gondolkodású parasztság is tudja, hogy a földhöz csakis megfelelő ellenérték fejében jutnak hozzá.

Annál sajnálatosabb, hogy akadnak olyanok, akik a népet arra ösztökélik, hogy türelmetlenül viselkedjék a földkérdés elintézésében. És nem átalják még arra is buzdítani a népet, hogy minden törvényes intervenció nélkül, szó nélkül birtokba vegyenek egyes birtokokat.

Ilyen irányú tevékenységnek köszönhető az a súlyos eset, amely tegnap, 1919. február 25. Kismarján előfordult.

A kismarjai Csáky-féle birtokot a Büggler testvérek bérlik. Velük és a falu lakosságával a birtokrendező bizottság tárgyalást folytatott és abban állapodtak meg, hogy próbáljanak a háromezer holdas birtok sorsa körül megegyezni és március 3-án újból fogják az ügyet tárgyalni. A vita során azonban dr. Fehér Márton ügyvéd, aki a parasztokat képviselte, kijelentette, hogy ha most nem intézik el az ügyet, akkor a lakosság vegye egyszerűen birtokba a földet.

Úgy látszik ez az agitáció nem volt hiábavaló, mert Kismarja község lakossága tegnap megjelent Büggler Józsefnél és tudomására

adta, hogy a birtokot ezennel elveszik tőle, nem fizetnek érte semmit, a jószág és felszerelés árát ellenben meg fogja kapni.

Bügglerék nem ellenkeztek, úgy ők, mint az ispán, azonnal kocsira ültek és bejöttek Nagyváradra.

A birtok elfoglalásáról a birtokosok nevében dr. Kenéz Jenő ügyvéd jelentést tett tegnap, I adányi Jánosnak *(a Nemzeti Tanács elnöke — szerk.)*, aki megigérte, hogy igyekszik az ügyet elsimítani.

Nagyvárad, 1919. február 27. Fenti címen. Kiadva MMTVD 5. kötet. Bpest, 1956. Szikra. 579. old. dr. Fehér Márton az Újság szerkesztőjéhez írt levelében visszautasította a cikknek azt az állítását, mintha a földbirtok kisajátítása az ő agitációjára indult volna meg.

68.

A HAJDÚSZOVÁTI PARASZTOK FÖLDOSZTÓ KÖVETELÉSEI

Kormánybiztos főispán úr!

Hivatkozva a népkormány által kibocsájtott 1919. évi XVIII. földreform törvény 30, 59, 60 §-aira, kívánjuk Debrecen városának Hajdúszovát határában fekvő, ezen törvénypontok alapján még ez évben kiosztásra kerülő, jelenleg is egynéhány nagybérlő kezén levő 4700 kh birtoknak bizonyos hányadát már most ez évre is haszonbérbe venni addig is, míg törvényesen véglegesen birtokunkba vehetjük ugyanazon haszonbérért, mennyit a bérlők jelenleg is fizetnek...

A továbbiakban leírják, hogy a felajánlott föld egy részét nem akarják átadni nekik és egyesek teljesen hasznavehetetlen földeket akarnak részükre adni. Nagy az elkeseredés, fennáll az erőszakos földfoglalás veszélye.

Végső szükségünkben fordulunk Hajdúszovát földnélküli rokkant, hadiözvegy és hazatért katonák nevében a Kormánybiztos Úrhoz, tegye lehetővé, hogy pénzünkért elegendő földhöz juthassunk, tegye kötelezővé ezen bérlőkre nézve a már fentebb is jelzett jelenlegi törvények értelmében ezen birtoktestből azt a kevés hányadot megkaphassuk, továbbá hogy jószágnélküli bajtársainknak ezen föld megművelését mérsékelt díj ellenében a jelenlegi bérlők a már meglevő jószágaikkal megmunkálják. Megjegyezni kívánjuk, hogy ezen bérlők, kiket mellékelt levelünkben meg is nevezünk, sem magok, sem gyermekeik a háborúban ténylegesen részt nem vettek, ezen birtokot az egész háború alatt óriási haszonnal élvezték, azt még a jelen évre is tetemes haszonnal albérletbe adták, mivel azt elmunkálni nem bírták. Ha pedig ezen kérelmünk még a Kormánybiztos úrnál sem találna meghallgatásra,

községünk eddigi nyugalmának felbontásáért minden felelősséget községünk reakciós elöljáróságára hárítunk, amennyiben községünk vezetői, úgy Nádházi Béni, mint Nagy Lajos főbíró a jelenkor intő szavát megérteni nem akarják és még mindezideig ragaszkodnak a régi rendszerhez oly alapon, hogy a fentebb jelzett, előttök protekciós bérlőkkel szemben a főszolgabíró úr által tett rendelkezését nem akarják és minden szociális tevékenységünknek szándékos ellenségei, munkálatunkat az ő társaságukban minden áron meggátolni igyekeznek, amennyiben a jelen törvények már most megengedik és a Kormányliztos úr hatáskörébe is tartozik, tisztelettel kérjük, keressen módot arra, hogy községünk ellenségeitől megszabaduljon.

Kérésünket a Kormánybiztos Úrnak jóindulatába ajánlva kérjük pártolólag elintézni.

A hajdúszováti földigénylők ideiglenes választott bizottsága: Márkus Vince sk, Kalmár Demeter sk, Váradi Kálmán sk, Tóth Lajos sk, Bernáth Vince sk, Bányai sk, Szabó Antal sk, Király Károly sk, Harsányi Vince sk, Sain Antal sk, Szőllősi Lajos sk, Tar Gerzson sk, Balogh Gyula sk, Szőke Sándor sk.

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. főisp. 11/1919. eln. *Eredeti A beadvány kelte 1919. március 7. Mellékelve a bérlők névszerinti kimutatása. A főispán intézkedése: ad acta (irattárba).*

69.

FORRADALMI KIJELENTÉS A PARASZTOK DEBRECENI NAGYGYŰLÉSÉN. RÉSZLET EGY DEBRECENI TÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLETBŐL

B. Szabó Ferenc 49 éves hajdúszoboszlói születésű debreceni földműves... 1919. évi március hó 18. napján a vármegyeházán tartott gyűlésen háború idején a cselédek érdekében való felszólalása közben a következő kitételeket használta: Az urak századokon át voltak urak, ezután majd mi leszünk az urak, meg fogjuk mutatni, ha kell vérbe is gázolunk érte. Ezután majd mi mérünk a gazdáknak, mégpedig úgy hogy ne érhessék be vele, mert az a célunk, hogy a gazdák tönkremenjenek. Csak hagyják ott a gazdák földjeiket, így legalább elérjük, amit akartunk, hogy ti. a föld szabadon kerül kezeinkbe s szabadon rendelkezünk felette és ha nem tetszik a gazdáknak, csináltassanak maguknak

DÁL. Debrecen vár. eln. ir. 3434/1921. *1 évi és hat hónapi büntetést kapott, mert a fenti vád mellett még gazdasági-politikai megbízott is volt B. Szabó Ferenc a proletárdiktatúra idején.*

egy csónakot és menjenek Amerikába, mint eddig a munkások tették... *A továbbiakban az ügyirat a bírói ítélet indokolását tartalmazza. A törvényszéki ítélet kelte 1921. május 20.*

e) A forradalmi helyzet éleződése

70.

TÖMEGEK A BURZSOÁ KORMÁNYZAT HELYI KÉPVISELŐI ELLEN

Negyven pár csizma döntötte el mindeddig, hogy mi történjék ebben a városban, amely közegészség dolgában a magyar városok között szinte utolsó helyen áll és amely igazi, belső tartalommal rendelkező népjóléti intézményeket még most sem mutat fel. Negyven pár csizma taposott végig minden olyan indítványon, amelyet jobb érzésű városatyák nagynéha a városi intézmények modernizálása és helyes, okos, célirányos várospolitika érdekében a közgyűlés elé terjesztettek. Negyven pár csizma rúgott egyet azokon a keveseken, akik a város, helyesebben a lakosság pénzét olyan dolgokra akarták költeni, amelyek a Debrecenben való tartózkodást szebbé, jobbá és egészségesebbé akarták tenni. Negyven pár csizma lehetetlenné tett itt minden üdvös- és istenkém, mennyire szükséges reformmunkát... *Ezt a régi szellemet képviselte Márk Endre.*

Szét kell kergetni ezt a törvényhatósági bizottságot, amely népakaratot nem fejez ki, érdemleges munkát, éppen összetételénél fogva, most sem végezhet és amelyben útálatos hűségnyilatkozatok hangzanak el a népkormány felé úgyanolyanok részéről, akik leghűségesebb csatlósaik voltak a Tisza-féle háború rezsimnek. Ha Budapesten el lehetett zavarni a virilisek klikkjeit, akkor Debrecenben is ki lehet küszöbölni a közgyűlési teremből a mi városunk közéletének rákfenéjét, azt a penetráns csizma szagot, amely annyi esztendőn át sűrű ködként borította be Debrecen (csak ritkán) verőfényesnek mondható egét.

Debreceni Tükör, 1919. január 16. Szét kell kergetni a törvényhatósági bizottságot!

71.

AZ ÉLESEDŐ OSZTÁLYHARC MEGNYILVÁNULÁSA FALUN, A FALUSI BURZSOÁZIA ELLEN. EGY FELSŐJÓZSAI NÉPGYŰLÉS HATÁROZATA

1. A népgyűlés egyhangúlag kimondotta, hogy Toronyi János körjegyző úr eddigi tevékenységét köszöni, de további szolgálatát igénybe venni nem kívánja.

2. Ezért a népgyűlés határozatilag kimondotta, hogy nevezett körjegyző a községházát tehát lakását is a jegyzőkönyv kézhezvételétől számítandó kettő héten belül elhagyja és a házat, melyben lakik, később megnevezendő községi elöljáróság egyik tagjának átadja.

3. Ezen jegyzőkönyv kettő példányban állíttatván ki, az egyik példány átadásával Némethy István pártelnök vezetésével Alay Mihály, Lente István, Tóth János, Bagi Imre, Örvendi Balázs, Szabó László bízattak meg.

DÁL. Hajdú m. alisp. 27/1919. *Eredeti.*

Az alispán felhívta a hajdúböszörményi járás főszolgabirájá t az ügyben történő közvetítésre, de a főszolgabiró is csak arról tehetett jelentést február 24-én, hogy „folyó hó 17-re Felsőjózsára népgyűlést hívtam egybe, ahol ...általában az az óhajtas nyilvánult meg, hogy Toronyi János körjegyző a községbe vissza ne térjen, mert mint többen panaszolták, nevezett különösen a hadisegély ügyben hozzáfordulókhoz oly nagymértékben goromba s a hadisegélyek véleményezése körül oly igazságtalan volt, hogy az a község lakosságát végleg elkeserítette és teljesen ellene hangolta.

Nevezettnek a községbe való visszatérését a szerzett tapasztalatok alapján a magam részéről sem tartom kívánatosnak, amennyiben az reá nézve esetleg veszéllyel járhatna". *A határozathozó népgyűlés 1919. január hó 26-án volt megtartva. (Lásd ugyanott.)*

72.

A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT AZ URALKODÓ OSZTÁLY EGYIK KÉPVISELŐJÉNEK ELTÁVOLÍTÁSÁT KÖVETELI

Rásó István kormánybiztos-főispán úrnak, Helyben.

Miután úgy látjuk, hogy a 22-i kongresszus és az elmult napok eseményei után sem szándékozik a köztársasági kormányt a tényekről megfelelően tájékoztatni és állásáról lemondani, kénytelenek vagyunk minden kétséget kizáró módon Önnel tudatni, hogy amikor a vármegye

reakciós rendszerével szemben a küzdelem megindult, szó sem lehet arról, hogy Ön a vármegye élén megmaradjon, és ha súlyos megrázkódtatásokat nem akar kivívni, amit nemcsak az Ön, de a magunk szempontjából is elkerülendőnek tartunk, szíveskedjék a vármegye éléről sürgősen eltávozni.

Debrecen, 1919. január 27. Tisztelettel az MSZDP debreceni titkársága dr. Lefkovits s. k. P. h.

PI. Arch. Debreceni kir. törvényszék, B. 92/1926. Lefkovits-per 178. old. *Eredeti.*

73.

HAJDÚSZOBOSZLÓN A FORRADALMASODÓ TÖMEGEK KÖVETELIK A REAKCIÓS VEZETŐSÉG ELTÁVOLÍTÁSÁT

Folyó hó 7-én, mint azt már távbeszélőn is jelentettem, a Szociáldemokrata Párt és Munkásegyesület mintegy 900—1000 tagja jelent meg a városháza udvarán és Kemecsei Lajos és Tsai által arra kértek, hogy a nép haragja következtében hivatali állásukból eltávolított Fehér Géza tanácsnok, Somogyi Antal rendőrbiztos, Váczi Sándor polgárbiztos és Ádám Samu városgazda hivatalaikat ne foglalják el többé s a képviselőtestület által állásába már visszahelyezett Ádám Samu városgazda állását azonnal megint hagyja el, mert azon körülményt, hogy utóbb nevezett állását újból elfoglalta, a többieket pedig hírszerint a vármegye vissza akarja helyezni, a nép akarat elleni tüntetésnek tartják s kérik a városgazda helyettesítésére Gönczi Antalt kirendelni. Ezenkívül Tokay József rendőrfogalmazót is követelik állásának azonnal való eltávolítására, mert szerintük a háború alatt olyan viselkedést tanúsított, mely miatt a nép bizalmát elvesztette.

Követelték egyidejűleg, hogy a rendőrök közül még Pinczés István rendőrellenőr, Árva Gábor rendőrtizedes és Kovács Sándor rendőr állásukból szintén távozzanak, mert a nép így kívánja. Követelték végül azt, hogy kérésüknek azonnal tegyenek eleget s jóváhagyás végett tegyek jelentést főispán-kormánybiztos úrhoz azon további kérésük tolmácsolásával:

Méltóztassék sürgősen odahatni, hogy a népkormány által a város vezetésére szervezendő demokratikus néptanács a legsürgősebben megalakíttassék és a népkormány a hadisegélyeket továbbra is, de legalább 2 hónapig folyósítsa.

DÁL, Hajdú m. alisp. 710/1919. *Eredeti. Polgármester jelentése 1919. febr. 9-én az alispánhoz.*

Hajdúszoboszlón a polgármester már korábban, 1918. nov. 15-én táviratilag jelentette a főispánnak, hogy „a katonatanács óhajára tegnapi napon tartott képviselőtestületi közgyűlésünk a köznyugalom fenntartása végett a rendőrbiztost, polgárbiztost és az összes rendőrlegénységet elbocsátotta; jelentem továbbá, hogy a köznyugalom érdekében Fehér Gábor tanácsnok, Ádám Samu városgazda igényeik fenntartásával hivatalukat elhagyták; egyébként rendzavarások nem történtek". *(Lásd ugyanott.)*

74.

„A PÉNZINTÉZETI TISZTVISELŐK SZTRÁJKJA"

A sztrájkügyben kiadott nyilatkozat elmondja, hogy

... proletárok vagyunk mindnyájan, kiket rútul kizsákmányolt a magántőke. Az igazgatóság és a felek kényes ízlése jól öltöztetett ugyan, de éheztünk, koplaltunk és sárga cipőre, nyakkendőre keserves éjjeleink mellékkeresménye szolgált.

Köztünk már is sokan dolgoznak 10 évi szolgálat után 5800 korona évi összjövedelmet kitevő éhbérért. Hozzá még Debrecenben mindössze 3 bankban van nyugdíjalap létesítve és így nagyrészük a munkaképtelenség beálltával ilyen jövedelem mellett a legkeserűbb kenyér adóra: a szánalomra lenne utalva. Ez a helyzet kényszerített minket fellépésünkre. Követeléseink felállításában vezérfonalként lebegett előttünk a bankok teljesítő képessége, merthisz nekünk legfőbb érdekünk, hogy azok nemcsak ideiglenes, hanem állandó biztos megélhetésünk forrásai legyenek.

Ezek a határok pedig sokkal ismertebbek előttünk, mint az igazgatók előtt, kiknek egy-egy melléfogott üzlet után 10—15 ezer koronával emelték nem egyszer a fizetésüket, míg a szegény tisztviselők 10—15 év alatt nem részesültek fizetés emelésben.

Debrecen, Déli Hírlap, 1919. február 12. *Fenti címen. A pénzintézeti tisztviselők 1919. február 9-én léptek sztrájkba Debrecenben. A sztrájk több napon át tartott s a bérkövetelés győzelmével végződött.*

75.

A DEBRECENI KATONÁK FORRADALMI GYŰLÉSE

1919. február havában mint újságíró Naményi Vilmos szerkesztő megbízásából elmentem az Uránusz mozgóba, ahol az nap délután 5 vagy 6 órakor dr. Lefkovits Vilmos szociáldemokrata pártgyűlésre

hívta össze a katonákat; amikor beértem a terembe, dr. Lefkovits már beszélt. Beszédének abban a részében, amit hallottam, hevesen izgatott a tényleges tisztek, de általában a tisztek ellen is, valamint a székely katonák ellen. Beszédében ilyen kitételeket használt: „Az aktív tisztek nyúztak bennünket a háború alatt és most is valamennyien ellenforradalmárok és így veszélyeztetik a forradalom eredményeit, a székelyek őket segítik, nem akarják a bizalmi rendszert elfogadni." Ilyen tartalmú határozati javaslatot el is fogadtatott a katonákkal több hozzászólás után. A hozzászóló katonákat nem ismertem.

A beszéd nagyon alkalmas volt arra, hogy a katonákat a székelyek és a tisztek ellen felázítsa, ami kétségteenül megállapítható volt a gyűlés hangulatából.

PI. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék B. 12/1926. Lefkovits-per 434—435. oldal. *Eredeti. Túri Levente újságíró fenti vallomását, melyet 1920. április 24-én Lefkovits Vilmos perének tárgyalásakor tett, június 13-án kiegészítette azzal, hogy* „ezen a gyűlésen százat meghaladó katona, legénységi egyén volt jelen. Polgárember egyedül voltam. Ismerőst nem láttam. Dr. Lefkovits katonaruhában volt". *(Lásd ugyanott.)*

76.

A DEBRECENI NÉPTANÁCS[25] TAGJAI

Szepesi Albert állami munkaközvetítő főnöke, Török Gábor kerületi munkásbiztosító pénztári fogalmazó, Pál János kerületi munkásbiztosító kezelő tiszt, Laboncz András ugyanaz, dr. Horváth Sándor ügyvéd, Nagy Lajos MÁV gépjavító műhelyi munkás, Sterbinszky László nyomdász, Rauch Árpád mérnök, dr. Zoványi Jenő egyetemi tanár, Kertész Imre gazdálkodó, dr. Bessenyei Lajos főgimnáziumi tanár, Varjassi Imre iparos, Balogh István gazdálkodó, dr. Lencz Géza egyetemi tanár.

DÁL, Debrecen vár. polgm. 744/1919. eln. *Összeállítás eredeti okmányból. A dokumentum kelte 1919. febr. 12.*

[25] A néptanácsok megszervezését az 1919. évi VIII. néptörvény rendelte el 1919. februárban. A néptanács az ekkor ténylegesen már nem működő törvényhatósági bizottságok és képviselőtestületek funkcióit vette át. Tagjai elsősorban az MSZDP, a Radikális Párt, valamint a Függetlenségi és 48-as Párt delegáltjaiból tevődtek össze. Megalakulásuk a forradalom balratolódásának volt a jele, mivel ezáltal a munkásosztály és szegényparasztság képviselői is szóhoz jutottak a helyi közigazgatásban a régi virilisták kizárólagos uralmával szemben.

77.

A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI NÉPTANÁCS FEBRUÁR 22-ÉN KINEVEZETT TAGJAI

dr. Uzonyi György ügyvéd, Földessy István, Borsó Péter, Radácsy Ferenc kisbirtokosok, ifj. Lada János tanító, Almássy Kálmán tanító, Oláh Ferenc géplakatos, Szabó Antal szociáldemokrata párttitkár, Fejszés Imre, Szálkai Mihály, Fehér László munkások.

DÁL, Hajdúböszörmény vár. iratai 1560/1919. K. Polgm. *Összeállítás eredeti okmányból. 1919. februárban Hajdúböszörményben a polgármester tanácsadó szerveként állandó pártközi bizottság működött. Ennek a pártközi bizottságnak tagjai voltak: 1. A Függetlenségi és 48-as Párt részéről Marjay Péter, L. Szabó Márton, Fábián István, Sóvágó Sándor ; 2. a Szociáldemokrata Párt részéről ifj. Lada János, Oláh Ferenc, Szabó Antal ; 3. a Radikális Párt részéről Halassy Andor, Reményi Aladár, Almássy Kálmán ; 4. a Gazdakör részéről dr. U. Szabó Imre, Oláh Bálint, Fegyveres András. (Lásd ugyanott.)*

78.

A KÖZELLÁTÁS MEGJAVÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉS DEBRECENBEN. A MUNKÁSOK ÁTVESZIK AZ ÉLELMISZER ÜZEMEKET

Debrecenből jelentik, hogy mivel a debreceni pékek és húsiparosok nem szolgálták ki igazságosan a közönséget, a munkástanács elhatározta, hogy az üzemeket a munkásoknak adja át, akik kötelezettséget vállaltak, hogy feltétlen lelkiismeretességgel fogják a közönséget kiszolgálni.

Népszava, 1919. február 20. Hírek *c. rovat. Kiadva MMTVD 5. kötet. Bpest, 1956. Szikra. 557. old.*

79.

A DEBRECENI SZERVEZETT NŐK KÖVETELÉSEI

Egyesületünk[26] jóváhagyott alapszabályaiban is lefektetett egyik főbb célja a nők jogainak megvédése.

A népkormánynak a választójogról szóló néptörvénye annyiban sérelmes mireánk nézve, amennyiben a férfiak korhatára a betöltött

[26] A Feministák Egyesületéről van szó. Az egyesület a szociáldemokrata párt befolyása alatt álló, többségében nőmunkásokat magában foglaló szervezet volt, amely a nők egyenjogúságáért (elsősorban a választójog területén) harcolt.

21 esztendő, minden más előfeltétel nélkül, míg a nők korhatára a betöltött 24 esztendő azon megszorítással, hogy csak azon nők bírnak választói joggal, kik írni és olvasni tudnak.

Ezen egyenlőtlenség kiküszöbölését közel jövőnk egyik feladatává tesszük...

A továbbiakban analfabéta tanfolyamok szervezéséről ír, majd:

Az elmondottak alapján tisztelettel kérjük Debrecen város néptanácsát, hogy minden községi iskolában, de főleg a kültelkeken, sürgősen alakítson 24 évet betöltött nők számára analfabéta kurzusokat, hogy ezek is az alkotmány sáncaiba bevehetők legyenek. Rauch Árpádné elnök, L. Takács Edith ügyvezető.

DÁL, Debrecen város tanácsa 5087/1919. *Eredeti. A Debreceni Feministák Egyesületének beadványa 1919. febr. 27.-én a Városi Néptanácshoz.*

80

SZTRÁJKOLNAK A SZABÓMUNKÁSOK

Tegnap, *(március 3. szerk.)* a debreceni férfi szabómunkások az egész városban, minden műhelyben abbahagyták a munkát és sztrájkba léptek. A női szabómunkások még szombaton megkezdték a sztrájkot és ehhez a bérmozgalomhoz tegnap csatlakoztak a férfi szabómunkások is.

Már hetekkel ezelőtt kezdték a mozgalmat a szabómunkások helyzetük javítása érdekében, de a megindított tárgyalások nem vezettek eredményre. Körülbelül 600 szabómunkás sztrájkol. A férfiszabó munkások hetenként az elsőosztályú munkások számára heti 250 kor. fizetést, a második osztályú munkás számára 200 kor.-t és a harmadrendű munkás számára 160 kor. bért követel. A női szabómunkások szintén osztályok szerint heti 120 kor-tól 240 kor.-ig menő bért követelnek. A követelések sorában van a 8 órai munkaidő és a munkaidő olyatén való beosztása, hogy szombaton du. ne dolgozzanak. Ez teljesen új szempont és bizonyára a munkások ama törekvésére vezethető vissza, hogy beszerzéseiket és más magándolgaikat szombaton du. nyugodtan elvégezhessék. A heti fizetés napját is az eddigiektől eltérőleg csütörtökön kívánják megállapítani.

A mesterek eddig a követelések teljesítésében 220—180—130 kor. heti bérig mentek el. Tegnap tartott ülésükön különben annak adtak kifejezést, hogy miután a ruhakészítési árak maximálva vannak, az ő kezük megkötött és ha csak a maximális árakat fel nem emelik, nem tudják a követeléseket teljesíteni. A békéltető tárgyalások folyamatban vannak.

Debreceni Újság, 1919. március 4. A debreceni szabómunkások sztrájkja.

81

HAJDÚSZOVÁT NÉPE A FŐJEGYZŐ ELTÁVOLÍTÁSÁT KÖVETELI

Nádházi Béni főjegyző ellen bemondott panasz a direktóriumnál benyújtatván Tisza Mihály által, képezi a közgyűlés további tárgyát, mely szerint a főjegyző nevezett 70 éves embert f. hó 6-án, mialatt ő a főjegyző által jogtalanul használt udvarban elbújt tyúkjait kereste, több ízben megütötte, annak dacára, hogy már 25 év óta szomszédok s eddig közöttük semmi nézeteltérés nem volt. Márkus Sándor, Márkus Vince, Váradi Kálmán, Bíró János, Némethi Lajos és Bozóki János hozzájárulása után a tanácsülés a következőleg határozott:

Nádházi Béni főjegyző ellen március hó 9-én megnyilvánult néphatározatot[27] jelen tanácsi közgyűlés is magáévá teszi, addig is nagy hullámokat vert a lakosság Nádházi főjegyző elleni hangulata s csak a vezetők józanságának és tapintatosságának köszönhető, hogy a népharag méltó kielégítést nem nyert. Ez utóbbi eljárása és erőszakossága a főjegyzőnek okot ad a tanácsgyülés oly irányú rendelkezésére, mely szerint Nádházi főjegyzőt utasítsa, hogy szabadságidejének lejártát itt be ne várja, hanem jelen határozat kézbesítésétől számított 15 napon belül hagyja el a község területét és családjával együtt a vármegye bármely részén telepedjen le. Egyben tudomására hozatik, hogy bűnvádi feljelentés ellene folyamatba tétetett, továbbá, hogy helyét a néptanács betöltetlenül hagyja ugyan, de őt hivatalába visszafogadni nem hajlandó. Eltávozását kívánja a tanácsgyülés nemcsak a népnyugalom, hanem a főjegyző és családjának biztonságáért is, mert a határidőül adott 15 napon túl a tanács a főjegyzőnek sem vagyoni, sem személyi épségéért jót nem áll.

[27] E napon a község lakossága az egész elöljáróságot lemondatta. Március 10-én az elöljáróság pénztárvizsgálat után távozott. (Lásd ugyanott.)

Jelen határozatot a vármegyei direktóriumnak Debrecen s Nádházi Béni főjegyzőnek Hajdúszováton kiadatni rendeltetik. A határozat ellen érdekelt a vármegyei direktóriumnál jogorvoslattal élhet.

DÁL, Hajdú m. alisp. 2348/1919. *Eredeti. A hajdúszováti munkástanács határozata 1919. márc. 24-én. Az ügyet a vármegyei direktóriumhoz a határidő lejárta után a tanács azzal terjesztette fel, hogy* „a leggyorsabb eljárás szükséges, mert a néphangulat annyira ellene van a főjegyzőnek, hogy távozása saját érdekében is kívánatos volna". *A direktórium intézkedése ismeretlen. (Lásd ugyanott.)*

82

A DEBRECENI VASUTASSÁG KÖVETELI A NÉPELLENES VEZETŐK TÁVOZÁSÁT

Határozat

A Magyarországi Vasutasok Szövetsége debreceni helyi csoportjának 1919. évi március hó 10-én megtartott tagértekezlete:

1. Kimondja, hogy megdöbbenéssel vesz tudomást arról a reakciós szellemről, mely a MÁV igazgatóságban uralkodik. 2. Megállapítja, hogy ez a szellem a régi rendszerhez görcsösen ragaszkodó és azt visszaváró legfelsőbb vezetéstől ered és hogy ezt a szellemet az elnökigazgató nemcsak hogy megtűri, de azt az ő zsarnoki viselkedésével elő is segíti. Éppen ezért 3. veszélyeztetettnek látja úgy a forradalmi vívmányokat, mint a köztársaság existenciáját. Miután pedig ez az állapot meg nem tűrhető, követeli, hogy 4. az elnökigazgatóval együtt mindazok, akik a forradalom szellemébe beletörődni és abba belehelyezkedni nem tudnak, és mindazok, akik akarva, nem akarva, a régi rend visszaállításán dolgoznak, az intézet vezetéséből kizárassanak.

Felkéri a tagértekezlet 5. a Szövetség központi vezetőségét, hogy ezen határozatnak teljes erejével érvényt szerezzen. Végül elhatározza a tagértekezlet, 6. hogy ezen határozatot a szakosztályokkal és a budapesti, valamint az üzletvezetőségek és a műhelyek székhelyein alakult helyi csoportokkal hasonló határozat hozatal céljából közli és a vasutas elvtársakat az igazgatósági állapotokról röpiratban tájékoztatja. 7. Ezen határozathoz hozzájárulnak a debreceni üzletvezetőség hálózatában levő összes helyi csoportok meghívott kiküldöttei is.

Debrecen, 1919. március 10. Woith György sk. Nagy Lajos sk. elnök. Ph.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 2. XXII. *Hiteles másolat.*

SZABÓMUNKÁSOK A JOBB ELLÁTÁSÉRT

Alulírottak azon kéréssel járulunk négy bizottsági tag útján a kormánybiztos úr elé, hogy szíveskedjék a debreceni szervezett férfi és női szabómunkások közül 14 szervezett szabómunkásnak egy féri és női szövetkezet megalakításához az engedélyt megadni.

Kérésünk támogatására a következő indokokat soroljuk fel:

A mai nehéz viszonyok között, amikor a vállalatok nagyon magas nyereségre, haszonra dolgoznak, a proletármunkásság és annak családja és sokan mások is nem képesek ruhájukat beszerezni. E szövetkezet célja az volna, hogy főképpen a munkásságot becsületes, rendes áron, nem pedig uzsora áron tisztességes jó ruhához juttassa.

Továbbá a munkanélküli szabómunkások és munkásnők egy részét is alkalmazná üzemében s így keresethez juttatná a munkanélkülieket. E szövetkezet tehát csak a jó érdeket képviselné, éppen azért kérjük a Kormánybiztos úr szíves beleegyezését.

Azonfelül kérjük a Kormánybiztos urat, hogy ügyeink vezetését dr. Horváth Sándor pártügyész úrra bízzuk, aki aztán a Kormánybiztos úr beleegyezésével intézkedne, hogy a Kossuth u. 14. sz. alatt levő volt Kontsek-féle üzletet mellékhelyiségekkel együtt a szövetkezet részére megkaphassuk.

Egyúttal a Kormánybiztos úr intézkedését kérnénk, hogy a debreceni Sammelstelle-től[28] a fölösleges varrógépeket megkaphassuk. Továbbá az üzlet berendezését bizományba megkaphassuk.

Kérésünk sürgős elintézését kérve vagyunk kiváló tisztelettel Csergő Albert sk., Ujlaki Kálmán sk., Szabó István sk., Juhász Pál sk., Öhlmacher Gergely sk., Kovács János sk., Moskovics Béla sk., Tóth Bálint sk., Éri János sk., Spitz Mór sk., Imre Sándor sk., Lefkovics Márton sk., Tóth Gyula sk., Porciás Károly sk., a férfi és női szabómunkások szakcsoport elnöke.

DÁL, Debrecen kormánybizt. főisp. ált. közig. Csomósz. 8. *Eredeti. A beadvány kelte 1919. március 14. Az ügyben intézkedés nem történt.*

[28] Katonai anyaggyűjtő állomás, ahol a hadsereg ruházatát és felszerelését tárolták és javították.

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS KÖVETELI A FENNÁLLÓ JOGÁLLAPOT MEGSZÜNTETÉSÉT

Zsír, hús meg krumpli. Szintén a munkástanács ülésén esett szó ezekről a fogyasztási cikkekről is. Mégpedig sok szó. Egy nap egy csomó elvtársunk bizonyítgatta, magyarázgatta, hogy sehogysem lehet hozzájuk jutni. Csak elégedetlenkedő hangok voltak. Viszont Szepesi elvtárs bizonyította, hogy mindenféle ügykezelés rendben folyik, hogy szám van mindenről, meg betű... *Leírja, hogy vitáznak, de eredménytelenül: szükség van a muskástanács intézkedésére.*

Fontos vita volt ez, mert hiszen arról szólt, hogy a proletárok éheznek. Ezért mi is beleszólunk. A sok panaszkodó elvtársnak igaza volt, mert a proletárság tényleg nem jut munkaerejének fenntartásához elegendő zsírhoz, meg húshoz. Ezt minden proletár tudja, sőt érzi.

Szepesi elvtársnak is igaza volt. Mert fel kell tennünk, hogy amikor szociáldemokrata elvtársak ellenőrzik az ügykezelést, akkor az rendben folyik. Azt is el akarjuk hinni, hogy a disznót tényleg soványan kell levágni, hogy a disznóval tényleg csak cirokot lehet etetni, mert tényleg nincs elég tengeri.

Szóval itt két tény áll egymással szemben: 1. a közélelmezési ügykezelés rendben folyik, 2. a proletárok mégis éheznek.

Csodálatos, hogy senkisem kereste az okát annak, hogy miért áll ellentétben ez a két tény.

Valakinek így kellett volna okoskodni: „Én proletár vagyok, én éhezek. A burzsoá az eszik, sőt sok tál tápláló ételt eszik. Tehát énrám kevesebb jut, mint amennyinek a mai viszonyok közt is jutni kellene. Tehát valahol hiba van. Az élelmi cikkek elosztása egy bizonyos ügyrend szerint folyik. Vezéreim garantálják, hogy az ügyrend kezelésében nincs hiba. Akkor az ügyrendben magában kell a hibának lenni!" A kérlelhetetlen logika valóban csak erre az eredményre jut. S a kérlelhetetlen logika meg is találja az okot: ezt az ügyrendet a burzsoá állam csinálta, a proletárt kizsákmányoló burzsoá állam, tehát ha belényugszom, sőt támogatom, a vezéreim odaadásával, akkor saját kizsákmányolásomat segítem elő.

Egy néhány elkeseredett elvtárs azt is állította, hogy a protekció és a bürokrácia éppen úgy megvan ma is, mint megvolt a forradalom után. Konkrétumokat hirtelenében nem tudtak összehozni. Mondjuk, hogy ők inkább csak érezték ezt. Akik abból a célból hangoztatták ezt, hogy valahogy változtatni kellene a dolgon, azoknak Marxra hivatkozva ezt mondjuk: A protekció, a bürokrácia nem holmi kinövés, mert szervesen együtt fejlődött a kapitalizmussal. A kapitalizmus, a protekció

és a bürokrácia egy test. Együtt lettek naggyá... *A továbbiakban a kapitalizmus és bürokrácia viszonyáról van szó.*

Woith elvtárs felszólalását külön fejezet illeti meg. Ő bátran konstatálta azt a tényt, hogy a munkástanács összes közélelmezési vitái elposványosodnak... Más is érezte ezt, de nem merte kimondani; megállapította, hogy az egész dolognak oka abban van, hogy a munkástanácsnak nincsen meg a hatalma, hogy végrehajtsa határozatait.

Mi is tudjuk és állítjuk a Woith elvtárs által megállapított tényt.

És most feltesszük magunknak a kérdést, hogy miért van ez így. Szerintünk nem azért, mert a hatalma nincs meg a munkástanácsnak. Ez csak a látszólagos ok, mert ha a hatalma megvolna a munkástanácsnak, de beilleszkednék a fennálló jogrendbe és ügyrendbe, akkor nem kellene a hatalom, mert hisz ezt a jogrendet és ügyrendet úgy is védi a köztársaság minden erőszakszerve. Vagyis a hatalom arra kellene, hogy át lehessen vele hágni a fennálló jogrendet. Így jutunk el oda, hogy valahol a jogrend körül lesz a hiba. És ez a hiba hosszabb következtetés nélkül első pillanatra szembetűnő: a hosszú szenvedéseken keresztül öntudatra ébredt proletariátus ösztönszerűleg a saját érdekeit akarja végre megvédelmezni. De miközben bal kezével erre törekszik, jobb kezével támogatja ugyanazt a jogrendet, amely éppen az ő kizsákmányolására, az ő érdekeinek a lefojtására keletkezett. Ez a miértje annak a lehetetlen helyzetnek, amelyben mindenféle tanácskozása és vitája (nemcsak közélelmezési, hanem politikai és társadalmi is!) a proletáriátusnak mindig el fog posványosodni.

Ha a proletáriátus meg akarja szüntetni azt az érdekeibe ütköző tényt, hogy mindenféle vitája elposványosodik, s tényleges eredményeket szemmelláthatólag nem tud elérni, akkor meg kell szüntetni ennek a kétségbeejtő ténynek az okát: a fennálló jogrendet. Erre az eszköz fenti fejtegetésemből önként következik. A proletáriátusnak meg kell szerezni a hatalmat, szlávul úgy hívják, hogy puska.

Míg puskánk nem lesz, tanácskozhatunk, gyakorolhatjuk „demokratikus" gyülekezési meg szavazati jogainkat: a burzsuj burzsuj marad. A proli meg proli. És ha puskánk lesz?... ha az első pillanatban tapogatózva, de minden nappal öntudatosabban megcsináljuk Szovjet-Magyarországot!... És a munkás csak olyan államot csinálhat, mely csak a munkát értékeli és fizeti meg. Szovjet-Magyarországban munkanélküli jövedelem nem lesz, tehát kizsákmányolt proletár sem lesz.

Debreceni Független Újság, 1919. március 15. Zsír, meg hús, meg krumpli.

A MUNKÁSTANÁCS A KORRUPCIÓ ELLEN

A debreceni munkástanács tegnap *(március 20. szerk.)* este ülést tartott a városháza nagy tanácstermében. Vági István elnök meleg szavakkal emlékezett meg Kellner Andor aradi főbizalmi férfi haláláról.

Felállással adóznak az elhúnytnak, majd folytatja:

Hajdú tanácstag elpanaszolja, hogy a hadiértékesítő bizottság protekciósan intézte el a hadianyagok értékesítését. Elmondja, hogy egy milliomos egymaga több gazdasági szert kapott, mint az egész megye. A földosztással kapcsolatban elmondja, hogy a földet aránytalanul osztották szét. Kozma A. Lajos kívánatosnak tartja, hogy a felhozott adatokat a végrehajtóbizottság vizsgálja meg...

Többen követelik, hogy a leszerelt tisztek vegyék le csillagjaikat.

Dr. Lefkovits Vilmos mondott ezután hatalmas érvektől gazdag beszédet az iskolaügyről és a vallás oktatásáról. A forradalom elérkezett az iskolához és elérkezett az idő a szociáldemokrata párt programmjának végrehajtására. A következő határozati javaslatot nyújtotta be:...

A határozati javaslatot ismerteti, amelyet 288. okmány alatt közlünk. A továbbiakban:

Dr. Markovits Lajos a legmelegebben üdvözli a határozati javaslatot. A munkástanács Lefkovits indítványát örömmel egyhangúlag elfogadta...

Befejezésül közellátási ügyekkel foglalkoztak.

Debreceni Újság, 1919. március 21. A debreceni munkástanács kiküszöböli...

A debreceni munkástanács március 20-i összetételére jellemző az a részben gépírásos, részben Vághi István kezeírásával vezetett feljegyzés, amely rétegeződés, illetve osztályhelyzet szerint sorolja fel a neveket. A kézírásos szövegnél oda van írva, hogy „kommunista", ami arra világít rá, hogy kit tartottak az egykorúak kommunistának. E szerint:

148. szám. Faragó Béla, 150. Zeke Lajos, 151. Szatmári József, 152. Bodnár Lajos, 153. Burai, 154. Major Béla, 155. Teleki, 156. Boldizsár István, 157. Körtvélyesi Gyula, 157. *(eredetben ismétlődik a szám — szerk.)* Steiner, 158. Gerdán Sándor, 159. Horváth M., 160. Varga, 164. Zsuga Imre.

A megkülönböztető feljegyzés valószínűleg nem teljes, mert a névsorban olyan név gyakran szerepel, akiről tudjuk, hogy kommunista volt, még sincs feltüntetve neve mögött ez a megjegyzés. DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Debreceni Munkástanács iratai.

86.

A MUNKÁSTANÁCS ELNÖKÉNEK FELJEGYZÉSE A TANÁCS HATÁSKÖRÉRŐL ÉS ÜGYRENDJÉRŐL

Minden indítvány előzőleg a munkástanács végrehajtó bizottságának adandó be. Sürgős esetben sűrgősségi indítványnak van helye. A végrehajtó bizottság által és a munkástanács által beterjesztett indítványhoz minden felszólaló csak egyszer szólhat hozzá, leghosszabb idő 10 percig, indokolt esetben a munkástanács dönt a további meghallgatás fölött. A munkástanács hatásköre kiterjed a városi szociálpolitika és városi közigazgatás-politika ügyeire. Párt megkeresésre szociáldemokrata pártpolitikával is foglalkozik.

A munkás és katonatanács együttműködése a mindkét végrehajtó bizottság együttes gyűlésein biztosíttatik, ezen kívül a párt- és katonatanács végrehajtó bizottsága teljes számmal tárgyalási és szavazati joggal bír a munkástanács ülésein; a katonatanács ülésein a munkástanács bizottsága szintén résztvehet.

A néptanács tagjai kötelesek a munkástanácsnak jelentést tenni és ha szükségét látják, a munkástanácsnak támogatását kérni. A munkástanács részéről Vági István elnök és Woith György jegyző elvtársak jogosultak a párt végrehajtó bizottságának ülésein résztvenni.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Munkástanács iratai.
Fenti feljegyzések valószínűleg a Berinkey-kormány utolsó napjaiban készülhettek, mint az ügyrendet szabályozó előterjesztések. Címük: „A tanácskozás szabályozása a v. b. határozata értelmében." Dátum nélkül.

87.

A KORMÁNYBIZTOS-FŐISPÁN JELENTÉSE A MEGYE HELYZETÉRŐL 1919. MÁRCIUS 21-ÉN

1. Mennyire erősödött meg a köztársasági szellem?
A köztársasági szellem teljesen megerősödött a tisztviselőkben, a népben, a középosztályban, a vagyonos osztályban...
4. Milyen a nép hangulata a régi uralkodó rétegek iránt? (Birtokosok, gyárosok, papok).
A nep hangulata a régi uralkodó rétegek iránt ellenséges, a *Debrecen* városából kiinduló nézetirányítások folytán...
7. A nép körében észlelhetők-e mozgalmak a közigazgatási tisztviselők eltávolítása iránt?
Igen, egyes községekben a községi jegyzők eltávolítása iránt...

11—12. Milyen nehézségek merültek fel? Milyen intézkedések szükségesek ezzel kapcsolatban?
A földbirtok haszonbérbe adása és részes gazdálkodásba való kiadása körül igen nehéz az igényjogosultak kiválasztása és a megegyezés birtokbaadó és birtokbavevő közt.

14. A munkások munkahajlandósága megvan-e?

15. Ha nem, mi az oka?
Munkahajlandóság rossz, az emberek bizonytalanságban érzik magukat.

16. A mezei munkások, különösen a gazdasági cselédek szervezkedtek-e?
Igen, a Szociáldemokrata Pártba!

17. Ha igen, milyen változásokat idézett elő a szervezkedés, a munkaviszonyokban és általában a munkásoknak a hatóságokkal szembeni magatartása tekintetében?
A munkások szervezkedése folytán a mezőgazdasági és egyéb bérek, a napszám, a szegődmények stb. felemeltettek, a munkások magatartása a hatóságokkal szemben nem tiszteletteljes, követelődző; mezőgazdasági munkabérek mai napig sem voltak megállapíthatók a munkások túlkövetelése, álláspontjukhoz való merev ragaszkodásuk miatt.

21. A szervezett munkások hajlandók-e dolgozni?
A szervezett mezőgazdasági munkások csekély igények kielégítése mellett volnának hajlandók dolgozni, melyet a mezőgazdák, véleményeik szerint, nem képesek teljesíteni.

DÁL, Hajdú m. kormánybiztos-főisp. 13/1919. sz. Eredeti.
A jelentést már nem terjesztették fel, csak összeállították. A kormánybiztos ekkor Neviczky János volt. A jelentés valószínűleg az Országos Propaganda Bizottság részére készült.

88,

EGY VASÚTI FŐTISZT ÁLLÁSFOGLALÁSA A BURZSOÁ RENDSZER ELLEN. VÁDIRAT RÉPÁSZKY TIVADAR ELLEN

A MÁV debreceni üzletvezetősége 17405/1920. I. sz. a. vádiratot nyújtott be az 1866-ban szül. Répászky Tivadar volt főfelügyelő ellen. A vádirat indoklása szerint Kósa Lajos felügyelő feljelentésére megejtett vizsgálatot a MÁV igazgatóság hajtotta végre és állásvesztésre ítélte Répászkyt, akit ennek alapján jelentett fel az ügyészségen az üzletvezetőség. A vádirat lényeges pontjai:

1. A forradalom hatása alatt Répászky Tivadar főfelügyelő 1918. okt. 27.-én belépett a szociáldemokrata pártba s már 1919. február 4—9-ig tartott bizottsági utazás alkalmával a bizottság tagjaival folytatott eszmecserénél oly téves politikai tanokat hirdetett, melyek forradalmi jellegűek voltak s alkalmasak a fennálló állami és társadalmi rend elleni izgatásra s melyek a vele együtt utazókban a megdöbbenés érzetét váltották ki, ugyanis... kijelentette, „ha a politikai pártok megszünnek, nem lesznek ily rettenetes háborúk, a népek egymást jobban megértik, mint ahogy megértették volna eddig is, ha nem oly urak irányították és vezették volna, mint az a múltban volt. Abban a kérges munkáskézben jobban meg lehet bízni, mint a jómódban élő dőzsölő urakban."

Ezen eszmék már az internacionális szocializmus szélsőséges tanai, melyek végül a kommunizmushoz vezettek. Így igyekszik terhelt téves tanaival a kommunizmus talaját előkészíteni s másokat is a tanok részére megnyerni.

S midőn e bizottsági utazás alkalmával a forradalmi eszmék által megmételyezett személyzet fegyelmetlenkedésével szemben a szolgálati főnökök védelmet kértek, —terhelt a szolgálati főnököket okolta a bekövetkezett s panaszolt helyzetért, mert — amint Móricz debreceni állomásfőnöknek mondotta — Önök az okai, mert elzárkóznak a jogos követeléseik elől..., változtassanak gyakorlatukon s alkalmazkodjanak eme kisemberek és munkások gondolatmeneteihez, mert ezek kezében van az erő és hatalom s meglátják nem lesz zavar és fegyelmezetlenség. Majd magáról így beszél: látják, Debrecenben nincs semmi baj, hozzám eljöhet a legegyszerűbb munkás is, nyugodt lélekkel távozik, mert tudja, hogy feljebbvalója elismeri értékét. Mert egy hosszú élet után kell belátni: dolgoztam, fáradtam, elvontam magam az élet örömeitől, ezentúl másképp lesz, szociális jóléti intézmények felállítására fognak az anyagi javak fordíttatni, nem mint eddig, az osztályuralmat fenntartó dőzsölő urak tették, csak magukra gondoltak.

Így törekszik a terhelt a fennálló társadalmi rend lerombolására és az eljövendő munkásuralom érdekében tudatosan tevékenykedik.

Állandó összeköttetést tart fenn a szocialisták vezető embereivel, a vasutas csoport bizalmiférfiait távirati úton rendeli be magához tárgyalásokra, velük gyakran hivatalában zárt ajtók mögött órák hosszat tárgyal, kik részére mindig otthon van, velük szemben kedves, bizalmas, míg a személyzettel szemben, különösen kik nem ugyanazt a politikai elvet vallják, türelmetlen a durvaságig.

2. Ismeretes, hogy a szociáldemokrata párt kebelében alakult egyes csoportok, így a vasutas csoport is, a nekik nem tetsző, nem azt a politikai hitet valló, terveiket keresztező egyes hivatalvezetőket

eltávolítani igyekeztek. Garda Dezső üv. helyettes eltávolítását is tervbevették. ... *Répászky is azok mellett volt, akik ezt kívánták.*

A szociáldemokrata párt akaratának és intézkedéseinek habozás nélkül veti alá magát, mit bizonyít azon körülmény is, hogy a hivatalos órák megváltoztatásáért nála járó fűtőházi irodai személyzet küldöttségének kérését azzal utasítja vissza, hogy a párt engedélye nélkül nem intézkedhetik.

3. A szolgálati és illetményszabályzatban lefektetett büntetési jog gyakorlását a szolgálati főnökök kezéből kivette azáltal, hogy a személyzet tagjaiból választott bizalmiférfiakból alakult büntetőbíróságot állíttatott föl, melynek alakuló gyűlésén maga is résztvett s mert igen sok ízben gyakorolta hivatását, ami által a személyzet körében a meglazult fegyelmet mégjobban aláásni igyekezett.

4. *pontban arról tesz jelentést a vádirat, hogy a jutalmazásoknál is politikai szempontokat érvényesített.* Így Jancsek Lajos szélsőséges szocialista, majd kommunista mozdonyfelvigyázót érdemeinek jutalmazásául helyeztette a IV. osztályba, később bizalmi álláshoz juttatta, megbízta a nagykárolyi fűtőház kezelésével.

DÁL. Debrecen kormánybiztos főisp. 3/1921. *Eredeti. Dátum nélkül.*

Répászkyt 1920. július 15-e óta a városi faraktár alkalmazta, de a főispán rendeletére csak olyan helyen dolgozhatott, „ahol munkásokkal nem érintkezhetik". *(Lásd ugyanott.)*

f) Ellenforradalmi szervezkedés. A munkásosztály és szervezett parasztság harca az ellenforradalom letöréséért.

89

A PARASZTSÁG ELLENFORRADALMI SZERVEZÉSE HAJDÚ MEGYE NAGYBIRTOKOSAINAK ÉS EGYES MEGYEI TISZTVISELŐKNEK IRÁNYÍTÁSA ALATT[29]

December 29-én, vasárnap de. alakult meg Hajdúböszörményben a Földmíves Népszövetség.[30]

[29] A cikk az ellenforradalom álláspontját juttatja kifejezésre ; csupán azért közöljük, hogy rávilágítsunk az osztályharc problémájára megyénkben.

[30] A Földmíves Népszövetség az uralkodó osztály ellenforradalmi szervezete volt. A szövetség létrehozásával céljuk az volt, hogy a „bolsevizmus" terjedését, a forradalom továbbfejlődését megakadályozzák, különösen a parasztság körében. Nem utolsó sorban a parasztság földosztó követeléseit igyekeztek visszaszorítani, azokat befolyásuk alatt tartani.

A vidéki földmívelő tömegek már régen szükségét érezték egy olyan szervezetnek, mely őket és érdekeiket más társadalmi osztályok érdekeivel szemben megvédjék. A forradalom óta a földmívelő nép közt nagy szakadás volt. A munkások nagyon eltávolodtak a munkaadóktól, bizonyos gyűlölet fejlődött ki, holott pedig e vidéken korántsem választja el őket olyan nagy űr egymástól, mint a proletáriátust a gyárosoktól. Ez űr áthidalására alakult meg Debrecenben a Földmíves Tanács, a vidéken pedig a Földmíves Népszövetség.

Hajdúböszörményben az egyesítési mozgalom az ottani gazdakörből indult ki. E hó 29-én, vasárnap de. a kör népgyűlést hívott össze a főgimnázium tornacsarnokában. Az érdeklődés olyan nagy volt, hogy a gyűlést a főgimnázium udvarán kellett megtartani. Debrecenből is kimentek Rásó Sándor dr., Csáthy Dezső dr, és Ecsedy István.

U. Szabó Lajos üdvözli a nagyszámban megjelenteket, a gyűlést megnyitja. Rásó Sándor rövid köszönete után Ecsedy Istvánnak adja át a szót, ki a gyűlés célját, a szervezkedés fontosságát meggyőző szavakban ismertette. Rámutatott arra, hogy Böszörményben nagybirtokos nincs, és az osztályharc nagyobb, mint akárhol. Hibáztatta, hogy bár a város 90%-a földmívelő munkás, mégsem tudják egymást megérteni s ahelyett, hogy maguk tömörülnének egy zászló alá, egy részük tétlenül áll, másrészük a más érdekkel bíró ipari munkások szervezetébe lép. Hosszasabban fejtegeti a földreformot. El kell törölni a nagybirtokot, odaadni a dolgozó népnek, de a kapott parcellának az illető ember tulajdonába kell menni. Tulajdonjog és szabadforgalom nélkül a mai kor embere még nem tud meglenni.

Hosszasan szól a vagyonközösségről, a kommunizmusról. Ez ma még megvalósíthatatlan ideál annyira, hogy még a szociáldemokraták is kénytelenek ma még feladni.

Végül felszólítja a jelenlevőket, hogy érdekeik megvédése végett rendi és rangkülönbség nélkül, bármely politikát követnek, tömörüljenek a Földmíves Népszövetségbe.

Csáthy Dezső dr. a Földmíves Népszövetséget ismerteti. Kifejti célját, feladatát, gazdasági, kulturális hasznát.

Nevicky János szintén a népszövetségről beszél, mely tisztán gazdasági és nem politikai testület, így minden földmíves beléphet, sőt be is kell lépni.

U. Szabó Imre erre megalakultnak mondja ki a Földmíves Népszövetséget s 24 tagú szervezőbizottság megválasztását. A gyűlés szép rendben szétoszlott.

Debreceni Független Újság. 1919. január 1. A hajdúböszörményi Földmíves Népszövetség.

A FÖLDMÍVES NÉPSZÖVETSÉG EGYIK MEGYEI VEZETŐJÉNEK NYILATKOZATA A SZÖVETSÉG SZERVEZÉSÉRŐL

A forradalom második hónapjában *(1918. december)* a bizonytalanság, zűrzavar olyan nagy lett, a politikai irányzat annyira hajlott balfelé, hogy szoros értelembe vett barátaim, Reitz János és dr. Herpay Gáborral arról tanakodtunk, miképpen lehetne a mind erősebben aktivitásba lépő ipari munkáselemmel szemben egy olyan tömeget szembe állítani, mely a polgári rend fennmaradását biztosítja. Miután a városban többek által ezirányban tett kísérlet eredménytelennek bizonyult, a falura vetettük szemünket s azt gondoltuk egy táborba tömörítendőnek.

Így jött létre a „Hajdú megyei Földmíves Népszövetség" már 1918. év december hónapban, mely községenként szervezve egy vármegyei központba egyesült.

Hogy mennyire szükségét érezte akkor a nép a szervezkedésnek és mennyire helyesnek tartotta szövetségünket, szabad legyen megemlíteni, hogy az általam beszervezett Mikepércs község 2500 lakosából 890 férfi és nő, tehát kevés kivétellel az egész felnőtt lakossága a községnek, lépett a tagok sorába, mint azt a dr. Czeglédy Mihálynál lévő névjegyzék igazolja.

Kimondott célja volt az egyesületnek egyebek között — mint azt a Mentsük meg a földet című füzet is igazolja — a kommunizmus elleni küzdelem. Ezen füzet már 1919. január havában, tehát akkor, amikor senki, vagy igen kevesen gondoltak arra, hogy egy kommunisztikus irány is eljöhet, közkézen forgott, s hogy ez a füzet mennyire eltalálta azt, hogy az akkori időkben mit kell tenni, igazolja az a tény, hogy idegen vármegyékből fordultak hozzánk példányokért és egyesületünk alapszabályaiért.

Tagja és intézője volt ezen egyesületnek a vármegyei tisztviselők közül rajtam kívül dr. Czeglédy Mihály, dr. Herpay Gábor, Reitz János, egyik elnöke pedig Rásó István kormánybiztos volt. A többiek vagy nem vettek róla tudomást, vagy rosszalták s olyan kijelentést tettek, hogy „ha népszövetség nem volna, nem lenne semmi kellemetlenség a vármegyében."

Hogy vármegyénk legtöbb községében milyen eredményes volt a szervezkedésünk, s hogy a polgári álláspontot mennyire megerősítette, szabad legyen egypár közismert adattal igazolni. Mikepércsen 1919. március havában megjelent egy Szabó nevű kiküldött, agitátor, hogy a szociáldemokrata pártot szervezze, a lakosság összegyűlve anélkül, hogy meghallgatta volna, elűzte; Hajdúdrogról dr. Lefkovits párttitkár meghallgatás nélkül automobilon menekült; Szepesi vármegyei

direktóriumi tagra pedig Püspökladányban rá is lőttek. Hajdúszoboszlóról meghallgatás nélkül azzal küldték el a szocialista agitátort és Zoványi egyetemi tanárt, hogy ez alkalommal még elvihetik szárazon, de ha még egyszer kijönnek, nem állnak jót semmiért.

A szociáldemokrata párt tudva azt, hogy a szövetség intézői vármegyei tisztviselők, dr. Lefkovits párttitkár és Handler Gyula kormánybiztos vezetésével a már akkor erősen kommunisztikus hajlandóságú hajdúsámsoni és hajdúhadházi munkásságot, kiegészítve debreceniekkel megfélemlítésünkre a vármegyeházára hozta és itt gyűlést tartatott velük.

Feleletül ezen február 26-án tartott ülésre, egyik ülésünkön indítványoztam, hogy a Földműves Népszövetség tartson nagy alakuló ülést Debrecenben s az 1000—1200 főt számláló vármegyeházi szocialista gyűléssel szembe legalább 10 ezer embert állítson talpra. De ezt dr. Juhász Nagy Sándor, akkor még szövetségünk tagja, mint igazságügyminiszter megakadályozta. Mégis sikerült március 15-én egy legalább 3 ezer embert számláló gyűlés keretében megalakulnunk.

Miután barátaimmal (Reitz, Herpay) együtt láttuk, hogy itt Debrecenben, vármegyénktől elszigetelve, semmit, vagy nagyon keveset tehetünk a polgári rend fenntartásáért, tiszti gyűlésen indítványoztam, hogy a tisztikar hagyja itt Debrecent, menjen a vármegye valamelyik városába, vagy nagyközségébe s szervezze a lakosságot a mindinkább agresszívebben fellépő szociáldemokrata párttal szemben. Indítványommal az alispán úr és a főügyész ellenállása folytán megbuktam, maradtunk Debrecenben és vártuk a fejleményeket.

DÁL. Hajdú m. Közig. Biz. I. 122/1922. *Eredeti.*
A fenti vallomást az 573/1920. KB. sz. alatt kiküldött bizottság előtt dr. Cseke Sámuel árvaszéki elnök tette 1920 szep. 10.-én.

91.

A MUNKÁSTANÁCS ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT KÖZÖS AKCIÓJA A REAKCIÓS MEGYEI TISZTVISELŐK KARA ELLEN

A Hajdú vármegyei kormánybiztosságnak, Helyben.

A debreceni munkástanács kiküldöttei által eszközölt helyszíni vizsgálat alkalmával megállapítást nyert, hogy a vármegye középületeiben, vármegyei tisztviselők, a vármegye prestige, összeköttetései, kiváltságai felhasználásával, a közhivatali pártatlanság rovására a legszemérmetlenebb propagandát fejti ki, természetesen reakciós értelemben. A munkástanács határozata alapján fölkérjük kormánybiztos urat,

szíveskedjék a Hajdúföld és a propaganda röpiratok székhelyét sürgősen eltávolítani a vármegyeház épületéből és megtiltani, hogy a vármegye tisztviselői, miután már a csendőruralmat nem vehetik igénybe, politikai kortes utakat járjanak. Amennyiben a vármegyeháza továbbra is a megyei reakció központja kíván maradni, kénytelenek leszünk a társadalmi renden kívül helyezni.

Debrecen, 1919. január 15. Tisztelettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt Debreceni Titkársága. PH. Dr. Lefkovits. sk.

PI. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék. B. 92/1926. Lefkovits-per. 175. old. *Eredeti.*

92.

„A MUNKÁSTANÁCS AZ ELLENFORRADALOM ELLEN"

A debreceni munkástanács az elmúlt éjjel rendkívüli ülést tartott, amelyen feszült érdeklődés mellett a forradalom óta felbukkanó ellenforradalmi és reakciós törekvésekkel szemben foglalt határozott állást.

Simon János elnök megnyitója után Lefkovits titkár ösmertette a munkástanáccsal az országszerte szervezkedő reakciót. A régi rend levitézlett hívei mostmár leplezetlen módon törekszenek visszaállítani a régi rendet. Debrecenben a Pro Felvidék jelszava alatt indult meg a mozgalom. Ezek az urak panaszkodnak a hadsereg fegyelmének megbontása ellen, mivel fegyverrel szeretnék megvédeni a régi rendet. Tiltakoznak a jogos megegyezéses alapon folytatandó külpolitika ellen, ők a fegyverek erejére akarnak támaszkodni. Régi tekintélyes diplomatákat követelnek, akik a háborúban megmutatták rövidlátásukat és rosszakaratukat. Csatlakozni akarnak az érsekújvári honvédő bizottmányhoz, amely a honvédelem leple alatt a régi feudális és klerikális rend érdekében fegyverkezett és a csehek közeledésére kereket oldott. A reakció hívei a dolgozó osztályt szeretnék ismét háborúba küldeni, proletárokat szeretnének egymás ellen uszítani, hogy a burzsoázia megerősödjön. A régi rend visszaállításának teljes leplezetlen akarása a régi parlament összehívásának követelésében nyilvánul meg a legszemtelenebb perfidiával. A debreceni munkástanács most már nem nézheti tovább is ölbetett kezekkel az ellenforradalom terjeszkedését, hanem felelősségének teljes tudatában meg kell ezt akadályoznia.

Markovits Lajos fejtegeti ezután a régi rend terrorját. Törvényt hoztak a köztársasági párt ellen, a felségsértés fogalmát kiterjesztették az egész királyi családra, az esküdtszéket reakcióssá tették, végül pedig

agyonütötték a sajtószabadságot... *Most is ellenünk dolgozik.* Szepesi Albert a reakció különböző megnyilvánulásait sorolja fel. Egyszer az Arany János kör, másszor a szellemi munkások szervezete, majd a Hangya szövetkezet, végül a Pro Felvidék mozgalom keretében jött össze a reakció tábora. Tovább ezt az állapotot nem vagyunk hajlandók tűrni... *Elmondja, hogy a közrendet meg kell védelmezniök.*

A szervezett munkásság megvonja mától kezdve a védelmet a reakciós tábor vezetőitől... *Minthogy azok a múltat kívánják vissza.*

Wolth György a munkástanács legerélyesebb fellépését sürgeti. Az ellenforradalom és a reakció mesterségesen akar erőszakot előidézni. Most már tudjuk, hogy mi az oka a bolsevizmusnak![31] A szervezett munkásság, még mielőtt kimenne az utcára, fel kell hogy világosítsa azokat, akik nem tudják, hogy vezetőjük mit akar. Had lakoljanak a bűnösök. A szervezett munkásság vonja meg tőlük a védelmet.

A munkástanács ezután Khina Albert, Nagy Géza, Hajdú János és többek hozzászólása után Szepesi Albert következő határozati javaslatát fogadta el:

A forradalom kezdete óta a szervezett munkásság tartotta és tartja fönn a rendet, nyugalmat és közbiztonságot. A Pro Felvidék *(a felvidékát — szerk.)* egyesülés legutóbbi határozatát, amely a régi parlament összehívását követeli, a munkástanács ellenforradalmi ténynek tekinti és kimondja, hogy e mozgalom és minden ezzel kapcsolatos mozgalmak vezetőitől a szervezett munkásság megvonja a védelmet.

A munkástanács ezután Vadász Emil gazdasági felügyelő ügyével foglalkozott. A földosztást megelőző összeírást Vadászék arra használták fel, hogy hivatalos helyen, hivatalos erővel izgattak a szocializmus ellen és a Mezőffy-féle párt mellett. A munkástanács Vadász Emil gazdasági felügyelő haladéktalan eltávolítását követeli... *mert a földosztást „pártpolitikai célokra" használta föl.*

Simon elnök jelentésével kapcsolatban felháborodással vette tudomásul a munkástanács, hogy a MÁV üzletvezetőségében a régi reakció hívei Garda Dezső mellett és a munkástanács határozata ellen foglaltak állást. A munkástanács a birtokában levő konkrétumok alapján nem tűr továbbra e tekintetben semminemű halogatást és most már Garda Dezső távozását 24 órai határidő alatt követeli. A munkástanács ülése a késő éjjeli órákban végetért.

Debreceni Újság 1919. január 16. *Fenti címen.*

[31] A munkástanács a jobboldalról jövő ellenforradalommal szembeni harcot nem egyszerűen a régi feudális uralkodó osztályok visszatérésének megakadályozása céljából tartotta szükségesnek, hanem azért is, mert szerintük a bolsevizmusnak, a kommunisták fellépésének az oka éppen a „reakció mesterkedése" volt. Tehát a jobboldali ellenforradalom ellen harcolva a kommunisták agitációjának megakadályozása volt másik fontos célkitűzésük.

93.

A TÖMEGEK TILTAKOZNAK A PARASZTSÁG ELLENFORRADALMI SZERVEZÉSE ELLEN

Tegnap a szociáldemokrata párthoz tartozó Hajdúmegyei szervezett földmunkások hatalmas demonstrációt rendeztek a vármegye mostani vezetősége ellen. A demonstrációra főleg az adott alkalmat, hogy a vármegye hivatalnoki kara a „Földmíves Népszövetség" érdekében nagy agitációt folytatott és agitációs röpíveket és lapot adott ki a szociáldemokraták megállapítása szerint a vármegye pénzén és azokat ingyen osztogatta. A debreceni munkástanács tiltakozott már egy ízben ez ellen és kiküldött egy bizottságot, hogy megállapítsa a tényállást. De a vármegye szervezett földmíves népe is tiltakozott az agitáció ellen és elhatározta, hogy Debrecenben kongresszust tart tiltakozása jeléül a vármegyeháza udvarán.

A kongresszusra a vármegye valamennyi városából és falujából nagy számmal jöttek be a szervezett földművesek. A vasúti közlekedés nehézségei miatt sok helyről gyalog, vagy szekéren jöttek be. A vidéki küldöttségek a Margit-fürdői munkásotthonban gyülekeztek reggel 8 órakor. Itt előértekezletet tartottak, melynek végeztével zárt sorokban vonultak fel a Piac utcán a vármegyeháza elé. A menetben legalább 8 ezer földműves vett részt és a legpéldásabb rendben vonultak fel. A vármegyeháza udvarán folyt le a kongresszus. Lisztes Imre korelnök, hajdúsámsoni földmívelő nyitotta meg... *Megválasztották elnöknek Bánhegyesi Kálmánt, aki beszédet tartott.*

A nagybirtokosok magukhoz akarják csalogatni a földműves szegénységet, hogy saját céljaikra éppúgy kihasználják, mint régen. A vármegyeházán a nép érdekei ellen való röpiratokat szerkesztenek. Ezt tovább nem lehet tűrni. Ez ellen a földműves társadalomnak, cselédeknek, robotosoknak tenni kell valamit. Meg kell változtatni a régi rend embereit, hogy a régi rend megváltozzon...

Ökrös Imre javaslatára határozati javaslatot hoztak. 1. a virilizmus eltöréséről. 2.) Rásó István kormánybiztos azonnali felmentéséről. 3.) a vármegyei közigazgatás személyi átszervezéséről. 4.) felhívja a kongresszus Hajdú vármegye kisgazdáit, földmunkásait, és gazdasági cselédeit, hogy érdekeinek védelmére erősen szervezkedjen.

Ezután Lefkovits Vilmos tartott előadást, ugyancsak a megyeháza korhadt szelleméről; ugyanezt hangsúlyozta Kozma A. Lajos, Horváth Miklós hajdúnánási lakos, Biki Gábor téglási lakos, míg Komocsai Lajos hajdúszoboszlóról a földmunkások helyzetét ismertette, Bogdács János alsójózsai lakos a régi rendszer bűneit ostorozta.

Debreceni Ujság, 1919. január 23. A Hajdúmegyei szervezett földművelők demonstrációja.

94.

„MAKÓ ÉS DEBRECEN"

Makón a csendőrök az ellenforradalom vak eszközeinek bizonyultak. Becsapták, megtévesztették a szocialista pártot és gépfegyverrel fogadták a munkástanács küldötteit. Az ellenforradalmi törekvések tehát már nyílt kitörésre vezettek Makón. És Debrecenben? Itt is lappang valami; csendben és titokban itt is szítják a tüzet, amely a régi rendszer visszaállítására megint lángba akarja borítani ezt a szerencsétlen országot. Itt is vannak sötét alakok, akik most az elvonultságban bujkálnak, de azért élesztik azt a lángot, amellyel el akarják hamvasztani a Magyar Népköztársaság becsületes demokráciáját...

Beszél arról, hogy nem a teoretikusok a veszedelmesek, hanem a cselekvő ellenforradalmárok.

Veszedelmesek azok, akik Püspökladányban rálövettek a szociáldemokrata párt szónokára. Veszedelmesek azok, akik a forradalom győzelme után sietve ajánlották fel szolgálataikat az újjáteremtett Magyarországnak és most belülről, a forradalmi pártokon belül folytatják a régi uralom visszaállítása érdekében aknamunkájukat.

Ezek a veszedelmesek és azok, akik ártatlan képpel, suttogva és szájuk elé tett kézzel hirdetik, hogy az új magyar demokráciát fegyveres erőhatalommal kell megfojtani. És nem vagyunk oktalanul rémlátók, amikor azt mondjuk, hogy ez a fegyveres szervezkedés folyamatban van. Nagy összegek kerültek elő erre a célra azoknak az iszákjából, akik az örökölt, vagy a háború alatt vérrel szerzett vagyont féltik. Azok a pénzeszsákok, amelyek jószántukból sohasem adtak, amikor a nyomor enyhítéséről volt szó... azok most készséges sietséggel nyílnak meg és két kézzel adnak. A bőrét, a vagyonát féltik a kapitalizmus és ebben a nagy ijedelemben csodálatos egyetértéssel összetalálkozott az a tőke, amely eddig Magyarországon életre-halálra vívta gazdasági harcát és ezzel a küzdelemmel rakásra küldte a vérpadra a szegénységet... *A cikk a továbbiakban éberségre hívja fel a figyelmet.*

Debreceni Tükör, 1919. február 6. *Fenti címen.*

95.

A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI SAJTÓ AZ ELLENFORRADALMÁROK SZERVEZKEDÉSÉRŐL

Bevezetőben felhív arra, hogy a köztársaságot biztosítani kell. Majd folytatja:

...Újév óta hétről-hétre ismételten fordultak elő kisebb-nagyobb ellenforradalmi tüntetések, amelyeknek értelmi szerzői, főrendezői a klerikálisok, a sok ezer holdas főpapok, a megye kitűnő családjai, a hatalmas főurak, a grófok és egyes vármegyei kisistenek voltak. Eleinte ezek a híres nagyurak távol tartották becses személyüket az esetleg rosszul is végződhető ellenforradalmi tüntetéstől, csak a szükséges utasításokat, a lármázó alakok toborzásához szükséges pénzösszegeket adták a toborzást eszközlő vezérférfiaknak s a gyűléseken szavaló, lázító szónokoknak.

A forradalom nemes és nagylelkű volt. Nem lépett fel szigorral a lármázó, majd fosztogató elemekkel szemben. A kormány elnézése elbizakodottá tette az ellenforradalmat szító, kiváltságaiktól megfosztott, még mindig nagyhatalmú főurakat, főpapokat...

A továbbiakban beszél a székesfehérvári tüntetésről, a gyöngyösi ellenforradalmi mozgalomról, majd ezeket írja:

Azt többé nem tűrhetjük el, hogy Magyarországon 3 ezer nagybirtokos továbbra is szolgaságban tartsa az ország szabadságra megérett polgárságát és munkásnépét.

Hajdúböszörményi Népujság 1919. február 14. A köztársaságot, a népszabadságot biztosítani kell. *Erdős aláírással.*

96.

HARCBAN AZ ELLENFORRADALMI KÍSÉRLETEK ELLEN A MUNKÁSTANÁCS ÜLÉSÉN

Simon János elnök nyitotta meg az ülést. Napirend előtt Bodrossy Dénes emlékezett meg a pénzintézeti tisztviselők nemrég lefolyt eredményes sztrájkjáról... *Majd arról beszél, hogy a fenti tisztviselők igazi szocialisták.*

A napirend során elsőnek dr. Lefkovits Vilmos párttitkár szólott arról, hogy a budapesti rendkívüli pártgyűlés határozata szerint a munkástanács újjászervezés alá került és az ország összes munkástanácsai közös kapcsolatot nyernek. De már most felhívja a figyelmet a lappangó ellenforradalomra, melynek két melegágya a közigazgatás és az iskola. A vármegyén uralkodó reakciós szellemmel szemben pár héttel ezelőtt nagy demonstráció történt. Indítványozza, hogy a munkástanács újítsa meg Rásó főispán elmozdítása iránti határozatát.. *majd javasolja, hogy tegyen meg mindent a rend biztosítása érdekében.*

De azok ellen is erélyesen fel kell lépni, akik az iskolában hirdetik az ellenforradalmat. Javasolja, hogy a munkástanács kívánja Bernolák

Nándor, Husz Richárd és Zalai tanárok áthelyezését ... *Erre kér javaslatot.*

Felemlíti továbbá, hogy ma a második honvéd huszár laktanyában a katonák összetörték a király szobrát, mely még mindig szembenézett az ő köztársasági érzelmükkel. És ezeket a katonákat egy magasrangú katonatiszt le akarta tartóztatni, csak a szocialista kiküldött erélyes fellépésére állott el ettől.

Szólt ezután a Tiszadobon lefolyt rémuralomról ... *Bizottság kiküldését kéri.*

Vági István megdöbbentő részleteket sorol fel a Tiszadobon történtekről. A munkástanács reputációjának érdeke, hogy az ott történtek tisztáztassanak.

Woith György lelkes beszédben szólt a lappangó ellenforradalom ellen. Eljött a 12. óra, hogy leszámoljanak a reakciós elemekkel. A munkásságnak nem erőszakkal, hanem erővel kell fellépnie. Az erőt csak az fejezi ki, ha a munkásság fel van fegyverezve. A munkásság felfegyverzése a jövő munkástanács kötelessége...

A munkástanács egyhangú határozatot hozott, hogy Bernolák, Husz, Zalai, Milecker és Iványi tanárok távozását követeli a kultuszminisztertől.

Vági István indítványára a Rásó István vármegyei főispán — kormánybiztos távozását követelő határozati javaslatot úgy fogadták el, hogy a munkástanács Rásót el fogja távolítani, úgy ahogy tudja. Tiszadobra Woith, Lefkovits, Barta, Markovits és Birta tagokat küldték ki.

Debreceni Újság, 1919. február 16. A munkástanács ülése.

II.

Iratok a tanácsköztársaság idejéből

A) AZ ÁLLAMHATALOM HELYI GYAKORLÁSA

„Kétségtelen, hogy minden forradalom legfőbb kérdése az államhatalom kérdése. Melyik osztály kezében van a hatalom, ez dönt el mindent." *Lenin: Művei 25. kötet.* Bpest, 1952. Szikra. 394. old.

a) A hatalom meghódítása

„Emeld föl pőrölyöd bús proletár,
Üllőd az úri gazság: — verd laposra!
Szöges csizmád lelkét vérbe tapossa!
S kint: új idők új boldogsága vár!"

Oláh Gábor: A világ proletárja c. verséből. Fáklya, 1919. márc. 16. szám.

97.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS KIÁLTVÁNYA AZ ORSZÁG NÉPÉHEZ

Mindenkihez!

Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vett minden hatalmat.

A polgári világ teljes összeomlása, a koalíciós kormányzás csődje kényszeríti rá Magyarország munkásságát és parasztságát erre a döntő lépésre. A kapitalista termelés összeomlott, a munkásság nem hajlandó többé a nagytőkések és nagybirtokosok igájába hajtani a fejét. Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg.

Ugyanakkor külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párizsi békekonferencia úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti és ezzel a forradalmi Magyarország élelmezését és szénellátását végképpen lehetetlenné teszi.

Ebben a helyzetben egyetlen eszköze maradt a magyar forradalomnak a maga megmentésére: a proletárság diktatúrája, a munkások és földműves szegények uralma.

A proletárság diktatúrájának döntő alapfeltétele a proletárság teljes egysége. Éppen ezért a történelmi szükség parancsára teljes egyesülését mondotta ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja.

E két párt helyett egyetlen proletárpárt fogadja magába ezután az ország minden dolgozó férfiát és asszonyát: a Magyarországi Szocialista Párt.

A kormányhatalmat e párt megbízásából Forradalmi Kormányzótanács veszi át.

E tanács kötelessége lesz a Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsok országos kiépítése. A törvényhozói, végrehajtó és bíráskodó hatalmat a Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsok diktatúrája gyakorolja. Magyarország tanácsköztársasággá alakult. A forradalmi kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására.

Kimondja a nagybirtokok, a bányák, a nagyüzemek, a bankok és közlekedési vállalatok szocializálását. A földreformot nem törpebirtokokat teremtő földosztással, hanem szocialista termelőszövetkezetekkel hajtja végre.

Az árdrágítókat, az élelmiszeruzsorásokat, a tömegek éhségének és rongyosságának spekulációs haszonélvezőit irgalmatlan kíméletlenséggel üldözi.

Vasfegyelmet követel. Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira csak úgy, mint a fosztogatás brigantijaira.

Hatalmas proletárhadsereget szervez, amellyel a munkásság és parasztság diktatúráját érvényre juttatja a magyar kapitalistákkal és nagybirtokosokkal szemben csakúgy, mint a román bojárokkal és a cseh burzsoákkal szemben.

Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjetkormánnyal, fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletárjainak. Testvéri üdvözletét küldi Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának, egyben pedig fölszólítja őket, hogy ne tűrjék egy pillanatig sem a kapitalista kormányaik rablóhadjáratát a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Fegyveres szövetségre hívja fel Csehország, Románia, Szerbia meg Horvátország munkásait és földműveseit a burzsoák, a bojárok, a nagybirtokosok és a dinasztiák ellen. Fölszólítja Német-Ausztria és Németország munkásait, hogy kövessék a magyar munkásság példáját, szakítsanak végleg Párizzsal, szövetkezzenek Moszkvával, állítsák föl a tanácsköztársaságot és fegyverrel a kezükben szálljanak szembe a hódító imperialistákkal.

A Magyarországi Szocialista Párt és Forradalmi Kormányzótanács fölismeri, mennyi nehézséggel és áldozattal kell megküzdenie a magyar munkásságnak, ha elindul ezen a bátor és nagyszerű úton. Háborút kell viselnünk élelmünk és bányáink fölszabadításáért, harcot kell vívnunk proletártestvéreink szabadságáért és a magunk létéért. Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várakozik ránk ezen az úton. És mégis rá kell lépnünk és mégis rá merünk lépni, mert bízunk a magyar proletárság hősiességében és áldozatkészségében. Rá kell lépnünk, mert csakis így vihetjük győzelemre a szocializmus világot megváltó ügyét.

Minden munkást és földművest fölszólítunk, hogy dolgozzon, termeljen vagy álljon be a proletárhadseregbe, verejtékével vagy vérével áldozzon az eszme diadaláért.

Bármi várjon ránk, a szocializmus ügyének győznie kell! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság! Budapest, 1919. március 21. A Magyarországi Szocialista Párt. A Forradalmi Kormányzótanács.

Tanácsköztársasági Törvénytár 1. füzet. Bpest, 1919.

98.

„A TIED MINDEN." A DEBRECENI KOMMUNISTÁK KIÁLTVÁNYA

Minden a tied proletár. Hát nem érzed át ezeknek a szavaknak a gigászi erejét? Hát nem szakad meg a szíved az isteni örömtől? Ha mégy az utcán, a nagy ablakos paloták, miket a te kérges két kezed emelt, most már a tieid. A gyárak, melyeknek pokoli zakatolása lázassá tette éjszakáidat és szítta, mint egy hatalmas vámpír életerődet, a sajátoddá lettek. A földeken, melyeket évszázadokon át véred és verejtéked öntözött, számodra zsendül a vetés. Úr vagy, gazdag vagy, minden a tied.

Nem kell fillérekért koldulnod pirulva. Nincs szükséged jószívű emberek kegyelem kenyerére, nem szorulsz jótékony egyesületekbe. Mindenki, aki dolgozik, jogot formálhat az élethez. Jogot formálhat az életnek minden darabjához, amit a kultúra nyújthat. Nem lesz ezután semmi a földön, amire el ne mondhatnád, hogy a tied is.

De éppen azért, mivel a tied, vigyázz rá proletár. Minden kár, ami mostantól kezdve bármiben esik, a te károd, téged sújt, te veszítesz vele. Akik ma rombolnak, rabolnak — ellenségeid.

Érintetlenül került kezedbe minden, élj vele legjobb belátásod szerint.

Úr vagy proletár, tied az egész világ.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 26. *Fenti címen: Vezércikk.*

99.

AZ ÁTALAKULÁS HÍRE DEBRECENBEN

Debrecen a nagy eseményektől teljesen el volt zárva, amennyiben délután a telefonösszeköttetés megszűnt Budapesttel és táviratilag sem lehetett összeköttetést találni. A Debreceni Újság szerkesztősége az események hírét a hajnali órákban kaphatta meg Budapestről telefon útján, csupán nagy vázlatokban, azonban teljesen megbízható forrásból. Ezeket a híreket egyértelműleg megerősítették a miskolci és nagyváradi telefonjelentések.

A Debreceni Újság munkatársai a köz iránti kötelességüknek ismerték Handler Gyula kormánybiztost értesíteni a nagy fordulatról és egyúttal felvilágosítást kértek, hogy Debrecen hogy fog bekapcsolódni az új országos alakulásba.

Ezzel egyidejűleg Reisinger Ferenc miskolci kormánybiztos nevében is informálták telefon útján Miskolcról Handler Gyulát.

Handler Gyula kormánybiztos az eseményekről értesülvén kijelentette, hogy legsürgősebb feladatai közé tartozik, hogy összeüljön a debreceni munkástanács és a debreceni szociáldemokrata párt vezetősége. Megbízást adott, hogy felhívást közöljünk arra, hogy a munkástanács és a szociáldemokrata párt vezetősége ma, szombaton délelőtt 10 órára üljön össze a városháza nagytermében.

Annak a reményének adott a kormánybiztos kifejezést, hogy Debrecenben is a nagy átalakulás simán megy végbe, amire biztosíték a munkásság szervezettsége és fejlett öntudata.

Debreceni Újság, 1919. március 22. Felhívás a Debreceni Munkástanácshoz és a Szociáldemokrata Párt vezetőségéhez.

A KÉZBEVETT HATALOM ELSŐ ÓRÁINAK TÁRGYALÁSA A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉN[1]

Elnök Vági István, Török Gábor, jegyző Woith György, Vági Gábor.

Vági elnök bejelenti a kormányváltozást.

Lefkovits: az események állítottak bennünket e helyre, ezeket igyekezzünk befolyásolni; az antant mai fellépésének a monarchia, a központi hatalmak imperializmusa volt az eredője, a leszorított nemzetiségek felszabadulva most tombolnak, nem helyeselhetjük, de megértjük, a felelősség nem minket terhel; a polgári kormány csúfosan, gyáván megszökött, a román és cseh proletáriátusnak szolidárisnak kellene velünk lennie, és ha a nép el akar szakadni, önrendelkezés alapján tehesse meg. Ezzel mi számoltunk. A burzsoá Magyarország meghalt, mi szocialista államot *(akarunk. Szerk.)* Felolvassa a központi párttitkárság sürgönyét, ismerteti a teendő intézkedéseket.

Török: az együttes vezetőségek részére felhatalmazást kér a cselekedetekre.

Hajdú: a kommunisták részéről megjegyzi a szociáldemokrácia részéről ért támadásokat; *(ezek — szerk.)* erélyesebb akciók indítására ösztökélték a proletárságot, a helyzet megérett erre; a szocialista kormány intézkedéseinek alávetik magukat.

Török: sajtóreferenst válasszunk. Szántó megbízva.

Vági: a mai lapok megjelennek, cenzúra alatt. Saját lapunk holnaptól kezdve.

Kozma: a Népakarat szerkesztőbizottságában többségében legyenek kommunisták.

Pál: a vasútnemzetőrség vegye el a vasúton elutazó katonáktól a fegyvert, a kaszárnyákhoz a polgárőrség küldöttséget küldjön.

Kövendi: egy lap maradjon.

Simon: a polgári lapok, ha nem jelennek meg, 15—20 nyomdász kenyerét veszti, ezekről gondoskodni kell.

Nagy Géza: nem helyes, hogy a kommunisták legyenek többségben a sajtóbizottságban.

Vági István: minden lap maradjon meg, mint szocialista lap.

Pál: egy szocialista lap legyen, a polgári lapokat tartsuk cenzura alatt.

[1] A munkástanács végrehajtó bizottsága üléseinek jegyzőkönyvi fogalmazványai a felmerülő kérdésekről sokszor csak egy-egy odavetett mondatot rögzítenek. A jegyzőkönyvi fogalmazványokat eredeti szövegükkel közöljük.

Lefkovits: Pál felszólalását helyesli, ha Budapest másként intézkedik, akkor változtassuk meg határozatunkat.

Csiha: a helyzet még nem tiszta, ha a szociáldemokrata párt nem teljesen tette magáévá a kommunizmus programját, akkor külön lapra szükség van.

Határozat: polgári lapok egyelőre nem jelenhetnek meg.

Simon: az egységet nem tudjuk dokumentálni, ha kommunista lap külön megjelenik.

Fülöp Miklós: minden lap, minden szocialista lap jelenjék meg.

Vági Gábor: 2 lap, reggel-este jelenjen meg közös szerkesztőbizottsággal.

Csiha: 2 lap, függetlenül egymástól.

Lefkovits: estig tartsuk függőben, a polgári lapok pedig kontrollálltassanak. Elfogadtatik.

Kiküldetések: megyeháza: Fülöp dr. és Pál; posta: Kerekes és Gerő; rendőrség: Barta és Hajdú; *(áthúzva s helyette:* Kozma — *szerk.)*; kaszárnya: Kövendi, Szabó, Csonka, Hajdú; városháza: Hubert, Szepesi, Vági Gábor; karhatalom: Nagy Lajos, Tarnay, Müller, Nagy Géza, Márta, Gál, Handler vezetése alatt; Bank ellenőrzés: Girsits, Karcag, Vági István, Csató, Pányoki, Pap, Müller Gyula, Szabó Imre, Láng Vilmos, Sipos, Eszenyi István, Kraft. Végrehajtó *(ti. bizottság — szerk.)*: Török, Handler, Pál, Nagy Lajos, Nagy Géza, Pányoki, Laboncz, Simon, Csathó, Vághi Gábor, Hubert, Horváth, Szentpéteri, Nagy Károly, Birta, Lefkovits, Vághi István, Kapusi, Kollmann, Kozma, Mogyoróssy, Woith, Kraft; sajtós: Bernáth, Szántó Dezső.

Lefkovits: felolvassa a központi párttitkárság táviratát.

Handler: ismerteti értesüléseit a tanácsköztársaság megalakulásáról. A közbiztonság megvédéséről gondoskodni kell, ezért plakátot kell kiadni.

Vághi István csak a munkás, katonatanács nevében kívánja kiadni a röpiratot. Vághi Gábor a szociáldemokrata végrehajtó bizottság nevében is. Lefkovits nem akarja a parasztlanács megemlítését, eredeti szöveget akar.

Vághi István: elfogadja Lefkovits indokait.

Török: tárgyaljuk meg a teendőket.

Kozma: ellenőrzést kíván a megye, város, rendőrséghez, a megbízható elvtársakat fel kell fegyverezni, a vasutasoktól egy gépen menjen fel valaki Budapestre értesülésekért, a telefonközponthoz is kell ellenőr.

Handler: jelenti Neviczky, a megye teljesen csatlakozik.

Simon: a munkástanács vegye birtokba Than Gyula nyomdáját.

Pál kívánja a lapok irányítását. Vághi István a polgári lapok beszüntetését kívánja.

Handler: négy tagú direktóriumot rendeljünk a fegyveres erő fölé.

Kiáltvány
Debrecen népéhez!

Az imperialista ántánt hatalmak, vak hatalmi mámoruktól átitatva. **Magyarország feldarabolását véglegesnek jelentették ki.**

Az igy beállt politikai helyzet és a hosszu háboru által okozott nehézségek következtében **a magyar népkormány polgári tagjai lemondtak,**

a teljes vezetést átadták a

ma már egységes szociáldemokrata-pártnak.

mert az ország létét biztositani más módon nem lehet.

A viszonyok szuksegszeru parancsának kovetkezményeként, **a kormányhatalmat teljes szocialista miniszterium vette át.**

Amidón ezeket Debreczen nepének tudomására adjuk, egyben felhivjuk a lakosság mindén rétegét, hogy **munkájukat ugy, mint eddig, ezután is lelkiismeretesen végezzek, mindenki teljesitse a munkateren kötelességét.**

Különösen nyomatékosan figyelmeztetünk mindenkit, hogy **fosztogatásoktól és mindennemü rendzavarástól tartózkodjon, mert azok ellen, akik a közrendet bármily módon megzavarni akarják, fegyveres teljes szigorral járunk el.**

Debrecen, 1919 marcius hó 22

A debreceni szociáldemokrata-párt végrehajtó bizottsága és a Debreceni munkás- és katonatanács.

A debreceni munkásság vezetőinek kiáltványa a hatalom átvételéről

Szentpéteri indítványa: repülőgép menjen (Budapestre). Elfogadtatik.

Pál indítványára felhatalmazást kérünk a munkástanácstól, az egyesült vezetőség dolgozzon tovább.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. III. *Eredeti. Kéziratos jegyzőkönyvi fogalmazvány a március 22-i ülésről.*

101.

A PROLETÁRHATALOM FORRADALMI INTÉZKEDÉSEI DEBRECENBEN AZ ELSŐ NAPON

Budapestről Pogány telefonon jelentette vörös hadsereg sürgősen szervezendő, még az éjjel táviratilag jön szervezeti szabály. Öt repülőgép elindult OROSZ-SZOVJET CSAPATOK FELÉ. Szegedi, aradi antant csapatokat lefegyverezték, budapesti francia hajókat Bécs felé menekülésszerűen elvitték. Tokaj jelenti sürgönyileg tanácsalakulást.

Kerekes jelenti Debrecenből: Budapestre csak tanácstagok beszélhetnek. Környékre is csak a tanácsszerveknek kapcsol, Budapest is cenzort rendelt a telefonhoz, kéri, hogy csak a legsürgősebb beszélgetéseket engedélyezzük, csak a legmegbízhatóbb elemeknek kapcsolnak. A távíró kifogástalanul működik; körözvényben tudatták: Miskolc—Máramarossziget között összes hivatalokkal éjjel-nappali szolgálat tartandó, minden tanácsi intézkedésnek eleget kell tenni; a budapesti vonal csak hivatalos tanácsi telegrammokat ad le, három táviratcenzor dolgozik; Budapestről a vidékre magántávirat nem jön. Távíró, telefon, express szolgálat kivételével minden szolgálat szünetel vasárnap, azonban a párt, a munkástanács részére érkező összes küldemény soronkívül kézbesítetik. Rendelje el a szovjet debreceni végrehajtó bizottsága a környékbeli falvak postahivatalainak éjjel-nappali permanenciáját.

Szénássi: Csucsáról üdvözletet hoz; felhatalmazást kér a debreceni parancsnokságtól, hogy információkat szerezzen és továbbítsa Csucsára. Szepesi informálja.

Nagy István: a Hirlap címváltozását nem engedélyezte.

Vághi Gábor jelentést tesz a pénzügyek ellenőrzéséről. Debrecenben 25—26 millió korona készpénz van. Iparvállalatok, bankok bizalmijai. Helyi vasúthoz Karcag, Láng megy a pénztár kezeléséhez.

Reisinger jelentést tesz szénkészletről. A villamosok csak reggel és délután 4-től estig járnak. Az államvasút 10 kocsis szerelvényt küldjön, függőben, igazolvánnyal. Három gép a tanács rendelkezésére állandóan

készenlétben, Kerekes utasítandó, kapcsolja őket. Budapestre egy szerelvény élő sertés elindítható, jogos a címzett *(ti. akinek a szerelvényt küldik — szerk)*. A favonatok Budapestre engedélyezhetők.

Bruzsa: a villanytelepen 40 vagon van csak, ebből 15 vagon kell a gázvezeték telítéséhez. A villanytelep 4½ vagont használ naponta, ezért csak öt napra van szén. Erős korlátozás szükséges, a villamosjáratok teljesen beszüntetendők. Határozat: reggel 6—½9-ig, du. 4—9-ig villamos egyelőre jár.

Kozma jelenti: rendőrség ellenőrzését Bartával átvette, 37 erős őrjárat; ma éjjel politikai rendőrség akcióba lép.

Kövendi: a kaszárnyákban tanács rendeletét pontosan végrehajtják. Szentgálit 24-én Szegedre akarták szállítani, ezt letiltották. Tanács rendeletét kéri, hogy distinkciók eltávolítandók-e vagy sem? A 39-es kaszárnyában nagy élelmiszer raktár őrizet alá helyezendő. Intézkedés történt. Megvárandó a központi intézkedés.

Fülöp: a megyénél Neviczkyt utasította, semmit tudtunk nélkül ne tegyen; ugyanazt alispáni, szolgabírói karral tudatták. Tudomásul.

Pál jelenti, hat, hét község pár nap múlva élelem nélkül lesz.

Babák: Vágóhídon 100 oldal sós szalonnát találtak, sertésforgalmi részére letiltották; szénbánya részére volt 3 hordó és 6 q szalonna, ezt is leltárba vették, ha ezt megszállott területre szánták, letartani.

Szentpéteri jelenti: liszt áprilisra talán elegendő lesz; A menekült disznókat[2] birtokba kell venni; 4 közélelmezési rekviráló mellé szükség esetén kiegészítést vehessen, erre felhatalmazást kap.

Altorjai: a vasútnál a régi állomásparancsnokság megszüntetendő, helyettük a vasútbiztosító nemzetőrség vegye át a parancsnoklást. Határozat: a kapcsolatot velünk fenntartják.

Woith jelenti, Winter nevű záhonyi vonalparancsnok távolíttassék el. Barta polgári, Reisinger százados katonaparancsnok lesz.

Fülöp indítványozza: a magánautókat és teherautókat rekviráljuk, bízassék meg Lakatos Mihály keresztülvitelével. A rekvirálással a debreceni vasas szervezet bízatik meg.

Vághi István indítványozza, hogy Török bízassék meg a munkásbiztosító feletti ellenőrzéssel. Laboncz: csak az esetben, ha nem Handler megy vissza. Girsits Handler kiküldetését kívánja. Vághi István indokolja, hogy orvosok és igazgatóság revideálandó, ezért kell Török diktátori hatalommal. Hajdú megrója a tanácsot, mert fegyelmetlen a tárgyalásnál; szükséges Török kiküldetése, az orvosok hanyagok. Határozat: Török kiküldetik.

Altorjai kéri, Budai is legyen a karhatalmi direktórium tagja.

Vági felvilágosítja, hogy ő, mint hivatalos vezetője dolgozik tovább,

[2] A román királyi csapatok elől a város területére szállított sertésekről van szó.

mellette mint ellenőrök működnek a direktórium tagjai. Tarnai helyett Kövendi főhadnagy küldetik ki.

Török bejelenti, a sertések nem mehetnek Budapestre, reggel a vágóhídra kitolatnak levágás céljára. A helyivasúttól rekvirált autót Lakatosék vasárnap délelőtt átadják a párttitkárság rendelkezésére. A 6 tagú direktórium utasíttatik, legyen jelen üléseinken.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. III. *Eredeti. A debreceni munkástanács végrehajtóbizottsága 1919. március 22-i esti ülésének jegyzőkönyvi fogalmazványa.*

102.

SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ A DEBRECENI HANGULATRÓL A HATALOM ÁTVÉTELÉNEK ÓRÁIBAN

Szombaton délelőtt 10 órakor a debreceni munkás- és katonatanács, valamint a szociáldemokrata párt végrehajtóbizottsága a városháza tanácstermében együttes ülést tartott.

Vághi István elvtárs, a munkástanács elnöke nyitotta meg a gyűlést és tomboló éljenzés mellett bejelentette a proletárdiktatúra várva-várt eljövetelét, röviden ismertette a budapesti eseményeket és a szovjet köztársaság megalakulását.

Utána Lefkovits Vilmos dr. elvtárs vázolta az eseményeket. A burzsoá társadalom, a polgári rend, mely az emberiséget a háború $4\frac{1}{2}$ éves poklába berántotta, lehetetlenné tette további létjogosultságát. Most érkezett el az ideje annak, hogy a proletárság kezébe vegyen minden hatalmat. Követeljük az önrendelkezési jog teljes keresztülvitelét. Lejárt annak az ideje, hogy nacionalista jelszavak alatt támadjunk más, szintén nacionalista jelszavak alatt küzdő népekre, hanem igenis eljött az ideje annak, hogy a vöröshadsereg proletáriátusa küzdjön és számoljon le az antant rabló imperializmusával.

Török Gábor elvtárs hozzászólása után meghozta a munkástanács határozatait.

Azután Hajdú Imre *(helyesen: János — szerk.)* a debreceni kommunista párt megbízottja szólalt fel és kijelentette, hogy a legnagyobb készséggel dolgoznak együtt a közös régi törekvések megvalósításában. A munkástanács végrehajtó bizottsága az ülés után átvette a közügyek intézését, a különböző hatóságokhoz ellenőrző bizottságot delegál. A városi néptanácshoz átmenetileg, míg Budapestről a városi közigazgatás gyökeres megváltoztatásáról egyöntetű útmutatás nem érkezik, háromtagú ellenőrző bizottságot küldött ki a munkástanács, mégpedig a gaz-

dasági ügyekhez Vághi Gábor elvtársat, a polgármesterhez, illetve az elnöki osztályhoz Szepesi Albert elvtársat, a közmunkák ügyéhez Hubert József elvtársat. A Székely Nemzeti Tanács csatlakozik.

A Székely Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsága Rugonfalvi Kiss István elnök vezetése mellett a mai napon ülést tartott, melyen a változott politikai viszonyokkal foglalkozva megállapította azt, hogy a most történt mélyreható átalakulás részben az eszme fejlődésének, részben pedig az entente imperialista törekvéseinek az eredménye. E változást, mely minden irányban tisztult állapotot jelent, örömmel üdvözli a bizottság, mert az ország védelmét és idegen zsarnokság alatt nyögő testvéreink felszabadítását csak a tanácskormánytól reméli. Felhatalmazza a bizottság az elnököt, hogy a tanácskormányt a keddi teljes gyűlést be sem várva üdvözölje, csatlakozásunkat bejelentse és egyben fejezze ki azon kérését, hogy a tanácskormány mielőbb szervezze meg a néphadsereget és jöjjön segítségére a bojár uralom ellen küzdő székely katonaságnak... *Kérik a Székely Nemzeti Tanács képviseletének biztosítását a forradalmi szervekben.*

A debreceni katonatanács ülése.

A debreceni katonatanács tegnap du. ülést tartott, melyen a szovjet kormány megalakítását Voith György elvtárs, a munkástanács kiküldötte ismertette és beszámolt a helybeli szovjet megalakításáról. A katonatanács elhatározta, hogy még szorosabb kapcsolatot teremt a munkástanáccsal és plenáris üléseit is együtt tartja... *A továbbiakban a statáriumról beszél.*

Közélelmezési ügyek intézése.

A közélelmezési bizottság tudatja a közönséggel, a kereskedőkkel s az érdekelt hivatalokkal, hogy a közélelmezési ügyek intézése továbbra is az eddigi rend szerint történik és az ügyeket továbbra is az eddigi hatóságok és hivatalok látják el. A múlthoz képest a változás csak az, hogy az ügyek vezetésére a közélelmezési bizottság, továbbá a katonatanács ügyeletet és ellenőrzést gyakorolnak, továbbá az, hogy mindennemű visszaélés a jövőben még szigorúbb elbírálás alá esik, még keményebb büntetést von maga után. A fogyasztási jegyrendszer, a fogyasztási jegyekkel történő elszámolás és egyáltalán az egész közélelmezési, közellátási rendszer változatlanul érvényben maradnak.

Kelt a közélelmezési bizottság 1919. márc. 22-én d. u. 5 órakor tartott ülésében.

Népakarat, 1919. március 23. Debrecen a nagy átalakulás korszakában.

INTÉZKEDÉSEK A KÖZELLÁTÁS BIZTOSÍTÁSA ÉS A POLITIKAI REND MEGSZILÁRDÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

A debreceni munkás- és katonatanács és a szocialista párt végrehajtó bizottsága szombaton este ½8-kor Török Gábor elvtárs elnökletével ülést tartott a városháza kistanácstermében. Az ülésen a délelőtti tanácsalakító gyűlésből kiküldött biztosok számoltak be megbízatásuk teljesítéséről. Vághi István elvtárs jelentette, hogy Pogány József elvtárs hadügyi népbiztos még az éj folyamán elküldi a vörös hadsereg szervezését szabályozó rendeletét és hogy Budapestről a Tarnopolban álló vörös hadsereghez és Oroszországba repülőgépeken vitték a hírt a Magyar Tanácsköztársaság megalakulásáról. Francia különítményeket, amelyek különböző magyar városokban voltak elhelyezve, a munkás- és katonatanács csapatai lefegyverezték. Budapesten teljes rend és fegyelem van... *Tokajban megalakult a munkástanács.*

Vághi István elvtárs referálta, hogy számbavette a Debrecenben levő pénzkészleteket, a városnál az adóhivatalban, a bankoknál. Összesen mintegy 28 millió Korona pénzkészlet van Debrecenben. A bankok safeinek kulcsait átvették a bizalmi elvtársak. Betiltott a bankoknál minden pénzutalást. Ennek szükségességét bizonyítja az is, hogy szombaton a Magyar Általános Hitelbank fiókja mintegy félmillió Koronát utalt ki 1000 Koronás tételekben. A város házipénztárát és az adóhivatalt hétfőn ellenőrzés alá veszi. A város pénzügyei a végrehajtó bizottság ellenőrzése alatt fognak állni. Vasárnap de. 10 órájára összehívták a banktisztviselők bizalmi férfijait annak megbeszélése végett, miképpen tartható fönn a bankforgalom. Vasárnap délutánra az ipari vállalatok alkalmazottainak bizalmi férfijai hívattak össze. Kéri, hogy a helyi vasút pénztárához küldjön ki a végrehajtó bizottság ellenőrző bizalmiférfiakat a pénztárkezelés ellenőrzésére... *Intézkedések a távíróforgalom ügyében.*

Kozma elvtárs jelentette, hogy a rendőrséget átvették és a legénység nagy örömmel vette tudomásul az új alakulást. A rendőrség politikai osztályát készenlétbe helyezték.

Kövendi főhadnagy elvtárs jelentette, hogy a három kaszárnyát átvizsgálták, egyikből sem ment ki fegyveres ember. A hármas kaszárnyában a szegedi kerületi parancsnokságtól érkezett rendeletet találtak, amely arról intézkedik, hogy a tiszadobi atrocitások miatt letartóztatott Szentgáli főhadnagyot és társait március 24-én szállítsák Szegedre.

Erre vonatkozólag a végrehajtó bizottság úgy határozott, hogy a rendelkezés nem hajtható végre... *A továbbiakban egyes hivatalokhoz történt beosztásról számol be.*

30 fillér.

DEBRECEN, 1919. I. ÉVF. 1. SZÁM. VASÁRNAP, SZEPTEMBER 28.

NÉPAKARAT

A debreceni Munkás és Katona Tanács napilapja.

Elvtársak!

A Munkás- és Katona Tanács tegnapi ülésén egy határozat hozta, hogy a Debreceni Ujságot beviszik a tanácsköztársaság szervezetébe. Ezzel a határozattal a Tanácsok szervezete nagy eseménnyel szélesbítette ki hatalmát.

A „Népakarat" minden szavával azt a célt tartja szemünk előtt, hogy a bir szervezeti formában éljünk a szocialista nagy építésben szolgálatában. Ezért a határozat ismeretében kérjük elő a határozat minden tagját a világforradalom legnagyszerű diadalrohamára.

Mától kezdve a napilapnak csak egy törvénye van: kizárólag virrad a proletárok munkája kenyerét, hogy szivvel-lélekkel a kommunizmus társadalmi forradalmában.

Az uj emlékezet tervezetében meg kell változtatnia a régi fölfogásnak megfelelő is. A volt Debreceni Ujság elvesztett a burzsoázia szempontjából kell ezentúl a történelemnek.

A magyar proletáriátus hivatása.

A hetvenes esztendőben a világ első proletárdiktatúrája alakult meg Magyarországon. Ez a proletáriátus hatalmának legmagasabb formája volt. Ez a hatalom azonban nem jöhetett létre, ha a magyar proletáriátus nem lett volna képes arra, hogy a világháború alatt a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek vezetőségeinek árulása ellenére is megteremtse a maga forradalmi pártját, amely a proletárdiktatúra megvalósítására vállalkozott. Ez a párt a kommunista párt volt, amely a proletárdiktatúra megvalósítása után a Magyar Tanácsköztársaság Kommunista Pártja lett.

A magyar proletáriátus hivatása tehát az volt, hogy a világháború alatt a szociáldemokrata és szakszervezeti vezetőségek árulása ellenére is megteremtse a maga forradalmi pártját, amely a proletárdiktatúra megvalósítására vállalkozott. Ez a párt a Kommunista Párt volt, amely a proletárdiktatúra megvalósítása után a Magyar Tanácsköztársaság Kommunista Pártja lett.

Lenin üzenete a magyar tanácsköztársaságnak.

Budapesti munkások!

A Pol. Biz. jelenti: Szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormány ellen ütőerőinek bevetésével egyidejűleg a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Ma, szombaton délután 5 órakor a magyar tanácsköztársaság a szegedi ellenforradalmi kormánnyal is megkezdte a tárgyalásokat. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a szegedi kormány a tárgyalások megkezdésével egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen indított támadását fokozta. Ezért a Tanácsköztársaság Kormánya a tárgyalásokat megszakította.

Csak egyetlen szenzációs előadást tart Porzsolt Kálmán

Debreceni Állami Levéltár

A debreceni Munkástanács napilapjának első száma

A vasúti állomáson veszteglő 1 vagon élő sertést a végrehajtó bizottság Debrecen lakossága részére igénybe vette. Az ülés éjjel 10 óra után végetért. Vasárnap de. 10 órakor ismét ülést fog tartani a városi bizottság.

Népakarat, 1919. március 23. A debreceni munkás- és katonatanács és a szocialista párt rendelkezései.

104.

A DEBRECENI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK MÁRCIUS 23-I ÜLÉSE

1. Elnök a gyűlést 10 óra 45 perckor megnyitja.

2. Müller elvtárs felszólal napirend előtt és bejelenti, hogy az anyaggyűjtőnél felhalmozott anyagok felett a munkás- és katonatanács rendelkezik. Ajánlja, hogy a mulatókat és kávéházakat beszüntesse és ezzel a villanyerővel az anyaggyűjtőnél levő mosódát megújítsák. Felfüggesztetett.

3. Szénássi indítványozza, hogy a csucsai csapatokról informálja őket és Sípost és Szénássit[3] kiküldik és a szervezést végrehajtja. Határozat.

4. Vághi bejelenti, hogy a kormánybiztos helyett 3 tagú direktórium választatik a város fölé, 3 tagú a megye élére.

Jelölő bizottság: Pányoki, Nagy Károly, Major elvtárs, Woith elvtárs, Kozma elvtárs. A választás bejelentése csatoltak szerint. *(Csatolmány nincs meg. Szerk.)* Határozat: Lefkovits indítványára a tanács marad és ellenőrző szervei, amíg a jelölt direktórium végleges nem *(lesz)* marad *(-nak)*.

Vághi István útmutatásért Pestre megy. Végrehajtó bizottság holnap du. 3 órakor ülésezik.

Szabó elvtárs indítványa, határozat: az egy napi kereset befizetendő, letétbe helyeztessék később megjelölendő célra.[4]

Szepesi a szénről; színház, mozi, mulatók beszüntetendők. Munkástanács elébe megy.

Csiha: tagok delegálása a munkástanácsba. Határozat.

Lefkovits: középiskolai tanárok *(itt megszakad a jegyzőkönyv. Szerk.)*.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. III. *Eredeti, ceruzafeljegyzéssel készített jegyzőkönyvi fogalmazvány.*

[3] Sípos és Szénássi, a debreceni munkástanács tagjai, valószínűleg összekötő szerepet töltöttek be a csucsai frontszakasz katonái és munkástanácsa között.

[4] Az SZDP tagjai által a párt választási agitációs alapja javára felajánlott összegről van szó.

Statárium!

Debreczenben az egyesült Munkás- és Katonatanács

statáriumot hirdet

Aki ezen egyesült tanács határozatainak ellenszegül, rabol, fosztogat vagy a közrend és a nyugalom ellen vét, a forradalmi törvényszék által

halállal büntettetik.

Az általános szeszti'alom a mai nappal ujólag életbe lép. Aki ez ellen vét, az egy évi börtönnel és 50,000 korona pénzbirsággal büntettetik.

A rémhirek terjesztői ellen is a legszigorubb rendszabályok alkalmazásával fogunk eljárni.

Debreceni Állami Levéltár

A karhatalmi direktorium.

A debreceni karhatalmi direktórium statáriumot hirdet

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK 1919. MÁRCIUS 24-I ÜLÉSE

Szepessi beszámol a villamosüzem korlátozásáról és a vízvezetékek korlátozásáról. Egyhangúlag tudomásul vétetett.

Határozat, hogy a jó kutaknál joga van mindenkinek vizet meríteni minden körülmények közt és utasíttassanak a háztulajdonosok, hogy a rossz állapotban levő kutak javíttassanak meg.

Csarnok, kaszinó rekviráltatik. Határozat.

Holnap reggeltől kezdve levenni a rangjelzést. Határozat.

Határozat. Handler elvtárs megbízása az orvosi és közegészségügyi szempontból történő népbiztossá való kinevezéséről.

Határozat a foglyok jóléti kérdéséhen, foglyok továbbszállítására. Továbbküldendők, és az ellátás biztosítására a direktórium intézkedik.

Munkástanácsgárda alakíttatik. Határozat. Szántó elvtárs kijelentése a külügyi helyzetről lelkesedéssel tudomásul szolgál. Ügyvédi kamara bemutatkozása és kijelentése az állásfoglalásáról. Kozma válaszol.

Határozat Müller indítványára a cipőfelsőrészek rekvirálására. Direktórium. Haty főmérnök indítványa a vízvezeték szabályozására Változatlan elfogadtatott.

Müller elvtárs felszólal, hogy a sajtóbizottság értesíttessék, hogy a munkás- és katonatanács ülésein tett indítványok csak a végrehajtó bizottság engedelmével közöltessenek. Határozat. Szántó elvtárs értesíttetik.

Altorjai bejelenti, hogy a tisztek és altisztek szakszervezete a tényleges katonák szakszervezetébe olvadt be; 2 tagot küldtek a teljes ülésre. Tudomásul szolgál.

Gerő elvtárs jelenti a távirda és telefonról. Kéri, hogy legalább 2 járgány álljon a vonalfelvigyázók rendelkezésére. Tudomásul szolgál.

Bruzsa szén és tűzifa jelentése tudomásul szolgál. — Határozat: a szén és fa, míg az állomáson van, megvizsgálandó, hova megy. Bruzsa intézkedjen felette és esetleg lefoglalandó.

Winter referál. Tudomásul vétetett. Handler indítványa, hogy távirat menjen a szénbiztoshoz, hogy sürgősen szenet küldjön Debrecenbe. Távirat megy.

Szepesi elvtárs referál a világítás korlátozásáról. Tudomásul szolgál.

Pányoki referál az autóról, hogy Orbán elvtárs autóreferens legyen. Határozat. Az autóutalást a karhatalom adja.

Vági pénzügyekről. Tudomásul szolgál. Kerekes elvtárs indítványára a tanács úgy határoz, hogy Winter és Vági elvtársakat bízzák meg a posta és vasutasok pénztári kifizetésére vonatkozólag intézkedni.

Pál elvtárs referál a vármegyéről. Tudomásul szolgál.

Szabó elvtárs indítványa: mindenki hordja magával a tagsági lapját és azzal igazolja fegyverhordási engedélyét. Markovicsot a lakásbizottság ellenőrévé nevezte ki a munkástanács.

Hajdú indítványozza, hogy a személygyűjtő megkérdeztessék, mit intézkedett a hadifoglyokról és felhívni őket, hogy rendes polgári elbánásban részesítsék őket.

Török elvtárs visszaadja a munkásbiztosító pénztári ellenőrző megbízatását és közegészségügyi népbiztossá kineveztetett. Az egész közegészségügy a munkásbiztosítás rendjére épüljön föl. Határozat.

Szántó sajtóbizottságról beszámol. Tudomásul szolgál.

Török elvtárs beszámol a kereskedelmi iskolai tanári kar átiratáról. Tudomásul szolgál.

Ludwig jelenti be, hogy Nyírbélteken a gyármajori tanyán Liszkay Menyhért krumplit etetett a marhákkal; 20—25 vagon krumplija van és 5—6 vagon rózsa, a cselédjének még mindig 100 koronát fizet és buzdítja, hogy ne lépjenek be a szocialista pártba. Orbán Ferenc gazdatiszt jelentése és tanúkkal szolgál. Távirat menjen, Liszkay elfogatandó. Határozat.

Az összes szakszervezetek bizottságai a munkástanácsban kapnak megbízatást. Határozat.

A most jött 1500 pár bakancs, jó minőségű cipők, letartandó és az esetleges vörös hadsereg részére visszatartandó. A hazatért foglyoknak 500 pár cipő az anyaggyűjtőből kiadandó. Határozat.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. III. *Eredeti kéziratos jegyzőkönyvi fogalmazvány, Vági István kezeírásával.*

A jegyzőkönyv megjegyzi, hogy napirend előtt felolvassák a kommunista orvosok átiratát. Faragó Béla olvasta fel. A munkástanács az átiratot egyhangúlag elfogadja. (Lásd 317. sz. dok.) Megválasztották a megye és város élére állított 3—3 tagú direktórium tagjait.

„A DEBRECENI PROLETÁRDIKTATÚRA INTÉZKEDÉSEI"

A munkás- és katonatanács és a szocialista párt végrehajtó bizottsága hétfőn *(március 24. — Szerk.)* du. Kozma Lajos elvtárs elnöklésével ülést tartott, amelyen a tegnap elrendelt intézkedések foganatosítására kiküldött elvtársak számoltak be eljárásaik eredményéről.

Winter elvtárs jelentette, hogy hétfő reggeltől kezdve a vonatok nem közlekednek. Kedd reggeltől kezdve azonban lehetségessé válik egy vonat közlekedése. Ez a vonat reggel ½10-kor fog indulni és csatlakozni fog a Nagyvárad felől Budapestre közlekedő vonathoz. Talán szerdán már fölvehető a vasúti forgalom a főbb vonalakon. Valószínűleg a budapesti déli vonat is beállítható, mert a MÁV igazgatóság kilátásba helyezte a szénellátást, aminek kieszközlésére ma felküldöttek egy elvtársat Budapestre.

A végrehajtó bizottság ezt tudomásul vette és külön is táviratot intéz a szénügyek népbiztosságához, hogy a debreceni vasútállomást lássa el szénnel annál is inkább, mert Debrecen közel esik a hadműveleti körlethez.

Szepessy Albert elvtárs a világítási telep üzemének korlátozásáról számolt be. Hétfő reggeltől kezdve a villamoskocsik közlekedése be van szüntetve. Az áramszolgáltatás egész nap szünetel. Esti szürkülettől 10 óráig lakásonként legfeljebb 2 villamoségő használható. Tilos minden bál, kabaré, mozielőadás is, az éttermek, valamint a Vígszínház előadása is. Az éttermek, valamint a Csokonai Színház is csak korlátolt mérvben vehetik igénybe a villamosvilágítást. Este 9 órától reggel 5 óráig kapnak áramot a fontosabb ipari üzemek. A vízmű áramellátásáról is gondoskodás történt. Az Apolló mozinak megengedték, hogy saját motorjával fejlesztett árammal megtarthassa előadásait.

Pányoki elvtárs jelentette, hogy rekvirálás céljából összeírták Debrecenben a luxus- és teherautókat. Negyvennégy autót találtak. A végrehajtó bizottság a jelentést tudomásul vette és autóparancsnoknak Orbán elvtársat tették meg.

Vági Gábor elvtárs a pénzforgalomra nézve jelentette, keddtől kezdve a bankok a legszűkebb keretek között és állandó ellenőrzés mellett felveszik a forgalmat, csakis a megélhetésre szükséges minimális összegeket utalják ki... *Ellenőrzik majd a pénzkészletet.* Sok gazdálkodó azzal az indokolással kért pénzkiutalást, hogy a legközelebbi lóvásáron lovakat akarnak vásárolni a tavaszi földmunkához.

A végrehajtó bizottság ezeket tudomásul véve, kimondotta, hogy a lóvásárlások céljára kért pénz nem utalható.

Jelentette még Vági István elvtárs, hogy hétfőn beszüntette az

1918. évi fakompetencia kiadását, amely még folyamatban volt. A színházat Török Gábor elvtárs irányítása mellett szocializálták s így annak pénzkezelése a munkástanács hatásköre alá került... *A színházi bérletet megszüntetik.*

Kerekes elvtárs a postán levő pénzek tekintetében követendő eljárást kívánja tisztázni.

Úgy intézkedett a végrehajtó bizottság, hogy a Hajdú megye egész területén levő postákon fekvő pénzküldeményekből azokat adják ki, amelyek proletárok részére szólnak.

Simon István elvtárs javaslatára utasítást adott a végrehajtó bizottság az egyházak pénzkészleteinek ellenőrzés alá vételére.

Pál elvtárs a megyeházáról referált, hogy megtiltottak a munkástanács tudta nélkül mindennemű rendelkezést. A megyebeli elöljáróságokat táviratban utasították, hogy a szocialista vezetőkkel egyetemben alakítsák meg a munkástanácsokat, a bankokra a zárlatot rendeljék el, tiltsanak le mindennemű további pénzkiutalást.

A megyéből több helyről kértek fegyvereket. Szepessi Albert elvtárs a fegyverek kiadása körül a legmesszebbmenő óvatosságot ajánlja, csak a megbízható szocialista szerveknek szabad szükség esetén fegyvereket kiadni.

Markovits elvtársat a lakáshivatalnál nagyobb intézkedési hatáskörrel ruházta fel a végrehajtó bizottság.

Takáts elvtárs, aki a csucsai frontról érkezett a 39-esektől, sürgősen orvos kiküldését kéri. Pál és Altorjai hozzászólása után Török Gábor, akit a szombati végrehajtó bizottsági ülés a munkásbiztosítóhoz diktátori hatáskörrel küldött ki, visszaadta e megbízatását, minthogy a direktóriumba jelöltetett. Hosszabb vita után a végrehajtó bizottság Handler Gyula elvtársat, aki ismét elfoglalja a munkásbiztosító pénztár igazgatói állását, közegészségügyi biztossá nevezte ki.

Dr. Szántó Dezső elvtárs a forradalmi kormányzótanácstól érkezett rendelkezésekről referált... *Ismerteti a felsőkereskedelmi iskola csatlakozását.*

Török Gábor elvtárs indítványára a végrehajtó bizottság úgy határozott, hogy a budapesti Wolfner-gyárból Debrecenbe érkezett 1500 bakancsot nem bocsátják árusítás alá a közönség részére, hanem fenntartják a vörös hadsereg részére.

Végül a végrehajtó bizottság dr. Horváth Sándor elvtársat igazságügyi népbiztossá *(helyesen: politikai megbízottá. Szerk.)*, helyettesévé pedig dr. Nagy Zoltán és dr. Fülöp Ödön elvtársakat tette meg.

Ezzel a végrehajtó bizottsági ülés véget ért és egyúttal meg is szűnt, minthogy direktórium alakult, amely végrehajtó szerve lett a munkás- és katonatanács rendelkezéseinek.

Népakarat, 1919. március 25. *Fenti címen.*

107.

A DEBRECENI DIREKTÓRIUM ELSŐ KIÁLTVÁNYA A VÁROS DOLGOZÓIHOZ

Debrecen város valamennyi hivatalának, intézetének, üzemének és iskolájának vezetőjéhez és összes alkalmazottaihoz!

A Forradalmi Kormányzótanács rendelkezései szerint a földműves szegények, katona- és munkástanács akaratából átvettük Debrecen város vezetését. E tisztünkben egyetlen törvényt ismerünk csak és ez Debrecen dolgozó népének érdeke, a proletárság hatalmának és felszabadulásának biztosítása. Semmi más törvény, szabály vagy szerzett jog bennünket nem kötelez. Felszólítjuk Debrecen város összes alkalmazottjait, hogy munkájukat fokozott mértékben végezzék, mert most valóban proletár testvéreiknek dolgoznak. Mindenki köteles utasításainkat ellentmondás nélkül végrehajtani. További intézkedésig mindenki marad a helyén s végzi a dolgát. Aki az üzemekben rendbontó, vagy zavart vagy fennakadást okoz, az a proletárság érdekeit és hatalmát veszélyezteti, áruló, akit rögtönítélő bíróság elé állítunk! E felhívásunkat minden hivatal, intézet, üzem és iskola vezetője tartozik az összes alkalmazottakkal, a bizalmiak bevonásával közölni és megfelelő helyen kifüggeszteni. A kifüggesztendő példányok a népbiztosi hivatalban átveendők.

Debrecen, 1919. március hó 25-én. Városi Direktórium: Török Gábor, Hajdú István, *(helyesen: János — szerk.)* Vági István.

Népakarat, 1919. március 26. Debrecen város valamennyi...

108.

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS MÁRCIUS 26-I JEGYZŐKÖNYVE

Vági István: a vörös hadsereg toborzása, ha nem megy szépen, erőszakkal kritikát gyakorolni nem szabad. A fő érdek a vörös hadsereg felállítása. Élelmiszer és ruhajegyeket fog kiadatni. Lakásrekvirálások hat óra alatt. A földügy terén kötelessége mindenkinek folytatni a munkát. Az antant biztosítani akarja Magyarország területi integritását, de már visszamenni nem szabad.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 1. III. *Eredeti fogalmazvány.*

Debreczen város valamennyi hivatalának, intézetének, üzemének és iskolájának vezetőjéhez és összes alkalmazottaihoz!

A forradalmi kormányzótanács rendelkezései szerint a földmives szegények, katona- és munkástanács akaratából átvettük Debreczen város vezetését.

E tisztünkben egyetlen törvényt ismerünk csak és ez: **Debreczen dolgozó népének érdeke, a proletárság hatalmának és felszabadulásának biztositása.**

Semmi más törvény, szabály vagy szerzett jog bennünket nem kötelez.

Felszólitjuk Debreczen város összes alkalmazottjait, hogy **munkájukat fokozott mértékben végezzék, mert most valóban proletártestvéreiknek dolgoznak.**

Mindenki köteles utasításainkat ellenmondás nélkül végrehajtani.

További intézkedésig mindenki marad a helyén s végzi a dolgát.

Aki az üzemekben rendbontó, vagy zavart, vagy fennakadást okoz, az a proletárság érdekeit és hatalmát veszélyezteti, **áruló, akit rögtön itélőbiróság elé állitunk!**

E felhivásunkat minden hivatal, intézet, üzem és iskola vezetője tartozik az összes alkalmazottak, a bizalmiak bevonásával, közölni és megfelelő helyen kifüggeszteni.

A kifüggesztendő példányok a népbiztosi hivatalban átveendők.

Debreczen, 1919 márczius hó 25-én.

Városi direktórium:

Török Gábor,
Hajdu (István) János
Vági István.

Debreceni Állami Levéltár

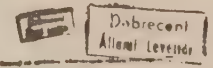

A Debreceni Direktórium első kiáltványa

109.

A MUNKÁSTANÁCS JEGYZŐKÖNYVE MÁRCIUS 27-ÉRŐL

Munkástanács ülése. Vági István: a harmadik forradalom megteremtette a tanácsköztársaságot. Változás lesz az elnökségben ellenőrzés miatt. A munka folyik. Beszámoló a pesti útról. Dolgozzatok! — mondta háromszor Kun Béla.

Woith György az orosz és magyar proletáriátus küzdelme közötti különbség. Csapó Béla: a műhelybe és a vöröshadseregbe. Kövendi elvtárs a vörös gárdáért. Vági a forradalmi törvényszék tagjait *(felsorolja: nincs mellékelve. — Szerk.)* Határozat: minden szervezett munkás, aki nem jelentkezik a vörös hadseregbe, áruló és forradalmi törvényszék elé állíttatik.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 1. III. *Eredeti fogalmazvány. Mellékelve Vághi István felszólalásának vázlata:* „Termelés-propaganda. Munkástanács kötelessége. Ne bízzuk el magunkat. Külső és belső veszély. Hatalom a gazság szolgálatában volt, most az igazságot szolgálja. Nincs visszatérés. Orosz—magyar különbség." *(Lásd ugyanott.)*

110.

SAJTÓBESZÁMOLÓ A MUNKÁSTANÁCS ÜLÉSÉRŐL

A Munkás-, Katona- és Földműves szegénység Tanácsának végrehajtó bizottsága tegnap délután *(március 26. — Szerk.)* Török Gábor elvtárs elnöklete alatt ülést tartott. Vághi István elvtárs számolt be az ülésen a budapesti küldöttség útjának eredményéről. Megérkezésük után, hajnali 4 órakor találkoztak a forradalmi kormányzótanács tagjaival, akik akkor még mindig munkában voltak. Kun Béla, Vágó Béla és Pogány József elvtársak örömmel fogadták a debreceni küldötteket. Örömmel értesültek a debreceni eseményekről, hogy Debrecenben vér nélkül, teljes egyértelműséggel s simán ment végbe a nagy átalakulás. Vágó belügyi népbiztos diktátori hatalommal bízta meg a debreceni és hajdúmegyei direktóriumot. A proletáriátus hatalmát mindenképpen meg kell alapozni és fenntartani. Most első kötelesség a vörös hadsereg felállítása. Aki ennek felállítását akadályozza, vagy a Kormányzó Tanácsnak úgy a vörös hadsereg felállítására vonatkozó, vagy más egyéb rendeleteit kritizálja, az irgalmatlanul a Forradalmi Törvényszék elé állíttatik.

Szólt aztán Vághi elvtárs ama rendelkezésről, hogy az üzletek bezárandók. Ezt az intézkedést tette szükségessé az, hogy a meglevő készletek a proletáriátusnak biztosíttassanak. Az üzletek a megejtett leltározás után újra kinyittatnak és a készlet jegyekre lesz kiosztva. Házi bizottságok fognak házanként alakíttatni és ezek ügyelnek fel, hogy a készletekből a proletáriátus és csak azok kapjanak, akik rá vannak arra utalva. Hosszasabban szól aztán arról, hogy a szocializálás minden vonalon megkezdődött és közüzemek, minden nagyobb üzem — hogy az új elnevezést használja — proletár ellenőrzés alá kerül. De gondoskodás fog történni arra nézve is, hogy a mezei munka megkezdődjék. Felhívás fog menni szerte a megyébe és felhívják a földműves népet halálbüntetés terhe alatt, hogy a szántást-vetést folytassa.

Szól aztán a vörös hadsereg felállításának nagy fontosságáról. Nem engedhetjük, hogy összeroskadjunk most, egy szebb, jobb jövő küszöbén. Ennek a boldogabb jövőnek az érdeke megköveteli mindenkitől, hogy odaadja mindenét, ha kell az életét is! Ráléptünk a szebb, boldogabb jövő megteremtésének útjára és ezen nincs visszatérés. Mi fogjuk megteremteni az új Magyarország határait! Amikor kizsákmányoló társadalmi rendszerről a szocialista rendre térünk át, akkor mindenkinek az erejére szükség van. Nincs helye semmiféle kétkedésnek! Nem tűrünk semmiféle kishitűséget. Dolgozni kell és menni előre.

Woith György elvtárs szólott ezután és azt kívánja, hogy a lázas, rendszertelen munkát fel kell váltania a nyugodt, komoly munkának. Minden eszköz kezében van a proletárdiktatúrának ahhoz, hogy dolgozhassék és rendelkezéseit végrehajtsa. A régi tisztviselők mellé egy-egy proletár elvtársat kell odaállítani irányítónak. A szaktudással rendelkező tisztviselőknek csak mint gépezetnek kell működniök. A lelket, az irányt, a tendenciát a proletár elvtársaknak kell beleönteniök ebbe a működésbe.

Hubert elvtárs Vághi István jelentéséhez szólván, a Bika-fürdő üzembehelyezését a szénhiányra való tekintettel el kívánja halasztani.

Kövendi elvtárs a vörös hadseregbe való jelentkezés minél nagyobb eredményéhez azt tartja szükségesnek, hogy sürgős agitációt fejtsenek ki. Ezórában még jóformán tájékozatlanul állanak az emberek ama nagy célok és kötelességek tekintetében, amelyek most szükségessé teszik mindenkinek a munkáját. De már így is olyan a jelentkezés eredménye, hogy nem lehet panasz. Az a létszám, amire a legsürgősebben szükség van, már is megvan, kétszeresen is. Az agitációtól meg éppen a legkielégítőbb eredmény várható. Elsősorban egy rendelkezésre álló gárdára van szükség.

Labonc elvtárs azt kérdezi, miképpen irányítják a közélelmezést Budapesten?

Vághi István elvtárs felvilágosításul kijelenti, hogy a katonaság élelmezését Budapestről irányítják. Biztosítva van a katonaság élelmezése.

Dr. Fülöp elvtárs a vörös gárda megalakítására kiadott rendeletnek arra a passzusára mutat rá, amely szerint a vörös hadsereg elsősorban a jelenleg fegyverben álló katonaságból és szervezett proletárságból alakítandó. A ma délelőtti jelentkezést még nem lehet irányadónak tekinteni arra nézve, hogy milyen sikerű lesz a jelentkezés. A munkanélküli szervezett proletárokat is mindenekelőtt be kell vonni a vörös hadseregbe.

Behán elvtárs jelenti, hogy a nemzetőrségből is már több mint 250 szervezett munkás belép a vörös hadseregbe.

Szabó Ferenc elvtárs olyan instrukciók kiadását sürgeti a toborzó szervek részére, hogy az eljárás ezek alapján egyöntetű legyen.

Az orvosok állandóan rendelkezésre álljanak. A felvett jelentkezőket mindjárt vegyék katonai ellátásba.

Török Gábor elvtárs megállapítja, hogy a rendelkezésre álló fegyveres erő már is oly kielégítő, hogy a legjobb eredményt lehet várni.

Vághi István elvtárs: fel kell hívni minden elvtársat, hogy hozza magával a jelentkezésre a katona ruháját. Holnap újabb, részletesebben tájékoztató plakátokat fognak megjelentetni a vörös hadseregbe való jelentkezésre vonatkozóan.

A megyében is felhívják a szervezett proletárokat a vörös hadseregbe való belépésre. A rendőrség, csendőrség és a többi közbiztonsági őrség feloszlik és beolvad a vörös hadseregbe. Szepesi Albert és Török Gábor elvtárs felszólalásai alapján a végrehajtó bizottság felhívja a szakszervezeti vezetőségeket, hogy a szervezett munkásságot hívják össze a legsürgősebben és értessék meg velük a vörös hadsereg magasztos nagy értelmét és hívják föl a belépésre. Ezzel az ülés véget ért.

Népakarat, 1919. március 27. A proletárdiktatúra. *A munkástanács fenti üléséről a Debreceni Független Újság március 28-i száma szintén beszámolt. A Munkástanács március 27-i ülésének ismertetését, mely döntő részben a hadsereg szervezésével foglalkozik, lásd a hadseregről szóló fejezetben.*

111.

A SZOVJETOROSZORSZÁGBÓL DEBRECENBE HAZATÉRT HADIFOGLYOK A PROLETÁRHATALOM MELLETT

Március 21-én reggel Gerdán elvtárs meglátogatta a Salvator kórházban levő, Oroszországból hazatért foglyainkat. Ismertette velük a magyarországi eseményeket, a forradalmi magyar proletariátusnak vér nélkül kivívott diadalát. Figyelmeztette őket, hogy ezt a győzelmet még sok ellenség fenyegeti és szükség van minden proletár erejére, harci készségére.

S ezek az elvtársak, kik végig küzdötték a másfél éves orosz polgárháborút, kik fáradtan érkeztek haza arra a földre, melyről még mint szolgákat hurcolták el őket, lelkesedéssel ajánlották föl életüket és vérüket is, ha kell, a dicsőséges proletárforradalom ügyéért. Ezeknek az elvtársaknak példája lelkesítsen minden proletárt, hiszen most csináljuk a világtörténelem legnagyobb szakaszát.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 26. Március 24-én reggel...

112.

A MEGYEI TISZTVISELŐK KÖSZÖNTIK A DIREKTÓRIUMOT

Népbiztos urak!

Hajdú vármegye alkalmazottait van szerencsém bemutatni önöknek. Olvastuk a tanácskormány közhírré tett rövid programmját. Mindnyájunknak tetszik, hogy Magyarország területi integritásának kiküzdését tűzte ki célul.[5]

Bár egyéb célját és törekvését a tanácskormányak még nem ismerjük, de biztosíthatom Önöket, hogy az említett cél érdekében kifejtendő működésükben az egész tisztikar támogatni fogja önöket és bízunk abban, hogy a rendeletek végrehajtásával támogatásunk eredményes is lesz.

DÁL. Hajdú m. Közig. Biz. ad. 122/1922. *Eredeti kézírásos fogalmazvány aláírás nélkül. Valószínűleg Cseke megbízott alispán készítette 1919. március 22-én.*

[5] A Kormányzótanács kiáltványából a polgárság félreértette a Tanácsköztársaság hadműveleti programját. A Tanácsköztársaság ugyanis nem helyezkedett a Károlyi kormány által hirdetett területi integritás alapjára. A Vyx jegyzék visszautasításával és a román burzsoá hadsereg elleni védekezés meghirdetésével Tanács-Magyarország területének, a proletárdiktatúrának megvédése volt a célja.

113.

CSATLAKOZÁSOK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGHOZ

A Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara 1919. március 24-én, aláírva 19 személy által.

Debreceni Felső Kereskedelmi iskola 1919. március 24-én Heger Flóris elnök, László Béla jegyző aláírásával. Írják:

A tanári kar lelkesedéssel üdvözölte a tanácsot, kijelentette, hogy intézkedéseit a legpontosabban fogja teljesíteni és a tanácsot minden tekintetben a leghívebben fogja támogatni... a vallásoktatást a mai naptól kezdve megszünteti.

Debreceni Női Felsőkereskedelmi iskola 1919. március 24-én. A csatlakozó nyilatkozatot aláírták: Révész Vilmos igazgató helyettes, László Béla jegyző.

A biztosítási tisztviselők országos szövetségének debreceni csoportja 1919. március 24-én csatlakozott a délután 5 órakor tartott ülésén. Egyben antidemokratikus magatartása miatt eltávolította Radó Sámuelt, a Generali titkárát. Aláírták: Dicker ügyvezető alelnök, Havassi titkár, Hirsfeld Tibor bizalmi.

Állami közjegyzői kamara március 25-én csatlakozott megírva, hogy... a közjegyzőknek semmi okuk nincs a már letűnt társadalmi rendet sajnálni, mert bár ők a régi rend teremtményei, de — kevés szerencsés kivételével — napi munkájukkal szerzett jövedelmükből éltek anélkül, hogy különösebben a nagyobb családdal bíró jelentékeny vagyon gyűjtésére gondolhattak volna. A közjegyzők igen nagy részének helyzete tehát majdnem azonos volt a proletárok helyzetével... Amikor új államot kell berendeznünk, ahol az eddigi születési jogok és kiváltságok megszünnek és csak a munka marad meg, a közjegyzői kar, mely eddig is dolgozott s ezután is, habár megváltozott viszonyoknak megfelelő munkát végezni kíván, fölemelt fővel jelentheti be a munkán alapuló új társadalmi rendhez való csatlakozását.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 1. I. *Eredeti.*

114.

A DEBRECENI CIPÉSZ ÉS CSIZMADIA KISIPAROSOK MÁRCIUS 25-I HATÁROZATI JAVASLATA KIMONDJA A CSATLAKOZÁST

1. Örömmel üdvözöljük megalakulása alkalmából a szovjet köztársaságot és felajánljuk úgy önmagunkat, mint képességeinket a szovjet köztársaságnak.

2. Üdvözöljük és elismerjük, mint végrehajtó hatalmat a direktóriumot és a munkástanácsot. Annak határozatainak magunkat mindenben alávetjük.

3. A proletárköztársaság javát híven, minden erőnkkel szolgáljuk, támogatjuk. Proletár testvéreink érdekeinek szolgálatára önként rátérünk a közös termelésre, evégből kérjük a munkástanács utasításait vagy támogatását.

4. Közös üzemünk céljaira kérjük a csizmadia árucsarnok Csapó utcai házának áruló helyiségeit biztosítani.

5. Közös üzemünk vezetésében nem kívánjuk a magunk akaratát biztosítani, hanem a direktórium vagy a munkástanács akaratának magunkat mindenben alávetjük.

Magunkat a munkástanács jóindulatába ajánlva hathatós támogatást kérünk. Elvtársi üdvözlettel a debreceni cipész és csizmadia kisiparosok. Horváth Mihály sk. iparos.

DÁL, Debreceni kereskedelmi és iparkamara. I. 481/1919. *Eredeti beadvány a városi direktóriumhoz.*

115.

A DEBRECENI ÜGYVÉDI KAMARA CSATLAKOZÓ NYILATKOZATA MÁRCIUS 24-ÉN

Határozat. A debreceni ügyvédi kar felajánlja szolgálatait a tanácsköztársaságnak. A magántulajdon rendszerén felépült társadalomnak a kommunista társadalomba való átépítésénél készséggel közreműködik. A Debrecen város és Hajdú megye ügyeit intéző direktórium intézkedéseinek mindenben aláveti magát. Tagjaira nézve kötelezővé teszi a direktórium mindennemű megbízásainak lelkiismeretes teljesítését. Az ügyek vitelére direktóriumot választ, melyet teljhatalommal ruház fel. A direktórium tagjai: dr. Körössi Kálmán ügyvédi kamarai elnök, dr. Ruszka István ügyvédi kamarai titkár, dr Szánthó Dezső, dr. Horváth Sándor, dr. Fülöp Ödön ügyvédek.

dr. Kéry elnökhelyettes sk. dr. Vásárhelyi Zoltán titkár sk.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 1. 1. *Eredeti beadvány a városi direktóriumhoz.*

116.

A DEBRECENI ÁLLAMÜGYÉSZSÉG CSATLAKOZÁSA MÁRCIUS 24-ÉN

A debreceni államügyészség összes személyzete egyértelműleg elhatározta, hogy a Magyar Népköztársaság kormányzótanácsa által megállapított rendhez csatlakozik s mint az állam rendjének fenntartásához hivatott szervezet hatáskörének korlátai között a rend folytonosságát és fennállását teljes erővel biztosítani törekszik. Ezen elhatározásához képest a közalkalmazottak országos szövetségébe, illetve ezen szervezet útján egyénenként a Magyar Szocialista Párt szervezetébe belépni óhajt és kéri odavaló felvételét.

Debrecen, 1919. március 24. Gergics Károly sk. államügyész, Ferenczy Tibor sk. Mező Sándor, Schäfer Béla sk., dr. Bodnár Béla sk., Szabó Imre sk., Bencze Tibor sk., Farkas József sk., Sarkadi László sk.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 1. l. *Eredeti beadvány a városi direktóriumhoz.*

117.

A DEBRECENI TÖRVÉNYSZÉK ÉS JÁRÁSBÍRÓSÁG CSATLAKOZÁSA MÁRCIUS 24-ÉN

Az üdvözlősorok után írják, hogy

... Mint az állam rendjének fenntartására alkotott szervezet, hatáskörének korlátai között, a rend folyamatosságát és fennállását biztosítani törekszik... *Emiatt kimondja, hogy* mivel állami létünk életfeltételeinek megőrzése és létünk keretei között a rend biztosítása meggyőződése szerint egyedül csak a szocialista párt szervezett ereje által érhető el,... emiatt *a törvényszék és járásbtróság csatlakozik.*

dr. Keserű Lajos elnök, dr. Nánássi Imre jegyző.

DÁL, Direktórium. Csomósz. 1. l. *Eredeti beadvány a városi direktóriumhoz.*

118.

A HITTUDOMÁNYI KAR CSATLAKOZÁSA MÁRCIUS 26-ÁN

Jegyzőkönyv. A Debreceni Magyar Tudományegyetem Ref. Hittudományi Karának 1919. március 26. napján tartott 6. rendes üléséről. 109 szám.

Dr. Ferenczy Gyula kari tag indítványozza, hogy a Debreceni Tudományegyetem Hittanszaki Kara a Magyar Tanácsköztársaság elnökét Garbai Sándort, úgyszintén a közoktatásügyi népbiztost dr. Kunffyt az első ülése alkalmából köszöntse, a dolgok új rendjét, mint a názáreti által hirdetett, az emberiség által várt isten országát üdvözölje és annak megvalósítására, megszilárdítására a maga készségét is felajánlja és nyilvánítsa, a tanácsköztársaság vezető férfiait itt mindenben támogassa. Karunk az indítványt egyhangúlag lelkesedéssel fogadja és annak megvalósítására a dékánt azzal bízza meg, hogy ezt az üdvözletet a helybeli néptanács vezetőinél is tolmácsolja.

Debreceni Theol. Akad. irattára Hittudományi Kar jkv. IV. 1917—19. 254—255. old. Eredeti.

119.

HAJDÚ MEGYE KORMÁNYBIZTOSA ÁTADJA A HATALMAT A PROLETÁRIÁTUSNAK

Az entente teljesíthetetlen békefeltételeket szabott nemzetünknek; kormány nem fogadta el, köztársasági elnökkel lemondott. Budapesten szocialista tanácskormány alakult. Felhívom vármegye községét kormány elismerésére, rendelkezéseknek végrehajtására, higgadtság, közrend minden körülmények közt megóvandó; megkezdett munkáját senki abba ne hagyja. Nyugodt öntudattal menjünk az új viszonyoknak és várjuk a sorsnak rendeltetését. Közönség jelen kiadványomról megfelelően tájékoztatandó. Neviczky kormánybiztos.

DÁL. Hajdúböszörmény város lvt. 3465. ikt. 2512/1919. alapsz. *Eredeti távirati rendelet Hajdúböszörmény város polgármesterének március 22-én.*

1. §. Mindenki, aki a tanácsköztársaság parancsainak fegyveresen ellenszegül, vagy a tanácsköztársaság ellen fölkelést szít, halállal büntetendő.
2. §. Mindenki, aki rabol vagy fosztogat, halállal büntetendő.
3. §. A bűnösök felett forradalmi törvényszék ítél.

A Forradalmi Kormányzótanács 1. sz. rendelete 1919. márc. 21-én. (Tanácsköztársasági Törvénytár, Bpest, 1919. 1. füzet.)

120.

HAJDÚ MEGYE ALISPÁNJÁNAK STATÁRIUM TÁRGYÁBAN KIADOTT RENDELETE

2746/1919. Rendőrkapitányoknak, polgármestereknek, főszolgabíráknak, községi elöljáróságoknak.

A tanácskormány statáriumot hirdetett. Aki a munkástanács határozatainak ellenszegül, rabol vagy fosztogat, azt halállal bünteti. A bűnösök fölött forradalmi törvényszék ítélkezik. A szesztilalmat újból életbe léptették. Aki szeszt kimér, vagy fogyaszt, azt egy évi börtönnel és 50 ezer korona pénzbírsággal bünteti. Aki a közrend és nyugalom ellen vét, azt halállal bünteti. A riasztó hírek terjesztői ellen a munkástanácsok a legszigorúbban fognak eljárni. Legszélesebb körben dobszó útján azonnal közhírré teendő. Cseke sk. alispán.

DÁL. Hajdú m. alisp. 2996/1919. *Eredeti távirati fogalmazvány március 23-án. Az iratokhoz csatolva az idézett kormányzótanácsi rendelet.*

121.

A HAJDÚ MEGYEI „KORMÁNYZÓTANÁCS"[6] FELHÍVÁSA A HATALOM ELISMERÉSE ÉRDEKÉBEN

Községi Elöljáróságnak, Városi Tanácsnak.

Felhívjuk Önöket, hogy az alábbi táviratunkat a szokásos módon a legszélesebb körben kihirdessék és munkások, katonák, földművesek, tanácsával okvetlenül közöljék, eljárásukról sürgős jelentést kérünk.

[6] Valószínűleg a Hajdú megyei direktóriumról van szó. Hasonlóan nevezték Nagyváradon a Bihar megyei direktóriumot.

Rendkívüli kiadás!

Ára 20 fillér.

II. évfolyam — Hajdúböszörmény, 1919 március 22 — 13. szám

HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI

NÉPUJSÁG

MEGJELENIK MINDEN PÉNTEKEN

ELŐFIZETÉSI ÁR	A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI SZOCIÁL DEMOKRATA PÁRT HETI KÖZLÖNYE	[illegible]
Egy évre . . . . K 15 Fél . . . . . K 7·50 Negyed évre . . . K 4		

Éljen a szovjet köztársaság!

Az ententeste jegyzéke szerint Arad, Nagyvárad, Szeged, Debrecen és Hajdúböszörmény szóval egész Hajdumegye is, Magyarország határán kívül és a román imperium alá tartozik. A jegyzék hatása alatt a kormány Károlyival együtt lemondott és a szociáldemokrata-párt a kommunista párttal egyesülve kivondotta **proletár diktatorát** és megalakult a magyar tanácsköztársaság a következő

Elnök: Garba Sándor, Kulügyi népbiztos, Kun Béla, Hadügyi népbiztos, Pogány József, Szociálisz népbiztos, Böhm Vilmos, Belügyi és kereskedelmi népbiztos, dr. Landler Jenő, Igazságügyi népbiztos, dr. Rónai Zoltán, A földmivelésügyi népbiztosságot négy tagu direktorium vezeti, amelynek tagja: Csizmedia Sándor, Vantus Károly, dr. Hamburger Jenő, Közoktatásügyi népbiztos, Kuhi Zsigmond, Népjóleti népbiztos, Bokányi Dezső.

Városunk békéjének s nyugalmának fenntartása céljából az alábbi megszivlelendő kiáltványt intézzük hozzátok.

Hajdúböszörmény Népe!

Az imperialista ántánt hatalmak, vak hatalmi mámoruktól abtatva, Magyarország feldarabolását véglegesnek jelentették ki.

Az így beállt politikai helyzet és a hosszu háboru által okozott nehézségek következtében a magyar népkormány polgán tagjai lemondtak, a teljes vezetést átadták a ma már egységes szociáldemokrata pártnak, mert az ország létét biztositani más módon nem lehet.

A viszonyok szükségszerü parancsának következményeként, a kormányhatalmat teljesen szociálista miniszterium vette át.

Amidőn ezeket Hajdúböszörmény népének tudomására adjuk, egyben felhivjuk a lakosság minden rétegét, hogy munkájukat ugy, mint eddig, ezután is lelkiismeretesen végezzék, mindenki teljesitse a munka terén kötelességét.

Különösen nyomatékosan figyelmeztetünk mindenkit, hogy fosztogatásoktól és mindennemü rendzavarástól tartózkodjon, mert azok ellen, akik a közrendet bármily módon megzavarni akarják, teljes fegyveres szigorral járunk el.

Hajdúböszörmény, 1919 március 22

A hajdúböszörményi szociáldemokrata-párt végrehajtó bizottsága és a munkás tanács.

[illegible] Debrecen, Kar. 69. Telefon 348

Debrecen Állami Levéltár

A hajdúböszörményi munkásság vezetőinek kiáltványa a Tanácsköztársaság kikiáltásáról

Hajdú megye népéhez. Munkások, katonák, földművesek tanácsa! Imperialista béke szét akarja darabolni Magyarországot, a dolgozó munkások, a dolgozó milliók képviselőire hárul most az a feladat, hogy ne engedjék országunkat létalapjaiban, életereiben megrendíteni de ezt csak úgy tehetik, ha meg-(szűnik) az osztályuralom, az igazságtalanság; meg kellett menteni azmunka uralmát, a becsületes, igazságos proletár uralmat, hogy legyen mit védeni és ezt akarja a szocialista párt. Minden dolgozó kapja meg igazságos és becsületes megélhetését, aki nem dolgozik, az ne is egyék.

Hajdú megye népe! Ti, akik földmíveléssel foglalkoztok, haladéktalanul kezdjétek meg a termelő munkát, a Magyar Tanácsköztársaság ezt elvárja és követeli; a gazdaközönséget pedig felhívjuk, hogy úgy a gazdasági cselédeknek, valamint az egyéb gazdasági munkásoknak a megállapított bért és egyéb illetményeket feltétlenül és minden fönnakadás nélkül adják ki, nehogy emiatt a gazdaság terményében bárminemű zökkenő, vagy fönnakadás következzék be.

Legyetek bizalommal a tanácsköztársaság vezetőihez és türelemmel és meg fogják nektek teremteni azt a szép boldog világot, ahol nem lesz úr és nem lesz paraszt, nem lesz kizsákmányoló és nem lesz kizsákmányolt és nem lesz elnyomó, mert nem lesz elnyomott.

Ehhez a nagy munkához kérjük a ti kitartó munkásságotokat. Hajdú megyei Kormányzótanács.

DÁL. Hajdúböszörmény vár. lvt. 3610/1919. március 25. számú iktatmány. *Eredeti távirat. Rávezetve:* meghirdettetett.

122.

A HAJDÚHADHÁZI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS ÁTVESZI A HATALMAT. RÉSZLETEK A MUNKÁSTANÁCS JEGYZŐKÖNYVÉBŐL

Jegyzőkönyv felvétetett Hajdúhadházon 1919. március 29-én tartott munkás- és katonatanácsi ülésen.

Elnök Szőlős Sándor főbíró, jegyzőkönyvvezető Tóth Albert jegyző. Jelen vannak Bánhegyesi Kálmán, Salánki János, Veres Sándor, Nagy Imre, Gál Sándor, Kis Sándor, Dancsi Miklós, Rácz Miklós, Sőrés József, Legoza Márton, Bácsi Gábor, Bánhegyesi Géza, Kiss Imre, G. Nagy Ferenc, Ölveti Gábor, Kiss Gábor, Rezes Sándor, B. Nagy Sándor, Kiss Bálint, Boros Márton, Ábrok Miklós, Hunyadi Miklós, Sándor Gábor, Gál Mihály, Szőlős Sándor, Ábrok István, Balogh Sándor,

Somogyi Sándor, Sápi Sándor, Baji László, Tóth László, Magyar Imre, Gál József, Balogh Imre, Foris Lajos, Vajda Gábor, Dancsi Bálint, Kósa Sándor, Kiss Sándor, Gargya Bálint, Bereczki Márton, Komor Imre, Bartha Miklós, Marcsek Béla, Ari József, Kőrősi László, Sőrés József, Vajda Gábor, Hunyadi Miklós, és Dr. Székely Áron.

Elnök a gyűlés szabályszerű egybehívásának megállapítása után azt megnyitja s hitelesítőkül Bánhegyesi Kálmán, Fórizs Lajos és Somogyi Sándor kéretnek fel.

27—1919. kgy. szám.

Elnök üdvözölvén a megjelent tagokat, fölkéri a jegyzőt, hogy a tárgysorozatban felvett tárgyakat adja elő; mire jegyző a folyó hó 22-i községi választásokért a megválasztott össztisztviselők, alkalmazottak nevében köszönetet mond, biztosítja a községet, hogy a nagy feladatot, ami előtt állanak, amire vállalkoztak, teljes megelégedésükre fogják megoldani, mert azt hiszi, nem is kell mondani, hogy hivatalukat nemcsak a közelmúltból eredő, hanem 4—5 év előtti számottevő hátralékkal vették át. Iparkodni fogunk, hogy a rend helyre álljon s minden a mai kor szellemének megfelelőleg nyerjen elintézést. Iparkodni fogunk. hogy úgy a hatóságok, mint a nagyközönség elismerését, becsülését, és szeretetét szerezzük meg. Lelkileg éljük bele magunkat az új rendbe, az új felfogásba s minden tettünk, minden cselekedetünkben a közérdek, az elvtársak érdeke fog vezetni. Igérjük, hogy a nép érdekét bármikor, bárhonnan jövő támadással szemben minden körülmények között megvédelmezzük. Midőn célunk elérésében az elvtársak teljes támogatását, szíves jóindulatát kérjük, bizalmukért utólag köszönetet mondunk.

Határozat: Tudomásul szolgál.

28—1919. kgy. szám.

Körjegyző előterjeszti több községi lakos azon szóbeli kérését, hogy az erdő és csere-legelő téli legeltetési ideje hosszabbíttassék meg.

Határozat: 2241/1919. kj. szám.

A legeltetési idő a megengedett területeken folyó évi április 24-ig meghosszabbíttatik.

29—1919. kgy. szám.

Jegyző kérdi, hogy a harangozó állás, tekintettel a jelenlegi változott viszonyokra, továbbra is fenntartassék-e, vagy pedig beszüntettessék.

Határozat: 2242/1919. kj. szám.

Tanács a harangozói állást tűzrendészeti szempontból továbbra is fenntartani határozza.... *A kihagyott kgy. számok alatt lakhatási engedélyeket tárgyaltak.*

33—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik a rendőrség és községi cselédség fizetésjavítás iránti kérése.

Határozat: 2244/1919. kj. sz.

Tanács a rendőrségnek kérését egyhangúlag elfogadja és teljesíti, illetve fizetésüket a következőképp állapítja meg:

1. nőtleneknek havi 250 kor.
2. nősöknél feleségük után 75 kor.
3. három gyermekig gyermekenként havi 50—50 kor, a többi gyerekek és eltartott családtagok után egyenkint 25—25 kor.

Megjegyeztetik, hogy ezen fizetés mérve f. é. április 10-ig bír érvénynyel, ezen időn túl a többletmegállapítás, esetleg az alacsonyabb mérvben való megállapítás az élelmiszerek árának emelkedésétől, illetve leszállításától függ; ha az árak változást nem szenvednek, fenti ármegállapítás marad érvényben.

Ezen fizetés megállapítás a rendszeresített állást betöltő s fizetésüket részben az adóhivataltól élvező tisztviselők fizetését nem érinti.

34—1919. kgy. sz.

Tanács felkéretik, hogy a direktórium tagjait válassza meg.

Határozat 2245/1919. kj. sz.

Tanács a direktórium tagjaiul Bánhegyesi Kálmán elnöklete alatt Kopecz Lajos és Sőrés Józsefet választja meg.

35—1919. kgy. sz.

Előterjesztetnek a fegyvertartási engedély iránti kérések.

Határozat:

Tanács egyhangúlag határozatilag kimondja, hogy fegyvertartási engedély csakis elöljárósági tagoknak, rendőröknek, kerülőknek, csőszöknek adható meg, minden más egyén részéről beadott kérés elutasítandó.

36—1919. kgy. sz.

Fölkéretik a tanács, hogy Czine Bálint halála folytán megüresedett erdőőri állásokat töltse be.

Határozat: 2246—1919. kj. sz.

Tanács ezen erdőőri állásra Bácsi Ferenc és Bartha Lászlót választja meg.

37—1919. kgy. szám.

Hunyadi Miklós beadja a közgyámi állásról való lemondását.

Határozat: 2247/1919. kj. szám. A közgyámi állásra egyhangúlag Sándor Gábort választja meg.

38—1919. kgy. szám.

Szőllősi Sándor beadja bírói állásáról való lemondását.

Határozat: 2248/1919. kj. szám.

Egyhangúlag Kiss Sándor hajdúhadházi lakos választatott meg.

39—1919. kgy. szám.

A tanács 34—1919. kgy. számú határozatát oda módosítja, hogy Sőrés József beválasztásával megürült esküdti állásra Bakó Gergelyt választja meg.

Ezzel a gyűlés berekesztetik. Hitelesíttetett 1919. március 30-án. Tóth Albert sk. jegyző.

DÁL, Hajdúhadház közgy. jkve. *Eredeti.*

* * *

Jegyzőkönyv felvétetett Hajdúhadházon 1919. április hó 4-én tartott katona-munkás és földműves szegények tanácsának ülésén.

Elnök: Bánhegyesi Kálmán. Jegyzőkönyvvezető: Tóth Albert jegyző.

Jelen vannak: *(felsorolja a jelenlévőket)*

Elnök a gyűlés szabályszerű egybehívásának megállapítása után a gyűlést megnyitja s a jegyzőkönyv hitelesítésére Fórizs Lajos és Sőrés József tagokat kéri föl.

40—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik dr. Székely Áron orvosnak a járványkórház rendbeszedésére vonatkozólag beadott írásbeli javaslata.

Határozat: Községi elöljáróság utasíttatik, hogy a járvány-kórházat, orvostól kapandó utasításokhoz képest haladéktalanul szedje rendbe s annak megfelelőleg rendezze be.

41—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik az elnökség azon előterjesztése, hogy a malom részére szükséges fa a temető fáiból vágassék ki s a szükséglet onnan fedeztessék.

Határozat: 2249/1919. szám. Tanács a malmok faszükségletének fedezése céljából kimondja, hogy a temető korhadt, más célra használhatetlen fái kivágattassanak s a malom szükségletének fedezésére fordíttassanak.

42—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik a szeszfőzde lefoglalására és házi kezelésbe való vételére vonatkozó intézkedés.

Határozat: 2250/1919.

Tanács az intézkedést tudomásul veszi s határozatilag kimondja, hogy annak továbbra való üzemben tartását házikezeléssel, az ügyek vitelével s ellenőrzéssel elöljáróság bízatik meg.

43—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik ifj. Dudinszki János kérelme 8 korona napidíj megállapítása iránt 2 korona helyett.

Határozat: *jóváhagyják.*

44—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik Vida Károly ref. kántor azon kérése, hogy részére, tekintettel arra, miszerint a közbirtokosság pénztára, honnan fizetését kapta, a község tulajdonába ment át, eddigi fizetése a község pénztárából fizettessék ki.

Határozat: 2082/1919. szám.

Tanács kérelmező kérését elfogadja, egyhangúlag elhatározza, hogy Vida Károly kántor részére eddig élvezett fizetést személyéhez kötötten továbbra is megállapítja. Utasíttatik községi elöljáróság, hogy nevezett részére szabályszerűen felbélyegzett nyugtára a községi pénztárból f. évi április 1-től évi 1000 korona fizetést előleges negyedévi részletekben fizettesen ki. Miről kérelmező írásban értesítendő.

45—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik özv. Csillám Imréné kérése havi segély megállapítása iránt.

Határozat: *10 korona segélyt állapítanak meg.*

46—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik Hadházi Endre azon kérése, hogy tőle elrekvirált, illetve elkobzott 10 q 2 kg rozs és búza ára neki megtéríttessék.

Határozat: 27/1919. direktóriumi sz.

Tanács Hadházi Endre kérését, tekintettel arra, hogy megállapítást nyert, miszerint nevezett a felkutatás elől rejtette el a felkutatott gabonát, azt elkobozza s mint ilyennek árát nem fizeti ki. 10 q 2 kg rozs és búza a szegények élelmezésére átveendő, miről Hadházi Endre értesítendő.

47—1919. kgy. sz.

Előterjesztetik Pathó Bálint azon kérelme, hogy részére az utcarendezésből kifolyólag, udvarának utca felé való kitolása folytán 8 m/-nyi terület engedtessék át s ára állapíttassék meg.

Határozat: 2060/1919. szám.

6 Korona ár mellett □-ölenként átengedi a tanács.

48—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik a tanácsnak azon felsőbb rendelet, hogy a vörös őrség parancsnokai választassanak meg.

Határozat: Tanács a 35 tagból álló vörös őrség parancsnokaiul Rezes Gábor és Veres Józsefet választja meg. A teljes létszámú csendőrség parancsnokául Dobol Pál őrmester hagyatik meg.

49—1919. kgy. szám.

Előterjesztetik, hogy a legelők ellenőreit a tanács választja meg.

Határozat: 2251/1919. szám. Legelő ellenőrökül Hunyadi Miklós, Dancsi Miklós és Szőllős Sándor választatnak meg.

50/1919. kgy. szám.

Előterjesztetik Varga Gyula 1591 hsz. alatti lakos azon kérelme, hogy részére az utcarendezésből kifolyólag beltelkéhez 34,75 m² terület engedtessék át a község tulajdonát képező utcatestből.

Határozat: □-ölenként 6 koronáért átengedik.

Egyéb tárgy nem lévén, gyűlés berekesztetik.

g) Hitelesíttetett 1919. április 7. Tóth Albert sk. jegyző.

DÁL. Hajdúhadház közgy. jkv. *Eredeti.*

123.

A HAJDÚSÁMSONI DIREKTÓRIUM MEGALAKULÁSA

Hajdúsámsonban nagy népgyűlésen választották meg a szocialista párt debreceni kiküldöttjeinek közreműködésével a munkások, katonák és földműves szegények 12 tagú tanácsát. A tanács direktóriumot küldött ki, tagjai Lisztes Imre, dr. Varga Imre.

A községben a termelő munka a legnagyobb rendben folyik, mely annak köszönhető, hogy a szociáldemokrata párt helyi csoportja régi szervezettségével a kommunista társadalom kialakulását előkészítette. Magyar Gyula főjegyző megértő munkával segíti elő az új rend zavartalan működését.

Népakarat, 1919. március 26. Az átalakulás Hajdúsámsonban. *A tájékoztató túlbecsüli a szociáldemokrata párt forradalmat előkészítő tevékenységét; az ottani szociáldemokrata párton belüli baloldal volt az, amely határozottságával és valóban kommunista szellemével már 1919 januárjában is erőteljesen mozgósította a tömegeket a földosztás érdekében. Lásd 59. és 60. sz. dokumentumot.*

A HAJDÚSZOBOSZLÓI MUNKÁS-TANÁCS TEVÉKENYSÉGE MÁRCIUS 28 — ÁPRILIS 4. KÖZÖTT.

Jegyzőkönyv a március 28.-i ülésről.

Elnök az ülést megnyitja. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri R. Tóth Mihály és id. Rácz József (*elvtársakat*).

Tollas András elvtárs a végrehajtó bizottság összeállítását kifogásolta. Bányai elvtárs felvilágosító szavaiban megnyugszik. Jegyző részletesen ismerteti a v. b. eddigi működését, kitérve az egyes albizottságok tevékenységére és munkakörére. Tanács megelégedéssel veszi tudomásul a jelentést.

Kemecsei elvtárs felhívja a megjelenteket a további összetartásra, buzdít a kitartásra, amely úgy hazánk, mint saját boldogulásunk alapja.

Bányai elvtárs titkári jelentésében beszámol a szervezkedés állásáról. Bejelenti a debreceni direktórium rendeletét a v. b taglétszámának leszállításáról. E szerint az újjonnan alakítandó bizottság 13 tagból áll, amely kiküld magából 3 tagú direktóriumot. Kéri öttagú jelölőbizottság kiküldését. Tanács a jelölő bizottságba beválasztja Bányai Lajos, id. Rácz József, Ádám Ferenc, Szabó Károly és Kemecsei Lajos elvtársakat. Jelölő bizottság visszavonul, majd Gönczi elnök felolvassa a jelöltek névsorát. Ezek a következők: Fehér András, Ádám Ferenc, M. Kovács Gábor, Szaifert József, id. Rácz József, Borbély Jeremiás, Dobozi Gábor, Bányai Lajos, Szabó Károly, Száva Béla, Domokos János, Kemecsei Lajos, Mohácsi László.

Id. Rácz József megköszöni a bizalmat és vázolja a végrehajtó bizottság elkövetkező működését.

Domokos Károly elvtárs kifogásolja, hogy 10 holdas elvtárs is van a jelöltek között. Kéri, hogy csak teljesen vagyontalan lehessen a v. b. tagja. Bányai, Ádám, Kemecsei elvtársak a jelöltek változatlan meghagyását ajánlják. Soltész elvtárs indítványozza olyan jelölőbizottság kiküldését, amelynek tagjai személy szerint nem lehetnek a v. b.. tagjai. Ennek a bizottságnak tagjai: Ádám Ferenc, Grósz Imre, Gönczi Antal, Domokos Károly, Harsányi Antal elvtársak.

Az újabb jelölő bizottság a következő névsort terjeszti elő: Fehér András, Simon János, M. Kovács Gábor, Szaifert József, id. Rácz József, Borbély Jeremiás, Dobozi Gábor, Bányai Lajos, Szabó Károly, Száva Béla, Domokos János, Fehér József, Mohácsi László elvtársakat, amihez a tanács hozzájárul.

Bányai elvtárs köszönetet mond a megválasztottak nevében a megnyilatkozott bizalomért. Ígéri, hogy mint eddig, ezután is a dolgozó mun-

kások, proletárok érdekéért fognak küzdeni. A 13 tagú v. b. ezután visszavonul és saját kebeléből megválasztja a 3 tagú direktóriumot, melynek tagjai Bányai Lajos, Mohácsy László, Simon János. Több tárgy hiányában az elnök az ülést bezárja. Gönczy Antal s. k. elnök, Grész Imre s. k. jegyző; hitelesítik Szabó András s. k. Tollas András s. k.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. *Eredeti. A hajdúszoboszlói munkástanács iratai.*

* * *

Jegyzőkönyv a március 29-i ülésről.

Előző ülés jegyzőkönyve felolvasás után tudomásul vétetik. Hitelesítik: Tollas András és Szabó András elvtársak.

Bányai elvtárs benyújtja lemondását, amennyiben meggyőződése szerint többet használ a pártnak és a köznek, ha visszatér párttitkári állásába. Ígéri, hogy a direktóriumnak biztos támasza lesz a pártban. Bejelenti, hogy a direktóriumban Szabó Károly elvtársnak adta át a helyét. Szabó Károly elvtárs köszönetet mond a megnyilvánult bizalomért, ígéri, hogy amint annak idején a szervezkedéskor kijelentette, most is fenntartja, hogy testtel, lélekkel a párté és ha most a párt erre a helyre állítja, kötelességét teljesíteni is fogja.

Száva Béla elvtárs a tegnapi választás azon hibája miatt, hogy a beválasztott 4 ipari munkás között 3 építőmunkás lemond tisztségéről, hogy más szervezet képviselőjének adja át helyét.

Fazekas elvtárs indítványozza, hogy mondják ki semmisnek a tegnapi választást, mert nem törvényes formák szerint történt meg. Követeli, hogy a választás titkosan és a munkástanács zárt ülésén ejtessék meg.

Soltész és Illyés elvtársak indítványozzák, szavaztassák meg a munkástanács tagjait, vajjon kívánnak-e új választást, vagy pedig hozzájárulnak a tegnapi választáshoz. Id. Rácz József rámutat arra az ellenszenvre, ami az ipari munkássággal szemben lépésről lépésre megnyilvánul. Szintén felajánlja lemondását.

Elnök titkos szavazást rendel el, annak megállapítására, kívánnak-e új választást vagy sem? Szavazatszedő bizottság tagjaiul megválasztják Soltész Pál, A. Kovács Gábor és Bíró István elvtársakat.

Elnök a szavazás megejtése után kihirdeti az eredményt, amely szerint 25 szavazat új választás elrendelése mellett, 23 szavazat pedig ellene foglal állást. Ennek értelmében elnök új választást rendel el.

Jelölőbizottságul kiküldi a tanács Fazekas Sándor, Lisztes János, Grósz Imre, Komódi Mihály és Molnár Lajos elvtársakat.

A jelölés megejtése után titkos szavazással a végrehajtó bizottság tagjaiul megválasztattak: Fehér András, M. Kovács Gábor, Borbély

Jeremiás, Domokos János, Mohácsi László, Kemecsei Lajos, Ádám Ferenc, Illyés József, Bányai Lajos, Szabó András, Tollas András, Szabó Károly elvtársak. A 13 tagú v. b. ezután visszavonult és a direktórium tagjaiul kiküldi Szabó Károly, Ádám Ferenc és Fehér András elvtársakat.

Bányai elvtárs ismét támogatást és bizalmat kér a végrehajtó bizottság részére, egyúttal kijelenti, hogy aki ellene fordul, ellensége a proletár népnek, a munkásságnak és ezzel együtt a tanácsköztársaságnak.

Jegyző felolvassa a tanítók, tanárok szakszervezetének átiratát, melyben bejelenti, hogy bizalmi férfiakul kiküldi a tanácsba Domokos Sándor és Böszörményi Ferenc elvtársakat.

Több tárgy hiányában elnök az ülést bezárja.

Grósz Imre s. k. jegyző, Gönczi Antal s. k. elnök. Hitelesítik: Varga Gyula s. k. Szirtes János s. k.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. *Eredeti. A hajdúszoboszlói munkástanács iratai.*

* * *

Jegyzőkönyv az április 4.-i ülésről.

Jegyzőkönyvet hitelesítik: Varga Gyula és Lisztes János.

Szabó elvtárs beszámol a direktórium, illetőleg a tanácsmegbízottak működéséről a legutóbbi ülés óta. Ismerteti a nyomozás alá kerülő két falragaszt.

A városgazda beadványa a közvágóhídi szolga elbocsátása érdekében és helyette Karacs Gábort alkalmazza. Direktórium indítványozza bizottság kiküldését, amely az ügyet megvizsgálja és ennek alapján döntene a direktórium. Bizottság: Tollas, Kígyós, Bányai.

Tanács tudomásul veszi az előterjesztést és utasítja a direktóriumot, ezen értelemben járjon el.

Szabó előterjeszti Pincés és Árva volt rendőr ellenőrök kérelmét, állásukba való visszahelyezés végett; úgyszintén ismerteti a rendőrkapitány véleményét szolgálati működéséről, mely szerint kifogástalan megbízható emberek voltak szolgálatuk tartama alatt. Lisztes: Árva ellen nincs kifogása, de Pincés visszahelyezése ellen foglal állást, amennyiben a munkások ellensége volt, kéri, hogy a rokkantakat helyezze vissza hivatalukba *(ti. a direktórium. Szerk.)*

A. Kovács Gábor helyeselné a rokkantak alkalmazását, de nem bírják a szolgálat terheit, mert ép, erős ember kell. Azon kívül nélkülözhetetlenül szükséges, hogy jártasak legyenek hivatalukban. A hatóságnak oszlopa a megbízható, ügyekben jártas személy. Id. Rácz nem tudja megérteni, ha Pincés ellen, aki 4½ évig volt katona, *(mi kifogás merülhet föl—szerk.)* Tollas résztvett a néptanács azon gyűlésén, amelyen eltávolították őket, erélyes és öntudatos embereket vegyenek fel. Ajánlja, hogy a munkástanács helyezze vissza állásukba. A direktóriumnak lesz rá

gondja, hogy a rokkantaknak is legyen kenyere. Gönczi szintén javasolja, hogy helyezzék vissza állásukba.

Bányai megjegyzi, hogy holnap egy elvtársunk kijön Debrecenből és megszervezi a vörös népőrséget, és ha ezek be akarnak lépni, jogukban áll. Szabó felolvassa a direktóriumhoz érkezett névtelen levelet, amelyben azt írják, hogy a direktórium olyan embereket is helyez megbízásba miután a szocializmus nem ismer sötétben bujkálást felhívja, ha itt van, jelentkezzen: kijelenti, hogy csak a tanácsi megbízottak javaslatára ad megbízást a direktórium. Tanács nem veszi tudomásul.

Pénzügyi megbízott jelentése. A pénzügyek lebonyolítása nagy nehézségekbe kerül, a rokkant és hadsegélyeseket sem tudja megszervezni. A városi alkalmazottak nem kapták még meg a fizetésüket, megnyugtatott mindenkit, pénzt nem rekvirálnak. Ismerteti részletesen a tervezetet, mert ezt a rendeletet végre kell hajtani.

Bányai: a helybeli székely katonák, vörös hadsereg tagjai is velünk kívánnak munkálkodni a tanácsköztársaság erősítésén. Felolvassa a bizalmi férfiak névsorát, úgyszintén a helybeli kereskedők megbízottai névsorát, 2 tagot, a félreértések elkerülésére ismerteti a kiadott rendelkezések értelmezését, így a bérkaszárnyák, lakóházak szocializálását. Felhívja a direktóriumot, kísérje figyelemmel a rémhírterjesztőket és ne ismerjen kíméletet velük szemben.

Szabó: Apaállat beszerző bizottság megválasztandó, egy állatorvos és két földműves, Kemecsei, Szaifert.

Kígyós II. Lajos, Végh Lajos kéri a közellátás üzérkedését beszüntetni, a szekér Debrecenben 60 korona, itt egy szekér 60. Domokos felvilágosítja, Tollas védelmébe veszi a közellátást.

Farkas elvtárs bejelenti, hogy közben jár az állomásparancsnokságnál, hogy rokkantakat alkalmazzon.

Bányai: nem szabad rosszhiszeműen félremagyarázni a hivatalok rendelkezéseit. A közellátási főnök a direktórium hozzájárulásával tette meg nagyon helyesen azon intézkedést, hogy élelmiszert hozatott.

Szabó Sándor szintén a közellátás kérdéséhez szólt, hogy a szervek a régi rendszer bűneit ne rójják a mostani vezetőségre.

Schiffer Áron beszámol debreceni útjáról. Legfontosabb a téglagyár. Előjegyezték sürgős elintézés végett és kilátásba helyezték 100 ezer korona folyósítását: pénzhiány miatt fürdőket magánosok azonnal helyezzék üzembe. Városi hivatal akkor tart hivatalos órákat, amikor a direktórium. Üzemek szocializálására vonatkozó rendelet útban van. Beszélt (*arról*), ha a munkások akarják, marad, ha nem, a direktórium nevez ki vezetőket. Ki fog jönni a gazdasági szakértő, meg kell alakítani a birtokrendező bizottságot járási és községi (*igazgatásoknál*).

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. A hajdúszoboszlói munkástanács iratai. *Eredeti jegyzőkönyv.*

125.

A MEGYEI DIREKTÓRIUM RENDELETE HAJDÚSZOBOSZLÓHOZ

Száz tagú munkástanács megmaradhat, de a zembereket hagyjuk dolgozni, nem mindig gyűlésezni. Legfeljebb 10 tagból álljon a végrehajtó bizottság, amely a három tagú direktóriumot választja. Ez a 3 tagú direktórium a városházán legyen. Dolgozzanak. És ha szükséges, a munkástanácsot igénybe vegye. A belterületen lévő, város tulajdonát képező nagyobb telkek átadhatók a rokkantaknak megművelés céljából. A lakásokra vonatkozólag: a lakatlan lakásokat lakás nélküli munkások részére lefoglalhatják. Magánlakásokra nézve várjuk be az utasítást.

Telefonon átvették Hajdúszoboszló, 1919 március 28. Soltész Pál s. k. Bányai Lajos s. k.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. A hajdúszoboszlói munkástanács iratai. *Eredeti távirati rendelet.*

126.

A HAJDÚSZOBOSZLÓI DIREKTÓRIUM JELENTÉSE A HATALOM ÁTVÉTELÉRŐL

Forradalmi Kormányzótanács belügyi népbiztosságának, Budapest. Jelentjük, hogy Hajdúszoboszlón f. é. március 24-én megalakult a munkások, katonák és földműves szegények tanácsa.

A tanács f. hó 29-én titkos szavazással 10 tagból álló tanácsmegbízottakat és a város ügyeinek vezetésére 3 tagból álló direktóriumot választott. A direktórium a tanácsmegbízottakat kiküldötte a közigazgatás, a karhatalom, a pénzügy és kereskedelem, a közélelmezés ellenőrzésére, továbbá a lakásügy és közmunkák irányítására. Ezen megbízottak a hatáskörükbe tartozó összes ügyekről a direktóriumnak tesznek jelentést és annak utasítása szerint járnak el. A fegyverek leszolgáltatására vonatkozó rendeletet végrehajtotta, most van folyamatban a népőrség szervezése megbízható szervezett proletárokból.

Haladéktalanul gondoskodott a közellátás rendszeresítéséről és a készletek egyenlő elosztásáról.

Pénzintézetek és közpénztárak készleteit és további működéseit ellenőrzés alá vette, értékpapírjait zár alá helyezte.

Általában a Forradalmi Kormányzótanács, valamint a Hajdú megyei direktórium összes rendeleteit szigorú pontossággal foganatosította.

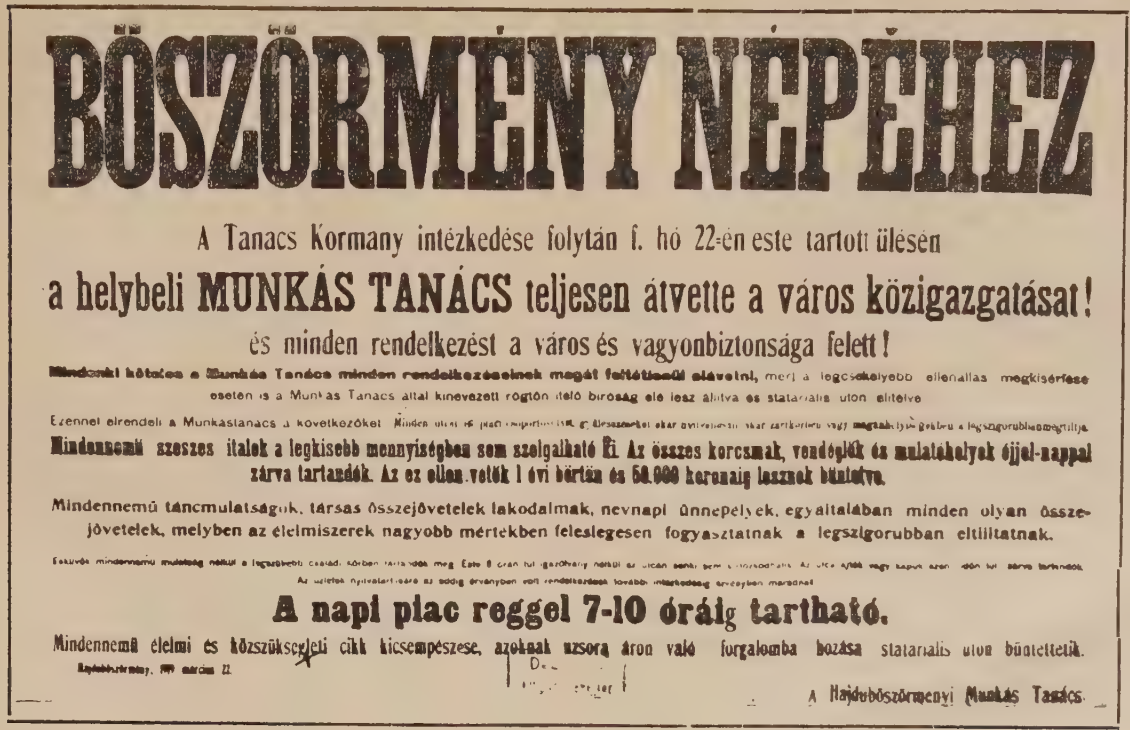

BÖSZÖRMÉNY NÉPÉHEZ

A Tanacs Kormany intézkedése folytán f. hó 22-én este tartott ülésén

a helybeli MUNKÁS TANÁCS teljesen átvette a város közigazgatását!

és minden rendelkezést a város és vagyonbiztonsága felett!

Mindenki köteles a Munkás Tanács minden rendelkezéseinek magát feltétlenül alávetni, mert a legcsekelyebb ellenállás megkisérlése esetén is a Munkás Tanács által kinevezett rögtön itélő biróság elé lesz állítva és statariális úton elítélve

Ezennel elrendeli a Munkástanács a következőket Minden utcai és piaci csoportosulást, gyűlésszéket akár nyilvánosan akár zártkörben vagy magánhelyiségekben a legszigorubban megtiltja.

Mindennemű szeszes italok a legkisebb mennyiségben sem szolgálható ki. Az összes korcsmak, vendéglők és mulatóhelyek éjjel-nappal zárva tartandók. Az ez ellen vetők 1 évi börtön és 50.000 koronaig lesznek büntetve.

Mindennemű táncmulatságok, társas összejövetelek lakodalmak, nevnapi ünnepélyek, egyáltalában minden olyan összejövetelek, melyben az élelmiszerek nagyobb mértékben feleslegesen fogyasztatnak a legszigorubban eltiltatnak.

Esküvők mindennemű mulatság nélkül a legszűkebb családi körben tartandók meg. Este 8 órán túl igazolvány nélkül az utcán senki sem [illegible]. Az utca ajtók vagy kapuk azon időn túl zárva tartandók.

Az üzletek nyitvatartására az addig érvényben volt rendelkezések további intézkedésig érvényben maradnak

A napi piac reggel 7-10 óráig tartható.

Mindennemű élelmi és közszükségleti cikk kicsempészése, azoknak uzsora áron való forgalomba hozása statariális úton büntettetik.

Hajdúböszörmény, 1919 március 22.

A Hajdúböszörményi Munkás Tanács.

A Hajdúböszörményi Munkástanács átveszi a hatalmat

A városi direktórium tagjai: Szabó Károly, Ádám Ferenc és Fehér András helybeli lakosok.

Hajdúszoboszló, 1919. április 2.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. A hajdúszoboszlói munkás tanács iratai. *Eredeti, aláírás nélküli fogalmazvány.*

127.

A HATALOM SZERVE PÜSPÖKLADÁNY KÖZSÉGBEN: A MUNKÁSTANÁCS

Nagy Sándor helyettes főjegyző tudomására hozza a tanácsnak Hajdú vármegye alispánjának 1919. március 17-én kelt, a községi elöljárósághoz intézett 2485/1919. sz. rendeletét, melynek értelmében a a belügyminiszter arról értesítette 11713/1919. sz. alatt Hajdú megye alispánját, hogy a népkormány a községi néptanácsok megalakítása tekintetében a nemzetgyűlési választások megejtése után fog intézkedni s amelyben Hajdú vármegye alispánja arról értesíti a községi elöljáróságot, hogy halaszthatatlan sürgős ügyekben a községi képviselőtestület hatáskörében jár el.

A nép akaratát és hatalmát képviselő tanács a vármegye alispánjának rendeletét és az abban idézett belügyminiszteri rendeletet tudomásul nem veszi, az 1886. évi 22. t. c. megalakított képviselőtestületet megszüntnek jelenti ki, és azoknak a teendőknek ellátására hivatott szervnek, amelyek a előbb említett községi képviselőtestület hatáskörébe tartoztak, önmagát jelenti ki. A tanács a községi szervezési szabályrendelet 35. §-ban megjelölt községi rendőrbiztosi állásra Püspökladány községben az 1883. évben született, ref. vallású, Püspökladány községnél az 1918. év nov. 20 óta helyettes rendőrbiztosi minőségben szolgáló Bihari Lajost az előbb említett szabályrendeletben és szakaszban megállapított javadalmazással élethossziglan megválasztotta.

DÁL. Hajdú m. alisp. 3368/1919. *Eredeti. A püspökladányi munkások, katonák és földműves szegények tanácsának 1919. évi március 26-i ülésén felvett jegyzőkönyv. Az intézkedést a direktórium Kozma A. Lajos aláírásával jóváhagyta.*

A PÜSPÖKLADÁNYI MUNKÁS,- KATONA- ÉS PARASZTTANÁCS FELHÍVÁSA

Mindenkihez!

A nép által III. hó 23-án választott szovjet Néptanács elrendeli a következőket:

Az egész község területére kimondja a statáriumot (rögtönítélő bíróságot). Minden rendzavarás, izgatás, fosztogatás, lopás, ingó vagy ingatlan jogtalan tulajdonba vétele, az életbiztonság ellen elkövetett bűncselekmény halállal büntettetik.

Elrendeljük a legszigorúbb szesztilalmat, aki szeszes italt elárusít, vagy vesz, ötévig terjedő börtönnel és 50 000 Kor. terjedő pénzbírsággal büntettetik. Ez vonatkozik a magánházakban történő eladásokra is.

Mindenféle gyülekezés, táncmulatság, csakis a tanács előzetes engedélyével tartható meg. Ezek csakis igen korlátolt számban lesznek engedélyezve. A záróra este 9 órában állapíttatik meg. Ezen időponton túl az utcákon csakis a tanács által kiállított igazolvánnyal lehet tartózkodni.

Mindenféle fegyverek, vadászfegyverek, kézigránátok, töltények a szovjet néptanács karhatalmi parancsnokánál, Ganovszky Lajos elvtársnál, az állomáson, a pályaudvari parancsnokságon leadandók. Minden eddigi fegyverviselési engedély hatályát veszti és újabb fegyverviselési engedélyeket esetről esetre a tanács engedélyez.

Azok, akik 48 óra alatt ezeket a fegyvereket és lőszereket be nem szolgáltatják, és náluk ilyeneket találnak, a rögtönítélő bíróság elé állíttatnak, indokolt esetben halállal büntettetnek.

Rémhírek terjesztői ellen a legszigorúbban fogunk eljárni.

A püspökladányi szovjet (nép) Tanács.

Püspökladány, 1919 március 24.

Népújság, 1919. március 27. Mindenkihez!

129.

SAJTÓJELENTÉSEK A FORRADALOM HATALMI SZERVEINEK MEGALAKULÁSÁRÓL BIHAR MEGYÉBEN

Bihar megyében, amíg a megyei kormányzótanács megalakul, ideiglenes direktórium vezeti a megyei ügyeket. A közellátás biztosítására vármegye szerte megbízottakat küldöttek ki.

PI. Arch. A Forr. Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/8. *Eredeti. A dátum ismeretlen.*

130.

SAJTÓJELENTÉS ÁPRILIS 1-ÉN A ROMÁN PROLETÁROK ÁLLÁSFOGLALÁSÁRÓL

Bihar megyében újabban 31 községben alakult meg a katona-, munkás- és paraszttanács. A legtöbb helyen a román proletárok is kimondták csatlakozásukat. Küldöttségeik útján kijelentették, hogy érdekeik teljes védelmét látják a kommunista rendszerben és ezért igen sok román belép a vörös hadseregbe is.

PI. Arch. Sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/15. *Eredeti.*

131.

LEFKOVITS VILMOS VALLOMÁSA A HATALOM ÁTVÉTELÉRŐL

Ismerteti életkörülményeit, majd előadja, hogy

...Már egyetemi hallgató koromban foglalkoztam szociális eszmékkel. Abban az időben gyakran tartottam hasonló irányú felolvasásokat. A pártba egyetemi tanulmányaim bevégzése után azonnal beléptem. A munkásság nevelését lelkemen viseltem mindig és fogom ezután is. Helyesnek tartom ezeket az eszméket, amelyeket az utolsó leheletemig védeni fogok.

Mint kiváló szociális érzékű ember 1911. év májusában a Szociáldemokrata Párt titkára lettem. Ettől az időtől kezdve fokozottabb mértékben szállottam síkra azon magasztos eszmékért.

1919. évi március hó 21-én reggel Handler közölte velem, hogy azon a napon hajnalban Miskolcon keresztül meglepő hírt hallott, illetve kapott: a fővárosban a tanácskormány vette át a hatalmat. Mi azonnal gondoskodtunk is róla, hogy zavarok ne legyenek. Mi kommunisták nem voltunk, szocialista alapon állottunk, aminek az eredménye az volt, hogy Debrecenben tulajdonképpeni kommunizmus nem volt, mint pl. Szegeden, Sátoraljaújhelyen és egyebütt.

Az utóbbi időben a kormányzótanács vette át a hatalmat, úgy itt, Debrecenben is a rendőrök zavargása után már nem a direktórium kezében volt a hatalom. De hogy ekkor is nagyobb excessusok nem történtek, az nekünk, vezetőknek köszönhető. Mi csináltuk ki, hogy a rendőröket akkor valamennyit fel nem koncolták. Mi nem toltuk magunkat előtérbe, mi olyan szekta vagyunk, akiket nem a feltűnési viszketegség, nem a kalandorvágy hajtott. Nálunk komolyság van az emberekben, akik felemelkedtek az erkölcsiség színvonalára. Mindhalálig megmaradok a munkásság védelmében, mert nálunk a múltban nagyon lebecsülték a munkásságot.

Vagyok olyan hazafi mindenkor, mint akár más, aki a mellét veri.

PI. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék. 92/1926. B. Lefkovits-per 50—51. oldal. *Eredeti vallomás, 1921. jan. 25-én.*

Dr. Lefkovits Vilmos nemesvidi születésű, akkor 35 éves vagyontalan tanár. Vallomását 1921. január 25-én tette. Már 1912-ben királysértésért 3 havi fogházra ítélték.

b) A hatalom megszilárdítása. Tanácsválasztások

„. . . van egy csodaszerünk arra, hogy egyszerre, egy csapással megtízszerezzük államapparátusunkat, olyan eszközünk, amilyennel soha egyetlen tőkés állam nem rendelkezett és nem is rendelkezhet. Ez a csodás dolog a dolgozók bevonása, a szegényparasztság bevonása az államigazgatás mindennapi munkájába."

V. I. Lenin Művei 26. kötet. 98. lap. Bpest, 1952. Szikra. Megtartják-e a bolsevikok az államhatalmat?

* * *

1. §. A magyarországi Tanácsköztársaság célja: a kapitalista termelési és társadalmi rend megszüntetése, a szocialista termelési és társadalmi rendszer megteremtése. E cél megvalósításának eszköze: a dolgozók uralmának biztosítása a kizsákmányolók felett...

2. §. A legfőbb hatalmat a munkások, katonák és földművesek tanácsainak országos gyűlése gyakorolja. A magyarországi Tanácsköztársaságban minden nemzet, ha összefüggő nagyobb területen él, külön nemzeti tanácsot és intéző bizottságot is alkot...

A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendelete 1919. április 2-án. Tanácsköztársasági Törvénytár, Bpest, 1919. 1. füzet.

132.

„KÉSZÜLŐDÉS A MUNKÁSOK, KATONÁK ÉS FÖLDMŰVES SZEGÉNYEK DEBRECENI TANÁCSÁNAK VÁLASZTÁSÁRA"

A Tanácsköztársaság alkotmányának kiépítése folyamán most érkeztünk el a helyi tanács megválasztásához. A helyi tanács megválasztásában csakis szakszervezeti tagok vehetnek részt. Így biztosítható a Tanácsköztársaság alkotmányának azon irányzata, hogy minden jog a dolgozóké, a szellemi és fizikai munkásoké, akik a forradalmat védik. Ez a társadalmi osztály volt mindig az igazi államfenntartó erő és így csakis ezen társadalmi osztálynak lehet beleszólása az új államrendbe. A méhek államában elpusztítják a heréket és a szocialista társadalom is kiveti magából a dologtalanokat és akik más munkájából élnek. Biztosíthatunk azonban mindenkit, hogy a proletárság állama nem fogja abba a sorba letaszítani a kapitalizmus naplopóit, mint amilyen sorban tengődtek a letűnt rendszerben a dolgozó osztályok.

A helyi tanács megválasztása e hó 8-án, kedden lesz. A szavazó igazolványokat e hó 6-ától, vasárnaptól kezdve a szakszervezetek adják

ki a 18. életévet meghaladó tagjaiknak, valamint tagjaik feleségének.[7] A szakszervezetek a szavazó igazolványokat átvehetik a párttitkárságban.

A szavazatok leadása az egységes listával kerületenként történik a szavazatszedő bizottságok előtt. A szavazatszedő bizottság e hó 8-án, kedden reggel 8 órakor a következő helyeken fogja átvenni a szavazatokat: I. kerület. Margit fürdő, Munkásotthon. II. kerület: a régi Zander helyiségben. (Piac u. 59. sz.) III. kerület: Köztársaság szálló (volt Angol királynő) udvari nagytermében.

Népakarat, 1919. április 5. *Fenti címen.*

133.

SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ AZ ÚJTÍPUSÚ VÁLASZTÁSOK JELENTŐSÉGÉRŐL

Egész Tanácsköztársaságunkban, így Debrecenben is közeledik az idő, melyben a dolgozó nép akarata első ízben fog a maga tiszta valóságában, minden külső befolyástól mentesen kifejezésre jutni. A keddi nap olyan dátumot jelent Debrecen életében, melyhez hasonló régebbi történelmében már csak azért sem található, mert nemcsak itt, hanem az egész világon most kezdődik voltaképpen a világtörténelem, a proletariátus beleszólása a maga sorsába, ami a világ sorsát jelenti.

Mint a választás maga, úgy annak módszere is merőben újszerű és példanélkül való. A magyarországi munkásság évtizedeken keresztül elkeseredett harcot folytatott az általános választójogért, azért a napnál világosabb igazságért, hogy egy ország ügyeinek intézésében az ország számra és értékre legjelentékenyebb osztályának is befolyást kell biztosítani. Az uralkodó osztályok hatalomféltése és rövidlátása azonban makacsul útját állta ennek a követelésnek s teljesítésével addig tétovázott, míg végre az idők megértették a dolgozók osztályával, hogy alacsonyra tűzte a verseny jutalmát, hogy mostmár a nehézségek és akadályok elhárítása után egy magasabban fekvő célt kell megvalósítania.

[7] A Tanácsköztársaság idején a társadalom valamennyi dolgozó rétege (munkások, városi és agrárproletárok, kispolgárok és értelmiségiek) szakszervezetekben tömörültek. Az a megállapítás, hogy a helyi tanácsok megválasztásában csakis a szakszervezeti tagok vehetnek részt, nem jelentette a választójog korlátozását a társadalom dolgozó tagjai irányában, ellenben kizárta a választásokból a volt kizsákmányoló osztályok nem dolgozó tagjait. Ez a megszorítás nem volt érvényes a falvak parasztságára, bár a kizsákmányoló elemeket más eszközökkel, de ott is kizárták a választásokból.

A proletariátus elhagyta azt az álláspontot, hogy az államhatalomnak ő is osztályosa akar lenni és rátért arra, a még igazságosabbra, hogy a politikai jogot egyedül és kizárólag ő, tehát a dolgozó osztály birtokolhatja. Igaz, hogy ehhez a felismeréshez csak olyan nagy változáson keresztül lehetett eljutni, mint aminő március 21-ik napján következkezett be.

Ezen a napon igazoltatott be az a régi tétel, hogy a proletariátus mindenben csak önmagának fogja köszönhetni felszabadulását. A magyarországi proletariátus most visszaadhatja a kölcsönt az elnyomóknak, csakhogy mérhetetlenül több igazsággal. Ezelőtt a kizsákmányolók tagadták meg a dolgozóktól a jogot, most a dolgozók zárják ki belőle a kizsákmányolókat. Ezentúl csak annak lesz befolyása az államhatalom gyakorlására, aki dolgozik, eddig csak annak volt, aki nem dolgozott.

Igazság ez, vagy bosszúálló megtorlás? Azt hisszük: mindkettő, de elsősorban igazság.

Népakarat, 1919. április 5. A Debreceni Munkás-, Katona- és Földműves tanácsok választása előtt.

134.

TÁVIRATI RENDELET A MEGYÉBEN A VÁLASZTÁSOK LEBONYOLÍTÁSÁRÓL

A megye választási bizottságának tagjaivá a vármegyei direktóriumot nevezte ki *(a rendelet — szerk.)*. A választások legkésőbb 7-én ejtendők meg. A vármegyei választási bizottság feladata:

1. minden falu részére szavazatszedő bizottságot nevez ki lehetőleg a szegény földmunkás alakulásokból, esetleg ipari munkások közül;

2. Megállapítja, hogy a falvakban mely napokon kell eszközölni a választást;

3. Közli a falvakkal, hogy minden falu hány tanácstagot választ a rendelet értelmében;

4. A szavazatszedő bizottságok döntenek a választói jogosultság felett. A szavazatszedő bizottságok alkalmas nódon figyelmeztetendők, hogy a falusi tanácsokba megbízható elvtársak kerüljenek be.

5. Utasítja a falvakat, hogy a tanácsok megalkotása után azonnal válasszanak egy választási megbízottat járási választások számára.

6. Az összes jelöltek egy listán szavaznak, a listát összehajtva kell átadni a bizottságnak.

DÁL. Hajdú m. kormánybiztos főisp. 60/1919. M. *Eredeti. A Forradalmi Kormányzótanács távirati rendelete április 6-án.*

A MEGYEI DIREKTÓRIUM RENDELETE A KÖZSÉGEKHEZ A VÁLASZTÁSOKRÓL

A falu tanácsába minden 100 lakos után 1 tanácstag választandó. A tagok száma 3-nál kevesebb és 50-nél több nem lehet. A város tanácsába minden 500 lakos után 1 tanácstag választandó. A tagok száma 300-nál több nem lehet. Ehhez képest Hajdúböszörmény 60 tagú városi tanácsot, Hajdúnánás 36 tagú városi tanácsot, Hajdúszoboszló 36 tagú városi tanácsot, Balmazújváros 50 tagú falusi tanácsot, Hajdúsámson 50 tagú falusi tanácsot, Tiszacsege 44 tagú, Egyek 50 tagú, Vámospércs 36 tagú, Mikepércs 22 tagú, Hajdúdorog 50 tagú, Hajdúhadház 50 tagú, Felsőjózsa 19 tagú, Alsójózsa 10 tagú, Püspökladány, Nádudvar, Kaba, Földes 50—50 tagú, Hajdúszovát 36 tagú, Tetétlen 20 tagú falusi tanácsot. Mindezekről a környékbeli tanyák cselédsége, lakosai feltétlenül a legmegfelelőbb módon külön értesítendők.

Kiküldött hirdesse ki s hívja fel a helyi direktóriumot, hogy dobszó útján szintén tegye közhírré a munkások, katonák és földművesek tanácsának választási napját, a választandó tanácstagok számát s azt, hogy a szavazatszedő küldöttség elé csak az járuljon, aki megállapíthatja magáról, hogy az előbbiek értelmében szavazati joggal bír. A szavazás az összes jelöltekre 1 szavazólappal történik, melyet a választó visszahajtva ad át a szavazatszedő bizottságnak. A választás napja mindenütt április hónap 7. napja.

A szavazás kezdete reggel 9 óra. A szavazás helye a helyszínen állapítandó meg és az is közzéteendő.

Választók és tanácstagokká választhatók nemre való tekintet nélkül mindazok, akik 18. életévüket betöltötték.

Kiküldött a választói jogosultsággal bírók sorából a vármegyei direktórium, mint választási bizottság nevében 3 tagból álló szavazatszedő bizottságot, illetve bizottságokat alakítson, azokat oktassa ki a tennivalókat illetően. A szavazatszedő bizottságok állapítják meg minden egyes szavazni óhajtóról, hogy szavazati joggal bír-e vagy nem. S ehhez képest szavazását elfogadja vagy visszautasítja. A szavazás szavazólappal történik, amelyre felírandó annyi megbízható elvtárs neve a szavazni akaró által, ahány tanácstag választására az illető város, illetve falu jogosult. A szavazásról két példányban jegyzőkönyvet kell felvenni, erre a célra egy községi jegyző, illetve városi tisztviselő a szavazatszedő küldöttség, illetve küldöttségek mellé rendelendő. A jegyzőkönyv mindkét példányát a szavazatszedő bizottság mindhárom tagja aláírja s az egyik példányt a vármegyei direktóriumhoz haladéktalanul beterjeszti.

A szavazatszedő bizottság, ahol több bizottság alakíttatott, ezek együttesen állapítják meg a választás eredményét, a leadott szavazatok összeszámolása után s a legtöbb szavazatot nyert elvtársakat a falusi, illetve városi tanács tagjaivá nyilvánítják, természetesen csakis annyit, ahány tag választására az illető falu illetve város jogosult.

Utasítandók a szavazatszedő bizottság tagjai, hogy a megválasztott falusi tanácsot egy választási megbízott kijelölése, valamint három intézőbizottsági tag megválasztása céljából még a választás napján hívják össze. A városokban a tanács hat tagból álló intéző bizottságot alakítson, szintén a választás napján. Itt választási megbízott nem jelölendő ki.

A falusi választási megbízott neve, valamint az intézőbizottsági tagok nevei a vármegyei direktóriumhoz a választási jegyzőkönyv beterjesztése kapcsán bejelentendők.

Szavazatszedő bizottság alakítandó Hajdúböszörményben 4, Hajdúszoboszlón, Hajdúnánáson 3—3, Balmazújvároson 2, Hajdúsámson, Tiszacsege, Egyek, Vámospércs, Mikepércs, Felsőjózsa, Alsójózsa, Kaba, Földes, Hajdúszovát, Tetétlen 1—1, Hajdúdorog, Hajdúhadház, Püspökladány, Nádudvar 2—2.

DÁL. Hajdú m. kormánybiztos főisp. 60/1919. *Eredeti. Falusi és városi tanácsok tagjainak megválasztása. A távirat kelte április 6.*

136.

SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ A TANÁCSVÁLASZTÁSOK LEBONYOLÍTÁSÁRÓL

Debrecen dolgozó népéhez!

A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendelete értelmében a munkások, katonák és földművesek helyi tanácsa megválasztását e hó 8-ára, keddre tűzik ki és a választás napjára általános munkaszünetet rendelünk el.

A Tanácsköztársaság csak a dolgozó népnek adja meg a választó jogot. Választók és tanácstagokká választhatók nemre való tekintet nélkül mindazok, akik 18. életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek, mint munkások vagy alkalmazottak. Választók és választhatók továbbá a vörös hadsereg katonái, valamint a Tanácsköztársaságnak azok a hasznos munkából élő munkásai és katonái, akik munkaképességüket egészben, vagy részben elvesztették.

Nem választók és nem választhatók azok, *a)* akik nyereség szer-

zése céljából bérmunkásokat alkalmaznak; *b)* akik munkanélküli jövedelemből élnek; *c)* kereskedők; *d)* lelkészek és szerzetesek; *e)* elmebetegek és gondnokság alatt állók; *f)* akiknek politikai jogai fel vannak függesztve.

A szavazás a szavazatszedő bizottságok előtt titkosan, a jelöltek nevét tartalmazó listák leadásával történik a városnak következő helyein reggel 8 órakor kezdődőleg:

Első számú szavazatszedő bizottság: Munkásotthon (Margitfürdő); II. számú szavazatszedő bizottság: Árpád-téri iskola; III. számú szavazatszedő bizottság: Vígkedvű M. utcai iskola; IV. számú szavazatszedő bizottság: Vas- és Fémipari szakiskola; V. számú szavazatszedő bizottság: Városháza közgyűlési terme; VI. számú szavazatszedő bizottság: Vármegyeháza díszterme; VII. számú szavazatszedő bizottság: Csapó utcai iskola; VIII. számú szavazatszedő bizottság: Gazdasági Akadémia.

A munkások, katonák és földműves szegények debreceni tanácsába 210 tanácstag választandó.

A választási bizottság.

A hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák debreceni egyesülete szavazati joggal bíró tagjai a Munkások-, Katonák- és Földműves-szegények tanácsának választására a szavazó lapokat a Hadigondozó Hivatalnál (vármegyeháza) reggel 7 órától kezdve átvehetik. A tagsági igazolványt hozzák magukkal.

Járási tanácsválasztások a vármegyében. A vármegyei direktórium a választásokat április 10-re tűzte ki, míg a vármegyei tanácsválasztások 14-én lesznek.

Népakarat, 1919. április 8. Ma lesz a tanácsválasztás Debrecenben.

137.

„MINDEN PROLETÁR SZAVAZZON"

Debrecen dolgozó népe ma az urnák elé járul, hogy imponáló erővel kifejezést adjon annak a szent és megingathatatlan meggyőződésének, hogy a világ sorsának intézését a proletariátus kezébe kell letenni.

Nemcsak olyan jog ez a szavazás, amelyet most elsőízben gyakorol a dolgozók hada, hanem kötelesség is, amelynek elmulasztása vétek a proletariátus forradalma, a proletárdiktatúra ereje ellen.

Kötelesség, amely elől egyetlen proletár sem térhet ki akkor, amidőn ennek a szavazásnak egyúttal történelmi jelentősége is van, mert azt a nagy utat jelzi, amelyet a dolgozók millióinak még meg kell tenniök addig, amíg kiépül az az új világrend, amelyben a munka diadala, erkölcsi és fizikai ereje fogja kormányozni az egész világot. Százszorosan kötelesség pedig azért, mert kifelé is, befelé is erőmértéke lesz annak a hatalmas energiának, amely a proletárdiktatúrát Magyarországon megteremtette és világító fáklya azoknak a népeknek, amelyeknél az eszme még vajúdik és amelyek még eddig nem léptek rá a világboldogságot jelentő útra. Világító fáklya lesz a többi nép számára, amelynek fénye messze lobogtatja majd a proletár uralom vörös zászlaját.

Minden proletár szavazzon azért is, mert ezzel is ki kell vennie a maga részét abból a nagy alkotó munkából, amely Magyarországon most folyik és mert a proletariátust a forradalom érdekei kötelezik ennek a munkának az ellenőrzésére és azoknak a tanácsoknak a megalakítására, amelyek a proletárdiktatúra, a Magyar Tanácsköztársaságnak — dolgozó férfiaknak és dolgozó nőknek egyaránt — ezzel a szavazással kell megmutatni törhetetlen elszántságát és megingathatatlan akaratát arra, hogy az új világrend megalkotását minden eszközzel és minden erővel elő fogja segíteni. A debreceni proletariátusnak az urnák előtt ma azt kell bizonyítani, hogy semmitől se fog visszariadni akkor, ha forradalmának és diktatúrájának a megvédelmezéséről lenne szó.

Egyetlen proletár sem maradjon el az urnák elől, Debrecen minden dolgozó férfija és asszonya ott legyen és adja le szavazatát azokra a jelöltekre, akik régi, elszánt, megbízható, minden veszedelmen át megedzett harcosai a proletár érdekeknek és akiknek a feladata az, hogy Debrecenben a proletár világrend szellemében rendet, munkás életet és tisztességes életfeltételeket teremtsenek meg.

Népakarat, 1919. április 8. *Fenti címen.*

138.

A DEBRECENI SAJTÓELŐADÓ JELENTÉSE A TANÁCSVÁLASZTÁSOKRÓL

A Hajdú vármegyei tanácsválasztások eredményeiről most érkeztek be a tudósítások. Megállapítható, hogy a legtöbb helyen a hivatalos névsor ment keresztül. Kabán megbukott a proletárlista, mert a jegyző a kisgazdákkal összejátszva a gazdakörben és a függetlenségi kaszinó-

Szavazó-liszta

a debreczeni munkás-, katona- és földmives-szegények tanácsa választására.

Név és foglalkozás

Hruz a Lőrincz vasmunkás
Kolmann Ferencz vasmunkás
Vág István vasmunkás
Hányoki Lajos vasmunkás
5 Nagy Károly vasmunkás
Szabó Lajos vasmunkás
Papp János vasmunkás
Orbán Lajos vasmunkás
Kubán Farsoca vasmunkás
10 Sajtos János vasmunkás
Hilmayer János vasmunkás
Oláh Gyula vasmunkás
Nagy József vasmunkás
Lőrincz György vasmunkás
15 Weiss Gyula vasmunkás
Szabó János vasmunkás
Pészkás István vasmunkás
Papp Gyula vasmunkás
Biró Albert vasmunkás
20 Szabó János vasmunkás
Bazsika István vasmunkás
Kozma Lajos famunkás
Harker Kálmán famunkás
Szujkó Géza famunkás
25 Nyiri József famunkás
Major Imre famunkás
Nagy Géza famunkás
Diencz Árpád famunkás
Hajdu János famunkás
30 Gyányi József famunkás
Mercsics József famunkás
Boldizsár István famunkás
Kabai József famunkás
Lakatos Imre famunkás
35 Oláh Lajos famunkás
Marczsán János famunkás
Szabó József kárpitos
Nagy Róza kefegy munkásnő
Németh Gábor kefegy munkás
40 Vedres István kefegy munkás
Nagy János acsmunkás
Perenczi Sándor acsmunkás
Tomaszán György acsmunk.
Csapó Miklós acsmunkás
45 Kis András acsmunkás
Hatvani János acsmunkás
Varga Gábor épitő munkás
Palfi József épitő munkás
Labancz András ép. munkás
50 Tóth János épitő munkás
Tarcsa Gábor épitő munkás

Név és foglalkozás

Nagy János épitő munkás
Nagy József épitő munkás
Székely Lajos épitő munkás
55 Szabó Ferencz épitő munkás
Kaszás István épitő munkás
Barczsa Lajos épitő munkás
Nyári Mihály épitő munkás
Gyulai János épitő munkás
60 Nagy János épitő munkás
Kallai Bálint épitő munkás
Biró János épitő munkás
Haranyozó András ép. munkás
Kulcsár István épitő munkás
65 Szabó István épitő munkás
Hasznagy József vasutas
Nagy Lajos vasutas
Csathó Béla vasutas
Svejk Gusztáv vasutas
70 Sepreny Béla vasutas
Debi Béla vasutas
Wirth György vasutas
Svab István vasutas
Sipos László vasutas
75 Szilasi Mihály vasutas
Kiss Albert vasutas
Balázs Sándor vasutas
Lehoczky Imre vasutas
Sinay Gábor vasutas
80 Csukás József vasutas
Medveczky János vasutas
Szabó Mihály vasutas
Csendes Imre vasutas
Kovács János vasutas
85 Bertha István vasutas
Gero Mátyás vasutas
Halvard Sándor vasutas
Kiss Lajos vasutas
Mihók Gyula vasutas
90 Kiss Mihály mész fuvó
Verebuszky Lajos nyomdász
Kajcsa János nyomdász
Botos Sándor nyomdász
Schmoll János nyomdász
95 Bartha József nyomdász
Berger Kálmán nyomdász
Erdélyi károly nyomdász
Mária Zoltán nyomdász
Szabó Kálmán nyomdász
100 Fémek István nyomdász
Nagy Károly nyomdász
Tarcsák Samu nyomdász

Debreczeni szavazólista az áprilisi tanácsválasztásokon

ban külön listát állított össze, amelyen jóformán csupa kisgazda szerepelt. A választási puccsnak az eredménye, mert a mezőgazdasági munkásokat tegnap a szavazás ideje alatt a kültelkeken dolgoztatták. Boda József kabai jegyzőt letartóztatták, a gazdakört és a függetlenségi párt kaszinóját pedig feloszlatták.

Püspökladányban ellenforradalmi üzelmek miatt 10 embert letartóztattak.

* * *

A választások lelkes hangulatban folynak. Az eredményt este 9 órakor hirdetik ki. Bizonyos, hogy a hivatalos lista változatlanul keresztül fog menni. Délután 5 óráig kb. 40 000 szavazatot adtak le.

* * *

Az Alsó- és Felső józsáról, Hajdúszovátról és Mikepércsről beérkezett jelentések szerint ezen községekben a hivatalos listát változatlanul elfogadták. Téglásról szintén ez a jelentés érkezett, hogy ott a hivatalos lista győz. Ez utóbbit azért említem meg külön, mert kétséges volt, hogy Téglás község lakossága változatlanul elfogadja-e a hivatalos jelöltek listáját.

PI. Arch. B. M. 1920—36—453 (1642). *Eredeti. A jelentés kelte 1919. április 8.*

139.

A NAGYVÁRADI SAJTÓELŐADÓ JELENTÉSE A VÁLASZTÁSOKRÓL

A Bihar megyei községekben lefolyt választások eredményéről most érkeznek be a tudósítások. Az eddigi anyagból megállapítható, hogy a községek túlnyomó nagy részében a proletárlista győzött. Nagyváradon még folyik a szavazás. Eddig 25 ezren szavaztak le. Számos listán változtatás van, ezek a javítások azonban az egyes szakszervezetek különleges belső érdekeire vezethetők vissza.

Felvette: Benedek.

PI. Arch. B. M. 1920—36—453 (1642). *Eredeti. A jelentés kelte 1919. ápr. 8.*

SAJTÓBESZÁMOLÓ A DEBRECENI TANÁCSVÁLASZTÁSOK EREDMÉNYÉRŐL

Hát ez is választás? Ez is népakarat nyilvánítás? Hiszen sehol sem látjuk az „éljen szeretett képviselőjelöltünk"-kel díszített zászlókat lengetni a házak tetejéről, nem látjuk a fő, legfőbb, legeslegfőbb korteseket ágálni a csapszékekben, nem látjuk a pálinkától meggyulladt szomorú, részeg embereket kurjongatni az utcákon, nem látjuk a választási börzéket, nem látjuk az értelmiségtől túlzsúfolt főispáni előszobát, nem látjuk a választó polgárok szabad akaratának megnyilvánulásán őrködő zsandárokat, — hát a proletár uralom a magyar választások minden hagyományát, minden fajú jellegét megölte?

Meg bizony, alaposan megölte! A mágnás dzsentri és plutokrata vezetéssel berendezett egész régi világ minden bűnével, minden szennyével a temetőbe került és sírjára most borítja rá a hantokat a proletár választórendszer, amelynek az a feladata, hogy a tanácsválasztásokkal megteremtse a proletárállam alapjait. Amint a burzsoá állam és proletárállam között olyan különbség van, mint ég és föld között, azonképpen a törvényhozó szervét, az alkotmányozó testületének struktúráját, a választási rendszerének a lelkét is évezredek, világok választják el amazétól. A burzsoá államot a lelkek elnyomása és megkeserítése, néhányszáz kiváltságosnak a terrorja és a vesztegetés, meg a többi megszámlálhatatlan eszköze a gonoszságnak tartotta fenn, amit a korrupció gyüjtőnévvel lehet megjelölni. A proletártömegek egyetlen megmozdulása hívta életre és az a milliónyi ember fogja kiépíteni alkotó, teremtő munkájával *(a proletárállamot. — szerk.)*. A proletárállam törvényhozó testülete tehát azokból állhat, akiket a munkából élők a maguk soraiból azért választanak, hogy ott, ahova küldik őket, egyedül és kizárólag a munkásság akaratát juttassák érvényre. A proletárerkölcsök a munkásképviselőtől csak egy kvalifikációt követelnek; hogy ízig-vérig munkás legyen, a proletárforradalom szellemében dolgozzék, a munkásérdekek győzelemre juttatásáért. A városi és falusi tanácsválasztások a magyar várost és magyar falut alakítják újjá. A városi és falusi tanácsok a város és falu hatalmi szervei lesznek, a korrupt klikkek helyébe lépnek, mint a dolgozó városi és falusi nép sorsának helyi irányítói. *Emiatt mindenki csak arra szavazzon, aki* küzdeni akar és küzdeni képes a proletáreszmék megvalósításáért.

Debreceni Független Újság, 1919. április 8. Tanácsválasztások.

„TESTET ÖLTÖTT A PROLETÁR AKARAT"

Debrecen dolgozó népe ma talpra állt a forradalmi tanácskormány hivó szavára és tanulságot tett arról, hogy ennek a városnak a proletársága mélyen átérezte és tökéletesen megértette a változott idők, változott korszellemét. Nem akadhat mostmár senki, aki akár legbensőbb énjében is kétségbe merné vonni azt a hatalmas igazságot, hogy a dolgozó proletariátus kormányzása az igazi, a becsületes, a tiszta szándékú, az egyetlen helyes kormányzás. Nem akadhat senki, aki el ne ösmerje, hogy azt a társadalmi rendet, amelyet ez a kormányzás megteremteni az idők teljességében és a fejlődés törvényszerű szükségességében elhivatott, a magyar proletariátus úgy fogja felépíteni, hogy ennek az építkezésnek minden tégladarabja mértani pontossággal fog beleilleni a nagy épületbe.

A ma lefolyt választás imponáló erőpróbája volt a debreceni proletariátusnak, annak a dolgozó népnek, amelyet a lerombolt kapitalista rend nemcsak testi rabszolgaságban tartott, de amelynek lelkét is rabbilincsekbe verte. Ma megdönthetetlenül megállapítást nyert, hogy a proletariátus testi munkáját ki tudta szipolyozni a kapitalista rend, de a lelkiismeretét annyi évtized állandó üldöztetése, fogvicsorító zsarnoksága és elkeseredett dühöngése árán se tudta elaltatni. Március 21-én mindent elsöprő erővel szólalt meg ez a lelkiismeret, a mai nap pedig bizonyságát adja, hogy a magyar proletariátus tisztánlátó szemmel figyeli az eseményeket és határozott tudattal tudja, hogy az az út, amelyre március 21-én rálépett, fogja a világot elvezetni ahhoz a mindeneket éltető és melengető rendhez, amelynek neve: Kommunizmus.

Fegyelmezett rendben, imponáló csendben teljesítette a debreceni proletariátus azt a kötelességét, hogy megválassza a sorai közül azokat, akiknek feladatuk lesz az új világrend kiépítésében közremunkálkodni... *Nem részegeskedő személyek járultak az urnák elé.*

Nagy feladat, hatalmas munka vár azokra, akik felé ma a debreceni proletariátus bizalma fordult... *Most már végre kell hajtani a feladatokat.*

Bizonyos, hogy a debreceni proletariátus, amely ma olyan erőteljesnek és elszántnak mutatkozott az építés munkájának elősegítésében, — éppen ilyen erőteljesnek és fegyelmezettnek mutatkozik majd a szükséges ellenőrzésben és kritikában is. Ebben a tudatban üdvözöljük a debreceni munkások, katonák és földmüves szegények tanácsát.

Népakarat, 1919. április 9. *Fenti címen.*

„MEGINDULT A LAVINA". A VÁLASZTÁSOK ÉRTÉKELÉSE

A haladás, a világtörténelemnek ez a minden változás és sokféleség ellenére is örök érvényű igazsága alaposan meg szokta tréfálni azokat az embereket és osztályokat, melyek csökönyösen ragaszkodnak a mindenkor létező állapotokhoz. A maradiságnak ezek a megrögzött apostolai, mikor hosszú idő elteltével már-már kénytelenek volnának beadni derekukat valamelyik újítás sürgető szükségének, egyszerre csak azon veszik észre magukat, hogy a föld közben nagyot forgott alattuk..., *nincs engedmény* és mostmár megindult a lavina.

Mert a lavina nehezen indult meg, de ha egyszer mozgásba jött, nincs olyan emberfia, aki rögtönzött gátakkal útját állhatná a mindent magával ragadó iszonyatos lezuhanásnak.

Ilyen lavina a magyar proletariátus forradalma és a világtörténelemnek azok a kipellengérezett lekésettjei, akik a nagy fordulat látására ijedten kapkodnak fűhöz-fához: a magyar burzsoázia tőkései és bérencei.

Hosszú esztendőkön keresztül egyebet sem tett ez az uralkodó osztály, mint azon törte a fejét, milyen új ürügyekkel zárhatná ki a gazdaságilag amúgyis kizsákmányoltakat a politikai jogokból. Valósággal boszorkányos szemfényvesztéssel odázták el a mindenkori kormányok az annyiszor megígért általános választójog valóraváltását s míg ez a bűvészmutatvány minden idejüket igénybe vette, nem vették észre, hogy el fog következni az az idő, mikor szívesen teljesítenék ezt a természetes követelést, de akkor már késő lesz és a diadalmas proletariátus nem fog megelégedni ezzel a reformminimummal, hanem túlmegy rajta és egy csapással tiszta helyzetet teremt... *Új életet vonz magához.*

A magyar burzsoázia görcsösen kitartott amellett, hogy nem ad választó jogot. *Elzárkózott minden engedmény elől.* Természetes szükségszerűség volt, hogy Oroszországot, melynek burzsoáziája még a miénknél is csökönyösebben elzárkózott minden reform elől, Magyarország kövesse a szociális forradalom utján.

Népakarat, 1919. ápr. 9. Megindult a lavina.

143.

A DEBRECENI TANÁCSVÁLASZTÁSOK EREDMÉNYE

Jegyzőkönyv.

Felvétetett Debrecenben a választási bizottság által tartott ülésen a Városháza 36-os számú szobájában 1919. április hó 8-án.

Jelen voltak alulírottak.

Az ülésen Török Gábor elvtárs elnökölt. Megállapíttatott: leadatott összesen negyvenezeregyszázhuszonhárom szavazó lap, amelyből harminchétezernégyszáztizenöt minden igazítás nélkül tisztán adatott le. Megállapíttatott ezek után, hogy a hivatalos szavazólap óriási többséggel megválasztva lett, ennek alapján a Debrecen város közönsége végérvényesen megállapítja, hogy az összes elvtársak és elvtársnők között feltétlenül és minden kétséget kizárólag a mellékelt szavazó listán levő elvtársak és elvtársnők választattak meg a debreceni munkás, katona és földműves szegények helyi tanácsába.

Kmf.

Vági István sk. Török Gábor sk. Hajdú János sk. dr. Lefkovics Vilmos sk. Pál János sk. választási bizottsági tagok.

1 drb. melléklet szavazólap. Magyar Tanácsköztársaság Városi Direktóriuma Debrecen pecsétje.

PI. Arch. Belügyi Népbizt. MKFT választások (Hajdú m.) *Eredeti. Ezzel a kérdéssel foglalkozott a Népakarat 1919. április 10-i cikke is.*

144.

SAJTÓJELENTÉS A FÖLDES KÖZSÉGI VÁLASZTÁSRÓL

A tanácsválasztások az egész megyében befejeződtek. Földes község kivételével mindenütt győzött a hivatalos lista. A direktórium a földesi választást, ahol szabálytalanság történt, megsemmisítette és vasárnapra új választást tűzött ki.

PI. Arch. B. M. 1920—36—453 (1701). *Eredeti. A jelentés kelte 1919. április 10.*

Debreceni Állami Levéltár

Jegyzőkönyv

Felvétetett Hajdúnánáson 1919 április 7-i a Bocskai vendéglőben a forradalmi kormányútanács 3.267 sz. rendeletes értelmében Hajdúnánáton megalakítandó helyi „Munkás Katona és Földmivestanács" tagjainak megválasztása tárgyában a II. kerületből.

Jelen voltak:

Szalóczi Imre, Szabó László, Hajdú Miklós választási bizottsági tagok, Bán Gyula és Berenyi Géza jegyzőkönyvvezetők.

A választási bizottság a szavazás megkezdésének idejét reggel 9 órára tűzi ki, amikor is a szavazatok beszedése megkezdetvén, az az alábbi sorrendben folytatlatott:

Kr.	Házlam	Név	Foglalkozás
1.	2154	Nagy Sándor	földmives.
2.	221	Gál Lajos	kerek segéd
3.	1326	Nyakas Sándor	tanító
4.	1201	Horváth Antal	kov. segéd.
5	1388	Doma Béla	kőmives segéd.
6	1856	Kéki Sándor	" "
7	1727	Bocsár Sándor	földmives
8	1363	Kamia Gábor	korálkalmazott
9	1295	Kántor Gábor	földmives
10	1292	Seres Sándor	"
11	1620	Seres András	"
12	1620	Seres Andrásné	"
13	2083	Magi Mátyás	"
14	1899	Magi Mátyás	"
15	1982	Sebestyén Sándor	"
16	1298	Lukács Ignác	

Debreceni Állami Levéltár

Jegyzőkönyvrészlet a hajdúnánási tanácsválasztásról

A HAJDÚHADHÁZI MEGVÁLASZTOTT TANÁCS ELSŐ ÜLÉSE

Jegyzőkönyv, felvétetett Hajdúhadházon, 1919. április 9-én tartott falusi tanácsi gyűlésben.

Elnök: Bánhegyesi Géza. Jegyzőkönyvvezető: Tóth Albert vezető jegyző.

Jelen vannak: Ábrók Miklós, Ari József, Bakó Sándor, Balogh Sándor, Bánhegyesi Géza, Bereczki Márton, Bácsi Gábor, Dancsi Miklós, Fazekas Miklós, Fekete Gábor, Fórizs Lajos, Gargya Gergely, Gál József, Gál Sándor, Hunyadi Miklós, Karsai József, Kis Gábor, Sz. Kis Imre, Kiss Sándor, Kis Sándor bíró, Komor Imre, Kosa Sándor, Lakatos Károly, Legoza Márton, G. Nagy Ferenc, B. Nagy Sándor, Nagy Lajos, Ölveti Gábor, Pálfi Gyula, Páll Sándor, Péntek Sándor, Rácz Miklós, Sándor Gábor, Sápi Sándor, Somogyi Sándor, Sőrés József, Szabó Antal, Szabó Bálint, Szabó Gyula, Szabó Mihály, Szabó Sándor, Szathmári András, Szőllős Gábor, Szőllős Sándor, Szőllős Sándor rendőr, Székely Áron dr., Tatár Sándor, Vajda Sándor, Tatár József megválasztott katona-munkás- és földműves szegények tanácsa tagjai, Péntek Sándor, Kis Imre, Fekete Gábor, Szőllős Sándor, Kósa Sándor, Hunyadi Miklós választási szavazatszedő bizottsági tagok.

Elnök a gyűlés szabályszerű egybehívásának megállapítása után azt megnyitja és hitelesítőkül Nagy Lajos, Pálfi Gyula és Szabó Gyula tagokat kéri föl.

51—1919. gy. sz.

Elnök a gyűlés megnyitása után bejelenti, hogy fentnevezettek a f. havi 7-én tartott választás alkalmával a munkás-, katona- és földműves szegények tanácsa tagjaiul megválasztattak.

Határozat: 2126/1919. sz. alatt tudomásul szolgál.

52/1919. gy. sz.

Elnök felkéri a tanácsot, hogy a községi birtokrendező és termelést biztosító bizottságba 3 tagot válasszon meg. Határozat: 2252/1919. szám. A birtokrendező bizottság tagjaiul Dancsi Sándor, Pál Sándor és Ölveti Gábor hajdúhadházi lakosok egyhangúlag megválasztattak.

53/1919. gy. sz.

Előterjesztetik Horovitz Lajos és fia kérése, melyszerint időhaladék arra vonatkozólag, hogy az üzletből folyó hó végéig költözhessék ki.

Határozat: 2117/1919. szám.

Tanács a kérést elutasította azzal, hogy f. hó 14-ig az üzletből okvetlen ki kell költözködnie. Ezzel kapcsolatban elöljáróság utasíttatik, hogy a többi üzletbérlőkkel kötött eddigi szerződéseket folyó hó május 1-évei nyilvánítsa semmiseknek s a nélkülözhető üzlet-helyiségeket újabban megtartandó árverésen kiadni határozza.

Intézőbizottság utasíttatik, hogy az előkészületeket az árverés megtartására tegye meg azonnal, az árverést egy általa meghatározandó napra tűzze ki, az árverést ezen határozat alapján tartsa meg s az üzlethelyiségeket a legtöbbet ígérőknek adja ki.

54/1919. gy. sz.

Dr. Székely Áron orvos kéri, hogy a községháza helyiségében egy orvosi rendelőszoba az orvos részére bocsáttassék rendelkezésre.

Határozat: Tanács az indítvány alapján igyekezni fog, hogy amennyiben a helyiségek száma azt lehetővé teszi, ezen célra egy szobát tart fönn.

55/1919. gy. sz.

Magyar Imre indítványozza, hogy az átvonuló idegenek részére a községházán egy szoba tartassék fönn.

Határozat: tanács egy szobát a lehetőséghez képest az átvonulók részére fönntartani határozza.

56/1919. gy. sz.

Előterjesztetik többek azon indítványa, hogy a téglagyár üzembehelyeztessék.

Határozat: 2253/1919. Tanács utasítja intézőbizottságot, hogy mihelyt megfelelő szenet és meszet beszerezhet, a téglagyárat azonnal helyezze üzembe.

57/1919. gy. sz.

Előterjesztetik Bartha Gyula kérése 30 kg portland cement átengedése iránt.

Határozat: *elutasítják.*

58/1919. gy. sz.

Indítványoztatik, hogy a legelő a legeltetésre már április 14-étől szabaddá tétessék.

Határozat: 2254/1919. kj. szám.

Tanács a legelőt folyó hó 14-étől szabaddá teszi.

59/1919. gy. sz.

Előterjesztetik Szuna László kérése segély felemelésére nézve.

Határozat: Tanács kérelmező havi segélyét 10 koronáról 15 koronára emeli föl.

60/1919. gy. sz.

Bujdosó Imre segélyezés iránti kérésével a népsegélyző bizottsághoz utasíttatik.

61/1919. gy. sz.

Tóth Gábor gyepmester fizetés felemelés iránti kérésével elutasíttatik.

62/1919. gy. sz.

Sípos Gergely utasíttatik, hogy mivel őt eddig az egyház alkalmazta, további fizetés kiutalása iránti kérésével forduljon az egyház vezetőségéhez.

63/1919. gy. sz.

Id. Molnár Gergely segély iránti kérelmével elutasíttatik.

64/1919. gy. sz.

Pósagaz legeltetése betiltatik, használandó s a bikák élelmezésére fordítandó.

64/a—1919. gy. sz.

Előterjesztetik, hogy a IV. tanácsnoki állás üresedésben van, betöltendő.

Határozat: 2260/1919. tanács a IV. tanácsnoki állásra Bakó Sándor hajdúhadházi lakost választja meg. Ezzel a gyűlés berekesztetik.

Hitelesíttetett: 1919. április 10. Tóth Albert sk. jegyző.

DÁL. Hajdúhadház közgy. jkve. *Eredeti.*

146.

A MEGVÁLASZTOTT KOMÁDI MUNKÁSTANÁCS ALAKULÓ ÜLÉSE ÉS TEVÉKENYSÉGE

Jegyzőkönyv, felvétetett Komádiban, 1919. április hó 11. napján a községi munkástanács első rendkívüli közgyűlésén.

Jelen voltak:

Ilisz Lajos, a 12 tagból álló ideiglenes munkástanács elnökének elnöklete alatt Balogh Sándor, N. Ács József, Kiss Gyula, Héder Károly, Molnár Sándor, Bíró Antal, Zörgő István, Nagy József, Lipcsei István, Fábián Béla, Kóti Imre, Vass Lajos, Váczi Bálint, Hajnal Ferenc, Bíró Lajos, Török Gyula, Budai Márton, Csapó Lajos, Kiss Dániel, Vass

József, Farkas János, Szalai Lajos, Kolozsvári János, Simándi Mihály, Darabos László, Szabó László, Paksi Imre, Simándi József, Hajdú Sándor, Farkas Mihály, Polgár Károly, Derecskei Sándor, Samu Péter, Kóti Mihály, Réti István, Gyuricza János, Csikortás Mihály, P. Szabó Lajos.

Összesen 39 és elnök által a gyűlési jegyzőkönyv vezetésére felkért Kajcsa László fjző.

1. Elnök a megjelenteket üdvözölvén

ad 1. A gyűlést megnyitja és a felveendő jegyzőkönyv hitelesítésére Budai Márton és Zörgő István tanácstagokat kéri fel.

2. Főjegyző bejelenti, miszerint a f. hó 9-én megtartott választás alkalmával a jelenlevőkön kívül még a következők választattak meg munkástanács tagoknak: Puskás Márton, Mészáros Károly, G. Polgár János, Héder József, Szabó Lajos, Kincses Gergely, Csébi József, Sz. Nagy Mihály, Kéri László, Seprényi Mihály és Kolozsvári Gergely.

ad 2. Az előadottakat tudomásul veszik.

3. Elnök jelenti, hogy a f. hó 9-i választás alkalmával tulajdonképpen csak a régi 12 tagú munkástanács lett volna 50 tagúra kiegészítendő, minthogy azonban mind az 50 tag újonnan választatott, kéri a tanácsot, hogy kebeléből elnököt válasszon.

ad 3. Jelenlevők egyhangú lelkesedéssel Ilisz Lajos eddigi elnököt választják meg újból tanácselnökké, ki is a bizalmat megköszönve ígéri, hogy azt a jövőben is kiérdemelni és az elnöki állással járó fontos teendők ellátásánál — különösen az eddig elnyomott proletárság érdekeinek védelmezése körül — a legpártatlanabb igazsággal fog eljárni.

4. Molnár Sándor tanácstag bejelenti, hogy a forradalmi kormányzótanács XXVI. sz. rendelete, de meg a kormányzótanácsnál nyert szóbeli utasítása szerint is a munkástanácsnak első kötelessége az ügyek közvetlen elintézésére saját kebeléből 5 tagú intézőbizottságot, azután pedig a járási tanácsba szintén saját kebeléből 9 tagút megválasztani; ez állások szintén titkos szavazással lennének betöltendők, mégis, hogyha a tanácstagok nem volnának megállapodva a jelöltek személyére nézve, felolvassa az elnökség által egybeállított jelölő listát azzal, hogy az azon foglaltak helyett ki-ki legjobb belátása szerint másra is szavazhat. Eszerint az intézőbizottságba: Ilisz Lajos, Farkas János, Balogh Sándor, Szalai Lajos és N. Ács József; a járási tanácsba pedig: Ilisz Lajos, Kiss Gyula, Kolozsvári János, Kóti Imre (Farkas Mihály a háború alatt szerzett fülbaja miatt jelöltetése ellen tiltakozván, helyette) Derecskei Sándor, Puskás Márton, Vass Lajos, Héder Károly és Szabó László lennének jelölve.

ad 4. Összes jelenlevők a titkos választás mellőzését kérik s az intézőbizottságba Ilisz Lajos, Farkas János, Balogh Sándor, Szalai Lajos és N. Ács Józsefet; a járási bizottságba pedig Ilisz Lajos, Kiss

Gyula, Kolozsvári János, Kóti Imre, Derecskei Sándor, Puskás Márton, Vass Lajos, Héder Károly és Szabó László tanácstagokat egyhangú lelkesedéssel megválasztják.

5. Főjegyző úgy saját, mint jegyzőtársai es az összes községi alkalmazottak szolgálatait felajánlja a munkástanácsnak, kérve a tanács pártfogását, jóindulatú támogatását, hogy a mai nehéz viszonyok között is eredményes munka legyen végezhető.

ad 5. Munkástanács szívesen fogadja a felajánlott szolgálatokat s legmesszebbmenő jóindulatáról biztosítja a tisztviselői kart, sőt elnök indítványára sajnálkozását fejezi ki afelett, miszerint csak a választás után értesült arról, hogy a jegyző hivatalból nem lehet ugyan tagja a munkástanácsnak, de választás folytán abban, mint rendes tag foglalhatna helyet, mert ezesetben legalább az osztatlan bizalmat élvező főjegyző mint tag vehetne részt a munkástanács ülésén, míg így ismételten arra kéri fel, hogy mint jegyzőkönyvvezető s a gyűlés irányítója állandóan vegyen részt az üléseken.

6. Több tárgy nem lévén

ad 6. elnök az ülést berekeszti. *Aláírások.*

DÁL. Komádi közgyűlési jkv. 1919. április 11-i ülés. *Eredeti*

* * *

Jegyzőkönyv április 18-ról

Jelen voltak: *azok, akik az április 11-i ülésen.*

7. Elnök a megjelenteket üdvözölvén, a gyűlést megnyitja s a felveendő jegyzőkönyv hitelesítésére Szalai Lajos és Török Gyula tanácstagokat kéri fel.

8. Előadó jegyző jelenti, hogy a kormányzótanács rendeletei és a járási munkástanács elnökének telefon értesítése alapján megválasztandó lenne a helyi birtokrendező és termelést biztosító háromtagú bizottság, valamint a járási tanácsnak helybeli 9 tagja által beválasztandó lenne a járási birtokrendező és termelést biztosító bizottságba szintén három tag, mégpedig utóbbiba, minthogy annak lehetőség szerint állandóan a járás székhelyén kell tartózkodnia, lehetőleg három biharkeresztesi lakos.

Elnök indítványára a helybeli birtokrendező és termelést biztosító bizottságba egyhangúlag Derecskei Sándor, Sz. Nagy Mihály és Vass Lajos komádi; a járási birtokrendező és termelést biztosító bizottságba szintén egyhangúlag Széles Sándor, Kiss Imre és Nagy Károly biharkeresztesi lakosok választattak meg, miről úgy a vármegyei kormányzótanács, mint a járási munkástanács elnöksége e határozat kivonatával értesítendő.

9. Előadó jegyző bemutatja Bihar vármegye tanfelügyelőjének ad 1332 Tf./1919. sz. leiratát, az önálló gazdasági népiskola benépesítése iránti intézkedés tárgyában.

Elnök indítványára egyhangúlag hozatott a következő véghatározat: intézőbizottság utasíttatik az önálló gazdasági népiskola benépesítése céljából szükséges legszigorúbb intézkedések megtételére.

10. Előadó jegyző olvassa a nagyváradi gyermekmenhely igazgató főorvosának folyó évi március 29-én kelt átiratát fővárosi és nagyobb városi szegény proletár gyermekeknek a nyár folyamán a községben leendő elhelyezhetése tárgyában.

Munkástanács egyáltalán nem akarván elzárkózni az emberbaráti kötelesség teljesítése elől, elnök indítványára kimondja, egyhangú véghatározatként, hogy nyaraltatásra elvállal 30 fővárosi, vagy nagyobb városi szegény proletár gyermeket, megszerzendő ezeknek azon örömet, hogy egészségesebb levegő és kielégítőbb táplálkozás mellett örüljenek a szabad természetnek és napfénynek.

11. Elnök bemutatja kertcsőszük fizetés emelés iránti kérelmét. Mint elkésetten beadott, későbbi közgyűléshez utasíttatik.

12. Elnök bejelenti, hogy a községi lovak szénaszükségletének fedezése céljából a község tulajdonát képező 7 közlegelőhöz még 23 közlegelő lenne beszerzendő és a vásártér fel nem használt területe, vagyis a borjúlegelő, mivel az mint ilyen az idén úgy sem használtatik, szintén e célra lenne lekaszáltatandó! Elnöki indítvány egyhangú helyesléssel véghatározatként kimondatik s végrehajtásával az intézőbizottság megbízatik.

13. Elnök indítványozza hogy az utcák, közterek és sárgödrök — az eddigi szokástól eltérőleg — ne adassanak ki a jövőben pénzért apró jószáglegelőnek, hanem ha valakinek apró jószága legel is az említett helyeken, az ne büntettessék; disznófélék azonban e tereken nem legeltethetők.

Indítványozza továbbá, hogy a Vénkert melletti sárgödör kender áztatásra helybeli lakosoknak díjtalanul, vidékieknek az intézőbizottság által meghatározandó díjazás mellett bocsáttassék rendelkezésre, a többi pedig esetleg halászatra is ingyen használtathassék a lakosság által.

Elnök indítványa egyhangúlag véghatározattá emelkedik.

14. Elnök indítványára véghatározatként kimondatik, hogy a dűlőutakat a csőszök kaszálhatják, azonban sem bérbe nem adhatják, sem ők, avagy a földtulajdonosok nem legeltethetik... *A kihagyott napirendi pont a községháza körüli tisztasággal foglalkozik.*

16. Több tárgy nem lévén, elnök az ülést berekeszti. *Aláírások.*

DÁL. Komádi közgyűlési kjv. 1919. ápr. 18-i ülés. *Eredeti.*

* * *

A munkástanács és volt képviselőtestület együttes ülése április 30-án

Jelen voltak: a munkástanács április 18-i ülésén részvevők és a volt képviselőtestület újonnan megjelent tagjai.

17. *Az elnök üdvözli a megjelenteket.*

18. Előadó jegyző bejelenti, hogy a mai gyűlés egybehívását több munkástanácstag kérte a munkástanács feloszlásának kimondása céljából és így ha feloszlás tényleg kimondatik, a régi elöljáróságnak kell helyét újból elfoglalnia s az ügyvezetést átvennie, mert intézkedő szerv nélkül — különösen a mai viszonyok között — a község nem maradhat.

Szalai Lajos munkástanács tag előadja, hogy amennyiben a folyó hó 28-án átvonult mintegy 30 tagú román katonai járőr parancsnokának kijelentése szerint Komádi község is megszállott terület, a munkástanács, mint a tanácsköztársaság szerve elvesztette létjogosultságát, így kell, hogy feloszlását kimondja s helyét a volt elöljáróságnak adja át.

Előadó jegyző az elmúlt hétnek — különben köztudomású eseményeit röviden a következőkben ismerteti:

Folyó hó 22-én a reggeli órákban megjelentek a községben a 3/46. sz. vörös ezred katonái, akik a csendőrség leszerelése után — legnagyobb valószínűség szerint felelőtlen elemek feljelentése alapján — a jelen volt két csendőrt, a munkástanács öt tagját, a helybeli ref. lelkészt, postamestert és másodjegyzőt letartóztatták, azonban főhadnagy parancsnokuk megfelelő igazolás után őket szabadon bocsátotta. Másnap a tulajdonképpeni vörös katonaság hirtelen elvonult, visszamaradt azonban Papp Sándor nevű egyén vezetése alatt — amint az f. hó 27-én kiderült — minden megbízatás nélkül, így tehát saját elhatározásuk alapján egy — sajnos — helybeli emberekből álló vörös katona különítmény, mely f. hó 27-én szinte fejvesztett meneküléssel hagyta itt a községet, addig a legnagyobb rettegésben és izgalomban tartván a község egész lakosságát. A különböző rémhírek hatása alatt, minthogy állítólag Körösszakálban már voltak román járőrök, némi információ szerzése céljából az elöljáróság, illetve munkástanács négy tagja átment folyó hó 28-án délután az ottani elöljárósághoz, azonban nem érkezhettek be a községbe, mert a szélső háznál már találkoztak a fent írt román járőrrel.

ad 18.

Hosszas eszmecsere és vitatkozás eredményeként a volt elöljáróság élénk tiltakozásának előadó jegyző és elnök érvelései és kérése folytán történt megdöntése s a munkástanács feloszlásának kimondása után, a régi előljáróság helyét elfoglalja.

19. Több tárgy nem lévén, elnök az ülést berekeszti. *Aláírások.*

DÁL. Komádi közgyűlési jkv. 1919. ápr. 30-i ülés. *Eredeti.*

SAJTÓBESZÁMOLÓ A DEBRECENI MEGVÁLASZTOTT TANÁCS ELSŐ ÜLÉSÉRŐL

A munkások, katonák és földműves szegények debreceni tanácsa tegnap du. 5 órakor ülést tartott Török Gábor elvtárs elnöklésével a vármegyeháza nagytermében.

Török elvtárs lendületes megnyitó beszédben üdvözölte a tanácsot, mint azoknak a képviselőit, akik hosszú időkön át elnyomottak és kuzsorázottak voltak, és ime felszabadultak.

1914-ben, mondotta Török elvtárs, a most letört osztály olyan merészen viselkedett, olyan semmiházinak tartotta a munkásságot, annyira lekicsinyelte a dolgozó népet, hogy beleviitte egy világégésbe. Olyan jól gúzsba kötötték az emberiséget, hogy ilyen rettenetes világkatasztrófát véltek felidézhetni anélkül, hogy annak következményeitől tartottak volna. Ezek a következmények azonban most mégis mutatkoznak. Ahonnan a háború elindult, kelet felől, Oroszországból indult el a világ felszabadításának tűzcsóvája is. Elindult pedig azért, mert az az osztály, — amely véres kábulatában belehajtotta az emberiséget a világháború katasztrófájába, — amikor már látta, hogy minden elveszett, akkor is még mindig nem a népek, hanem a kapitalizmus békéjét akarta megcsinálni és csak hazug jelszónak használta fel a népek békéjét, amikor a békekötés már a teljes kimerülés jele volt.

Az eszme diadala.

A burzsoázia azonban tévedett, amikor azt hitte, hogy bűnös játékát büntetlenül folytathatja, mert a háború, amennyire meggyötörte és megkínozta az emberiséget, annyira felélesztette bosszúvágyukat és annyira a lelkükbe véste a feltörekvés gondolatát.

Először Oroszország népe ébredt fel és megteremtette a proletáriátus diktatúráját és jelezte ezzel azt is, hogy a hadisarcot, amelyet a nép munkájából és verejtékéből sajtoltak volna ki, nem hajlandó megfizetni. Oroszország ekkor segítségért kiáltott kelet és nyugat felé, de mi magyarok sem akartuk meghallani orosz testvéreink hívószavát és tovább védtük annak a burzsoáziának a vagyonát, amely bennünket évszázadokon át kizsákmányolt és megsarcolt. Másfél év kellett hozzá, míg Magyarországon beigazolódott, hogy nem lehet a burzsoáziával együtt haladni.

Az októberi forradalom jó volt arra, hogy ezt beigazolja, mert láttuk, hogy a nyugati burzsoázia szét akarja szedni, le akarja törni Magyarországot. Hát mi sem fizetünk hadisarcot, megcsináltuk a proletár diktatúrát, nem ösmerünk országhatárokat, de nem hagyjuk, hogy

proletártestvéreink továbbra is a nyugati kapitalisták szolgaságában szenvedjenek.

Győz mindenütt a proletárság.

Az eszme, amely nálunk a proletárdiktatúrát megteremtette, olyan, hogy végigszáguld az egész világon. Nyugaton is le fog sújtani a proletárok ökle a burzsoáziára, amint már le is sújtott Bajorországban és Szerbiában is. Azok a szocialisták, akik egy negyed századon át küzdöttek, megtanultak keservesen tűrni attól a burzsoáziától, amely most nyög a proletároköl csapásai alatt. Ha a burzsoázia nem zavarja a munkánkat, ők is részesednek majd az új rend előnyeiben, de az olyanokra, akik a mi szent eszméink szerint megvalósult társadalmunkat meg akarják bénítani, kíméletlenül le fogunk csapni. Azok reszkessenek a lesújtó proletár ököltől.

Török elvtárs ezután lelkes szavakkal emlékezett meg arról a nagyszabású építő munkáról, amelyet a proletáriátus most folytat és végül annak a kívánságának adott kifejezést, hogy a tanácsnak legyen ereje és rettenthetetlen bátorsága azokat a hatalmas feladatokat elvégezni, amelyek reá várnak.

Vághi elvtárs felszólalása.

Utána Vághi István elvtárs szólalt fel, aki kijelentette, hogy 40 ezer proletár képviseletében ül ma együtt a tanács. Minden egyes tagjának dolgoznia kell, de a munkából elsősorban azoknak az elvtársaknak kell kivenniök a részüket, akiket a mai ülés a különböző tisztségekre megválaszt. Az a küzdelem, amely idáig eljuttatta a proletáriátust, még nem állt meg. Egészen bizonyos, hogy a kapitalizmus megkísérli, hogy első kábultságából feltápászkodjon.

Megkísérli minden eszközzel, hogy megingassa a proletárdiktatúra alatt a talajt. Meg vagyunk azonban győződve arról, hogy vissza már nincs, csak előre. Az az ingás-lengés, amely a forradalmat október óta jellemezte, most fix pontra jutott. A diktatúrának az a jellege, hogy minden ellentmondás nélkül, tisztán a proletár érdekeket biztosító rendeletekkel dolgozik, amíg megépítette azt a palotát, amely a proletár boldogulást jelenti.

Megnyitottuk az utat az igazi egyenlőség, az igazi szabadság és az igazi testvériség felé. Ma még rombolunk, ma még összetörünk mindent, ami régi, leromboljuk a szokásokat, az eszméket és a gondolatokat, amelyek sérthetetlenek voltak. De építünk is és bár nem ígérünk márholnapra minden jót, azonban adni akarunk és ha összhangban becsülettel elvégezzük a munkánkat, akkor mindenesetre adni is fogunk... *Ismerteti az intézőbizottságok személyi állományát.*

Ezután Lefkovits Vilmos elvtárs ismertette a tanácsok szervezetét és működési körüket, majd elfogadta az ülés azt a javaslatot, hogy a 3-as honvédlaktanyát Dózsa laktanyának, a 39-es laktanyát Táncsics

laktanyának, a 16-os laktanyát Petőfi laktanyának, a 2-es huszárlaktanyát Marx laktanyának.. nevezzék el.

Az ülés Török elvtárs lelkes, munkára hívó szavaival végetért.

Népakarat, 1919. április 13. A munkások, katonák és földműves szegények tanácsának ülése.

A munkástanács első üléséről a sajtóelőadó jelentést tett a Sajtóügyi Népbiztosságnak, megemlítve, hogy az összes megválasztottak részt vettek. (Lásd PI. Arch. Sajtóügyi Népbizt. Vid. csop. 24/23.)

148.

A DEBRECENI MUNKÁS, FÖLDMŰVES ÉS KATONATANÁCS ELSŐ ÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE

Jegyzőkönyv.

Felvétetett Debrecenben a f. hó 8-án megválasztott munkás, katona és földműves szegények tanácsának első alakuló üléséről f. hó 12-én. Az alakuló ülés a vármegyeháza díszteremében tartatott meg. A gyűlésen Török Gábor elvtárs, Hajdú János elvtárs és Vági István elvtárs elnököltek. A gyűlés tárgya a bizottságok és intézőbizottságok s tanácsokba való kiküldetések megválasztása volt. A megválasztások egyhangúlag történtek meg.

Megválasztatott a VÁROSI INTÉZŐ BIZOTTSÁGBA Hajdú János, Török Gábor, Vági István elvtársak mint a munkástanács elnöksége, Pányoki Lajos, Pál János, Laboncz András, Voith György, Handler Gyula, Lefkovics Vilmos, Bartha István, B. Szabó Ferenc, Nagy Géza, Hubert József, Vági Gábor, Major Imre, Bruzsa Lőrinc, Hatvani Sándor, Szántó Dezső, Oláh Gyula és Horváth Sándor mint az intéző bizottság tagjai. A VÁRMEGYEI TANÁCSTAGOK KÖZÉ MEGVÁLASZTATTAK: Nagy Lajos, Szepesi Albert, Fülöp Miklós, Kozma A. Lajos, Laboncz András, Pál János, Török Gábor, Csató Béla, Hajdú János, Vági Gábor, Lefkovics Vilmos, Handler Gyula, Hubert József, Nagy Géza, Fülöp Ödön, Szabó János famunkás, Kapusi János, Vági István, Zsuga Imre, B. Szabó Ferenc, Nagy Lajos földmunkás, Angyal Károly, Nagy Károly, Kolman Ferenc, Gyányi József és Laboncz István elvtársak. A KÖZPONTI JÁRÁS TANÁCSTAGOK KÖZÉ MEGVÁLASZTATTAK: Szepesi Albert, Kolman Ferenc, Orbán Lajos, Nagy János kőműves, Sajtos János, Boldizsár István, Szabó Ferenc kőműves, Sváb István, Csató Béla, Varga Gábor, Botos Sándor, Angyal Károly, Szántó Dezső, Vági Gábor, Eszenyi István, Kovács Lajos, Lehóczky

ÁLLAMHATALMI ÉS ÁLLAMIGAZGATÁSI SZERVEK HAJDÚ-BIHAR MEGYE TERÜLETÉN

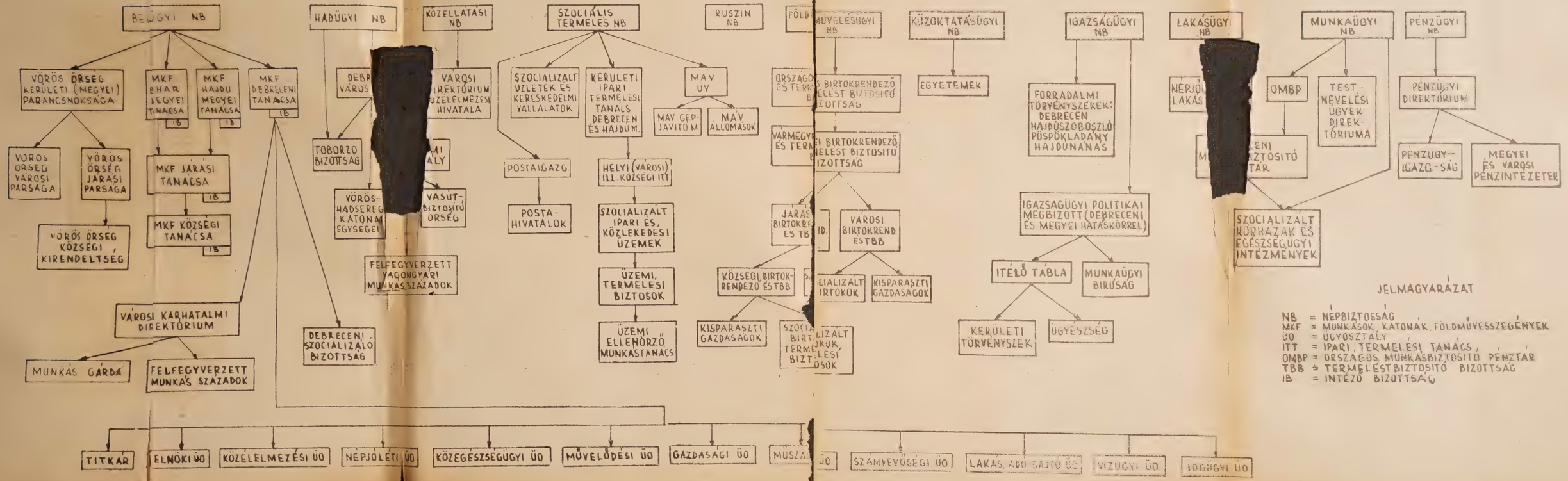

JELMAGYARÁZAT

NB = NÉPBIZTOSSÁG
MKF = MUNKÁSOK, KATONÁK, FÖLDMŰVESSZEGÉNYEK
ÜO = ÜGYOSZTÁLY
ITT = IPARI, TERMELÉSI TANÁCS,
OMBP = ORSZÁGOS MUNKÁSBIZTOSÍTÓ PÉNZTÁR
TBB = TERMELÉSTBIZTOSÍTÓ BIZOTTSÁG
IB = INTÉZŐ BIZOTTSÁG

Imre, Reisinger József, Hatvani Sándor, Nagy Sándor, Nagy Lajos, és Újlaki Lajos elvtársak. A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI JÁRÁSI TANÁCS TAGOK KÖZÉ MEGVÁLASZTATTAK: Kozma A. Lajos, Kapusi János, Szabó Imre, Szajkó Géza, Kovács János, Fazekas István, Disznós Árpád, Szabó József, Sváb Gusztáv, Barta József, Nánási Lajos, Demetrovics Dezső, Behán Pál, Zimmer Lajos, Kerékgyártó Gyula, Bíró Albert és Szabó József famunkás elvtársak. HAJDÚSZOBOSZLÓI JÁRÁSI TANÁCSTAGOK KÖZÉ MEGVÁLASZTATTAK: Fülöp Miklós, Papp János, ifj. Nagy János ács, Gerdán János, Karcag Gyula, Sipos László, Erdei Károly, Zsuga Imre, Fülöp Ödön, Kolman Ignác, Gerő Mátyás, Marozsán János, Vedres István, Sándor Pál, Szabó Kálmán, Nyíri József és Makai Istvánné elvtársak.

A tanácsok országos kongresszusára a helyi tanács tagjai egyhangúlag Török Gábor, Lefkovics Vilmos és Nagy Lajos elvtársakat választotta meg Debrecen város részéről.

Végül a debreceni birtokrendező és termelés biztosító bizottság tagjaiul egyhangúlag Petrucz Imre, Szabó Gábor és Fülöp János elvtársak választattak meg.

A tárgy kimerítése után az alakuló gyűlés a tanácsköztársaság és a forradalmi kormányzótanács, valamint a népek internacionáléjának üdvözlése után az ülést berekesztette.

Kmf. A városi direktórium tagjai, mint a tanácsülés elnöksége. Török Gábor sk. Magyar Tanácsköztársaság Városi direktóriuma Debrecen pecsétje.

PI. Arch. Belügyi Népbizt. MKFT választások (Hajdú m.) *Eredeti. A Debreceni Független Újság 1919. április 13-i száma: A debreceni tanács megalakult címen e kérdéssel foglalkozik.*

149.

„A VÁROSI ÉS MEGYEI ELÖLJÁRÓK NÉVSORA"

Városi direktórium: Török Gábor, Vági István, Hajdú János. Városparancsnok: Csathó Béla. Vörös őrség politikai megbízottja Bartha István. Kerületi szárnyparancsnok: Rostás István. Kerületi vörös őrségi politikai megbízottak: Gerster Géza, Klein Béla. Karhatalmi parancsnok: (régi) Budai Aladár. Karhatalom politikai megbízottja: Nagy Géza.

Megyei direktórium: Szepessi Albert, Kozma Lajos, Fülöp Miklós Vármegyei politikai megbízottak: Papp József, Víg István.

Megyei Vörös Őrség parancsnoka: Nagy Lajos.
Megyei toborzó biztosok: Hegyi Imre, Vajon István, Gyirke János.
Vörös Hadsereg politikai megbízottja: Czmór Béla.

Debrecen, Déli Hírlap, 1919. április 13. *Fenti címen.*

150.

A DEBRECENI SAJTÓ ÁLLÁSFOGLALÁSA A MEGVÁLTOZOTT HAJDÚ MEGYE KÉRDÉSÉBEN

Szerdán du. 5 órakor tartotta első alakuló gyűlését Hajdú megye központi tanácsa Szepessi Albert elvtárs, a direktórium tagjának elnöklete alatt a vármegyeház dísztermében. Kozma A. Lajos elvtárs olvasta fel a vármegyei tanács igazolt tagjainak nevét, akiket a városi és járási tanácsok választottak meg... *Elmondja a neveket.*

Egyhangú választással küldték az országos tanácsba Szepessi Albert Debrecen, Csige István Balmazújváros, és Horváth Miklós Hajdúnánás elvtársakat. Horváth elvtárs kijelentette, hogy maga helyett hívatottabb és képzettebb egyént jelölhettek volna ki, azonban vállalja a megbízatást elvhűségből, ha más érdemesebb nálánál nem akad. Szepessi Albert elnök... *a közművelődési osztály felállításának bejelentése után* elégtételt szolgáltatott Bán István elvtársnak, akiről a járási ülésen azt állították, hogy nem szervezett munkás. Elégtételére állapítja meg, hogy Bán igenis szervezett munkás, tagja az oktató szövetségnek. Megállapítja ezután a tényt és igazságot, hogy az új társadalmi alakulásban nem a király kezébe fut össze minden hatalom, hanem a népé a hatalom.

A tanácsköztársaság legfontosabb szerve a községi tanács, ez hajtja végre a kormányzótanács rendeleteit, őrködik a közhangulat felett és végzi a falu vagy város igazgatását. A második fórum a járási, a harmadik a vármegyei tanács, mely fellebbezés esetén véglegesen dönt. Mellette áll a földbirtokrendező és termelési tanács. A vármegyei tanácsok felett áll az országos tanácsülés. Miután a hatalom most már a nép kezében van, kívánja, hogy erős kézzel őrködjenek felette. Sokféle vélemény és sok félreértés van még, ezeket el kell oszlatni... *a türelmetlenséget meg kell szüntetni.*

Müller Gyula elvtárs (Püspökladány) rámutat arra, hogy aratásig el kell látni a falu népének a városokat, legkivált a fővárost. Ha az élelmezési rend felborul, akkor megbukott minden. Indítványozza, hogy minden személyvonathoz kapcsoljanak egy gyűjtő teherkocsit, mely

élelmiszert vigyen Budapestre, viszont onnan iparcikkeket hozzon a vidék számára (helyeslés). Nagy vita indult meg az élelmezés kérdésében. Szabó Antal (Hajdúböszörmény) kifogásolja az élelmiszer csempészést és egységes árakat kér megállapítani, mert a mostani helyzet tarthatatlan, Kemecsei Lajos rámutat arra, hogy a proletárdiktatúra egy teljesen kirabolt országot vett át. Lisztes Imre (Hajdúsámson) rámutat az iparcikkek rettentő áraira, melyek nincsenek arányban a gazdasági termelés cikkeinek árával. Horváth Miklós (Hajdúnánás) és Apródy József (Kaba) felszólalásai után egyhangúlag elfogadták Müller elvtárs indítványát.

Ne éheztesse a várost a falu.

Szepessi Albert őszintén feltárja a helyzetet. A falvakon még van élelmiszer, de a városokban már éheznek. A proletár minden héten egy lyukkal összébb szorítja a nadrág szíját. Böszörmény dúskál a jókban, de jól tud panaszkodni, ott még van felesleges sertés is. Debrecenben nincs. Természetes dolog, hogy az éhező város minden árat megad élelmicikkekért, de a helyi tanácsok dolga megakadályozni az uzsorát. Kíméletlenül üldözni kell az árdrágító gazdát és a lánckereskedelmet. Az iparcikkek nagy árainak leszállítását már megkezdték a városok, most a falvakon a sor. Meg kell alakítani minden faluban a beszerzési csoportokat, összegyűjteni az élelmiszert és beszállítani a városba.

Bánhegyesi Kálmán (Hajdúhadház) rámutat arra, hogy Hadházon 150 Koronával vásárolják össze a fát és Debrecenben 1000 Koronáért árulják.

B. Szabó Ferenc elmondja, hogy Hajdúsámsonból naponként kb. 1000 liter tejet hoznak Debrecenbe. Az irányítást meg kell szervezni, gyűjtő állomásokat létesíteni.

Laboncz András (Debrecen) hosszabb beszédben mutatott rá az együttműködés szükségességére. A városban a fejkvótát pontosan betartják, míg falun még bőség van. Sok még a le nem kötött jószág is, a felesleges szarvasmarha. A városból csak a szükség űzi ki a falura a bevásárlókat, ezek adják meg az uzsora árakat.

Hajdú János elvtárs rámutat arra, hogy a legszerencsétlenebb helyzetben van a város, úgyszólván üres üzleteket szocializáltak. De az ipar termelni fog, azonban üres hassal dolgozni nem lehet. Budapest nyomorgó proletárnépe lélekemelő példát mutatott, midőn éhadagának felét a bányászoknak adta: az utolsó falat felét! Kéri a falu népét, hogy otthon rögtön szervezzék meg az árubeszerzési csoportokat és hozzák feleslegüket a városba. Így őszre kap a falu népe csizmát, gazdasági eszközöket, megindulnak a szövőgyárak, és az 1920. év boldogabb lesz.

Oláh Ferenc kijelenti, hogy Hajdúböszörményben az ellátás kétségbeejtő. 40 ezer hold vár megművelésre. A város adott, amíg adhatott, de már nincs mit. Kéri a vizsgálat elrendelését.

Nagy Zsigmond (Tetétlen) rámutat arra, hogy ők minden feleslegüket odaadták és adnak még, míg tudnak.

Lisztes Imre elvtárs (Hajdúsámson) a szomorú helyzetet ecseteli a zsír és kenyérellátás terén. Mostmár a házankénti vizsgálatot kénytelen foganatosítani. De amiben segíteni tud, segíteni fognak.

Ezután Szepessi Albert elnök elvtárs azzal zárta be a magasszínvonalú tanácskozást, hogy a tanácsköztársaság megértő szellemét vigyék haza és mindenütt csinálják meg az új, boldogabb világot. Este 8 óra volt már, amikor a vidéki tanácstagok a kölcsönös megértés szellemével elszéledtek a megyeházáról.

Népakarat, 1919. április 17. Az újjászületett Hajdú megye. *Hasonló beszámolót közöl a Debreceni Vörös Újság április 17-i száma azzal a megjegyzéssel, hogy* „az elhangzott felszólalások nemcsak örvendetes bizonyságai annak, hogy a falu népének gondolkozását, értelmi nívóját mennyire átváltoztatta, fölemelte a szocializmus, hanem egyben biztató és megnyugtató tanújelei annak is, hogy a jövőben a városi proletárság sokkal nagyobb mértékben számíthat a falu népének támogatására az élelmezés kérdésében".

151.

A PÜSPÖKLADÁNYI MUNKÁS-, KATONA- ÉS FÖLDMÍVES-TANÁCS TAGJAI

Kovács Lajos, Bartha József, Hegedűs István, Bácsi Imre, Katona József, Horváth Lajos, Lakatos Balázs, K. Tóth Sándor, Müller Béla, Farkas Lajos, Keserű Lajos, Pál István, N. Mile Sándor, Csenki Imre, Gruspán Péter, Osala Imre, Gali Sándor, Szabó István, Daróczy Lajos, Széplaki Gábor, Tóth Lajos, Pap György, Ladányi Imre, Zagyva Imre, Szabó András, Baranyai Albert, Varga Gábor, Egri Sándor, Kéri Béni, Tóth Albert, Tőke Lajos, Nagy Gábor, Szilágyi Ferenc, Egyed Aurél, Király Lajos, Füzessi Gábor, ifj. Ulvecski János, Hári Pál, Szilágyi Sándor, Taresa Tamás, ifj. Nagy Lajos, Fekete Albert, Rácz Gábor, N. Nagy Sándor, Erdei János, Tóth Sándor, Kovács Imre, Dr. Kéri Lajos, Hegedűs János.

Népújság, 1919. április 17. Választás.

„A JÁRÁSI TANÁCSOK MEGALAKULÁSA"

Böszörményi járás.

A böszörményi járási tanács szerdán délelőtt 9 órakor alakult meg a vármegyeházán. Az alakuló ülést Kozma Lajos elvtárs, a vármegyei direktórium tagja vezette.

A járási tanács elnökévé Kozma Lajos elvtársat választották meg

A járási intézőbizottság tagjai lettek: Szekeres Sándor Hajdúböszörmény, Kapusi János Debrecen, Széles István Hajdúnánás.

A járási birtokrendező bizottságot a következő tagokból alakították meg: Fejszés Imre Hajdúböszörmény, Péntek Sándor Hajdúhadház, Kőszegi Mihály Hajdúdorog.

A vármegyei tanácsba kiküldötték: K. Papp Antal Hajdúdorog, Oláh György Hajdúdorog, Salamon János Téglás, Bánhegyesi Kálmán Hajdúhadház, Németh István Felsőjózsa.

Hajdúböszörmény küldöttei a vármegyei tanácsba: Oláh Ferenc, Rubinstein Samu, Tóth Sándor, Szabó Sándor, Erdős Lajos, Szabó Antal.

Hajdúnánás kiküldöttei a vármegyei tanácsba: Horváth Miklós, Hadas Sándor, Szabó László, Nyakas Antal.

A választások befejezése után Kozma Lajos elvtárs emelkedett hangú lelkes beszédet intézett a járási tanács tagjaihoz. Megmagyarázta nekik a falusi és járási tanácsok kötelességeit és felhívta őket, hogy becsületesen, részrehajlás nélkül, mindig az igazságot keresve végezzék felelősségteljes munkájukat. Megmagyarázta a termelőszövetkezet előnyeit a magánbirtokkal szemben, majd nyomatékosan kérte a tanács tagjait, hassanak oda, hogy a falu népe az élelmezést illetőleg a legmesszebbmenőleg támogassa a városi népet. A proletár falunak és a proletár városnak kezet kell fogni egymással, hogy az új világrendet megszilárdíthassák és megmutathassák a burzsoá társadalomnak, hogy a munkások különben tudják vezetni és intézni az ügyeket mint ők vezették.

Központi és szoboszlói járás.

A központi és szoboszlói járási tanácsok alakuló ülését Szepessi Albert elvtárs, a vármegyei direktórium tagja vezette. Az ülés megnyitása után a választásokat ejtették meg következő eredménnyel:

A központi járási tanács elnöke lett Fülöp Miklós dr., a szoboszlói járási tanács elnöke pedig Szepessi Albert.

A központi járás intézőbizottságának tagjai: Sajtos János Debrecen, Szabó Antal Hajdúböszörmény, I. Tar Sándor Balmazújváros,

A szoboszlói járás intéző bizottság tagjai: Gerdán János Debrecen, Fazekas Sándor Hajdúszoboszló, Kovács Gyula Kaba.

A járási birtokrendező bizottságba megválasztották: a központi járásban: Angyal Károly Debrecen, Veres Péter Balmazújváros, ifj. Lisztes Ferenc Hajdúsámson. A szoboszlói járásban: Kemecsei Lajos Hajdúszoboszló, Bácsi Imre Püspökladány, Bányai Lajos Hajdúszovát.

A vármegyei tanácsba kiküldötték a központi járási tanácsból: Csige István Balmazújváros, Madarász Lajos Egyek, Lisztes Imre Hajdúsámson, Dózsa Gyula Tiszacsege, Harangi Sándor Balmazújváros, Detári Sándor Mikepércs, Kaszai Gábor Vámospércs. A szoboszlói járási tanácsból: Müller Béla Püspökladány, Vécsei József Nádudvar, Bozóki János Hajdúszovát, Nagy Zsigmond Tetétlen, Horváth Lajos Püspökladány, Apródi József Kaba.

Hajdúszoboszló küldöttei: Kemecsei Lajos, Domokos Sándor, Ádám József, Szoboszlai Károly.

A választások után Szepessi Albert elvtárs lelkes beszédet intézett a hét járási tanács tagjaihoz a köztulajdon rendezésének előnyeiről, a szövetkezeti gazdálkodás hatalmas kilátásairól, a tanácsok fontos feladatairól. Felhívta a falvak tanácsait, hogy a városba való élelmiszerbeszállítást ne akadályozzák meg.

Debreceni Vörös Újság, 1919. április 17. *Fenti címen.*

153.

A MEGVÁLASZTOTT HAJDÚSZOBOSZLÓI MUNKÁSTANÁCS ALAKULÓ ÜLÉSE

Székely József választási jegyző jelenti, hogy a folyó hó 7-én megejtett választás eredményét a választási bizottság ma este 7 órára megállapította s megválasztott munkástanács tagoknak a következőket jelentette ki: Domokos Sándor 181 *(szavazattal)... Felsorolja a megválasztott személyek nevét.* A megválasztottak közül nem jelentek meg, bár a megválasztásról értesítve lettek *(egyes egyének).* Soltész Pál elvtárs javasolja, hogy a hajdúmegyei direktórium rendelete értelmében elsősorban a hattagú intéző bizottság választassék meg. Javasolja, hogy három tagból álló jelölő bizottság küldessék ki. Javaslatát a tanács egyhangúlag elfogadja és kiküldi Túri József, Domokos János és Szajfert József elvtársakat.

A munkástanács titkos szavazással intéző bizottság tagjaivá választja Szabó Károlyt 30, M. Kovács Gábort 29, Ádám Ferencet 27,

Soltész Pált 26, Fehér Andrást 21, id. Rácz Józsefet 13 szavazattal. id. Rácz József elvtárs a helyzet komolyságát ecseteli s összetartásra buzdítja az elvtársakat. Soltész elvtárs az intézőbizottság nevében köszönetet mond a megnyilvánuló bizalomért s igéri, hogy amint eddig, továbbra is a legnagyobb odaadással teljesíti a dolgozó munkásság érdekében rájuk háramlott kötelességeket.

A termés *(termelés helyett — szerk.)* biztosító bizottság tagjaivá egyhangúlag megválasztja a munkástanács Illyés József, Deres Sándor és Szaifert József elvtársakat.

Szabó Károly sk. id. Rácz József sk. Sóvágó József sk. Ádám Ferenc sk.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Hajdúszoboszlói munkástanács iratai. *Eredeti.* Április 19-i jkv.

154.

„ÚJ ÉLET KÜSZÖBÉN"[8]

Míg a Károlyi-féle kormányok csaknem öt hónapon keresztül vekengettek és nem tudták újjászervezni az országot a régi rend alapján, a proletárdiktatúrának még négy hét sem kellett, hogy a lerombolt polgári rend helyén fölépítse az újat és megteremtse a magyarországi tanácsköztársaságot. A bukott rend nyomán jött proletárdiktatúra megmutatta, hogy a gyorsaság nem boszorkányság és ime, itt van előttünk az új rend, melynek nagyszerű keretei alig bontakoztak ki a bámuló polgári osztály előtt, máris beköltözött csarnokaiba a dolgozó Magyarország, a régi alkotmány odvas sáncaiból kirekesztett munkásosztály.

Magyarország legmagyarabb vármegyéjében, Hajdúban, az átalakulás minden zökkenés nélkül, simán folyt le, április 10-én megválasztotta a dolgozó nép a városokban és a községekben a munkások, katonák és földmíves szegények tanácsát, április 14-én a városi és községi tanácsok kijelölték a járási tanácsokba küldendő tagokat, április 16-án de. megalakultak a járási tanácsok, du. 5 órakor pedig megalakult a vármegyei tanács is és kiküldötte az országos tanácsgyűlésre a lélekszám arány szerint megállapított 3 tanácstagot. Maholnap összeül az országos tanácsülés is, hogy új alkotmányt adjon a dolgozó Magyarországnak és fölépítse az új rendet, melynek egyetlen alapja a tisztességesen vég-

[8] A Hajdúföld c. újság a tanácsköztársaság kikiáltása előtt mint a Földműves Népszövetség orgánuma a legféktelenebbül uszított a „bolsevizmus" terjedése ellen. A tanácsköztársaság alatt szemforgató módon a proletárhatalom híveként igyekezett magát feltüntetni.

zett munka alapján minden dolgozó ember részére a becsületes megélhetés biztosítása. Hát álmodhattunk-e ennél szebb valóságot? Ha a régi rend szétrobbantott bűnfészkeinek romjai nem tünnének elő és a régi bűnök nyomasztó súlya nem nehezednék reánk, azt hihetnők, hogy csak gonosz álom volt.

De ne álljunk meg a romok mellett, nem kell annak búcsúztató, majd befödi az idők moha! Az élet munkára hív! Sodródjunk bele mindannyian a munkások sorába, álljon ki-ki a helyére és dolgozzunk kettőzött szorgalommal, mert csak úgy lesz itt szebb, boldogabb jövendő. *A továbbiakban felsorolja a megyei intézőbizottság tagjait.*

Hajdúföld, 1919. április 20. *Fenti címen.*

e) Az államhatalom helyi szervei

„A proletariátus legelső forradalmi kötelessége a harci szerveknek haladéktalan kiépítése, hogy azoknak útján gyakorolhassák a teljes politikai hatalmat." *Kun Béla A magyar tanácsköztársaságról.* Bpest, 1958. Kossuth kiadó, 153. old.

155.

KIMUTATÁS A MUNKÁS GÁRDA[9] TAGJAIRÓL

397/1919. kh. Kimutatás a karhatalmi parancsnoksághoz beosztott legénység illetékeiről.

1. Berkovits Bernát. Teljesített szolgálatot 1919. márc. 24—27. Napidíj 25 kor. Ruhapénz 2 kor. Összesen 108 kor. 2. Rózsa István ugyanaz. 3. Kulcsár János u. a. 4. Herskovits Sándor u. a. 5. Bonyhai László u. a. 6. Margittai Zoltán u. a. 7. Talvizer Lajos u. a. 8. Kis Lajos u. a. 9. Kovács János u. a. 10. Aranykövy Ferenc u. a. 11. Tóth László u. a. 12. Bajdó Bálint u. a. 13. Katz Menyhért u. a. 14. Totscher Miksa u. a. 15. Pál Gyula u. a. 16. Lichtman Sándor u. a. 17. Nagy Lajos u. a.

[9] A Munkás Gárdát a munkástanács szervezte meg a forradalom első napjaiban. Tagjai valamennyien szervezett munkások voltak. Feladata az volt, hogy a szükséges pillanatban a direktóriumnak rendelkezésére álljon. Valószínűleg a Vörös Őrség megszervezéséig állott fenn.

18. Imre József u. a. 19. Kolbán Lajos u. a. 20. Kelemen Antal u. a. 21. Róth Lajos u. a. 22. Goldstein József u. a. 23. Bleier József u. a. 24. Braun János u. a. 25. Brück Gyula u. a. 26. Kaufstein Mór u. a. 27. Korman Hugó u. a. 28. Friedmann Miksa u. a. 29. Berkovits Emil u. a. 30. Nagy Gyula u. a. 31. Würdiger Béla u. a. 32. Borinics József u. a. 33. Czeizler Adolf u. a. 34. Makai György u. a. 35. Fülöp Gyula u. a. 36. Pethő Sándor u. a. 37. Némethi Jenő u. a. 38. Szoboszlai Béla u. a. 39. Barakonyi Lajos u. a. 40. Szabó Mihály u. a. 41. Lampenfeld József u. a. 42. Szőke Károly u. a. 43. Kabai Ferenc u. a. 44. Adler Miklós u. a. 45. Klein Lipót u. a. 46. Daróci József u. a. 47. Leitner Sándor u. a. 48. Gottlieb Imre u. a. 49. Ferenczi Sándor u. a. 50. Kováts Pál u. a. 51. Kiss Gyula u. a. 52. Ludman András u. a.

A debreceni direktórium karhatalmi osztálya 1919. március 28.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. VI/3. *Eredeti fizetési jegyzék.*

156.

A VÖRÖS ŐRSÉG MEGERŐSÍTÉSE

A városi direktórium a Vörös Őrség (volt városi rendőrség) népbiztosává Bartha István elvtársat nevezte ki. Mellé beosztott népbiztosi előadó R. Kiss Károly lett.

Népakarat, 1919. március 30. Hírek *c. rovat.*

157.

A BELÜGYI NÉPBIZTOS RENDELKEZÉSE A VÖRÖS ŐRSÉG SZERVEZÉSÉRŐL

A Vörös Őrség főparancsnoksága elrendelte az országos toborzást, ennek megejtése céljából valamennyi direktórium és városok kerületi parancsnoksága székhelyén a Vörös Őrség főparancsnoksága toborzási megbízottakat küld ki, akik agitációs működést fognak kifejteni a toborzás nagy fontosságaira való tekintettel. A kiküldötteket a legmesszebbmenő támogatásban kell részesíteni, részükre megfelelő adminisztratív személyzetet rendelkezésükre bocsájtani és utasítani az összes volt

csendőrségi őrsöket, hogy a toborzásokat minden tekintetben támogassák; a toborzók működéséről ide jelentés teendő. Minden toborzó köteles a meghatalmazványát úgy az érkezéskor, mint az elutazáskor láttamoztatni, ha a direktórium székhelyéről a toborzó vidékre megy, a helyi tanáccsal is láttamoztassa meghatalmazványát. A toborzás eredményéről naponta táviratilag a központi toborzási osztályhoz jelentés teendő. Sürgönycím: Toborzó Budapest, telefon 23—26. Belügyi népbiztos.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. VI/3. *Távirat másolata Dátum nélkül, valószínűleg március 26 körül.*

158.

„ÚJJÁSZERVEZIK A VÖRÖS ŐRSÉGET"

Tegnap reggel Debrecenbe érkezett Héjas Ferenc központi politikai megbízott, aki Debrecenben a Vörös Őrség újjászervezését megfogja kezdeni.

A Vörös Őrségbe elsősorban a szervezett munkások, másodsorban a volt pénzügyőrök, csendőrök, fogházőrök és karhatalmi alkalmazottak, harmadsorban a leszerelt tisztek és altisztek léphetnek be.

Az új vörös őrök a következő illetményeket kapják: havi zsold 450 kor., családi pótlék családtagonként 50 kor., nős őrök félévi lakbérje 300 kor., 6 havi fegyelmezett szolgálat után jutalomdíj 300 kor., karhatalmi kiküldetési pótdíj napi 10 kor. Azok, akik magukat élelmezik, napi 15 kor. élelmezési váltságot kapnak.

Népakarat, 1919. április 10. *Fenti címen.*
A Vörös Őrség szervezéséről Debrecen jelentést tett a Belügyi Népbiztosságnak április 10-én. Lásd PI. Arch. Belügyi nb. 1920. /1701. sz.)

159.

„A VÖRÖS ŐRSÉGBE!"

A Vörös Őrségbe, amelynek megalakítása most van folyamatban, lelkesedéssel, sűrűn jelentkeznek proletár testvéreink.

A proletárok megértették a hívó szót, amely a kötelességteljesítésre hívta fel őket. Mert a Vörös Őrségbe belépés kötelességteljesítés.

A Vörös Őrség része a Vörös Hadseregnek, amely a proletárdiktatúra ereje, támasza és biztosítéka minden külső és belső ellenség ellen és a rend és nyugalom fenntartásának alapja.

A Vörös Őrségbe belépés azonban nemcsak kötelességteljesítés, hanem egyúttal életpálya is, amennyiben a proletárdiktatúra a vörös őrnek, mint a tanácsköztársaság egyik fontos és értékes munkásának emberhez méltó fizetést és megélhetést, családjának támogatást biztosít... *Ezután a Vörös Őrök illetményeit ismerteti.*

Jelentkezzetek minél tömegesebben proletár elvtársak a Vörös Őrségbe! Erős legyen ez a Vörös Őrség, mert ezzel a proletárdiktatúra erős. Proletár testvérek, be a Vörös Őrségbe!

Debreceni Vörös Újság, 1919. április 17. *Fenti címen.*

160.

A DEBRECENI KARHATALOM EGYES TAGJAINAK NÉVSORA

Kimutatás a karhatalom kötelékébe tartozó s ott szolgálatot teljesített elvtársak illetményeiről.

Wallerstein Sámuel, Papp Károly, Székely József, Nyári Ferenc, Botka Lajos, Csáki Sándor, Csáki Imre, Novák József, Kovács Sándor, Péntek Kálmán, Koncz Sándor, Asztalos Sándor, Szikszai Ferenc, Oláh Károly, Székely János, Argyellán István, Jancza Ferenc, Burai Sándor, Koroknai András, Tunyogi István, Kovács János, Szilágyi József, Gulyás Mihály, Dudás János, Takács Imre, Nagy Gábor, Dalmadi János, Fehér János, Fehér József, Gönczi Gábor, Dalmadi Sándor, Szacsuri Lajos, Katona József, Egyed János, Szűcs Gyula, Tarr István, Tarr János, Monoki Sándor, Mónus József, Haranghi István, Vass István, Zagyva József, Kiss András, Veres László, Kiss János, Balogh József, Dalmi Ferenc, ifj. Töviski Gábor, Kiss István, Varga József, Dobozi János, Kaszás József, Kiss Gábor, Madarassi József, Madarassy Sándor, Mónus Mihály, Papp Ferenc, Budai József, Antal János, Szilágyi Imre, Hajós Elek, Tóth István, Anduska József, Szele Márton, Harangozó Lajos, Karsai Mihály, Horváth Pál, Jóga Lajos, Sári Márton, Nagy Lajos, Molnár Antal, Ertsei Ferenc, Öllyüs József, Csesznek István, Balog Sándor, Harangozó László, Nemes Ferenc, Kerékgyártó Sándor, Szabó János, Szatmári József, Csonka Miklós, Bihari Lajos, Hevesi Gyula, Szabó Lajos, Bazsek Mihály, Nagy István, Gyenge László, Bartha József, Botra György, Tüdős Lajos, Csapó István, Fábián János, Tóth Gábor, Tóth Lajos, Bíró Imre, ifj. Nagy József, Schiffer József, Gyöngyösi István, Vadász Sándor, Sárossi Gyula, Úri Sándor, Molnár András, Magyari Dezső, Kovács József, II. Séri József, Krajczár János, Kiss József, Kozma János, Móré György, Horváth Sándor, Major István, Sajtos Imre, Tóth István, Vass János, Vaszil Béla, Izsák Ignác, Szabó Sándor, Bónis Sándor, Dobos László, Nagy József, Weisz Lajos, Nemes Imre, Kiss István, Kun József, Váradi

Márton, Molnár Péter, Nagy János, Obermaier Árpád, Marucziner Mihály, Nemes András, Bako János, Szabó János, Seres János, Szepessi Imre, Szalontai József, Kozma János, Nagy László, Divinyi Sándor, Szalontai István, Kovács József, Szarvas József, Faragó János, Pataki János, Nagy Béla, Török Gábor, Török Ferenc, Fekete Ferenc, Széplaki Ferenc, Béldi Pál, Füle Mihály, Molnár Péter, Balogh Péter, Gerblich József, Csaki Imre, Némethi József, Bíró József, Gebei Balázs, Székelyhídi Gábor, Gáll Gábor, Páll Dániel, Pecze István, Liszkai János, Gede Mihály, Márton Gábor, Bódán Ferenc, Horánszki István, Fekete András, Oláh Péter, Oláh János, Deutsch Richárd, Czégény Bálint, Stréger Márton, Nagy Imre, Gyenge Lajos, Nagy István, Harsányi Sándor, Dudoma Lajos, Nagy Sándor, Kuftsák János, Bujdosó István, Bíró Gyula, Pál András, Bagdi Gyula, Bodnár Lajos, Lusztig Ernő, Kovács Antal, Makai István, Varga Gábor, Nádasdy István, Kiss Lajos, Bocskai Mihály, Kerékgyártó István, Szilágyi Ferenc, Czutring Ignác, Kecskés Mihály, Papp Miklós, Fischer Albert, Gelber Jenő, Hodovanecz István, Lente Lajos, Tóth István, Vass Béla, Kamu János, Tisza Kálmán, Márkus Sándor, Vass István, Temesvári Géza, Harsányi Sándor, Lente Sándor, Vajóczki József, Kósa Ferenc, Jenei János, Perjesi Ferenc, Vass Aladár, Török Gábor, Busi Ferenc, Karnai Mihály, Nagy János, Szatmári András, Sütő Imre, Keresztúri János, Erdei István, Tunyogi János, Sarkadi Lajos, Dimitró Milán, Kiss József, Veres István, Veres Lajos, Nagy József, Menyhárt Lajos, Szele György, Horvát Gábor, Tokai István, Simon József, Vinke Sándor, Molnár Lukács, Lukács János, Csiba Gábor, Kocsis Gyula, Tóth János, Tóth Ferenc, Szodrai János, Fazekas Béla, Bánki Imre, Koppányi József, Dihen Sándor, Faragó Sándor, Nagy István, Bíró János, Szabó Imre, Szilágyi Jenő, Puskás Lajos, Kiss András, Kántor Mihály, Takács István, Takács József, Kovács István, Stefánszki Sándor, Tisza István, Tömő László, Kiss József, Orosz Gábor, Jeremiás Géza, Kiss Emil, id. Töviski Gábor, Rózsa János, Marton József, Schimdt Károly, Eder József, Bátori Mihály, Angyal Sándor, Szegedi Gyula, Leidel Andor, Tóth Béla, Kasza János, Koppányi József, Nagy István, Szabó Sándor, Szabó Gábor, Szilágyi Sándor, Rokonál József, Szász Mihály, Faragó Ferenc, Bajdó Ferenc, Juhász Mihály, Papp József, Fórizs László, Balázs József, Győri János, Tóth János, Pető Gyula, Veres József, László Sándor, Gáll Imre, Tóth Lajos, Fazekas József, Malatinszki Sándor, Tönkő István, Balla János, Luczi Lajos, Tóth Bálint, Szabó István, Kun Péter, Takács István, Bánki István, Kovács Lajos, Kovács János, Burai András, Fohn József, Nagy István, Geréb István, Kovács Imre, Árva József, I. Szabó István, Töviski János, Balogh Miklós, Sarkadi Rudolf, Erdei Sándor, id. Nagy József, Nagy Sándor, Mányi Ferenc, Nagy Sándor, Mészáros János, Erdődi Gábor, Szabó István, Kovács Mihály, Szathmári Miklós, László András, Gál János, Jánki Lajos, László József, Sarkadi József, Arnóczki János, Béres András, Szilágyi János, Bakos Gábor, Mátyás Lajos, Sehr Antal, Gombos András, Birinyi János, Jitek Gyula, Nagy János, Suba Sándor, Kegyes Pál, Weisz Dániel, Kovács Imre, Toka Gyula, Nagy Sándor, Major József, Lada Ferenc, Kovács István, Karsai István, Szekeres János, Kotol József, Szodrai István, Aranyi Gábor, Horvát Sándor, Gombos József, Molnár József, Pongor József, Kecskeméti József, Kállai Ferenc, Elek Mihály, Kozma András, Jónás Antal, Téglási Gábor, Ács József, Kucsera Pál, Dregán Antal, Sarkadi Gyula, Sípos Gyula, Simon János, Kiss Gyula, Nagy József, Steier Lajos, Hutnik Vilmos, Tamás János, Szedlák Gyula, Bagó

Antal, Harsányi Gyula, Gönczi József, Kerekes Sándor, Faragó Péter, Csonka Sándor, Pál István, Bagdi Márton, Rátonyi Zsigmond, Gara László, Nagy György, Nagy Imre, Oláh Imre, Erdős Sándor, Erdős Károly, Dobi Lajos, Sallai Sándor, László József, Medvés Ferenc, Mike Ferenc, Gombos József, Szabó András, Kiss János, Kiss István, Varga Sándor, Poor Sándor, Liptai Ambrus, Lisztig Lajos, Taresai István, Szikszai Sándor I., Szatmári Sándor, Szieskás Sándor, Bernát József, Szikszai Sándor II., Darnai Sándor, Tóth István, Szabó Balázs, Elek Sándor, Bányai Gábor, Nagy István, Kósa Mihály, Pásti Imre, Lénárt Imre, Horváth Lajos, Király József, Fehér Lajos, Kucsera Lajos, Katona János, Papp Sándor, Pere Béla, Kerékgyártó István, Kokas István, Faragó Mihály, Horvát Ferenc, Tóth János, Jóna István, Oláh Gábor, Csonka Ferenc, Sallai István, Papp Géza, Barakonyi Imre, Boda János, Erdélyi István, Szentesi István, Kurtás József, Thurzó József, Gyenge Lajos, Gál András, Kisilow Sergej, Böhm Ferenc, Petrucz Ernő, Weisz Márton, Nagy István, Kovács József, Egri József.

DÁL. Direktórium. Pénzügyi oszt. iratai. Szám. nélk.

Összesen 453 személy fészére 1919. április 1. és 11. közötti időre 108 025 koronát fizettek ki.

A Karhatalom nem volt azonos a Vörös Őrséggel. Előbb a Karhatalmi Direktórium, majd a debreceni Városparancsnokság kötelékébe tartozott. Tagjai nagy többségükben munkásokból állottak.

1. §. Forradalmi Törvényszékek állíttatnak fel a szükséghez képest...

3. §. Forradalmi Törvényszékek hatáskörébe az oly bűncselekmények miatt tartozik az eljárás, amelyet a Forradalmi Kormányzótanács külön rendelettel oda utal...

9. §. A Forradalmi Törvényszék határozata ellen fellebbvitelnek, vagy más perorvoslatnak helye nincs.

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendeletéből március 25-én. (Tanácsköztársasági Törvénytár, Budapest, 1919. 1. füzet. 14—15. oldal.)

161

„A FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK MEGALAKULÁSA"

A Debreceni Forradalmi Törvényszék kinevezett tagjai fölhívatnak, hogy vasárnap délelőtt 11 órakor a városi direktórium titkári hivatalában a további teendők megbeszélése végett jelentkezzenek. Az illetők névsora a következő:

I. Hacker Kálmán elnök. Papp Gyula, Gyalai János, Sterbinszki László vádbiztos, II. Nagy Jenő jegyző.

II. Birtha Ferenc elnök, Braun Márton, Szabó János, Bodnár Imre vádbiztos, Lukács Béla jegyző.

III. Müller Gyula elnök, Boldog József, Simon János, Kilián Ferenc vádbiztos, Steiner Lajos jegyző elvtársak.

Népakarat, 1919. március 30. *Fenti címen.*

162.

„A PÜSPÖKLADÁNYI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK TAGJAI"

Elnök Duró Lajos, tagjai Király Lajos, Fuchs József, Márki Imre, Papp György, Hári Pál. Vádbiztosok dr. Kéry Lajos és Szilágyi Ferenc. Működését folyó hó 3-án megkezdi.

Népújság, 1919. április 3. *Fenti címen.*

163.

HÍRADÁS A DEBRECENI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK EGYIK TÁRGYALÁSÁRÓL

Bakóczi Gábor debreceni gazdálkodó felett ítélkezett a 2. sz. tanács, akit azzal vádoltak, hogy ellenforradalmi röpiratokat terjesztett és szóval is lázított a proletárdiktatúra ellen.

Délelőtt 10 órára, amikor a tárgyalás megkezdődött, zsúfolásig megtelt az esküdtszéki terem hallgatósággal. A tanács elnöke Birtha Ferenc elvtárs; ülnökök Braun Márton és Szabó János elvtársak, jegyző Lukács Béla dr. elvtárs. A vádat Bodnár Imre vádbiztos elvtárs képviselte, a vádlottat dr. Kőrössy Kálmán védte.

Birtha elvtárs a tárgyalás megnyitásakor minden rendzavarás és tetszésnyilvánítás mellőzésére figyelmeztette a hallgatóságot... *a terem kiürítésének lehetőségére való utalással.*

Ezután Bodnár vádbiztos elvtárs előterjesztette, hogy Bakóczy Gábort lázító iratok szerkesztésével és terjesztésével, továbbá rémhír terjesztésével vádolja, valamint azzal, hogy felkelést szított, mert beszélt a volt rendőrség tagjaival, hogy ne lépjenek be a Vörös Őrségbe,

hanem inkább a Fehér Gárdához csatlakozzanak. Vádbeli cselekményét gyalázkodó röpiratok terjesztésével és azzal követte el, hogy egy beszélgetéskor kijelentette, hogy felfordul minden és majd a fehér gárda fog rendet csinálni.

Bakóczi Gábort hallgatta ki ezután a bíróság. Kijelentette, hogy nem terjesztett és nem szerkesztett lázító iratokat, ilyeneket nem is látott; abban a beszélgetésben pedig, amelyet vád tárgyává tettek, csupán jóindulatúlag figyelmeztette Nagy Lajost, a földművesek titkárát, hogy nyugtassák meg a falusi népet, nehogy a szükséges gazdasági munka folytonossága fennakadjon. Fehér gárdáról senkivel se beszélt és azt se mondta, hogy a rendőrök nem akarnak belépni a Vörös Őrségbe... *A proletárdiktatúra hívének igyekszik magát feltüntetni.*

Nagy Lajos tette az első tanúvallomást. Elmondta, hogy ápr. 2-án találkozott Bakóczival, aki utána szólt, hogy álljon meg, mert egyszer már magyarul akar vele beszélni, nem pedig oláhul. Mikor megállt, azt mondta neki Bakóczi, hogy csináljanak már rendet, mert felfordult a világ. Tanú erre azt mondta, hogy mi nem félünk, mire Bakóczi kijelentette, hogy a rendőrök nem mennek a frontra és nem lépnek be a Vörös Őrségbe. Bakóczit már régebben figyelte, mert úgy viselkedett, mint a szocialisták ellensége. Már azelőtt is mondta, hogy a polgárság elvérzik ugyan, de utána elvéreznek a szocialisták is. Miután a városban nyíltan beszéltek róla, hogy fehér gárda alakul, a rendcsinálást csak erre érthette, de kifejezetten nem volt szó a fehér gárdáról.

Oláh János politikai nyomozó elmondja, hogy a Nagy Lajos által említett beszélgetés után megkérdezte Nagy Lajost, hogy mit mondott Bakóczi és jegyzékbe vette Nagy Lajos következő közléseit: Bakóczi kijelentette, hogy a proletárdiktatúrának 2—3 hét alatt vége lesz, mert a rendőrök, akikkel beszélt, nem lépnek be a Vörös Őrségbe, hanem a Fehér Gárdához csatlakoznak.

Nagy Lajos az elnök kérdésére kijelentette, hogy ezeket nem mondta és az Oláh jelentésében foglaltak nem Bakóczira, hanem egy másik egyénre vonatkoznak.

A lázító röpiratokról intézett ezután kérdést az elnök Bakóczihoz, aki megismételte, higy nincs része a röpiratok elkészítésében és terjesztésében, nem is tudta, hogy ilyen röpiratok vannak. A kézzel rajzolt röpiratok felolvasása után Gulyás István dr. és Bodnár Géza írásszakértők terjesztették elő véleményüket, amely szerint — tekintettel arra, hogy a Bakóczitól kivett próbaírás és régebbi kézírásai teljesen elütnek a röpiratok elferdített és rajzolt írásától — azok egybevetése igen nehéznek mutatkozott. Noha egyes vonásoknak az egybehasonlításából bizonyos egyezést állapítottak meg, viszont olyan nagy eltérést találtak, hogy azt mintha a röpiratok Bakóczitól származnának,

nem állapíthatták meg. Felolvasták ezután Molnár Ferenc politikai nyomozó jelentését, amely szerint Bakóczy kijelentette, hogy minden rendőrrel beszélt és azt mondta nekik, hogy vigyázzanak, mert le fogják törni a proletár uralmat.

A vádbiztos tette meg ezután előterjesztését. Miután a röpiratok megírására és terjesztésére vonatkozó vád nem igazolódott be, vádjának ezt a részét elejtette, fenntartotta azonban a lázító kifejezések használatára vonatkozó vádat. A védő közel egy órás védőbeszéde után a Forradalmi Törvényszék meghozta ítéletét, amely Bakóczyt rémhírterjesztésben mondta ki bűnösnek. A Törvényszék ezért Bakóczyt 8 napi fogházra ítélte, amit a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vett. Bakóczyt nyomban szabadlábra helyezték.

Népakarat, 1919. április 11. Bakóczy Gábor a Forradalmi Törvényszék előtt.

A Forradalmi Törvényszék elnökének a tárgyaláson tanúsított magatartásáról így írt az egyik ellenforradalmi újságíró:

„Birtha Ferenc igen tehetséges elnök volt, a polgári életben villamos kocsivezető. Ez határozottan rajongó volt, megközelíthetetlen bíró. Ha bármily hivatalos ügyben keresték a lakásán, kiutasította az illetőt, még ha barátja volt is. Halálos komolysággal fogta fel hivatását. Beszélni elég értelmesen és összefüggőentudott, határozottan volt benne tartalom is, persze kommunista irányzatú...

Április 10-én mondotta megnyitójában:

Szocialistáknak, proletároknak nem szokásuk az érzékenykedés. Ebben a pillanatban azonban, mikor a régi sötétség birodalmából gigászi küzdelmek után eljutottunk a világosság kapujáig és ez a kapu már ki is tárul előttünk; amikor az egyik lábunkkal már benne vagyunk a világosság országában, ahonnan általános jólét és művelődés sugárzik felénk, meg kell állani szempillantásra és meg kell állapítani, hogy vannak, akik meg akarják akadályozni, hogy belépjünk abba a világba, melyért több évtizedes küzdelmet folytattunk. Mi azonban nem habozunk! Eltökélt szándékunk, hogy belépünk abba a birodalomba, amelyet magunknak ideálul kitűztünk és ha akad valaki, aki onnan vissza akar rántani bennünket, arra kíméletlenül lesújtunk." Hajdúsági Virradat, 1921. október 9. *Roskovitz cikke.*

164.

A MUNKAÜGYI BÍRÓSÁG MEGALAKULÁSA HAJDÚNÁNÁSON

A munkaügyi bíráskodásról[10] szóló 1918. évi IX. néptörvény részbeni fenntartásával a Forradalmi Kormányzótanács XXVIII. számú

[10] Az 1918. évi IX. néptörvény értelmében szervezett Munkaügyi Bíróságokhoz a magánjogi szolgálati szerződés alapján keletkezett munkaviszonyból eredő perek tartoztak. Ezek elsősorban az ipari munkások, kereskedősegédek, gazdasági cselédek, napszámosok, segédmunkások, erdő- és dohánymunkások, ipari és kereskedelmi tisztviselők munkaügyi panaszaival foglalkoztak. Tagjaik a munkaadó és munkavállaló testületek kiküldöttei voltak. Ezt a jogi helyzetet módosította a Forradalmi Kormányzótanács és előírta, hogy tagok a jövőben csakis munkavállalók lehetnek.

rendeletével azt rendelte, hogy a munkaügyi bíróságok ezentúl kizárólag 2 munkavállaló ülnöknek közreműködésével járnak el, még ott is, ahol eddig ülnökök nélkül működtek; tehát ezentúl a Hajdúnánáson működő munkaügyi bíróság is két ülnökkel fog tárgyalni, éspedig az igazságügyi népbiztos 6—I. N. rendelete szerint nyomban, legkésőbb 15 napra kitűzendő határidővel.

Megkeresem tehát, szíveskedjék igen sürgősen, lehetőleg öt nap alatt, hogy az ülnökök a már általam április 23-ra kitűzött két tárgyalásra megidézhetők legyenek, kijelölni lehetőleg minden munkavállaló szakmából 3—3 ülnököt, éspedig 3 gazdasági cselédet, 3 házicselédet (lehet köztük nő is) s minden fontosabb ipari szakmából 3—3 egyént. Ülnökké csak olyan egyén jelenthető be, aki magyar honos, 21. életévét betöltötte, atyai hatalom, gyámság, vagy gondnokság, vagy csőd, úgyszintén szabadságvesztés büntetés végrehajtása, vagy hivatalvesztés, vagy politikai jogai gyakorlásának felfüggesztését kimondó jogerős ítélet hatálya alatt nem áll, sem hamistanúzás, hamis eskü, vagy nyereségvágyból elkövetett bűntett, vagy vétség miatt büntetve nem volt.

Az előbbi bekezdés korlátai között nő is kijelölhető ülnökké.

DÁL. Hajdúnánás vár. levt. 1721/1919. Polgárm. sz. *Eredeti. A hajdúnánási járásbíróság vezetőjének beadványa 1919. Eln. IX. F. 1. szám alatt 1919. április 11-én a városi munkástanácshoz.*

165.

IGAZSÁGÜGYI NÉPBIZTOSI DÖNTÉS BÍRÓSÁGI ÜGYEKBEN

Kidolgozás alatt áll rendelet arról, hogy proletáriátus mimódon gyakorolja a bírói hatalmat. Addig a járásbíróságoknak egyes sürgős ügyekben proletáriátus érdekében intézkedniök kell. Gondoskodjék tehát a munkástanács arról, hogy a bírósági helyiségeket, melyeknek egy részére forradalmi törvényszékeknek is szükségük lesz, önhatalmúlag le ne foglalják, és a sürgős ügyek bírói elintézését lehetetlenné ne tegyék. Rónai igazságügyi népbiztos.

DÁL. Hajdúnánás vár. lvt. 1721/1919. Polgárm. sz. *Eredeti távirat április 15-én.*

166.

A DEBRECENI FŐÜGYÉSZHELYETTES UTÓLAGOS JELENTÉSE A DEBRECENI ÉS VIDÉKI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉKEK MŰKÖDÉSÉRŐL

Méltóságos királyi Főügyész úrnak Debrecen.

Hivatkozással Méltóságodnak 1944. f. ü. 1920. sz. a. kelt rendeletére, jelentésemet a következőkben terjesztem elő.

Bevezetőben a március 21-ét megelőző állapotokról beszél.

...A diktatúrát Debrecen és Hajdú vármegye egyetlen tiltakozó hang nélkül vette tudomásul.

Legsürgősebb feladatnak tekintették a terror akkor még legfőbb eszközeinek, a forradalmi törvényszékeknek a felállítását. Amint azt Méltóságodnak 1642. f. ü. 1920. sz. rendeletére tett jelentésemben előadtam, a debreceni királyi törvényszék területén 6 forradalmi törvényszék működött, éspedig Debrecenben 3, Hajdúböszörményben, Püspökladányon és Hajdúszoboszlón 1—1.

Debrecenben a forradalmi törvényszék elnökei egy famunkás, egy villamosvasúti kalauz és egy férfiszabó; Bírái: két vasmunkás, 1 kőműves, 1 férfiszabó, 1 szobafestő és 1 nyomdászsegéd; vádbiztosai: 1 nyomdászsegéd, 1 villamosvilágítási szerelő és 1 cipész; jegyzői: 1 lemondott törvényszéki jegyző, 1 ügyvéd, és egy könyvkereskedősegéd voltak.

A hajdúböszörményi forradalmi törvényszék elnöke: 1 napszámos; bírái: 1 asztalos és 1 napszámos; vádbiztosa: 1 napszámos, jegyzője: 1 ottani királyi járásbíró voltak.

A püspökladányi forradalmi törvényszék elnöke : 1 napszámos; bírái: 1 szabómester és 1 földműves; vádbiztosa: 1 ottani ügyvéd; jegyzője: 1 tanulmányait évekkel abbahagyott joghallgató voltak.

A hajdúszoboszlói forradalmi törvényszék elnöke és bírái földművesek voltak; jegyzője esetenként változott; vádbiztosa 1 ottani ügyvéd volt.

A forradalmi törvényszék hatásköre és illetékessége egészen szabályozatlan volt. Valami rendszer akként jött létre, hogy a vidéki forradalmi törvényszékek a súlyosabbnak talált esetekben nem mertek eljárni, az ilyen ügyek vádlottait a debreceni forradalmi törvényszékek valamelyike elé állították. Ilyen módon a debreceni forradalmi törvényszékek a köznép előtt mint magasabb fórumok szerepeltek...

A debreceni és megyei igazságügyi politikai megbízottakról beszél.

A debreceni forradalmi törvényszékekhez a diktatúra egy hónapja alatt 112 feljelentés érkezett. Ezekről egy külön lapokból álló iktatót vezettek, amelyben a sorszámok, az érkezés napjának, az ügy rövid

megjelölésének, a befejezés napjának és annak volt rovata, hogy az ügy melyik tanácsnak adatott ki. Hogy a szétosztás mi alapon történt, arra adatot nem találtam. Az ügyek kis számának az a magyarázata, hogy a forradalmi törvényszékek — éppen a politikai megbízottak magatartása folytán — jó ideig abban a hitben voltak, hogy csak olyan ügyeket vehetnek magukhoz, amelyeknek tárgya olyan cselekmény, amely a hirdetményekben forradalmi törvényszék elé állítással való fenyegetés mellett volt megtiltva. A többi feljelentéseket az elöljáróságok és a csendőrségek is a kir. ügyészséghez terjesztették be, úgy, hogy a kir. ügyészséghez 1919. március 23-tól 1919. április 23-ig, vagyis a diktatúra megszűntéig 205 feljelentés érkezett, amelyek a Bpt. rendelkezései szerint intéztettek el. Maga a debreceni elsőszámú forradalmi törvényszék 1919. április 11-én még olyan határozatot hozott, amely szerint a szándékos emberölés bűntettével terhelt Nagy István bűnügyét a rendes bírósághoz visszautalta. Április 19-én pedig a 2. számú forradalmi törvényszék két becsületsértési, 1 sikkasztási és 1 gondatlanságból okozott súlyos testi sértési ügyet a debreceni kir. járásbírósághoz tesz át illetékes elintézés végett. Később — valószínűleg Budapestről érkezett rendelkezések alapján — más ügyekben is eljártak, azonban ezután is egész fennállásuk alatt tőlük különálló testületeknek tekintették a rendes bíróságot és annak szerveit is csak annyiban vették igénybe, hogy értékbetétjeiket ott helyezték el, onnét kértek írószereket és a törvényszék elnökétől vették fel díjazásukat s a fogházat igénybe vették annyiban, hogy oda a fogházfelügyelőhöz intézett beutalásokat eszközölték.

Ítélkezésüket általában a határozatlanság jellemzi. A vagyon elleni bűncselekményekkel szemben, a kommunista jelszavaknak megfelelően elnézők, de nem következetesen... *A kiszabott ítéleteket említi.*

A tárgyalás módjában és az ítélkezésben magukat semmi szabály által kötve nem érzik. Igyekeznek ugyan utánozni a rendes bíróság tárgyalási és ítélethozási módját, de az alakszerűségeknek munkával járó részén túlteszik magukat, a tárgyalási jegyzőkönyveket rendetlenül, vagy sehogysem készítik el s egyáltalán nem ügyelnek arra, hogy a tárgyalás és ítélet valamely hiteles alakban fennmaradjon... *Becsatol egy ítéletet.*

A debreceni forradalmi törvényszékek — amennyire az irattárilag nem kezelt, hanem szétszórtan az asztalfiókokban talált iratokból és a fogházi beutalásokból meg lehetett állapítani — 18 ítéletet hoztak, amelyek túlnyomóan enyhe fogház és 1000—20000 K-ig terjedő pénzbüntetéseket állapítottak meg.

A politikai hátterű cselekményekkel szemben határozottan félelem volt a forradalmi törvényszéknél tapasztalható. Egy Bakóczy Gábor

nevű ügyvédi írnok azzal volt vádolva, hogy fehér gárdát akart szervezni s ilyenirányú felhívásokat osztogatott. A diktatúra hívei halálbüntetést vártak, másrészről annak is híre járt, hogy a terhelt a kisgazdák és kisiparosok körében annyira népszerű, hogy elítélése lázongást idézne elő.

A Forradalmi Törvényszék nem merte az ügyet tárgyalás alá venni, egyik vádbiztos Budapestre utazott tanácsért és csak miután a proletárok hangulatát elcsendesítették olyan hírek forgalomba hozatalával, hogy az eset nem súlyos, a koronatanú nem vall igazat, mertek az ügyben igen enyhe (8 napos fogházra szóló) marasztaló ítéletet hozni. De nemcsak a közhangulat változékonyságától való félelem és a diktatúra ereje iránti bizalmatlanság lehetett ezen enyhébb állásfoglalás oka, hanem a forradalmi törvényszékek tagjainak jobb érzése is. Az egyik forradalmi törvényszék jegyzője azt vallja, hogy a forradalmi törvényszékek tagjai működésük megkezdése előtt azt hitték, hogy ők mint laikus elem a rendes bíróság mellé lesznek beosztva. Mikor pedig látták, hogy önállóan kell eljárniok, a három elnök összeült és megállapodtak, hogy halálbüntetést nem engednek kiszabni s ha mégis valami igen súlyos eset merülne fel, ítélethozás előtt előbb a három elnök is tanácskozást fog folytatni.

A vidéki forradalmi törvényszékek csaknem kizárólag szesztilalom áthágása miatt hoztak főként pénzbüntetésben marasztaló ítéletet az egyik hajdúböszörményi forradalmi törvényszéki bíró nyilatkozata szerint azért, mert a tanácskormánynak sok pénzre van szüksége.

A Forradalmi Törvényszékek tagjainak egyéniségéről közelebbi adatokat nem tudok, mert őket rövid ideig tartott működésük alatt még látásból sem volt alkalmam megismerni. Vádbiztosaik, akik a büntetéseket végrehajtották, csak a fogházfelügyelői teendőket az időben ellátó fogház őrmesterrel érintkeztek.

Működésük mérsékletről tanúskodott, de működésük ideje nem is volt elég hosszú arra, hogy egyéniségüknek tiszta képét adja...

A továbbiakban a forradalom utáni helyzetről beszél.

PI. Arch. A/II. 13/41. *Eredeti. Dr. Jergay Károly kir. főügyész h. jelentése 1920. november 29-éről, Debrecenből.*

167.

AZ ELLENŐRZÉS ÉS A KÖZIGAZGATÁS MENETÉRE JELLEMZŐ OKMÁNYOK

A Hajdú-vármegyei direktórium kinevezte Önt a Hajdú vármegyei alispáni hivatalhoz *(vagy értelem szerint változtatva. — Szerk.)* ellenőrző népbiztosnak s utasítja, hogy a nevezett hivatalban haladéktalanul jelenjék meg, ott az ellenőrzői szerepet vegye át.

Kötelessége az ott folyó mindennemű hivatali ügyintézésbe beletekinteni s lehetővé tenni, hogy az intézkedések kizárólag a proletárdiktatúra szellemében irányíttassanak és hajtassanak végre.

Amennyiben etekintetben aggályai volnának, vagy nehézségek támadnának az ottani hivatalos szervekkel, a direktóriumnak azonnal tegyen jelentést.

DÁL. Hajdú m. kormánybiztos főisp. 2952/1919. *Eredeti kinevező okirat dr. Fülöp Ödön, Ujlaki Lajos, Zsuga Imre politikai megbízottak részére.*

* * *

A vármegyei direktórium közli, hogy dr. Pető Pál elvtársat a hivatalhoz ellenőrző népbiztosnak kinevezte.

Utasítjuk, hogy rendelkezéseinek minden tekintetben feltétlenül tegyenek eleget. Szepessy sk. Fülöp sk.

DÁL. Hajdú megye alispánja 2858/1919. *Rendelet az alispánhoz március 27-én. Eredeti.*

168.

SAJTÓJELENTÉS A KÖZIGAZGATÁS ÁTSZERVEZÉSÉRŐL

Debrecenben lázas lüktetéssel folynak az átszervezés munkái. Az emberek naponta tömegesen keresik fel a népbiztosokat és a múltak bűneire keresnek orvoslást. A népbiztosság a rend fenntartása céljából bizonyos rendszert létesített a munkában. Szervezeti gyűlést tartott, amelyen megállapították az egyes szervezetek ügykörét s a hivatali szervek munkaprogramját.

PI. Arch. A sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/11. *Eredeti távirat 1919. március 28-án. Felvette: Róbert.*

169.

DEBRECEN VÁROS HIVATALI SZERVEZETE

A nagy átalakulás Debrecenben rövid pár nap alatt a legnagyobb rendben és simán folyt le. Sokan azonban tájékozatlanok az új rend és a nagy átalakulás egyes szerveinek hatáskörével, ezért igen sok ügyben a városi direktóriumhoz fordulnak és nagy fontosságú munkájában zavarják. Tájékozásul közöljük a végrehajtó szervek beosztását és helyét:

Városi direktórium Török Gábor, Vági István, Hajdú János. A direktórium mellé rendelve Pányoki Lajos.

Szocializáló népbiztosság *(helyesen Szocializáló Bizottság. — Szerk.)* Hajdu Dezső, Major Imre, Kraft Dezső, Radó Dezső, Girsits József, Julow Lajos. Titkár: Losonczi Arthur. Helyiség: Iparkamara (Werbőczy u.).

Egészségügyi Népbiztosság[11] Handler Gyula. Helyiség Fűvészkert utca 12. szám.

Városi Népbiztosság *(helyesen: direktórium. — Szerk.)*. Elnöki osztály Pál János, pénzügyi osztály Vági Gábor. Mindkettőjük székhelye a városháza.

Közoktatásügyi népbiztosság. dr. Lefkovits Vilmos, Kovács Lajos. Helyiség Piac-utca 41. I. em.

Sajtóügyi népbiztosság. Szántó Dezső, dr. Helyiség Népakarat szerkesztősége, Kossuth u. 3. Tel. 141.

Karhatalmi népbiztosság. Kövendi Gyula, Müller Adolf, Gál Lajos, Márta Zoltán, Nagy Lajos, Nagy Géza. Helyiség Városháza 19. sz. szoba.

Igazságügyi népbiztosság. dr. Horváth Sándor. Helyiség Arany János u. 2. sz.

Lakásügyi megbízott. dr. Markovits Lajos. Helyiség Varga u. 2.

A közönség a saját érdekében jól teszi, ha ügyes-bajos dolgaiban az illető szaknépbiztossághoz fordul. Meg kell még említeni a többször előforduló névesere végett, hogy Hajdú János elvtársunk, a városi direktórium tagja, a városházán található, Hajdú Dezső elvtárs, a szocializáló népbiztosság tagja, az Iparkamarában található. Vági István elvtárs, a városi direktórium tagja, Vági Gábor a pénzügyi népbiztosság vezetője. Mindkettőjük a városházán található.

Népakarat, 1919. március 29. A debreceni népbiztosságok beosztása.

[11] A „népbiztosság" elnevezés helytelen volt. Hivatalosan csak a volt minisztériumokra alkalmazták. Ugyanilyen helytelen elnevezés volt az, amikor az egyes intézményekhez kirendelt politikai ellenőrző megbízottakat „népbiztosoknak" nevezték.

A VÖRÖS ÚJSÁG A PROLETÁRHATALOM VEZETŐINEK ELLENŐRZÉSÉRŐL

Proletárállamot akarunk. A proletáriátus, a társadalomnak ez az utolsó kitagadott osztálya, akar egy államot a saját képére formálni, az az osztály, melynek méhében semmiféle új kiváltságnak csírája nem lappang, azonos az egész emberiséggel, melynek ügye valóban az egész emberiség ügye, szabadsága az egész emberiség szabadsága és uralma az egész emberiség uralma. Utána elnyomott osztály nem maradhat. Ez az osztály akarja a jövendő államot a maga képére teremteni.

De hogy ezt megtehesse, szükséges, hogy a megteremtésnél ő maga ott legyen, ő maga dolgozzék a felépítésén.

A legfőbb hatalom ma ugye, a munkás-paraszt- és katonatanácsok kezében van; ezen tanácsok tagjait a munkások, katonák és parasztok választják, ők adják át a saját hatalmukat ennek a tanácsnak és ez a tanács nekik felelős. De nem úgy felelős, mint a burzsoá államban értették ezt a felelősséget, hol csak akkor került rá a sor, mikor pl. a miniszter egy világraszóló botrányt csinált, hanem ennek a tanácsnak még jól sem szabad határozni anélkül, hogy a tömeg, melynek kebeléből kikerült, ne tudjon arról a határozatról, annak okairól és céljairól. Ennek a tanácsnak minden egyes tagja minden szavával, viselkedésével, tettével kell, hogy ott legyen mindig az ő megbízói előtt, mert ugye előfordulhat, hogy ezek a tanácstagok tíz esetben jól intézkednek, de a 11. esetben az előbbi tízet is leronthatják. Éppen ezért szükséges az ezerszemű tömegnek az örökös ellenőrzése, az talán jobban meglátja a hibákat, mint megbízottjai. Meg aztán a tömeg esetleg tévedhetett is megbízottjai kiválasztásával s ha így azoknak minden mozdulatát figyelheti, ebben az esetben mindjárt visszahívhatja és mást *(ti. küld — szerk.)* a helyébe.

Ellenőrizzetek bennünket — kérte Kun Béla a munkásságot.

Ellenőrizzétek vezéreiteket! Ez Leninnek az elve.

Hogy történhetik ez az ellenőrzés?

Először is a tanácsoknak minden határozatát azonnal plakatírozni kell mindenütt, ahol munkások vannak, a szakszervezetekben, párthelyiségekben, műhelyekben stb. Sőt ajánlatos, ha lehetséges egy-egy összegyűlt munkáscsoport előtt felolvasni.

Másodszor a tanács minden üléséről, az ülésen elhangzott minden beszédről pontos tudósítást kell közölni a lapokban. De pontos tudósítást mindenről. Nem szabad eltitkolni semmit. Igaz ugyan, hogy egyes dolgokat egy kis rejtett taktikával, ravaszsággal, eltitkolással simábban lehet elintézni, mint nyílt politikával. De azoknak a céloknak

egy időre elpalástolásával a tömeget már kihagyjuk a fokozatos fejlődésből, miáltal ártunk a jövendő állam eszméjének, hogy a tömeg az állammal egy fejlődési síkban legyen. Aztán meg nekünk nincs is szükségünk rá. A mi célunk fent, *(eredetben így! — szerk.)* itt nincs mit eltitkolni, mi azt meg fogjuk csinálni, ha szépszerével nem, akkor diktálással, terrorral, hiszen proletárdiktatúra van.

Tehát a városi vagy az államhatalom minden lépését, minden lépésének az okát és célját, a hivatalnokok minden ténykedését azonnal tudatni kell a proletárokkal, hogy azok, ha nem találják jónak, azonnal tiltakozhassanak ellene.

Ezt a célt kell szolgálni a sajtónak. De e célból föltétlen szükség van a sajtó azonnali szocializálására és centralizálására. Sőt ez lett volna az első kötelesség; a sajtót, az újságokat azonnal a proletárdiktatúra szolgálatába kell állítani!

Kivenni az üzlet aljas hatásköréből, hogy ne a profit szabja meg az újságok milyenségét és mennyiségét. Minden mozzanatáról az államgépezetnek, minden eseményéről, mely most már az állam életével a mi életünkbe vág pontos hírek s óriási felvilágosító munka által. *(eredetiben így! — szerk.)* Ez a sajtó mai feladata. Nem a nyereség a kommün érdeke, hanem a tömegek teljes tájékoztatása, mert a kommün egy a tömeggel és tömeg nélkül nem élhet. Mindenkinek lehetővé kell tenni az újság olvasását. Inkább fizessen a ma még mindig pénzes burzsuj kétszeres árat az újságért, de tudja megvenni a nyomorgó munkás és pénztelen paraszt napszámos is, kinek 20 fillér is nagyon sok naponként.

Különösen szükséges egy felvilágosító lap a parasztságnak, a földműves szegényeknek, kiknek ügye a legsúlyosabb problémája lesz az alakuló proletár államnak. Nem szónoklatokkal kell ezeket megnyugtatni. Az írott betű hat rájuk legjobban, mit otthon családjuk, vagy a szomszédok körében olvas fel az a szegény ember. A szónokok már sokszor becsapták, de az újságíróknak még nem volt alkalmuk rá, hogy eljátsszák hitelüket a szemében. A legjobb erők, a leghathatósabb tehetségek menjenek ki az apró betűkben a faluba, hogy nagy munkánkban szembe ne találjuk magunkat a szántóföld proletárjaival.

Nagy feladat vár a sajtóra. Proletárokkal, proletár szívvel kell a kérdést megoldani.

Debreceni Vörös Újság 1919. március 29. A tömegek és a sajtó.

171.

„A PÜSPÖKLADÁNYI DIREKTÓRIUM TAGJAI"

A háromtagú direktórium tagjai: Müller Béla, dr. Kéri Lajos, Duró Lajos.

A 12 tagú direktórium tagjai: Dézsi Károly, Márki Imre, Papp György, Tóth Gyula, Király Lajos, Bogár István, Fuchs József, Kéri János, Baranyai Albert elvtársak.

A direktórium mellett egy 75 tagból álló néptanács vezeti a község ügyeit, a régi községi képviselőtestület helyett, mely mint ilyen feloszlattatott. A tanács minden kedden és csütörtökön tart ülést délelőtt és délután, amikor is a panaszok meghallgatásra és lehetőség szerint azonnal elintézésre találnak.

Népújság, 1919. április 3. *Fenti címen.*

172.

EGY UTASÍTÁS AZ ÁLLAMOSÍTÁSOK VÉGREHAJTÁSÁVAL KAPCSOLATBAN

Utasítás Kovács János részére, hogy Kiss Rezső elvtárs rendelkezéseinek magát mindenben alávesse.

Debrecen, 1919. április 1.

Városi Népbiztosság szocializáló bizottsága. PH.

DÁL. Déri Múzeumi oklevélgyűjtemény. *Eredeti.*

173.

A DIREKTÓRIUM ALKALMAZOTTAINAK ILLETMÉNYEI

Határozat.

Hajdú vármegye direktóriumának fenthivatkozott rendelete alapján április 1-től kezdődőleg dr. Fülöp Miklós és Kozma Lajos direktóriumi tagok részére havi 1700—1700 koronát, Szepessy Albert direktóriumi tag részére havi 732 koronát, Faragó Béla, Kapusi János és

Szabó János politikai megbízottak részére havi 1100—1100 koronát, dr. Fülöp Ödön, Zsuga Imre és Nagy Lajos politikai megbízottak részére havi 1500—1500 koronát, B. Szabó Ferenc politikai megbízott részére havi 1200 koronát, dr. Sinay Gábor direktóriumhoz beosztott vm. aljegyző részére havi 491 kor. 67 fill. a debreceni állami; Szekeres Sándor hajdúböszörményi főszolgabírói hivatalhoz beosztott politikai megbízott részére havi 1000 koronát a hajdúböszörményi állami; és végül a hajdúszoboszlói főszolgabírói hivatalhoz beosztott Fazekas Sándor politikai megbízott részére havi 1000 koronát a hajdúszoboszlói állami adóhivatalnál a háztartási alapból a belügyi tárca által megtérítendő előlegként folyóvá teszek s utasítom az adóhivatalt, hogy a fenti összegeket nevezettek szabályszerű nyugtáira további intézkedésig fizessék ki. Miről a három adóhivatalt s érdekelteket értesítem. Debrecen, 1919. április 1. Vármegyei direktórium. Fülöp sk., Szepessy sk. népbiztosok.

DÁL. Hajdú m. Kormánybiztos főisp. 2952/1919. sz. *Eredeti. A megyei direktórium 478/1919 M. sz. rendelete a direktórium tagjai s a politikai megbízottak illetményei utalása iránt.*

Egy munkás állagos fizetése ebben az időben a következőképpen alakult: egy öntő szakmunkás, egy vasesztergályos havi keresete 210 munkaórát számolva 1161,80 Kor; egy kovács, szerszámlakatos vagy hengerész havi keresete pedig 1575 koronának felelt meg a fennálló rendelkezések értelmében. E szerint a vidéki politikai megbízott vagy direktóriumi tag fizetése megfelelt egy jó szakmunkás keresetének. (Lásd bővebben: Részletek a vas- és famunkás szakszervezet 1819/19. évi mozgalmi jelentéseiből. Munkásmozgalmi Intézet Értesítője, 1955. évfolyam. 3. sz. Összeállította Fehér András és Millei György.)

174.

A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG MEGBÍZOTTAINAK JELENTÉSE LANDLER JENŐHÖZ A HAJDÚ MEGYEI HELYZETRŐL

Táviratban közöltük már a városi, valamint a megyei direktóriumok névsorát.

A városi nagyobbképességű a megyeinél, mindkettő azonban teljesen megbízható.

Debrecenben és környékén kevés az igazi szegény proletár.

Egyes rendeletek téves értelmezése a kisbirtokosok sorában nagy elégedetlenséget okozott. Felvilágosító gyűléseken sikerült a kedélyeket megnyugtatni.

Andorka elvtárs vasárnapi tartalmas, a földművesek által is megértő beszéde nagy megnyugvást okozott.

A földmunkások a Vörös Hadseregbe való belépésnél arra az álláspontra helyezkedtek, hogy bevetik a földet s ha szükség lesz rájuk, mindnyájan elmennek.

A közigazgatás falun, a járásban, majdnem a régi, azzal a különbséggel, hogy minden vezető állás mellé egy megbízható proletárt tettek. Ezeket még csak információ alapján írom, első dolgunk lesz azonban, hogy ezekről személyesen meggyőződjünk.

A rendőrségen még mindig a bürokratikus szellem dívik, nagy része a rendőrségnek a kényszerhelyzetet respektáló, politikailag megbízhatatlan csorda.

Ezzel szemben ott áll mintegy 2500 szervezett VASÚTI MUNKÁS *(kiemelés. — Szerk.)* katonailag teljesen felszerelve. Mannlicher gépfegyver, kézibomba, sőt ágyújuk is van.

Éber figyelemmel kísérnek mindent s jaj volna annak, aki mozdulni merne. A vármegye kétharmad része be van ültetve, egyes helyeken a sűrű esőzések késleltetik a mezei munkálatokat.

Tisztelt Landler elvtárs!

Kérem, szíveskedjen értesíteni bennünket arról, hogy helyes-e az a feltevésünk, hogy a direktóriumok a választások után megszűnnek és az ügyek közvetlen intézésére intézőbizottságok választatnak.

A választások Hajdú megyében holnap, azaz 8-án tartatnak meg.

Maradunk proletár üdvözlettel Papp József és Vig István.

Cím: Papp József, Arany Bika szálloda 203. szoba.

Debrecen, 1919. április 7.

PI. Arch. B. M. 1920—36—453 (1634). *Eredeti.*

175.

A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG RENDELETE A FORRADALMI ÉBERSÉGRŐL

Megyei Direktóriumnak. Debrecen.

Általánosságban olyan hangokat hallunk, hogy szükség van felvilágosító munkára, különösen abban az irányban, hogy a szegényebb törpe- és kisbirtokosok nagyon meg vannak ijedve és attól félnek, hogy a proletárdiktatúra elveszi kis vagyonukat. Használjanak fel minden eszközt arra, hogy ezeket megnyugtassák, esetleg megfelelő röpiratokkal és szóbeli agitációval. Templomokhoz és kegyszerekhez nyúlni ott, ahol a nép vallásos felesleges és figyelmébe ajánljuk a kormányzótanácsnak azt a rendeletét, mely a templomokat kizárólag vallási célra

engedi használni. Ellenben figyeljék a papok szónoklatait és ha ők ellenforradalmi beszédeket mondanak, intézkedjenek, hogy az illetők forradalmi törvényszék elé állíttassanak. A legajánlatosabb, ha a komoly ellenforradalmi elemeket Budapestre szállítják a forradalmi törvényszék elé. Figyelmeztetjük arra is önöket, hogy olyan községekben és olyan helyeken, ahol földművelésből élő személyek vannak, a tanácsokban számbelileg sem nyomják el ezeket az elemeket az ipari munkások, viszont szigorúan vigyázni kell arra, hogy a földművesszegények tanácsába gazdag birtokosok bele ne kerüljenek. Utasítjuk önöket, hogy legkésőbb minden harmadik napon sürgönyi jelentést tegyenek nekünk az ottani állapotokról, amelyben a karhatalom állásáról és a vörösőrség és hadsereg toborzási munkálatairól is tegyenek említést. Landler Jenő és Vágó Béla belügyi népbiztosok. 1919. ápr. 9.

Debreceni Ref. Kollégium Nagykönyvtára. Népköztársasági iratok R. 1654, 28 folio. 659. sz. *Eredeti távirat.*

d) A párt irányító szerepe

176.

„A RADIKÁLIS PÁRT BEOLVADT A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTBA"

A tanácsköztársaság a proletárdiktatúra államformája, azé a proletárdiktatúráé, mely irgalmatlan határozottsággal fog lesújtani mindenkire, aki nem tud beletörődni abba, hogy a múlt igazán múlt. De másfelől a proletariátus, mely végre kezébe ragadta az őt megillető hatalmat, szívesen fogad minden segítőtársat, aki nagy céljának elérésében tiszta szívből felajánlja neki fegyverbarátságát. A magyar polgárságnak be kell látnia, hogy teljes erejéből közre kell működnie a szocialista tanácsköztársaság megalapozásában, mert ha az emberek nem értik meg az idő szavát, az idők az emberekkel mitsem törődve meghozzák gyümölcsüket. Az idő sohasem késlekedik, csak az emberek szoktak lemaradni tőle.

Tegnap már megtörtént az első lépés, mely azt igazolja, hogy a polgárságnak legalább egy része megértéssel veszi tudomásul a legutóbbi két nap tanulságait. A polgári Radikális Párt egy nagyobb küldöttsége tegnap felkereste Handler Gyula elvtársat és szónokuk,

Zoványi egyetemi tanár előadta, hogy pártjuk végrehajtóbizottsága egyhangúlag kimondotta a szociáldemokrata pártba való beolvadást. Handler elvtárs hosszabb beszédben válaszolt a bejelentésre s megígérte, hogy azt közölni fogja a pártvezetőséggel.

Népakarat, 1919. március 23. *Fenti címen.*

177.

A FÜGGETLENSÉGI PÁRT BELÉPÉSE A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTBA

A Debreceni Függetelenségi Károlyi (volt Köztársasági) Párt tagjaival belépett a SZDP-be. S ezen lépésük megindokolására március 23-án délelőtt 10 órakor a városháza közgyűlési termében nyilvános népgyűlést tartanak. Az indokolást elő fogják adni dr. Ferenczy Gyula és kiküldöttje. *(eredetiben így — Szerk.)* A népgyűlésre a tagtársakat és az érdeklődőket ezúton hívjuk meg.

Népakarat, 1919. március 23. A Debreceni Függetlenségi... Pártügyek *c. rovat.*

178.

A K. M. P. DEBRECENI SZERVEZETÉNEK KÖZLEMÉNYE A PÁRT EGYESÜLÉSRŐL

A Magyarországi Kommunista Párt Debreceni Csoportja, mely valójában már együttműködik a Szocialista Párttal, mostmár névleg is megszűnt. És most még az a kis hiúság is, ami ugyan nem dícsérendő, de az ügynek éppen nem árt, kielégítést nyert abban a rendeletben, hogy a politikai pártok megszűnnek s így az egyedül szocialista párt eggyé olvadt az állammal.

Ami eddig pártügy volt, az ma már államügy.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 29. Olvasóinkhoz!

179.

„A DEBRECENI KOMMUNISTA PÁRT BEOLVADT A SZOCIALISTA PÁRTBA"

Debrecen város direktóriuma tegnap délelőtt a következő hirdetményt bocsájtotta közzé:

Munkások, Katonák!

A Budapestről ma éjjel érkezett utasítások értelmében a Debreceni Kommunista Párt ezen a néven megszűnt létezni. A volt Kommunista Párt minden tagja a Debreceni Szocialista Pártba haladéktalanul belépni tartozik.

Elvtársak!

Most csak egy párt létezhet: a proletárpárt; most csak egy érdeknek van létjogosultsága: a proletár érdeknek.

A Szocialista Párt vezetőségében proletárok ülnek, akiket jogotok, sőt magatokkal szembeni kötelességtek ellenőrizni! A ti hadseregetek kezében a fegyver és a vöröshadsereg fog őrködni, hogy megvédelmezze a proletárdiktatúrát!

A munkásság mindig fegyelmet tudott tartani, százszorosan fontos most a megértés, amikor magatokat kell megvédelmezni az agyarkodó burzsoázia ellen!

Proletár testvérek! Óvjátok meg a proletáregységet! Most csak egy politikai párt létezhet, amely a moszkvai tanácskongresszus határozatáig a szocialista párt nevet viseli. Harcoljatok egységesen szeretettel a munkásság boldogságáért! Vági, Hajdú, Török.

A felhívás hatása, mint ez remélhető volt, nem is maradt el. A debreceni kommunista elvtársak tegnap este a párt Arany János utcai helyiségében népes értekezletre gyűltek össze. Az értekezleten Politzer elvtárs a párt jövendő működésének irányelveire s arra a körülményre mutatott rá, hogy a mostani viszonyok között a magyarországi proletariátus csak egy egységes pártba tömörülhet, melynek neve a moszkvai tanácskongresszus intézkedéséig szocialista párt. Gerdán, Müller, dr. Gáspár és más elvtársak hozzászólására a tagértekezlet egyhangúlag kimondotta a szocialista párttal való egyesülését.

A debreceni kommunista párt ezzel a határozatával a vidéki kommunista pártszervezetek közül először tette magáévá hivatalos formában is a központ álláspontját s a pártszakadás tegnaptól fogva Debrecenben is elintézettnek tekinthető. A volt szociáldemokrata és volt kommunista elvtársak ezentúl vállvetve törhetetlen egységben fogják végigharcolni a magyarországi proletáriátus diadalmas harcát.

Népakarat, 1919. március 29. *Fenti címen.*

180.

„KUN BÉLA ELVTÁRS ÜDVÖZLÉSE." A DEBRECENI KOMMUNISTÁK TÁVIRATA A PÁRT-EGYESÜLÉS ALKALMÁBÓL

A külügyi népbiztossághoz a következő távirat érkezett:
Kun Béla népbiztosnak Debrecenből.
Egybeolvadástokon tartott beszéded alkalmából mély érzéssel üdvözlünk. Legnagyobb győző az, aki önmagát győzi le. Nagy vagy a nagyok között. Veled leszünk mindhalálig. A régi debreceni elvtársak nevében Tálvizer.

Vörös Újság (Budapest), 1919. március 30. *Fenti címen.*

181.

A LESZERELT KATONÁK CSATLAKOZÁSA A SZOCIALISTA PÁRTHOZ

A leszerelt katonák szabadszervezete tegnap esti végrehajtóbizottsági ülésén egyhangúlag elhatározta, hogy testületileg csatlakozik a Szocialista Párthoz. A csatlakozás demonstratív kimondására a szervezet e hó 27-én a Lókody-féle vendéglőben nagy taggyűlést tartott.

Népakarat, 1919. március 28. A leszerelt katonák... Újdonságok *c. rovat.*

182.

A FEGYELEM MEGSZILÁRDULÁSA

A Nagyváradi Napló „Vörös város" címmel közölt cikke a vezetőhelyen azt mondja, hogy örülnünk kell a vasfegyelemnek, amelyet a proletárdiktatúra produkál s ez a vasfegyelem fog a fundamentuma lenni egy elkövetkezendő szebb és jobb világnak.

PI. Arch. Sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/10. *A nagyváradi sajtóelőadó jelentése 1919. márc. 27-én.*

183.

SAJTÓELŐADÓ JELENTÉSE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG EGYES VEZETŐINEK A NAGYVÁRADI MUNKÁSMOZGALOMBAN JÁTSZOTT SZEREPÉRŐL

A Nagyváradi Napló mai számának vezércikkében foglalkozik a tanácsköztársaság azon tagjaival, akik a múltban Nagyváradon működtek. Így a többek között megemlíti Kun Bélát, Vántus Károlyt, Szamuely Tibort, Jancsó Károlyt, Göndör Ferencet és Ágoston Pétert. Kiemeli, hogy mindezeknek milyen jelentős szerep jutott a Nagyváradi Szocialista Párt megalakításában, különösen a szociáldemokrata párt első megalakulásában Kun Bélának és Vántus Károlynak igen jelentős a szerepe, kiket annakidején Ady Endre támogatott a leglelkesebben. Vántus ácslegény, Kun Béla hírlapíró, Ágoston Péter tanár és újságíró, Szamuely újságíró, Jancsó Károly pedig megyei aljegyző volt Nagyváradon. A proletárdiktatúra megteremtésével ezeknek a volt nagyváradi újságíróknak és vezérférfiaknak igen jelentős szerep jutott. Felvette: Salgó.

PI. Arch. Sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/12. *A jelentés kelte 1919. március 29.*

184.

SAJTÓHÍREK A PÁRT MOZGALMI ÉLETÉBŐL

A III. kerületi szociáldemokrata pártszervezet holnap, vasárnap, de. 10 órakor a Meteor mozgóban nyilvános nagygyűlést tart. Előadó dr. Kövendi Lajos elvtárs.

Debreceni Újság, 1919. március 22. A szociáldemokrata párt köréből *c. rovat.*

* * *

A pártválasztmány e hó 24-én hétfőn este 7 órakor ülést tart a Kereskedelmi alkalmazottak és magántisztviselők egyesületi helyiségében. Piac u. 68. Killer-ház.

Debreceni Újság, 1919. március 22. *Ugyanott.*

* * *

Hajdú János a KMP debreceni szervezetének egyik alapítója és vezetője, városi direktóriumi tag

A végrehajtó bizottság ma, szombaton du. ½4 órakor rendkívüli ülést tart a párttitkárságban.

Debreceni Újság, 1919. március 22. *Ugyanott.*

* * *

A Nyilastelepi Szociáldemokrata Pártkör folyó hó 23-án, vasárnap du. 3 órakor közgyűlést tart; kérjük a tagok pontos megjelenését.

Debreceni Újság, 1919. március 22. *Ugyanott.*

* * *

A Szocialista Párt végrehajtó bizottsága kedden este 7 órakor rendes ülését a párttitkárság új helyiségében tartja. (Piac u. 41. Lusztig-ház.)

Népakarat, 1919. március 25. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

Külsőségi Pártszervezetek: a II. kerületi, Hatvan u.-i kert, Köntöskert, Szotyori telep, Vulkán telep, Városi téglavető. március 30-án du. 3 órakor együttes nagygyűlést tartottak.

Népakarat, 1919. március 30. *Ugyanott.*

* * *

A II. kerületi pártszervezet ma, szerdán este 7 órakor a Dreher vendéglőben gyűlést tart.

Népakarat, 1919. április 1. *Ugyanott.*

* * *

Pártunk e hó 6-án, vasárnap a délelőtti órákban propagandagyűléseket tart Hajdú megye községeiben. A propagandautak rendje a következő: 1. 1. számú autó Böszörmény—Dorog—Nánás. Előadók: Laboncz András, Müller Gyula, Csathó Béla és Oláh Sándorné elvtársak. 2. 2. számú autó. Szoboszló—Kaba—Püspökladány—Nádudvar. Előadók: Nánássy Lajos, Hajdú János, Gerdán János és Hatvani Sándor elvtársak. 3. 3. számú autó. Balmazújváros—Egyek Tiszacsege. Előadók: Simon János, Birta Ferenc és Nagy Géza elvtársak. 1. 4. számú autó. Hajdúhadház—Téglás. Előadók: Nagy Lajos (vasutas) és Braun Márton elvtársak. 5. 5. számú autó. Tetétlen—Földes. Előadók: Sváb István, Szegedi Gyula. 6. 1. számú fogat. Mikepércs. Előadó: Hacker Kálmán. 2. számú fogat. Vámospércs. Előadó: Birtha Ferenc. 3. számú fogat. Hajdúsámson. Előadó: Sterbinszky László. 4. számú fogat. Alsó- és Felsőjózsa. Előadó: Boros Mihály és Bocskai Mariska.

Az előadók vasárnap reggel ½7 órakor jelenjenek meg a párttitkárságon.

Népakarat, 1919. április 4. Szocialista propaganda utak Hajdú megye községeiben.

* * *

A II. kerületi pártszervezet holnap este 7 órakor a Dreherben rendes tagértekezletet tart.

Népakarat, 1919. április 9. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

A Szocialista Párt végrehajtó bizottsága ma du. 3 órakor ülést tart a városháza kistanácstermében.

Népakarat, 1919. április 11. *Ugyanott.*

A kommunista tagsági könyvek átírása pénteken du. 3—5 óráig, a szocialista párttitkárságban Papp János elvtársnál eszközlendő.

Népakarat, 1919. április 11. *Ugyanott.*

* * *

A Szocialista Párt végrehajtó bizottsága vasárnap du. 5 órakor ülést tart a városháza kistanácstermében.

Népakarat, 1919. április 19. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

185.

„A SZOCIALISTA PÁRT VASÁRNAPI NAGYGYŰLÉSE"

A Debreceni Szocialista Párt hívó szavára vasárnap *(1919 ápr.* 6. — *Szerk.)* a proletárok ezrei és ezrei özönlötték el a Bika szálló előtti teret, hová nagygyűlést hirdetett a párt. A gyűlés mindvégig igen lelkes hangulatban folyt le, egyetlen zavaró momentum, egyetlen ellentmondó közbeszólás nélkül, ami fényes bizonyítéka annak, hogy a proletáriátus a forradalmi idők tüzében eggyé forrott és ha elvegyültek a proletárok tömegében a polgárok, azok is — felismerve az új idők igazságát — helyesléssel hallgatták és kísérték a szónokokat. Kozma A. Lajos elvtársat választotta meg a gyűlés elnöknek, Pányoki Lajos elvtársat jegyzővé. Kozma elvtárs lelkeshangú megnyitóbeszédében arról szólott, hogy a nagy átalakulás vér nélkül, rendben történt meg. A proletáriátus azonban el van szánva, hogyha kell, vérét áldozza az igazságért.

Andorka elvtárs mondott aztán kétórás nagy beszédet. Beszédének a választásokra vonatkozó részét lapunk más helyén közöljük.

De igen érdekesek azok a fejtegetések is, melyek az új társadalmi rendről szólnak. Nem hal ki az ambíció, mondotta Andorka elvtárs, az új társadalmi rendben. Csak a haszonért folytatott harc szűnik meg, mert az ambíció termelési fölösleget fog biztosítani a dolgozóknak, aki ezt a fölösleget tetszése szerint élvezheti majd családjával együtt. Aki szeret dolgozni, az csak örülhet az eljövendő új világnak, melynek nem lesz szüksége az öregek és gyermekek munkájára. Ezekről az állam gondoskodik és nem engedi, hogy gyermekek teljesítsenek nehéz testi munkát. Egészséges, becsületes társadalom lesz a kommunista társadalom és soha többé vissza nem jöhet a régi szennyes kizsákmányoló rendszer.

Népakarat, 1919. április 8. *Fenti címen.*

186.

SAJTÓELŐADÓI JELENTÉS AZ OROSZ-SZOVJET ÉS MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KAPCSOLATÁRÓL

Ma reggel Oroszországból visszatért hadifoglyok érkeztek Debrecenbe, akik Kun Béla külügyi népbiztos számára levelet hoztak. Ketten a levéllel délben Pestre utaztak, este ½10 óra tájban fognak megérkezni.

PI. Arch. B. M. 1920–36–153 (1701). *Eredeti. A jelentés kelte 1919. április 10.*

187.

„A SZOCIALISTA PÁRT NAGYGYŰLÉSE"

A Debreceni Szocialista Párt vasárnapra *(1918. április 13. – Szerk.)* nagygyűlést hirdetett, amelyet többezer főnyi közönség jelenlétében a Bika szálló előtti téren tartottak meg. A gyűlésre Rákosi Mátyás elvtársat várták előadóként Budapestről, aki azonban a közlekedési zavarok miatt nem jöhetett. Helyette dr. Lefkovits Vilmos elvtárs ismertette a napirendet, a külpolitikai helyzetet és a szociális termelést.

A gyűlés megnyitása előtt az Egyetértés Dalkör adta elő igen szépen a „Fel szocialisták" című műdalt és a Marsaillaiset. A gyűlés elnökévé Nagy Károlyt, jegyzőjévé Vághi Gábort választották meg.

Lefkovits elvtárs így kezdte beszédét:

Pásztortüzek gyúlnak egész Európában, itt-ott pislákolva, de már több helyen lánggal ég a forradalom tüze. Elérkezett az idő, hogy a kizsákmányoló kapitalista rendet, mely a világháborúval olyan szörnyű szenvedést zúdított az emberiségre, az egész világon végleg porba kell dönteni és felépíteni az igazságos szocialista társadalmi rendet.

A háborúnak legalább volt annyi haszna, hogy nemzetközi érintkezést teremtett az emberek között, a forradalom az egyik országból átcsapott a másikba és a munkásosztály mindenütt letépi bilincseit. Majd áttért a szónok a külügyi helyzet ismertetésére. Nem lehet most szó területi integritásról, mert az egyesült szocialista köztársaságok fogják képezni a határokat. Ne az imperialista rabló burzsoák osztozkodjanak, hanem a népek ismerjék fel a helyzetet és érdekeiket.

Már békében is együtt volt, együtt érzett minden ország burzsoáziája, a francia tőkés együtt volt a magyar kizsákmányoló gyáriparossal.

Épp így ezek az érdekei minden ország munkásságának. A boldogulás egyetlen útja, ha az egész világot elborítja a forradalom és ebben kiemelkedik a szocialista államok egyesült köztársasága. Meg fogunk nyugodni, ha nem Szeged, Dévény, Ipolyság lesz az országhatár, hanem mienk lesz az egész világ, a dolgozóké, a munkásoké. Mert a dolgozó osztályok korszaka következett el. Ez a társadalom igazságos mértékkel mér, akármilyen bölcsőben született. A méhek társadalmát csináljuk meg, melyben mindenki egyformán dolgozik, s kipusztítjuk a heréket. Majd arra tért ki a szónok, hogy a kommunizmus nem ismeri a vagyonosztozkodást. Nem szabad a kreisleres fejével gondolkozni, aki azt mondja, hogy vegyük el a nagykereskedőtől árucikkeit és adjuk neki, hogy azután ő legyen a nagykereskedő. Az osztozkodásból újból kizsákmányolás keletkeznék. Ha osztozkodás lenne, akkor egy év múlva lenne, akinek sok volna, másnak meg kevés. Ezért mondja a szocialista tudomány, hogy nem kell osztozkodás, mert akkor új magántulajdon keletkezne.

El kell törölni a magántulajdont és a termelést úgy megszervezni, hogy mindenki egyformán dolgozzon és egyformán részesüljön ellátásban.

Beszélt még Lefkovits elvtárs az ipari szocializálásról és a termelés jövő rendjéről. A termelésnek az lesz az alapja, hogy miből mennyire lesz szüksége a lakosságnak. A mezőgazdasági termelésnek

is új alapja lesz. Maradjon meg a nagybirtok, de a munkások kezén, akik ott dolgoznak.

Lefkovics Marx szavaival fejezte be beszédét, hogy „reszkessenek az uralkodó osztályok a proletárok forradalmától; a proletároknak nincs veszíteni valójuk, csak a láncaik; világ proletárjai egyesüljetek."

Hosszas és lelkes éljenzés kísérte Lefkovits beszédét. Egy Belgrádból hazatért elvtárs, Törös Jenő beszélt még s aztán az elnök a gyűlést bezárta.

Népakarat, 1919. április 15. *Fenti címen.*

188.

A PÁRT VIDÉKI AGITÁCIÓJÁRÓL

A forradalom kitörése óta községünkben is több VAGONGYÁRI MUNKÁS FORDULT MEG, *(kiemelés a szerk.)* akik izgattak, lázítottak, de a neveiket mindeniknek nem sikerült megtudnunk; leginkább izgatott Nagy Lajos, ki a veres őrség parancsnoka lett; ez Bus Lajos itteni kommunistával intim viszonyban volt, több alkalommal tartott népgyűlést; egy alacsonyabb Nagy Lajos is izgatott két alkalommal, ezen kívül Kozma Lajos, a megyei direktórium tagja is volt itt, ki nem izgatott, egy alkalommal három egyén volt kinn, egy Barta Lajos, egy Törő nevű kőműves, a harmadik nevét nem tudtam megállapítani, ezek igen izgattak. Április 22-én egy Reisinger nevű mozdonyvezető volt kint, egy csomó vagongyáristával, ez a lakosságot eredménytelenül azzal is fenyegette, hogy felgyújtja a falut, ha a román hadseregnek ellent nem áll.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. XVII. *Eredeti. Vámospércs község főjegyzőjének, a debreceni rendőrkapitánysághoz 1919. július 17-én előterjesztett jelentése.*

189

A LEFKOVITS VILMOS PÁRTTITKÁR ELLENI ÍTÉLET RÉSZLETEI[12]

1919. március 22-től április 2-ig terjedő idő alatt mint közoktatásügyi politikai megbízott, tehát a tanácsköztársaság megbízottja 1919.

[12] Lefkovits Vilmos előbb a debreceni SZDP, majd a Tanácsköztársaság alatt az egyesült párt titkára volt. Egyben őt nevezték ki közművelődési politikai megbízottá.

április havában az Arany Bika szállóban tartott népgyűlésen beszédében kijelentette, hogy a hadsereg romokban hever lábaik alatt, most a burzsujokat fogják letiporni s mikor mindezt megcsinálták, akkor fogják megcsinálni a proletárállamot; e harcokban kegyetlenül keresztül gázolnak mindenkin, aki ellenük áll, vagy céljuk ellen akadályt gördít. Azzal a vad brutalitással fognak dolgozni, mint amivel dolgozott ellenük a hadsereg; az fog élni, aki dolgozik. A munkátlanok pusztuljanak. Ell kell törölni a magántulajdont és a termelést úgy kell megszervezni, hogy mindenki egyformán dolgozzék és egyformán részesüljön ellátásban. Reszkessenek az uralkodóosztályok a proletárok forradalmától, a proletároknak nincs más veszíteni valójuk, csak a láncaik. Világ proletárjai egyesüljetek!

A Dreher sörcsarnokban a postások részére tartott népgyűlésen olyan kijelentéseket tett, hogy a szocializmus felszabadította a munkásságot hivatali elnyomóiktól, dícsérte a kommunizmus előnyeit. Egy Pál nevű egyén anyjának temetésén, körülbelül 400 ember jelenlétében beszédet tartott és kijelentette, hogy az elhunyt proletár hatosos *(t. i. egy hatos — szerk.)* napszámos és penészes kenyéren hizlalta az egyházat; 1919. március 22-én a munkástanács ülésén tartott beszédében kijelentette, hogy a burzsoá társadalom, a polgári rend, amely az emberiséget a háború négy és fél éves poklába berántotta, lehetetlenné tette további létjogosultságát.

Most érkezett el az ideje annak, hogy a proletárság kezébe vegyen minden hatalmat. Követelik az önrendelkezési jog teljes keresztülvitelét. Lejárt az ideje annak, hogy nacionalista jelszavak alatt támadjanak más, szintén nacionalista jelszavak alatt küzdő népekre, hanem igenis, eljött az ideje annak, hogy a vörös hadsereg proletáriátusa számoljon le az entente rabló imperializmusával.

Ekként háború idején többszáz ember előtti gyülekezeteken, nyilvánosan, szóval, a munkásosztályt a polgári osztály és hitfelekezet elleni gyűlöletre izgatta, úgyszintén a tulajdonjog intézménye ellen izgatott.

Továbbá azon célból, hogy a tanácskormány részére helyiségek szerzésével jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen, a debreceni kereskedő társulatot az általános terrorban nyilvánuló fenyegetéssel helyiségei lefoglalásának és bezárásának eltűrésére kényszerítette.

1919. március 22-én a tanácskormány uralmának első reggelén Rosenfeld Sándort törvényellenesen 12 vörös katonával maga elé hozatta s kijelentette neki, hogy a várost el nem hagyhatja, mert ő volt a főbűnös a tiszadobi embertelen bitózásokban. Ugyancsak ő Budapesten 1919. év nyarán Vágó Béla belügyi népbiztostól a menekült tanácskormány közegek és megbízottak segélyezésére többezer koronát felvett.

PI. Arch. Debr. Kir. Törvényszék B. 92/1926., Lefkovits-per, 37—39. old. *Eredeti. A Debr. kir. törvényszék 1921. január 25-én 1920. B. VI. 5949/3. sz. ítéletével dr. Lefkovits Vilmost izgatás bűntettében bűnösnek mondotta ki és 6 évi börtönre ítélte.*

190.

ELLENFORRADALMI VÉLEMÉNY LEFKOVITS VILMOS FORRADALMI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Dr. Lefkovits Vilmos már a békeidőben is, valamint a két forradalom alatt a debreceni szociáldemokrata párt titkára volt s ebben a minőségben tényked ése tudatosan oda irányult, hogy a szociáldemokrata érzelmű munkásságot a lehető legélesebb ellentétbe állítsa a polgári társadalmi osztállyal. E tényked ése a kitört Károlyi forradalomig a nyilvánosságtól elzárt, a munkásság körében kifejtett aknamunka volt, azonban a Károlyi forradalom után már tényked ését nyíltan fejtette ki. Nyilvánosan hadat üzent a polgári társadalmi osztálynak, igyekezett azt minden vonatkozásban védő fegyvereitől megfosztani, a polgári állami és társadalmi rend hivatalos őreit a köztisztviselői, az állami és közérdek irányításától megfosztani. Ami teljes mértékben sikerült is neki, amennyiben a Károlyi forradalom alatt az állami és közigazgatási életben nevezettnek a debreceni szociáldemokrata párton át hangoztatott akarata érvényesült.

Dr. Lefkovits Vilmos tagadásával szemben kommunista volt éspedig nem szavaiban, hanem tetteiben. Az ő utasítására és saját vezetése alatt önkényesen rekvirált helyiségeket a céljai elérésére alakított különféle szakszervezeteknek, az ő utasítására szocializáltattak Debrecenben még a Károlyi forradalom alatt az első magántulajdont képező kelmefestő üzemek, amely tényben a proletárdiktatúra előre vetette árnyékát. A proletárdiktatúrával mint tanár a közoktatásügy politikai megbízottja lett. Az országos intézkedést megelőzőleg sietett a keresztyén iskolákból kikergetni az istent, vallásoktatást, kidobni a feszületet. Kényszerítette a tanügyi embereket, hogy a vallás helyett az általa csináltatott, a kommun állam eszméjének megfelelő erkölcstant tanítsa.

Mind e tényked ése dr. Lefkovitsnak a legigazabb kommunista meggyőződésből származott. Rendeleteinek végrehajtásában hatalmaskodó, erőszakos, kérlelhetetlen volt, üldözött minden olyan törekvést és minden olyan megnyilvánulását a közérdeknek, amely alatt valami nemzeti vagy vallásos irányú törekvést sejtett meg.

Elhelyeződése a polgári társadalmi rendben, minthogy ő ennek felfogása szerint, mint tanár ember szintén tagja, az általa a közélet

kloaka szennyvizének nevezett köztisztviselők közt rendkívül nehéz, mondhatni lehetetlen. Magánvagyona nincs. Múltjánál és izgága természeténél fogva közveszélyesnek látszik.

Kegyelem folytán történendő szabadlábra helyezésére, tekintve még azon gyűlöletre, amelyet a polgári társadalomban tetteivel és kijelentéseivel maga ellen megteremtett, — erős visszahatást fog kelteni.

PI. Arch. Debr. Kir. Törvényszék B. 12/1926. Lefkovits-per. 781—782. oldal. *Eredeti. A jelentés kelte 1923. január 14. Aláírása olvashatatlan. A jelentést az igazságügyminiszterhez terjesztette elő a debreceni rendőrkapitány.*

191.

EGY KÉSŐBBI ELLENFORRADALMI JELENTÉS LEFKOVITS VILMOSRÓL

Lefkovits Vilmos Debrecenben már a háborút megelőző években a helybeli szociáldemokrata pártnak a titkára, szellemi vezére volt, mint ilyen irányította ezidőbeli szocialista mozgalmakat.

A háborús éveket Debrecenben töltötte; szervező, irányító munkáját tovább folytatta.

Vezetői rátermettségének, tehetségének nem is lehetett más eredménye, mint az a vezető szerep, melyet az 1918. októberi forradalomkor és az ezt követő időben betöltött. Mint a munkásságra feltétlenül hatni tudó és akaratuk érvényesíthetésének teljes kizárásával, vezető párttitkár a polgári társadalomban még a háborút megelőző időkből „véres szájúként" ismeretes szocialista a forradalmak idején is megmaradt párttitkárnak. A forradalom alatti gyüléseknek állandó szónoka volt, amelyeken tartott beszédeiből a polgári társadalom és intelligencia elleni határtalan gyűlölet sugárzott ki. Közismertté vált kedvenc kifejezése volt annak a gyakori hangoztatása, hogy a hivatalnok osztályt, általában az intelligenciát „kötörni" fogja küldeni. Szellemi fölényét irányító képességét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a forradalmak debreceni exponensei tanácsért is hozzá fordultak, aki így az egész város, sőt környék rossz szellemévé vált.

A bizalmi rendszer behozatalának egyik leghatékonyabb támogatója volt, egy ízben a volt városi rendőrlegénységnek, amelynek tagjai néhány izgató szavára lázongani kezdtek a fegyelmet gyakorló altisztek ellen, beszédet tartott, amelyben őket a fegyelmet aláásó bizalmi rendszer melletti kitartásra buzdította.

A kommunizmus alatt oktatásügyi megbízott lett, amely működé-

Dr. Lefkovits Vilmos a debreceni Szociáldemokrata Párt, majd a Magyarországi Szocialista Párt helyi szervezetének titkára. A fénykép az ellenforradalom börtönében készült az 1920-as évek elején

sében forradalmi egyénisége teljes mértékben érvényesült. Ifjúság lelkét megmételyező bizalmi rendszert az iskolákban is a legteljesebb formájában végrehajtotta és az az ellen küzdőket vagy ellenmondókat forradalmi törvényszék elé való állíttatással fenyegette.

A polgári osztály elleni gyűlölete jutott kifejezésre, midőn még a Károlyi aéra alatt a debreceni „úri casinó" helyiségeinek egy részét biztosítási tisztviselők részére lefoglalta, míg a többi helyiségeket a kommun alatt a helybeli MÁV gépgyár munkásai részére foglalta le, a Debreceni Kereskedelmi Csarnok nevű társaskört pedig a nyomdai könyvkötő munkások részére adta át, ugyancsak a munkások részére lefoglalta a szabadkőműves páholy helyiségeit is.

A kommun bukása után a többi vezérekkel együtt ő is elmenekült s jellemző a kommunisták szempontjából való megbízhatóságára, egyben pedig a polgári osztállyal szembeni bosszú érzetére, hogy a Debrecenből Budapestre elszállított tuszok szabadlábra helyezése az ő beleegyezésétől függött. Ezt ő meg is akadályozta. Hogy elveiből semmit sem adott fel, ennek élénk bizonyítéka, hogy midőn visszatértekor a rendőrségre előállíttatott, kezében akkor is egy tiltott Marx könyvet tartott, ami miatt harmincnapi elzárásra ítéltetett.

Dr. Lefkovitsnak semmi vagyona, vagy jövedelme nincs. Debrecenben élő felesége, aki tanítónő egyik református iskolában, bár magánvagyonnal, vagy más jövedelemmel ez sem bír, mégis a város közönségének legnagyobb csodálatára a tanítónői fizetéssel egyáltalán nem magyarázható feltűnő ruhákba, bundába öltözködik a férje távolléte ota, ami azt a gyanút kelti fel, hogy a szocialista párt őt, mint vezetőjüknek volt feleségét nagyobb összeggel segíti.

Dr. Lefkovits Vilmos egyetemet végzett ember, kit nem a nyomor, vagy foglalkozása hajtott a szocializmus és kommunizmus karjaiba, hanem saját meggyőződése, hite tette kommunistává. És ebben rejlik a veszedelem, ami miatt kiszabadulása semmi jót nem igér. Személyének, közszerepléséne a politikai és társadalmi életbe való bekapcsolódása nagymértékben veszélyes. Már maga a kegyelmezés folytán bekövetkező szabadlábra helyezése Debrecen társadalmában, közvéleményében, feltétlenül rossz hatást váltana ki.

PI. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék. B. 92/1926. Lefkovits-per. *Eredeti. A jelentést a királyi ügyészséghez 1924. december 28-án terjesztette elő a debreceni rendőrfőkapitányság.*

192.

JELENTÉS A VAGONGYÁRI MUNKÁSOK FORRADALMI MAGATARTÁSÁRÁL

A jelentés bevezetőben arról ír, hogy a főispán 1920. áprilisában a vagongyári munkásokat meg akarta nyerni a „nemzeti eszmének" s ez alkalommal a munkások fegyvertartási engedély megadását kérték vadászat céljából. Majd folytatja:

... 1918. őszén a debreceni MÁV gépjavító munkások, kőműves segédek, vasúti fűtők alapítottak Debrecenben Polgári Vadásztársulat elnevezés alatt egy vadásztársulatot... *Területük nem volt, de vadásztak.* Ennek a Polgári Vadásztársulatnak elnöke Szentpéteri István, volt népbiztos, ki a kommun alatt elkövetett bűneiért vizsgálati fogságban van: alelnöke Langer Ferenc MÁV gépjavító lakatos, ki ezidő szerint a kommun alatt elkövetett bűneiért két havi börtönbüntetését üli az ügyészség fogházában. Választmányi tagjai: Kasza János kőműves segéd, Szentpéteri József munkakerülő kőműves segéd, Rotarides Gábor ny. vasutas, Szabó József MÁV fűtő, kik ellen 2898/1920 B. sz. a. eljárás van folyamatban a kommunizmus alatt elkövetett személyes szabadság megsértése és zsarolás bűntette miatt. Választmányi tagja még Nemes Gábor volt népzenész, ki a kommun alatt elkövetett hatóság elleni erőszak bűntette, súlyos és könnyű testi sértés vétsége miatt, mely deliktumokat a kommun alatt követte el, a debreceni kir. törvényszék által 1210/92. B. sz. alatt 8 hónapi börtönbüntetésre ítéltetett.

Az említett egyének képezik a tisztikarát annak a vadásztársulatnak, amelynek tagjai a máv. gépjavító munkások, kiknek fegyveres politikai szereplése ÓRIÁSI LENDÜLETTEL VITTE ELŐRE A MAGYARORSZÁGI BOLSEVIZMUST ÉS AKIK DEBRECENBEN MEGALAPOZTÁK ÉS MAGVÁT KÉPEZTÉK A VÖRÖS URALOMNAK. *(Kiemelés — szerk.)* Debrecen lakosságát az ő munkásszázadaik tartották terror alatt és nekik köszönhető az, hogy a magyarországi bolsevizmus tekintetében Debrecen elfoglalta és kiérdemelte Budapest után az első helyet.

DÁL. Debrecen vár. Kormánybiztos főisp. 98/1920. V. *Hiteles másolat. Tiszay Zoltán rendőrfogalmazó 1920. ápr. 13-án a főkapitányhoz előterjesztett jelentése.*

AZ ELLENFORRADALOM VÉLEMÉNYE A VAGONGYÁRI FORRADALMI MUNKÁSOKRÓL

Bevezetőben arról ír, hogy 1918. őszén a vagongyári munkások vadásztársulatot alakítottak.

... Szentpétery István kőműves, volt vadásztársulati elnök, aki *(a kommunizmus — szerk.)* bukása után megszökött s ellene 2780 B. és 1875 B./1920. szám alatt bűnvádi eljárás van folyamatban. Úgyszintén Langer Ferenc MÁV esztergályos, aki szintén tagja volt a fenti vadásztársulatnak, 824/1920. B. sz. alatt hét havi börtönbüntetését tölti a kommun idején elkövetett bűncselekményeiért.

Továbbá Kazári János kőműves, Szentpétery József kőműves, Rotarides Gábor mozdonyvezető és Szabó József MÁV fűtő szintén tagjai a fenti vadásztársulatnak, akik ellen a 2898/1920. B. sz. alatt a Kir. Ügyészségnél személyes szabadság megsértése miatt az eljárás folyamatban van, mely bűncselekményt a proletárdiktatúra alatt követtek el és Papp Géza, Debrecen sz. kir. város volt vadőre, a fenti vadásztársulatnak szintén tagja, kommunista üzelmek és orvvadászat miatt a város a szolgálatból elbocsájtotta. Bodnár Lajos pedig, egyike a kérelmezőknek, a Kir. Törvényszék által már elitélt Bodnár Imre volt forradalmi törvényszéki vádbiztosnak öccse s a proletárdiktatúra idején nagy népszónok volt, teljesen megbízhatatlan arra, hogy részére fegyvertartási engedély kiadassék.

Nagy Lajos géplakatos, Boros Lajos, Jóri Károly, Nagy Imre, Bertók Kálmán, Lővei Géza, Kun Miklós, Vajda Imre, és Molnár György máv műhelyi munkások, kérelmezők ellen ugyan súlyosabb, beszámítható bűncselekményt vagy üzelmeket megállapítani nem sikerült, azonban annyi tény, hogy a proletáruralom kitörésekor az elvvel azonosították magukat.

Nyomozásuk folyamán azt is megállapítottuk, hogy a vagongyári munkásságnak fegyvert adni kezébe bűn volna, mert azt a kellő pillanatban a társadalmi és állami rend felborításánál használnák fel.

DÁL. Debrecen vár. kormánybiztos-főisp. 98/1920. V. *Hiteles másolat. Rugonfalvi Kiss Károly dr. rendőrkapitány jelentése 1920. április 17-én a főkapitányhoz, a jelentésben felsorolt személyek fegyvertartási engedélyének elutasítása céljából.*

„Ez a diktatúra feltételezi a kíméletlenül szigorú, gyors és határozott erőszak alkalmazását a kizsákmányolók, a kapitalisták, a földbirtokosok és lakájaik ellenállásának elnyomása céljából. Aki ezt nem értette meg, az nem forradalmár, azt el kell távolítani a proletariátus vezéreinek vagy tanácsadóinak sorából."

V. I. Lenin: Üdvözlet a magyar munkásoknak. Művei, 29. kötet. Bpest, 1953. Szikra, 393. oldal.

* * *

A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának alapelvei:

1. §. A Tanácsköztársaságban a proletárság minden szabadságot, jogot és hatalmat kezébe vett abból a célból, hogy megszüntesse a kapitalista rendet és a burzsoázia uralmát és ennek helyébe a szocialista termelési és társadalmi rendet tegye...

2. §. A Tanácsköztársaság a munkások, katonák és földművesek tanácsainak köztársasága...

3. §. A Tanácsköztársaság szabad népek szabad szövetsége...

Részlet. Tanácsköztársasági Törvénytár, V. kötet, Bpest, 1919. 7. oldal.

194.

„A FORRADALOM JELENTŐSÉGE"

A budapesti munkástanács március 21-én kihirdette a proletárdiktatúrát. Forradalom volt ez, úgyszólván törvényes keretek között. Nem a forradalmi proletariátus, amely nálunk addig csak kicsiny csapat volt, vívta ki követelését, célját, hogy „a tanácsoknak minden hatalmat", hanem a követelés elérése után kellett következnie a forradalomnak. Helyesebb volt így. A felülről kiinduló forradalom előre megteszi az

intézkedéseket a túlkapások ellen... *Elejét veszi ugyanis a polgárháborúnak, mondja, majd folytatja:*

A felülről kihirdetett proletárforradalmat a burzsoá-parlamenti törvényhozáshoz szokott burzsoá elemek úgy tekintették, mint a saját kormányuk végrendeletét, mit csak a kormány halála után hoztak nyilvánosságra. A halálát jelentette ebben a burzsoázia. Talán ha előbb tudják meg ezt a tervet a burzsoák, úgy ahogy megszervezve erélyesen léptek volna fel életük megmentésére, de mivel így meglepetésszerűen már a halál befejezett ténye állt előttük, a józanabb emberek belátták, hogy a halottat többé feltámasztani nem lehet és belenyugodtak. Akik még pár nappal ezelőtt kötelet ígértek a forradalom előharcosainak, ma törvényesen esküsznek hűséget a Tanácsköztársaságnak. Az a kisebbség pedig, amely még mindig nem hisz a burzsoá állam teljes kimúlásában és újra életre hívását reméli, első ijedtében nem tudott mihez kezdeni. És az ijedtségnek ez az ideje éppen elég volt arra, hogy a proletariátus tervszerűen lépjen fel a kezébe hullott forradalom megvédésére.

Azonban ezen nagy előnyökkel szemben van a felülről proklamált forradalomnak egy-egy hátránya. A proletár forradalmat magának a tömegnek kell megcsinálni. A proletár államnak ugyanis teljesen egynek kell lennie a tömeggel, a tömegnek egy lépéssel sem szabad hátra maradnia állama mögött. Itt pedig mi történt? Az, ugye, hogy a proletár államnak mindjárt a megszületésével elmaradt a tömeg. Az állam már megvan. A tömeg még mindig nem az állam. Mert ma nem úgy kell az államévá lenni, hogy azt egyszerűen elismerjük, és egy pár szelíd reményt fűzünk hozzá. Ezt az államot egybe kell forrasztani minden dolgozónak az életével. Ez az állam ne akarjon addig semmit, míg a dolgozók szervezett, céltudatos tömege nem akarja, a tömegek cselekvése legyen ennek az államnak minden életmegnyilvánulása.

Akik a tanácsrendszerrel teljesen tisztában vannak és átérzik a tanácsrendszernek az emberi öntudatra és életfelfogásra gyakorolt forradalmi hatását, azok előtt nem lehetetlen ez. A munkásdemokrácia alapján összeülő tanács, melynek tagjai rövid időtartamra lesznek megválasztva és megbízatásukat a tömeg bármikor visszavonhatja, az élő, munkálkodó és örökösen előretörni akaró tömeg folytonos forrásban vajudó uralmát viszi bele az államgépezetbe. Minden tanácsválasztásnál új célok és új akarások léphetnek föl.

Ez az állapot az alulról jövő forradalomnál a természetes fejlődés következménye lett volna, de a mostani forradalomnál elmaradt. A tömegakarások, tömegcselekvések még mindig nem léptek ki a porondra. A forradalom még nem rázta föl a kenyérért küzdőket... *A továbbiakban felhívja a munkásságot, hogy rendezzen tüntető felvonulást a proletárhatalom mellett, majd folytatja:*

A tömegektől és nem a vezetőktől kell ennek kiindulni, mert maguknak a tömegeknek ünnep ez. Az ő kezükbe jutott a hatalom. A vezetőknek itt nem szabad mást csinálni, mint a tömegakarást, a tömegek mozdulatát ellesni és rendszerbe foglalni, megrögzíteni.

Első dolga tehát most az államnak a tömegeket forradalmasítani, mert a forradalom eredménye már megvan, utánn kell vinni a tömegeket. Különösen fontos ez a lassú, sűrűvérű parasztságnál. Azok a vezető emberek, kik most tetteikkel a történelmet írják, érezzék át magasztos történelmi hivatásukat. Olyan államot kell teremteni, mely egyetlen tagjához sem idegen. Be kell vinni a forradalmat a közélettől elzárt paraszt viskókba, kiröpíteni a várostól távollévő tanyákra. A föld minden zugát rázza föl a forradalom életre hívó ereje. Éppen ezért a falvaknak a megszervezésénél nem elég a paraszttanácsok sablonos, szürke megcsinálása. A forradalom lelkét kell oda kivinni. Villámlást és mennydörgést kell ott csinálni... *A továbbiakban arról szól, hogy az iskolákat is forradalmasítani kell és* „Marxot kell magyarázni a 8 éves gyermekeknek." *Majd:* Forradalmasítani a tömeget. Ez a legszükségesebb. És ugye, mi, akik tudjuk, mi a forradalom, akik abban nem öldöklést, rombolást, pusztítást látunk, hanem azt mondjuk, hogy a fejlődő élet a forradalom, mondhatjuk, hogy az állam élete örök forradalom legyen. Ahogy forr, tör előre a tömeg élete, úgy fejlődjék az emberiséget megváltó s a szeretet országát a földön megteremtő és az embert önmagának visszaadó munkás állam.

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 26. *Fenti címen.*

A cikk amellett, hogy a tömegek forradalmi alkotó szerepét és a haladás tömegekből kiinduló lendületét kitűnően érzékelteti, kissé vulgarizálja a vezetők szerepét, amikor elhallgatja a vezetésnek tömegeket irányító feladatait. Emellett eltúlozta az állam kizárólagos szervező tevékenységét, miközben elhallgatja a proletariátus legmagasabb osztályszervezetének, a kommunista típusú pártnak a proletár államot is irányító funkcióját. Ezek a hibák egyébként visszatükrözik a Tanácsköztársaság egész vezetésének gyengeségeit.

195.

„A REMEGŐKHÖZ"

A remegőkhöz akarunk mi most szólni néhány szót; azokhoz, akik fázós didergéssel bújnak most össze és várják, hogy mi fog történni velük az új rendben, a kialakulóban levő új világban. Nem tudják, mitől félnek, de félnek. Mert észrevettük őket, látjuk őket és nem kerülte el figyelmünket, hogy attól a diadalmas naptól fogva, mióta

minden proletár arcot a győzelem láza önt el, sokan ijedt félelemmel néznek a jövőbe, hátha sikerülne titkaiból egyet-mást ellesni, ami aggodalmat hozhatna számukra. Ma, mikor már az első kezdet nehézségein túl vagyunk, mikor a tanácskormány emberfeletti munkával építi a proletáriátus szebb jövőjének épületét, eljött az a nap is, mikor végre ezekhez az emberekhez is intézhetünk egy bátorító szót.

Ami most ebben az országban történik, átmenet a régi és az új világ között. Az egyik partot már elhagytuk, most evezünk a túlsó part felé. Mi tudjuk az utat, nem félünk a hullámok dühétől, de meg tudjuk érteni, ha azok, akik nem szokták meg a tenger hullámzását, reszketve húzódnak meg a hajó fenekén. Ezeknek az utasoknak ragadjuk meg most a kezét és azt mondjuk nekik: Ti jó emberek, akik senkinek sem vétettetek semmit, nektek nem kell félnetek, a hajó biztosan halad előre, a pompás szépségekkel teljes új kikötő már integet felénk. A kormány jó kezekben van, a győzelmes magyar proletáriátus kezén. A magyarországi tanácskormánynak nem célja a kisemberek elnyomása, a diktatúrát nem kell és nem szabad úgy elképzelni, mint egy nekidühödt vihart, mely válogatás nélkül elsodor mindenkit, akit talál. A proletárdiktatúra, melynek időszaka március 21-én reánk köszöntött, nem pusztítást jelent, hanem teremtést is, és alkotó munkát.

Ti kisemberek, akik eddig is arcotok verejtékével kerestétek mindennapi kenyereteket, akik nem kizsákmányolással, hanem munkával tettetek szert arra a néhány holdnyi földre, arra a néhány garasra, amitől most nem szívesen válnátok meg: az új rend nem akar és nem fog ellenetek törni... *Az új rend a kizsákmányolást akarja megszüntetni. Majd folytatja:*

A proletárdiktatúra addig tart, míg mindenki rá nem eszmél arra az ős igazságra, hogy a világon csak dolgozó embernek jut hely és kenyér. Nincs ennél könnyebben megszövegezhető igazság, és mégis évszázadok teltek el, mielőtt az emberiség egészen tudatára ébredt volna. Azért üzenjük mi mindnyájatoknak, ti remegők: ne remegjetek.

Népakarat, 1919. április 1. *Fenti címen.*

196.

„DIKTATÚRA ÉS A POLGÁRSÁG"

Marx a szociáldemokrata pártprogramm kritikája[13] című művében azt írja a kommunista gazdasági rendszerről, melynek lényegét a „Kapital"-ban már vázolta:

[13] Karl Marx: „A gothai programm kritikája" c. művére utal. (Marx – Engels Válogatott művei, Bpest, 1949, Szikra, II. kötet 7—42. oldal.)

„A kommunista társadalom magasabbrendű korszakában, mikor megszűnik az egyénre nézve a munkafelosztás lenyűgözött alárendeltsége s ezzel a szellemi és testi munka közötti különbség, mikor a munka nem az élethez való eszköz, hanem a legfontosabb életszükségletté vált, mikor az egyének minden irányú fejlődésével a termelő erők megnőnek s gazdagon ömlenek a szövetkezeti társulás szökőkútjain, akkor haladja meg a világ a szűk polgári horizontot és a társadalom felírhatja zászlóira:" mindenki tehetsége szerint, mindenkinek szükségletei szerint!"

A nagy kaosz előtt, melybe a polgári rend súlyos épületének egymás után leomló kövei hullanak, jó lesz feltekinteni ezekre a szavakra a burzsoáziának, melynek nincs meg a lelki készsége, amelynek szűk a láthatára, hogy befogadja s meglássa: világtörténelem sodrába került. Az új világban új értékmérőt kell az egyéniségre kitalálni, mert a születés, rang, vagyonelőjogok, befolyás mértéküket vesztik s ma még más értékmérő nem lehet, mint a produktív munka. A megélhetést munkáért adják s az új rendnek élete, lelke ez, termelő munkára kényszeríteni mindenkit, míg a társadalom lelki berendezése át nem alakul úgy, hogy életszükségletévé válik dolgozni. A polgári társadalom az iskolában kezdte el tanítani a munka szeretetét, a „munka nemesít" jelszavával, de nemesi rangot, a régi társadalom cicomás értékmérőjét nem a dolgozó munkás, hanem a dolgoztató kapta meg. A munkakényszer nem jelenti a szabadság megszűnését, mert nem egy ember, egy kiváltságos csoport, hanem az egész társadalom kollektív akaratából fakad. Az átmenet, melyre Marx céloz, a legnehezebb, az egyéni akarat teljes alárendelése, az egyéniség: a „szabad rendelkezési jog" megszűnése fájdalmas lehet, mint a szükséges operáció.

Akik évszázadok, vagy évtizedek parlamenti szokásaiban, ebben a nagy hazugságban nőttek fel, a többségi elv balga imádásában, meg kell tanulniok, hogy a parlament időmúlta intézmény, levált a társadalom testéről.

A proletárdiktatúra természetes következménye az új társadalmi rend lendületének. A burzsoázia nyugodtan tűrte egy osztályérdeket, a nagybirtokosság osztály érdekét képviselő csoport százados uralmát. Most lett egyszerre érzékennyé?

A munkamegosztás tökéletesebbé válása kevesebb munkaidőt, több szabadidőt enged. A több szabadidő a világ legnagyobb szabadsága. Az egyéni vagyonszerzés, a pénzutáni hajsza egyrészt, a megélhetésért való küzdelem másrészt, elvonta és lekötötte az emberiség legszebb erőit. Ha ezek az erők szabaddá válnak, hogy a szabad időben a kultúra emelésére egyesüljenek, be fog teljesedni Marx jóslata, meg fog szűnni a szellemi és testi munka közötti különbség. A kommunizmus csak úgy terjesztője lesz az emberi haladásnak, mint az individualiz-

mus, mert jelszava: Mindenki tehetsége szerint, mindenkinek szükségletei szerint!

Népakarat, 1919. április 3. *Fenti címen.*

197.

FELHÍVÁS A MUNKÁSOKHOZ A KAPITALIZMUS ELLENI VÉGSŐ HARCRA

Proletár testvér!

Itt a próba, az utolsó nagy próba! A Vörös Ember ennek az országnak sokat szenvedett dolgozó népe a földre dobta a kapitalizmust, amely mint valami óriási kígyó, évezredek óta kegyetlen ölelésével fojtogatta. Szabadok vagyunk! Karjainkat kitárhatjuk a vörös ég felé és jajgató, átkozódó nyelvünk az öröm új, szokatlan igéit harsoghatja a világ minden tájaira.

Ime újra önmagunkért vagyunk, proletár testvér! A szabadság utáni állandó küzdelem, a szakadatlan szenvedés megedzett minket és hatalmassá növelte izmainkat. A tőkés termelési rendet erőnk rettenetes fölénye ajánttá zúzta. De ne higyjük ám, hogy végleg megölte. A kapitalizmus sokkal szívósabb és annyira belevette magát a lelkekbe, hogy az a hatalmas ütés, amit március 21-én mértünk rá, nem ölte meg. Könyörtelenül és kegyetlenül ízzé és porrá kell zúznunk a lábunk alatt fetrengő ellenfelünk — a minden bűnök eme iszonyú fészkét —, ha teljesen biztosítottnak akarjuk látni jövő boldogságunkat.

Marx azt mondotta, hogy a proletáriátus fölötte hajlandó arra, hogy erejét felbecsülje. Hát proletár testvérek, csak ebben az egyben ne adjunk Marxnak igazat. Mondjunk le egyelőre arról, hogy nagyszerű erőnk tudatában régi, kipróbált eszközeinket és energiánk minden parányának összpontosítását félre tegyük. Ez az az idő, amikor a legnagyobb összeszedettségre van szüksége a proletáriátusnak, mert ma a kényszerűség súlya minden ellenségünket színvallásra kényszerít, mert ma a régi ellenségek — akiknek a száma légió — gyalázatos életük védelmére összeszedik minden erejüket. A történelem bizonyítja, hogy az uralmon levő osztályok sohasem mondtak le önként a hatalomról, sőt ha attól meg akarták fosztani, kétségbeesett erővel védekeztek.

Ostobaság volna egy percig is azt hinni, hogy éppen a tőkés termelési rend képviselői, a gyárosok, a bankárok, a mágnások és csuhások és a munkanélküli, de jól élő henyélők számtalan aljas falkája volna annyira nagylelkű és önzetlen, hogy ezen történelmi tény alóli kivétel

bájos szerepét akarná játszani. Nem, proletár testvérem, egész nyugodt lehetsz, ezt még a te szép szemeidért sem fogják ők megtenni. Ne szálljon agyadra a győzelem mámora és ne hidd, hogy a tegnapi keselyű mára turbékoló galambbá változik. A kapitalizmus, bármily kétségbeejtő legyen is helyzete, bármennyire is bizonyos, hogy pusztulnia kell, mindent elkövet, hogy legalább az az utolsó rúgás, amit még a leggyatrább szamár is megtesz, mielőtt kiadná páráját, hogy az a rúgás megsértse a diadalmas proletáriátust.

Tudjuk, hogy győztünk, és hogy ezt visszacsinálni nem tudja a földnek semmiféle hatalma! de a magyarországi proletáriátusnak világtörténelmi tudatában éreznie kell, hogy az ő erőnagyságának kifejezése döntő befolyással van az egész világ proletáriátusának sorsára is, tudnia kell, hogy Keletnek győzelmes és Nyugatnak még rab proletáriátusa egyaránt szorongó szívvel és nagy tettek vágyakozó várásával figyel reánk.

Tudni kell továbbá azt az öntudatossághoz fölmagasztosult proletáriátusnak, hogy ebben az országban is még igen sok proletárlélek nyög a múlt nevelésének átkos kényszere alatt. Ezek a proletárok telve vannak közönnyel és az elmúlt osztályuralom hazug ideológiáival. Meg kell őket szabadítanunk a múlt minden átkától. Megnevelésükre idő kell, de addig is szükséges, hogy a legteljesebb mértékben magunkhoz kapcsoljuk őket. Ez az öntudatosság színvonalán még alul álló proletárréteg még a múltban megszokta azt, hogy mint valami engedelmes gyermek, a mindenkori hatalmasokhoz csatlakozzék és teljes erejéből szolgálatára álljon azoknak, akik rendelkező hatalom eszközeit a kezükben tartják.

A rendelkező hatalom eszköze a fegyver. Ezt ragadd meg, proletár! A hatalom kérdése ma élet kérdése. Habozás nélkül, a régi, forradalmi elszántsággal a szebb jövő iránti lelkesedéssel és a világ még elnyomott proletárjai iránt való szeretetünkkel mindenre készen és minél nagyobb arányokban fegyverkeznünk kell. Ez a fegyverkezés kell, hogy megmutassa a világ elnyomóinak és elnyomottainak egyaránt a magyarországi proletáriátus hatalmi akaratának nagyságát. Ez a fegyverkezés kell, hogy visszariassza a külső és belső ellenségeket minden cselekvéstől. Tettekre kell váltani a világ minden kizsákmányoltjának azt, hogy az életünkkel is meg fogjuk akadályozni annak a társadalmi rendnek a visszatérését, amely utálatossá tette a dolgozók életét és csak gyilkolt, mert mi olyan társadalmi rendet akarunk, amely a dolgozók életét megszépítő örömet és boldogságot ad.

A vöröshadsereg soraiban van a helyed, fegyverre proletár!

Népakarat, 1919. április 12. Proletár testvér! *Dr. Czmór Béla aláírással.*

198.

AZ ÚJ TÁRSADALMI REND A FÖLDMŰVES SZEGÉNYSÉGÉ IS

A proletárdiktatúra alatt végbement nagy változásokat immár tudomásul vette a föld népe is. Rendben, nyugodtan, sőt örvendező lelkesedéssel fogadta a Tanácsköztársaság megalakításának hírét s igyekszik a föld népe is beilleszkedni az új rendbe. Az ország dolgozó népe a kétségbeejtő helyzetből nem látott más kivezető utat, mint a kommunizmust, melyet a proletárdiktatúra valósít meg.

Szívből óhajtjuk, hogy a föld népe osztatlanul velünk legyen, szívben-lélekben tegye magáévá ideáljainkat s küzdjön velünk együtt azok megvalósításáért.

A földműves szegénység eddigi helyzete nem sokkal különb az igavonó jószágénál. A földművelő proletár rabszolga volt a múltban s az még ma is. A termelő időszakban embertelen túlmunka, a téli időszakban munkanélküliség, örök-szüntelenül borzalmas nélkülözés anyagi és szellemi javakban: nagyjában ez az ő sorsa.

A kisgazda földművesé talán csak annyival jobb, hogy anyagiakban kevesebbet nélkülöz, mint a földműves nincstelen, de ezt csak még túlfeszített munka árán érheti el: éjjel-nappal lekötött rabszolgája a saját termelői „függetlenségének", százféle formában adófizetője a kapitalista rendszernek, kulturális nyomorúsága pedig semmivel sem kisebb, mint a proletáré. Élet-e az ő életük? Van-e veszíteni valójuk, ha a régi világrend összeomlik és új támad helyébe?...

Ezután arról ír a szerző, hogy a termelésről ne feledkezzenek el, mert a kenyérre mindenütt szükség van.

Ha a föld népe megteszi kötelességét, az új világrend számára is szabadságot, jólétet és kultúrát teremt. S hisszük, hogy a föld szegény népe is szent lelkesedéssel szegődik harcos táborunkba.

Debrecen, Déli Hírlap, 1919. április 13. A föld népe.

199.

A KAPITALIZMUS MUNKÁSELLENES POLITIKÁJA

A tőke és munka ősrégi és keserű harca befejezéshez közeledik. A dolgozó tömegek itt-ott ellenállhatatlan rohammal már megvívták a kapitalizmus gyűlölt hadállásait; Európa proletáriátusának jórésze már lerázta az évezredes igát, a másik része pedig éppen a döntő roham

előtt áll. A tőke és munka harca majdnem mindenütt ahhoz a ponthoz ért, ahol ez a kizsákmányolók és kizsákmányoltak, tőkések és a dolgozók könyörtelen fizikai harcává alakult.

Igen, könyörtelen harcokról beszélünk, jámborszívű és megszelídült proletár testvér. Emlékezz a múltra és eszedbe jut azonnal, hogy mi örökkön örökké és minden szépítés nélkül kíméletlen, sőt könyörtelen osztályharcot harcoltunk. És a tőkések, a kizsákmányolók osztályai mindig könyörtelenek és vadak voltak a termelő, a dolgozó osztállyal szemben. A történelem a tanúnk, hogy a kapitalizmusban egyetlen szemernyi jóindulat — méltányosságról, vagy igazságról ne is beszéljünk! — nem volt a proletáriátussal szemben. Amit az osztálytörténet írói nagyképűen és áltudományoskodva a tőkés termelési rend, a burzsoázia javára, mint a munkásságnak tett engedményeket szokták felsorolni, nem egyéb, mint nyilvánvaló hazugság kedves, jóhiszemű proletár testvérem. Ezek az engedmények — ha ugyan így nevezhetők — végeredményben mindig a burzsoázia céljait szolgálták és csupán arra valók voltak, hogy a proletáriátusnak felszabadulása utáni vágyát és akarását forradalmi hevétől és eleven erejétől megfosszák. Mindaddig, míg van kapitalizmus, szükségképpen kell lenni munkáskizsákmányolásnak is.

A kapitalista engedmények értéktelensége azonnal nyilvánvaló, ha felvetjük a kérdést: az évtizedek hosszú során adott, kiharcolt engedmények emelték-e tényleg a munkásság élet-standardját, a munkásságnak a termelésben elfoglalt szerepéhez megfelelően? Vajon ezek az engedmények megszüntették-e a tömeges nyomort, a folyton fokozódó munkanélküliséget, általában megállították-e a társadalmi nyomor folytonos növekedését Ugye nem?...

Beszél arról, hogy a kapitalizmus lényegénél fogva aljas. Éppen ezért csak a marxizmus alapján álló módszerekkel lehet legyőzni. Majd folytatja:

Az a forradalom, amelyben csak egy betűnyi engedményt is tesznek: meghalt!... *A forradalom ereje: a tett!*

A világ proletáriátusának szeme rajtad és sokmillió proletártestvért kell fölszabadítani erős karodnak, a te vöröshadseregednek. Fogd meg hát a fegyvert és foglald el helyedet a Vörös Hadsereg falanxában.

Népakarat, 1919. április 16. A tőke és munka. *Dr. Czmór Béla aláírással.*

AZ OPPORTUNIZMUS ELLENI HARC RIADÓJA

A forradalom veszedelme az ellágyulás.

Ebben a kurta mondatban mutatott rá tegnapi beszéde során Kun Béla elvtárs a mostani forrongó idők egyik legsarkalatosabb kérdésére. Ennek a kérdésnek gyújtópontjában az osztályharc fogalma áll. A magyarországi proletáriátus hatalomra jutása, ha nem is követelt véráldozatokat, forradalmi tény volt és az igazi forradalom sohasem más, mint az osztályharc leplezetlen megnyilvánulása. A darvinizmus alaptételében beigazolt létért való küzdelem is állandóan folyik a természetben, de csak adott alkalommal válik annyira nyilvánvalóvá, hogy valamelyik faj teljességgel veszendőbe megy, elpusztul az erősebbekkel folytatott harcban. Az osztályharc is csak nagyritkán, a világtörténelmi korszakok fordulópontjainál robban ki forradalom alakjában, ilyenkor azonban nem engednek és nem tesz lehetővé semmi ellágyulást, semmi engedékenységet, a pusztulásra ítélt osztályok irányában.

Magyarországon ennek az elvnek következetes keresztülvitele olyan akadályokba ütközik, melyeket előre látni nem lehetett. Az orosz burzsoázia a bolseviki forradalom kitörése után is kifejezésre juttatta azt, hogy az osztályöntudatról nem mondott le, hogy továbbra is mint osztály akar élni, melynek fennmaradása, vagy pusztulása a kizsákmányolás gazdasági rendjéhez fűződik. Az orosz tőkés osztály egy pillanatig sem csinál titkot belőle, hogy a tőkés termelési rendet fenn akarja tartani, nem kapaszkodott bele a munkásság szárnyaiba, hogy ellentétes érdekeinek ballasztjával földre húzza magasra törekvő röptéből. A magyar burzsoáziából hiányzott ez az erkölcstelenségében is megbecsülést érdemlő egyenesség. A mi kizsákmányolóink, máról-holnapra piros szalagot és szocialista jelvényt tűztek gomblyukukba, sőt igyekeztek a szükségből erényt csinálni, és a világ előtt mosolygós képet vágni, mikor milliós bankbetéteikre a mindenhatóvá erősödött proletáriátus rátette a kezét. A kapitalizmus minden rangú és rendű léhűtői, akik októberben még a demokratikus burzsoá-köztársaságnak esküdtek örök hűséget, hihetetlen fürgeséggel felfedezték magukban a kommunistát és rábukkantak arra a megállapodásra, hogy a proletárdiktatúra az elképzelhető legideálisabb államberendezés, mely mellett még a híres-neves demokrácia rendje is elbújhat. Mi ezt már régen tudtuk, de merjük állítani, hogy sokkal lassabban jutottunk el ehhez a felismeréshez, mint az újdonsült kommunisták akármelyike, mert minden politika lehetett a kompromisszumok, consessiók és opportunizmusok politikája, de hogy a szo-

cializmust is ilyenné tegyék, az ellen az eszme minden régebbi harcosa ökölle1 tiltakozik.

Az orrunknál nem látnánk tovább, ha nem vennénk észre, hogy a magyar burzsoázia minden képmutató beolvadási törekvése dacára megmaradt annak, ami volt. A burzsoázia osztályöntudatát két évszázad termelési rendje szülte meg és ez az öntudat még akkor is jó időre fenn fog maradni, mikor a termelési rendet a végre hatalomhoz jutott proletáriátus már fenekestül felforgatta, a dolgozók jogát téve a kizsákmányolók jogának helyére. Tökéletes lehetetlenség tehát azt gondolnunk, hogy a burzsoa osztály ideológiája március 21-től a mai napig áthasonult, új alapokra épült volna. Amíg pedig osztályöntudat létezik, addig osztályok is léteznek, mert ha az ideológiák alapja és létfeltétele nem is lehet más, mint a mindenkori gazdasági viszonyok, az egykori osztályfelfogás makacsul beidegződhetik az agyakba és élősdi módjára tovább tengődhetik a régi rend eszmei csökevényeként. A fa nedvéből táplálkozó kúszó növény gyakran még akkor is tovább képes tengetni parazita életét, mikor már a fa, melyre indáival felkapaszkodott, elszáradt és elkorhadt. Ez ellen az ideológia ellen pedig az új rend minden harcosának irtó háborút kell viselnie. Az osztályharc kora még nem járt le.

Kétségtelen, hogy nem volt még harc, melynek kimenetele reményteljesebb, megnyerése bizonyosabb lett volna ennél. Mert ebben a harcban két ellentétes osztálytudat, két ideológia, két világnézet ütközik össze. Ezen világnézetek közül az egyik a tényleges termelési viszonyokban fog gyökerezni, a másik viszont alap nélkül a levegőben fog függeni Mohamed koporsójához hasonlóan. A szocializmus felfogása ugyanis a termelés kommunisztikus átalakítása folytán a gazdasági berendezkedés hű reflexe lesz, míg a burzsoázia ideológiája egy már elsorvasztott, idejét múlt berendezkedést fog tükröztetni. Ebből a harcból más nem következhetik, mint a polgári ideológia megsemmisülése. Ahol ilyen ellenfelek mérik össze erejüket, ott egy pillanatnyi kétségnek sem lehet helye, aminthogy az osztályharcnak akárcsak ideiglenes beszüntetése is a forradalom veszedelme volna. A burzsoázia kizsákmányoláson alapuló rendje már megsemmisült, most a burzsoázia osztálytudatán a sor. Amíg ez él, addig az osztályharc nem szűnhet meg.

Népakarat, 1919. április 18. A forradalmak veszedelme az ellágyulás.

201.

AZ ORVOSOK SZAKSZERVEZETÉNEK MEGALAKULÁSA ÉS PROGRAMJÁNAK IRÁNYA

Jegyzőkönyv, felvétetett 1919. március 23-án du. 5 órakor a debreceni szociáldemokrata párti orvosok alakuló gyűlésén.

Dr. Fáy korelnök előadja az értekezlet célját, és ajánlja, hogy a már most megalakult orvosi szakszervezet elnököt válasszon.

Dr. Kenyeres elvtárs ajánlatára Dr. Gáspár Gézát ajánlja, ki egyhangúlag elnökké választatott.

Dr. Gáspár meleg és lelkes szavakban ösmerteti a szakszervezetek célját és feladatát, az elvtársakat szoros összetartásra buzdítva kifejti, hogy a megalakult szakszervezetek, mint az országos szociáldemokrata párti orvosok debreceni csoportja fog belépni a helybeli szociáldemokrata pártba. Pénztárosul dr. Kenyeres, jegyzőnek dr. Fehér választattak.

Dr. Brunner felvilágosítást kért arra nézve, hogy miért nem direkte a helybeli szociáldemokrata pártba lép a szakszervezet? Dr. Gáspár kellő felvilágosító szavai után a szakszervezet úgy határoz, hogy mint az országos szociáldemokrata párti orvosok debreceni csoportja lép a helyi pártba. Elnök ezt határozatilag kimondja.

Elnök javasolja, hogy a tagok csoportonként állíttassanak össze és minden csoport egy-egy, a gyakorló orvosok 2 bizalmi férfiút válaszszon. A szakszervezet a javaslatot elfogadja és megalakítja a csoportokat 1. városiak Dr. Tüdős Kálmán, Dr. Tamássy Géza, Dr. Berényi István, dr. Balkányi Ede, dr. Balkányi Emil, dr. Széll Kálmán; bizalmi férfiú: dr. Berényi. 2. kórház. Dr. Fráter Imre, dr. Somogyi, Dr. Hutiray, dr. Gyulai, dr. Pauchly, dr. Sigmond, dr. Kati, dr. Csörsz; bizalmi férfiú: Dr. Pauchly Géza.

3. Vasút. Dr. Bruckner, Kenyeres, Burger, Rózsa Ignácz, Kerekes; bizalmi férfiú: dr. Kenyeres.

4. Pénztár. Dr. Gáspár Géza, Brunner, Fischer, Forbáth, Fehér, Grósz, Hanszner, Nagy Kálmán, Strelinger, Szász; bizalmi: dr. Fischer.

5. Szanatórium. Dr. Geszti, Czobor, Bella; bizalmi férfiú: dr. Czobor.

6. gyakorló orvosok: Dr. Gesztiné, Horváth Arthúr, Láng, Fáy, Bartha, Bóhn, Nágel, Szőlősi, Görgey, Róth, Moskovits, Nagy József; bizalmi férfiak: dr. Bartha, dr. Görgey.

7. Egyetem. Dr. Vesetzky.

Elnök kérdi, hogy a bábaképezdei orvosok miért nem lépnek be a szakszervezetbe? Dr. Balogh és Windholcz kijelentik, hogy a jelenlegi viszonyok mellett megfontolni akarják, hogy a szervezetbe vagy a kommunista pártba lépjenek be, mert ők kommunisták.

dr. Kenyeres belépésre hívta fel a kartársakat annál is inkább, mert ma már a két párt között semmiféle eltérés nincsen. dr. Fehér azt hiszi, hogy azért nem akarnak belépni, mivel a bábaképezdei kartársak bizalmatlanok egyes kartársak iránt. dr. Gáspár elnök fejtegetései után sem hajlandók belépni. Elnök javaslatára a szervezet kimondja, hogy a közegészségügy rendezése és államosítása ügyében egy bizottságot küld ki. Tagjai dr. Tüdős, dr. Burger.

Kimondja a szakszervezet, hogy a mentési ügy sürgős rendezése, valamint az állandó orvosi inspekció szervezésére egy bizottságot küld ki. A szervezet dr. Gáspár, dr. Tüdős és dr. Bodnár elvtársakat jelöli, kik kötelesek 3 napon belül ezen ügyet elintézni.

A közkórház ügyeinek megvizsgálására ugyancsak egy bizottság kiküldését határozza el a szervezet, melynek tagjaiul megválasztattak dr. Fischer és dr. Grósz. Támogatásukra meg dr. Balog bábaképezdei tanársegéd kéretik fel, ki ezt el is vállalja.

Jelentés megtételére 8 napot állapít meg a szervezet.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXVIII/6. *Hiteles másolat.*

202.

EGY ORVOS VALLOMÁSA AZ EGÉSZSÉGÜGYI SZAKSZERVEZET ÜGYÉBEN

Három-négy gyűlésen vettem részt a kommunista rezsim alatt az alakuló gyűlésen, az orvos-gyógyszerész egylet helyiségében. Ezen a gyűlésen alakult meg a szocialista orvosok szervezete, elnöknek dr. Gáspár Géza lett megválasztva, aki kérte az időközben megjelent fiatal bábaképezdei orvosokat, hogy lépjenek be a szervezetbe. Ekkor Balog, Windholcz, Füredi, Bodnár, Friedmann Dezső, Dávid és még vagy négyen a bábaképezdében ülésező doktorok, meg Kardos, kijelentették, hogy ők nem lépnek be, mert ők nem szocialisták, hanem kommunisták s állandóan Windholczot meg Balogot beszéltették, akik kijelentették, hogy tisztán a kommunizmus elvi alapján kívánják az orvosi kar reorganizációját, így pl. a debreceni közkórház orvosi állásait és egyéb hivatalos állásokat is kommunista alapon kell betölteni.

A többi gyűléseken is ugyanezen fiatal, háborúban lett orvosok vitték a szót a kommunista eszmékben.

A legszigorúbb paranccsal, terrorral lettek összehíva a debreceni orvosok. Handler terrorjával, amely gyűlésen Heu budapesti kommunista orvos vérlázító kommunista beszédet tartott, amelyhez hozzászólott Székely hadházi s még egy vidéki zsidó orvos; ezek a leghatározottabban a kommunizmus jelszavával követelték maguknak a jobb állást és azt, hogy ők is a kommunista állam által megbízhatóknak jelentessenek ki, mert ők szívvel-lélekkel kommunisták... *A szakszervezet által kiküldött személyeket nem fogadták el.*

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXVIII/6. *Hiteles másolat. A vallomást dr. Hutiray József orvos 1919. május 27-én mondotta el a rendőrségen.*

203.

A VASUTASSÁG SZAKSZERVEZETI MOZGALMA ERŐS FEJLŐDÉSNEK INDUL

Jegyzőkönyv. Felvétetett 1919. március 15-én a vezetőségnek Kossuth utca 1. sz. alatti helyiségében.

Jelen vannak Nagy Lajos elnök. Hatvani Sándor alelnök, Csathó Béla titkár, Lehoczky Imre jegyző, Winter Ödön, Schwáb István pénztárnokok. Hivatalból Woith György titkár. Az ellenőrző bizottság részéről Auspitz Simon, Bartha István, Dézsi Ferenc, továbbá Boross Mihály, Csukás József, Feith Albert, Flamm Gyula, Madarász János, Reizinger József, Schwáb Gusztáv, Szabó Mihály, Szendrei István, Csendes Imre, Erdei Lajos, Szegedi Gyula, Niticzky István vezetőségi tagok.

I. napirend.

Nagy Lajos elnök elvtárs üdvözli a megjelenteket, az ülést megnyitja. Örömmel jelenti, hogy elérkezett az az idő, amikor az összvasutasság méltón tud elhelyezkedni a társadalomban. Kéri az elvtársakat, hogy az új helyiség megtartásához ragaszkodjék, mert a helyiségekre többen is igényt tartanak.

A vezetőség határozatilag kimondja, hogy a volt Casinó helyiségét a berendezéssel együtt birtokába veszi és annak rendezéséhez egy házibizottságot alakít. A házbizottság tagjai lettek: Szabó Mihály, Auspitz Simon, Csukás József és Flamm Gyula.

A volt Casinóban alkalmazott személyzet, valamint a vendéglő fenntartásának a kérdését az elnökség, illetve a házi bizottság hatáskörébe utalja.

A vezetőség kimondja, hogy úgy az Altisztikör, mint a Mozdonyvezetők otthona megszűnik és utasítja annak vezetőségeit, hogy a hét folyamán azokat oszlassa fel és a helyiségeket bocsássa a lakáshivatal rendelkezésére. A fentnevezett otthonok könyvtárai a szövetség birtokába mennek át.

Nagy Lajos elvtárs három segély iránti kérvényt terjeszt a vezetőség elé, nevezetesen Molnár József, Füredi József és Hajzer József elvtársak részéről, akik részben a sorscsapás, részben hosszas betegség folytán arra rászolgáltak. A segélyezés mérvét a vezetőség az elnökség hatáskörébe utalja.

Szabó Mihály indítványára a vezetőség elhatározza, hogy címtáblát készíttet vörös alapra, amely kifüggesztendő lesz. A biliárd díjak nappal 80 fillér, este 1 kor-ban állapíttatnak meg.

Hatvani Sándor bejelenti, hogy Róther főfelügyelő elvtárs kéri a szövetség vezetőségét, hogy a műhelyfőnökség mellé ellenőrző közegeket küldjön ki. A vezetőség az ellenőrzést kiterjeszteni kívánja az I., II. osztály és a szertári szolgálati helyekre. Az I.—II. osztályba Hatvani Sándor, a szertárba Feith Albert elvtársakat küldi ki.

Több tárgy nem lévén, elnök az ülést bezárja.

Kelt mint fent, Lehoczky Imre s. k. jegyző.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. XX. *Eredeti.*

204.

„AZ ÚJ SZAKTANÁCS"

Az új szaktanács a következő elvtársakból alakult, illetve egészíttetett ki: Hajdú Dezső magántisztviselő, Auspitz Lipót vasutas, Kerékgyártó Gyula ipari tisztviselő, Nagy Géza famunkás, Bauer János sütőmunkás, Nagy Károly vasmunkás, Szondi Lajosné munkásnő, Laboncz András építőipari munkás, Kovács Imre cipész, Simon János nyomdász, Szabó János famunkás elvtársak. A földmunkások képviselete még nem lett bejelentve.

Népakarat, 1919. március 29. *Fenti címen.*

ADALÉKOK A SZAKSZERVEZETEK ÉS MÁS TÖMEGSZERVEZETEK ÉLETÉHEZ

Hajdúszoboszló népe e hó 23-án d. e. 10 órakor nyilvános gyűlést tart a Városháza előtti téren. Előadó Török Gábor, Nagy Lajos és Csathó Béla elvtársak. A gyűlésen bemutatkozik a debreceni vasúti munkásság Egyetértés dalkara és zenekara.

Debreceni Újság 1919. március 22. Hírek *c. rovat.*

* * *

Püspökladány népe e hó 23-án d. u. 2 órakor nyilvános gyűlést tart a községháza előtti téren a debreceni vasúti munkások Egyetértés dalköre és zenekara közreműködésével. Előadó Török Gábor, Nagy Lajos és Csathó Béla elvtársak.

Ugyanott.

* * *

Hajdúnánás és Hajdúdorog népei e hó 23-án, vasárnap, nyilvános gyűléseket tartanak. Előadók Nagy Lajos és Kozma Lajos elvtársak.

Ugyanott.

* * *

A Vas- és Fémmunkások vigalmi bizottsága e hó 22-én, szombaton d. u. 5 órakor nagy tavaszi táncmulatságot rendez kabaréval egybekötve a Bika szálló dísztermében.

Ugyanott.

* * *

A Tanítók Szakszervezetének vezetősége és bizalmi testülete ma este 7 órakor értekezletet tart a Köztársasági Szállóban. (Angol Királynő.)

Ugyanott.

* * *

A Tanítók Szakszervezete holnap, vasárnap, d. u. 4 órakor igen fontos ügyekben gyűlést tart. Minden tag okvetlen jelenjen meg.

Ugyanott.

* * *

A Városi Vízmű szerelői, segítői, napszámosok, gépápolók, csatornatisztítók, kútműhely munkásai vasárnap d. e. 9 órakor az Uránia mozgóban (színházi átjáró), a vas- és fémmunkások helyiségében okvetlen jelenjenek meg. A vezetőség.

Ugyanott.

* * *

Városi alkalmazottak, úgymint utcaseprők, külső útkaparók és segédmunkások, vágóhíd, vámalkalmazottak, hajdúk, közkórház, csatornázás és földmunkások f. hó 23-án d. u. 5 órakor a tűzoltó laktanyán, Csapó-u. 53. okvetlen megjelenését kéri a vezetőség.[14]

Ugyanott.

* * *

A debreceni szervezett munkásságból álló Munkástestedző Egyesület f. hó 24-én d. u. 5 órakor újjáalakuló gyűlését tartja az Uránusz mozgóban. Ezen gyűlésen jelenjenek meg a volt tagok és azok, kik újonnan óhajtanak az egyesületnek tagjai lenni.

Népakarat, 1919. március 23. Pártélet *c. rovat.*

* * *

A nőmunkások szakszervezete ma d. e. 8 órakor a tornacsarnokban levő helyiségükben a kiosztásra kerülő edényeket ki fogja osztani.

Ugyanott.

* * *

A bőrmunkásság szabad szervezete: tímárok, sapkások, szűcsök, szíjnyomók, nyergesek ma, vasárnap, d. u. 3 órakor rendes összejöveteli gyűlését tartja a párttitkárságban.

Ugyanott.

* * *

A debreceni női és férfi szabómunkások és munkásnők bizalmi egyénei ma, vasárnap, d. e. ½9 órakor a Margit Munkásotthonban fontos bizalmi értekezletet tartanak. Ez értekezletet a rendes havi taggyűlés követi.

Ugyanott.

* * *

Debrecen városi közkórház szervezett alkalmazottai csütörtök d. u. gyűlést tartottak, amelyen dr. Fráter Imre kórházi főigazgató elnökölt. Több tárgy között nagy elismeréssel és méltatással tüntette ki a köztiszteletben álló özv. Molnár Dánielné ápolónőt.

Ugyanott.

* * *

Nőmunkások figyelmébe! E hó 25-én, kedden este 6 órakor taggyűlést tartanak a Péterfia-u. 76. szám alatt (Tornacsarnokban) fontos napirenddel. A vezetőség.

Népakarat, 1919. március 25. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

[14] Az 1918-as októberi polgári forradalom után a szociáldemokrata munkás szakszervezetek mintájára a kispolgárság, sőt a nagypolgárság rétegei körében gombamódra szaporodtak el az ún. szakszervezetek. Ezek, mivel akkor a szervezkedés divatos volt, Debrecenben is nagy számmal alakultak meg. 1919 tavaszán és a proletárdiktatúra alatt nagy részük tagja lett az egyesült Magyar Szocialista Pártnak. A proletárforradalom után újabb szakszervezetek alakultak.

A Pénzintézeti Tisztviselők Szakszervezete f. hó 25-én d. e. 10 órakor a szakszervezet helyiségében nagygyűlést tart.

Ugyanott.

* * *

A bőrmunkások helyi szakszervezete, ú. m. tímárok, sapkások, szűcsök, nyergesek, szíjgyártók, keztyűsök és fehértímárok e hó 25-én kedden este 7 órakor a Kossuth-u. 11. sz. alatti helyiségükben nagygyűlést tartanak.

Ugyanott.

* * *

A debreceni mérnökök ma, f. hó 25-én d. u. 4 órakor tartják az alsószabolcsi ármentesítő társulat nagytermében (Széchenyi-u. 46. sz.) ÁMOSZ debreceni helyi csoportjának alakuló ülését.

Ugyanott.

* * *

A Magyarországi Közalkalmazottak Szövetségének debreceni egyesületének összbizalmi testülete f. hó 25-én d. e. 11 órakor Piac-utca 28. I. em. (tisztviselőkör) ülést tart. Minden bizalmi ott legyen!

Ugyanott.

* * *

A Vasutas Szövetség holnap d. u. 5 órakor vezetőségi ülést tart.

Ugyanott.

* * *

A szakszervezetek összválasztmánya ma, csütörtökön, este 7 órakor rendkívüli ülést tart az Uránusz mozgóban.

Népakarat, 1919. március 27. Párthírek *c. rovat.*

* * *

A pénzintézeti tisztviselők ma d. u. 3 órakor az egyesületi helyiségükben (volt úri casinó) taggyűlést tartanak, melyen minden tag okvetlen jelenjen meg.

Ugyanott.

* * *

A fürdőalkalmazottak ma este 7 órakor a Bika fürdő helyiségében fontos ügyek elintézése végett ülést tartanak.

Ugyanott.

* * *

A Közalkalmazottak Szövetsége debreceni egyesületének azon tagjai, akik a beszerzési csoportnak nem tagjai, felkéretnek, hogy szombaton d. u. 6 óráig a titkári hivatalban, Piac-u. 28. sz. I. emelet jelentkezzenek.

Ugyanott.

A húsipari munkások ma d. u. 5 órakor értekezletet tartanak Péterfia-u. 76. sz. (Glück ház) alatt. Pontos megjelenést kér a vezetőség.

Ugyanott.

* * *

A Tanítók Szakszervezetének közoktatási reformbizottsága pénteken este 7 órakor ülést tart a Köztársasági szállóban. Ugyanakkor az iskola vizsgáló bizottság tagjai is jelenjenek meg.

Ugyanott.

* * *

Felhívom a famunkás csoport összes férfitagjait, hogy ... ma este munkából jövet fontos taggyűlést tartunk.

Ugyanott.

* * *

A Sütőmunkások Szakszervezete ma, pénteken, d. u. 6 órakor taggyűlést tart a Margit fürdő (munkásotthonban).

Népakarat, 1919. március 28. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

A fodrász segédek szakszervezete ma este 8 órakor értekezletet tart Kossuth-u. 11. sz. a. helyiségében.

Ugyanott.

* * *

Nőgyűlés. Elvtársnők! E hó 30-án, vasárnap, d. u. 3 órakor nőgyűlést tartanak a Bika dísztermében. Közreműködik az Ébredés dalkör és munkászenekar.

Ugyanott

* * *

A Vasutas Szakszervezet új helyisége Kossuth-u. 1. sz. alatt található. A vasutas otthonok ezúttal megszüntek, az új helyiség Debrecen vasutassága szervezeti életének minden tekintetben megfelelő.

Ugyanott.

* * *

Az összes cipész, csizmadia és cipőfelsőrész készítő munkások és mesterek pénteken d. u. 3 órakor a csizmadia árucsarnokban (Uránusz-színház átjáró) a szövetkezet megalakításának tárgyalása végett nagygyűlést tartanak, melyre az érdekeltek okvetlen megjelenni szíveskedjenek.

Ugyanott.

* * *

A szobafestő-mázolómesterek szakosztálya a mai napon d. u. 3 órakor az Ipartestület helyiségében fontos gyűlést tart.

Ugyanott.

* * *

A kovácsmesterek szombaton du. 4. órakor az ipartestület tanácstermében fontos ügyben szakosztályi ülést tartanak.

Ugyanott.

* * *

A szakszervezetekhez. Felhívatnak azon szakszervezetek, melyek előadásokat kívánnak tartani, jelentsék be ezen szándékukat a párttitkárságnál.

Népakarat, 1919. március 29. Szakszervezeti mozgalom c. *rovat.*

* * *

A nőtitkárság hivatalos órát délelőtt 9—12-ig, du. 3—½6-ig tartja mindennap a Piac u. 41. szám alatt.

Ugyanott.

* * *

Művészek és írók szakszervezetének megalakítása. Felkérjük az összes író, festő, szobrász, színész, iparművész, zenész és újságíró elvtársainkat, hogy ma du. 4 órakor a kereskedelmi tanintézetben jelenjenek meg a díszteremben.

Ugyanott.

* * *

A Tanítók szakszervezetének vezetőségi és bizalmi testülete ma, szombaton este ½7 órakor értekezletet tart a Köztársaság szállóban

Ugyanott.

* * *

A Tanítók Szakszervezete holnap d. u. 4 órakor a szokott helyen taggyűlést tart.

Ugyanott.

* * *

A tímársegédek szakszervezete ma este 7 órakor a Kossuth-u. 11. sz. a. helyiségében ülést tart.

Ugyanott.

* * *

A Kereskedelmi alkalmazottak szakszervezete ma du. ülést tartott, amelyen Politzer Géza elvtárs lelkes beszéde nyomán egyhangúlag kimondta, hogy testületileg belép a Vörös Hasderegbe.

Ugyanott.

* * *

A Debreceni Kereskedők Szakszervezetének elnöksége értesíti összes tagjait, hogy a Magyar Szocialista Pártba leendő belépés megbeszélése végett 1919. március hó 30-án de. 10 órakor a Kereskedő Társulat dísztermében megtartandó naggyűlésen okvetlenül jelenjen meg.

Ugyanott.

* * *

Tudományos előadás. E hó 31-én, hétfőn, este 6 órakor tudományos előadás lesz a Bika szálló nagytermében... Előadó: Jánossy Zoltán, a szocializmus és a vallás; dr. Lefkovits Vilmos: a szocializmus és az erkölcs.

Ugyanott.

Március 30 és április 1 között még az alábbi szakszervezetek hirdettek gyűlést:

Pénzintézeti tisztviselők, Nyomdászok, Debreceni cigányzenészek, Debreceni Szocialista Fűszerkiskereskedők, Házfelügyelők, Magyarországi népzenészek, Alkalmazott mérnökök országos szövetsége (AMOSZ), Vasutasok országos szövetsége helyi csoportja, Orvos szakszervezet, Ipari és közlekedési tisztviselők, Debreceni cementmunkások egyesülete. (Lásd Népakarat, 1919. március 30. Pártügyek *c. rovat.*)

* * *

Az írók és művészek szakszervezetének népzenészek alosztálya tegnap tartotta alakuló ülését. Elnök lett: Magyari Imre, helyettes elnök Kiss Béla, művészeti titkár Szathmári Zoltán, pénztáros: Benczi Sándor, ellenőrök: Rácz János és Kiss József, bizalmi férfiak: az összes zenekarok bevonásával: Rácz Dezső, Ruba Elemér, Szikora Bertalan, Kacsori László és Rácz Gyula. A népzenészek anyagi ügyeik rendezésén kívül programmba vették munkáshangversenyek rendezését is.

Népakarat, 1919. április 1. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

A könyvnyomdászok (szakszervezete) ma, kedden, este 6 órakor a szakegylet helyiségében (Kereskedelmi Csarnok) általános nyomdászgyűlést tart.

Ugyanott.

* * *

Írók tanácsa. Tegnap megalakult a debreceni írók csoportja. Elnökül Jánossy Zoltánt, bizalmi férfiakul Oláh Gábort és Nagy Zoltánt, jegyzőül Kuthi Sándort választották meg.

Népakarat, 1919. április 2. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

Az AMOSZ debreceni helyi csoportja ma, 2-án du. 5 órakor a kaszinó nagytermében ülést tart. Tárgysorozat: 1. Belépés a Vörös Hadseregbe, 2. titkári jelentés. 3. üzemek szocializálása, 4. szakcsoportok megalakulása, 5. előadások tartása, 6. házak fenntartása.

Ugyanott.

* * *

A famunkások vezetősége és szervező bizottsága ma este 6 órakor fontos ügyben ülést tart az Arany János u. 2. sz. alatti helyiségben. A vezetőség.

Ugyanott.

* * *

Szervezett munkások víg délutánja. A debreceni szervezett munkások Ébredés dalegyeletének április hó 6-án, vasárnap, a Margit fürdő dísztermében rendezendő, tánccal egybekötött nagyszabású víg délutánjára meghívó. Rendező: Nagy József.

Ugyanott.

* * *

Hajdú megye tanítósága április hó 6-án de. 9 órakor nagygyűlést tart a megyeháza dísztermében. Napirenden: a szocializmus és a népiskola; az iskola és az egyház s végül az iskolai igazgatás átmeneti feladatai című tárgyak lesznek.

A két elsőre vonatkozó előadást dr. Lefkovits Vilmos és dr. Zoványi Jenő egyetemi tanár tartják meg.

Népakarat, 1919. április 3. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

Az írók és művészek zenészeti szakosztályának megalakulása. Az írók és művészek szakszervezetének zenészeti szakosztálya folyó hó 2. napján tartotta alakuló ülését. Elnök lett: dr. Sebestyén Lipót, bizalmi férfi: Füredi Sándor, jegyző: dr. Homola László, pénztáros: Nádasdy Alajos, az intézőbizottság tagjai: F. Halácsi Margit, Takács Edit és Dr. Tatai Zoltán.

A szakosztály megállapította gazdag munkaprogrammját, mellyel a zeneművészet népszerűsítését célozza. E programm felöleli népszerű munkáshangversenyek tartását, melyeken zenetörténeti sorrendben az összes nevezetesebb zeneszerzők művei népszerű előadás keretében be fognak mutattatni, a munkásképző előadásokon zenei előadások nyújtását, az egyes szakszervezetek kívánságára, azok helyiségeiben zenei előadások tartását, az elemi iskolákban a zenetanítás bevezetését stb. E célból a szakszervezet meg fogja nyerni a város összes hivatásos és dilettáns zenészeit, énekkarokat, vonós és fúvós zenekart, humoros zenét szervez.

Népakarat, 1919. április 4. Újdonságok *c. rovat.*

* * *

A szakszervezetek felhívatnak, hogy vezetőségük névsorát a mai nap folyamán adják be a párttitkárságnál.

Népakarat, 1919. április 5. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

A férfi sütőmunkások vasárnap de. 10 órakor az Uránusz mozgóban okvetlen jelenjenek meg.

Ugyanott.

* * *

A vas és fémmunkások vasárnap de. ½8 órakor rendes havi taggyűlést tartanak.

Ugyanott.

* * *

Közalkalmazottak összbizalmi testülete szombat du. 4 órakor ülést tart....

Ugyanott.

* * *

A cipészmunkások és kisiparosok termelőszövetkezeti ügyek kidolgozására megválasztott bizottsága e hó 5-én szombat du. 6 órakor az ipartestület kistanácstermében ülést tart.

Ugyanott.

* * *

A vasutas szakszervezet szombaton du. 5 órakor vezetőségi ülést tart.

Ugyanott.

* * *

A tanítók szakszervezete kivételesen vasárnap de. 10 órakor taggyűlést tart. Napirenden dr. Gulyás István elvtárs előadása a közoktatás egységességéről.

Ugyanott.

* * *

A szakszervezetek házbizottsága ma este 7 órakor ülést tart a munkásotthonban.

Népakarat, 1919. április 10. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

A vasmunkások vezetősége, ma, csütörtökön este 7 órakor ülést tart az Uránia helyiségében.

Ugyanott.

* * *

Felhívatnak a nőmunkások, hogy e hó 10-én csütörtökön este 6 órakor rendkívüli ülést tartanak.

Ugyanott.

* * *

Vásári és helyi rövid-bazár árusok ma du. 4 órakor a Lókody-féle vendéglőben szervezkedés céljából okvetlen jelenjenek meg.

Ugyanott.

* * *

A biztosítási tisztviselők vezetősége e hó 11-én du. 5 órakor ülést tart a párttitkárság tanácskozó termében.

Ugyanott.

* * *

Alkalmazott mérnökök országos szövetsége debreceni csoportja az építési szakosztályt folyó hó 11-én pénteken du. 4 órakor alakítja meg (Piac u. 81. II. em.)

Népakarat, 1919. április 11. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

Bérkocsisok szakszervezete ma este 7 órakor az ipartestület tanácstermében fontos ügyben ülést tart.

Ugyanott.

* * *

Az orvosszakszervezet választmánya folyó hó 11-én este ½ 8 órakor az orvos-gyógyszerész egylet helyiségében ülést tart.

Ugyanott.

* * *

A festőmunkásokat felhívjuk, hogy e hó 18-án, pénteken este ½ 8 órakor szövetkezeti ügyben a rendes helyiségben megjelenni szíveskedjenek. A vezetőség.

Népakarat, 1919. április 18. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

A nőmunkások könyveiket minden nap du. 4—7 órakor átvehetik Péterfia u. 76. szám alatt. A vezetőség.

Ugyanott.

* * *

Szíjgyártók szakszervezete ma du. 4 órakor taggyűlést tart.

Ugyanott.

* * *

A vas és fémmunkások vezetősége szombaton este 6 órakor az Uránuszban ülést tart.

Ugyanott.

206.

A NYOMDÁSZ SZAKSZERVEZET HELYISÉGÉNEK ÜGYE

Amikor helyiségkeresés céljából megkeresést illetve felhívást bocsájtottam ki a szakszervezetek megbízása folytán a társas körökhöz, többek közt a debreceni kereskedelmi társulattól is kértem az

általa kaszinó céljaira használt csarnok egy helyiségének átengedését. Erre írásbeli válaszként azt az értesítést kaptam, hogy a helyiség átengedése tárgyában megbeszélésre jöjjek fel a csarnokba. Én, mivel a nyomdász szakszervezetnek volt szüksége sürgősen helyiségre, öt-hat társammal, javarészt nyomdászokkal, így Kapusi János, Szabó Kálmán, és másokkal fel is mentem a csarnokba, körülbelül a debreceni kaszinóval folytatott tárgyalásom után egy-két nappal. A csarnokban Jónás igazgatóval folytattam tárgyalást és olyan helyiséget kértem tőle, amely közös bejárattal bír a csarnok tagjai által használt ruhatárral. Erre azt az ellenvetést tette Jónás, hogy bizalmatlan, ő közös bejárattal biró helyiséget már csak azért sem adhat, mert azzal a csarnok tagjai is molesztálva éreznék magukat. Én erre ingerülten azt feleltem, hogy a nyomdászok nem kabáttolvajok, a nyomdászok megjelenésével nem érezhetik a csarnok tagjai magukat feszélyezetten, mert a polgárok sem mind burzsujok.

Én fenyegető szavakat, vagy magatartást nem tanúsítottam sem Jónással, sem más egyénekkel szemben, mindössze talán kissé idegesebb hangon válaszoltam, mint ami megengedett lett volna. A helyiséget egyébként éppen az én békés fellépésem folytán pár nap múlva meg is kapta a Nyomdász Szakszervezet, míg ha én az ellentéteket el nem simítom és a szakszervezeteket vissza nem tartom, úgy tudomásomra jutott az is, hogy erőszakkal akarták a proletárok a csarnok helyiségeit elfoglalni.

Pl. Arch. Debreceni Kir. törvényszék B. 92 1926. Lefkovits-per. 131—132. old. *Eredeti. Dr. Lefkovits Vilmos vallomása 1924. május 22-én az ellene emelt vád törvényszéki főtárgyalásán.*

207.

AZ EGYETEMI ALKALMAZOTTAK ÉS TISZTVISELŐK SZAKCSOPORTJÁNAK MŰKÖDÉSE

1. Megállapítja tanácsunk, hogy az egyetemi tisztviselők és egyéb alkalmazottak szakcsoportja 1919. februárban illetve március elején, Mangolt János gondnok vallomása szerint március 8-án megalakult. Kezdeményezője a megalakulásnak a gondnok volt, ki beismerte, hogy az alakuló ülést ő hívta össze. A gondnok különben az üléseken vezető szerepeket játszott, mint maga mondta, több indítvány tett, több beszédet tartott, melyekben azonban csak előléptetési ügyekkel, gazdasági kérdésekkel foglalkozott. A szakcsoport ülései a gondnoki hivatalban és az egyetemi könyvtár helyiségeiben tartattak meg.

A szakcsoport elnökévé Bihari Gábor kezelő, jegyzővé Kovács Lajos gondnoki gyakornok választatott; főbizalmi Mangolt János gondnok lett, míg bizalmiul Krajeci Mihály, Kubanek József lettek, mely utóbbinak helyére később Cs. Varga Antal könyvtárőr választatott. Egy vallomás szerint (Krajeci) tanácsjegyző is bizalmi lett volna; a tanácsjegyző vallomása szerint ő a közalkalmazottak helyi csoportjának volt vezető tagja.

Az üléseken — az összes vallomások szerint — elsősorban élelmezési kérdésekkel foglalkoztak, előléptetési ügyeket tárgyaltak.

Egyik ülésen Cs. Varga Antal könyvtár őr vizsgálatot kért Haendel Vilmos egyetemi tanár által ellene emelt vádak tbn. Az ügy megvizsgálására Mangolt János gondnok elnöklete alatt bizottság küldetett ki, melynek jegyzője Rekéné Katona Margit volt, tagjai lettek: Kubanek József, Hodossi Lajos, a tanácsjegyző szerint Krajeci Mihály...

Ugyancsak Cs. Varga Antal könyvtár őr indítványozta a szakcsoport egyik ülésen, hogy tartsanak népnevelő, szociális irányú előadásokat, egy vallomás szerint a mostani kor szellemének megfelelően.

Egy másik ülésen egy vallomás szerint a tanácsjegyző, más vallomás szerint Cs. Varga Antal könyvtárőr egy, a közoktatásügyi népbiztoshoz intézett beadványt olvasott fel, mely szerint az egyetemi tisztviselők és egyéb alkalmazottak ne az egyetemi tanács fennhatósága alá tartozzanak, hanem az önmaguk által alkotott szerv alá, mely szerv útján történjenek azután az előléptetések iránti felterjesztések is.

Indítványoztatott az üléseken továbbá az is, hogy egyetemi tanárok hozzátartozói, egyetemi tisztviselők, vagy más alkalmazottak ne lehessenek... *Azt is indítványozták, hogy Haendel Vilmos se dékán, se rektor ne lehessen.*

Mindössze 4—5 ülés tartatott.

Az összes ülésekről felvett jegyzőkönyveket a gondnok és a gondnoki gyakornok — állítólag mint felesleges lim-lomot — május végén megsemmisítették.

A szakcsoport a központtól, a Közalkalmazottak Országos Szövetségétől kapott alapszabályok alapján működött.

A szakcsoport megalakulását az egyetemi tanácsnak bejelentette és az egyetemi tanács a megalakulást 1919. március 31. ülésében 775 jkv szám alatt tudomásul is vette. Egyes hivatalnoki előléptetéseknél a szakcsoport véleménye meg is hallgattatott s a rektor annak alapján tett felterjesztést a népbiztossághoz. Az aláírásokon azonban csak a tanácsjegyző neve olvasható.

Kifelé a szakcsoportot a főbizalmi, Mangolt János gondnok képviselte, amit a gondnok maga is beismert. A szakcsoport a többi csoportokkal és szakszervezetekkel a szakszervezeti szabályoknak megfelelő kapcsolatban állott. A szakcsoportnak az összes egyetemi tisztviselő

és egyéb alkalmazottak tagjai voltak, kivéve Nábráczky Ilonát, Puskás Irmát és Szabó Györgyöt... *Ezután beszél a belépés körülményeiről, majd elmondja:* A munkástanácsnak a tanácsjegyző mint az egyetemi szakcsoport delegáltja, volt tagja... *Befejezésül a tagdíjak szedéséről és a gondnok magatartásáról szól.*

DÁL. Tisza István Tudományegyetem Rektori hivatala. 241/1919—20. etsz. *Eredeti. Az egyetemi tanács döntése az egyetemi tisztviselőket vizsgáló bizottság javaslata alapján 1919. december 1-én.*

208.

A KÖZALKALMAZOTTAK SZAKSZERVEZETE MEGALAKULÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

Debrecen sz. kir. város alkalmazottai nemsokkal az 1918. őszén kitört forradalom után szabad szervezetet alakítottak, melynek alapszabályai között világosan kimondatott, hogy ez a szervezet politikával nem foglalkozik, hanem tisztán a tagok társadalmi és gazdasági ügyeit szolgálja és szellemi képzésükre törekszik... Az alapszabályokban semmi törvényellenes nem volt. Azt, hogy a tagok politikai jogaikat szabadon gyakorolhassák, az alapszabályok biztosították.

Azonban a szociáldemokrata párt részéről állandóan történt szinte tervszerűen kísérletezés, hogy a szabad szervezetben összehozott lélekszámra is tekintélyes, egyébként is érvényes embercsoportot úgy en block a pártba betereljék. Ebből a célból egy alkalommal Lefkovits párttitkár a szociáldemokráciáról egy ismertető előadást tartott, amelyről előzetesen olyan információt nyertünk, hogy ennek a kérdésnek tudományos alapon való fejtegetése és megvitatása lesz.

Azonban pártpolitikát szolgáló propagandaelőadás volt, amelynek keretében az akkor már nagy hatalom birtokában levő párt részéről különböző előnyök bőségszaruját ontotta a hosszú háború nyomorúságaitól agyonsanyargatott városi alkalmazottak lábai elé, természetesen azon esetben, ha belépnek a szociáldemokrata pártba. Az előadás befejezése után, mivel egy nagyobb csoport már megtörtént belépése kinyilváníttatott, a párthoz való csatlakozás kimondatott.

Azután következett a közalkalmazottak országos szövetségével való fuzionálás, illetve Debrecen sz. kir. város alkalmazottainak szabad szervezete teljes egészében belépett a fenti szövetség helybeli fiókjába. A közalkalmazottak országos szövetségének alapszabályai sem tették kötelezővé tagjaiknak, hogy egyénileg belépjenek a szociáldemokrata pártba, hanem a szövetség csak a párt aegise alatt működött. A pártba

egyénenként való belépés jóval később, a proletárdiktatúra kikiáltása előtt néhány nappal tartott rendkívüli közgyűlésen határoztatott el... *Minthogy a fegyvereket nem vette el a rendőrségtől a proletárdiktatúra.* Bartha rendőrségi népbiztos Bíró Lajos detektívvel előállíttatott és rámtámadt, hogy én ellenforradalmárokat fegyverzek fel. Kijelentette, hogy vigyázzak, mert állandóan figyeltetni fog és a legkisebb gyanú esetén elbánik velem... *Adatokat közöl arról, hogy* ha a tagok sorában szétnéztünk, volt és leendő főispánokat, a földi igazságszolgáltatás legfelső régióihoz tartozó urakat, megyei és pénzügyi előkelőségeket láthattunk. Konstatálnom kell, hogy a tanácsköztársaság kikiáltása után rohamosan szaporodtak a tagok, mert csak ezután kívántatott meg, hogy a szövetség tagja a szocialista pártnak is tagja legyen. Csak mint kuriózumot említem fel ennek a kornak jellemzésére, hogy egy jómódú debreceni civist és egy nagybirtokost egy napon utasítottam el, akik felvételre jelentkeztek, akkor szomorúan távoztak, de ha ma megkérdeznénk őket, azt mondanák, hogy csak tréfáltak akkor. Egy volt főispán, háztulajdonos és nagybirtokos, aki később az oláh megszállás alatt nyílt vádló volt a közgyűlésben Jánossi Zoltán ellen, szintén tagunk volt. Sokkal régebbi tag, mint én, mert a debreceni csoport megalakulása után nemsokkal jelentkezett és a budapesti központ által kiállított tagsági könyvét felmutatta... *A továbbiakban leírja, milyen hangulat uralkodott az intéző bizottság tagjai sorában közvetlenül a román megszállás előtt.*

DÁL. Debrecen vár. polgm. 4345/1923. Eln. *Eredeti. Rankai Jenő adópénztári ellenőr vallomása az ellene elrendelt fegyelmi vizsgálat során 1921. január 8-án.*

209.

EGY MÁSIK VALLOMÁS A KÖZALKALMAZOTTAK SZAKSZERVEZETE ÜGYÉBEN

Bevezetőben beszél a korábbi eseményekről, majd folytatja

... A városi alkalmazottak szabad szervezete 1918. évi november 13-án alakult meg és szervezőbizottsága 1918. november 15-én tartott ülésében dr. Miszty Károlyt választotta meg titkárává. Az ő általa készített és a közgyűlés részéről lényegbe nem vágó módosításokkal el is fogadott alapszabályzat szerint a társaság a tagok érdekeinek védelmét, valamint szemináriumi és tudományos előadások, felolvasások és vitagyűlések rendezése által a tagok szellemi, tudományos és gyakorlati képzettségének gyarapítását tűzte ki céljául; a megalakulást kimondó

közgyűlés jegyzőkönyve szerint pedig dr. Miszti Károly titkár az alapszabályok ismertetésével kapcsolatban a közalkalmazottaknak a forradalom előtti kormány elnyomó tendenciája által előidézett sanyarú helyzetére és a forradalom okozta közéleti megújhodásra mutatott rá és azt hangsúlyozta, hogy a tisztviselői karnak keresnie kell a társadalom új rendjében a kellő helyet és ebből a célból anyagi és erkölcsi érdekeik kölcsönös támogatására és ennek érdekében egyesülésre van szükségük.

Ha már most figyelembe vesszük, hogy a lezajlott forradalmak elsősorban a szocialista szakszervezetek erejére támaszkodtak és az említett alapszabály is ehhez hasonló érdekképviseleteket akart teremteni; tovább ,hogy a városi alkalmazottak között nyomban az 1918. évi októberi forradalom után felmerült a szervezkedés gondolata,... úgy nyilvánvalóan megállapítható, hogy a városi alkalmazottak szervezkedése is forradalmi alakulás volt... *Mérsékelt álláspontot foglalt el, mert*

A közszolgálati alkalmazottak nagy egésze mindenféle felforgató tendenciáktól távol állott... *Ezt az állítást bizonyítja, amikor elmondja:*

Kitűnik ez azon tényből, hogy mikor a szabad szervezet alakuló gyűlésein Szepessy Albert a megalakulás ellen emelt szót és e helyett az országos Szociáldemokrata Párthoz leendő csatlakozást indítványozta, ezt az indítványt a közgyűlés nem fogadta el, hanem a megalakulás mellett határozott, ami azt mutatja, hogy a Szociáldemokrata Párt a közalkalmazottakat a maga szempontjából teljesen megbízhatatlan elemnek tartotta. Az ellensúlyozó szerep mellett minden esetre voltak a szabad szervezet működésének kisebb, a másik irány felé hajló szélsőségei is, amelyek közül, minthogy a többi nem a dr. Miszty Károly tényeit illeti, a fegyelmi választmány csupán azt az egyet emeli ki, hogy a szabad szervezet tanács az 1918. nov. 26-án hozott ülésében Sarkady István indítványára elhatározta, hogy politikai tárgyú, azonban pártpolitikától mentes s a szocializmust tartalmazó előadói sorozatot indít meg, amelynek előkészítésére egy öt tagból álló ú. n. propagandabizottságot küldött ki. Ennek a bizottságnak a tagjául Miszty Károly is megválasztatott.

A bizottság ugyan nem hívatott össze, de maga a kiküldés ténye azt a látszatot kelti, mintha a szervezeti tanács többsége szélsőséges irány felé kívánt volna hajolni, mert abban a káros, forradalmi hangulatokkal telt időben a szocializmus tételeinek tudományos fejtegetése is nehezen zárkózhatott volna el a szocializmus eszmekörének propagálásától.

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. kormánybiztos főisp. ad 3/1921. *Eredeti. A Debr. Közig. Bizottság által kiküldött fegyelmi bizottság jelentése Miszty Károly dr. városi tb. aljegyző magatartásáról az 1918. évi* „októberi forradalom idejétől a tanácskormány uralmának megszűntéig terjedő idő alatt". *A jelentés 1921. február 5-én kelt.*

g) Az ifjúság szervezkedése[15]

210.

IFJÚMUNKÁSOK ÉRTEKEZLETE

Az ifjúmunkások helyi csoportja ma du. 3 órakor a Margit munkásotthonban fontos értekezletet tart.

Népakarat, 1919. március 23. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

211.

IFJÚSÁGI GYŰLÉS

Tegnap tartotta a főreáilskola diáksága impozáns gyűlését azon célból, hogy ott a szociális alapon nyugvó bizalmi testületet megválassza. A gyűlést Lókody László elnök nyitotta meg, azután Gémes István fejtette ki szép szavakkal a mai nagy idők jelentőségét.

Népakarat, 1919. március 25. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

212.

EGYETEMI HALLGATÓK HATÁROZATA

A március 22-én megalakult Egyetemi Hallgatók Szocialista Szakszervezete határozatából kifolyólag értesítjük a munkástanácsot:

I. A Gazdasági Akadémia az egyetem fakultásaként tekintetik;

II. A szakszervezet megalakítja intézőbizottságát s megbízza az ifjúságot illető összes ügyek vitelével.

III. Megbízza az intézőbizottságot, hogy lépjen összeköttetésbe a munkástanáccsal s mint önálló szakszervezetnek működését elismertesse s abban való képviseletét keresztülvigye.

[15] Az ifjúság szervezkedéséről az adatok nagyon szórványosak, mert a Tanácsköztársaság idején keletkezett iratok nem maradtak fenn, csupán kis mennyiségben, viszont a későbbi időszakok külön az ifjúsággal nem foglalkoztak, hanem az ifjúságot is a foglalkozás hovatartozása, munkarétegeződése alapján tárgyalták.

IV. A naggyűlés kimondja, hogy a szakszervezetnek tagjai csakis a Magyarországi Szocialista Pártba belépett egyének lehetnek. Kelt Debrecen, 1919. március 26-án Thury Levente elnök sk. Simonkay sk. titkár.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XIII/1. *Eredeti távirat.*

213.

FELHÍVÁS A DIÁKIFJÚSÁGHOZ

Diákok! Holnap, péntek d. u. 3 órakor iskolakérdésekről megbeszélést tartunk a Bikában. dr. Lefkovits Vilmos közoktatásügyi népbiztos.

Népakarat, 1919. március 27. Mozgalmi hírek *c. rovat.*

214.

FELHÍVÁS A MUNKÁSGYERMEKEKHEZ

Munkásgyermekek!
Ma, szombaton d. e. 9 órakor gyermekdélutánt tartunk a Bika nagytermében. Lesz vers, zene, dal, mese. Legyetek ott mindnyájan gyermekek.

Népakarat, 1919. március 29. Mozgalmi hírek *c. rovat.*

215.

IFJÚSÁGI KULTÚRMOZGALOM

Az ifjúmunkások dalkarának keddi tanórája nem a városi zenedében, hanem az Ifjúmunkás Otthonban lesz megtartva. Párttitkárság.

Népakarat, 1919. április 18. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

216.

IFJÚMUNKÁS OTTHON LÉTESÍTÉSÉNEK TERVE

Tudomásul adjuk a Direktóriumnak, hogy az 1919. március 20-án megtartott Ifjúmunkások Vezetőségi ülésén elhatározta a vezetőség egyhangúan, hogy Ifjúmunkás Otthont fog létesíteni. Ennek épületét már az ifjúmunkások vezetősége kijelölte, a Csapó utcai volt Siketnéma Intézetet, amelyet 1914-ben a katonaság foglalt le, most felszabadulva az ifjúmunkás szervezet átvette és most már azzal fordulunk a Direktóriumhoz, ennek az otthonnak a létesítéséhez következő felszerelést sziveskedjék nékünk kiutalni: 100 db ágyat s ágyakhoz való felszerelést: hálóteremhez való asztalokat, székeket s a tanfolyam műhelyéhez szerszámokat, hogy az otthon vezetősége még a tanoncok otthonában is szakmájukra tanítsa *(a tanoncokat — szerk.)*

Kérjük a Direktóriumot, hogy az otthon részére és az ott bentlakóknak konyhát állítsanak fel, hogy a rászorult tanoncok meleg ételhez juthassanak. Továbbá kérjük a Direktóriumot, hogy az ifjúmunkások részére egyszer hetenként valamelyik fürdőt szervezetük részére díjtalanul átadni sziveskedjék, remélhetőleg a Direktórium eleget fog tenni kérésünknek és az otthon létesítésben remélhetőleg a legnagyobb támogatásban fognak bennünket részesíteni. Egyidejűleg tudatjuk a Direktóriummal, hogy az újonnan megszervezett otthon vezetőjévé Márton Jenő elvtársunkat látnánk legszívesebben. Ismételve kérjük a Direktóriumot minél hamarabb megkeresni a Debreceni Szocialista Ifjúmunkások Szervezetét és annak kielégíthető választ adni.

Maradunk a Direktóriumnak a debreceni ifjúmunkások szervezetének vezetősége. Debrecen, 1919. április 7-én.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XVIII/1. *Eredeti. Aláírás nélküli beadvány. A fogalmazási hibák az eredetiben írógépből származnak.*

217.

A DEBRECENI EGYETEMI HALLGATÓK SZOCIALISTA SZAKSZERVEZETÉNEK KÉRELME

Mélyen tisztelt Elvtárs!

Minthogy a budapesti Diákjóléti Alapok és egyáltalában a diákok felsegélyezésére szolgáló összes financiális eszközök a budapesti diákok

szövetségének direktóriuma kezébe került*(ek)*, a debreceni egyetemi hallgatók szocialista szakszervezetének direktóriuma ezennel kéri Elvtársat, hogy az ugyanilyen debreceni alapoknak és a rajtuk való felügyeleti jognak a direktórium kezébe való átadására az intézkedéseket szíveskedjék megtenni.

Ezáltal az olyan esetek, mint ahogy egyik egyetemi hallgató elvtársunk a katholikus egyház pénztárából kiutalt segélyt hónapok óta nem kapja meg, és ezáltal végső szükségbe jutott, elkerülhetők lesznek. Ezáltal továbbá az igazságos szétosztás is jobban biztosítva lesz.

Kérjük tehát Elvtársat, hogy a ref. kollégium, Szent László kollégium, ref. egyház pénztára, kath. egyház pénztára különböző helyen lefoglalt alapjait egy helyen (bankban) összegyűjteni és a vele való rendelkezést a szakszervezetek direktóriumának átadni mielőbb szíveskedjék.

Debrecen, 1919. ápr. 14. Kocsis Béla sk. ügyvezető-elnök, Kiss Kálmán sk. titkár. (PH)

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXII. *Eredeti. Az ügy április 17-én nyert elintézést.*

218.

FELHÍVÁS AZ EGYETEMI HALLGATÓKHOZ

Egyetemi hallgatók! Minthogy a Közoktatásügyi Népbiztosság képviselője folyó hó 25-én a segély kiosztás ügyében Debrecenbe érkezik, a segély-igényes egyetemi hallgatók szegenységi bizonyítvánnyal erre a napra Debrecenben legyenek. A theológusok nem kapnak segélyt. Szakszervezeti titkár.

Népakarat, 1919. április 18. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat*

219.

VIZSGÁLATI JELENTÉS AZ EGYETEMI HALLGATÓK MAGATARTÁSÁRÓL

Többek vallomásának ismertetése után Thuri Levente bölcsészettan hallgató vallomása:

ad 1. Körülbelül március 22-én, vagy 23-án alakult meg a szakszervezet. Vezetője én voltam. Hogy kik voltak még a vezetőségben,

pontosan nem tudom, de emlékszem, hogy Simon Menyhért joghallgató, Kiss Ernő theologiai hallgató, Bernáth István joghallgató, Ditzig Alajos joghallgató, Mezei Barna vagy Béla theologiai hallgató, Pruzsinszky Barna gazdász, majd később Kiss Kálmán bölcsészhallgatók benne voltak, később ugyanis valaki indítványozta, hogy az ügyek vitelére titkárt válasszanak, így választották meg Kiss Kálmánt.

A megalakulás úgy történt, hogy a gazdászok itt gyűlést tartottak és erre én is elmentem. Ott egy gazdász beszélt arról, hogy a proletárdiktatúra Magyarország területi integritását fogja megvédelmezni és erre szólalt fel Simon Menyhért és azt mondta, hogy mennyire helytelen dolog, hogy az egyetemi ifjúság még most is nacionalista jelszavak után indul. Erre szóllottam én és azt mondtam, hogy a helyes értelem ben vett nacionalizmust a proletárdiktatúra is meg kell, hogy engedje mert ez nem azt jelenti, hogy hódítanak, hanem hogy minden magyar ember szabadon vallhassa magát magyarnak s beszéltem az oláh kegyetlenségekről. Ekkor csak röviden szóltam s megmondtam, hogy majd később fogok beszélni. Azután indítányozta valaki, hogy kommunista szakszervezetet alakítsunk. Erre azt mondtam, hogy se szociáldemokrata, se kommunista, hanem szocialista szakszervezetet alakítsunk. Ezt el is fogadták és megbeszéltük, hogy az egész egyetemi ifjúsággal — mert ezen a gyűlésen túlnyomó többségben gazdászok voltak az első emeleti történelmi szeminárium melletti teremben — este gyűlést tartunk és ott megalakítjuk a szakszervezetet.

Pótlólag megjegyzem, hogy a szervezet vezetőségének karonként 4 tagja volt és köztük volt Szűcs Antal bh. is. A gazdászgyűlés előtt találkoztam az internátusban Szűcs Antallal s ő mondta, hogy jó volna szakszervezetet alakítani s abba csak olyanokat venni be, akik valószínűleg elvhű kommunisták, mert Szűcsnek, bár ő sem volt tagja a kommunista pártnak, de voltak a kommunistákkal összeköttetései. Előzően is volt tudomásom a kommunista párt létezéséről és működéséről, Gáspár Endre bh. és Karczag Vilnos bankhivatalnok révén, kikkel a kávéházban többször vitatkoztunk. Szőcsnek pedig Mágosi jh. útján voltak összeköttetései, akinek a bátyja Szalontán volt direktóriumi tag.

Szűcs propositióját én elleneztem, mert már akkor tudtam, hogy a szakszervezeti tagsággal anyagi előny jár, mert tudtam, hogy március végén a Károlyi kormány a 300 koronás segélyek adását elhatározza. Ezt nekem Sleizinger István aszfaltvállalkozó mondta.

Este összegyűltünk a Kollégium dísztermében, ahol akkor különben is volt egy előadás, melyet Wallis Oszkár tartott és ezen előadás után a gazdászoknak is bevonásával átalakultunk ifjúsági nagygyűléssé. Ezen a piros-fehér-zöld blokk elnöksége lemondott és Simon Menyhértet választották meg a gyűlés vezetőjének s én tettem az

indítványt, hogy alakuljunk szakszervezetté s hangsúlyoztam, hogy a proletárdiktatúra megvédi Magyarország területi integritását és nem lesz rablás és javasoltam, hogy karonként négy-négy bizalmi férfit válasszunk. Jegyzőkönyvet erről a gyűlésről egy gazdász írt volna, de az sohasem készült el. A bizalmi férfiakat indítvány alapján közfelkiáltással választották. Hogy hányan voltak a gyűlésen, arra nem emlékszem. Elnöknek Simont és engem ajánlottak s mi kölcsönösen egymást ajánlottuk, de a gazdászok egyike hozzám jött s kért, vállaljam el, mert Simon nekik túl radikális. Így választottak engem nagy szótöbbséggel. Azután megalakították a bizalmitestületet, amelynek feladata lett az egyetemi hallgatók érdekeinek képviselete. Másnap a bizalmitestületet összehívtuk, Simon Menyhértnek az egyetemi internátusban levő lakására s ezen elhatároztuk, hogy pecsétet csinálunk, melynek körirata a „Debreceni Egyetemi Hallgatók Szocialista Szakszervezete". A pecsétet a titkár őrizte s azt hiszem, elégette. A szakszervezet megalakulását ebből a gyűlésünkből jelentettük úgy a szocialista, mint a kommunista pártnak s nem tudom, hogy elhatároztuk-e, hogy az egyetemi rektornak is jelentjük, de voltunk a Rektor úrnál és neki magának jelentettük a megalakulást. A Rektor úr emlékezetem szerint azt mondta, hogy ő a háború óta radikális és nem ellenzi a ifjúság ily irányú munkásságát. Ennél a bejelentésnél Pruzsinszki és még valaki más volt jelen. Ugyancsak Pruzsinszkivel voltunk együtt a szocialista pártnál és kértük, hogy tagjainkat fogadják be s a tagok névsorát Simon Menyhérttel együtt adtuk át Lefkovitsnak. A tagok száma 200-ra emelkedett, a tagok kettő, majd öt koronát fizettek egyenként... A bizalmitestületet egy ifjúsági gyűlésen felelősségre vonták egyrészt azért, mert nincs az ifjúság képviselve a munkástanácsban, másrészt azért, mert nem kapták meg a havi 300 koronákat. Pedig 300 koronás segélyért többször jártunk, de Lefkovits mindig elzavart bennünket, hiába mondtuk, hogy az alapítványainkhoz sem tudunk hozzájutni, mert azokat a helyi pénzügyi direktórium lefoglalta, amire az áprilisban itt járt Fogarasi népbiztos figyelmét is felhívtuk s azt kértük tőle, hogy a Debrecenben levő összes alapítványokat vegyék ki a helyi pénzügyi direktórium kezelése alól s diákjótékonysági célokra folyósítsák.

Ilyen körülmények közt az ifjúsági gyűlés megbízott engem, hogy menjek fel Budapestre és járjam ki a 300 korona folyósítását. Az erre vonatkozó indítványt Wallis Oszkár tette, aki nem volt ugyan szakszervezeti tag. Budapesten jártam a Közoktatásügyi, Földművelési és Pénzügyi Népbiztosságnál, beszéltem Fogarasi, Lukács és Vantus népbiztosokkal s a közoktatásügynél azt az ígéretet kaptam, hogy kiutalják a pénzt, de a gazdászok részére külön kellett eljárni a Földművelésügynél,... *ahol Vantus Károllyal tárgyalt.*

Szombaton, április 12-én mentem fel, szerdán már megtáviratozhattam, hogy az egyetemi ifjak megkapják a pénzt, a gazdászokét azonban csak ünnepre tudtam kieszközölni s így csak ünnep után jöhettem haza. Erre az útra kaptam 350 kor.-t az ifjúsági szakszervezettől, a magaméból pedig 100-at költöttem.

Az ifjúsági ügyeket állandóan a bizalmi testület vezette s üléseit rendesen a Simon Menyhért szobájában, az internátusban tartották. A munkástanácshoz adtunk egy beadványt, hogy adjanak nekünk ott képviseletet, de erre választ sem kaptunk. A Szocialista Párt kebelébe a diákszervezet csak akkor tartozott volna, ha a pártadót a tagok befizették volna, de ez tudtommal nem történt meg. Arra nézve, hogy a szakszervezetet hogyan kell megcsinálni, Papp párttitkár szóval adott utasítást s adott egy szakszervezeti szabályzatot, talán az üvegesekét, hogy annak mintájára készítsük el a magunkét, de ez nem történhetett meg, mert a gyűléseinket folyton anyagi kérdések foglalkoztatták.

Nagy István jh-tól hallottuk, hogy Vági, Nagy István nagybátyja kijelentette volna, hogy a kollégiumi alapítványokból járó ösztöndíjakat nem fogják számunkra kiutalni, s ezért fordultunk a direktóriumhoz azzal a kéréssel, hogy az összes alapítványokat vegyék egységes kezelésbe az ifjúság javára.

Hazajövetel után felmentem Lefkovitshoz, megint Papp titkárral beszéltem. Már ekkor ki volt adva a jelszó, hogy minden egyetemi hallgató vonuljon be a Vörös Hadseregbe. Évégből Papp az én nevemben telefonált ki a Gazdasági Akadémiára, hogy a hallgatók délután jöjjenek be. Akkor az Egyetemi Körben együtt levő ifjakat is összehívtam, elmondtam, miket tudtam meg Budapesten s miket rendelt meg Papp titkár. De a fiúk azt mondták, hogy ne vonuljunk be. Azonban két jogász, az egyik nevét nem tudom, a másik úgy emlékszem, Nagy István, azt mondták, mindenkinek kötelessége belépni a Vörös Hadseregbe. Ez történt délelőtt. Délutánra gyűlést hirdettünk, mikorra a gazdászokat is vártuk, de csak két gazdász jött be s összesen lehettünk 10-en, vagy 12-en. Ekkor a gazdászok kijelentették, hogy a gazdászok nem jönnek, mert nem akarnak belépni a Vörös Hadseregbe, és Simon Menyhért is ezt mondta. Határozatot nem hoztunk, hanem azt mondtuk, hogy ha minden hallgató megy, akkor megyünk s másnap délelőtt összegyülünk. Minden szakszervezet felhívta a tagjait, hogy lépjenek be s én ezért mondtam be a Kiss Kálmán által közzétett hirdetésbe, hogy aki nem lép be a Vörös Hadseregbe, az nem lehet egyetemi hallgató.

Az Egyetemi Kör helyiségét nem foglaltuk le, csak a kisebb szobát az elnöktől elkértük. A szakszervezet a tanárok előadásait nem ellenőrizte, de egyik bizalmi gyűlésen én indítványoztam, kérjük azt,

hogy mi ellenőrizzük az egyetemi tanárokat, mert nem akartam, hogy munkások járjanak be ellenőrzésre. A bizalmi testület azonban ezt az indítványomat nem fogadta el, azzal, hogy várjuk meg, míg a munkások csakugyan bejönnek, elég lesz akkor ezt kérni.

A forradalom kitörésekor nekem csak annyi szerepem volt, hogy Pető Pál felhívott arra, hogy alakítsunk diáktanácsot; az egyetemi hallgatóknak volt egy permanens bizottsága, melynek elnöke Kiss Zsigmond volt. És én is tagja voltam. Ez a permanens bizottság kibővítette magát, november 1-én alakult ezzel diáktanáccsá. Ez a diáktanács a Rauch Árpád úr felhívására felhatalmazott engem, hogy a Nemzeti Tanácsban résztvegyek s olyankor, mikor a diákságot érintő ügyek voltak napirenden, engem behívtak... *Nem tett javaslatot, hogy a diákság menjen ki agitációra.* Osztályharcot, mint szocialista hirdettem avégből, hogy a proletáriátus a polgársággal egyenlő sorsba jusson. Internacionalizmus alatt azt értettem, hogy Magyarország nyerje vissza területi integritását s minden magyar ember magyarul beszéljen, csak hódítani nem kell... *A szociológia tanítását szükségesnek tartotta.* A városi direktórium a diákszervezetet nem támogatta... *Elmondja, hogy a területi integritás megvédése érdekében vállalt szerepet, majd:*

A munkásokkal, illetőleg néhánnyal közülük, kivált a vagongyárból érintkeztem s ezek között is van, aki tudja, hogy akkor, mikor Rugonfalvi Kiss István úrnál jártam, a munkások is hajlandók lettek volna a frontra kimenni... *Ezután családi helyzetéről beszélt.*

Puskás Jenő jogszigorló önként jelentkezvén, előadja a következő ket: *bevezetőben a jogászok április 5-i gyűléséről szólt, majd:*

Április 11-én, mikor a tanító szakszervezeti gyűlés volt, heves szóváltásom volt Thuri Leventével, aki azt mondta, hogy a mi reakciós javaslatunkat ő nem fogja átnyújtani, adjuk át külön. A Bikában ½12-kor sikerült Fogarasi népbiztost elcsípni, azt mondta, 12 után megy a különvonata Pestre, nincs ideje küldöttséget fogadni, menjünk a Bika kávéházba s ott vele együtt ebédelve, megbeszélhetjük az egyetemi kérdéseket. Hárman ültünk az asztalnál: Fogarasi, Thuri Levente és én. A memorandumokat átvette s csak a miénkre tette azt a megjegyzést, hogy nem vagyunk tisztában a kommunizmussal. Thuri Leventétől érdeklődött a debreceni egyetemi viszonyok felől, mert Thuri sürgette a 300 K segélyek kifizetését. Fogarasi azt mondta, Debrecenben nehéz a helyzet, nem olyan, mint Budapesten, mert Budapesten szocializálták az egyetemi ifjúsági egyesületek nagy vagyonát s ebből fizetik a segélyt, Debrecenben nem volt ilyen gazdag ifjúsági egyesület, tehát segélyeket nincs miből fizetni. Erre Thuri azt ajánlotta, hogy szocializálják a kollégium vagyonát. Fogarasi azt mondta, hogy ez nem lehet, mert a szovjet kormány nincs tisztában azzal, hogy

mi itt egyházi és mi az állami vagyon. Ha az egyházi vagyonhoz nyúlnának, az szekularizáció volna, már pedig ez a kérdés a szovjetek gyűlésének van fenntartva. Erre Thuri Levente azt mondta, hogy ő igazolni tudja, hogy a kollégium vagyona az ifjúság zsírjain nevelődött és az nem egyházi vagyon. Fogarasi azzal válaszolt, hogyha ez így van, erről jelentést teszek a kormánynak s biztosíthatom önöket, hogy a segélyt meg fogják kapni. Papirost vett elő a zsebéből s feljegyezte. Még információt kért a tanárokról és megbízható egyetemi hallgatókról. Erre Thuri Levente említette Zoványi és Mártonffy tanárok nevét, hogy az egyetemi hallgatók közül kit, arra nem emlékszem.

Thuri Leventének Puskás Jenő vallomása elébe táratván, a következőket jegyzi meg: A Puskással való szóváltás abból állt, hogy én mondtam, hogy lehetetlent a jogászok ne kérjenek.

Fogarasi nem mondta azt, hogy a 300 kor. segélyeket a budapesti ifjúsági egyesületek szocializált vagyonából fizették, s én sem mondtam, hogy a kollégium vagyona a diákok zsírjából nőtt, csak arra hívtam fel a figyelmét, hogy a diákokat megillető alapítványok jövedelmének 10 vagy 15%-át a kollégium vagyonához csatolják s azt kérem, hogy ezt is juttassák a diákoknak. Tény, hogy Fogarasi kérdésére Zoványi és Mártonffy tanárokat ajánlottam, de csak mint olyanokat, akik alkalmasak a segélyek kiosztására. Még azt is megkérdeztem, hogy lesz-e változás a tanári testületekben, mire Fogarasi megjegyezte, hogy Huss professzornak valószínűleg el kell menni.

Hogy a kollégiumi vagyonból nyújtandó segélyeket a theológusok számára kívántam fordíttatni, azt igazolhatja Gyülvészi theolgóiai hallgató.

Még azt kérem a tanácstól, vegye figyelembe, hogy én csak formailag vagyok az egyetem polgára, mert az indexemet úgysem írattam alá, kötelezem magamat, hogy az egyetem kötelékéből kilépek... *Kéri, hogy a személyi szabadságától ne fosszák meg.*

DÁL. Tisza István Tudományegyetem rektori hivatala ad 180/1919—1920. Etsz. *Eredeti jegyzőkönyv 1919. dec. 1-én.*

220.

ÍTÉLET A SZAKSZERVEZETI MOZGALOMBAN RÉSZTVETT EGYETEMI HALLGATÓK ÜGYÉBEN

Az egyetemi tanács a vizsgálóbizottság jelentését elfogadja és a következőket határozza:

1. Megállapítja annak bebizonyított voltát, hogy 1919. márc.

22-én este a kollégium egyetemi internátusa által kezdeményezett szociális előadássorozat ezen napra kitűzött és a kollégium dísztermében megtartott első előadása után, az ott volt két egyetemi tanár eltávozása után, az egyetem és a gazdasági akadémia hallgatói közül nagyobb számmal együtt volt ifjak az egyetemi tanulmányi és fegyelmi szabályok 70., 71. és 73. §-nak megsértésével ifjúsági naggyűléssé alakulva, kimondták az egyetemi ifjúság szocialista szakszervezetének megalakulását és annak vezetőségét és a bizalmiférfiakat meg is választották, továbbá, hogy ennek a szakszervezetnek a tagjai közé az egyetem és a gazdasági akadémia hallgatói közül összesen mintegy 200—250-en iratkoztak be, akik a szakszervezet vezetőinek kezeihez tagsági díjat is fizettek, végül, hogy az ekként megalakult szakszervezet a proletárdiktatúra Debrecenben fennállásának egész tartama alatt működött, éspedig a kollégium egyetemi internátusának 11. sz. szobájában s majd az Egyetemi Körnek átvett helyiségeiben és vezetősége részben — nevezetesen kivált az egyházi vagyonok ifjúsági célokra lefoglalásának kérdésével és az ifjúság tagjainak vörös hadseregbe belépésre kényszerítését célzó felhívásokkal foglalkozott... *A következőkben a tanács a szakszervezet működését törvénytelennek minősítette.*

7. Tudomásul veszi, hogy összesen 24, illetőleg a pótjelentésben említettel együtt 25 egyetemi hallgatóról derítette fel a vizsgálat, hogy a szakszervezeti mozgalomnak, vagy általában az azáltal is szolgált destruktív irányzatnak többé-kevésbé szolgálatában állt. Tudomásul veszi, hogy ezek közül tízen, nevezetesen Simony Menyhért joghallgató, dr. Gáspár-Gottlieb Endre bölcsészhallgató, Simon Károly bölcsészhallgató, Nánássi Zoltán joghallgató, Orémusz László joghallgató, Kövesdi Attila joghallgató, Kósa Barna joghallgató, Szücs Antal bölcsészhallgató, Pruzsinszky Barna hittudományi hallgató és Mágori Sándor joghallgató az egyetem kötelékébe ez idő szerint nem tartoznak, és ennek folytán elrendeli egyrészt annak megállapítását, hogy a felsoroltak kaptak-e az egyetemről abszolutóriumot, vagy távozási bizonyítványt, másrészt ennek a körülménynek úgy a hazai főiskolákkal, mint a VK Miniszter úrral közlését azzal a kérelemmel, hogy a nevezettek bármely főiskolára csak akkor legyenek beírhatók, vagy bárminő vizsgálatra bocsáthatók, ha itteni szereplésük tekintetében magukat kellően igazolták... *Eljárást rendel el egy újabb hallgató ellen.*

9. Tudomásul veszi, hogy az érdekeltek közül öten, névszerint Tóth Dezső theológiai hallgató, Bernáth István theológiai hallgató, Liptai Kálmán joghallgató, Nagy István joghallgató és Neufeld Sándor joghallgató a bizottság előtt az első helyen említett Tóth egyszeri, a többiek háromszori dékáni idézésre meg nem jelentek... *Elrendeli, hogy lakásukon* kutassák fel őket.

10 b. Thuri Levente bölcsészhallgatót, Kiss Kálmán bölcsészhallgatót, Kiss Ernő teológiai hallgatót, Ditzig Lajos joghallgatót vétkeseknek mondja ki az egyetemi tanulmányi és fegyelmi szabályok 70—71., 73—75. §-ba ütköző fegyelmi vétségekben... *Felsorolja tevékenységüket.*

Úgyszintén Kardos László bölcsészhallgatót vétkesnek mondja ki a tanulmányi és fegyelmi szabályok 71., 73. és 76. §-ba ütköző fegyelmi vétségekben, amiket azáltal követett el, hogy az egyetemi szabályok ellenére tartott ifjúsági gyűléseken résztvett, azokon felszólalt... *A proletárdiktatúra közegeként tüntette fel magát, mondja,* majd: ezeknek folytán a vétkeseknek kimondott egyetemi hallgatókra a következő fegyelmi büntetéseket szabja ki:

Thuri Leventét az egyetemről négy félévre elutasítással, Kiss Kálmánt két félévre elutasítással, Kiss Ernőt, Ditzig Alajost és Kardos Lászlót pedig megrovással az egyetem rektora által az egyetem tanácsa előtt súlyosbítva azzal a fenyegetéssel, hogy ismételt, bár kisebbszerű kihágás esetében az egyetemről való elutasítás (consilium abeundi) várható, bünteti... *A büntetés azonnal hatályba lép.*

DÁL. Tisza István Tudományegyetem Rektori hiv. 556/1919—20. Etsz. *Eredeti. A jegyzőkönyv kelte 1919. dec. 19.*

221.

EGY KÖZÉPISKOLAI TANULÓ ELÍTÉLTETÉSE

Debreczeni János gimnáziumi tanulónak a kommün alatti kifogásolható viselkedéséről a debreceni ref. főgimnázium igazgatója és tanári kara semmitsem tudott folyó évi június 28-ig. E napon az Ébredő Magyarok helyi szervének két kiküldöttje — akik egyben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbízottjainak is mondották magukat — megjelent Karai Sándor főgimnáziumi igazgatónál s Debreczeni János viselkedése ügyében sürgős vizsgálatot kért. Az igazgató a vizsgálatot el is rendelte nevezett tanuló ellen. A tanári kar folytatta le a vizsgálatot és ennek során beigazolódott, hogy Debreczeni János valóban

1. az „Ifjúmunkások szervezeté"-nek megalakítása céljából akcióban vett részt (maga a szervezet nem alakult meg ugyan, mert még Lefkovits Vilmos tanügyi politikai megbízott is ellene volt a „diákbizalmasdi"-nak).

2. A református vallásórára valami olyasféle kijelentéssel ment be, „hadd lássam, melyik vallás hazudik a legtöbbet?"

A fegyelmi büntetés kiszabása során a tanári széken három indítvány tétetett:

a) az igazgatóé, mely szerint Debreczeni Jánosnak az intézetből való távozás tanácsolandó (consilium abeundi); ezzel az indítvánnyal egymagában maradt az indítványt tevő igazgató, mert

b) öt tanár az ország összes középiskoláiból való kizárásra,

c) hat tanár pedig a református gimnáziumból való kizárásra szavazott. *Az ügy az igazgatótanács elé került, mondja a továbbiakban, ahol szavazáson ment keresztül s annak eredménye:*

az igazgatótanács elnöksége a fellebbezés után az eltávolítás mellett döntött. Indokolás: Debreczeni János a kommun idején egészen éretlen (15 éves) gyermek volt, kit az akkori közhangulat zavart meg s s azelőtt is, azóta is kifogástalanul viselkedett... *Kéri a minisztériumot a döntés jóváhagyására*

DÁL. Debreceni Tankerületi Főigazgatóság 18/1920. eln. *Eredeti jelentés a VKM-nek 1920. szeptember 6-án. Aláírta Ady Lajos főigazgató. A szóban forgó tanuló apját, Debreceni Jenő gázgyári igazgatót, a fehérterror idején szintén vádolták a tanácsköztársaság munkájában való aktív részvétellel.*

222.

A TANULÓIFJÚSÁG MOZGALMI MUNKÁJA

A tanulóifjúság szervezkedése.

Még a proletárdiktatúra kitörése előtt nagyon mozgolódott az ifjúság; mint a nagyok, az ifjak is folyton gyűléstartással és szervezkedéssel foglalkoztak, annyival inkább, mivel a fővárosban és a vidéken megjelenő ifjúsági forradalmi lapok szinte belesodorták őket a mozgalmakba. Ezek a törekvések hatványozott erővel mutatkoztak a proletárdiktatúra idejében. A tanulók különféle kívánságokat hangoztattak: el kell törölni az érettségi vizsgálatot, meg kell szüntetni a kötelező vallástanítást, meg kell szüntetni az érdemjegyeket; ha megmaradnának az érdemjegyek, megállapításukat a tanár a tanulókkal, vagy legalább is osztálybizalmiakkal együtt végzi, a latin nyelv egészen vagy legalább az alsóbb osztályokból elhagyandó, a nemi felvilágosítás fiú- és leányiskolában egyáltalán végrehajtandó. Általában az ifjúság bizalmi tanácsot szervez, amely az iskola fegyelmi és tanulmányi igazgatásában részt vesz.

Az állami reáliskola tanári kara, tudva, hogy az ifjúság mozgalmaiból veszedelem származik, a maga kebeléből egy bizottságot kül-

dött ki dr. Horvay Róbert, Lakner József és dr. Medveczky Károly személyében, hogy azok érintkezzenek, tárgyaljanak a tanulókkal, a szertelen kívánságoktól tartsák vissza, a külső izgatásoktól óvják meg őket. Másrészt az igazgató Kerékgyártó Jenő tanárral felkereste dr. Lefkovits Vilmos párttitkárt, hogy mint közoktatási politikai megbízott terelje a szükséges korlátok közé az ifjúság mozgolódását, különösen az alsóbb osztályú tanulók gyűlését tiltsa el. Megígérte, hogy meg fogja akadályozni az ifjúságnak az iskolán kívüli gyűlésezését, nem engedi meg, hogy a tanulók a szocialista pártba belépjenek és mindent el fog követni, hogy az iskolában felül ne kerekedjék az anarchia.

Ezek a kijelentések március 26-án történtek, de ezek ellenére az alsóbb osztályosok március 27-én mégis megtartották iskolánkívüli gyűlésüket az Uranus-mozgó helyiségében. Megbíztam dr. Medveczky Károlyt, mint különben is a IV. o. főnökét, hogy jelenjék meg köztük. Ez fékezőleg hatott rájuk. A gyűlésen nem fordult elő nagyobb rendetlenség, de ők is választottak osztálybizalmiakat, mert abba nem akartak belenyugodni, hogy csak a felsőbb osztályoknak legyenek bizalmi ifjai.

A tanulóknak a kommunista világfelfogásba való bevezetése végett maga dr. Lefkovits Vilmos hívta össze plakátokon minden középiskolának az ifjúságát az Arany Bika nagytermébe márc. 28-án délutánra. Arról szó sem lehetett, hogy az így összehívott gyűlést megakadályozza az igazgatóság, legfeljebb a csapongó lelki hullámok mérséklésére gondolhattak a mérsékelt tanárok és igazgatók. Az Arany Bika nagyterme zsúfolásig megtelt minden rend- és nembeli tanulóifjúsággal, akik között természetesen megjelent a tanárság legnagyobb része. Lefkovits nem jött el és akkor a szót dr. Gulyás István ref. gimnáziumi tanár ragadta magához, ismertette a kommunizmust, mint egy új és jobb világ kezdetét, amelynek elveit az ifjúságnak kell majd megvalósítania. Hogy a gyűlés vezetésére, erre a nem éppen könnyű feladatra hivatalos megbízásból vállalkozott-e, vagy pedig a maga jószántából, máig sem tudom. A hosszú, majdnem egyórás beszéd, át volt hatva a kommunizmus szellemétől, de távol állott mindenféle izgatástól és a vége hasznos figyelmeztetéseket adott az ifjúságnak.

Utána az iskolák bizalmi diákjai ragadták magukhoz a szót és egymás után hangoztatták túlzónál túlzóbb és éretlennél éretlenebb kívánságaikat, amelyeket így lehetne összefoglalni: kevesebb tárgyat tanulni, kevesebb napi munkát végezni, kevesebb fegyelemnek és kevesebb vizsgálatnak alávetve lenni. Még szerencse, hogy a mi tanítványaink nem vittek nagyobb szerepet a gyűlésen.

Ezek a tömeges és iskolánkívüli gyűlések még inkább megerősítettek abban a meggyőződésemben, hogy igyekezzünk a magunk növen-

dékeivel külön megállapodni és őket az iskola falai közötti szervezetben külön megtartani. Felszólítottam tehát a hármas tanári bizottságot, hogy folytassa a tanulókkal való tárgyalást. Evvel a felfogással és törekvéssel egyezett az a külön ifjúsági gyűlés, amelyet dr. Madai Pál kívánságára hívtam össze március 29-én de. 11 órára. Dr. Madai Pál a még a Károlyi kormány által tervezett szociális tanfolyamra volt felrendelve, ahonnan forradalmi szellemmel teljesen áthatva jött haza, ámbár fölmenetele előtt is elég forradalminak mutatta magát. A proletárdiktatúrát magyarázta és méltatta nagy hévvel, szinte megváltásnak hirdette a beállott új korszakot, amelynek legfőbb célja a termelőmunka. Erre a termelőmunkára buzdította a tanulóifjúságot.

A négy felső osztályból választott bizalmiak diáktanácsa többször tanácskozott az iskolában, a kiküldött tanárokkal is sokszor tárgyalt és bizonyára a tanárokkal való folytonos érintkezés óvta meg őket attól, hogy az iskolai rendet fölborítsák, hogy a tanári tekintéllyel szembeszálljanak...

Botrány a legkritikusabb napokban sem fordult elő. Azt azonban nem tudtam elérni, hogy sokan közülük be ne iratkozzanak az ifjúmunkások szakszervezetébe, ahova a pártvezetőség nemcsak beengedte, hanem behívogatta őket és ahol dr. Lefkovits Vilmos titkár kijelentése ellenére bizony politizáltak.

DÁL. Direktórium VII—VIII. *Eredeti. A debreceni áll. főreáliskola igazgatójának, Kardos Albertnek jelentése 1920. szept. 28-án a tankerületi főigazgatóhoz.*

A jelentés említést tesz arról is, hogy az iskolából két diákot kizártak, de nem nevezi meg őket.

a) Iparügy, lakás- és szállodaügy

1. §. A Tanácsköztársaság feladatának tekinti, hogy a termelőeszközöket a dolgozók társadalmának tulajdonába vegye át, a termelést szervezze és fokozza.

Ezért a Tanácsköztársaság a kisipar kereteit meghaladó ipari, bánya- és közlekedési üzemeket köztulajdonba veszi, azokat egy csapásra az egész proletariátus vezetése és az illető üzem munkásságának ellenőrzése alá helyezi.

Ezért mindazok az ipari, bánya- és közlekedési üzemek, amelyek munkáslétszáma 1919. március 22-én a 20-at meghaladta, társadalmi vezetés és munkásellenőrzés alá kerülnek...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács IX. sz. rendeletéből, 1919. március 26-án.
(Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)

223.

A HAJLÍTOTT BÚTORGYÁR MUNKÁSAINAK ÁLLÁSFOGLALÁSA

Bútorgyárunk munkásai a reggeli lapokból értesülvén a budapesti eseményekről, 1919. március 21-én *(helyesen március 22-én. — Szerk.)*, szombaton reggel a munka megkezdése előtt a műhelyben gyűlést tartottak, amelyen elhatározták, hogy a vállalatot szocializálják. Nem lévén azonban tisztában a szocializálásnak sem lényegével, sem céljával, ténykedésük abban merült ki, hogy a vállalat mindhárom osztályának irodáiban egy-egy munkást állítottak be abból a célból, hogy az üzletmenetet, a pénztári bevételeket és kiadásokat ellenőrizzék. Egyben további utasítások beszerzése végett egy bizottságot küldtek az éppen ülésező munkástanácshoz, a városházára. A bizottság rövidesen azzal tért vissza, hogy a munkástanács Hacker Kálmán asztalos

nevezte ki a vállalat teljhatalmú vezetőjének. Hacker azonban működését ebben a minőségben meg sem kezdhette, mert egy másirányú megbízás következtében már másnap elkerült a vállalattól. Az irodai munkás-ellenőrző közegek is csak szombaton de. 11 óráig maradtak az irodában, akkor kijelentették, hogy ők megbíznak az eddigi vezetőségben, az irodai személyzetben és ezzel távoztak az irodából. Csupán egy tisztviselőnek, Glück Ignácnak, a tűzifaosztály vezetőjének működése ellen emeltek kifogást és követelték, hogy távozzék a vállalattól... *Az említett tisztviselő, bár később, de eltávozott.*

1919. március 25-én a munkások munkabéreiknek emelésére vonatkozó kívánságokkal léptek fel. A vállalat vezetősége arra az álláspontra helyezkedett, hogy tekintettel a fokozódó drágaságra, hajlandó részükre azt a munkadíjat megadni, amelyet a budapesti asztalosmunkások kollektív szerződése állapított meg. Minthogy a munkások követelése túlment ezen a határon, a vezetőség azt nem teljesítette, miért is a munkások a városi direktóriumhoz fordultak követelésük érvényesítése végett. A direktórium részéről Hajdú Imre *(helyesen: János. — Szerk.)* úgy határozott, hogy a budapesti kollektív szerződésnél — 6 kor. maximális óradíj — több Debrecenben sem fizethető, amiben aztán a munkások megnyugodtak... *A vállalatot károsodás nem érte.*

A vállalat munkásai közül fontosabb szerepet a Tanácsköztársaság uralma alatt ketten vittek, ezek is a vállalaton kívül. Kozma A. Lajost a megyei direktórium tagjává, Hacker Kálmánt az I. sz. forradmi törvényszék elnökévé nevezték ki. A románok bevonulása után midketten elmenekültek Debrecenből.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. XVI. *Eredeti jelentés. Előterjesztette 1920. okt. 28-án a gyár igazgatója.*

224.

HELYZET A KEFEGYÁRBAN

A gyárat károsodás nem érte, csak azzal, hogy a le nem dolgozott napokra is kifizették a munkabéreket. Ez összesen egy hetet, pénzben 20 000 koronát tett ki. Majd így ír:

...Egyéb kár nem történt s ez annak tulajdonítható, hogy a munkásság a vállalatot összes felszereléseivel a szocializálás folytán a sajátjának tekintette s így annak megőrzéséről is gondoskodott.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. XVI. *Eredeti. A gyárigazgatóság jelentése 1920. október 22-én.*

225.

A MEGSZERVEZETT SZOCIALIZÁLÓ BIZOTTSÁG MUNKAKÖRI BEOSZTÁSA

A városi direktórium szocializáló bizottságának végleges beosztását a városi direktórium a következőképp állapította meg: a szocializáló bizottság vezetésére kirendelt politikai megbízottak Hajdú Dezső, Kraft Rezső, Major Imre, Girsits József, dr. Radó Dezső, dr. Yulow Viktor.

A szocializáló bizottságnak, mint hivatalnak vezetője dr. Radó Rezső, helyettese Hajdú Dezső.

A munkás, katona és földműves szegények tanácsának intézőbizottságához való vonatkozásaiban a hivatal összekötő politikai megbízottja Major Imre.

Az egyes csoportok, illetve osztályok a következők:

I. Kereskedelmi osztály. Osztályvezető: Hajdú Dezső, dr. Radó Dezső, helyetteseik: Kraft Dezső, dr. Yulow Viktor.

II. Ipari osztály. Osztályvezető: Major Imre, Borus Mihály; helyetteseik: Girsits József, Losonczy Arthur. Műszaki megbízott: Julow Imre.

III. Árubeszerző osztály. Osztályvezető: Fehér Andor, Trigárszki Emil; irodavezető: Lusztig Dezső.

IV. Számvevőség. Bujdosó Gábor, Molnár Sándor. Iktató: Bodnár Júlia.

A szocializáló hivatal helyisége: a Kereskedelmi és Iparkamara székházában van. Hivatalos órák de. 8—12, du. 3—5, a hivatal rendkívüli elfoglaltságára tekintettel azonban felek csakis és kizárólag de. 9—12-ig fogadtatnak. Városi direktórium.

Népakarat, 1919. április 6. A szocializáló bizottság beosztása.

226.

A SZOCIALIZÁLT ÜZEM BIZALMIJÁNAK FELADATAI

A bizalmi férfiú nem azért van a szocializált üzletben, vagy ipari műhelyben, hogy a maga részére és mások rovására különösebb jogokat biztosítson és igényeljen, hanem azért, hogy a termelés és kiszolgálás rendjét ellenőrizze és biztosítsa, — és az ott levő javak megfelelő helyre való juttatása és helyes kezelése céljából a kommunista államrend érde-

kében közreműködjön, a rendelkezésre álló javak épsége fölött szigorúan őrködjön. Ily formán nincs joga a bizalmiférfiúnak ahhoz, hogy pl. fűszer vagy csemege, általában élelmezési üzemekben térítés nélkül fogyasszon vagy bár a maga vagy rokonsága részére kivételezéseket igényeljen, avagy a vendéglői üzletekben különleges ellátást, kedvezményt akár a maga, hozzátartozói, vagy személyzet részére követeljen, igényeljen. Szigorúan őrködnie kell a bizalmiférfiúnak arra is, hogy az üzleti, vagy üzemi elvtársak egymás között, mint a vásárló közönséggel és az üzletek, vagy üzemek volt tulajdonosaival megfelelő és előzékeny társadalmi érintkezést tanúsítson és ezek intézkedéseit, amennyiben nem áll ellentétben a kommunista államrend érdekeivel, hanem inkább gyakorlati eredmények várhatók azoktól, a kommunista államrend fegyelmezettsége érdekében ellentmondás nélkül teljesítse.

A rend éppen az, hogy a jövő nagy kommunista épület megalapozását efféle kicsinyes dolgokkal ne zavarjuk.

Aki mégis akár a maga, akár hozzátartozói, akár a személyzet részére az eddigi jogos igényeken kívül, e figyelmeztetés dacára, kivételeket akar biztosítani, vagy igényelni, illetve bizalmi megbízatásával visszaél, forradalmi törvényszék elé állíttatik.

Debrecen, 1919. március 28. A szocializáló népbiztosság.

Népakarat, 1919. március 30. Figyelmeztetés a bizalmi férfiak részére.

227.

A NÉPAKARAT KÖZLI AZ IPARI ÜZEMEK LELTÁROZÁSÁRÓL KIADOTT RENDELETET

A szociális termelés népbiztosa 5. szám alatt a következő rendeletet adta ki:

1. Minden ipari üzem, amely anyagoknak és áruknak előállításával, feldolgozásával, nemesítésével foglalkozik, akár egyéni, akár társas vállalat (szövetkezet, betéti, vagy részvénytársaság, közüzem), ha gépi erővel bír, munkásainak számára való tekintet nélkül és abban az esetben is, ha az üzem szünetel, ha pedig gépi erővel nem bír, de rendes körülmények között a tulajdonos vagy vezető és hivatalnokokat is beleértve legalább 20 alkalmazottat foglalkoztat, köteles folyó évi április hó 7-én a szociális termelés népbiztosságának gazdaság statisztikai osztálya részére (Budapest, Tőzsde palota) postára adni.

2. A leltárban a következő adatok veendők fel:

a) A vállalat (üzem) cége, vagy tulajdonosának neve, az igazgatóság székhelye, az egyes telepek telephelye s mindezek pontos postacíme, esetleges telefonszáma és távirat címe;

b) A vállalat által jelenleg gyártott cikkek pontos megjelölése;

c) Azoknak a közszükségleti cikkeknek pontos felsorolása, amelyek előállítására a vállalat esetleg csekély átalakítással alkalmas,

d) a gyártáshoz szükséges a nyers félkész és kész anyagokból meglevő készletek a szokásos mértékegységekben tételenként részletezve,

e) tüzelő, kenő, világító és az üzemi fenntartásához szükséges egyéb üzemi anyagok meglevő készletek részletezve,

f) a raktáron levő kész áruk és a gyártás alatt levő félkész áruk, ideértve a hadicélokra készült árukat is, tételenként részletezve.

3. Minden üzem (telep, fiókvállalat) közvetlenül szolgáltatja be adatait, megjelölvén központi igazgatóságának, vagy anyavállalatának cégét és székhelyét... *A leltárak külső formájáról beszél.*

4. A leltározás céljára a záróra és a vasárnapi munkaszünet felfüggesztendő. A leltározást a termelési biztos végzi mindazoknál az üzemeknél, ahol a termelési biztos már kineveztetett, más esetben pedig az ellenőrző munkástanács a vállalat eddigi felelős vezetőjének bevonásával. A leltár adatainak helyességéért mindezek felelősök... *Aki a rendeletet megszegi Forradalmi Törvényszék elé állítják.*

Budapest, 1919. március 29-én. Bőhm Vilmos sk. szociális termelés népbiztosa. Hevesi Gyula sk. a szociális termelés helyettes népbiztosa.

A debreceni szocializáló bizottság e rendelkezést azzal teszi közzé, hogy április hó 5-én du. 5 óráig az érdekeltek a leltárakat a fent írt következmények terhe alatt okvetlen adják be alulírt bizottsághoz, ahol a hivatalos órák alatt délelőtt 9—12-ig, és délután 3—5-ig a bizottság hivatalos helyiségében (Kereskedelmi és Iparkamara) felvilágosítások kaphatók.

Debrecen, 1919. április 2. Szocializáló bizottság: Vági István, Hajdú János, Török Gábor.

Népakarat, 1919. április 3. Az ipari üzemek kötelező leltározása.

228.

RENDELKEZÉS A TERMELÉS SZERVEZÉSÉRŐL

A Szociális Termelés Népbiztosságának műszaki jellegű tájékoztatója a vidék számára.

1) Amennyiben a Forradalmi Kormányzótanács IX. sz. rendelete végrehajtva még nincsen, rögtön intézkedni kell, hogy az üzemi ellenőrző munkástanácsok szabályszerűen megalakuljanak.

Ezen tanácsok főfeladata abban álljon, hogy őrködjenek a köztulajdonba átvett vagyon épsége fölött, annak károsodását magán egyének javára ne engedjék meg. Őrködjenek afölött, hogy a készletek ne pazaroltassanak, az üzemgépek ne rongáltassanak. Őrködjenek továbbá afölött, hogy a proletár munkafegyelem meglegyen.

2. A IX. sz. rendelet alá tartozó üzemek ellenőrző munkástanácsa az üzem munkásságának és a szakszervezetek helyi csoportjainak megkérdezésével a legsürgősebben ajánljon üzemi termelési biztost. Az ajánlás előtt jól megmagyarázandó a munkásságnak, hogy az üzemi termelési biztosnak, nemcsak politikailag megbízhatónak, hanem megfelelő műszaki embernek is kell lennie, akiben megvan a garancia az üzem helyes műszaki irányítására.... *A továbbiakban írja a rendelet, hogy a jelöltet az üzemi ellenőrző tanácsnak és bizalmi testületnek kell ajánlania, majd folytatja:*

Nagyobb üzemek külön-külön jelöljenek üzemi termelési biztost, kisebb üzemek lehetőleg rokonszakmák szerint összevonva, vagy nagyüzemekhez csatlakozva.... *Elmondja, hogy az ajánlások üzemenként történnek, majd folytatja:*

Mindaddig, míg az üzemi termelési biztosok hatásköre rendelettel szabályozva nem lesz, a következő irányelveket adjuk nekik:... *Elmondja az irányelveket: leltározás, megőrzés stb.*

Az üzemi termelési biztos tartson az ellenőrző munkástanáccsal legalább hetenként ülést, ahol általában az üzem ügyeit és a termelés gazdaságosságát beszélik meg. Az üzemi termelési biztos mellé az üzemi ellenőrző munkástanács kirendelheti egy tagját, hogy ezen kirendelt tag által az összeköttetés az üzemi termelési biztos és az ellenőrző munkástanács között állandóan meglegyen... Az üzemi termelési biztos *javaslatokat tehet a budapesti népbiztossághoz is.*

3. Minden olyan városban, mely az ipari fejlettsége szempontjából erre alkalmasnak látszik, alakuljanak ideiglenes kerületi termelési tanácsok. Ezen ideiglenes kerületi termelési tanácsok szakemberekből állajnak. Legyenek benne képviselve a nagyobb üzemek, továbbá az egyes szakszervezetek és legyenek benne az üzemi termelési biztosok. Ez az ideiglenes kerületi termelési tanács válasszon magának egy elnököt... *A kerületi termelési tanács feladatát részletezi.*

A direktóriumok vehetik maguknak azt a jogot, hogy a legszükségesebb munkálatokhoz kiutaltatják mindazon anyagokat, amelyek helyileg előállíthatók, illetőleg helyileg rendelkezésre állanak. Kivételt képeznek azonban azok az anyagok, amelyek szétosztására már központok voltak és amelyeknek elosztása föltétlenül országos áttekin-

tést igényel. A direktóriumok ezen jogukat csakis ezen ideiglenes kerületi termelési tanács ellenjegyzésével, vagyis ennek műszaki elbírálása alapján gyakorolhatják... *Ideiglenes kerületi műszaki megbízottat kell ajánlani a népbiztosságnak.*

Ezen tájékoztató célja főképpen az, hogy addig is, míg a hamarosan összeülő országos tanácsok általános érvényű rendezést nem hoznak, irányelveket adjunk a vidéknek.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XVII. *Nyomdai úton sokszorosított népbiztossági tájékoztató. Dátum nélkül, kb. április elején.*

229.

„A KISEMBEREK JÖVŐJE"

A kisemberek jövője rózsásabb, mint valaha. A szegények, elhagyatottak és elnyomottak lettek az új világ vezetői, a nincstelenek, a nélkülözők, szükségben szenvedők a javak osztogatói.

A lent levők felül kerekedtek. A felső hatalmasságok megsemmisültek. Nincs úr és nincs szolga, csak dolgozó emberek vannak, nincsenek kizsákmányoló tőkések, csupán munkás proletárok. Aki több volt ennél, nem kellett dolgoznia a mindennapi falat kenyérért, akinek csak részvényszelvényeket kellett lemetszenie, az most jajveszékel és tördeli a kezét csak azért, mert a tőkéből már nem lehet többé élni, csupán a munkából. De a kisemberek, a kisiparosok, zsellérek, napszámosok, kisgazdák eddig is nehéz, fáradságos munkájuk után éltek, eddig is a munka köszöntötte őket reggel és este, a munkától fáradtan, kimerülve roskadtak ágyukra. Táplálkozásuk hiányos, gyenge volt, az ágyuk meg kemény és nyomorúságos. Gond zavarta éjjeli nyugalmukat és verejték kísérte nappali munkájukat. A nehéz munkában megrogytak az inaik, a súlyos gondokban felörlődtek az idegek. A válla megroppant, a tenyér kérges lett, a lábukon mázsás súlyok, az igavonó élet fáradt testet vonszolt, napestig dolgozott a szegény és mégis csak vízzel főzött és szomorúsággal rántott. A munka volt ugyan a kenyere, de a nyomorúság a szakácsa. A fáradság az övé volt, de a verejték haszna azé, aki őt dolgoztatta, aki nem adott semmit a szegény ember munkájához, csak azt a holt tőkét, amelyet megint csak más munkások verejtékéből haracsolt össze.

Ti szegény emberek, mindig is dolgoztatok, de a kisiparos elől a közvetítő kereskedelem szedte le a hasznot, a zsellér elől a munkáltató vitte el a jobb falatot. Hol volt itt az igazság? Kinek lehet joga ahhoz, hogy a más verejtékéből aranyat sajtoljon a maga számára és az egyik

abból éljen, amit a másik dolgozik? Érzitek-e azt az igazságtalanságot, mely veletek szegény, dolgozó kisemberekkel történt, mikor kérges lett a tenyeretek, hogy a másé puha maradhasson s amikor száraz kenyeret kellett ennetek, hogy másnak kalács jusson? Érzitek-e, hogy ti is emberek vagytok, akiknek nemcsak rongyos ruha, kemény vacok, dohos lakás, fülledt levegőjű fekhely jár, hanem élet, egészség, napsugár, erő, tudás, hatalom, mert ember vagy, dolgozó munkás ember, akiktől eddig mindent elvettek, csak a munkát hagyták neked, s aki most, az új világrendben mindent megkapsz, amit a szorgalmas munkás ezért megérdemel.

Azért ne üljetek fel a tőkések jajgatásának és ne sirassátok azt, ami elmúlt, hanem örüljetek annak, amit az új világ nyújt becsületes, szorgalmas, igyekvő emberi munkáért.

Hírlap, 1919. április 5. *Fenti címen.*

230.

„MEGALAKULT A FESTŐ TERMELŐSZÖVETKEZET"

Tisztelettel értesítjük az összes pártokat, szervezeteket, valamint a nagyérdemű közönséget, hogy a festő mesterekből és a szervezett festőmunkásokból megalakult egy festő termelőszövetkezet.

Elvállalunk mindennemű szobafestést, épület és bútor mázolást, címfestést, templomfestést, oltáraranyozást, színpadi díszletek festését és díszítését, valamint tapétázást a legegyszerűbbtől a legdíszesebb kivitelig.

Első számú műhely: Alföldi Takarékpénztár pincehelyisége.

Második számú : Kölcsey-út 7. (volt Dihen féle műhely)

Tisztelettel a Festő Termelőszövetkezet.

Népakarat, 1919. április 20. *Fenti címen.*

231.

A DEBRECENI KÖZTISZTASÁGI ÉS FUVAROZÁSI VÁLLALAT HELYZETE

Szocialista Párttitkárság!

Tegnap, f. hó 9-én, du. 1 óra 15 perckor a vállalat irodájában megjelent Nagy Lajos elvtárs, a földműves munkások szakszer-

vezetének titkára, s a vállalat vezetőségét kérdőre vonta elsősorban azért, hogy miért nem fogadja el a vezetőség Szabó Lajos háziszemét fuvarozási ellenőrt a kocsisok bizalmi férfiául.

A vállalat vezetősége e tekintetben tényleg emelt kifogást, amennyiben sokkal szívesebben látta volna, ha a kocsisok saját kebelükből választanak bizalmi férfit, ki állandóan közöttük él, velük lakik s velük állandó összeköttetésben állván, minden bajukat, gondjukat jobban ismeri, mint az, aki csak esetenként érintkezik az alkalmazottakkal. Egyébként a vállalat intézősége nem emelt kifogást, amint nem is emelhetett a választás s a megválasztott személye ellen.

Másodsorban Nagy Lajos elvtárs azt kifogásolja, hogy miért nem adta ki a vállalat az alkalmazottaknak a népruházati hivatal által a kocsisoknak adott ruhát, miért tartott vissza fejenkint egy-egy kabátot s miért adja a vállalat azt a ruhát az alkalmazottaknak a 700 kor.-ás ruhaátalány fejében?

A vállalat szegődött alkalmazottai készpénzfizetésük mellett még egy öltöny téli ruhát, bélelt kabátot-nadrágot mellényt és sapkát s ugyanezekből álló nyári ruhát kapnak, továbbá egy pár csizmából és fejelésből álló lábbelivel, 2 öl II. osztályú botfával vannak a vállalat szervezeti szabályai szerint javadalmazva. A szegődmény szerint járó téli ruhát, csizmát az alkalmazottak megkapták, azzal meg is voltak elégedve. Igaz ugyan, hogy későn jutottak hozzá, mert a helybeli iparosok csak jóval 1000 kor.-án felül voltak hajlandók elkészíteni a téli ruhát. Így a vállalat örömmel ragadta meg az alkalmat, midőn a népruházati hivatal által készpénzfizetés mellett ruhák lettek rendelkezésünkre bocsátva.

Különben meg lett az is mondva az alkalmazottaknak, hogy akinek a ruházat nem tetszik, a vállalat szívesebben fizeti ki az előirányzott 700 kor.-t. Valószínűleg innen ered Nagy Lajos elvtársnak azon tévedése is, hogy a vállalat a ruhákat 700 kor. átalány összeg fejében adta ki. Aki a vállalatokat ismeri, tudja, hogy azok költségelőirányzattal dolgoznak, melyben az egyes tételek nem kötelezők, csak az előrelátható költségeket, bevételeket foglalják magukban.

A mi vállalatunk készpénzekkel dolgozik, a költségelőirányzat és a zárlat közötti különbözet nem egyéni nyereség vagy veszteség, hanem a köznek nyeresége vagy vesztesége. Így az alkalmazottak nem támaszthatnak igényt az előirányzati és beszerzési összeg közötti különbségre, valamint fordított esetben a vállalat sem támaszthat igényt a kiadások többletéért az alkalmazottak ellen.

A ruházatból, mely a szegődményen felül vétetett, az 1-1 kabát tényleg vissza lett tartva s az a vállalat irodájában található. Ezekre a vállalatnak a közeljövőben várható kiterjesztése miatt szüksége van, mert eleve kell gondoskodnunk az új alkalmazottaknak ruházatáról,

mely máskép alig lenne beszerezhető. Mivel az alkalmazottak szegődményszerű illetményeiket hiánytalanul megkapták, többet nem is igényelhetnek s többnek kiadására a vállalat jogosítva sincs s az anyagi felelősség a vállalat vezetőségét terhelnél.

Debrecen, 1919. április hó 10-én. Kövendi s. k. intéző.

DÁL. Balthazár-féle igazoló bizottsági iratok. Köztisztaság. *Eredeti jelentés.*

232.

BÁNYÁSZATI KUTATÓ KIRENDELTSÉG SZERVEZÉSE

1541/közp. ig. sz. A Debrecen város direktóriumának. Debrecen. a Nagy Magyar Alföld mélyén található földgáz előfordulásoknak mielőbbi feltárhatása érdekében „ Nagyalföldi bányászati kutatókirendeltség" névvel Debrecen székhellyel kirendeltség létesíttetett, amely kirendeltség jelenleg a Nagy Hortobágyon telepített két kutató mélyfúrás üzemvezetőségét látja el. A kirendeltség pénzszükségletének fedezésére a Magyar Ált. Hitelbank debreceni fiókintézeténél folyószámla nyittatott, amely folyószámla esetről-esetre itteni rendelkezések alapján lesz a szükséges pénzösszeggel ellátva. Így a legutóbb a kirendeltség folyó évi április havi pénzszükségletének fedezésére utaltatott át 35 000 Korona.

Minthogy egyrészt rendkívül fontos érdekek fűződnek ahhoz, hogy a kirendeltség vezetése alatt álló mélyfúrási munkálatok a Nagy Alföldön található földgáz mennyiségek mielőbbi használatba vehetése érdekében feltárassanak, és másrészt a nevezett kirendeltségnél az üzem természetéből kifolyólag olyan kifizetések szükségesek, amelyneknek elhalasztása az üzem folytatására nemcsak károsan, hanem egyenesen veszélyeztetően is hathat, felkérem Debrecen város direktóriumát, hogy a nevezett intézetnél a Nagy Alföldi bányászati kutató kirendeltség címen vezetett folyószámlán levő s itteni utalványrendelet alapján dotált folyószámla követeléseket olyképpen felszabadítani szíveskedjék, hogy a szóbanlévő kirendeltség ezeket a pénzösszegeket az itteni rendelkezések alapján akadálytalanul felhasználhassa.

Az ebben az irányban tett szíves intézkedésekről szíveskedjék engemet lehetőleg mielőbb értesíteni.

Budapest, 1919. április 19. Népbiztos s. k. Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosság pecsétje.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXII. *Eredeti. Az ügyiraton intézkedés nem látható.*

1. §. Minden lakóház a hozzátartozó beltelkekkel, valamint a ház tartozékaival együtt a Magyarországi Tanácsköztársaság tulajdona.

2. §. A lakásbért a házfelügyelő a lakók bizalmi testületének tagjaival együtt beszedi és ahhoz a pénzintézethez szolgáltatja be hiánytalanul, melyet a pénzügyi népbiztos rendelettel fog kijelölni...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács X. sz. rendeletéből 1919. március 26-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár. 1. füzet. Bpest, 1919.)

233.

„A LAKÁSREKVIRÁLÁS ÚJ RENDJE"

A népjóléti és lakáshivatal vezetését a mai nappal a népjóléti és lakáshivatali népbiztos vette át. A Lakáshivatal határozatai és intézkedései a mai naptól végérvényesek, felebbezéssel, avagy előterjesztéssel meg nem támadhatók.

A Lakáshivatalnak eddig hozott még nem jogerős határozatait a népbiztosság felülvizsgálja, ezzel kapcsolatban a már beadott, de fel nem terjesztett előterjesztések is ezen intézkedés alá esnek.

Csütörtöktől kezdve a lakásrekvirálások körül új rendet léptet életbe a népbiztosság. Ha valaki lakást, vagy szobát akar rekvirálni, háromtagú bizottság száll ki, amely a helyszínen állapítja meg, lehet-e rekvirálni vagy sem? A hozott határozatot szükség esetében karhatalommal azonnal foganatosítja is, az ellen fellebbvitelnek helye nincsen. A népjóléti és lakásügyi népbiztosság.

Népakarat, 1919. március 27. *Fenti címen.*

234.

„A HÁZAK SZOCIALIZÁLÁSA DEBRECENBEN"

Hogyan történik a végrehajtás?

A Forradalmi Kormányzótanács X. sz. rendelete értelmében minden lakóház, a hozzátartozó beltelekkel, valamint a ház tartozékaival együtt a magyarországi tanácsköztársaság tulajdona.

Azok, akik eddig azért nem fizettek lakbért, mert saját házukban laktak, valamint azok, akik olyan ingyenes lakást élveztek, melyet nem az állam nyújtott nekik illetmény fejében, ezután lakbért kötelesek fizetni.

Azon munkásházak használata után, melyeket a munkás (tisztviselő) maga épített avagy szerzett meg és amennyiben maga is benn lakik, lakbért nem kell fizetni. Az ilyen házak után csak telekértékadó lesz fizetendő.

A lakások felvételét igazolvánnyal ellátott két tagból álló bizottság eszközli. A bizottságnak minden helyiség megmutatandó.

A lakbéreket a kerületi lakásbizottságok fogják megállapítani, ugyanezek fognak gondoskodni a házakon és lakásokon szükséges javításokról is.

Minden lakásfelvevő bizottságba 1—1 tagot és minden kerületi bizottságba 3—3 tagot a városi egyes kerületének lakásbérlői közül a szociális termelés népbiztossága jelöl ki.

Minden kerületben 10 lakásfelvevő bizottság és 1 kerületi lakásbizottság alakítandó.

A lakásbizottságnak a lakásbér megállapítására vonatkozó határozata végérvényes.

A megállapított lakásbérek nyilvántartását, abban esetleg bekövetkező változásokat, azok befizetésének nyilvántartását, a kerületi lakásbizottságok ellenőrzése mellett, a volt városi adóhivatal teljesíti. A lakbéreket a volt városi adóhivatalnál kell befizetni nyugta ellenében, innen lesznek azok pénzügyi népbiztos által kijelölendő pénzintézetbe beszállítva. A lakbérek fizetését a lakók bizalmi férfia köteles ellenőrizni.

Azokkal szemben, akik a lakásbért pontosan nem fizetik, megtorló intézkedések fognak alkalmaztatni. Ilyenek lesznek pl., hogy a lakók más lakásba (szükséglakásba) lesznek átköltöztetve, vagy tőlük az élelmiszerjegyek be fognak vonatni. A lakásbérek már április 1-től kezdődőleg havonkint lesznek fizetendők, a volt háztulajdonos által április hónapra már felvett lakbér a volt háztulajdonos által lesz a lakó javára befizetendő. A lakó által április hónapra meg nem fizetett lakbért a lakó tartozik befizetni.

Amint a lakók a kerületi lakásbizottság lakbérmegállapító határozatát megkapták, a már esedékes összeget 8 nap alatt kötelesek befizetni.

Ha valaki az április 1-én használt lakásról, vagy annak egy részéről lemond, avagy tőle a lakás vagy annak egy része hatósági úton elvétetik, a lakbér megfelelőleg meg fog változni. Az önkéntes lemondást, valamint a javítások iránti szükséget, utóbbit a kerületi bizalmi személy nyilatkozatával a volt városi adóhivatal illetékes kerületénél kell élőszóval bejelenteni.

A rendelet a telekértékadóra vonatkozólag részletesebb intézkedést nem tartalmazván, a kerületi lakásbizottságok egyelőre csak azt állapítják meg, hogy mely házak lesznek azok, melyek csak telekértékadó alá esnek.

Felhívja a házakat szocializáló népbiztosság az összes lakbérlőket, hogy házankint egy-egy bizalmi férfit válasszanak, azok nevét és foglalkozását a népbiztosság hivatalos helyiségében (kereskedelmi és iparkamara székháza) alábbi időpontokban a legszigorúbb büntetés terhe alatt okvetlenül bejelentsék, és pedig:

I. kerület 1919. évi április 2.
II. kerület 1919. évi április 3.
III. kerület 1919. évi április 4.
IV. kerület 1919. évi április 5.
V. kerület 1919. évi április 7.
VI. kerület 1919. évi április 8.

A bejelentések a rendes hivatali órák alatt d. e. 9—12-ig, és d. u. 3—5-ig eszközlendők.

Kívánatosnak tartja a népbiztosság, hogy bizalmi férfiakként az eddigi háztulajdonosok kizárásával, lehetőleg proletárok (munkások, tisztviselők) választassanak meg.

Nyilvántartás céljából fent kitűzött időpontban azon házak lakóinak küldöttjei is tartoznak megjelenni, mely házakban csak egy lakó van és nincsenek abban a helyzetben, hogy bizalmi férfiakat jelölhessenek.

Török Gábor, Vági István, Hajdú János.

Népakarat, 1919. március 30. *Fenti címen.*

235.

„A KISEMBEREK VÉDELME A HÁZAK KOMMUNIZÁLÁSÁBAN"

A debreceni direktórium a következő tájékoztató rendeletet adta ki:

A házak köztulajdonba vétele a kizárólag lakbérjövedelemből élő elaggott vagy munkaképtelen volt háztulajdonosokat existenciális érdekeikben érintve, a forradalmi kormányzótanács helyi szervezetei a vonatkozó rendelkezések legmesszebbmenő és a kisemberek érdekeit a legkiterjesztőbb módon értelmező alábbi rendelkezéseket adta ki:

Azok a munkaképtelen, elaggott háztulajdonosok, munkások, tisztviselők, özvegyek, nyugdíjból élők stb., akiknek egyedüli kizárólagos kereseti forrását a lakbérjövedelem képezte és ez a jövedelem a

megélhetésükhöz szükséges összeget meg nem haladja, jogosítva vannak a továbbiakban is lakóiktól a házbéreket felvenni s azt megélhetésükre fordítani.

Éppen úgy nem tartoznak az áprilisra felvett lakbérösszeget illetve lakbérrészletet azok a háztulajdonosok sem visszafizetni, akiknek egyedüli jövedelmét, tehát megélhetését a házbérjövedelem biztosította.

Azok a proletárok (munkások, tisztviselők), akiknek saját munkájuk által szerzett házuk van s a házbérjövedelem keresetüknek mintegy kiegészítő részét képezi, a házbérjövedelem élvezetében továbbra is változatlanul meghagyatnak s kizárólag telekértékadót fognak fizetni.

Amikor a forradalmi kormány a maga részéről a kisemberek, a munkából élők érdekeit a legmesszebb menő méltányossági alapon kívánja biztosítani, a házbérjövedelem által érintettek részéről a legszigorúbb önfegyelmet és odaadó megértést követeli meg abban a tekintetben, hogy a házbérjövedelemre és megélhetésük körülményeire vonatkozó adatokat a tanácsköztársaság mindent átfogó, nagy érdekei szempontjából bírálják el, annál is inkább, mert ez adatok elhallgatása, meghamisítása a forradalmi kormány rendelkezései szerint büntettetik.

A lakbérösszeget illetőleg az albérlők április 1-én már az eddigi bérnél 20%-kal kevesebbet tartoznak fizetni, tekintet nélkül arra, hogy az általuk fizetett évi bérösszeg a 2000 koronát meghaladja-e vagy sem. A 2000 koronás értékhatár csak a főbérletekre vonatkozik, a főbérlők által fizetett lakbérösszeg tehát csak abban az esetben csökken 20%-kal, ha az a 2000 koronát meg nem haladja.

Április 1-től fogva minden házbér havi részletekben fizetendő. A negyedévi bérfizetés a köztulajdonba vett házaknál megszűnik. Török, Vági, Hajdú.

Hírlap, 1919. április 3. *Fenti címen.*

236.

„NEM NYÚLNAK A KISVAGYONHOZ ÉS A PROLETÁR HÁZAKHOZ"

Ha volt valaha ügy, mely a legrokonszenvezőbb megértést, a törekvések félremagyarázásának egyszersmindenkori kiküszöbölését kívánta meg, a proletáriátusnak az ügye az. Abba a nagy küzdelembe, melynek első fázisát diadalmasan harcolta végig a magyar proletár, nem szabad a rosszindulatú félreértés egyetlen disszonáns akkordjának sem belevegyülnie. Aki olyasmit tételez fel a tanácskormányról, ami annak soha

egy pillanatra sem volt szándékában, az vagy nincsen tisztában a proletárdiktatúra szellemével és céljával, vagy tudatos ellensége a szociális forradalomnak és vele együtt az évszázadok rabigájától végtére megszabadult dolgozó nép győzelmének.

Különösen az utóbbiak azok, akik szívesen ragadnak meg minden lehetőséget arra, hogy a proletárdiktatúrát megrágalmazzák és olyan szándékokat imputáljanak a tanácskormánynak, melytől az a lehető legtávolabb áll. Ilyen alattomos rágalom az is, melyet titkosan bújkálók terjesztenek néhány nap óta a nép között és mely azt állítja, hogy a tanácskormány a kisemberek verejtéken megszerzett és megtakarított pénzecskéjét akarja elvenni. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy erről egyáltalában szó sincsen. A kisiparos, a kis házak tulajdonosa mindig mérhetetlenül közelebb állott a proletárhoz, mint a bérmunkásai verejtékén meghízott tőkés. A kisember sohasem zsákmányolt ki senkit, hiszen nem is voltak gépei, gyáregységei, nem volt soha dolgoztató és nem tömte pénzeszsákjait igazságtalan profittal. A proletárság nem ellenségeit látja ezekben a dolgozó emberekben, hanem testvéreit, akik — ha más formában is — ugyanolyan mértékben szenvedtek a nagytőke embertelenül zsarnok nyomása alatt, mint ő maga.

Hogy mennyire így áll a dolog és hogy mennyire alaptalanok a kisemberek aggodalmai, semmisem bizonyítja jobban, mint egy nemrégiben kiadott kormányzótanácsi rendelet a házak szocializálásáról. A türelmetlen kishitűség és az alattomos rosszakarat ebbe a rendeletbe is olyan dolgokat magyarázott bele, melyek épp oly igazságtalanok, mint amilyen alkalmasak a proletárforradalom magasztos céljainak megrágalmazására. Pedig az igazság az, hogy a tanácskormány nem fogja és nem is akarja elvenni a proletárházakat, melyek nehéz munka árán jutottak mostani tulajdonosaikhoz s ezek továbbra is zavartalanul élvezhetik házbérjövedelmüket. Garbai elvtárs mondott Szatmáron egy rövid mondatot, melyet minden kisembernek a szívébe kell vésnie: „Nem vesszük el a családi házakat és nem azt, amit egyes ember munkája hoz létre."

Ime, így fest az igazság minden ellenforradalmiság és minden kishitűség ellenében. Mert a proletárdiktatúra harcot hirdet a kastélyoknak, de békét, boldogságot és nyugalmat a kunyhóknak.

Népakarat, 1919. április 2. *Fenti címen.*

„HOGY TÖRTÉNIK A HÁZAK SZOCIALIZÁLÁSA ÉS A HÁZBÉRFIZETÉS"

A lakásbizottságok kijelölése.

A forradalmi kormányzótanács X. rendeletének 7. §-a kimondja, hogy a szocializálás nem terjed ki azon házakra, amelyeket a munkás, tisztviselő maga épített vagy szerzett meg és abban maga is benn lakik...

A kormányzótanács ezen rendelkezése biztosítja a kis házak tulajdonosainak érdekeit és általában megnyugtatásul szolgálhat mindenkinek abban a tekintetben, hogy az új társadalmi berendezkedés nem fogja sújtani a kis vagyonokat, amelyeket igazán munkával szereztek tulajdonosaik. Az új berendezkedés csak ama vagyonokat veszi az összesség tulajdonába, amelyeket a tulajdonos nem a saját munkájával, hanem mások dolgoztatása útján szerzett, amely vagyon tehát igazság szerint eddig nem lehetett volna az övé, hanem a dolgozóké, mely vagyonhoz való tulajdonjogot csak az osztályérdeket szolgáló jogrendszer biztosította.

A tanácsköztársaság tulajdonába átvett házak utáni lakbéreket a ház lakóinak bizalmi tagjai lesznek kötelesek a lakóknak kiadandó nyugta ellenében beszedni és a kerületi lakásbizottságból annak idején átveendő postai befizetési lapokon a posta takarékpénztárba befizetni. A postatakarékpénztártól nyerendő elismervényt a házbizalmi férfiak az ellenőrzés gyakorolhatása végett kötelesek a volt városi adóhivatal illetékes kerületében haladéktalanul bemutatni.

A kerületi lakásbizottságokban a következők jelöltettek ki:

I. kerület. Lukács Jenő mérnök, Nánásy Lajos Péterfia u. 60, Kovács Imre, Nyil. 135.

II. kerület. Zoványi Jenő, Mogyoróssy Lajos Tímár u. 28. Nagy Károly Baross-u. 28.

III. kerület. Pintér László, Nagy János ács, Rozsássy László Rákóczy-utca 4. sz.

IV. kerület. dr. Vásáry István, Sipos László, Moricz T. Dobó-u. 33. Kapusi János.

V. kerület. Boruzs Béla, Klinger József, Sajtos János.

VI. kerület. Bakó György, Jenei Ferenc Dobó-u. Disznós Árpád Nyil-u. 116.

A helyszíni felvételeket foganatosító bizottság bizalmi tagjaiul a következők jelöltettek ki: Bizalmi tagok:

I. kerület. Bauer János sütőmester, Weisz Kálmán sütőmester, Kilman Ignác sütőmester, Nagy Sándor szerelő, Borsos László cipész,

Suba István cipész, Fejes József cipész, Szörnyű Mihály festő, Eszenyi István szabó.

II. kerület. Szekerka János mérnök, Reizinger József mozdonyvezető, Nyeste Béla vasutas, Szabó Kálmán nyomdász, Harvich János lakatos, Békési Ignác vasuti hivatalnok, Bíró János irodatiszt, Bozóki János telekkönyvvezető, Bozóki Mihály malommunkás, György Sándor dohánybeváltó tiszt.

III. kerület. Krizsek Ede sütő, Rácz András ács, Salzer Sándor pincér, Deák Lajos malom munkás, Szajkó Géza famunkás, Ferenci Sándor ács, Szabó Imre kisiparos, Ligacs Gusztáv famunkás, Rosenfeld Henrik nyomdász, Szűcs György máv. hivatalnok.

IV. kerület .Horváth Lajos vill. alkalmazott, Kaszás József textilmunkás, Gazdag József pincér, Fekete Sándor malommunkás, Kállai Bálint kűműves, Nagy Gyula könyvkötő, Bordán Károly táblai altiszt, Kovács I. János vasutas, Oláh Sándorné dohánygyári munkásnő, Szalai Gyula Péceli-u. 20.

V. kerület. Fegyverneki Antal altiszt, Fedák Lajos Csillag-u. 109. dr. Acél Jenő, Moskovitz József díjnok, Sztrányai Miklós irodatiszt, Szekér Ernő, Majoros Richárd, Aranyi Gyula órás, Komlósi Gyula állampénztár, Gál Sándor kultúrmérnök.

VI. kerület. Nádler Miklós pénzügyi tisztviselő, Oláh Gyula szerelő, Kerékgyártó Gyula pénzügyi tisztviselő, Szabó János famunkás Kovács Imre kőműves, Kerekes György dohányhivatal, Erdődi Ferenc könyvkötő, Laczkó Géza irodatiszt, Győri János órás, Imre János pénzügyi tisztviselő.

Felhívatnak a kerületi lakásbizottságok és a helyszíni felvételeket foganatosító bizottságok tagjai, hogy az eljárás részleteinek megbeszélésére f. hó 3-án csütörtökön d. u. 5 órakor a vasutas szövetség (volt Casino) nagytermében feltétlenül és pontosan jelenjenek meg.

Debrecen, 1919. április 1. Török, Vági, Hajdú.

Népakarat, 1919. április 2. *Fenti címen.*

1. §. A szállodák és penziók minden berendezésükkel, felszerelésükkel és készletükkel együtt a bennük foglalkoztatott munkások létszámára való tekintet nélkül köztulajdonba mennek át...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XXIII. számú rendeletéből 1919. április 2-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár 1. füzet. Bpest, 1919.)

238.

„A DEBRECENI SZÁLLODÁK SZOCIALIZÁLÁSA"

A szállodai helyiségek felett a lakásügyi megbízott rendelkezik. A városi direktórium az összes szállodák helyiségei feletti rendelkezést is hatáskörömbe utalta. Ezen meghatalmazás alapján felhívom a szállodákban alkalmazott bizalmi egyéneket, hogy a következőképpen járjanak el és illetve a következő rendelkezéseket foganatosítsák:

1. A szállodákban csakis átutazó vendégek lakhatnak. Senki 3 napnál tovább szobát elfoglalva nem tarthat. Meghosszabbítást kizárólag a lakáshivatal adhat. Meghosszabbítást csak azok igényelhetnek, akik hivatalos küldetésben járnak és ezt okmányilag igazolják.

2. Az összes szállodatulajdonosok és a szállodában alkalmazott bizalmi egyének kötelesek az üzemben levő szobák és ágyak számát a hivatalos helyiségben (Varga-u. 2. 5. ajtó) Salzer és Varga elvtársaknál 3 nap alatt bejelenti. Az ez ellen vétők forradalmi bűncselekményt követnek el.

3. További intézkedésig az Arany Bika, Pannonia, Royal, Köztársaság, Dréher (központi), Kis Debrecen, Mercur, Kossuth, Magyar Világ, és Széchenyi szállodák szocializáltatnak, azonban az 1. és 2. pont alattiak az összes, tehát az itt fel nem sorolt kis szállodákra is vonatkoznak.

4. Minden szálló tulajdonos a legfeltűnőbb helyen köteles az 1. és 2. pont alatti rendelkezést kifüggeszteni és a vendékek tudomására hozni.

Aki e rendelkezéseket be nem tartja, forradalmi bűncselekményt követ el. Markovits Lajos népjóléti és lakásügyi politikai megbízott.

Népakarat, 1919. április 4. *Fenti címen.*

1. §. Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat.

2. §. Minden közép- és nagybirtok, minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági ipari üzemeivel együtt minden megváltás nélkül a proletár állam tulajdonába megy át.

3. §. A kis- és törpebirtok a hozzátartozó házzal és melléképületekkel együtt továbbra is megmarad az eddigi magántulajdonban...

4. §. Sem a köztulajdonba átvett földbirtok, sem azoknak felszerelése egyesek vagy csoportok között nem oszthatók fel.

5. §. A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adatnak át...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. számú rendeletéből. 1919. április 13-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár 1. füzet. Bpest, 1919.)

239.

DEBRECEN TERÜLETÉN FENNÁLÓ EGYSZÁZ KATASZTERI HOLDNÁL NAGYOBB BIRTOKTESTEK

Balogh István és fia Péter 198 kh
özv. Balogh Istvánné sz. Böszörményi Mária 210 kh
Bartha Ferenc 109 kh
Balogh István és neje Kádár Júlia 239 kh
Horváth Antal 247 kh
Birinyi Lajos és neje Hatvani Zsuzsanna 213 kh
özv. Boldog Istvánné Farkas Julianna 265 kh
Boldogh Sándor és neje Erdei Erzsébet 175 kh
Böszörményi Pálné sz. Vásáry Zsuzsanna 163 kh
özv. Csiszár Andrásné sz. Balog Julianna 150 kh

özv. Csóka Józsefné sz. Hegedűs Julianna és örökösei 174 kh
Deák Istvánné és neje sz. Kiss Julianna 361 kh
Debreceni ref. főiskola 540 kh
Debreceni ref. egyház 920 kh
Debrecen sz. kir. város 85110 kh
Doby János és neje Albert Julia 151 kh
Ecsedy János és neje Szücs Erzsébet 108 kh
Éder Rudolfné sz. Bulszter Stefánia 239 kh
Erszény András és neje 110 kh
Erdélyi János és neje Varga Julia 114 kh
özv. Faragó Bálintné sz. Faragó Julia és örökösei 100 kh
Fabriczius Gézáné sz. Rickl Róza 275 kh
dr. Fejér Ferenc 136 kh
Gerébi Pálné örökösei 187 kh + 330 kh
Harsányi István és örökösei 221 kh
Harangi Sándor és neje Kállay Erzsébet 240 kh
özv. Horváth Istvánné sz. Csóka Teréz és örökösei 367 kh
Jámbor János örökösei 203 kh
özv. Jóna Istvánné sz. Jámbor Erzsébet 290 kh
Kállay Sándor, 144 kh
Kelemen Gábor és gyermekei 114 kh
Kenyeres Károly és neje Ábelesz Emma 850 kh
Király András és neje Rácsy Sára 117 kh
dr. Kacsár Gábor és Ilona 100 kh
Kovács Gyula 124 kh
özv. Kovács Józsefné és fia Kovács József 142 kh
Kövesdy féle alapítvány 365 kh
Bilkei Kövesdi Imre 112 kh
Leiter Gergely és neje Leiter Julia 127 kh
özv. Malatinszky Ferenc és örökösei 124 kh
Magyar János 176 kh
Ménes István és örökösei 148 kh
Mike Ferenc és neje Bányai Mária 199 kh
ifj. Molnár Mihály és neje Vass Eszter 107 kh
Nagy Sándor és neje Erdei Mária 134 kh
Neubauer Sándorné sz. Mayer Blanka 136 kh
özv. Némethy Jánosné sz. Jancsó Amália 103 kh
Ottrokocsi Végh János és neje Koncz Emilia 144 kh
özv. Pásztor Jánosné sz. Mike Erzsébet és örökösei 191 kh
özv. Pásztor Istvánné és gyermekei 103 kh
Pálffy István és neje Burai Erzsébet 140 kh
Polgáry Bálint és neje Kálmán Julia 490 kh
Polgáry József és neje Kiss Mária 252 kh

Reviczky József és gyermekei 181 kh
Rickl Antal és neje Sesztina Piroska 420 kh
Richter Gedeon és neje Winckler Amália 632 kh
Szathmári Ferenc és neje Szabó Julia 136 kh
dr. Szikszai Szabó László 365 kh
dr. Szikszai Szabó Sándor és Jenő 188 kh
Scheffer féle nevelőintézet 183 kh
özv. Simonffy Béláné sz. Bay Ilona 209 kh
Tikos István 130 kh
Tóth Bálint és neje Gál Erzsébet 150 kh
Tóth Ferenc és neje Harsányi Julia 101 kh
özv. Tóth Istvánné sz. Gyöngyössy Erzsébet 165 kh
Tóth János és neje Kegyes Erzsébet 198 kh
özv. Tóth Józsefné sz. Boros Jolán 124 kh
Tüdős Jánosné és gyermekei 106 kh
Ungvári József 260 kh
Ungvári József és birtokos társai 310 kh
Vértessi Istvánné sz. Bundy Julianna 167 kh
özv. Vértessy Istvánné 186 kh
Vásáry András és neje Szentessi Erzsébet 132 kh
özv. Veres Jánosné sz. Ludmány Julia és örökösei 123 kh
Zöld János és neje Bányay Sára 206 kh
özv. Pincés Imréné 235 kh
Szép József és neje Bárány Róza 229 kh

DÁL. Debrecen vár. polgárm. 7879/1918. eln. *Eredeti. A kimutatás kelte 1918. február 10. A fenti kimutatásban a bérlők is szerepelnek, nemcsak a tulajdonosok.*

240.

FELHÍVÁS A FÖLDMŰVES NÉPHEZ

Hajdúmegye népéhez!

Munkások, katonák, földmívesek tanácsa!

Az imperialista béke szét akarja darabolni Magyarországot. A dolgozó milliók képviselőire hárul most az a feladat, hogy ne engedjék országukat létalapjaiban, életfeltételeiben megrendülni. De ezt csak úgy tehetik, ha megszűnik az évezredes igazságtalanság, az osztályuralom! Meg kellett teremteni a munka uralmát, a becsületes és igazságos proletáruralmat, hogy legyen is mit védeni. Ezt akarja a szocialista

párt. Minden dolgozó munkás kapja meg igazságos és becsületes megélhetését! Aki nem dolgozik, az ne egyék!

Hajdúmegye népe!

Ti, akik földmíveléssel foglalkoztok, haladéktalanul kezdjétek meg a termelőmunkát. A Magyar tanácsköztársaság ezt elvárja tőletek. A gazdaközönséget pedig felhívjuk, hogy úgy a gazdasági cselédeknek, valamint az egyéb gazdasági munkásoknak a megállapított bér és egyéb illetményeket feltétlenül és minden fennakadás nélkül adják ki, nehogy emiatt a gazdasági termelésben bárminemű zökkenő, vagy fennakadás következzék be.

Legyetek bizalommal a Tanácsköztársaság vezetőihez és türelemmel meg fogják nektek teremteni azt a szép, boldog világot, ahol nem lesz úr és nem lesz paraszt, nem lesz kizsákmányoló és nem lesz kizsákmányolt és nem lesz elnyomó, mert nem lesz elnyomott.

Ehhez a nagymunkához kérjük a kitartó támogatásotokat. A Hajdú-megyei Kormányzótanács.

Népakarat, 1919. március 25. Hajdú megye népéhez!

241.

A BALMAZÚJVÁROSI DIREKTÓRIUM A TERMELÉS BIZTOSÍTÁSÁÉRT

Földművelésügyi Népbiztosságnak.
Balmazújváros, 1919. március 26.
Közélelmezési népbiztos 14482 számhoz.

A Lichtschein Dezsőtől állatforgalmi által megvett 65 db. javított ökör igába is alkalmas. Balmazújváros egész lakosságának összes jószágállománya sem elegendő további munkák elvégzésére, mert haszonbérlők, köztük Lichtschein Dezső is, jószágukat részben eladták, részben saját uradalmaikba hajtatták; gép nincs, szén és benzin meg mégkevesebb. Kérem ökrök megvásárlásától elállani és földműves nép javára mezőgazdasághoz meghagyni, különben termés biztosítása legsúlyosabb veszélybe kerülne.

Ugyanezen távirat, mint jelentés Közélelmezési Népbiztosnak is leadatott. Távirati utasítást kér birtokrendező bizottság és községi direktórium Balmazújváros.

O. L. FM. VII. oszt. 833/1919. *Eredeti távirat.*

242.

MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSOK BÉRÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSA

548. II. v b. A városi munkástanács direktóriumának Debrecen. Hívja fel a Kormányzótanács a vármegye gazdaközönségét, hogy a gazdasági cselédek és munkások bér és egyéb illetményeik a termelésben való minden zökkenés és az esetleges összeütközések elkerülése végett további rendelkezésig az eddig érvényben volt megállapodások szerint a rendes időben továbbra is folyósítsák.

Hamburger Jenő népbiztos.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Vegyes iratok. *Eredeti távirat, 1919. március 24-én a Földművelésügyi Népbiztostól.*

243.

A MEZŐGAZDASÁGI DOLGOZÓK BÉRÉNEK KOLLEKTÍV SZABÁLYOZÁSA

Hajdúvármegye direktóriuma 565 sz. rendeletével a mezőgazdaságban alkalmazott konvenciós munkások járandóságait a következőkben állapította meg:

A mezőgazdaságban alkalmazott konvenciós munkások részére további intézkedésig a következő évi béreket állapítjuk meg 1919. év április 1-től kezdődő hatállyal:

2 ezer Korona készpénz, két hold tengeri és krumpliföld (3200 □-öl) 400 □-öl konyhakert föld, 40 kiló szalonna, 60 kiló paszuj, 60 kiló kása, 52 kiló só, 24 liter petróleum, 1 pár csizma, 1 tehén tartása fiával 1 éves koráig, 2 disznó tartása szaporulatával egy évig, tüzelő úgy, mint eddig, de 4 m³-nél (1 öl) kevesebb nem lehet.

Amely alkalmazottnak tehene nincs, tehéntartás címén 200 Kor-t, borjútartás címén 100 Kor-t kap. Szabad baromfitartást liba nélkül. Orvos, gyógyszer, szülésznő ingyen jár a családtagoknak is.

Az alkalmazottnak minden évben 6 szabadnap jár, amelyeket akként vehetnek igénybe, ahogy a gazdaságban a munka megengedi. A vasárnapi munkaszünet lehetőleg betartandó, de a jószágnak minden körülmények között gondját kell viselni.

A kisbéres, a szántógyerek, a szolgagyerek stb. fizetése úgy aránylik ezen fizetéshez, mint a múltban. Cselédpásztort a gazdaság ad az itten megállapított konvenciós bérért.

Mostantól kezdve a dohánykertészek nem feles, hanem a fenti konvencióért dolgoznak. A fejadag minden cselédmunkásnak a rendelet értelmében 16 éves korig 20 kiló, 16 évtől feljebb 25 kiló, ezen rendeleti fejadag minden családtagra kiterjed.

Zsineg és palánt a gazdaság tulajdona, a hiányokról a gazdaság gondoskodik.

Fentiek alapján elrendeljük, hogy mindazon gazdaságokban, amelyekben konvenciós munkások (gazdasági cselédek) vannak alkalmazva, az április 1-én esedékes kiméréseket fentiek szerint kell kielégíteni.

Aki rendeletünket be nem tartja, vagy izgat, bárki legyen az, a Forradalmi Törvényszék elé állíttatik.

Vármegyei direktórium: Kozma, Szepessy, Fülöp.

Népakarat, 1919. április 6. Mezőgazdasági munkások járandósága

244.

FELHÍVÁS A FÖLDOSZTÁS ÉRDEKÉBEN

Földmunkás szaktársak, akik a Margit fürdő munkásotthonban földet írattak, csütörtökön reggel 8 órakor földosztás végett megjelenni sziveskedjenek. Kedden reggel a rokkant katonák és hadiözvegyek Csütörtköön este 7 órakor naggyűlés. A vezetőség.[1]

Népakarat, 1919. április 1. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

[1] Nemcsak Debrecenben, hanem a községekben is megnyilvánultak a parasztság földosztó törekvései. Bővebb felvilágosítást nyújt ezekre a törekvésekre a jelen kötetnek vidékkel foglalkozó anyaga. Lásd még Varga Antal: Balmazújváros története 1945-ig, Debreceni írások sorozata 5. sz. 1958. c. munkát.

1. §. A földbirtokrendezés keresztülvitelére és a termelés folytonosságának biztosítására a következő szervek létesülnek:

1. községi birtokrendező és termelést biztosító bizottság. Ez a bizottság a község földműves tanácsa által választott három földműves tagból áll.

2. Járási birtokrendező és termelést biztosító bizottság. Bizottság a járási földműves tanács által választott három földműves tagból áll; működésének irányítására, az előadói munkakör betöltésére és a folyó ügyek irányítására a tanácsba a vármegyei birtokrendező és termelést biztosító bizottság egy állandó gazdasági szakembert küld ki...

3. Vármegyei birtokrendező és termelést biztosító bizottság. A bizottság szintén három földműves proletár tagból áll, akiket a vármegyei munkástanács direktóriuma küld ki...

4. Országos birtokrendező és termelést biztosító bizottság. Ez a bizottság a földművelésügyi népbiztosság tagjaiból, valamint a Földmunkások Országos Szövetsége által kiküldött három tagból áll...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XL. számú rendeletéből 1919. április hó 4-én. (Tanácsköztársasági Törvénytár 1. füzet. Bpest, 1919.)

245.

A MEGYEI BIRTOKRENDEZŐ BIZOTTSÁG FELÁLLÍTÁSA

Határozat.

A vármegyei birtokrendező és termelést biztosító bizottság felállítása folytán a bizottság személyzetének kiegészítése és hivatalos helyiségének kijelölése tárgyában f. hó 10. napján tartott értekezlet eredményéhez képest Hajdúvármegye Direktóriuma elrendeli, hogy a vármegye tisztikarából, kezelőszemélyzetéből és a hajdúk közül 2 olyan tisztviselő akik eddig is ebben az ügykörben dolgoztak, továbbá az iktatói, kiadói,

leírói és kézbesítési teendők végzésére négy alkalmas munkaerő és egy hivatalszolga szolgálattételre a fenti bizottsághoz osztassanak be.

Felhívja ehhez képest Hajdúvármegye Direktóriuma a vármegye alispánját, hogy a fentemlített személyzetet sürgősen bocsássa a bizottság rendelkezésére, továbbá egy írógép, három íróasztal, és egy irattári szekrény beállításáról esetleg új beszerzés útján intézkedjék.

A bizottság hivatalos helyiségeit illetőleg a Direktórium a következőket rendeli:

a főispáni magánlakás (I. emelet) 2 utcai szobája, melyek ezidőszerint a Vörös Őrség parancsnoksága által vannak lefoglalva, ennek a bizottságnak a rendelkezésére bocsátandók, míg a Vörös Őrség parancsnoksága az alispáni magánlakás utcai három szobájába (földszint) helyezendő; a gazdasági felügyelőség 36 számú szobába Papp Sándor, a 34. és 35. sz. szobába pedig (I. emelet) a Debrecen és határának járási biztosa helyeztetnek el.

Miről a vármegye alispánja, a Vörös Őrség parancsnoksága, Debrecen és határának járási biztosa és Papp Sándor értesíttetnek.

Török sk., Kozma sk.

DÁL. Hajdú m. alisp. 3336/1919. *Eredeti. A Hajdú megyei direktórium határozata 1919. ápr. 11-én.*

246.

A BIRTOKRENDEZÉS FELADATAINAK MEGSZERVEZÉSE HAJDÚMEGYÉBEN

A Tanácsköztársaság első feladata volt, hogy kiragadta annak a néhány ezer nagy és középbirtokosnak a kezéből a földet, akik az első forradalmi kormány félrendszabályai után a legvisszataszítóbb módon iparkodtak a nép újabb és újabb becsapására.

Most az ország összes földje, valamint ipari üzemei, ipari termékei és egyéb java is az ország egész dolgozó proletárságáé, amely élelemmel és ipari cikkekkel maga látja el magát.

Míg az ipart az ipari munkásságnak, a földet a földműves munkásságnak kell a proletárösszesség javára megmunkálnia.

A folyó gazdasági év termelésének biztosítása mellett hozzá kell tehát látni a föld végleges megművelésének a rendjéhez, meg kell szervezni a termelőszövetkezeteket, amely lényegében a földműves elvtársak tömörülését és a mezőgazdasági munka megosztását jelenti 1—1 mezőgazdaságilag egységes területen.

Birtokrendező bizottságok.

Az alapozás és szervezés munkáját a birtokrendező bizottságok végzik: amelyek mellé tanácsadóul felvilágosító és véleményező közegül a földművelési népbiztosság olyan évtizedes gyakorlattal bíró szakképzett gazda elvtársakat állított, akik nagybirtokon gazdálkodtak és annak okszerű berendezéséhez értenek, mert hiszen minden termelőszövetkezet 1—1 nagy gazdaságnak felel meg.

A tanácsköztársaság alkotmányának az a tényleges alapelve, hogy a nép valóban maga intézi ügyét. Ehhez képest minden község (város) munkás — katona és földműves tanácsa választ 3 proletár földművest, akikből áll a községi (városi) birtokrendező és termelést biztosító bizottság, amely mellett működik egy szakértő gazda, mint birtokrendező biztos.

Ez a községi bizottság önállóan intézi a község területén levő összes gazdaságok mindennemű gazdasági ügyeit és a gazdálkodás körébe vágó vitás kérdéseket.

Kivételt ezidőszerint csak a gazdaság vezetéséhez szükséges pénzutalványozás képez, amennyiben a községi bizottság indokolt javaslatára,a pénz tényleges kiutalását a megyei gazdasági főmegbízott véleménye alapján a megyei direktórium rendeli el. A községi (városi) bizottságnak megkerülésével és véleményének meghallgatása nélkül határozatot semmi irányban nem hozhatnak.

Ha a községi bizottság határozatát valamely fél sérelmesnek találná, avagy olyan kérdést döntene el, amely két vagy több községet érdekel, az esetben a járási birtokrendező és termelést biztosító bizottság elé kerül az ügy, amely a munkások, katonák és földmíves szegények járási tanácsa által választott 3 földmíves proletárból és a mellé tanácsadóul kinevezett birtokrendező biztosból áll.

Ennek a bizottságnak a maga területén és az illetékessége alá utalt ügyekben ugyanaz a hatásköre van, mint a községi bizottságoknak a maguk területén. Ugyanez áll a pénz utalványozására nézve is.

Ha a járási bizottság határozatát valamely fél sérelmesnek találná avagy két vagy több járást érdeklő ügy elbírálásáról volna szó, akkor az ügy a megyei birtokrendező és termelést biztosító bizottság elé kerül.

Kikből áll a megyei bizottság?

A megyei bizottság a munkások, katonák és földmíves szegények megyei tanácsa által választott 3 földmíves proletárból és a földmívelési népbiztosság által kinevezett megyei gazdasági főmegbízottából áll... *A főmegbízott feladataival foglalkozik.*

Hol székelnek a bizottságok?

Hajdúmegyében három járási bizottság van, éspedig Hajdúböszörményben, Hajdúszoboszlón és Debrecenben (Központi). Községi (városi) birtokrendező bizottság van Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúdorog, Téglás, Felső- és Alsójózsa, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló,

Püspökladány, Nádudvar, Kaba, Tetétlen, Földes, Hajdúszovát, Balmazújváros, Mikepércs, Hajdúsámson, Tiszacsege, Egyek városok, illetve községekben.

Debrecen város területe az állategészségügyi körzeteknek megfelelő kilenc körzetbe van osztva, minden körzetben működik 1—1 háromtagú bizottság, 1—1 gazdasági biztossal. Ezen a 9 körzeten kívül létesült még mint külön körzet a hortobágyi halastó.

Debrecen város 9 körzete és a halastó gazdaságának felügyeletére létesült Debrecen város járási bizottsága egy gazdasági megbizottal.

A hajdúmegyei, valamint a Debrecen város járási s központi járási birtokrendező bizottságok Debrecenben a megyeházán működnek.

A járási, községi és debreceni körzeti bizottságok székhelye a községekben, illetve körzetekben van.

Népakarat, 1919. április 12. A birtokrendezés és termelés biztosításának szervezete.

247.

A DEBRECEN VÁROS HATÁRÁBAN MŰKÖDŐ BIRTOKRENDEZŐ ÉS TERMELÉST BIZTOSÍTÓ BIZOTTSÁGI TAGOK NÉVSORA

Szabó Gábor járási, Fülöp János járási, Petrusz Imre járási bizottsági tag.

Bökönyi István I. körzeti, Rácz Sándor, Nagy József bizottsági tag. Dobi János II. körzeti, Tőke István, Bordás Mihály bizottsági tag. Papp Károly III. körzeti, Csordás Ferenc, Kovács Ferenc bizottsági tag.

Lakatos Sándor IV. körzeti, Illyés András, Horváth József bizottsági tag.

Tóth István V. körzeti, Varga Sándor, Kiss István bizottsági tag. Tóbiás Gábor VI. körzeti, Dobi Sándor, Kiss Ferenc bizottsági tag. Bancsi János VII. körzeti, Gellén Sándor, Balogh Sándor bizottsági tag.

Kerek Károly VIII. körzeti, Hornyák János, Dobi Lajos bizottsági tag.

Fodor Sándor IX. körzeti, V. Szabó Sándor, Balogh István bizottsági tag.

Városi Direktórium Debrecen.

A város határában működő birtokrendező és termelést biztosító bizottsági tagok névsorát beterjesztem és igazolom, hogy nevezettek működésük megkezdése óta állandóan szolgálatot teljesítenek és tevékenységükre a jövőben is állandóan szükség van.

Nevezettek más munkát nem vállalhatnak, mert hivatalos működésük egész idejüket igénybe veszi.

Debrecen, 1919. április 18. Stern Miksa városi gazdasági biztos Pecsét: Debrecen városjárási birtokrendező és termelést biztosító bizottsága. Debrecen.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Pénzügyi osztály iratai. *Eredeti.*

248.

A HAJDÚMEGYEI DIREKTÓRIUM ÁLLÁSFOGLALÁSA A VOLT BIRTOKOSOK ALKALMAZÁSA ÜGYÉBEN

Hajdúmegyei Direktórium. Földművelésügyi népbiztosságnak, Budapest.

A hajdúmegyei direktórium a birtokrendező gazdabiztosok elhelyezésének eddig követett gyakorlatát úgy politikai érdekből, mint a termelőszövetkezetek propagálásának gyakorlati szempontjából helytelennek tartja.

A gyakorlat az, hogy a nagy és középbirtokok tulajdonosai és haszonbérlői gazdaságukban maradhatnak, mint kezelők illetve intézők, vagy abba a körzetbe osztathatnak be birtokrendező biztosként, ahol legutóbb gazdálkodtak.

Hogy ezek az urak nem a leglelkesebb hívei a földbirtok communizálásának, behatóbb indokolásra nem szorul.

Közvetlen tapasztalataink és a Búza-féle törvény végrehajtásában résztvett birtokrendező biztosok információi alapján kérjük az elhelyezések odamódosítását, hogy ezek a gazdák, sőt a gazdaság gazdatisztjei is más vármegyébe küldessenek.

Ezek az urak a magyar parasztot siralmas ábrázatukkal, keserves álpanaszaikkal meglágyítják, helyben meghagyásukat kirimánkodják és ezzel azt érjük el, hogy a konzervatív földműves proletár testi szemeivel változást nem látván, titkos vágyaiban a magántulajdon iránt megmarad, sőt esetleg istápolót is talál.

Idegen környezetben, idegen szemek felügyelete alatt ezek a gazdasági biztosok nagyon jó szolgálatot tehetnek, de a fészkükben meghagyva a reakciót fogják szítani.

Előterjesztésünk értelmében kérünk intézkedést.

Debreceni Ref. Kollégium Nagykönyvtára. R. 1654. szám 26. *Dátum nélkül, valószínűleg ápr. 14-én kelt. Aláírás nélküli gépirásos szöveg.*

249.

INTÉZKEDÉSEK A TAVASZI MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁK ÜGYÉBEN

Földmívelési népbiztos 78092 sz. rendelet értelmében falragaszokkal és élőszóval körletében, majorságban és pusztán tegye azonnal közhírré, hogyha múlasztásból vagy hanyagságból kifolyólag a földművelés kellő időben nem foganatosíttatott, azelőtti birtokos forradalmi törvényszék elé állíttatik; amennyiben a munkamulasztáshoz rosszindulat és rosszhiszeműség társul adatik, földbirtokos forradalmi törvényszék elé állíttatik, és halállal büntetendő és családja összes vagyona elkobzandó; kötelező kötelesség elmulasztása ellenforradalmi cselekményként bírálandó el.

DÁL. Hajdúnánás vár. polgárm. 1692/1919. *Eredeti távirat április 15-én a megyei direktóriumtól Hajdúnánás város munkástanácsához.*

250.

HÁZHELYKIOSZTÁS ÜGYE HAJDÚNÁNÁSON

Hajdúnánáson a háztelkek fölosztására nézve sürgős ok ma meg nem forog fenn, a hadirokkantaknak igen kellene, de nekik sem pénzük, sem anyagjuk nincs, hanem van itt tízezer holdnyi szántóföldnek való, de víz alatti terület; ezt tüzetesen megnéztem és jelentem elvtárs úrnak.

DÁL. Hajdúnánás vár. polgárm. 1692/1919. *Eredeti jelentés Pataki István gazdasági biztostól a debreceni főmegbízotthoz. A jelentéshez tartozó iratok között található a „Hajdúmegyei gazdasági főmegbízott" részére előterjesztett az a jelentés, amely felsorolja, hogy birtokrendező és termelést biztosító bizottság tagjaiul Csuja Miklóst, Széles Miklóst, Nyakas Lászlót választotta meg a munkástanács. Ugyanakkor a járási termelést ellenőrző tanácsba Ökrös Sándor, Baán Géza, Széles István elvtársakat küldötte ki. A megyei főmegbízott Papp István volt, míg a Hajdúböszörményben állomásozó járási megbízott Ditrich Tibor.*

A DEBRECENI ERDŐHIVATAL ESEMÉNYEI A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

A kommunisztikus törekvések már az 1918. évi októberi őszirózsás forradalom után megnyilvánultak s széltében-hosszában, unos-untalan visszhangzott a szakszervezeti kolomposok izgatása, mely a frontokról hazatérő katonaság jelentékeny részét már szaturálta s az itthon levő munkások soraiban is csakhamar erős hódítást tett. Az izgatás elsősorban a nép hazafias érzelmeinek elnyomására, a haza fogalmának elferdítésére irányult.

„Nincs országhatár, nincs ellenség, minden népfajjal jó viszonyban, barátságban élünk, csak az urak a nép ellenségei", — ez volt a jelszó. A szakszervezeti kolomposok izgatásának közvetlen hatásaképpen az erdei munkások indokolatlanul magas munkabéreket és igen lényeges munkaidő leszállítást követeltek. Ezen követelések ellenszereképpen Bereg megyéből hozatott az erdőhivatal fatermelő munkásokat.

A jelentkező tűzifahiány újabb izgató anyagul szolgált a kolomposoknak s követelték, hogy a nép ingyen, s kedvezményes árban 2000 öl tűzifához jusson, különben sem a személy, sem vagyonbiztonságáért nem felelnek. A fafuvarozásnál szintén olyan túlzott bérkövetelésseI léptek fel, hogy az erdőgazdaság részére igaerőt kellett szaporítani.

Savóskúton pedig 7 km hosszú lóvasutat kellett 1918/19 telén megépíteni, hogy az ott termelt tűzifa beszállítható legyen. Ezt a lóvasutat az erdőhivatal a sámsoni képviselőtestület hozzájárulásával a sámsoni széles dűlőúton kívánta építeni, mert ezirányban a pálya hossza csak 5 km, költsége pedig 35 000 kor lett volna.

Azonban a frontról visszatért katonák izgatására a sámsoni lakosság az építést megakadályozta, a munkásokat elkergették, úgy, hogy a vasutat át kellett tervezni Dombostanya felé, ahol a vonal 2 km-rel hosszabb és a hullámos terepen az építés több, mint 60 000 kor-ba került.

A szegény nép tüzifa ellátása érdekében a város törvényhatósági bizottsága az 1918/19. év telére a hátalást és tuskózást ingyen engedélyezte s az Epreskertből 100 öl botfát ingyen, 195 ölet pedigkedvezményes áron, felaprítva, kiadni rendelt, ami lényegesen jótékony hatással volt a kedélyek lecsillapítására.

Tél folyamán a kitavaszodásig az erdőrongálás és erdőpusztítás volt nagymérvű a harctérről bolsevista eszmékkel hazajött és itthon felizgatott tömegek részéről. Csapatosan lepték meg a legközelebb fekvő erdőrészeket, főleg a parkerdő keleti felét, s a védelemre koncentrált erdőőri személyzetet annyira életveszélyesen fenyegették, hogy vérontás elkerülése végett ez az erélyes fellépéstől kénytelen volt tartózkodni.

Ekkor a katonai karhatalomhoz fordultunk segítségért és a kirendelt erős őrjáratok segítségével pár hét alatt a pusztítást sikerült elfojtani.

Tavasz beálltával, midőn a szántás-vetés-erdősítés ideje elkövetkezett és a földosztás eszméje került szőnyegre, a szakszervezet bizalmi emberei elsősorban a Futtatóban az erdőtiszti illetményeket vették communizálás alá és azokat osztották fel... A bizalmi férfiak további munkája volt az, hogy felkeresték a munkás erdőtelepítő vákáncsosokat és egyetemlegesen figyelmeztették őket, hogy csemeteültetést csak azzal a feltétellel végezhetnek, ha a város a terület használatát teljesen díjtalanul, részelés nélkül engedi a rajta levő tuskókkal együtt és minden 1000 □-öl (kis magyar hold) terület beültetéséért 100 kor-t, a későbbi gondozásért pedig évenként 150 kor-t fizet.

Ennek a feltételnek a kierőszakolását elsősorban az apafáji vákáncsosok kísérelték meg többszöri deputációval és írásban a kommunista vezetők útján; később a paci és halápi vákáncsosok léptek fel hasonló igényekkel. Elvi álláspontunk ezzel szemben az volt, hogy aki a régi feltételek mellett (díjtalan ültetés és gondozás) dolgozni kíván, a legnagyobb jóakarattal támogatjuk, hogy mint nehéz munkás lisztpótlékot kapjon, a be nem ültetett területen munka közben tehenét őrizet vagy kipányvázás mellett legeltethesse és a tuskót felhasználhassa, aki azonban ily módon dolgozni nem kíván, azt nem kényszerítjük vákáncsos munkára és visszaadhatja az átvett területet.

Az Apafáján néhány munkás megkezdette a díjtalan ültetést és makkvetést, de a többség terrorizálta és eltiltotta a munkától.

Az idő előrehaladtával azonban a többségben a józan ész került felül és a renitens kisebbség velük szemben tehetetlenné vált, úgy hogy április elején már nem maradt renitens, csupán azok léptek vissza a földosztás reményében, akik a nagyerdei régi tarvágások megművelését vállalták volt és még munkát nem végeztek. A halápiak a renitenciával hamar felhagytak, mihelyt elvi álláspontunk szilárdságáról meggyőződtek, mert a vákáncsos műveléstől existenciájuk függött.

Általában azt tapasztaltuk, hogy a vákáncsosoknál a humánus elbánásnak a jóakaratú, higgadt és tárgyilagos felvilágosításnak, ha nem is egyszerre, de lassan és fokozatosan biztos sikere volt s hogy a dologkerülő, megbízhatatlan erkölcsű egyének voltak elsők az izgatásban sterorizálásban s kitartók a renitenciában... *Befejezésül az erdőhivatal gazdasági problémáival és a román megszállással foglalkozik.*

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. XV. *Eredeti. A debreceni m. kir. állami erdőhivatal igazgatójának jelentése, 1921. április 29-én.*

1. §. A Forradalmi Kormányzótanács elhatározza a pénzintézetek szocializálását...

2. §. A tanácsköztársasági vezetés és ellenőrzés alá helyezett pénzintézeteket a pénzügyi népbiztos által kinevezett ellenőrző megbízottak vezetik, a pénzügyi népbiztos utasításainak megfelelően...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XII. sz. rendeletéből 1919. március 26-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár 1. füzet. 1919 Bpest.)

252.

A DIREKTÓRIUM SZABÁLYOZZA A BANKOK PÉNZFORGALMÁT

Vonatkozással a kormányzótanács pénzügyi népbiztosának rendeletére, mely a bankbetétek, folyószámlák forgalmát szabályozza, értesítjük a város közönségét, hogy a legnagyobb megszorításokat kell alkalmaznunk, mert csak így tudjuk az üzemek folytatásához szükséges összegeket, valamint a tisztviselői fizetéseket biztosítani. Már a holnapi nap folyamán olyan intézkedéseket léptetünk életbe, melyek segítségével reméljük a bankok pénztárait kellő mennyiségű bankjeggyel elláthatni, hogy azután a kormányzótanács pénzügyi népbiztosának rendelete szerinti korlátok között elégíthessünk ki minden jogos igényt.

Ezúton is figyelmeztetjük a város közönségét, hogy ne tartsa odahaza készpénzkészletét, mert a legkíméletlenebbül fogunk eljárni a bankjegyrejtegetőkkel szemben.

Városi népbizottság: Hajdú János, Török Gábor, Vági István.

Népakarat, 1919. március 27. Debrecen az átalakulás napjaiban.

253.

A PÉNZINTÉZETI KÖZPONT RENDELETE A DEBRECENI DIREKTÓRIUMHOZ A PÉNZINTÉZETEK ELLENŐRZÉSE TÁRGYÁBAN

Haladéktalanul közöljék velünk táviratilag körzetükbe tartozó, Tanácsköztársaság ellenőrzése alá rendelt összes pénzintézetek pontos címét, valamint ellenőrző megbizottak neveit: újabb pénzintézeti szocializálásokról lehetőleg pontos távirati jelentést kérünk, pénzforgalom zavartalan lebonyolítása érdekében.

Népakarat, 1919 március 27. Debrecen az átalakulás napjaiban.

254.

A DEBRECENI DIREKTÓRIUM JELENTÉSEI A PÉNZINTÉZETI KÖZPONTNAK A SZOCIALIZÁLT PÉNZINTÉZETEKRŐL

Jelentés a debreceni pénzintézetekről.

Takarék és Hitelintézet, Molnár Sándor. Ipar és Kereskedelmi Bank, Kardos Lipót. Népszövetségi Hitelszövetkezet, Somllyai József. Debreceni Első Takarékpénztár, Trux Miklós. Kölcsönös Segélyző Egylet, Ackermann Pál. Általános Forgalmi Bank, Lang Vilmos. Közgazdasági Bank és Váltó üzlet, Fischer Jakab. Belvárosi Takarékpénztár, Ulrich Jenő. Bankegyesület, Burger Lajos. Gazdák Bankja, Vajda Lajos. Leszámitoló Bank, Molnár Ferenc. Debreceni Bank, Molnár Ferenc. Debreceni Hitelbank, Mezei Miklós. Alföldi Takarékpénztár, Berzőffi Vince. Gazdasági Takarékpénztár, Petrányi Béla. Magyar Ált. Hitelbank bankosztály, Karcag Endre; Gabona osztály Gyémánt Ferenc. Református egyház és kollégium pénztárai Farkas László.

Megyei intézetek és biztosok címeit holnap közöljük. Meghatalmazások jóváhagyását Vági Gábor és Kardos Lipót politikai megbizottak részére sürgönyileg kérjük.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXII. Városi Direktórium Pénzügyi oszt. *Eredeti távirati fogalmazvány április 7-éről.*

Április 7-én a Hajdú megyei Direktórium arról értesitette Vági Gábor pénzügyi megbizottat, hogy „a Földmüvelésügyi Népbiztosság 2. FM. sz. rendelete 2. §. 2. bek. értelmében felmerülő pénzügyi müveletek lebonyolításával a Magyar Ált. Hitelbank debreceni fiókját" *bizták meg. (Lásd ugyanott.)*

* * *

Jelentés a megyei pénzintézetekről április 14-én.

Pénzügyi népbiztos vidéki pénzintézetek direktóriuma, Budapest. Ellenőrzés alávett intézetek: Hajdúböszörmény városi Takarékpénztár, Hajdúböszörményi Részvénytársulati Takarékpénztár, Hajdúböszörményi Hitelbank és Takarékpénztár, Közgazdasági Bank, Gazdasági és Kereskedelmi Bank, megbízott Fenyvesi Sándor és ifj. Lada János.

Tiszacsege. Tiszapolgári Takarékpénztár tiszacsegei fiókja, Tiszacsegei Kölcsönös Segélyző Egylet, ellenőr Balázs János és Reményik Sándor.

Hajdúnánáson. Hajdúnánási Takarékpénztár Rt., Hajdúnánási Gazdasági Bank Rt., Hajdúnánási Hitelszövetkezet, Hajdúnánási Kölcsönös Segélyző Egylet. Ellenőrök Hadas Sándor, Horváth Miklós, Csiha Lajos.

Hajdúhadház: Gazdasági Bank Rt. Részvénytakarékpénztár. Ellenőrök Szabó Imre és Bakó Sándor.

Egyek. Tiszapolgári Takarékpénztár egyeki fiókja, Országos Központi Hitelszövetkezet fiókja. Ellenőrök Tóth Mihály, Thoma József.

Balmazújváros. Balmazújvárosi Takarékpénztár. Ellenőr Waldmann Dezső. Önsegélyző Szövetkezet. Ellenőr Molnár Mihály.

Hajdúnádudvar. Náduvari Takarékpénztár Rt, OKH fiókja, Nádudvari Segélyző Egylet. Ellenőr Kurucz József. *(mindegyiknél — szerk.)*

Kaba. Kabai Takarékpénztár, Hajdúmegyei Takarékpénztár kabai fiókja, OKH fiókja. Ellenőr Feleki Árpád.

Hajdúsámson. Hsámsoni Takarékpénztár Rt., ellenőrzi a községi direktórium Lisztes Imre, D. Varga Imre, Tóth Lajos.

Hajdúszovát. Hajdúmegyei Takarékpénztár fiókja, Hszováti Hitelszövetkezet, Ellenőrök Váradi Kálmán és Szabó Károly.

Földes. Községi Közbirtokossági Takarékpénztár, Földesi Gazdaság Takarékpénztár. Ellenőr Bakó Zoltán.

Vági Gábor politikai megbízott.

Ugyanott. Másolat.

* * *

Jelentés a megyei pénzintézetekről április 15-én.

Megyei pénzintézetek közül újabban ellenőrzés alá kerültek: Vámospércs. Vámospércsi Kölcsönsegélyző, ellenőr Baik János. Hajdúszoboszló. Hajdúmegyei Takarékpénztár. Ellenőr Gyarmati Antal. Hajdúszoboszlói Takarékpénztár. Ellenőr Erdős Lajos. Gazdasági Bank. Ellenőr Szeremlei Zsigmond.

Püspökladány. Püspökladányi Takarékpénztár. Ellenőr Gönczi Pál.

Püspökladányi Hitelintézet. Ellenőr Papp György. Hajdúmegyei Takarékpénztár fiókja. Ellenőr Kovács Imre.

Hajdúdorog. Hajdúdorogi Részvény Takarékpénztár. Ellenőr Frenkel Andor. Hajdúdorogi Hitelbank. Ellenőr Gombos István. Hajdúdorogi Hitelszövetkezet. Ellenőr Czipa András.

Vági Gábor pénzügyi politikai megbízott.

Ugyanott. Másolat.

255.

„PÉNZÜGYI POLITIKAI MEGBÍZOTTAK KINEVEZÉSE"

A pénzügyi népbiztosság megbízta Vági Gábort, Karcag Gyula és Kardos Lipót[2] elvtársakat Hajdú megye és Debrecen város összes pénzintézetei ügyeinek vezetésével.

Nevezettek a vármegye területére valamennyi pénzintézethez kiküldötteket rendelnek ki.

Népakarat, 1919. április 13. *Fenti címen.*

256.

A PÉNZÜGYI GAZDÁLKODÁS POLITIKAI ÉS SZAKMAI IRÁNYÍTÁSA. LENGYEL GYULA NÉPBIZTOS BANKKORMÁNYZÓ NYILATKOZATA

Bevezetőben Békési Imre megjegyezte, hogy Lengyel Gyula azelőtt kereskedelmi iskolai tanár volt, majd rátért a nyilatkozat ismertetésére.

...Az Osztrák—Magyar Bank budapesti főintézetét és az összes magyar, meg nem szállott területen levő fiókjait átvettem a Magyar Tanácsköztársaság tulajdonába anélkül, hogy ezzel az anyagi elszámolások kérdését elintézettnek tekintenők, mint ahogyan általában az az álláspontunk, hogy semmiféle külföldi vonatkozású dolgot nem szándékozunk egyoldalúan megállapítani... *Elmondja, hogy az osztrák—magyar bank legfőbb intézőit állásuktól felmentette és a közvetlen érintkezést Béccsel megszüntette. Majd folytatja:*

[2] A nevezettek együttesen a köztudatban „Pénzügyi direktórium" néven szerepeltek.

Eddig ugyanis az összes bankfiókok közvetlenül Béccsel érintkeztek, úgy, hogy a budapesti fiókintézet a fiókok ügyiről semmit se tudott, sőt maga a főintézet se tudott a saját ügyiről, mert semmiféle önnállósága se volt, dacára annak, hogy a főintézet címet és jelleget viselte... *Ismerteti a főintézet munkáját, majd:*

A bank átvételekor az intézet működését egész szűk körre szorítottam. Beszüntettem a váltóleszámítolást, a lombard és jelzálog kölcsönök folyósítását és felfüggesztettem a hadikölcsön pénztár működését. Jelenleg az Osztrák—Magyar Bank alimentálja fiókjai útján a giróforgalom kiterjesztésével lényegesen megszorított pénzforgalmat és sikerült is megakadályoznia, hogy pénzeszközök hiányából zavarok támadjanak... *A zavart ugyanis könnyen el lehet érni, írja.* Mindazokat az összegeket, melyeket a vidéki munkás, katonatanácsok és direktóriumok a hadseregszervezés, a közellátás és termelés folytonossága szempontjából igényelnek, az Osztrák—Magyar Bank illetékes fiókjai az adóhivatalok, tehát az állampénztár számlájára utalják ki, úgy, hogy a budapesti főintézet pénzt csak a fiókoknak küld. Örömmel állapítom meg, hogy a vidéki tanácsok az eddigi tapasztalatok adatai szerint komolyan és gondosan mérlegelik a szükségleteket és ezen a téren is tanúságot tesznek a munkásság nagyfokú érettségéről... *A továbbiakban elmondta azt, hogy bankjeggyel hosszú időre el vagyunk látva. Majd folytatja:*

Váltópénzben hiány mutatkozik, mert a bankjegylebélyegzéstől való félelmükben sokan a vas és nikkeldarabokat rejtik el. Vannak falvak, ahol csak ilyen váltópénzért lehet vásárolni... *Ismerteti a csekk- és készpénzforgalmat. Majd:*

Az Osztrák—Magyar Bank hatáskörét azért terjesztettük ki a pénzintézeti központra, mert szükség van az összes szocializált üzemek egységes pénzügyi ellenőrzésére és revíziójának megszervezésére. A Pénzintézeti Központban egy igen nagyszabású revizori osztály létesült, amely az egész termelési és elosztási folyamatot pénzügyi szempontból ellenőrzi és amely szervezetnek módjában lesz a nem produktív üzemeket a termelésből kikapcsolni s a produktív üzemek fokozott kihasználását biztosítani. A Pénzintézeti Központnak tehát ebből a szempontból a kollektív gazdasági rendszer egészében egészen rendkívüli jelentőség jut. Ez lesz a statisztikai hivatal, amelyet a kommunista gazdasági rend egyik fő szervének szoktak tekinteni. Végül a devizaközpontra vonatkozólag a kormányzó a következőket mondotta:

Jelenleg a devizaforgalom teljesen szünetel, miután a külföldi államokhoz való viszonyunk még nincs tisztázva és a külföldi bankintézetekkel még nincs kapcsolatunk. Az alacsony deviza árfolyamok egyfelől ezt a helyzetet dokumentálják, másfelől pedig főleg a kényszer beszolgáltatás alapjául szolgál.

DÁL. Hajdúnánás vár. polgárm. 1855/1919: *Gépelt másolat. Lengyel Gyula népbiztosnak Békéssi Imre előtt tett nyilatkozata 1919. április 16 táján.*

Békéssi a nyilatkozat alkalmával megjegyezte, hogy Lengyel Gyula kinevezésénél „nem arról volt szó, hogy valaki a bécsi anyaintézettel kellemessé tegye a viszonyt, hanem arról, hogy a legnagyobb gyorsasággal és energiával keresztül vigye a Magyar Tanácsköztársaság önálló bankjának a felállítását és az osztrák függőségtől való megszabadítását. A valóságban az a helyzet, hogy az önálló magyar bank, amelyről annyi hiábavaló szófecsérlés folyt az ún. magyar parlamentben, már meg is van, mert az Osztrák—Magyar Bank budapesti főintézetének ilyen jellege a proletárforradalom kitörésével teljesen megszűnt és csupán keretét adja az új, teljesen önálló magyar jegybanknak". *(Lásd ugyanott.)*

257.

A PÁNCÉLSZEKRÉNYEKBEN ŐRZÖTT ÉRTÉKEK LELTÁROZÁSA

16 521/III. 1919. sz.

A Magyar Tanácsköztársaság XIII. sz. rendeletével elrendelte, hogy a pénzintézetek páncélrekeszeiben őrzött értékek leltároztassanak.

A pénzügyi népbiztos március 28-án kelt távirati rendelettel intézkedett, hogy a páncélszekrények felnyitása és az értékek leltározása körüli eljáráshoz pénzügyi közegek küldessenek ki, akik tartoznak az eljárás befejezése után a rekeszkulcsokat át is venni.

A debreceni pénzügyigazgatóság 13 946/I. 1919. sz. rendeletével két tisztviselőt küldött ki, hogy a páncélrekeszek felnyitását, az értékek leltározását végző bizottságban résztvegyenek és a kulcsokat átvegyék.

Ezen leltározások Debrecen város területén részben megtörténtek. Folyó évi április 19-én több páncélrekesz tartalma elvitetett anélkül, hogy ezen eljárásról jegyzőkönyv vétetett volna fel.

DÁL. Debrecen vár. főisp. ált. közig. 1919. V. Csomósz. 9. *Eredeti. A pénzügyigazgató jelentése 1919. május 2-án a főispánhoz.*

A DEBRECENI PÁNCÉLSZEKRÉNYEK TARTALMÁNAK IGÉNYBEVÉTELE AZ ÁLLAM JAVÁRA

Máthé Sándor állampénztári tanácsos vallomásában előadta:

...A megbízást a pénzügyigazgatótól kaptam írásbelileg s minthogy a safe-k leltározására már a Károlyi kormány hosszabb rendeletet és utasítást adott ki, ennek szellemében teljesítettem is... *Elmondja, hogy igyekezett szabotálni a leltározást.*

Egy délután, nagyszombat délutánján, hivatal után otthon a díványon heverésztem, midőn dr. Székely Emil felébresztett és közölte velem, hogy a direktórium rendelete folytán, melyet ő telefonon kapott, a leltározást a lehető leggyorsabban be kell fejezni. Erre én azt feleltem, hogy a direktórium parancsát közöljük felettes hatóságainkkal és ha olyan nagyon égető a leltározás mielőbbi befejezése, akkor felettes hatóságunk intézkedjen és esetleg küldjön ki e célra több tisztviselőt. Ezen szempontból el is jártunk; én jelentést tettem Nagy József miniszteri tanácsos úrnak még aznap, dr. Székely pedig jelentést tett Boróczy számvevőségi főnök úrnak és elhatároztatott, hogy kényszer folytán a leltározás gyorsabb eszközlésére másnap több tisztviselő küldetik ki. Ezzel az ügyet befejezettnek véltem, miután aznap este 8 óra tájban megjelent lakásomon egy vörös katona felfegyverezve és Kosztolányi hivatalszolga és azt mondotta, hogy rögtön jöjjek a számvevőségi főnök úrhoz. Én megjelentem a számvevőségi főnök úrnál, aki azt mondotta, hogy a direktórium parancsából azonnal menjek oda.

Én kérdést intéztem, hogy mi lesz ennek az éjjeli munkának a célja, mire a főnök úr azt mondta, hogy ő azt nem tudja. Ilyen körülmények között gyanúsnak találván az éjjeli munka célját, húztam az időt és úgy ½10 óra tájban jelentem meg a direktóriumnál, ahol reám támadtak a késedelem miatt, mire én azt feleltem, hogy nem jól érzem magam, azért késtem. Kérdeztem odarendelésem célját, mire ridegen elutasítottak, hogy menjek egy bizottsággal a kereskedelmi és iparbankhoz és ott majd megtudom.

Elmentem a bizottsággal a kereskedelmi és iparbankhoz, hol Karcagi népbiztos parancsára Neugebauer igazgató kinyittatta a Lefkovits ékszerész safe-jét, mire én a leltározást meg akartam kezdeni. Ekkor rámkiáltott Karcagi népbiztos, hogy itt nem leltározásról van szó, hanem csomagoljuk össze az ékszereket. Erre én kijelentettem, hogy arra megbízatásom nincs, a felelősséget nem vállalom s a szolgálatot megtagadtam. A safeteremből eltávoztam s a bank nagytermén keresztül el akartam távozni, figyelmeztettek azonban, hogy felfegy-

verzett vörös katonák állnak a bank előtt, mire ottmaradtam a nagyteremben s a tisztviselőkkel beszélgettem s ezalatt a safe-teremben a bizottság elvégezvén munkáját, kijött, hogy eltávozzon. A bizottságban levő dr. Székely rámszólt, hogy hát én nem megyek-e? Mire én feleltem: nem, rosszul érzem magam. Másnap reggel az egész ügyről írásbeli jelentést tettem felettes hatóságomnak...

Elmondja, hogy ezután semmi szerepet nem vállalt.

DÁL. Debreceni pénzügyig. 1919. Pag. 34. *Eredeti jegyelmi jegyzőkönyv kézírással.*

A jegyzőkönyvet a pénzügyigazgatósági alkalmazottak ellen indított vizsgálat során vették föl 1919. december 1-én. A pénzkészletek elszállítását az ellenséges megszállás elől kormányzótanácsi rendelet írta elő. A direktóriumnak ez kötelessége volt.

259.

PÉNZKIFIZETÉSEK RENDJE DEBRECENBEN

1919. ápr. 20-án délután 3 óra körül alulírott Fischer Jakab a pénzintézeti tisztviselők országos egyesülete helyi körzete helyiségében tartózkodott és ott megjelent dr. Szántó Dezső ügyvéd, aki a városi direktórium megbízásából nevezettet felhívta, hogy haladéktalanul jelenjen meg a direktórium előtt. Fischer Jakab ezen felszólításnak eleget téve, megjelent a városi direktórium helyiségében, ahol a jelenlevő direktóriumi tagok egyike (valószínűleg Török Gábor) szigorú hangon utasította, hogy a legsúlyosabb felelősség terhe alatt intézkedjék a neki ugyanekkor átadott háromrendbeli, összesen 620 000 kor. összegű nyugtának a helybeli pénzintézetek által leendő azonnali kifizetése iránt.

Erre Fischer Jakab felkereste Berzőffy Vincét, az Alföldi Takarékpénztár cégvezetőjét és vele együtt Frigyesi Jenő igazgatót és felmutatta nekik a jelenleg is birtokában levő, szóról-szóra ide lemásolt meghagyást:

Valamennyi debreceni pénzintézet. Debrecen.

További intézkedésig csak a városi direktórium által ellenjegyzett kiutalások folyósíthatók. A városi direktórium által kiállított utalványok haladéktalanul beváltandók. Debrecen, 1919. április 19-én. Magyar Tanácsköztársaság városi direktóriuma, Debrecen, pecsétje. Török Gábor s. k. Alföldi Takarékpénztár, Berzőffy s. k. Általános Forgalmi Bank, Vajda s. k. Debreceni Ipari és Kereskedelmi Bank, Barta s. k. Magyar Általános Hitelbank Fiókja, Gáll. s. k. Debreceni

Önsegélyző Egylet, Ackermann s. k. Közgazdasági Bank, Szarukán. s. k. Takarék és Hitelintézet, Harsányi s. k. Bankegyesület, Berger s. k.

Ezen meghagyásból kifolyólag a Frigyesi Jenő által bemutatott és jelenleg az Alföldi Takarékpénztár birtokában levő nyugták ellenében kifizettetett:

Kor. 120 000 a magyar volt 29. honvéd gyalogezred dem. zászlóalj gazdasági hivatal vezetőjének, Koltai Árpád kezeihez;

Kor. 100 000 a katonai vasúti élelmezőállomás kézipénztára részére dr. Antal Géza kezeihez... *Fischer közölte, hogy a katonaság zsoldjának kifizetése nem tűrhet halasztást.*

Az Alföldi Takarékpénztár — miután a Magyar Ált. Hitelbank debreceni fiókja a még szükséges 400 000 kor teljes összegével nem rendelkezett — hajlandónak nyilatkozott a II. budapesti nemzetközi vörös ezred zsoldfizetésének céljára a városi direktórium által a városi pénztárból az ápr. 21-től május 1-ig járó zsoldilletékekre kiutalt 400 000 kor kifizetéséhez 180 000 kor-val hozzájárulni.

Ugyancsak a nemzetközi vörös ezred zsoldilletékére szóló 400 000 kor kiegészítésére a Magyar Ált. Hitelbank debreceni fiókja 150 000 kor., az Ált. Forgalmi Bank 70 000 kor-t voltak kénytelenek rendelkezésre bocsájtani... *Majd arról beszél, hogy az összeget a nemzetközi vörös ezred gazdasági hivatalának Lefkovits párttitkár jelenlétében átadták.*

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXII. *Eredeti. Jegyzőkönyv a debreceni pénzintézetek által a debreceni direktórium és a nemzetközi vörös ezredek részére kiutalt összegek körülményeiről 1919. május 2-én.*

260.

MUNKÁSOK ÉS TISZTVISELŐK ILLETMÉNYEINEK KIUTALÁSA

Handler Gyula úr ápr. 23-án több lepecsételt ládát adott át a helybeli állampénztárnak azzal a kijelentéssel, hogy azokban 24 mil. kor papírpénz van, később visszajön s rendelkezni fog róla.

Mielőtt Handler úr visszajött volna, megjelent az állampénztárban az Osztrák—Magyar Bank helybeli fiókjának főnöke, Wilhelms Emil úr, felmutatott egy levelet, amely szerint a kérdésben forgó 24 mil. kor. az Osztrák—Magyar Bank helyi fiókjának küldetett, az oda lett volna kézbesítendő, Handler úr helytelenül járt el, amikor ezt rendeltetésétől elvonta s habár ideiglenesen is, az állampénztárba helyeztette el. Wilhelms úr azt is kijelentette, hogy miután ez az összeg a közalkalmazottak és munkások fizetésére küldetett, ebből az állami alkalmazottak ily

címen járó illetményeire a szükséges összeget, mintegy 4½ mil-t az állampénztárnak rendelkezésére bocsájt, a többi felett ő disponál s evégből a pénzt az Osztrák—Magyar Bank helyi fiókjába átviteti, ami meg is történt. Tehát az állampénztárból való kiutalásról szó sem volt, mert oda be sem utaltatott, ott hivatalosan nem is kezeltetett.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXII. *Eredeti jegyzőkönyv 1919. május 1-én. Nagy József állampénztári tisztviselő vallomása a direktórium által igényelt összegek fedezete tárgyában.*

261.

PÉNZÜGYIGAZGATÁSI TISZTVISELŐK IGAZOLTATÁSI ÜGYE A FEHÉRTERROR IDEJÉN

A debreceni pénzügyigazgatóság kebelében alakított igazoló bizottság az alább megnevezett pénzügyi tisztviselőket a tanácsköztársaság ideje alatt tanusított politikai magatartásuk miatt, éspedig:

I. Komlóssy Gyula állampénztári tanácsost tisztviselőtársainak kisebbfajta terrorizálása, a pénzügyigazgató úrhoz intézett jelentés aláírása, kihívó magatartása és a pénzügyigazgatóság főnökéről tett tiszteletlen nyilatkozata miatt;

II. Koncz Aurél pénzügyi főszámtanácsost, mert tagja volt a munkástanácsnak és állástfoglalt a tisztviselőknek a vörös hadseregbe való belépése mellett;

III. Vári Mihály állampénztári kezelőt, mert fegyveresen résztvett a kommunisták társaságában a vámospércsi fronton és a kommunisták eltávozása után fegyvert rejtegetett;

IV. Marcali István állampénztári tanácsost tisztviselőtársainak feljelentése;

V. dr. Székely Emil pénzügyi számtanácsost tisztviselőtársainak feljelentése, a safe-k kirablása körüli segédkezés, mindenáron való érvényesülési törekvés miatt;

VI. Feldner Áron állampénztári főtisztet tisztviselőtársainak terrorizálása, a pénzügyigazgató úrral szemben több ízben tanúsított kihívó magatartása miatt;

VII. Kóródy István pénzügyi tanácsost tisztviselőtársainak terrorizálása, a kommunistákkal való gyakori érintkezés, a Szociáldemokrata Pártba idő előtt Budapesten egyénileg történt belépése, magasabb állásra való törekvése miatt;

VIII. Boróczy Dezső pénzügyi főszámtanácsos számvevőségi főnököt, mert állandó összeköttetésben állott a kommunistákkal, azoknak

felajánlotta a szolgálatát és gratulált a direktóriumi tagoknak állásuk elnyerése alkalmával

a 8547/1919. sz. P. M. körrendelet értelmében kifogás alá esőknek találta s ezért szükségesnek tartja, hogy a megtorló intézkedések megtétele végett a jegyzőkönyv s az iratok Nagy József miniszteri tanácsos, pénzügyigazgató úr elé terjesztessenek.

DÁL, Debreceni pénzügyigazgatóság 1919. pag. 181—183. *Eredeti. A határozat kelte 1919. december 1.*

A szövegben hivatkozott beadvány a pénzügyigazgatóhoz, amelyet a vádlottak közül többen aláírtak, lényegében csak határozott állásfoglalásra hívja fel a pénzügyigazgatót 1919 márciusban s a kétkulacsos magatartást tarja helytelennek.

A fegyelmi vizsgálatok során 7 kérdést tettek fel: 1. Belépett-e valamelyik politikai pártba? 2. Gyűléseken vett-e részt? 3. Belépett-e a vörös őrségbe vagy a vörös hadseregbe? 4. Tartott-e valahol propaganda beszédet? 5. Mikor lépett be a közalkalmazottak szakszervezetébe? Tagja volt-e a katona- és munkástanácsnak? 7. Általában milyen magatartást tanúsított a tanácsköztársaság ideje alatt?" *(Lásd ugyanott.)*

d.) A közlekedés szállítás, és forgalom ügyére vonatkozó iratok.

262.

A TERMELŐ- ÉS SZÁLLÍTÓESZKÖZÖK IGÉNYBEVÉTELE

A hajdúmegyei direktórium körtáviratban utasította a városi és községi munkás, katona és földműves szegények tanácsát, hogy az összes gépkocsi járműveket és alkatrészeket haladéktalanul foglalják le és ezt a debreceni karhatalmi direktórium autóüzeméhez (Szív-u. 31.) azonnal jelentsék. Továbbá vegyék ellenőrzés alá az összes motorekéket és gondoskodjanak róla, hogy azok a szükséges szántási munkálatokat feltétlenül és mielőbb elvégezzék.

Népakarat, 1919. március 30. Felhívás!

263.

A VASUTASSÁG ÚJ FELADATAIRÓL

A vasút, mint a régi burzsoá állam gazdasági vérkeringése, féltett kincse volt a régi rendszernek. Tagadhatatlan, hogy a vasutas proletárok, noha a proletáriátus egyik legértelmesebb és legértékesebb része voltak is, és sohasem hiányzott belőlük a szociális öntudat és tettrekészség: a legjobban elnyomottak osztályába tartoztak. Nagyon jól tudta azt a régi burzsoá állam, hogy mit jelentett volna reá nézve az, hogy a vasutas proletárok egységes tábora, önmaga a proletáriátus szolgálatába állott volna. Éppen ezért harcolt a régi rendszer minden eszközzel és minden módon a vasutasság öntudatossá tétele ellen.

Amilyen hatalmas fegyver volt a vasutasság a régi rendszer szolgálatában, éppen olyan, sőt még nagyobb hatalomnak, erőnek kell lennie a proletárállam kezében.

A vörös vasutasra hatalmas feladatok várnak a jövő társadalom kiépítésének munkájában. A régi rendszer, a militarizmus minden gonoszságát, de egyúttal kérlelhetetlen vasfegyelmét is bevitte a vasútintézet szellemébe. A proletár államnak még nagyobb szüksége van a fegyelmezett, megbízható vörös vasutasra, legalább is olyan szüksége, mint a vörös katonára; szükség van különösen most, mikor a szénhiány, a mozdonyok és kocsik agyongyötört volta szinte elképzelhetetlen nehéz feladat elé állítják a vasutasságot.

Minden hiányt, minden nehézséget a vörös vasutasnak kell pótolni, megfeszített izmokkal, megfeszített akarattal. Gép, mozdony, kidőlhet, kínos nehezen gördülhetnek a kocsik, amelyeket agyoncsigázott lokomotívok húznak: csak a vasutas proletár vasakaratának nem szabad kifáradnia, mert az ő lelkét a világmegváltásának gondolata fűti, mert az ő valóját emberfölöttivé kell, hogy tegye a nagy cél iránti lelkesedés.

Amíg az öntudatlan, emberi méltóságától megfosztott, elkínzott vasutas lelketlen eszköze volt csak a burzsoá állam militarista vasútjának, addig az öntudatos vasutas lelkes vezetője lesz a proletárállam ez óriási vérkeringésének... *Össze kell törni a vasútnál levő bürokráciát.* Az elcsigázott kocsik és beteg lokomotívokba új élet kell hogy költözzék, mert a proletár vasakarat nem ismer lehetetlenséget. Ez a mindeneket legyőző, minden akadályokat letipró akarat kell hogy fűtse a mozdonyokat, amelyeket vörös vasutasok visznek az új világ felé.

Népakarat, 1919. április 11. A vörös vasutas.

A MÁV ÜZLETVEZETŐSÉG UTÓLAGOS JELENTÉSE A VASÚTNÁL LEZAJLOTT ESEMÉNYEKRŐL

19448/1920. A népköztársaság és az ú. n. tanácsköztársaság történeti adatainak összefoglalása a m. kir. államvasutak debreceni üzletvezetőségének debreceni szolgálati helyein (központ, állomások, műhely, fűtőház, szertár, osztályfőmérnökségek) történteket illetőleg.

A Budapestről 1918. évi november első napjaiban szétröppent forradalmi eszmék Debrecen városában lakó nagyszámú vasutas társadalomban különösen jó talajra találtak. A kb. 8—10 000 főből álló vasutasság az akkori túltengő liberális eszmékhez mérten nyugtalanul, türelmetlenül várta s utóbb összejöveteleken követelte a „szabadságot, a jogokat", amelyeknek azonban értelmes formát, érthető és igazságos tartalmat senkisem tudott adni.

Az események kezdetén már, 1918. november hónapban, világosan és tisztán lehetett látni, hogy a debreceni vasutasság (Woith György hivatalnokkal az élén) a legszélsőbb forradalmi eszmékkel szemben nem idegen. Már 1918. évi november hónapban tartanak Debrecen állomás területén hetenkint u. n. oktató, felvilágosító előadásokat, felolvasásokat, amelyeken Marx könyveiből olvasnak fel részeket, vagy az azokból felolvasott gondolatokat magyarázzák. Bár kétségtelen, hogy az eszmék terjesztésére illetve magábavételére a debreceni vasutas társadalom igen alkalmasnak mutatta magát mindjárt az első hetekben, hónapokban, természetesen mint vidéki tényező nem vághatott a budapesti események elébe.

Hogy a debreceni vasutasság ilyetén megítélése nem helytelen, megemlítjük, hogy Debrecen vasutassága már 1919. évi március 8-án elhatározta egyik vezetőségi ülésén egy nagygyűlés megtartását s március 10-én azt meg is tartotta. E gyűlésen kb. 3000 vasutas... *a politikai vezetőknek nagy szerepe volt abban, hogy* egyhangúlag elhatározta többek között, hogy zárassanak ki a MÁV kötelékéből, a MÁV budapesti igazgatóságából az elnök (Vázsonyi Jenő) és a reakciót szolgáló összes vezetőegyének. Debrecenből indult ki tehát az egész ország vasutasságát érdeklő e forradalmi ízű lépés, mely tehát ekkor még a budapestiek robanását is felül akarta múlni. Ezt megelőzőleg Debrecenben történt meg az a nyílt forradalmi cselekedet is, hogy Garda Dezső akkori üzletvezető helyettest, a hivatal vezetőjét, 1919. évi január 29-én délelőtt hivatalából három műhelyi munkás erőszakosan eltávolította. A lefolytatott rendőrhatósági és fegyelmi eljárások folyamán tisztáztatott teljesen azon körülmény, hogy ez a kezdet kezdetén már megtörtént rendkívüli, határozott forradalmi cselekedet értelmi szerzői nem voltak

munkások, hanem Bernhardt Sándor, Susnik József és Hegedűs János főmérnökök, Woith György és Winter Ödön ellenőrök s az ő vezetésük alatt szorgoskodó kisebb korifeusok, akik a munkástanácsban agitálva Garda ellen, azt rábírták, hogy az ő hivatalából való elmozdítása határozatilag kimondassék (1919. január 19-én). Az 1919. évi januári hangulat távolról sem volt még annyira merész, hogy ily erőszakos lépésre a munkások saját elhatározásukból ragadtatták volna magukat, de ez időben különben sem a munkások tömege vagy a munkások munkásvezetői birták a vezetésnél a hatalmat, hanem az előbbi megnevezettek, akik közül nagyon kevesen és csak részben politikai felfogásból, legtöbben és főként hatalom gyakorolhatása céljából vállalkoztak e szerepre.

Bernhardt Sándor, Winter Ödön, Susnik József, Hegedűs János és a különösen véres szájú Woith György szellemi vezetése alatt álló debreceni vasutasság kedélyét a folytonos gyűlésezések állandóan izgalomban tartották. A hivatal vezetősége nem akarta vagy nem tudott szembehelyezkedni az általános irányzattal. Tény az, hogy sem Budapestről, az államvasutak igazgatósága részéről, sem a helyi vezetőség részéről egész idő alatt nem történt egy lépés sem, amely a fegyelem megszilárdítását célozta volna. Sőt inkább az vált nyilvánvalóvá, hogy a vasút vezetősége előzékenyen szolgálta a politikai vezetőket. Ilyen előzékenységnek kell minősítenünk vasúti helyiségeknek gyűlések céljaira való átengedését, a politikai megbízott (Winter Ödön) részére hivatalos helyiség rendelkezésre bocsátását, politikai funkciót végző alkalmazottak minden ellenkezés nélkül való szabadságoltatását, a később még részletezendő vasúti őrség szervezési munkálataiban való tevékenykedést s e célból alkalmazottak kirendelését, a vasutas szövetség által kezdeményezett rangjelző eltávolítással szemben nem tanúsított legcsekélyebb ellenállást, a politikai vezetőknek vasúti szakdolgokba való beleszólását, sőt intézkedését is... *A Károlyi kormány alatt történtekről beszél.*

Amikor 1919. évi március hó 21-vel a kommunista uralom bekövetkezett, azt akkor a vasutas közvélemény is természetesnek tartotta s e politikai változástól remélte boldogságát. Jellemző tény, hogy a kommunista uralom bekövetkezte előtt 2—3 héttel már volt az üzletvezetőség mellett a vasutas szövetség és a szociáldemokrata párt megbízásából egy politikai megbízott: Winter Ödön hivatalnok, akinek teendője meghatározatlan volt s éppen ezért olyan, amely módot adott számára minden személyi és tárgyi ügyben való hozzászólásra, ellenőrzésre s különösen a politikai tekintetek érvényesítésére. Külön helyiséget élvezett s ezzel is elismertetett, mint vezető tényező. A kommunizmus uralomra jutásával csaknem egyidejűleg, 1919. március 31-én kelt 20. sz. Hivatalos lap már elrendeli felállítani az üzletvezetőségi személyekre nézve a vasutas tanácsokat. E tanácsba választatott be a vasutas

szövetség helyi csoportja által Winter Ödön hivatalnok, Despot Miklós fűtőházi munkás (esztergályos) és Madarász János kalauz. A vasutas tanács a Budapesten megalakított vasutas direktóriumnak volt tulajdonképeni alárendelt szerve. A vasutas direktórium köteleztetvén arra, hogy minden elvi és személyzeti kérdésben kikérni tartozik a Magyarországi Vasutasok Szövetségének hozzájárulását, — ezzel biztosítatott a szociáldemokrata-kommunista párt és szövetség szoros kapcsolata révén a legtúlzóbb politikai irány bevezetése a vasút szervezetébe s e réven a kommunista állami rend alapjainak meglehetős időre való biztosítása, éppen a vasút nagy államfenntartó és hadi jelentősége folytán. Az egész ország vasútai felett rendelkező vasutas direktórium feje: Bernhardt Sándor felügyelő is Debrecenből került Budapestre. Itt az egyik osztálymérnökségnek volt vezetője.

A debreceni vasutasságnak a város akkori vezető tényezői között való különös súlyát bizonyítja az a tény is, hogy a kommunizmus uralomra jutása előtt 2 nappal, — tehát akkor, amikor még az önkényes eltulajdonításoknak az ideje nem érkezett el, — a debreceni úri kaszinó fényes helyiségeit a vasutas szövetség helyi csoportja részére önkényesen lefoglalták... *Ezt a kaszinó elnöke azonnal teljesítette, mondja.*

A kommunizmus 2—3 hetében a fegyveres erő növelése érdekében a városi direktórium és a vasutas direktórium együttesen elhatározta egy vörös őrség felállítását. Éspedig oly célzattal, hogy a már meglévő őrséget, amely a MÁV műhely személyzetéből állott, a frontra kiküldi és ennek funkcióját láttatja el az összes vasúti alkalmazottakból szervezendő vörös őrséggel. Winter Ödön vasutas direktóriumi tag közölte e kívánságát Schindler Vilmos akkori üzletvezetővel, akinek révén szerzett adminisztrációbeli segítséggel a sorozást nagypénteken d. u. a MÁV műhely telepén végrehajtották. Nagypénteken d. e. jelent meg az a bizonyos rendelet az üzletvezetőség hirdető tábláján, amelyben Winter Ödön, Madarász János és Despot Miklós aláírásával elrendeli minden katonaviselt vagy katonának besorozott vasúti alkalmazottnak, hogy összeírás illetve őrség szervezés végett d. u. 3 órakor a műhely telepén jelenjék meg... *Közli a parancs szövegét.*

E rendelkezés hangjának határozottsága jellegzetesen mutatja azt az önkényt, amellyel eljártak és azt a bizakodást, amelybe a vezetőket hatalmuk bírása juttatta.

A sorozás tulajdonképpen abból állott csak, hogy a jelentkezésre kötelezett alkalmazott nevét felolvasták, s minden felolvasottat valamelyik századba beosztották, ellátták a feltétlen fegyelemre és katonai teendőkre vonatkozó tudnivalókkal. Az őrség vezetését Rédl Szigfrid MÁV felügyelőre bízta a vasutas tanács. Rédl azt elvállalta s a szervezésben vezetőleg intézkedett. Az oláhoknak az ötödik napra rá bekövetke-

zett megérkezésük folytán azonban az őrségre kevés teendő hárult. Ez intézménynek nem volt ideje kiforrni.

Volt azonban ezenkívül a MÁV műhely személyzetéből szervezett őrsége az akkori politikai hatalomnak, amely a szervezettséget határozottan magán viselte. Már az 1918. évi novemberi forradalom után szerveztetett a Nemzeti Tanács által a MÁV műhelyi személyzetből egy fegyveres őrség, amely rendszeres rendfenntartó szolgálatot végzett a vasúti területén kívül az egész városban. Meglepőnek kell tartanunk azt az ezidőben már ritka fegyelmezettséget, amelyet e szerv tanúsított csaknem a kommunizmus végéig. Bár kétségtelen, hogy a Nemzeti Tanácstól történt dús javadalmazásuk, a napi étkezés és 30 kor, mely akkor még jelentős vásárló erővel bírt, lényegesen biztosította a szerv maradandóságát,... *A vasúttól is kaptak díjazást, mondja,* mégis olybá kell tekintenünk a mondott fegyelemtudást és kitartást, amely nagy részben a szociáldemokrata párt által megkövetelt vak- és vasfegyelmen nyugodott. Tulajdonképpen e fegyveres őrség volt a proletáruralom fegyveres ereje, létfenntartója Debrecenben. E szerv nélkül a város polgárságával együttérző rendőrséget sohasem lehetett volna megadásra kényszeríteni... *Végül a debreceni üzletvezető magatartásáról ír.*

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. XVII. *Eredeti jelentés Kubányi üzletvezető helyettes aláírásával 1920. dec. 27-én.*

265.

VALLOMÁSOK A VASUTASOK KATONAI TOBORZÁSA TÁRGYÁBAN

Weil Gyula MÁV ellenőr vallomása:

Nagypéntek előtti napon az üzletvezetőség hirdetőtábláján a következő parancs jelent meg:

„Parancs! Elrendelem, minden 42 éven aluli katonaviselt alkalmazott tartozik nagypéntek napján d. u. 3 órakor a vasúti műhelyben megjelenni. Vasúti tanács Winter, Despot, Madarász."

A gyűlésen Woith elvtárs a szószékre lépett és kijelentette, hogy a mai összejövetelnek az a rendeltetése, hogy az eddig fegyverben nem lévő vasutasságot felfegyverezzék, mert nem lehet tudni, hogy melyik percben megy ki a szervezett munkásság a románok ellen a frontra és a városban lévő rend fenntartására és a proletariátus védelmére az állomási és az üzletvezetőségi személyzetet felfegyverezi. A felfegyverzett vasutasság Woith kijelentése szerint a vörös őrség kiegészítő

részét képezi, amit bizonyít az is, hogy Dézsi irodakezelőt és néhány társát husvét napján Mikepércs alá előörsi szolgálatra küldték ki.

A századok beosztása után... a századparancsnokokat bolsevista rendszer szerint bizalmi férfiak illetve szavazás útján választották meg. Számtalan olyan századparancsnokot választottak meg, akik katonák nem voltak, csak a bizalom helyezte őket erre a posztra, s mint beosztott közkatona számos században harctéri viselt tisztek is voltak.

Bajomi József vallomása:

Határozottan állítom és vallom, hogy Rédl Siegfrid a múlt év során lejátszódott communizmus ideje alatt a vasúti commun direktóriumi tagjaival és vezetőivel állandó és szoros bizalmas érintkezést tartott fenn s velük bizalmasan tárgyalt s tanácskozásaikon jelen volt.

Húsvét előtt egy tárgyalás után... Jakobovits Andor az ülésből kijött, amelyen panaszos *(t. i. Bajomi)* is jelen volt s mondotta nekem, hogy elhatározták, mikép vasúti biztosító őrséget fognak szervezni azért, hogy a műhelymunkások mellett mi ne álljunk tétlenül és eme őrség parancsnoka Rédl lesz és kapacitált, hogy én is támogassam őket ebben...

Múlt év husvét nagyhetén az üzletvezetőség hirdetési tábláján a vasutas direktóriumi tagok által aláírt parancs jelent meg cél megjelölése nélkül, hogy minden 18—40 korosztály nagypénteken d. u. 3 órakor a nagyműhelyben jelenjen meg. Eme összejövetelen én is megjelentem s ott láttam, hogy Rédl Siegfid a direktóriumi tagok sorában egy emelvényen állott, majd egy rövid beszédet mondott kb. a következő tartalommal, hogy megszervezi a zászlóaljat, amely a város három kerületében századok szerint lesz elosztva s erre feltétlen szükség van, hogy a műhelyi munkásokat mi is felváltsuk, mert az oláhok már Vámospércs alatt állanak s az érdekeinket meg kell védenünk...

Ezután Rédl Siegfrid maga szervezte meg a vasúti gyorsraktár épülete előtt a géppuskás és roham századot és kijelentette a katonáknak, hogy ők most már nem vasutasok, hanem katonák. A Rédl által szervezett alakulat vörös őrség és nem vasútbiztosító őrség volt, ezt mutatja, hogy a szervezésnél a direktóriumi tagok jelen voltak és annak a szellemében történt.

Megy. Bir. Debreceni törvényszék ad VII/1919. B. 3345. szám. *Eredeti. Vallomások jegyzőkönyvei 1919. november 6-áról.*

Rédl Siegfrid személyére nézve Weil Gyula vallotta, hogy a tanácsköztársaság idején „számosztályfőnök helyettes" volt, míg előtte a D. 5. csoport vezetője. Ő tartóztatta le Bajomi Józsefet a tanácsköztársaság idején, mert megtagadta a vörös őrség szervezésében való részvételt. Simák Tamás MÁV főellenőr vallomása szerint Rédl kijelentette, hogy „engedelmeskedik ugyan a parancsnak, megszervezi az őrséget, de aztán otthagyja őket".

Meizels Vilmos birtokos vallomása szerint Rédl kijelentette, hogy „a munkások felszólították, hogy az ő általuk alakítandó munkás-

zászlóalj parancsnokságát vállalja el, illetőleg szervezze meg. Kijelentette nekem, hogy nem szívesen teszi ezt, s hogy felettes hatóságának erről jelentést is tett, de kijelentette azt is, hogy nem meri visszautasítani a munkások felszólítását, mert fél, hogy ezek a csirkefogó gazemberek őt, mint ellenforradalmárt még letartóztatják". *Bevallotta*, hogy „a kommun uralmát utálja, de kénytelen a parancsnokságot elvállalni, mert neki is az árral kell mennie". *Az egész iratanyag a 3345/1919. B. törvényszéki tárgyalási jkvben található. Rédl Rostkovitz Artúr ellen indított pert rágalmazás miatt. Rédlt felmentették a „vörös vezér" vádja alól, amellyel őt sajtó útján Roskovitz illette.*

266.

A RENDŐRKAPITÁNYSÁG JELENTÉSE A MÁV-NÁL DOLGOZÓ KOMMUNISTA GYANÚS SZEMÉLYEKRŐL

1. Strebelovszky Alajos székelyhidi születésű 44 éves MÁV asztalos, Bercsényi-u. 44. sz. alatti lakos ellen a 4902/1920. B. sz. ügyirat alapján eljárás van folyamatban.

2. Medgyesi István debreceni szül. 38 éves MÁV lakatos Patai-u. 11. sz. a. lakos ellen az államügyészség 1919. B. 1078. sz. eljárás van folyamatban.

3. Bodnár András érkörtvélyesi szül. 41 éves MÁV munkás Virág-u. 23. sz. a. lakos ellen izgatás miatt folyamatban lévő eljárás megszünt.

4. Salánki Mihály debreceni szül. 39 éves MÁV kőműves Bauer telep Kossuth L. u. 33. sz. a. lakos ellen eljárás folyamatban 8983/1919. B. sz. a.

5. Knöpfler Miksa törökszentmiklósi szül. 51 éves MÁV bádogos Colonia 1. ép. 2. ajtó ellen bűnügyi eljárás ezideig nem találtatott, saját bemondása szerint nincsen is.

6. Auspitz Simon téglási szül. 39 éves MÁV bádogos Nap-u. 10. sz. a. lakos ellen 794/1920. B. sz. ügyirat alapján eljárás folyamatban.

7. Bodnár Lajos érseléndi szül. 47 éves MÁV műhelymunkás Botond-u. 7. sz. a. lakos ellen bűnügyi eljárás nem találtatott.

8. Nemes Sándor takácsi szül. 46 éves főművezető Varga-u. 16. sz. a. lakos ellen 1919. B. 2068 sz. a. felségsértés miatt eljárás folyamatban.

9. Kőszegi Zoltán debreceni szül. 22 éves MÁV géplakatos Eötvös-u. 65. sz. a. lakos ellen 4902/1920. B. sz. a. eljárás folyamatban.

10. Kiss Sándor debreceni szül. 30 éves MÁV lakatos Kurucz-u. 10. sz. a. lakos ellen 1251/1920. B. sz. a. eljárás folyamatban.

11. Major János hajdúsámsoni szül. 53 éves MÁV éjjeliőr Sámson-u. 8. sz. a. lakos ellen 4902/1920. B. sz. a. eljárás folyamatban.

Tanácsköztársasági bélyegek az ország vezetői egy részének aláírásával

12. Jakobovics Andor debreceni szül. 39 éves MÁV ellenőr Szív-u. 15. sz. a. lakos ellen 540 B/1920. sz. a. eljárás folyamatban.

13. Nagy Lajos szolnoki szül. 47 éves MÁV irodakezelő Miklós-u. 36. sz. a. lakos ellen eljárás nem találtatott, hasonnevű ellen van.

14. Erdei Péter szolnoki szül. 42 éves MÁV irodakezelő Iskola-u. 6. sz. a. lakos ellen bűnügyi eljárás nem találtatott.

15. Barcza Lajos debreceni szül. 41 éves MÁV elöljáró Kígyó-u. 9. sz. a. lakos ellen 5866 B/1920. sz. a. eljárás folyamatban.

16. Báthory Károly debreceni szül. 24 éves MÁV távirász Tímár-u. 33. sz. a. lakos ellen 920/480 B. sz. ügyirat alapján eljárás folyamatban.

17. Békési Ignác debreceni szül. 36 éves MÁV műszaki ellenőr Szt. Anna-u. 31. sz. a. lakos ellen 1920 B. 982/2. sz. a. eljárás folyamatban.

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. kormánybiztos főisp. ált. közig. 15/1920. V. *Eredeti jelentés 1920. május 29-ről.*

Nevezettek kérték felmentésüket a rendőri felügyelet alól, de a rendőrkapitány nem javasolta a főispánnak, mert „a proletárdiktatúra alatt nem tanúsítottak olyan magatartást, hogy a heti kétszeri jelentkezés alól felmenthetők lennének". Szomjas Gusztáv főispán ilyen értelmű határozatot hozott. (Lásd ugyanott.)

267.

FEGYELMI ÍTÉLETEK MÁV ALKALMAZOTTAK ELLEN

Hegedűs János 1881-ben szül. főmérnököt állásvesztésre ítéltek mert... terhelt a lezajlott forradalmi idők alatt... szerepet vállalt a vasutas szakszervezetben, melynek mint pénztárvizsgáló bizottsági tag egyik legtevékenyebb tagja volt. Ily minőségben vett részt az 1919. évi március 8-án tartott vezetőségi gyűlésen és hozzájárult annak, az igazgatóság vezető emberei eltávolítását kimondó határozatához. Két nappal később, 1919. március 10-én, a Bika szálló nagytermében megtartott vasutas naggyűlésen, melynek tárgya a két nap előtti vezetőségi határozat volt, a vezetők között az emelvényen foglalt helyet.

Heinrich János hivatalnok, 1871-es születésű személyt áthelyezéssel büntetik, mert

terhelt, mint a debreceni MÁV műhelytelepen levő szertárhoz beosztott számadó hivatalnok a tanácsköztársaság idején a megtartott munkásgyűléseken gyakran megjelent, közvetlenül a román megszállás előtt hangoztatta, sőt sürgette annak a szükségességét, hogy a szertári munkások is — miként a műhelyi munkásság volt — fegyvereztessenek fel s alakítsanak belőlük külön századot. Terhelt a forradalmak s különösen a proletárdiktatúra idején a szertári munkásokkal, főként

azok két vezérével: Erdélyi Lajossal és Kiss Gáborral állandó és hivatali állásához nem méltó bizalmas összeköttetést tartott fenn.

DÁL. MÁV üzletvezetőség III. 16—7616/1921. *Eredeti határozatok.*

A fegyelmi eljárás során a következő egyének ellen indult vizsgálat:

Bodnár Lajos fékezőt, mert vörös katona volt, elbocsátották. Feith Albert szertárnok meggyőződéses kommunista volt. Becskereki Sándor ács a munkásokat és pályaőröket erőszakolta szövetségbe való belépésre. A személyzetet izgatta a felsőbbség rendeletei ellen. Erdei Lajos szertárnok vezető szerepet vitt a proletáruralom alatt, engedetlenségre izgatott. Kiss Gábor szertári munkás ugyanazt tette. *(Az utóbb említettek neve és tevékenysége az ítélet megjelölése nélkül van említve. Lásd ugyanott, 14—1920. sz. a.)*

Répászky Tivadar, 1866, vagyontalan felügyelő híve volt a kommunizmust előkészítő szélsőséges iránynak. Feith Albert szertárnok, Heinrich János hivatalnok, Erdei Lajos és Kiss Gábor szertári munkások a kommunizmus idejében, sőt még a mai nap is — amennyiben azt a viszonyok engedik — kommunisztikus magatartást tanúsítottak s mint ilyenek a személyzet erkölcsi megrontásában vezető szerepet játszottak. *A fegyelmi bizottság javasolta a szolgálatból való elbocsátást, a felülvizsgáló bizottság a szertári munkásokat 1919. október 29-én felmentette. (Lásd ugyanott 37—1919. sz. határozatokat.)*

268.

AZ ÁLLAMÉPÍTÉSZETI HIVATAL MUNKÁJA

A hivatal vezetését 1919. április 10-én vevén át s a tanácsköztársaság uralma az oláhoknak április 23-án bevonulásával megszünvén, közvetlen tudomásom csak ezen, mindössze 13 napig tartó időszakról van. Ennek említésre méltó eseményei a következők:

A hivatal főnöke mellé egy Ladányi Dezső (Goldstein Lipót fia) zsidó nemzetiségű okleveles mérnök helybeli lakos rendeltetett ki, mint bizalmiférfiú, aki azonban igen szerényen és előzékenyen viselkedett a hivatalfőnök s a hivatal összes tagjaival szemben; ő volt a közvetítő a hivatalos érintkezést illetőleg a vármegyei direktórium és a hivatal között. Ezen rövid idő alatt minden tekintetben jóindulattal járt el a hivatallal szemben. A direktórium által minden téren a legnagyobb erővel foganatosítandó közmunkák a munkanélküli szakiparosok és munkások foglalkoztatására rendeltettek el s e célra 500 ezer kor a hivatal rendelkezésére azonnal folyósíttatott. Ebből megindíttatott a Balmazújváros-hajdúszoboszlói út földmunkája, hol az első héten 348 munkás dolgozott, a munkabér fejében 35 500 kor fizettetett ki. Ugyancsak megindíttatott Hajdúdorog község belvíz szabá-

lyozási illetve víztelenítési munkája s e címen az első napokban 2560 kor napszámdíj fizettetett ki. Megindíttatott Debrecenben a siketnéma intézet renoválási munkája s megindítása előtt állott a debreceni fémipari szakiskola helyreállítási munkája is. A kommun bukása után az első két megindított munka azonnal beszüntettetett, a siketnéma intézet renoválása, mint feltétlenül szükséges munka azonban tovább folytattatott és az oláh megszállás alatt mintegy 92 000 kor költséggel be is fejeztetett.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. II. *Eredeti. Puskás hivatalfőnök jelentése aug. 10-én.*

e) Közellátás, áruelosztás (kereskedelem)

269.

INTÉZKEDÉS A FŐVÁROS ZSÍRELLÁTÁSA ÉRDEKÉBEN

A munkástanács direktóriumának Debrecen.

Utasítjuk, gondoskodjék saját hatáskörében arról, hogy a vármegye területén lévő gazdaságokban a szállításra érett hízott és helyben nem igényelt sertések haladéktalanul bewaggonírozttassanak és Budapestre sertésforgalmi iroda, sertés közvágóhíd címére szállíttassanak. A leszállítható mennyiségről, a bewaggonírozás idejéről táviratban jelentés teendő. A térítést a sertésforgalmi iroda közvetlenül intézi. Szükség esetén karhatalommal éljen és az idevonatkozó, a kormányzótanács által kibocsájtandó rendelkezések szerint járjon el; eljárásának minden mozzanatáról a földművelésügyi népbiztosság gazdasági osztálya értesítendő.

Szállításra érett szarvasmarhákra és selejtes, kimustrált marhaállományra és juhállományra vonatkozólag ugyanezen intézkedés érvénye. Fölös kosbárányokra e rendelkezés ugyancsak vonatkozik. A direktórium küldötteinek költségei földművelésügyi népbiztosság terhére folyósítandók. A kisbirtokosokkal szemben a legmegszebbmenő tapintatos eljárás foganatosítandó. Minden konfliktus kerülendő. Szarvasmarhák az állat- és takarmányforgalmi rt. címére, közvágóhíd, küldendők Földmívelésügyi népbiztosság.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXIII. *Eredeti. A távirat kelte 1919. március 29.*

270.

ÉLELMEZÉSRE FELHASZNÁLHATÓ NYERSANYAGOK LEFOGLALÁSA

Munkástanács direktóriuma, Debrecen.

Felhívom, hogy a körzete területén levő szeszgyárak és sörgyárakban található, emberi táplálkozásra alkalmas nyersanyagokat azonnal foglalja le, azok mennyiségét a földmívelésügyi minisztérium *(így!)* gazdasági osztályába haladéktalanul jelentse és a lefoglalt anyagok felhasználására nézve a további utasításokat várja be. Földmívelésügyi népbiztosság.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Vegyes iratok. *Eredeti. A távirat kelte 1919. március 24.*

271.

GABONAKÉSZLET LEFOGLALÁSA

Direktóriumnak, Debrecen.

Ottani közraktárakban tárolt árpa és zabkészleteket haditermény, utasításunkra, vetőmag céljaira mezőgazdák szövetkezetének utalta ki. Minthogy vetőmag elszállításban beálló késedelmek jövő évi ellátásunkra katasztrófát jelentenének, felhívjuk, hogy mezőgazdák által *(helyesen: részére — szerk.)* kiutalt vetőmagkészletek azonnali elszállítására közraktárt utasítsa. Népbiztos rendeletéből Térfi osztályvezető.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Vegyes iratok. *Eredeti. A távirat kelte 1919. március 27.*

FELHIVÁS

a tanácskormány alábbi rendeleteire:

Fegyverek beszolgáltatása.

Mindenki köteles közszolgálati funkciót végzők kivételével a birtokában levő katonai és egyébb lőfegyvert (vadászfegyvert is) és minden nemű lőszert tekintet nélkül azok használhatósagara a rendőrkapitányi hivatalhoz azonnal beszolgáltatni, ahol erről elismervényt kapnak. Aki ezen rendelet ellen vét, az 5 evig terjedhető fegyház es 50.000 korona pénzbirsaggal büntettetik.

Világitás korlátozása.

Figyelmeztetik a lakosság, hogy egy lakasban 2 izzó körténél többet egyszerre égetni nem szabad. Udvarok, folyosók, kapualjak állandó meg világitása szigoruan tilos. Ugyszintén reklam vilagitas, villamos vasalók s fütőtestek használata is.

Az ez ellen vétok a szigoru büntetesen kivül az áram használat teljesen megvonatik. Nyilvanos helyiségekben, kivételekben csak a lehetőségesebb világitas engedhető meg.

Nyomatékosan figyelmeztetjük az gyenevezett ellátatlanokat, hogy amennyiben sajat gabonakeszlet felett rendelkeznek, semmi körülmények között se gyek igenybe a hatósági ellátást, mig sajat készletüket el nem fogyasztottak, elkülsetben a statáriális biroság fog ifelkezni felettük.

Március 27-től április vig hustalan napok.

Ezen idő alatt marha es friss sertés is sem mészárosok sem vendelősök, valamint magán háztartásokban ki nem szolgáltathatók, illetve fel nem használhatók.

Debrecen Állami levéltár

A Munkástanács direktóriuma.

A hajdúböszörményi Direktórium forradalmi intézkedései

272.

HALASTÓ LEFOGLALÁSA

Ma (*1919. március 27. — szerk.*) d.u. ½4 órakor tartott ülést a városi tanács Páll János elvtárs elnöklete alatt. Mint bizalmiak jelen voltak Hubert József és Vági Gábor elvtársak a városi direktórium, Labonc András elvtárs pedig a közélelmezési ügyosztály részéről... Hubert József elvtárs bejelenti, hogy a halastavi üzemet, miután gyanú merült fel, hogy a halat elszállítják és a lánckereskedelem útján hozzák forgalomba és Debrecen közönségének alig jut valami belőle, a direktórium lefoglalta.

Népakarat, 1919. március 28. Városi tanácsülés.

273.

TERMÉNYFÖLÖSLEGEK BEGYŰJTÉSÉRE VONATKOZÓ RENDELET

Vármegyei direktóriumnak, Debrecen.

Fülöp Ödön elvtárs távbeszélőn tett jelentésére közöljük, miszerint földművelésügyi népbiztosságot értesítettük, hogy még a vármegye területén termelőknél tárolt gabonafeleslegek felett törvényhatóság rendelkezik. Szoboszlói főszolgabíróhoz intézett 24 925. sz. rendelet végrehajtandó, mert tengeri igénybevételére szóló felhatalmazás csak termelők szempontjából felesleges készletre terjedhet ki, míg birtokos azt a jogát, hogy egyik gazdasága hiányát másik gazdasága feleslegéből fedezheti, nem érinti, feltéve, hogy a szükséglet tényleg igazolva van. Májusi, júniusi, júliusi szemestermény hiányt nem lesz módunkban kiutalni. Már ezért is felkérjük, hogy gabonafelesleg igénybevételét kellő ráérzéssel és körültekintéssel irányítsák. Városi malmokban feldolgozott gabona után vám átengedése iránt tárgyaljon városi direktóriummal. Nem városi malmok szénnel való ellátását illetőleg intézkedni fogunk, ezek szükségletét malom és telephely megjelölésével jelentse.

Közellátási népbiztos rendeletéből Térfi osztályvezető.

DÁL. Hajdú m. alisp. 61/1919. *Eredeti. A távirat kelte 1919.* április *1. Intézkedés:* „Tudomásul, levéltárba."

274.

ELLÁTATLANOK ÖSSZEÍRÁSA HAJDÚ MEGYÉBEN

Község	Ellátatlan	Ellátott
Hajdúböszörmény	12 932	—
Hajdúnánás	13 792	3439
Hajdúszoboszló	11 345	7394
Balmazújváros	adatok ismeretlenek	
Vámospércs	1 446	2146
Mikepércs	1 540	781
Hajdúsámson	2 857	2072
Tiszacsege	2 310	2290
Egyek	3 178	2946
Püspökladány	nincsenek adatok	
Nádudvar	4 302	6269
Kaba, Földes	nincs adat	nincs adat
Hajdúszovát	936	nincs adat
Tetétlen	nincs adat	nincs adat
Hajdúhadház	6 028	3972

Hajdúdorog, Téglás, Felsőjózsa, Alsójózsa: nincs adat.

DÁL. Hajdú m. alisp. 61/1919. *Eredeti. A jelentések kelte 1919. április. A helyzet felmérését a direktórium 798/1919. sz. a. rendelte el. A jelentéseket kimutatás formájában küldték meg a direktóriumnak.*

275.

TÁVIRATI JELENTÉS A NÁDUDVARI ELLÁTATLANOKRÓL

Április 1. Vármegyei direktóriumnak, Debrecen.

798 sürgönyi rendeletre jelentjük, hogy községünkben az ellátottak száma 5295, részben ellátottak száma 974, ellátatlanok száma 4302 lélek Községi direktórium, Nádudvar.

DÁL. Hajdú m. alisp. 61/1919. *Eredeti.*

HIRDETMÉNY.

A debreczeni Katona- és Munkás-tanács végrehajtó-bizottsága elrendelte a

szeszesitalok kimérésének

legszigorubb korlátozását.

Ezek folytán a mai naptól fogva a város egész területen az összes

korcsmák, bor-, sör- és pálinkamérések

azonnal bezárandók és állandóan zárva tartandók;

vendéglők, éttermek, bodegák, kifőzések

déli 12 órától délután 3 óráig és este 7 órától 9 óráig **kizárólag étkezés czeljából tarthatók nyitva.**

Kávéházak reggel 7 órától este 9 óráig nyitva tarthatók.

Tilos azonban **bármily szeszesitalnak** bármily csekély mennyiségben való kimérése, ugyszintén kereskedésekben és csemegeüzletekben bármilyen palaczkozott zárt szeszesital kiszolgáltatása, vagy maganházaktól való kiadása.

Tilos egyletekben, klubbokban, társaskörökben bármily szeszesital legkisebb mérvű kiszolgáltatása is.

Ugyancsak tilos szeszesitalt nyilvánoshelyre vagy tánczvigalmakra vinni vagy ott elfogyasztani.

Teának, puncsnak s hasonló italoknak kiszolgálása is csak rum és bármiremű **szeszesital nélkül** van megengedve.

Ezen rendelkezésnek áthagói már az első esetben

egy évig terjedő elzárással, 50,000 korona pénzbüntetéssel,

összes szeszesital készletének elkobzásával, ipartgazolványuk vagy iparengedélyük bevonásával büntettetnek nyilvános helyen talált

részeg egyének pedig egy évig terjedő elzárással sulytatnak.

Debreczen, 1919 marczius 22-én.

A Katona- és Munkástanácsnak a rendőrséghez rendelt kiküldöttei:

Kozma A. Lajos. **Dr. Harsányi Imre,** rendőrkapitány.

Bartha István.

Debreceni Áthaci Levéjtár

A debreceni rendőrség új vezetőinek hirdetménye a szeszesitalok kimérésének korlátozásáról

276.

AZ ELLÁTATLANOK SZÁMA HAJDÚSZOBOSZLÓN

A legszigorúbb vizsgálat szerint a mai napon a teljesen ellátatlanok száma 11 345, az ellátott lakosok száma 7394. Utóbbi napokban az ellátatlanok száma a városokból hazaözönlő helybeli születésű egyénekkel, hazatérő katonákkal, hadifoglyokkal rendkívül mértékben megszaporodott, miértis az ellátatlanok felvételénél a legszigorúbban jártunk el,

DÁL. Hajdú m. alisp. 61/1919. *Eredeti. A hajdúszoboszlói direktórium jelentése a vármegyei direktóriumnak 1919. április 19-én.*

277.

AZ ELSZÁMOLTATÁS KÖVETKEZETESSÉGE

Őszi vetőmag nem 450 mázsa, hanem 250 requirált termény illetve júliusi fejadag is, időszaki munkások járandósága 332 mázsa, mely utóbbi a cselédek fejadagjának felemelése miatt lényegesen csökkenni fog, most a felemelt fejadagot a kintmaradt őszi vetőmagból kell kiszolgáltatni.

DÁL. Hajdú m. alisp. 61/1919. *Eredeti. Tetétlen község direktóriumának jelentése a megyei direktóriumhoz 1919. április 1-én.*

A direktórium még aznap távirati úton válaszolt Tetétlennek: „Munkástanács Tetétlen. Előljáróság 343. szám táviratára kimaradt összesen 450 mm őszi búza vetőmagnak őszi vetésekre való meghagyását nem engedélyezzük. Ezen készlet összegyűjtendő, elraktározandó, és csakis rendelkezésünkre lesz ellátatlan községekbe átszállítandó." *(Lásd ugyanott.)*

278.

SZESZFŐZDÉK ÜZEMELTETÉSE

Városi számvevőségnek, Helyben.

514/1919. dk. A pénzügyi népbiztossággal folytatott telefonbeszélgetés alapján felhívjuk, hogy a városi és egyéb szeszfőzdék továbbra is üzemben tartandók, azonban a termelt szesz forgalomba nem hozható,

hanem elraktározandó. Egyben közöljük, hogy a szeszfogyasztási adók a pénzügyi népbiztosság rendelkezése folytán a további intézkedésig az eddigi törvények alapján beszedendők. Városi direktórium Török Gábor.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Vegyes iratok. *Eredeti. A rendelet kelte 1919. április 15.*

279.

RENDELKEZÉS A JOGTALAN REKVIRÁLÁSOK ELLEN

Figyelem!

Figyelmeztetjük a város lakosságát, hogy csak a városi direktórium és a Munkástanács bélyegzőjével ellátott megbízólevél alapján lehet rekvirálást végezni.

Akiknek ilyen igazolványuk nincs, azok jogtalanul rekvirálnak és halálbüntetés terhe mellett minden rekvirálástól eltiltatnak. Az illetők kinyomozására a Vörös őrség tagjai azonnal akcióba lépnek. Figyelmeztetjük tehát a jogtalan rekvirálókat, hogy cselekményük a forradalmi törvényszék halálos büntetését vonja maga után.

Városi népbiztosság Török Gábor, Vági István, Hajdú János.

DÁL. Déri múzeumi törzsanyag. *Eredeti plakát, dátum nélkül. A plakátot tartalmilag ismertette a Népakarat 1919. március 28. száma.*

280.

A LAKÁSREKVIRÁLÁS TILALMAZÁSA

Figyelmeztetés!

Minden egyéni kisajátítás forradalmi bűncselekmény. Az azt elkövető forradalmi törvényszék elé kerül. Senki a lakásügyi népbiztosság engedélye nélkül lakást avagy más helyiséget önkényűleg el nem foglalhat. Az ez ellen vétők forradalmi törvényszék elé állíttatnak. Debrecen, 1919. évi március 27-én. Népjóléti és lakásügyi népbiztosság.

Népakarat, 1919. március 28. Figyelmeztetés!

281.

A TÖRVÉNYTELEN REKVIRÁLÁSOK ELLEN

A városi direktóriumnak tudomására jutott, hogy illetéktelen egyének a proletár becsületet beszennyezve felhatalmazás és megbízás nélkül egyes házaknál élelmiszerek után kutatnak és azokat el is kobozzák. Figyelmezteti a direktórium az elvtársakat, hogy az ilyen eseteket haladéktalanul hozzák akár telefonon, akár más úton a népbiztosság tudomására, hogy az ilyen visszaéléseket megtorolhassa.

Népakarat, 1919. március 27. Debrecen az átalakulás napjaiban. Az illetéktelen rekvirálás ellen.

282.

ISMÉTELT RENDELKEZÉSEK A REKVIRÁLÁSSAL VISSZAÉLŐKKEL SZEMBEN

Kutatásokat, rekvirálást csak a direktórium rendelhet. A vörös őrséghez érkezett jelentések szerint minduntalan előfordul, hogy egyesek leginkább nyereségvágyból jogosulatlanul magánlakásokba behatolnak ott kutatnak és rekvirálnak. Napilapokban és hirdetményekben ismételten közzé tétetett, hogy kutatásokat és rekvirálásokat csupán a direktórium rendelhet el és kutatásokat s rekvirálásokat csak a vörös őrség tagjai s rajtuk kívül csak azok jogosultak végezni, akik erre a direktóriumtól és a városparancsnokságtól írásbeli meghatalmazással bírnak.

Miután a Forradalmi Kormányzótanács rendelete értelmében minden magánkutatás és rekvirálás bűncselekmény, amely a kedélyeket a legnagyobb mértékben felizgatja, azok feltétlenül megakadályozandók s elkövetői a forradalmi törvényszék elé állítandók.

Felhívok ennélfogva mindenkit, hogy mindazokat, akik jogosulatlanul és felhatalmazás nélkül kutatni és rekvirálni akarnak, a legközelebbi vörös őrszemnek adják át, vagy legalább is azokra a vörös őrség személyzetének figyelmét hívják fel, hogy ezen visszaélők ártalmatlanná tehetők s a közönség nyugalmát és biztonságát veszélyeztető visszaélések megszüntethetők legyenek. Bartha István, vörös őrséghez kirendelt politikai megbízott.

Népakarat, 1919. április 8. Az egyéni rekvirálások.

FIGYELEM!

Figyelmeztetjük a város lakosságát, hogy

csak a városi direktórium és a Munkástanács bélyegzőjével ellátott megbizó levél alapján lehet rekvirálást végezni.

Akiknek ilyen igazolványuk nincs, azok jogtalanul rekviralnak és halálbüntetés terhe mellett minden rekvirálástól eltiltatnak. Az illetők kinyomozására a Vörös őrség tagjai azonnal akcióba lépnek.

Figyelmeztetjük tehát a jogtalan rekvirálókat, hogy cselekményük a forradalmi törvényszék halálos büntetését vonja maga után.

Városi népbiztosság

Török Gábor Vagi István Hajdu János

Rosenfeld nyomda Debrecen

A városi népbiztosság felhívása a tanácsköztársaság nevével való visszaélések ellen

1. §. A Magyarországi Tanácsköztársaság feladatának tekinti annak biztosítását, hogy a rendelkezésre álló áruk az igazán rászorulókra jussanak. E célból a Tanácsköztársaság köztulajdonba veszi és a munkásság (üzleti alkalmazottak) ellenőrzése alá helyezi:

1. azokat az üzleteket, amelyek nagyban (tovább eladók részére) árusítanak;

2. azokat az üzleteket, amelyek a kicsinyben való (közvetlenül a fogyasztók részére) eladás mellett nagyban is árusítanak;

3. azokat az üzleteket, amelyek csak közvetlenül fogyasztóknak árusítanak ugyan, de 1919. márc. 22-én 10 vagy több munkást foglalkoztattak.

2. §. A köztulajdonba átvett üzleteket a szociális termelés népbiztosa által kinevezett üzleti biztosok, a volt tulajdonosok bevonásával a szociális termelés népbiztosának utasítása szerint vezetik... *Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XXXI. sz. rendeletéből 1919. április 2-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)*

283.

EGYES ÜZLETEK KÖZTULAJDONBA VÉTELE DEBRECENBEN. RÉSZLET EGY ÍTÉLETBŐL

Az ítélet rendelkező része megállapítja a vád tényét, majd az indokolásra tér át:

... vádlott a Tanácsköztársaság megalapítása érdekében Debrecenben 1919. március hó utolsó napjaiban Schlachta János (Tóth Gyula cég), Sesztina Jenő (Sesztina Lajos cég), Kovács Gyula, Bézler és Dávid vaskereskedőket, Lefkovics Artúr, Halász Nándor, Kostya János, Sándor Ármin ékszerkereskedőket, Gebauer Ferenc, Ekli József, Fehértói Dániel temetkezési vállalat tulajdonosokat azon célból, hogy a tanácsköztársaságnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen, az általános terrorban nyilvánuló fenyegetéssel annak eltűrésére kényszerítette, hogy üzletük köztulajdonba vétessék, ...raktáruk leltároztassék, illetve az ékszerek-

nél annak egy része az üzleti forgalom elől elvonassék, pénztár készleteik megállapíttassanak, a kommunista termelési rendszerhez alkalmazkodni kényteleníttessenek, személyzetük felől a szolgálati szerződés keretein belül ne rendelkezhessenek.

Megy. Bir. Debreceni Kir. Törvényszék B. 2702/V.—1920. *Eredeti. Bírói ítélet Roósz Márton 36 éves debreceni lakos kereskedelmi alkalmazott ellen, akit 1920. aug. 27-én a törvényszék 18 havi fogházra ítélt.*

284.

AZ ÁRUKÉSZLETEK FELHASZNÁLÁSA A DOLGOZÓK JAVÁRA

Az új rend a maga igazságosan elosztó munkájával bevonult az üzletekbe is. A leltározás végeztével ma már Debrecenben is kinyitották az üzleteket. De a raktáron levő árukészletek többé nem a vagyonosok kizárólagos rendelkezésére állnak, többé nem lesz az a helyzet, hogy akinek pénze, összeharácsolt bankótömege van, mindazt megszerezheti, ami csak elképzelhető. Bármilyen áruhoz most elsősorban csak az juthat hozzá, kinek legnagyobb szüksége van rá, a proletártömeg, a szegényebb osztály.

A gazdagok évek hosszú során át felhalmozhatták az árukat, de a szegénység a folyton emelkedő árak mellett nem vásárolhatott jóformán semmit.

Most csak a házak bizalmi férfiainak igazolványára, sőt több fontosabb árucikket csak szakszervezeti igazolvánnyal lehet vásárolni. Minden attól függ, hogy a házak bizalmiférfiai hogy teljesítik kötelességüket. Csak azoknak és csak a szegényebb néposztály tagjainak utalványozzanak, kik igazán rá vannak szorulva az árura.

A városi direktórium szocializáló bizottsága figyelmezteti az üzletek bizalmiférfiait, hogy az árukiutalásokat a készlethez mérten eszközöljék, nehogy a készletek hamar elfogyjanak.

Ugyancsak a szocializáló bizottság teszi közzé azt, hogy mindazon áruk, amelyek eddig előzetes megrendelésre készültek, igazolvány nélkül a megrendelőnek munkadíj lefizetése ellenében kiadhatók.[3]

Népakarat, 1919. április 8. Kinyitották az üzleteket.

[3] A jegyrendszer és az élelmiszerkészletek ilyenfajta elosztása nem a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájából következett, kényszerű intézkedés volt ez. A több évig tartó világháború, amely kimerítette az ország készleteit, tette szükségessé, hogy a meglevő készleteket a dolgozók érdekében igazságosan tudja elosztani az államigazgatás. Ennek szellemében született meg a rendelet.

ÉLELMISZERSZÁLLÍTÁS BUDAPESTRE

Landler belügyi népbiztosnak Budapest.

Távirati rendelete folytán ma valamennyi intézőbizottságnak a következő távirati rendeletet adtuk ki:

a belügyi népbiztosság táviratára ismételten elrendeljük, hogy a Budapestre való élelmiszerszállításokat senki se merészelje megakadályozni; utasítjuk az intézőbizottságokat, vörös őrségeket, a forradalmi kormányzótanács valamennyi szervét, hogy e rendelkezést kíméletlen szigorral hajtsák végre, az intézőbizottság köteles ellenőrizni, hogy az élelmiszerek spekulánsok karmaiba ne jussanak, a bevásárlásokkal megbízott pesti küldötteket megbízólevelük átvizsgálása után munkájukban támogassák és nagyobb szállításokról küldjenek ide jelentést; aki ellenkezik, azonnal forradalmi törvényszék elé állítandó. Vármegyei direktórium.

PI. Arch. BM. 1920-36/453 (1067). *Eredeti. A hajdúmegyei direktórium rendeletének távirati jelentése 1919. április 11-én du. 5 órakor.*

A MEGYEI DIREKTÓRIUM RENDELETE A FORGALOM SZABÁLYOZÁSÁRÓL

Munkástanácsnak.

A Debrecen városi szocializáló bizottsággal történt megállapodás értelmében a következőket közöljük:

A legszélesebb körben közhírré teendő, hogy azok a lakosok, kik debreceni üzletekben vásárolni szándékoznak, kötelesek az ottani munkástanácstól igazolványt kérni. A munkástanács igazolja, hogy a vásárolni szándékolt árukra az illetőknek tényleg szükségük van s részletesen fel kell sorolni, hogy miféle árukat akar vásárolni.

Kioktatandók továbbá a vásárolni szándékozók, hogy az igazolvánnyal közvetlenül a kereskedőkhöz menjenek s Debrecenben semmiféle további igazolásra nincsen szükség.

Tekintettel arra, hogy a bevásárolni szándékolt áruk esetleg egy kereskedőnél nem szerezhetők be, hanem másikhoz is kell menni a bevásárlóknak, a kereskedő köteles a náluk vásárolt árukat az igazolványból törölni, és az igazolványt úgy visszaadni a vásárlónak, viszont a

kereskedő a maga igazolása céljából egy elismervényt állít ki, melyet a vevő köteles aláírni.

Tekintettel arra, hogy a kereskedőknél igen csekély készlet áll rendelkezésre, felhívjuk, hogy az igazolványok kiállításánál a legnagyobb szigorúsággal járjon el és csakis kétségtelen szükség esetén igazolja a bevásárlás szükségességét.

DÁL. Hajdúnánás vár. polgárm. 1712/1919. *Eredeti. A hajdú megyei direktórium 679/1919. sz. rendelete 1919. április 9-én valamennyi munkástanácshoz.*

287.

AZ ÜZLETEK KÖZTULAJDONBA VÉTELÉNEK SAJTÓVISSZHANGJA

Az áruüzletek szocializálása a forradalmi kormányzótanács XXXI. rendelete szerint Debrecenben is megtörténvén, a szocializáló hivatal az alábbiakat hozza az érdekelt kereskedők tudomására:

A köztulajdonba átvett üzleteket a szociális termelés népbiztosa által kinevezett üzleti biztosok a volt tulajdonosok bevonásával a szocialista termelés népbiztosának utasítása szerint fogják vezetni... *Egy biztos alá több üzlet is tartozhat, s ellenőrző munkástanácsot kell választani.* A munkások, ha számuk kettőt meghalad, de tíznél nem több, az ellenőrző munkástanácsba maguk közül 3 tagot választanak, minden további tíz munkás után még egy-egy tagot, de legfeljebb összesen 7 tagot. Ha az üzletnek nincs munkása, vagy azok száma kettőt nem halad meg, a szakmabeli munkások szakszervezete küld az üzlet ellenőrzésére megbízottat. Az üzlet volt tulajdonosa tartozik a szakszervezetet aziránt megkeresni. Az üzlet minden alkalmazottja munkás.

Az ellenőrző munkástanácsot haladéktalanul meg kell alakítani és a megalakulást a cégnek, az üzlet nemének, telephelyének, a foglalkoztatott munkások számának és az ellenőrző munkástanácsi tagok illetőleg a szakszervezeti megbízott nevének megjelölésével be kell jelenteni a szocializáló hivatalnak, mely a bejelentéseket a szociális termelés budapesti népbiztosságához fogja felterjeszteni.

A bejelentésekkel egyidejűleg javaslat teendő a vezetéssel megbízandó üzleti biztos személyére vonatkozólag is.

A fenti adatokat felölelő kimutatás a legsürgősebben négy példányban nyújtandó be a Szocializáló Hivatalhoz. A városi direktórium.

Debreceni Vörös Újság, 1919. április 17. Az áruüzletek köztulajdonba vétele.

C) TÖREKVÉSEK A KULTURÁLIS NEVELŐMUNKA FORRADALMASÍTÁSÁRA

a) Az oktatásügy átszervezése

1. §. A Magyarországi Tanácsköztársaság az oktatás ügyét állami feladatnak tekinti. Ehhez képest a Tanácsköztársaság valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézetet kezelésébe vesz át. Az intézetek céljaira szolgáló minden ingatlan és ingó ennek a kormányzótanácsi rendeletnek az alapján köztulajdonná válik.

2. §. A Tanácsköztársaság a munkásság művelődésének emelésére minden eddiginél nagyobbszabású oktató- és nevelőmunkát szándékozik végezni. Mindazokat, akik a Tanácsköztársaság társadalmába és szellemébe beilleszkednek, képességükhöz mérten szolgálatába kívánja állítani. Ennek folytán a nem állami nevelési és oktatási intézetek alkalmazottai közül azokat, akik ennek a feltételnek megfelelnek, a Tanácsköztársaság szolgálatába veszi át. Az egyházi személyeket (papokat, szerzeteseket, apácákat) azonban csak akkor, ha világi személyekké lesznek...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XXIV. sz. rendeletéből 1919. március 29-én. (Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)

288.

A DEBRECENI FORRADALMI ERŐK KÖVETELIK AZ OKTATÁS INTÉZMÉNYEINEK ÁLLAMOSÍTÁSÁT

A város Néptanácsának, Helyben.

A Debreceni Szociáldemokrata Párt végrehajtó bizottságának folyó hó 18-án és a Debreceni Munkástanács folyó hó 20-án hozott határ-

rozata alapján azon tiszteletteljes előterjesztéssel fordulunk a Néptanácshoz, szíveskedjék elhatározni a következőket:

I. Az egyházak kezelésében levő népoktatási intézeteknek iskolaépületekben, pénzben, természetbeniekben és földhasználatokban nyújtott mindennemű támogatást 1919. szeptember 1-re felmondja és az oktató személyzetet átveszi.

II. Utasítja a városi tanácsot, hogy a népoktatási intézetek községesítésére, illetve államosítására vonatkozólag a néptanács legközelebbi ülésén terjesszen elő javaslatot.

Debrecen, 1919. március 21.

DÁL. Debrecen vár. tan. 7273/1919. *Eredeti. A beadványt dr. Lefkovits írta alá és az megelőzi a tárgyban kifejezett követelmények tekintetében az országos intézkedéseket is. A városi tanács intézkedése mindössze annyiból állt, hogy felhívta a számvevőséget a „felekezeti* iskoláknak nyújtott városi segélyek kimutatása tárgyában"; *ez a felhívás május 22-én született meg s az ügydarab vele egyidejűleg irattárba tétetett. (Lásd ugyanott.)*

289.

A PEDAGÓGUSOK SZAKSZERVEZETE AZ ISKOLAI VALLÁSTANÍTÁS ELLEN

Felhívás a debreceni lelkészekhez.

Miheztartás végett közöljük, hogy a debreceni tanítók (óvónők, tanárok) szakszervezete egyhangúlag elhatározta, hogy folyó hó 23-ától kezdődőleg az összes iskolákban beszünteti a vallástanítást, az iskola épületében sem tűri meg a vallásoktatást, a hétköznapokra eső vallási ünnepnapokon is tanítani fog. Ezek megmásíthatatlan határozatok.

A debreceni tanítók (óvónők, tanárok) szakszervezete.

PI. Arch. Debreceni Királyi Tvszék. B. 12/1926. Lefkovits-per. 767. oldal. *Eredeti. Kézirati fogalmazvány.*

290.

A HALADÓ ÉRTELMISÉG ÁLLÁSFOGLALÁSA A FELEKEZETI OKTATÁS ELLEN

Magyarországon a nemzeti egybeforradásnak mindig egyik legfőbb akadályozója volt a felekezeti oktatás, illetve az általa előidézett széttagoltság. Az ma is. Mindenik egyház szüntelenül arra törekszik, hogy a

saját exkluzív szellemével töltse meg a fejlődésben levő emberi lelket s a maga elfogult szellemének szolgálatába hajtsa legalább is az ő híveit, de lehetőleg a többi egyházakéit is. Még az állami és községi, tehát felekezetektől független iskolákban is, annál inkább a kormányzatuk alattiakban azzal kezdik a hitoktatást, hogy arról tájékoztatják a hitsorsos növendékeket, hogy csak ők követik az igaz vallást, a többiek mind hamis tanokat visznek és csak ők fognak üdvözülni, a többiek elkárhoznak... *A gyűlölet e téren erősen érvényesül.* De az egyházak amellett még a többi tantárgyak oktatóitól is megkövetelik, hogy belé vigyék a felekezeti szellemet az általuk tanított tudományokba... *Kötelezővé teszik a templomba járást.* Nagy kára van ebből a haladás ügyének is. Ezek a felekezeti iskolák a merev dogmatizmus szellemét, jobbanmondva szellemtelenségét oltják be a serdülő ifjúságba, amivel még azoknál is, akik gondolkodó képességüknél fogva be is látják lassankint minden csodahit képtelenségét, többnyire elér legalább annyira, hogy egyideig zavart és ingadozást okoz elméjükben s még a tiszta és józaneszű ifjú is csak erőfeszítéssel tud kibontakozni a neki tekintélyes helyről és isten nevében hirdetett esztelenségek nyűgéből... *Az egyházat érintő hibákat nem szabad bírálat tárgyává tenni.* Ezek a sajnálatos körülmények már régen megérlelték minden szabadelvű emberben azt a meggyőződést, hogy a felekezeti oktatásnak minden fokon és az egész vonalon való teljes kiküszöbölése egyik legfontosabb és legsürgősebb teendője a magyar államnak. A nemzeti egység, a tudományos szellem, az egészséges fejlődés, a társadalmi szolidarítás a keresztyénies testvériség, a lelkiismereti szabadság mind ezt követeli.

Fáklya, 1919. március 23. Felekezetmentes közoktatás. *A cikk szerzője dr. Zoványi Jenő teológiai tanár, aki a kérdést nem is baloldalról világította meg, de haladó szelleme igazságos és történetileg helyes álláspontot tudott kialakítani. Az ellenforradalom idején megfosztották egyetemi tanári állásától.*

291.

A PEDAGÓGUS SZAKSZERVEZET SZÓZATA A SZÜLŐKHÖZ AZ ISKOLAI VALLÁSTANÍTÁS ELLEN

A most kialakuló új világrend nem csupán a nép gazdasági felszabadítására törekszik, hanem azzal párhuzamosan a lelki felszabadításra is. A gazdasági felszabadulás annál sikeresebben megtörténik, mennél hamarabb kiverik a népek fejükből azt a sok képtelen otrombaságot, amit a hatalmasok parancsából eddig az egyházak a vallástanítás ürügye alatt beléjük csöpögtettek. Az iskolát is ennek a szolgálatába állították

azzal, hogy a vallástant tették meg főtantárgynak. Ezzel az iskola a nép értelmét elhomályosító eszközzé vált a kiszípolyozók akaratából, azért, hogy a nép ne lássa meg a jelen valóságait, ne lássa az igazi húsból és vérből való elem lüktető életét, ne törődjék a földi dolgokkal, hanem fordítsa szemét az égboltozat, a levegő végső határai felé, mely az optika tanai szerint és szemünk szerkezeténél fogva látszik kéknek, de melyet az egyház a földöntúli boldogság hazugságává, a mennyek országává varázsolt át. Tette ezt azért, mert azt hitte, hogy az ilyen káprázatok örökké elhomályosítják a nép szemét, tette azért, hogy az emberek millióiból egyesek kedvéért rabszolgákat neveljen, hogy annál könnyebben kizsákmányolhatók legyenek.

Alázatos, engedelmes, türelmes és mindenbe belenyugvó emberek kellettek a hatalmasoknak, hogy annál biztosabban és léhábban végigdőzsöljék e földi életet. Az ilyen nép nem képes meglátni az ilyen galádságokat az egyház ama tanítása révén, hogy majd a túlvilágon, —a semmiben — örök lesz a teljes boldogság. A teljes boldogságnak, az általános jólétnek itt e földön kell megteremtődnie. Évégből tudnia és éreznie kell minden egyesnek, hogy neki az összes dolgozókkal együtt egyformán joga van a kellemes élet bármelyik feltételéhez. Erre a fokra azonban a babonáktól mentes műveltségű nép emelkedhetik fel és pedig oly módon, ha a babonákkal és erkölcstelen dolgokkal telített vallás megszűnik, mint a nép boldogságának útjában álló eszköz.

Sok bűne van a vallásnak, bűnnel terhelt az egyház történeti élete s mindezeket a bűnhalmazokat a dolgozó nép ellen követte el. Legyen ennek vége. Az egyházak közéleti szereplésének meg kell szűnnie. Magánügy a vallás, melyet nem kényszeríthetnek rá senkire. A felnőttek összes bűnének rémes felsorolását s vele együtt az erkölcsi mocsoknak és örökös rettegésnek tényezőit nem engedjük többé a vallás révén belecsempészni a kialakulatlan gyermeki lélekbe.

A vallásnak semmi köze az erkölcshöz. Az a valláserkölcs, mely a munkát, mint a bűnnek büntetését állítja elénk, az a valláserkölcs, amely az élet és munka fogalmainak ilyen befeketítésével valóságos erkölcsi kútmérgezést követ el, nem lehet emberhez illő erkölcs. A vallás és erkölcs eme keshedt és inaszakadt ölelkezésének meg kell szűnnie. Minden gyermekét szerető szülőnek be kell ezt látnia. Gyermekének földi, emberi boldogulása érdekében mindenkinek tiltakoznia kell az ilyen vallásos erkölcs ellen.

A debreceni tanítók (óvónők, tanárok) szakszervezete egyhangúlag elhatározta, hogy f. hó 23-tól kezdve az összes iskolákban beszünteti a vallástanítást s nem engedi meg, hogy ezután a vallás révén mételyhintés történjék a gyermekek között az iskolában, vallástanítás nem történhetik az iskola épületében. A vallást, ha akarják, tanítsák a papok, tanítsák lakásaikon vagy a templomokban. Az iskola a népkultúra helye

lesz. Kimondotta továbbá a szakszervezet, hogy a hétköznapokra eső ú. n. vörösbetűs vallási ünnepeken is tanítás lesz az iskolákban. A munkának vallási ünnepek ezentúl nem fognak akadályul szolgálni.

A szakszervezet az emberi egyéniség minden erejének kifejlődését akarja ezzel biztosítani. Ennek az ügynek szolgálatára minden szülőt felhívunk.

Testvéri üdvözlettel: A debreceni Tanítók (óvónők, tanárok) Szakszervezete.

Népakarat, 1919. március 25. Felhívás a szülőkhöz!

292.

ELLENFORRADALMI BÍRÓSÁGI ÍTÉLETEK A VALLÁS ÜGYÉBEN ELFOGLALT HALADÓ ÁLLÁSPONT MIATT

A dr. Lefkovics Vilmos, Kovács Lajos és Albert András ellen hozott ítéletek indokolása a következőket írja:

... Vádlottak, mint a tanácsköztársaság közegei éspedig dr. Lefkovics Vilmos vádlott a Népakarat elnevezésű napilap 1919. évi március hó 25-én Debrecenben megjelent 2. számában, „Felhívás a szülőkhöz!" című cikkében a polgári osztály által elrendelt vallás tanításával foglalkozván a következő kitételeket használta: „Ezzel az iskola a nép értelmét elhomályosító eszközzé vált a kiszípolyozók akaratából, azért, hogy a nép ne lássa meg a jelen valóságait, ne lássa az igazi húsból és vérből való elem lüktető életét, ne törődjék a földi dolgokkal, hanem fordítsa szemét az égboltozat, a levegő végső határai felé... *Ilt a 291. számú dokumentum szövegét ismerteti.* Ezzel háború idején, nyomtatvány útján a munkásosztályt a polgári osztály elleni gyűlöletre izgatta.

Aminek elkövetését Kovács Lajos szándékosan előmozdította azzal, hogy a dr. Lefkovics Vilmos által irónnal írt cikket a nyomda részére tintával leírta.

Tényként állapítja meg továbbá, hogy Albert András vádlott a dr. Lefkovics Vilmos, mint közművelődésügyi vezető rendelkezése folytán az iparostanonc iskola igazgatói teendőit végző Petrovics Emilt karhatalmi elmozdítás kilátásba helyezésével az igazgatói jogkörtől megfosztotta és ezt a jogkört átvette. Ezáltal csoportosulás esetén kívül a hatóság közegét veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozta, amire dr. Lefkovics Vilmos szándékosan reá bírta.

Pl. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék B. 92/1926. Lefkovits-per. 10—13. old. *Eredeti. A törvényszék 1920. szept. 28-án Lefkovits Vilmost 5 évi börtönre, mint főbüntetésre; Kovács Lajost 6 hónapi börtönre, Albert Andrást 3 hónapi fogházra ítélte. (Lásd ugyanott.)*

293.

AZ ISKOLAI REFORM GONDOLATA

1919. március 27-én az összes középfokú iskolák tanárait értekezletre hívta össze *(t. i. Lefkovics — szerk.)*, hogy az iskolának forradalmi átalakításáról tanácskozzanak és érdemleges határozatot hozzanak. Az értekezleten dr. Lefkovits Vilmos közoktatási népbiztos hevesen kikelt a Kármán—Trefort féle középiskola ellen, amelyet a régi rendszer legerősebb arzenáljának, leghatalmasabb erősségének mondott s amelyet most az új rend elfoglalt és a maga szolgálatába fog kényszeríteni. Kioktatta a tanárokat, eddigi munkájukat elhibázottnak és értéktelennek minősítette. Máról-holnapra szakítani kell a tradíciókkal, az ifjúságot pedig az új idők szellemének megfelelően tanítsák. Aki az új keretekbe nem tud beleilleszkedni, az nem való tanárnak, menjen kertésznek. Mert a forradalom nem alkuszik, hanem cselekszik és követel. A forradalom meg fogja vizsgálni, mely tanárok valók katedra élére, az oda nem valókat, akik nem tudnak az új világrendbe beleilleszkedni, irgalmatlanul el fogja seperni.

Többször hangsúlyozta, hogy a régi középiskolából kő kövön nem marad és egy fél év múlva senkisem fog ismerni a középfokú tanintézetekre. A tanárok legyenek elkészülve, hogy a tantestületeket össze fogja kavarni azzal a céllal, hogy mindenütt megfelelő számú, megbízható forradalmi egyének vezessék az intézeteket.

Pl. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék B. 12/1926. Lefkovits-per 452—53. old. *Eredeti jelentés. A jelentést az áll. főreáliskola tanárai közül írták alá egyesek s azt valószínűleg a tanfelügyelő elé terjesztették 1920. május 5-én. A jelentés megállapította, hogy 1919. március 19-én az iskolában dr. Lefkovits Vilmos, dr. Ferenczy Gyula egy. tanár és Dékán Samu debreceni főgimnáziumi tanár ellenőrzést tartottak.*

A Kormányzótanács kimondotta, hogy a szocializmus állami propagandájának céljaira munkásegyetemeket és a középfokú oktatás kereteiben előkészítő tanfolyamokat létesít és ennek megszervezésére biztosi minőségben Szabados Sándort küldötte ki.

A Kormányzótanács kimondotta, hogy az ifjúmunkások nevelési és oktatási ügyei a Közoktatásügyi Népbiztosság hatáskörébe tartoznak. A Kormányzótanács utasította a Közoktatásügyi Népbiztost, hogy a 16 éven aluli ifjúmunkások részére oktatási alkalmakat létesítsen. Az ifjúmunkások az oktatásra való bevonásukkal párhuzamosan a munka alól mentesítendők lesznek.

A Forradalmi Kormányzótanács XVIII. sz. rendelete 1919. *március* 28-*án.* (Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)

294.
A VÁROSI ZENEISKOLA TANTESTÜLETÉNEK EGYIK ÜLÉSÉRŐL

Jegyzőkönyv felvétetett Debrecen város zeneiskolája tanári karának 1919. évi március hó 29-én a tanintézet helyiségében tartott üléséről.

Jelen voltak dr. Csűrös Ferenc közművelődési tanácsnok elnöklete alatt dr. Lefkovics Vilmos népbiztos, továbbá Fábry Irma, Füredi Samuné, Füredi Sándorné, Füredi Samu, Füredi Sándor, F. Halácsi Margit, Hammerstet János, Simonffy Irén, dr. Szilágyi Imre, Szőnyei Ilona és Veszprémi Andor zeneiskolai tanárok, utóbbi mint a tantestület jegyzője.

Dr. Csűrös Ferenc a megjelenteket s ezek között különösen dr. Lefkovics Vilmos népbiztos urat szívélyesen üdvözli s bejelenti, hogy az értekezletet dr. Lefkovics Vilmos népbiztos úr kívánságára hívta össze. Felkéri a népbiztos urat, hogy az értekezlet összehívásának célját ösmertesse s ezzel az ülést megnyitja.

Dr. Lefkovics Vilmos népbiztos tudomására hozza a tantestületnek, hogy az értekezletet az intézetet érintő nagyfontosságú ügyek megoldása végett kívánta összehívatni. Ugyanis a tantestület működése ellen olyan súlyos vádak röpködnek a társadalom minden rétegében, hogy azoknak

szigorú megvizsgálása alól elzárkózni nem lehet. Szigorú igazsággal kíván gyökeres rendet teremteni s ezért egy választott bíróságot küld ki s felszólítja a tantestületet, hogy ezen választott bíróságba a legközelebb tartandó értekezletén akár kebeléből, akár kívülről három tagot válasszon. Felkéri a tantestületet, hogy fokozott erővel dolgozzon s egyben biztosítja, hogy a tanárok kulturális törekvése az új alakulat részéről megértő támogatásra fog találni.

A tantestület örömmel és helyesléssel veszi a választott bíróság kiküldését és meggyőződése, hogy a vizsgálat eredménye által expiáltatni *(feloldatni — szerk.)* fog azon nyomasztó kritikák alól, melyeket róla a közönség — nyilván egyoldalú és elfogult információk alatt — a tantestület nagy sajnálatára és meglepetésére alkotott.

Dr. Lefkovics Vilmos népbiztos bejelenti a tantestületnek, hogy a mai demokratikus kor szelleme nem zárkózhatik el egy tantestület kívánalmai elől s így respektálni kívánja a tantestület óhaját atekintetben is, hogy kit akar vezetőjének megtenni. Mivel az igazgatói állás jelenleg betöltetlen, felszólítja a tantestületet, hogy jelölje ki a maga vezetőjét s erről a direktóriumot határozatilag értesítse.

Ezen felszólítás után a tantestület egyhangúlag Weszprémy Andort jelölte vezetőjéül s a direktóriumnak őt javasolja igazgatóul a jelen tanév tartamára.

Ezután dr. Csűrös Ferenc elnök köszönetet mondott dr. Lefkovics Vilmos népbiztos úrnak a zeneiskola nyugalmának biztosítását célzó közbenjárásáért s ezzel az ülést bezárta.

DÁL. Balthazár-féle igazolóbizottsági iratok. *Eredeti.* Szám. nélk.

295.

A KÖZMŰVELŐDÉSI ÜGYOSZTÁLY FELADATAINAK MEGSOKSZOROZÓDÁSA

20/1919. sz. A városi direktóriumnak, Helyben.

Miután a helybeli oktatóintézeteknek folyamatban levő átvétele és vezetése a város közművelődési osztályára oly feladatokat ró, amelyeket Csűrös dr. kultúrtanácsnok a hozzá beosztott irodai alkalmazottal nem képes elvégezni, azon előterjesztéssel élek, hogy a közművelődési osztályba rendeltessék be szolgálattételre Bak Béla elemi iskolai tanító. Bak Béla tanító osztályát egyik menekült tanító látná el tanfelügyelői megbízatás alapján. Egyben kérek intézkedést aziránt, hogy a közművelő-

dési osztály helyisége bővíttessék ki Vadász gazdasági felügyelő helyiségével, akinek hivatala máshova volna áthelyezendő.

Debrecen, 1919. április 2.

DÁL. Debrecen vár. tan. 9305/1919. *Eredeti. Dr. Lefkovits Vilmos és Török Gábor eredeti beadványa a Magyarországi Szocialista Párt helyi titkársága nevében.*

296.

ISKOLAI HÁLÓZATOK MEGSZERVEZÉSE DEBRECENBEN

A szülők tájékoztatása végett közöljük, hogy a debreceni, összesen 147 állami elemi osztály az új szervezés alapján 18 igazgatói körzetre osztatott. Minden körzet önállóan választotta meg igazgatóját eképpen: Eötvös-u. körzetben Dávid Mihály; Rákóczi-u. körzetben Szabó István; Pacsirta-u., Csonka-u. körzetben Szendi Imre; Rakovszky-u., Csapókerti körzetben Veres Gyula; Kossuth-u. körzetben Szentjóbi Kálmán.

Egyúttal az összes iskolákat érdeklő ügyekre vezető igazgató Vígkedvű Mihály-u. körzetben Simon István; MÁV műhely, Nyilastelepi körzetben Józan József; Szent Anna-u. körzetben Unger Lujza; Varga-u. körzetben Kursinszky László; Ispotályi körzetben Hatvany József; Miklós-úti körzetben Háló Sándor; Simonffy-úti körzetben Weinberger Mór; József kir. herceg-úti körzetben Czaizler Jenő; Csap-, Jókai-, Mester-u. körzetben Bak Béla; Fűvészkert-úti körzetben Mészáros József; Homokkert—Teleki—Vígkedvű—Mikepércsi úti körzetben Törös Károly.

Mi sem bizonyítja a felekezetek bűnös közönyét kirívóbban, mint az a körülmény, hogy 70 vagy hetvenen felül vannak a tanítványok 38 osztályban, 80-an felül 18-ban, 90-en felül 3-ban.

Az új rend képviselőinek legelső törekvése ezt a Debrecenhez nem illő, szégyenteljes állapotot a lehető leggyorsabban az osztályok szétosztásával, délutáni tanítással megszüntetni. Legyenek a szülők nyugodtak. A tanítás és nevelés ügye hivatott kezekbe került.

Népakarat, 1919. április 8. Iskolaigazgatói körzetek.

13591/b
12317

DEBRECENI MUNKÁS KÖNYVTÁR

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

2. FÜZET.

MI A TANÁCS-KÖZTÁRSASÁG?

ÁRA 20 FILLÉR

A MUNKÁSOK, KATONÁK ÉS SZEGÉNY PARASZTOK MŰVELŐDÉSI TANÁCSÁNAK KIADÁSA

[illegible]

A tanácsköztársaság alatt megindított munkáskönyvtár sorozat egyik példánya

297.

A NÉPMŰVELÉSI MUNKA FEJLESZTÉSE PÜSPÖKLADÁNYBAN

Elvtársak!

A szociális alapon nyugvó társadalmi életünk kifejlesztése csak úgy lehetséges, ha sziklaszilárd alapra építünk. A pillanatnyi lelkesedés szikrája kialudhat, ha a lelkek reformálására gondot nem fordítunk.

A hamis pilléreken nyugvó régi rozoga alkotmány helyett pszichológiai alapra támaszkodó épületnek felépítése elsőrendű szükséglet.

A szociális szellem fejlesztésére levő különféle tantestületek együttműködése haladéktalanul végrehajtandó.

Ti szellemi proletárok, akik a jelenlegi proletár osztályuralomba beilleszkedni óhajtotok, tegyétek félre minden egyéni ambícióitokat, és tekintsétek az eddigi munkátokat csak csekély játéknak ahhoz képest, mit ezután végeznetek szükséges. Azt hiszem, hogy a közoktatásügyi népbiztos rendeleteivel nem ellenkezik, ha az általános kultúra színvonalának emelése céljából a helybeli oktató személyzet már most kezdi meg

a) a helybeli analfabéták ingyenes oktatását turnusokban,

b) szociális alapon álló ált. ingyenes előadások rendezését az ifjúság és a felnőttek részére,

c) szociális alapon álló közkönyvtár létesítését helyben.

Minthogy a jelenlegi forrongó társadalmi átalakulások közepette a lélek kulturális ápolása elsőrendű szükséglet, a legnagyobb jótékonyságot úgy vélem gyakorolhatom, ha Csenki Imre elvtársammal egyetértve a „zeneestély" tiszta jövedelmét, 1040 kor 15 fil. a fentiek értelmében szükségelt tankönyvek, szociális művek beszerzésére, ezennel a helybeli Szovjet Tanácsnak felajánlom.

Elvtársi üdvözlettel Moór Jakab oktató munkás.

Népújság, 1919 (Püspökladány) 1919. április 3. Felhívás!

298.

HAJDÚMEGYE PEDAGÓGUSAINAK NAGGYŰLÉSE 1919. ÁPRILIS 10-ÉN

Tegnap délelőtt naggyűlésre jött össze a Fika dísztermében Debrecen és Hajdú-megye összes iskoláinak oktató személyzete, tanárok, tanitók, tanitónők, mintegy másfélezren, hogy meghallgassák a közoktatásügyi népbiztosság kiküldötteinek nyilatkozatait a tanító-

ságnak az új társadalmi rendbe való beilleszkedéséről, a rájuk várakozó nagy feladatokról és kötelességekről.

Amint a gyűlésen elhangzottból kialakult az új világrend oktatásügyének egész széles skálája, nagy eszmetartalma, a gyönyörű emberi felszabadulás minden igéretével, a lelkesedés heve szállta meg a hallgatóságot és egészen bizonyos, hogy kevés kivétellel Hajdumegye egész oktotó személyzetében az új világrend lelkes szellemi harcosokra talál.

A megnyitó.

Dr. Lefkovits Vilmos elvtárs közoktatásügyi megbízott, a szocialista párt titkára mondott megnyitó beszédet és röviden vázolta, hogy miért volt szükséges az egész tanítóságnak egy nagy értekezletre való összehívása. Nem lesz úgy most, mint azelőtt a régi rendben, mikor felsőbb hatalom vigyázott rá, nehogy a tanítóság önállóan oktasson és cselekedjen. Az agrárfeudális társadalom amellett, hogy szolgaságban tartotta a tanítóságot, rossz tanítói fizetéseket adott és éppen nem törődött a tanítók existenciális érdekeivel. Az új társadalomnak éltető eleme az igazi kultúra, a legszélesebb rétegeket fogja részesíteni a kultúra áldásaiban. Ez a rend nem fogja a tenítókat éhbérért szolgálatba állítani, gondoskodni fog a tanítóság tisztességes megélhetéséről.

Lefkovits elvtárs szavait nagy lelkesedéssel fogadták s aztán a gyűlés elnökeivé megválasztották Debrecenből Kovács Lajos és Szentjóby Kálmán, a vidékről Simon Károly és Bán Géza elvtársakat. Jegyzők lettek Varga Gyula, Papp Béla, Domokos Sándor és Jámbor János elvtársak. A tanítónők közül a gyűlés vezetésébe beválasztották Szabó Vilma és Csontos Ágnes elvtársakat.

Kovács Lajos elvtárs átvévén az elnöklést bejelentette, hogy Fogarasi Béla, Winkler József, Majtényi József és Nagy Endre elvtársak budapesti kiküldöttek fognak előadást tartani a különböző, tanítóságot érdeklő kérdésekről.

A proletár állam ereje.

Fogarasi Béla legelőbb is bejelentette, hogy Kun Béla és Kunfi Zsigmond elvtársak üdvözletét hozza. Ők személyesen le akartak jönni, de fontos külpolitikai kérdések miatt nem jöhettek. Megelégedéssel állapítja meg, hogy az eddig elnyomott tanítóproletáriátus olyan tehetségeket nevelt, kiknek most nagy hasznát veszi a proletár állam. Felsorolja, hogy a kormányzótanácsban több tanító foglal helyet. A kormányzótanács tudatában van annak, hogy igazi művelődésről és népkultúráról csak akkor lehet szó, ha a tanítóknak tisztességes megélhetést nyújtanak. A tanácskormány a végleges fizetésrendezésig máris intézkedett, hogy minden tanító havi 250 kor. pótlékot kapjon. De nagy feladat is vár a tanítóságra. Új világ, új társadalom felépítéséről van szó.

Majd szólott a mai politikai helyzetről. A proletárdiktatúra csak eszköz a kommunizmus megvalósítására. A tanácsrendszer gyökerében elüt a hazug parlamentarizmustól. A tanácsköztársaság elve egyszerű, ugyanazok, akik a törvényeket hozzák, azok hajtják végre. A nehézkes adminisztráció fogalma el fog tűnni, mert egy kézben van a végrehajtás és intézkedés joga. Külpolitikai helyzetünk a tanácsköztársaság alatt sokat javult, mert a külföld látja az erőt. Amit a Károlyi kormány hónapokon át nem tudott elérni, azt most néhány nap alatt elértük, az antant tárgyal velünk. Magyarország központi faktorrá, fontos tényezővé vált a külpolitikában. És nem messze van az idő, mikor a világforradalom szele végigszántja az egész világot. Meg fognak szűnni a határkérdések, nem lesz értelme a területi integritásnak, mert össze fog az egész világ proletáriátusa. Mi többet tudunk nyújtani a területi integritásnál, az összes területi kérdések megszüntetését. Legrövidebb időn belül egész Közép-Európa fel fog szabadulni, megszűnik minden élelmezési gond. Mint jellemző tényt, a tanácskormány eredményes fellépéseinek jellemzésére felhozza, hogy Csehországtól 200 vagon szenet fogunk kapni néhány napon belül. Beszédét azzal végzi, hogy nem lehet most egyéb kötelesség, mint megszilárdítani a tanácsrendszert, alá vetni magunkat a tanácskormánynak és ellenőrizni a sötétben bújkálók kárhozatos tevékenységét.

A kommunizmus és az iskola.

Utána Winkler József elvtárs tartott előadást a kommunizmusról és az új rend iskolájáról. Március 21-én a kapitalizmus kizsákmányoló rendszere dőlt össze és a forradalom megteremtette a munka társadalmát. Meg kell semmisíteni nem a hitet, nem a vallást, hanem az egyház erőszakos hatalmát. Meg kell semmisíteni a régi iskolát és újat kell teremteni helyébe. A régi rendszer iskolájában tűrő, alázatos lelkeket neveltek a kizsákmányolók számára. Az új rend iskolája munkás embert akar nevelni, ki az életet élvezni tudja, teremtő, dolgozó, alkotó embert. A tűrést, meghúnyászkodást tanították ezelőtt, arra tanítottak, hogy az emberek megcsókolják azt a korbácsot, amellyel rájuk sújtanak. A régi iskolának azonkívül valláserkölcsi alapja, különbséget tett ember és ember között, faj és faj között. Az új iskola a minden egyeben felül álló tudást nyújtja. Hadat üzen az egyház régi hatalmi szervezetének, nem a hitnek, nem a vallásnak. Akiknek lelkiekre van szüksége, az megtalálhatja eme kielégítését, de az iskolán kívül. Az egyházak a hatalmasak, a gazdagok érdekében nevelték az embereket. Tűrést prédikált és a szenvedés, nyomor fejében odaígérte a menyországot. Kenyeret kért a nép és szentelt vizet kapott. A kommunizmusnak alapelve a munkásosztálynak joga van a kenyérhez, az élet szépségeihez. A tanítóság szerepe nagy lesz a jövő társadalmában, különösen fontos hivatás, felvilágosító munka vár a falusi tanítóra.

Röviden vázolta aztán a szónok az új iskolatípust. Nyolcosztályos iskola lesz, melyet mindenki végig fog járni. Ezek fölé helyeződnek a magasabbfokú iskolák és a munkásegyetemek. Nehéz lesz az átmenet az új világba. A tanítóknak is tanulni kell.

Majtényi elvtárs beszédében megjelöli az iskola helyét. Az oktatásnak a dolgozók társadalmára kell támaszkodnia. A tanítóknak erre a munkára nevelődni kell. A tanítóságnak bele kell helyezkedni a proletárdiktatúra szellemébe. A szülőknek joga lesz beleszólni az oktatás ügyébe de csak a dolgozó szülőknek. Minden munkástanácsban lesz egy közművelődési osztály, mely a művelődés ügyének fóruma lesz.

A tanítóság feladata.

Nagy Endre elvtárs, budapesti kiküldött mondott aztán gyújtó beszédet. Fel kell ébrednie a tanítóságnak abból az évszázados álomból, melyben a régi kapitalista társadalom tartotta őket. Az iskolán kívül nagy szerepe lesz a tanítóságnak. Fel kell világosítani a föld népét, hogy ő rendelkezik most magával. Nehezen lehet megmozdítani a parasztot, mert eddig a tudatlanság sarában tartotta az egyház és a régi iskola. Nagyon fontos a jövő termelés kérdése. Nem-e fogja a földműves eldobni a termelőeszközöket. A tanítók kötelessége megmagyarázni a föld népének, hogy a termelést biztosítania kell. A tanácskormány nem bántja a kis vagyont, nem nyúl ahhoz a kis földhöz, amelyet gazdája verejték hullásával szerzett. A tőkésektől vesszük el a hatalmat, a pénzt, vagyont, éppen azoktól, akik butaságban tartották a népet.

A tanítóságnak jó helyzetet biztosít a tanácskormány. Be fog következni az a hatalmas segítség, melyről a tanítóság még álmodni sem mert.

A szónok aztán arról beszélt, hogy a tanítóknak a falun szembe kell szállni a kishitűséggel, a rágalmakkal, és fel kell világosítani, meg kell nyugtatni a népet, nehogy elkövetkezzen az, hogy a föld proletáriátusa szembe helyezkedjen a város ipari proletárságával. A földosztás rendszere nem jó, mert újra a régi kapitalista rendhez vezetne, kölcsönökkel, uzsorával, pálinkával megint kirántanák a kisparaszt alól a földet. Ezt meg kell magyarázni a népnek és meg kell értetni a termelőszövetkezetek óriási előnyét a föld elaprózása felett. De azért a földműves kap földet, ha vetőmagja és termelőeszköze van, de csak így, mert első szempont a termelés folytonossága. Részletesen beszél aztán arról, hogy milyen érvekkel és igazságokkal lehet a föld népével is megértetni a kommunizmus nagy előnyeit és miként lehet könnyebben megcáfolni a felhozott rágalmakat.

A nagy tetszéssel fogadott beszéd után Szatmári Sándor újpesti tanító elvtárs emelkedett szólásra és a többek között kijelentette, hogy a tanítóság igenis felveszi a harcot a nagy emberi eszméket elhomályosító bigott tanítások ellen, a felvilágosítást megkezdi, de a régi hitet csak akkor fogjuk végleg lerombolni, ha új hitet tudunk adni.

Felhívás a tanítókhoz.

Végezetül Szepessy Albert elvtárs, a vármegyei direktórium tagja beszélt. Rámutatott arra, hogy a Szociáldemokrata Párt az évek hosszú során többet tett a munkásság nevelésére, mint a régi iskola. Arra kell törekedni a falun, hogy a nép ne a papban, ne az uraságban, hanem a tanítóban lássa a felvilágosítóját, mentorát, tanácsadóját. Az új társadalmi rendben a legnagyobb munkát a tanítóságnak kell elvégezni és ezért a munkáért most nem megvetés, üldöztetés, hanem jutalom, elismerés, nagyobb kenyér jár a tanítónak. Egyenesedjen ki minden tanító, nincs már a régi iskolaszék, hol a pap, a szolgabíró, a földbirtokos dirigált, egyenesedjenek ki, álljanak a nép elé és magyarázzák meg nekik az igazságot, a szocializmus igazságát.

Zajos tetszésnyilvánítással kísérték Szepessy elvtárs beszédét, mire Kovács elnöklő elvtárs annak a kijelentésével, hogy a tanítóság mindent meg fog tenni az új eszmék elterjesztésére, a gyűlést bezárta.

Népakarat, 1919. április 11. A tanítóság szerepe az új társadalmi rendben.

299.

ISKOLÁK BŐVÍTÉSE DEBRECENBEN

Csürös Ferenc bejelentette, hogy a régi csapatkórháznak iskolai célokra való felhasználását a közoktatásügyi kormányzat megengedte.

A tanács ennek alapján utasította a mérnöki hivatalt, hogy az épületnek iskolai célokra való átalakítására készítsen tervet. A közoktatási népbiztos a csapatkórház előtti terület gazdasági iskolai célokra való felhasználását szintén figyelmébe ajánlja a tanácsnak.

Népakarat, 1919. március 28. Városi tanácsülés. *Javaslat a városi tanács március 27-i ülésén.*

300.

SZAKSZERVEZETI SPORTTEVÉKENYSÉG FEJLESZTÉSE

Csürös Ferenc előterjesztette a debreceni nyomdászok testedző egyesületének kérelmét, hogy a volt ügető versenytér és tribünje az előtte fekvő területtel együtt engedtessék át részére. Az előadó javasolta

a kérelem teljesítését, azonban a tanács, miután a területet lucernával vetették be, ideiglenesen a Nyulason jelölt ki területet a sporttér céljaira, a lucerna termés betakarítása után a kért területet a tribünnel együtt át fogja adni.

Népakarat, 1919. március 28. Városi tanácsülés. *Javaslat a városi tanács március 27-i ülésén.*

301.

AZ ISKOLÁK ÁLLAMOSÍTÁSÁNAK JELENTŐSÉGÉRŐL

Legyen vigasztalója mindazoknak, akiknek életét a régi rend megrontotta, hogy azt a teménytelen fájdalmat, kárt, megalázást és sok egyéb szenvedést, amelyet a kapitalizmus rótt minden dolgozóra, kárpótolja a jövőbe vetett reménységünk. Ennek a reménységnek legbiztosabb alapja az új iskola.

Mi volt eddig az iskola? Gyermekeket kínzó és elrontó műhelye a kapitalizmusnak. Ide fogták be elsősorban a lélekben és testben egyaránt hajlítható ifjúságot, hogy megtanítsák mind ama embertelenségek tiszteletére, amelyet a magántulajdon gazdasági rendszere a gazdagok és zsarnokok hatalmának alátámasztására kigondolt, megtanították arra, hogy vakon kell az „isteni rend" tiszteletében hinni, amely rendnek alapja, gerince az volt, hogy a tömegek dolgozzanak, verejtékezzenek, nyomorogjanak és pusztuljanak a kevesek biztos jóléte és korlátlan hatalma érdekében.

Megtanították arra, hogy amikor ezeknek a keveseknek az érdekéről van szó, akkor a bűn, amelyet ezért elkövetnek, erénnyé magasztosul, akkor szabad gyilkolni, rabolni, mert a legfőbb erkölcsi törvény, hogy azok, akik a nagy többség kiszipolyozásából meggazdagodtak, gazdagabbak legyenek és méginkább kizsákmányolhassák a dolgozókat és hogy azok, akik sokaságot szolgaságban tartották, még hatalmasabbak legyenek, és még nagyobb mértékben gyakorolhassák az elnyomást. Szörnyűségek tárháza volt, amit a régi iskola a vallásban, a történelem, az irodalom és egyéb tantárgyai segítségével a lelkébe plántált. Azok, akik folyton panaszoltuk, hogy a gyermekek milyen nagy sokasága maradt iskolázatlan, látva a burzsoázia lelket ölő iskoláztatási rendjét, kétségbeesve kérdeztük önmagunktól, hogy vajjon nem volna-e még jobb a gyermekek lelkét megkímélni ettől a megrontástól?

Megdöbbentő volt az az arány, amellyel az iskolaévek számával kapcsolatban emelkedett az ifjúság mesterségesen szított megvetése

a munkával szemben és ezzel az elnyomás hajlandósága a kiszolgáltatottakkal szemben és lelketlen kíméletlenség a dolgozókkal szemben.

Az iskolába eresztette le gyökerét a régi rendszer, innen szívta magába az erőt, ez nevelte naggyá a gazdagok önzését, ez tette kérges szívűvé a jövendő hivatalnokokat és ez tette engedelmessé, rabszolgává a dolgozókat.

A proletariátus nagyszerű szabadságharcának legszebb győzelme hatalmába kerítette az iskolát. Amint a régi rend itt rakta le vipera tojásait, úgy fogja elvetni a tiszta emberség a szabadság, a boldogság és a boldogítás eszméit az új rend.

Múltak történetének igaz feltárása, társadalmi viszonyok helyes megvilágítása, az egymás őszinte megbecsülése, az egész emberiség együvé tartozása; ezek lesznek az új iskola céljai. Nem egymás elnyomására, hanem egymás hasznára fogja az iskola a jövő nemzedéket nevelni. A bekövetkezett világrend megtisztult levegőjében szebb és jobb emberiség fog felnevelődni. Ennek a jövőnek a szempontjából az a tény, hogy a proletár uralom kezébe vette az ifjúság nevelését, fontosságban egyenrangú mindazzal a bátor és nagyszerű cselekedettel, amely a burzsoázia uralmát megsemmisítette[1]

Népakarat, 1919. április 16. Az új iskola.

[1] A debreceni és megyei felekezeti iskolák államosítása nem történt meg. Ennek oka a proletárdiktatúra április 23-án bekövetkezett bukása, illetőleg a román csapatok bevonulása volt. De szerepet játszott ebben a közigazgatás területén megmaradt ellenforradalmi tisztviselők szabotázsa is. A felekezeti iskolák proletárdiktatúra alatti működésére lásd „A debreceni kegyes tanítórend r. kat. főgimnázium értesítője 1918/19. évf.", valamint a „Debreceni Svetits intézet értesítője 1918/19" és a „Debreceni ref. tanítóképzőintézet 1918/19. értesítője" megfelelő számait és oldalait.

A Forradalmi Kormányzótanács XXIV. számú rendeletével kimondotta, hogy a nem állami nevelési és oktatási intézeteket a Tanácsköztársaság kezelésébe veszi át. Ezzel az egy helységben levő iskolák egységes vezetés alá kerülnek... Ez többek közt előmozdítja az osztatlan népiskola kérdésének megoldását... Ehhez képest elrendeljük, hogy mindazon községekben, ahol eddig 2 vagy több magyar tannyelvű osztatlan népiskola állott fenn egymás mellett, vagy pedig osztott iskola mellett osztatlan is fennállott, ezek az iskolák egységes iskolává alakítandók és a tanulók a pedagógiai követelményeknek megfelelően csoportosítandók...

Részlet a Közoktatásügyi Népbiztosság 10. K. N. számú rendeletéből 1919. április 18-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)

302.

UTÓLAGOS JELENTÉS A PALLAGI GAZDASÁGI AKADÉMIA TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az akadémia tanári kara a proletár uralommal szemben egy tanár, dr. Rapaics *(Raymund — szerk)* kivételével, a passzív resistencia álláspontjára helyezkedett. Dr. Rapaics már a proletár uralom kitörése előtt szervezni igyekezett a tanári kart, az ifjúságot és a munkásságot oly irányban, hogy a szakszervezetekbe való belépésre ösztönözte őket, amely törekvése az illetők zöme előtt eleinte nem talált kedvező visszhangra, a folytonos presszió hatása következtében mégis sikerre vezetett. A kommunizmus kitörése alkalmával a tanári testület már majdnem valamennyi tagja szakszervezeti tag volt. Ilyen állapotban érte a testületet az akkori felsőbbségnek, a Földmívelésügyi Népbiztosságnak 67569 szám alatt kelt azon távirati rendelkezése, mely a helyi tanács támogatását és a termelés biztosításának munkájában való részvételt még akkor is kötelességévé tette a tanári karnak, ha ez a tanári kar rovására megy.

Ezen rendelkezés hatása alatt tette meg a tanári testületnek 1919. március 24-én tartott rk. ülésén dr. Rapaics azon indítványát, hogy a

tanári testület a debreceni munkás, -és katonatanácsot megalakulása alkalmával üdvözölje és támogatását részére biztosítsa.

Ugyancsak ennek folyománya volt, hogy az akkori viszonyok kívánatossá tették azt, miszerint a munkás és katonatanácsban az akadémia tanári kara is, Gass igazgató helyettessel képviseltesse magát, bár nevezett soha ilyen ülésre meghívót nem kapott. A tanárikar zöme ettől eltekintve semminemű mozgalomban nem vett részt, — dr. Rapaics azonban folytatta működését már nemcsak a tanári kar, hanem az ifjúság körében is, kiket a vörös hadseregbe való belépésre igyekezett rábírni.

Az akadémia cselédségének előadásokat tartott a szovjet alkotmányról és általában a cselédség minden gyűlésén résztvett s a debreceni szocialista párttal állandóan összeköttetést tartott fenn...

A gazdaságban az ipari munkások körében bizony a kommunizmus lelkes követőkre talált, akik fanatizálták az eddig józanul gondolkodó szorgalmasan dolgozó cselédséget s őket nagyobb bér követelésére s munkamegtagadásokra ösztönözték. Aknamunkájukat már a népköztársasági forradalom idején megkezdték, úgy, hogy a kommunizmus itt már nagyon termékeny talajra talált. Ekkor már napirenden voltak az elkommunizált hivatalos helyiségekben tartott gyűlésezések, melyeknek folyamánya volt az, hogy újabb béremelést, nagyobb járandóságot követeltek, bele avatkoztak a gazdaság vezetésével összefüggő dolgokba is, és mindenütt bizalmi férfiakkal jelentkeztek, akik állandó összeköttetésben voltak a városi vezetőkkel... A proletár uralom az akadémia cselédsége körében lelkes követőkre talált.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. VII—VIII. *Eredeti jelentés 1920. november 4-én Gass igazgató-helyettes aláírásával.*

303.

A GAZDASÁGI AKADÉMIA HALADÓ SZELLEMŰ TANÁRAIRÓL

Amikor a szovjet kormány megalakult, Rapaics Raymund gazdasági akadémiai tanár, ki a növény és ásványtant adja elő, első óráján nem tantárgyakból tartott előadást, hanem a kommunizmusról. Kifejtette volna ez alkalommal, hogy milyen szép a kommunizmus, egy új és szebb világot fog teremteni a régi romlott világ helyett, amikor csak az igazság győz s nem a nagytőkések és a kizsákmányolók kezében lesz a hatalom, hanem a munkás és proletárelemek kezében. Igyekezzünk tehát ezen eszmének hívei lenni, azt minden erőnkből támogatni s annak megvédésére lépjünk be a Vörös Hadseregbe mindannyian.

Kijelentette, hogy nem akar terrorizálni, de aki belép, az már rövid idő alatt levizsgázhatik s igen enyhén fognak a tanárok vele bánni a vizsgán.

Ezen beszéd hatása alatt ketten mindjárt jelenkeztek is a hallgatók közül...

A továbbiakban elmondja, hogy Gerdán János és Szentpéteri István Rapaics Raymunddal együtt tartottak agitációs beszédet a gazdaság alkalmazottainak.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXVII/8. *Wilhelms Pál 19 éves akadémiai hallgató rendőrségi vallomása 1919. május 19-én Rapaics Raymund ellen.*

304.

UTÓLAGOS JELENTÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ALATTI OKTATÁS ÜGYÉRŐL

Bevezetőben a jelentéstevő beszél a vezetése alatt állott hivatal munkájáról; az első pontban a szakszervezetekről ír, majd rátér más kérdésekre:

2. A vallásoktatás ügye.

A kommün első napjaiban a vidéki szakszervezetek és a direktóriumok — be sem várván a Közoktatásügyi Népbiztosság rendelkezését — a vallástannak iskolai oktatását beszüntették s helyébe a laikus, világi erkölcstannak, továbbá társadalom tudománynak (szociológia) tanítását tervezték. Minthogy e napokban *(április 3-án — szerk.)* tudomásomra jutott, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosság és a magyar Kegyes Tanítórend Főnöksége bizonyos megállapodásokra jutott a vallástanítás további sorsa felől, e megállapodásokat, melyek bizonyos megszorításokkal csak arra önként jelentkező tanulóknak, délután csak az iskola helyiségén kívül s csak hittant tanító tanárok által, de mégis csak lehetővé tették a hitoktatást, egy, a tankerület összes középiskoláihoz szóló rendeletben papírra tettem, úgy adván a dolgot, mintha ilyen értelmű rendelkezésre felhatalmazásom lett volna a Közoktatásügyi Népbiztosságtól. Közbejött húsvéti szünet s azután a román megszállás következtében az intézkedésemnek pozitív gyümölcse nem lehetett.

3. Az igazgatóválasztások.

A tanítói szakszervezet az állandó igazgatói intézményt megszüntette s igazgató választást rendelt el az összes középiskolákban. Új igazgatót azonban de facto *(ténylegesen)* csak az állami főreáliskolában választottak. E választás ellen tiltakoztam, de minthogy a

választás ténye a tanulóifjúság előtt már kihirdettetett, pedagógiai okokból kényszerűen beletörődtem abba, hogy Lakner József legyen az intézet vezetője az ifjúság előtt, de leíratomban hangsúlyoztam, hogy a magam részéről továbbra is Kardos Albertet tekintem az intézet anyagilag is felelős igazgatójának s Lakner Józsefet csak — amint ez a budapesti középiskolákban már mindenütt megvolt — a testület bizalmi férfiának tekinthetem... *A továbbiakban elmondja, hogy Lakner mérsékelt magatartást tanúsított, majd folytatja:*

Tudomásom van róla, hogy Lefkovits dr. a Kegyes r. kat. Főgimnázium igazgatója, Lóky Béla dr. mellé idegenből és civil bizalmi férfiút akart állítani, ez azonban a politikai és katonai események gyors tempójú leperdülése miatt csak szándék maradt.

4. Az ifjúság forradalmasítása.

A tanulóifjúságnak a Bikában való összecsődítése után, — hol a távollévő Lefkovits helyett Gulyás István dr. tartott mérsékelt hangú beszédet, — nyiltan nem történt semmi az ifjúság forradalmasítása tekintetében egészen április 10-ig, amikor a Közoktatásügyi Népbiztosság propaganda csoportja jelent meg Debrecenben, mely fölkereste és minden iskolai renddel és fegyeelmmel szembe való helyezkedésre biztatta az ifjúságot.

Tanterv reformra való készületek...

Előadja, hogy a tantervreform gondolata dr. Lefkovits kezdeményezéséből született, majd folytatja:

Április 4-én összehívtam a tanárságot a ref. Főgimnázium tornacsarnokába, ahol — megelőzőleg a tanárság vezető elemeivel bizalmas megbeszélést folytatván — kimondotta Debrecen középiskolai tanársága, hogy a tantervreform előkészítéséhez hozzáfog. Lefkovits dr. azonban gyanakodott, hogy e határozattal időt akarunk nyerni s kijelentette előttem, hogy sokáig nem hajlandó várni. Annak demonstrálására pedig, hogy a reform-szándékunk csakugyan komoly, azt követelte, hogy a leánygimnáz um latin és ókori irodalom tárgyait haladéktalanul restringáljuk *(korlátozzuk — szerk.)* a szociológia, mint új tárgy javárla. E végből értekezletre hivatta össze általam a ref. Leányközépiskoa tanárait. Az értekezletre április 9-én délelőtt 12 órakor össze is ült, de Lefkovits, politikai elfoglaltsága miatt, az utolsó percben telefonon közölte, hogy nem lehet rajta jelen. Az értekezlet a Lefkovits kívánta tervmódosításokhoz hozzájárult, a latin nyelvi órákból heti 1—2 óra s az ókori irodalom 1—1 órája a szociológia céljára lefoglaltatott. A közbejött politikai és katonai események miatt de facto ez a reform nem került megvalósításra.

A Népbiztosság propaganda kiküldöttei.

Április első napjaiban sürgönyi rendelet jött Hajdú megye és Debrecen tanfelügyelőjéhez, hogy április 10-re a két törvényhatóság

területére eső összes iskolák (nép, közép és felsőiskolák) tanítóit hívja össze nagygyűlésre Debrecenbe. A tanfelügyelő átíratára a debreceni és Hajdú megyei középiskolák részére én közvetítettem a meghívót, helyesebben a rendeletet. Április 10-re össze is gyűlt a két törvényhatóság minden épkézláb tanára, tanítója sőt tanár, tanító és kántor-Naölt is, s végighallgatta az 5—6 propaganda előadást, melyek közül a külgy Endre budapesti állami főgimnáziumi tanár igazi bolseviki beszéde különösen visszataszító hatást tett a hallgatóságra. Nagy Endre ugyanis a sárga földig lehordta a tanárokat, tanítókat, mert csak lelkesedés nélkül, szótlanul hallgatták végig az előző propaganda szónoklatokat...

Közölték a tanítókkal, hogy fizetésüket felemelik. Április 10-én és 11-én a pesti kiküldöttek sorra járták a középfokú intézeteket, s az ifjúságtól tanáraik magatartásáról kérdezősködvén felhívták őket arra, hogy az ifjúmunkások szakszervezetét az alsó 4 osztály tanulói is hamarosan alakítsák meg s válasszanak sürgősen bizalmiakat is. Eddigelé ugyanis Lefkovits megtiltotta az alsó osztályok tanuló szervezkedését... *Ezután elmondja, hogy lemondott a főigazgatóságról.* A tanulók közül kisebbjelentőségű kommunista vádak alapján néhányat nem vettek föl a kegyes r. kat. főgimnáziumba az 1919/20-as tanévben, a főreál iskolából pedig két tanulót hasonló vétségek miatt el kellett távolítani. Ugyancsak kommunista vétségek miatt fegyelmi büntetésben részesült tt még néhány tanuló[2]

DÁL. Tankerületi Kir. Főigazgatóság, Debrecen. 20/1920. eln. *Eredeti. Ady Lajos főigazgató jelentése 1920. szeptember 29-én a VKM-hez.*

305.

A TANFELÜGYELŐ BESZÁMOLÓJA EGYES NEVELŐK KOMMUNISTA MAGATARTÁSÁRÓL

Mindketten *(t. i. Lefkovits Vilmos és Kovács Lajos — szerk.)* nagy tevékenységet fejtettek ki a kommunizmus és a proletárdiktatúra létesítése és fenntartása érdekében. Erre Kovácsnak, mint a tanítói szakszervezet elnökének bőséges alkalma, Lefkovitsnak pedig, mint párttitkárnak, aki szinte diktátori szerepet játszott és mindenbe befolyt. A tanítókat és tanárokat terrorizálták, elcsapással fenyegették, ha be nem hódolnak, úgy, hogy minden tanító és óvónő, a tanárok közül egy-kettő kivételével mind beléptek a tanítói szakszervezetbe, még több egyetemi tanár is.

[2] Ady Lajos tankerületi főigazgató természetszerűen ellenforradalmi szemszögből értékelte az eseményeket és írta meg jelentését.

Agitáltak mindenütt, a népgyűléseken, szakszervezeti gyűléseken. A Kunfi népbiztos rendeletére egybehívott nagy felvilágosító agitációs gyűlésen, hova Budapestről jöttek a szónokok, a megnyitót dr. Lefkovits tartotta, a gyűlés elnöke pedig Kováts volt.[3]

Velünk, régi tisztviselőkkel szemben nem erőszakoskodtak, nem fenyegetőztek, helyünkről nem távolítottak el, de erre nem is volt velem szemben szükségük, mert engem dr. Kunfi Zsigmond népbiztos maga mozdított el állásomból, illetve helyezett rendelkezési állományba a 70652/1919. VII. B. sz. rendeletével. A fenti rendeletben a hivatali átadásra vonatkozó külön rendeletet már nem kaptam meg, mert időközben bejöttek a románok. Különben dr. Lefkovits és Kovács külön politikai megbízotti — mint ők nevezték — népbiztosi irodát tartottak, de nem a tanfelügyelőségen, hanem a párttitkárságon.

Onnét adták ki rendelkezéseiket, melyekkel, ha jónak látták, még a központi népbiztos rendeletét is hatályon kívül helyezték vagy megmásították. Ezeket a rendelkezéseket azonban nem Kovács, hanem Lefkovits eszközölte.

Kiadásokat a város és az állampénztár terhére — tudomásom szerint — csakis a lejárt tanítói fizetésekre eszközöltettek. Hogy volt-e a kezükhöz elszámolás kötelezettsége mellett pénz kiutalványozva, azt nem tudom, mert nekik külön hivataluk volt, és engem saját dolgaikba betekinteni nem engedtek. Ha volt ilyen, az csak a párttitkári és politikai megbízotti irodából volna megtudható, ha az iratok megvolnának.

A románok bejövetelekor dr. Lefkovits megszökött, Kovácsot pedig a románok elfogták, nekem egyikőjük sem adott át semmit.

A tanfelügyelői hivatalban nem égettek el semmit, sem pedig iratokat nem semmisítettek meg. Hogy saját külön hivatalukban ezt nem tették-e meg, azt azért nem tudhatom, mert a párttitkári helyiségeket a románok azonnal lefoglalták és én oda nem mehettem be.

Dr. Lefkovits, amint Debrecenben beszélik, szökésekor vitt volna magával pénzeket. Kovács itt Debrecenben várta be, míg a románok elfogták.

[2] PI. Arch. Debreceni kir. törvényszék, 12/1926. Lefkovits-per, 382—383. old. *Eredeti. Dr. Szabó Béla debreceni tanfelügyelő jelentése a VKM-hez 1919. november 24-én.*

[3] A Hajdú megyei tanítók és tanárok 1919. ápr. 10-i nagygyűléséről van szó. Lásd 298. dokum.

306.

EGY KOMMUNISTÁNAK TARTOTT TANÍTÓNŐ EGYKORÚ JELLEMZÉSE

Igaz, hogy kommunista voltam. Híve voltam annak az eszmének, mely az embereknek egyenlő munkájuk után egyenlő megélhetést ad és előadásaimban igyekeztem a gyermekeket fegyelemre, a munkára ösztönözni. A gyermekek szervezkedését igen nagy mértékben elítéltem. tanítotam, mint beosztott énektanánő a Marsaillest, és meghallgattam a proletár verseket szavaló gyerekeket, azonban ezt mint a magyar irodalom tanára a proletárköltészet termékei iránt való érdeklődésből tettem.

Mióta a tanácsköztársaság uralomra jutott, olvastam Marx és Engels kiáltványát és más kommunista iratokat...

A továbbiakban tagadja, hogy tanártársaival szemben erőszakos lett volna, majd előadja:

A ref. polgári leányiskola részéről én voltam a bizalmi nő egyhangúlag megválasztva azzal a megokolással, hogy én foglalkoztam a szociális eszmékkel... *Azt állítja, hogy akarata ellenére választották meg, majd folytatja:*

Gyűlésen két ízben voltam, mint bizalmi nő, azonban ezeken nem szerepeltem. Nagymértékben elítéltem a terrort, amellyel a tanácsköztársaság vezetői igyekeztek a hatalmat a maguk kezében megtartani. Talán azt tűnt fel környezetemnek, hogy szegény lévén, éppen ezáltal, hogy a tanácsköztársaság rendeletei nem érintettek súlyosan, könnyebben belenyugodtam azokba a nagy változásokba, amelyek oly hirtelen és meglepően előállottak. Mindazt, amit tettem, jó szándékból tettem. Én azáltal, hogy a tanítók szakszervezet határozatának megfelelően a Marsaillest tanítottam, nem gondoltam arra, hogy még az is bűn lehet.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXVII/1. *Eredeti. Mika Ilona rendőrségi kihallgatásakor 1919. május 6-án felvett jegyzőkönyv. Tarr Júlia tanárnő ugyanezen a napon a következőket vallotta Mika Ilonáról a rendőrségen:* „Mika Ilona a tanácsköztársaság megalakulásakor az új rendszert helyeselte, a tanári szobában tett olyan kijelentéseket, hogy helyesli Lefkovitsnak a gyermekek szervezkedéséről tartott gyűlését, sőt midőn mi helytelenítettük, hogy Lefkovits a tanári kar tudta nélkül tartotta a gyűlést, egyedül ő volt, aki helyeselte és örült annak, hogy a gyermekek fel vannak világosítva, azt mondta, hogy ő is beszélgetett velük. Igaz, hogy később már ő is helytelenítette a túlzást. A kommunizmus bukása után a tanári irodában történt vitatkozás alkalmával a kommunista irányhoz szítása miatt őt támadó tanártársai szavaira „pfuj-pfuj"-jal válaszolt. Általában helyeselte a direktórium rendelkezéseit, különösen az iskolákra vonatkozólag." *(Lásd ugyanott.)*

307.

FEGYELMI ÍTÉLETEK A PROLETÁRDIKTATÚRA ALATT SZEREPET JÁTSZÓ EGYES TANÍTÓK ELLEN

Lakatos Károly hajdúhadházi, Klatskó Jenő volt felsőjózsai r. kat., Geruska István hajdúnánási izr. iskolához beosztott állami iskolai tanítók fegyelmi ügye befejeztetett.

Klatskó Jenő állami tanító fegyelmi ítélete felmentő volt, Lakatos Károly áll. tanító 100 Kor. pénzbírságra marasztaltatott el...

Jelenleg folyamatban van fegyelmi ügy Balogh Antal hajdúhadházi és Madarász Lajos volt egyeki áll. tanító és Kallós Izrael hajdúnánási izr. tanító ellen a kommunizmus alatt tanúsított magatartásuk miatt. Madarász Lajos áll. tanító ismeretlen helyre távozott. Vizsgálat alatt áll Mukoray János Balmazújváros — jenőházi községi tanító ügye.

Hajdúszováton a ref. egyházi iskolaszék felmentette állásától Gaál Zsigmond, Némedi Lajos és Szabó Károly tanítókat a kommunizmus alatt tett kijelentéseik miatt.

DÁL. Hajdú m. főisp. 91/1921. *Eredeti. A Közigazgatási Bizottság fegyelmi választmányának jelentése a főispánhoz 1921. április 25-én.*

Zoványi Jenő egyetemi tanárt 1920. október 20-án a debreceni kir. törvényszék 1 év és 6 hónapi börtönre ítélte, mert „az 1918. évi októberi forradalom kitörése után 1919. évi január hóban Debrecenben különböző előadásokon a vallásoktatásnak a nyilvános iskolákból való kizárását... *az állam és egyház elválasztását* a szakszervezet és a Radikális Párt gyűlésein tartott felolvasásaival támogatta". *A kúria az ítéletet 3 hónapra mérsékelte. Ugyanakkor a törvényszék Kovács Lajos ipariskolai tanárt 2 évi börtönre ítélte. (Lásd ugyanott.)*

b) Az egyház helyzete Hajdú-Bihar megyében

308.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG BIZTOSÍTJA A LELKIISMERETI SZABADSÁGOT

Városi munkás-, katona és földművestanács, Debrecen.

Nyomatékosan felhívom a direktórium figyelmét a vallás szabad gyakorlása tárgyában és a vallásszabadság kihirdetése tárgyában április 17-én kibocsátott rendeletre. A direktórium kötelessége, hogy

kiküldöttjük személyes jelenléte útján meggyőződjenek arról, hogy a vallás szabad gyakorlatáról szóló rendeletet húsvét vasárnapján és a reá következő két vasárnapon a papok minden templomban a szószékről kihirdessék és szelleméhez illő hű magyarázattal kísérjék.

Nyomatékosan figyelmeztetni kell a papokat arra, hogy a rendeletet szigorúan tartsák be és tartózkodjanak minden izgatástól, mert különben a forradalmi rend ellenségének fogjuk őket tekinteni és ilyenek gyanánt fogunk velük elbánni. A rendelet végrehajtásáról a direktóriumok azonnal tegyenek közoktatásügyi népbiztosságnak írásbeli jelentést.

Elrendelem, hogy ezt a körrendeletet az összes vármegyei direktóriumok a területükön lévő összes járási, városi és községi direktóriumokkal nyomban bármi módon közöljék és végrehajtásáról feltétlenül gondoskodjanak. Landler belügyi népbiztos. 275/1919.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XII. *Eredeti távirat 1919. ápr. 19-én.*

309.

A REFORMÁTUS EGYHÁZ ÁLLÁSFOGLALÁSA A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MELLETT

Azoknak a támadásoknak, melyek az egyház ellen gyűléseken elhangzanak, a lapokban megjelennek, kevés százaléka van nekünk címezve s ha némelyek az ilyen támadásokat mind a mi református egyházunk ellen irányulónak vélik, ezzel csak rövidlátásukat árulják el. Hiszen nekünk nagykiterjedésű egyházi birtokaink, páncélszekrényekben őrzött kincseink és pénzintézetekben szépen gyümölcsöző pénzeink nincsenek.

Nekünk nem kell félni attól, hogy az állam az egyházi javakat elveszi és szétosztja, mert a mi egyházi javainkkal nem sokra megy. Nekünk nincsenek királyi adományaink... *A legutóbbi állami támogatás is csak alamizsnához hasonló.* Egyházunk szervezetét nincs okunk félteni az új idők szellemétől. A népkormányzat elve, mely most alakítja át az állam régi rendjét, református egyházunk életében már akkor győzedelmeskedett, mikor arról az ország haladásán munkálkodó legjobbjaink még álmodni sem mertek. Az összes egyházi állásokat, a presbiterségtől a zsinati elnökségig, a nép töltötte be közvetlenül, vagy közvetve gyakorolt bizalmat és akarata szerint.. *Reméli, hogy az állam nem lesz rossz véleménnyel a református egyház felől.*

Most különben nem felülről fenyeget a veszély. Alattunk dübörög. Sámson a vak óriás rázza az épület oszlopait, hogy elveszítse azokat, kik feje felett vígadtak, nem bánja, ha maga is ott vész el, csak bosszút állhasson azokon, akik nyomorúságát okozták. A nép, a felelmetes erejű óriás keresi azokat, akik lángba borították a világot, akik érzéketlenül nézték a milliók pusztulását.. *Végül arról ír, hogy az egyházat is érik támadások.*

Vasárnap, 1919. március 23. Félelemnek lelke. *Németh Vince aláírással.*

310.

A FELEKEZETI VAGYONOK HELYZETE

Utasítom az összes helyi szovjeteket, hogy írásos felhatalmazásom nélkül semmiféle foglalásokat és külön intézkedéseket a felekezeti vagyonok ügyében ne tegyenek. Minden intézkedés kizárólag az én írásos engedélyem alapján történhetik. Felekezeti ügyekben eljáró megbízottaim csak általam aláírt arcképes igazolvánnyal hajthatják végre intézkedéseimet. A körtávirat értelmében csak a megőrzésről kötelesek a helyi szovjetek gondoskodni, de külön intézkedésekhez írásos rendeletemre van szükségük.

Debreceni Protestáns Lap, 1919. április 5. A felekezeti vagyonok sorsa. A vallásügyi likvidáló biztos[4] a következő utasítást adta ki. Különfélék *c. rovat.*

311.

A REFORMÁTUS EGYHÁZ ALKALMAZOTTAI HELYZETÜK JAVÍTÁSÁT KÖVETELIK

Nagytiszteletű úr!

A református egyház alkalmazottainak egy kérvénye fekszik Nagytiszteletű úrnál, mint a presbiterium egyházi elnökénél, várva az elintézést.

Azt, hogy a jelenlegi javadalmazásukból az egyház elöljárói, harangozó stb. nem képesek a mai nehéz időben megélni, bizonyítanunk nem kell, hiszen azt mindenki beláthatja. Az egyházi segédmunkások az állam hasonló rendű alkalmazottai által élvezett háborús, rend-

[4] Az egyházi vagyonok és az egyházi iskolák államosítását végző kormányzótanácsi megbízottról van szó.

kívüli, illetve drágasági segély megadását kérik a presbiteriumtól. A presbiterium nem tartja sürgősnek, hogy ezzel a kéréssel foglalkozzék; mintha nem is nyomorban tengődő családoknak a megmentéséről volna szó.

A közalkalmazottak titkára ennek az ügynek sürgős elintézésére felkérte nagytiszteletű urat. Ruházat és élelemben szűkölködő családok érdekében bizalommal fordultunk az egyházi előljáró férfiúhoz, megértést és szeretetet, teljes atyai jóindulatot reméltünk. A pénzügyi ember ridegségét és az ügyvéd rabulisztikáját *(körmönfontságát — szerk.)* találtuk, mert azt mondotta az egyházi elnök úr, hogy az alkalmazottak javadalmazása, mintegy szerződésszerűleg rendeztetett, és az arra vonatkozó irat, amelyet a kérelmezők is aláírtak, folyó évi június végéig kötelezi őket is, és minden további igényt kizár. Ha talán a szűkölködők iránti jóindulatra nem is lehet apellálnunk, hivatkozunk a vissmajorra *(rendkívüli esemény — szerk.)*, amely a rohamosan jelentkező általános drágaság alakjában, mint szerződést hatályon kívül helyező ok, feltétlenül elfogadható. Másfelől a rendkívüli ruházat beszerzési segély nem is fizetéssel bíró illetménynek tekintendő. Ismételten kérjük nagytiszteletű urat, hogy e hó 18-án péntek délig méltóztassék e kérdést a presbiteri gyűlés elé terjeszteni és hathatós nagybecsű támogatásában részesíteni. Nyomatékosan kérjük ezt. Mert amennyiben ezeknek a segédmunkás családoknak a megélhetés legminimálisabb feltételét a presbitérium nem volna hajlandó nyújtani, bár nem szívesen vesszük, de kissé radikálisan leszünk kénytelenek beavatkozni: e hó 20-án, húsvét vasárnapján, harangozás után, az istentiszteletet közvetlenül megelőzőleg mi, közalkalmazottak gyűlést tartunk a Nagytemplom előtt, amelyen a ref. egyház segédmunkásainak anyagi helyzetét fogjuk ismertetni.

Debrecen, 1919. április 12-én. Rankai Jenő sk. titkár. Dr. Vásáry elnök.

DÁL. Debrecen vár. polgárm. 4345/1923. Eln. *Eredeti. A debreceni Közalkalmazottak szakszervezetének beadványa dr. Dicsőffy József presbiteriumi lelkész-elnökhöz.*

312.

AZ ÁLLAM VÉDI AZ EGYHÁZI SZEMÉLYEKET

Egyházi személyek kivételével a társadalom vezető emberei közül a szükséghez képest szedjen tuszokat. Belügyi népbiztos.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XII. 1919. április 20. *Eredeti. Táviral az ellenforradalom után a debreceni direktóriumhoz.*

Minthogy a proletár állam megkezdi a magántulajdon megszüntetését azzal, hogy a kisipar kereteit meghaladó üzemeket és lakóházakat köztulajdonba veszi, a proletár államban csak annak van joga élni, aki dolgozik, vagy testi és szellemi munkát végez a társadalom fenntartására.

A Tanácsköztársaság elrendeli tehát az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. Az állam köteles eltartani mindazokat, akik munkaképtelenek, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, ha az állam nem tud nekik munkát juttatni.

A Forradalmi Kormányzótanács XI. sz. rendelete 1919. március 26-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)

1. §. Azokat a zálogtárgyakat, amelyeket bármely zálogházban (zálogházi közvetítőnél) 1919. évi március 22 előtt 100 koronát meg nem haladó kölcsön összegekért elzálogosítottak, 1919. évi április hó 15-ig a zálogjegyek átadása ellenében, minden fizetés nélkül vissza kell adni. Az elzálogosító a kapott összeget visszafizetni nem tartozik.

Aki a zálogtárgy visszavétele végett 1919. évi április hó 15 után jelentkezik, a kedvezményben nem részesül...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XXXII. sz. rendeletéből 1919. április 2-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár, 1. füzet. Bpest, 1919.)

313.

FELHÍVÁS KISÉRTÉKŰ ZÁLOGTÁRGYAK VISSZAADÁSÁRA

A Forradalmi Kormányzótanács pénzügyi tanácsának rendelete szerint a zálogházak kötelesek a 100 korona, vagy ennél kisebb összegre elhelyezett zálogtárgyakat a zálogjegy átadása ellenében, de minden pénzbeli megtérítés nélkül a feleknek visszaadni.

Proletárok! Ha a nyomor, a szűkölködés rákényszerített benneteket, hogy kis értéktárgyaitokat, ruha és ágyneműtöket zálogba tegyétek, az új társadalom visszaadja ezeket nektek. Nem ajándék ez, a szovjet részéről, hanem a szegények kormányának kötelessége testvéreinkkel, az eddigi kizsákmányoltakkal szemben.

Siessetek a zálogházakba és követeljétek vissza százkoronás vagy ezen alóli zálogtárgyaitokat, mert a visszavételnek április 15-ig meg kell történnie!

Debrecen, 1919. április 5. Városi Direktórium.

Népakarat, 1919. április 6. A proletár társadalom nem engedi a nyomort kizsákmányolni.

314.

„A NYUGDÍJAKRÓL SZÓLÓ TÁJÉKOZTATÓ"

Ellenforradalmár az, aki el akarja hitetni a néppel, hogy a nyugdíjakat a proletárállam elvonja a munkában megrokkant dolgozó emberektől!

Ez alávaló hazugság! A proletár állam mindenkinek, ki becsületes munkása a dolgozó társadalomnak, öregségére, rokkantságára tisztességes, nyugodt megélhetést biztosít, nem koldusalamizsnát, mint az eddigi tőkés társadalom.

Mindenki megkapja eddigi nyugdíját ott, hol azt eddig kifizették neki, mindenki várja nyugalommal és bizalommal a forradalmi kormányzótanács intézkedését, mely a mostani koldusalamizsna helyett tisztességes nyugdíjat fog megállapítani a becsületes munkásnak és családjának.

Debrecen, 1919. április 5. Debrecen városi direktórium.

Népakarat, 1919. április 6. *Fenti címen.*

315.

GONDOSKODÁS A HÁBORÚ ÁLDOZATAIRÓL

Hajdú vármegye és Debrecen város egyesített Hadigondozó Hivatala felhívja azon hadirokkantakat, hadiözvegyeket és hadiárvákat, kik egészségtelen lakásban laknak és munkaalkalmat keresnek, hogy összeírás végett sürgősen jelentkezzenek Piac u. 26. I. em. (Nagytőzsde felett).

Népakarat, 1919. április 15. Hajdú vármegye... Hírek *c. rovat.*

316.

A MUNKÁSBIZTOSÍTÁS ÁTSZERVEZÉSE

5458—852/1920. A debreceni kerületi Munkásbiztosító Pénztár a proletárdiktatúra alatt.

Az 1918. évi okt. 30-án kitört forradalom változást nem jelentett a pénztár ügymenetében. Azok a pénztári alkalmazottak, akik a szociáldemokrata pártnak tagjai voltak s hadba voltak vonulva, visszatértek a pénztárhoz, de természetesen nagyobbára tevékenységet fejtvén ki a forradalmi időkben. A nemzeti tanács tagjai is kerültek ki innen, sőt Handler Gyula pénztári igazgató a Károlyi kormány által Debrecen város kormánybiztos főispánjává neveztetett ki. Változást csak a kommun jelentett.

Amidőn megerősítést nyert ama hír, hogy 1919. évi március hó 21-én Budapesten kikiáltották a proletárdiktatúrát, a pénztárnál szolgálatot teljesítő Török Gábor fogalmazó, Pányoki Lajos, Labonc András, Pál János és Szajkó Géza első oszt. kezelő tisztek, kik a nemzetközi szociáldemokrata párt tagjai voltak, pénztári szolgálatot tovább nem teljesítettek, hanem a kommün szervezeteinél nyertek beosztást... *Elmondja ki hova került.*

A pénztár igazgatóságának munkás érdekeltségéből többen kaptak valami szerepet, így Mogyorós Lajos alelnök, Bruzsa Lőrinc, Nagy Károly, Kozma A. Lajos pedig, ki szintén igazgatósági tag volt, a vármegyei direktóriumnak lett a tagja... *A további beosztást is elmondja.*

A pénztár ügykezelésében a Forradalmi Kormányzótanács XXI. számú rendelete jelentett változást, amely mindenkit betegség és baleset esetére szóló biztosítás hatálya alá vont, aki munkás. Munkásfogalmát pedig a rendelet akként határozta meg, hogy munkás mindenki, aki

munkájáért bért, vagy fizetést kap. Ez alapon tulajdonképpen minden munkával foglalkozó egyén bejelentendő volt a pénztárnál.

A segélyezés időtartamát egy évben, a fizetendő betegsegélyző járulékot 6%-ban állapította meg a rendelet, azonkívül a korábbi rendeletekhez képest magas pénzbeli segélyt, (táppénzt) rendelt folyósítani. E rendelet folytán a pénztár a magas segélyeket folyósította is április hóra, azonban ugyanezen időre a magasabb betegsegélyző járulékokat be nem szedette... *mert május 1-én a korábbi állapotokat állították vissza.*

Fontos mozzanatot jelent a munkaügyi és népjóléti népbiztosnak ama távirata, mely arra hívta fel a pénztárt, hogy a helybeli auguszta szanatóriumot a további rendelkezésig vegye ideiglenes kezelésbe... *(átvenni nem lehetett a román megszállás miatt — szerk.)*

Egyébként a pénztár ügymenete zavartalan volt, a pénztár továbbra is az eddigi érvényben volt törvényekre való tekintettel intézte az ügyeket, de senki a proletárdiktatúra szervei közül itt nem rendelkezett. Maga Handler Gyula, mint egészségügyi politikai megbízott sem tett a pénztárra nézve érdemleges intézkedést.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 2. VI. *Eredeti. Boér munkásbiztosító pénztári igazgató jelentése* 1920. *október* 27-*én.*

317.

ORVOSOK A SZOCIALISTA EGÉSZSÉGPOLITIKÁÉRT

Tisztelt munkástanács!

A kommunista orvosok testvéri szeretettel üdvözlik proletár társaikat. A nagy idő elérkezett! Mi, akiknek pályája leginternacionálisabb, ujjongó örömmel köszöntjük a nagy átalakulást, mert már tudjuk, hogy végre mi is szóhoz juthatunk. Vérző szívvel kellett látnunk, mint pusztulnak el a proletár apák, anyák és gyermekek napnap után és mind tömegesebben csak azért, mert a tudomány a pénz birtokosainak szolgálatában állott. Világhírű fürdőhelyek, nagy szanatóriumok és különféle kórházak magánszobái a burzsoákat szolgálták, a szegény munkásember számára nem volt hely! Nem elég, hogy kiszipolyozták mindenképpen, mikor nagy robotjában leroskadt, elhagyták és hagyták elpusztulni. Ki kellett köpni a tüdejét, mert nem volt pénze a tengerre, vagy Tátrára, gyermekeinek tönkre kellett menniök, mert nem tudtak egészséges lakást kapni, az anya nem tudta táplálni és felnevelni gyermekét, mert ő is beteg volt, mert tönkre tették a kiváltságosok!

Debreczeni kerületi munkásbiztositó pénztár.

2155–2009/1908. szám.

Hirdetmény.

A kereskedelmi és közlekedési ügyi M. kir. Minisztérium XXI. K. I. F. számú rendelete a munkás-betegségi és baleseti biztositás alkalmazásáról szóló módosított 1907. évi XIX. t.-cz. 1. §-a értelmében a biztositás hatálya alá tartozó összes mezőgazdasági munkásokra, a földmunkás- és Munkás-minőségben alkalmazott mindennemű közhivatalnokokra, közalkalmazottakra, közhivatalnokokra, közalkalmazottakra, közhivatalnokokra, közalkalmazottakra,

Ez az idő elmúlt: a világproletáriátus napja vérvörös színnel feljött az égre.

A munkástanács egyik és halaszthatatlan teendője, hogy megszervezze a közegészségügyi direktóriumot. Ennek tagjai olyan orvosok legyenek, kik elvhű kommunisták, lelkiismeretük tisztaságához semmi sem férhet és végül amellett kellő tudással is bírnak nagy feladatuk véghez vitelére. A közegészségügyi direktórium, mely egy elnökből és három tagból állana, első fontos teendője lenne az összes magángyógyintézetek kommunizálása, továbbá az összes kórházak ellenőrzése, illetőleg radikális átszervezése a munkástanács által kirendelt két laikus elvtárssal egyetemben. A magánkórházakat azonnal át kell alakítani proletár kórházakká, hol szakavatott, elvhű orvosok működnének és teljesen a közszolgálatnak szentelnék magukat. A szükséges és hiányzó berendezéseket halaszthatatlanul be kell szerezni. Ágyak, ágyneműek, asztalok és a többiek a gazdag polgárságtól veendők el. Hol nincs röntgen apparátus, a magánorvosoktól kell beszerezni, kiknek arra úgy sincs szükségük. Ezen tekintetekben haladéktalanul el kell rendelni a requirálásokat. Ami a többi kórházakat illeti, a Közegészségügyi direktórium feladata, hogy a legtöbb egészségügyi intézetben uralkodó botrányos állapotokat megszüntesse. Hogy csak a közkórházakat említsük, oda szegény ember nem igen szívesen teszi be a lábát, az ottani uralkodó rémes viszonyok miatt. Sem a kórház igazgatója, sem a sebész, sem a belgyógyász nem eléggé szakképzett emberek, onnan haladéktalanul eltávolítandók. A Közegészségügyi direktórium más fontos közegészségügyi probléma megoldásán is dolgozzék és erre vonatkozó javaslatait rövid időn belül juttassa a munkástanács elé.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XVI/2. *Eredeti. Dr. Füredi Miklós helybeli orvos kezeírása. A bíróság előtt később tett vallomása szerint Faragó Béla és dr. Fülöp Miklós orvossal együtt fogalmazták. A beadvány kelte 1919. március 24.*

318.

A KÖZKÓRHÁZ FEJLESZTÉSE

Fráter Imre, a városi közkórház igazgató főorvosa, 60 000 korona kiutalását kérte az üzem zavartalan folytatása céljából. A kért összeget a betegápolási költségek terhére a házipénztárból kiutalták.

Népakarat, 1919. március 28. Városi tanácsülés. *A kiutalást a városi tanács eszközölte a munkástanács rendelkezésére.*

ORVOSOK A SZOCIALIZMUSÉRT

A jelentés az első sorokban elmondja, hogy hosszas nyomozást folytattak, majd az 1919. március 23-i orvosok gyűlésére tért át.

. . . dr. Gáspár Géza munkásbetegsegélyző orvos elnökletével dr. Bodnár Lajos Vár-u. 10. dr. Fehér Hermann Ferenc József-u. 58, dr. Füredi Miklós Nyíregyháza (található Bábaképző Intézetben), dr. Kardos Imre Ferenc József-u. 28., dr. Inhoff Dezső Burgundia-u. 9., dr. Vadász Ernő József kir. hg-u. 5., dr. Windholcz Béla volt Bábaképzőbeli, jelenleg állítólag budapesti lakos, hova menekült, dr. Gottlieb József Ferenc József-u. 49., Balogh Artur II. tanársegéd Bábaképezde, dr. Friedmann Dávid Dezső, jelenleg, mint beteg a volt közös csapatkórházban tartózkodik, dr. Bartha Gyula egyháztér 5, dr. Széklei Áron Hajdúhadház és dr. Rosenthal Félix újfehértói lakosok. *(t. i. jelentek meg — szerk.)* Kijelentették, hogy a jelenlegi viszonyok mellett megfontolni akarják, hogy az orvosi szakszervezet tagjai vagy a kommunista pártba iratkozzanak be, mert ők kommunisták... *Ezután megemlíti, hogy dr. Hay László budapesti kiküldött az április 15-i gyűlésen elmondotta, hogy* elvöknek minden körülmények között érvényt szereznek, letörik a burzsoáziát, ha kell fizikailag is; a kommunista orvosok, dr. Gáspár tolmácsolása mellett, megköszönték dr. Hay pártfogó nyilatkozatát. Ezek után ezen fiatal kommunista orvosok teljesen berendezkedtek és megkezdték a közegészségügyi intézetek kommunizálását. Így elsőnek a mentőegyesületet kommunizálták azáltal, hogy az ott évek óta teljesen díjmentesen működő dr. Derekassi Istvánt eltávolították, és ők vették át napi 30—50 korona fizetéssel s naponkint hárman teljesítettek ügyeleti szolgálatot. Másodízben a kórházat akarták felülvizsgálni és kommunizálni, de ezen törekvésük meghiusult. Majd pedig a Lang-féle szanatóriumra akarták kezüket rátenni, amikor dr. Gáspár Géza Lang Sándort fel is szólította, hogy keressen megoldást szanatóriumának átszervezésére nézve, mert ezentúl nem a burzsoá, hanem a proletár betegek fognak ott gyógykezelésben részesülni és mindjárt be is helyeztetett oda egy proletár beteget, azonban a viszonyok gyors változása mellett nem került sor a teljes kommunizálásra.

dr. Láng Sándor kijelentette, hogy a gyűlésekre nem igen járt, így személyesen csupán Gáspárt tudja megnevezni, mint nagy kommunistát, de tud arról, hogy a csoport csupa fiatalemberekből álló kommunista orvos volt, akiknek fentebbi működésükről is tudomással bír. dr. Gyulai előadása szerint dr. Gáspár volt az, aki az orvosokat felszólította és később kényszerítette a vörös őrségbe való belépésre és a vörös őrség toborzására is felhívta őket, hogy amint a burzsoáziát tudták lelkiis-

meretesen szolgálni, úgy ajánlják fel szolgálataikat a proletároknak is... *Megjegyzi, hogy a „kommunista" orvosok a hatalmat kezükbe akarták ragadni, majd folytatja:*

dr. Székely és dr. Rosenthal orvosok, bár falujukban is állandóan agitáltak a kommunista rendszer mellett, Debrecenben is nagy tevékenységet fejtettek ki, sőt egy alkalommal a debreceni orvosokat leszidták és a kommunizmust éltették... *Befejezésül a fenti orvosok háború alatti tartózkodásáról és magatartásáról ír.*

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XXVII/6. *Hiteles másolat. Rózsa Miklós detektív* 1919. *május* 20*-án kelt eredeti jelentése a* „kommunista orvosok ellen megejtett nyomozás" *tárgyában felvett vallomások alapján.*

320.

EGÉSZSÉGÜGYI INTÉZKEDÉSEK AZ ISKOLÁS GYERMEKEK ÉRDEKÉBEN. A NÉPAKARAT HÍRADÁSAI

Debrecen város és Hajdú megye Közoktatásügyi Népbiztossága tervbevette a munkásgyermekek rendszeres fürdetését. Az általános népjólét megteremtésének és fenntartásának egyik legfontosabb kelléke testünk rendszeres ápolása. Ennek alapja a rendszeres fürdés és mosdás... *Elmondja a fürdetés szükségességét, majd:*

Minden hétfőn és csütörtökön a Bika fürdő egész nap reggel 7 órától 12-ig és délután 2-től 6-ig az iskolás gyermekek fürdésére áll rendelkezésre. Egy délelőtt 1400, a délutáni időben pedig 1000 gyermek fürödhetik meg. A legelső fürdési nap most csütörtökön lesz.

Délelőtt sorra kerülnek az Eötvös, Csonka, Rakovszky-utcai, Csapókerti, Egyháztéri, Nyilastelepi és MÁV műhelytelepi fiú és leányiskolák, délután a Homokkerti, Ispotálytelepi, Varga és Anna-utcai fiú és leányiskolák.

Felhívatnak ez iskolák tanítói, hogy a jelzett időben gyülekeztessék növendékeiket az iskolákba és onnan a fürdőbe vezessék el őket s a fürdés végeztéig maradjanak velük.

Népakarat, 1919. április 1. Iskolás gyerekek fürdése. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

Az Arany Bika fürdőben megkezdődött a gyermekek fürdése a következő sorrendben: reggel 8 órakor a Varga-u. IV. a, b és V—VI; ½ 10 órakor a Füvészkert-u. 1—3 osztálya; 11 órakor ugyanonnan a IV—VI. osztályok tanulói; délután 2 órakor a Simonffy és 3 órakor a

József király hg utcai iskolák fiúnövendékei. Felhívjuk az osztályok tanítóit, hogy a pontos időben jelenjenek meg a növendékekkel, a a fürdés végéig maradjanak velük, kísérjék haza őket.

Népakarat, 1919. április 23. Iskolás gyermekek fürdése. Hírek *c. rovat. Ezt a fürdetést a román megszállás már meggátolta.*

321.

ORVOSOK NYILVÁNTARTÁSÁNAK ELRENDELÉSE

A Magyar Tanácsköztársaság összes népei (!) és tisztiorvosai felszólíttatnak, hogy a hatáskörük alá tartozó területeken lévő összes kórházak, szanatóriumok és rendelőintézetek címét, esetleg speciális jellegét az ott működő orvosok, valamint ágyak számát 48 órán belül jelentsék be a népjóléti és munkaügyi bizottságnak. A Tanácsköztársaság területén lakó összes orvosok ugyancsak ide jelentsék 48 órán belül 10 filléres ajánlott express levelezőlapon: 1. nevüket és korukat, 2. tartózkodási helyüket, 3. mióta laknak ott, 4. oklevelük keltét, 5. jelenlegi speciális szakmájukat, 6. hol nyerték kiképzésüket, 7. eddigi hivatalos szolgálatukat, 8. jelenleg csak magánpraxist folytatnak-e vagy minő alkalmaztatásban vannak, közelebbről felsorolva.

Ugyancsak elrendelte a kormányzótanács az összes gyógyszerek és gyógyszerüzemek szocializálását.

Népakarat, 1919. április 9. Az egészségügy államosítása.

322.

MENTŐSZOLGÁLAT MEGJAVÍTÁSA

Értesítjük Debrecen város közönségét, hogy a mentőszolgálatot f. hó 12-től kezdődőleg orvosok vették át, akik állandóan készenlétben vannak, hogy balesetek alkalmával a közönség rendelkezésére álljanak.

Felhívjuk a nagyközönséget, hogy minden olyan esetben, amikor okvetlenül szükség van arra, forduljanak telefon útján a mentő inspekcióhoz, ahonnét az első segélyt éjjel-nappal egyaránt a szegénysorsú egyének teljesen díjtalanul, módosabb egyének pedig a megszabott díjazásért megkapják. Egészségügyi politikai megbízott.

Népakarat, 1919. április 15. Mentőszolgálat orvosokkal.

323.

BELVIZEK LECSAPOLÁSÁNAK KÍSÉRLETE HAJDÚDOROG KÖZSÉGBEN

Debreceni sajtóelőadónk jelenti:

A régi bürokratikus rendszer megdöbbentő hanyagságának kirívó példája foglalkoztatja Hajdúmegye direktóriumát. Hajdúdorog község orvosa még 1893-ban jelentette, hogy a belvizek a község negyedrészét állandóan ellepve tartják. Emiatt a vizek bűzös kigőzölgése járványfészkeket teremtett a községben. A község arra kérte a vármegyét, hogy építtessen egy levezető csatornát, amellyel a vizek elvezethetők legyenek. Ezek a munkálatok 12.000 kor-ba kerültek volna, ennek dacára az összes fórumok pénzhiány miatt elutasították a község kérelmének teljesítését. Csaknem hasonló volt a helyzet a vármegye több más községében is, amelyekben ugyancsak a belvizek rothadása miatt a járványok nagy méreteket öltöttek. Huszonhat esztendő bűnét orvosolja most Hajdúmegye munkás direktóriuma, amely erélyes kézzel teremt rendet e téren is a vármegyében. A direktórium elrendelte a belvízlevezető csatornák építkezési munkálatainak haladéktalan megkezdését és 500 munkás már hozzá is kezdett az előmunkálatokhoz, a belvizek lecsapolásához.

Ugyancsak régi bűnt orvosol a direktórium a Balmazújváros—Hajdúböszörményi közút kiépítése által. A két község között az utak hosszú évek óta úgy el voltak hanyagolva, hogy a 18 km-es útszakasz teljesen járhatatlan volt. Aki Balmazújvárosról Hajdúböszörménybe akart menni, annak előbb Debrecenbe kellett utaznia, és csak onnan folytathatta az útját. A vármegyei direktórium intézkedésére ma már 1000 munkás dolgozik a két község közötti út megépítésén. Felvette Győri Imre.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/26. *Eredeti jelentés 1919. április 15-én.*

324.

INTÉZKEDÉSEK A JÁRVÁNYOK MEGELŐZÉSE ÉRDEKÉBEN

Tisztelettel értesítem a Városi Tanácsot, hogy Deutsch Albert és fia cégtől a kiütéses tífusz elleni védekezés céljára a birtokában levő petróleumot igénybe vettem. Kérem, hogy ezt feljegyezni, annak idején

általam kiadandó igazolványra az érte fizetendő összeget igényjogosultnak kifizetni szíveskedjék.

Debrecen, 1919. április 3. Handler Gyula sk. körbélyegző.

DÁL. Debrecen vár. tan. 9284/1919. *Eredeti. Handler Gyula egészségügyi politikai megbízott jelentése. Aláírta még Vági István politikai mb. is. A tanács az intézkedést tudomásul vette.*

325.

INGYENES SZAKORVOSI SZOLGÁLAT

A debreceni magyar tudományegyetem szülészet-nőgyógyászati klinikája (volt Bábaképző Intézet) ingyenes szülészeti szakorvosi segítséget nyújt a város területén és a beteg lakásán, minden olyan esetben, mikor orvos, vagy okleveles bába a szülészeti szakorvosi segítséget szükségesnek tartja. Az esetre vonatkozó pontos adatok küldönc útján, vagy telefonon jelentendők be... *Közli, hogy a bejelentésnél milyen adatok szükségesek.* Bába jelenléte a klinikai orvos kiérkezésekor feltétlenül szükséges. Egészségügyi politikai megbízott.

Népakarat, 1919. április 10. Szülészeti szakorvosi segítség. Újdonságok *c. rovat.*

326.

A KAPITALIZMUS EGYIK ÖRÖKSÉGE ELLENI KÜZDELEM AZ ISKOLÁKBAN

49/1919. sz. T. Pál János, város ügyeinek vezetésével megbízott elvtársnak. Helyben.

1. A hozzám érkezett tiszti főorvos jelentése szerint a kisdedóvókban és népiskolákban, amelyek ma már a város tulajdonát képezik, a tisztaság kívánni valókat hagy hátra. Felkérem t. elvtársat, hogy az iskolák tisztántartására az illetékes városi közeget utasítani szíveskedjék. Ugyanígy kérem az iskolák ügyével megbízott városi közeget utasítani arra is, hogy az Ispotályi elemi iskolának túlzsúfoltsága miatt, amelynek egy-egy osztályában ezidőszerint 70—75 gyermek van, ezen egészségtelen állapoton szükség szerint más tanterem létesítésével változtatni szíveskedjék.

2. Az Olajütő, Katztelep és a Csapókerti vasúti állomás környéke odahordott szemetek által az egészségügyre veszélyesek; felkérem, hogy ezen anomáliák megszüntetésére az illetékes városi szervet utasítani szíveskedjék.

A város közeli környékén levő szemétlerakó helyeken a szemét szabadon fekszik. Ez nemcsak a levegőt fertőzi, hanem rengeteg legyet is termel, ami viszont a fertőző betegségek csíráit terjeszti. Felkérem T. elvtársat, hogy még a nyári meleg beállta előtt a szóban forgó szemétnek a földben való leforgatására és az így képződő területnek esetleges disznótökkel való beültetésére a köztisztasági vállalatot utasítani szíveskedjék

3. Végül kérem elrendelni, hogy a városi téglavetőben a házak számoztassanak meg, mert a kihívott orvosok a beteget csak hosszú keresgélés után, több esetben meg sem találják.

DÁL. Debrecen vár. polgárm. 2466/1919. eln. *Handler Gyula eredeti jelentése. A jelentésben felsorolt hibákat a forradalom előtti helyzet hagyományozta a proletárdiktatúrára, amely éppen a beadványból megállapíthatólag már az első hónapban igyekezett felszámolni egészségügyi téren is a múlt bűneit. A beadvány 1919. ápr. 11-én kelt s jellemző, hogy az ügyirat elintézése során a mérnöki hivatal június 20-án, a tanácsköztársaság bukása után két hónappal, még mindig a munkálatok elodázását javasolta a polgármesternek.*

327.

EGY HALADÓ SZELLEMŰ ORVOS KÉSŐBBI ÜLDÖZTETÉSE

...A lefolytatott nyomozás során beigazolást nyert, hogy dr. Gáspár Géza a szociáldemokrata pártnak évtizedek óta tagja és egyik vezető férfia volt. Ez alapon sikerült egész fiatalon a pénztár vezetőorvosi állását elnyernie s abbeli minőségében állandó érintkezést tartott fenn a szociáldemokrata, később a kommunista párt vezető személyiségeivel, akiknek oktatója és atyamestere volt, amint azt többek között Handler Gyula népbiztos is kijelentette Márk Endre polgármester előtt. Dr. Gáspár gyakran járt Pestre, ahonnan az utasításokat és direktívákat kapta s egy alkalommal dr. Horváth Károly előtt kijelentette, hogy az orvosoknak a kommunista rendszerbe való beilleszkedésére vonatkozólag Pestről fog direktívákat hozni.

Egyáltalán megállapítható dr. Láng és dr. Horváth Artúr vallomásaiból, hogy dr. Gáspár a kommunizmus eljöveteléről és kitöréséről már napokkal előbb tudott, amit igazolnak az orvos-gyógyszerész egyesületben tartott orvosi értékezleten tett kijelentései, melyekben meglehetős nyíltan utal arra, hogy az orvosi szakszervezet a szociáldemokrata

pártból egy más pártalakulatba fog beolvadni s hogy a két pártból egy párt lesz, mely kijelentésből okszerűen következtethető, hogy a kommunista vezérekkel ő összeköttetésben állott, azok terveibe be volt avatva s az eljövendő új alakulat számára a talajt előkészíteni igyekezett.

A kommunizmus kitörésekor aztán nyíltan dolgozott és agitált annak fenntartása és megszilárdítása érdekében. Orvos társait rábírni igyekezett a vörös hadseregbe belépésre s kijelentette, hogy maga fog jó példával elöljárni, önként jelentkezett a belépésre. Tagja volt az orvosi direktóriumnak s dr. Láng Sándor orvost azzal fenyegette meg, hogy magán szanatóriumát elkommunizáltatja; a mentőegyesületet átvétette Handler népbiztossal s annak vezetőjévé magát tette meg, szóval lelkes harcos volt az ún. tanácsköztársaságban.

Eziránvú működését még a kommunizmus bukása után sem szüntette meg, mert ő volt az, aki a románok által letartóztatott Handler Gyula népbiztos és Jánossi Zoltán ref. pap kommunista agitátor érdekében deputációt szervezett és vezetett a román tábornok elé.

DÁL. Hajdú m. alisp. 3697/1928. *Eredeti. Dr. Gáspár Géza mikepércsi, majd józsai körorvos volt. Az alispán internálását rendelte el. Ügyében végleges döntést Hajdú m. közig. bizottsága 1927. július 9-én hozott, amikor felmentette a vádak és következményei alól. (Lásd 788/1927. kib. sz.)*

328.

A DEBRECENI VÁROSI KÓRHÁZ DOLGOZÓINAK SZERVEZKEDÉSE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

Bevezetésül a Károlyi kormány alatt történt eseményekről ír. A forradalom kitörése után Sinay Gyula saját beismerése, valamint Megyeri Gábor gépész vallomása szerint saját kezdeményezéséből a kórházi alkalmazottakat a szociáldemokrata párt szelleme értelmében beszervezte. Hivatali elöljárója beleegyezése nélkül a kórház összes személyzetét gyűlésre hívta össze s a közreműködése mellett 2 ápolónő, a mosoda vezetője és egy géplakatos választtattak bizalmiakká, míg ő maga szervezeti tanácstaggá választatott, jóllehet Sinay Gyulának a rendőri nyomozat során tett vallomása szerint dr. Fráter Imre igazgató figyelmeztette őt arra, hogy a bizalmi szervezet az ő és az egész vezetőség tekintélyét aláássa.

Papp Imrénének, az egyik kórházi bizalmi nőnek a rendőri nyomozat során tett vallomásából kitűnik, hogy a bizalmiak akként voltak instruálva, hogy nekik az alkalmazottak felett a rend fenntartása és a fizetés emelés követelése volt a teendőjük.

A kihallgatott összes tanúk vallomásának egybevetéséből megállapítható, hogy Sinay Gyula népszerűségének emelése, befolyásának növelése végett az alárendeltebb alkalmazásban levő személyzettel szemben atyáskodó magatartást tanúsított, úgy szolgálati, mint magánügyeikben, pártjukra állott s közvetlen segítséget részükre kilátásba helyezve a személyzetet reá szoktatta, hogy az arra hivatott felsőbbség elkerülésével ügyeikkel közvetlen hozzá forduljanak és orvoslást nála keressenek.

Matula Anna és Edvi Illés Istvánné írnokok és dr. Pauchli Géza orvos vallomása szerint Sinay Gyula igyekezett a kórházban a hatalmat magához ragadni, a felsőbbségi jogokat gyakorolni, mindenbe beleavatkozott, minden ügyet intézni igyekezett, viselkedése pártfogó és népszerűség hajhászó volt. Mindenkor nagy hangon és páthosszal igyekezett magát a felsőbbséggel szemben különösen az alárendelt személyzet előtt akként feltüntetni, mint, aki egyedül törődik sorsukkal és bajaikkal. Hangoztatta, hogy most már nincs igazgató, nincs gondnok, hanem az alkalmazottak maguk fogják dolgaikat intézni. Biztatásai folytán az alkalmazottak hozzá fordultak, a törvényes feletteseikkel komiszak, engedetlenek voltak és az igazgató és gondnok a személyzet előtt lassanként ellenszenvessé vált. Sinay Gyula úgy tüntette fel, hogy az igazgató és gondnok az ő kegyes jóvoltából maradhatnának meg a kórházban.

DÁL. Debrecen vár. főisp. 7/1920. V. *Eredeti jelentés a közig. biz. 553/1919. kb. szám alatt Sinay Gyula fegyelmi ügyének elintézésekor 1919. okt. 30-án.*

Sinay Gyula közkórházi ellenőrt a közig. biz. 1000 korona pénzbüntetésre ítélte. (Lásd ugyanott.)

d) Művészet, szórakozás és sajtó-ügy

329.

A KÁRTYA ÉS HAZÁRDJÁTÉKOK ÁTMENETI ELTILTÁSA

10 366/V. rfk. 1919.

Végzés.

A debreceni katonai és munkástanács rendeletéből a mai naptól kezdve eltiltatik minden kártyajáték, tehát nemcsak hazárd, hanem az úgynevezett kommerc játék is. Az összes kávéházakban, vendéglőkben, korcsmákban, nyilvános helyeken, klubbokban, egyletekben, társas körökben a rendőrhatóság szigorúan ellenőrizni fogja ezen rendelkezés

pontos betartását. Aki ezen rendelkezés ellen vét, hat hónapig terjedhető elzárással és 2 ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel fog büntettetni.

Ezen kívül a klubbok, egyletek, társaskörök haladéktalanul felfognak oszlattatni, a kávéházak, vendéglők és korcsmák tulajdonosaitól pedig az iparengedély visszavonatik.

Azon egyének, akik magánlakásaikat kártyázás céljaira átengedik, szintén a fentemlített büntetéssel sújtatnak. Hasonló képpen a legszigorúbban büntettetik az a szálloda tulajdonos, aki szállodai szobát kártyázás céljaira átenged, vagy szállodai szobában kártyázást megenged.

Utasítom a rendőrfőkapitányságot, hogy a kártyázásra vonatkozó ezen tilalmat a detektívekkel és a polgári rendőrökkel a legszigorúbban ellenőriztesse. Ugyancsak ellenőrizzék szolgálataik közben a rendőrtisztviselők, hogy a tilalom a legszigorúbban betartassék. Miről a tisztviselők, továbbá a rendőrlegénység, detektívek, rendőrbiztosok és altisztek megfelelő kioktatás végett, a rendőrparancsnokság, továbbá Németh András, mint a vendéglősök, kávések és szállodások ipartestületének elnöke, a vendéglősök és kávések haladéktalan kiértesítése végett és a kártya engedélyesek végzésileg értesíttetnek.

Debrecen, 1919. március 23-án. Mile Pál sk. rendőrkapitány. A katona és munkástanács kiküldöttei a rendőrségen: Kozma A. Lajos sk. Barta István sk. Ph.

DÁL. Déri múzeumi törzsanyag. *Szám nélkül. A Debrecen Rendőrfőkapitányság eredeti rendelete.*

330.

SZÍNHÁZAK ÉS MOZIK ELŐADÁSAINAK KORLÁTOZÁSA

10 464/I. rfk. 1919. szám.

Végzés.

A debreceni katona és munkástanács végrehajtó bizottsága a szén és egyéb tüzelő anyagokban mutatkozó nagy hiányra tekintettel mai naptól kezdve elrendelte, hogy a Vig-színház, mozik és az Apolló mozi kivételével, bálak, felolvasások, kabarék további intézkedésig előadást nem tarthatnak. Ennélfogva felhívja Heltai Jenő színigazgatót, hogy már a mai naptól csak a Csokonai Színházban tarthat előadást, továbbá lovag Chylianszky György mozi részvénytársaság igazgatóját, hogy a további intézkedésig az Apolló mozi kivételével az összes mozgószínházakban, tehát a Bika, Uranusz és Urania mozgókban, Csomor Gyula mozitulajdonost, hogy a Meteor moziban az előadásokat szüntessék be.

Ugyancsak felhívjuk Weisz Ignácné engedélyest, hogy a Széchenyi Kabaré előadásait a mai naptól kezdve szüntesse be.

Debrecen, 1919. március 24-én. Rendőrfőkapitány.

A katona és munkástanács kiküldöttei a rendőrségen: Kozma A. Lajos sk. Bartha István sk. PH.

DÁL. Déri múzeumi törzsanyag. *Eredeti rendőrfőkapitányi rendelet.*

331.

A SZÍNHÁZAK ÁLLAMOSÍTÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE

Egyidejűleg elrendeltem, hogy addig, míg a színházak kommunizálásával kapcsolatos további intézkedéseim nem foganatosíttatnak, minden színháznál az eddigi vezetőség maradjon helyén és a társulat működésének a fennálló szerződések feltételek mellett való zavartalan biztosítása végett az eddig működött igazgatót megbíztam teendőinek folytatólagos ellátásával; egyúttal elrendeltem, hogy addig, míg a forradalmi propaganda céljából kijelölendő műsor megállapítása iránt intézkedem, a műsor összeállításánál az üzem biztosításának szempontjára való ügyelés mellett elsősorban forradalmi érzést ápoló művek adandók elő, azzal bármiképpen ellenkező irányú darab előadása feltétlenül mellőzendő. A leltározás megtörténtéig a színházi felszerelés, díszlet és ruhatár, valamint a pénztár megfelelő ellenőriztetéséről a munkástanács külön megbízott útján gondoskodjék. Lukács György közoktatásügyi népbiztos.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. XIV. *Eredeti. Távirat 1919. március 27-én a debreceni direktóriumhoz.*

332.

A TÖMEGEK KULTURÁLIS IGÉNYÉNEK FOKOZÓDÁSA

Azt mondják, elromlott a közönség. Figyelmetlen, lármás, köhög, nevet. És én mégis egy olyan közönségről, olyan színházi estéről mesélhetek, melyhez foghatót, felemelőt, szépet, nívósat sokat kívánok magamnak a színészéletemben.

Múlt pénteken MUNKÁSELŐADÁSKÉNT *(kiemelés a szerk.)* előadtuk a Tanítónőt. Rossz tapasztalatainkból kiindulva a színházi

közönséget illetőleg megfáradtan is az előző este „Matuska" premierjétől, minden különösebb izgalom és buzgalom nélkül indítottuk meg az előadást.

De ahogyan lehúzhatja, úgy viszi is magával a közönség a színészt. És ez a közönség — *csupa munkás* — belevitt minket a legmélyebb hangulatba. Figyelt és figyeltette a szomszédait, sőt a pici gyermekeit is, akiket nem hagyhatott otthon egyedül.

Ez a közönség hálás és nem szégyenlős, kacagással és könnyel *részt vett* az előadásban és nemcsak mulattatta magát... Ennek a közönségnek az érzésein játszottunk, mint egy zongorán, amelynek még nem tompult, nem hangolódott le a hangja a cinizmuson, a blazirtságon, a lekicsinylésen. Ez a közönség figyelt és megértett mindent, kiérezte a tendenciáját, a jelentőségét a szavaknak, a tetteknek és az erkölcsét, becsületét védő kis tanítónő hatalmas vádbeszédét az erkölcstelenség ellen olyan dörgő tapsviharral jutalmazta, dicsőítette, amilyet utóbbi időben csak pirosszínlapos bohózatok egy-egy ötletes fordulatánál hallottam.

És ennek a közönségnek jól esett az arcába nézni: nem mustráló gukkerek, ásítást jelző arcok néztek, hanem csupa ünnepélyes, ragyogó, áhítatos, boldog arc. Emberek voltak, akik nem szokásból, időtöltésből, pénzbőségből és divatból jöttek színházba, hanem hogy ott egy heti munka jutalmául valami szépet kapjanak és elvigyenek onnan valamit, amire visszagondolhatnak, amiből tanulhatnak. Nekik ünnep volt ez az este!

És ünnep volt nekem is és én is hoztam magammal onnan gondolnivalót s egy drága kincset: azt a szép hitet, hogy jól indul az az új élet, amelyik ezeknek az embereknek a jegyében indul s hogy nemsokára megint az lesz a színház, ami a régi görögöknél volt s aminek lennie kell: a szépnek és igaznak a szószéke, kedves tanítás, a munkás élet jutalma, olympusi ünnep.

Színházi Figaró, 1919. febr. 21—27. Olympusi ünnep.[5] *Verő Márta aláírással.*

(333.)

„A JÖVŐ SZÍNÉSZETE"

Az ország szociális átalakulásával, a régi rendszer megbuktatásával a színészet is, gazdasági, anyagi berendezkedés tekintetében átalakult. Lelkesedéssel üdvözöltem ezt az átalakulást. A kultúra minden más té-

[5] Bár a cikk a tanácsköztársaság előtti időből való — de a tömegek kulturális átnevelődéséről szól, azokról a változásokról beszél, amelyek tartalmilag a proletárdiktatúra idején valósultak meg. Emiatt közöljük e helyen.

nyezője között a színművészetnek is új szellemet, új irányokat kell fölvennie és éppen ezért fontos, hogy művészetünkre, annak új irányú kifejlődésére még a gazdasági kérdéseknél is nagyobb súlyt helyezzünk, mert az új, gondolkodásban és tudásban szabadabb világban új, a tisztultabb erkölcsöknek, ízlésnek és gondolkodásnak megfelelő művészetet kell teremtenünk.

Nem szabad ennél az átalakulásnál megfeledkeznünk a színész hivatásáról sem, mert nem mindenki csak a megélhetésért, az anyagi jólétért jött ide a színészethez. Vannak művész emberek is, akiket az ambíció, a lelkesedés szent tüze hozott ide és a színészet száraz és keserű kenyerét nem cserélte fel a jó móddal, mely más pályán kínálkozott neki. Nem szabad megengedni, hogy a színtársulatok konzorcionális *(a társulat tagjainak szövetkezése — szerk.)* alapon működjenek. Nem szabad megengedni, hogy ami egyesek részéről folyt, azt csoportok folytassák; nem szabad engedni, hogy a magánkapitalistákat egy-egy csoport váltsa föl. Nem új tőkés rendszert kell teremteni, hanem anyagiakban biztosított művészetet. Művészi szempontból aggályosnak tartom, hogy a társulat kebeléből választott egyének irányítsák a színtársulatot.

A múlt tapasztalatai eléggé bizonyítják azt, amikor a vezetéssel megbízott színészek e megbízatásukat saját erkölcsi előnyökre használták fel, ami azután a társulat kebelében egyenetlenséget szült és a színház belseje állandó veszekedések színhelyévé vált a művészet rovására.

Debrecent illetőleg, speciális helyzeténél fogva, mivel két színháza van, az egyikben csupán drámai műfajhoz tartozó, a másikban zenei darabok, operettek, operák kerülnének színre. A színház kötelessége, hogy ifjúsági és munkás előadások rendezésével, az irodalom ismertetésével segítségére legyen a népnevelésnek. A színművészet fejlesztésére, a színészet helyes irányban való fejlődésének előmozdítására a helyi sajtónak közreműködése feltétlenül szükséges, hogy az irodalmi előadások komoly beható bírálatával a hibákra és hiányosságokra rámutasson és így színművészt neveljünk.

Debrecen nagyszámú lakosságával, egyetemével kell, hogy az országnak második kultúrközpontja legyen és ha a debreceni két színház a fővárosi színházak műsorától nem is függetlenítheti magát, de önálló műsort kell teremtenie. Az államrend kötelessége a színházat a legmesszebbmenő támogatásban részesíteni, mert a színházak ezentúl nem a kiváltságosok részére rendezik a perverzül ostoba és értéktelen operett előadásaikat, hanem azoknak, akik ismereteiket és ízlésüket fejleszteni akarják, a színház élére olyan embert tegyenek, akit művészete, színpad ismerete erre predestinál és akinek adminisztratív szervező képességei is vannak.

A színházak szocializálása művészi szempontból nagyon fontos volt. Semmi szükség arra, hogy egy vállalkozó a kultúrérdekek félretolásával,

mert ez esetleg reá anyagilag hátrányos, a dolgozó és nem művészi munkát végző színészek által produkált hasznot zsebrevágja, de igenis fontos szükség van arra, hogy hivatásuk tudatával bíró, feladatuknak megfelelő színművészek céltudatos munkát végezzenek és hogy magánvállalkozó üzleti haszonlesésből ezt a kultúrmunkát ki ne sajátíthassa.

Debreceni Hírlap, Hétfői Újság, 1919. március 31. *Fenti címen.*

334.

KASTÉLYOK FELÜGYELET ALÁ VÉTELE

A megyei kormányzótanács ma reggel elrendelte az összes urasági kastélyok felügyelet alá helyezését. Minden kastély közelében a munkástanácsok felelősek azért, hogy a kastélyokból semmiféle gazdasági vagy művészi értékű holmi el ne tűnjék.

PI. Arch. Sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/15. *A nagyváradi sajtóelőadó eredeti jelentése 1919. ápr. 1-én.*

335.

„A VIDÉKI SZÍNHÁZAK SZOCIALIZÁLÁSA"

Mintha gyorsvonaton száguldanánk valami fantasztikus vidéken, oly gyorsasággal futnak el mellettünk a napok eseményei. Ami tegnap még élő és vérző valóság volt, az ma már halott reminiszcencia *(emlékkép — szerk.)*. A szovjet kormány egymás után oldja meg azokat a súlyos kérdéseket, amelyeket emberöltők hagytak emberöltőknek örökségül, anélkül, hogy bármit is lendítettek volna rajtuk. A szovjet kormány első és legfontosabb cselekedetei közé tartozott, hogy a színházakat felszabadította a korrupt és bűnös tőke nyomása alól és megtette a színpadot annak, aminek mindig kellett volna lennie: a kultúra és agitáció forrásának.

Kunfi és Lukács népbiztosok eddig csak a fővárosi színházak sorsáról intézkedtek. A vidéki színházak nagy részében még ma is a régi rezsim uralkodik. Balázs Béla, a kiváló író, a színház szocializáló bizottság tagja, erre vonatkozólag így nyilatkozott:

A vidéki színházak szocializálása tekintetében még csak az előkészítő lépéseket tettük meg, de a részletes munkálatokat teljesen rábízzuk a

már megalakult vidéki munkástanácsokra. Orosz minta szerint ezek a tanácsok meglehetős autonóm hatáskörrel rendelkeznek és a központi szovjet csupán a főbb direktívát adja meg nekik. Biztosra vesszük, hogy a proletár uralom a vidéki színházakat kiemeli abból a mocsárból, amelybe a kapitalista járom süllyesztette.

De már terveink is vannak. Fel akarjuk keresni azokat a vidékeket, amelyeket a régi osztályállam ostoba és rosszindulatú közönye gondosan megkímélt minden kultúrától. Az ország sok vidékén még egyáltalán nem láttak az emberek színházat, sőt sok helyütt még a mozgófényképet sem ismerik. Mi elsőrendű színészekből és színésznőkből staggionéket *(társulatokat — szerk.)* szervezünk, és ezeknek a hivatása lesz a szocialista kultúrát szétvinni az isten hátamögötti falvakba.

Minden staggione csak egy-két darabot tanul be, de azt azután elsőrangúan és mindegyik staggione a saját díszleteivel fog bejárni egy-egy vidéket, amelyet azonban 10—15 staggione is felkeresne és így a falvak proletariátusa sorozatos előadásokat élvezhetne végig. Eltekintve attól, hogy ily módon sok állástalan művészt foglalkoztatnánk, idővel a staggione-rendszer kifejlődésével olyan szervezetet létesítünk, amelyen keresztül a főváros kultúrája kiárad az egész országra. Reméljük, hogy a staggionek, a proletár kultúra fáklyahordozói még a nyáron elindulnak útjukra.

Népakarat, 1919. április 1. *Fenti címen.*

336.

„MUNKÁSELŐADÁS"

Holnap, pénteken a Csokonai Színházban munkáselőadásban a „Hivatalnok urak" kerül színre.

Népakarat, 1919. április 3. *Fenti címen.* Színház *c. rovat.*

337.

INTÉZKEDÉSEK MUNKÁS OTTHON ÉPÍTÉSE ÉRDEKÉBEN

A városi tanács ülésén Csűrös Ferenc kultúrtanácsnok ismertette Acél Géza főmérnök tervezetét az építendő Munkás Otthon elhelyezésére vonatkozóan, úgy, hogy a kultúrpalota helyiségei is elhelyezést talál-

janak. A két tervezet szerint vagy a Péterfia u. 28. és 30. szám alatt levő telken épülne fel a Munkás Otthon, vagy a Péterfia utcai honvéd laktanya telkén. A főmérnök szerint a célnak és a kornak megfelelő, népházat csak a honvéd laktanya helyére lehet építeni. Itt utcát is lehet nyitni és parkírozott helye volna a népháznak és emellett a Péterfia utcai vonal megmarad lakásnak. A tanács nem jelölte ki egyik telket sem, hanem az alkalmasság kérdésében nyilatkozattételre s véleményadásra egy szakértő bizottságot kér föl. A bizottság tagjai lettek Tóth István, Ritter Ignác, Szilágyi János, Sebestyén Lajos, Rauch Árpád, ifjú Csanak József, Borsos József és Acél Géza.

Debreceni Független Újság, 1919. április 4. A debreceni munkás-otthon telke.

1. §. A Magyar Tanácsköztársaság ezennel köztulajdonba veszi — tekintet nélkül a bennük alkalmazott személyzet létszámára — valamennyi filmgyárat, filmlaboratóriumot, filmkölcsönző vállalatot, rokonipari üzemet, valamint a mozgó képszínházakat minden ingó és ingatlan vagyonukkal, ennek tartozékaival és az üzem folytatására szolgáló készpénzzel együtt.

2. §. A köztulajdonba való átvételt a „Társadalmasított Mozgóképüzemek Központi Üzemvezető Tanácsa" foganatosítja...

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XLVIII. számú rendeletéből 1919. április 8-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár, Bpest, 1919.)

338.

A SZÍNHÁZ MINT A POLITIKAI PROPAGANDA KÖZVETLEN ESZKÖZE

A tegnapi színházi estén kezdte meg a szocialista párt a propaganda előadások sorozatát. Az első felvonás után a színpadról Voith György elvtárs hatásos beszédet mondott, amelyben kifejtette, hogy az új rend eljövetele csak azokat lepte meg, akik nem tudták, hogy szocialistának lenni nem valamely politikai párthoz való tartozást, hanem egy egé-

szen más és a polgári felfogástól elütő világnézet tudományosan megalapozott meggyőződését jelenti. Utal a kapitalista rend bűneire; párhuzamot von az őskeresztyénység világot átalakító hatásai és a szocializmus tanai között és rámutatott azokra a változásokra, amelyeket az új rend a kultúrában, tudományban és a művészetben is jelenteni fog. A közönség Voith elvtárs meggyőző érvekkel teli beszédét nagy lelkesedéssel fogadta.

Egyébként tegnap este mutatta be a színházunk Fall Leó: Doktor úr c. operettjét, amely más cím alatt járta be a színpadokat. Az operett igen gyenge muzsikájú és vértelen librettója sok olcsó szentimentalizmust gyömöszöl bele a vékony mesébe. Az előadás a jobbak közé tartozik. Heltai Jenő kitűnő alakítása, Honthy Hanna kellemes éneke, Káldor Dezső eleven játéka és Várnai László friss humora hálás publikumra talált, amely sokat és szívesen tapsolt a szereplőknek.

Népakarat, 1919. április 9. Propaganda előadások a színházban.

339

IGÉNYESEBB MŰSORPOLITIKA ÉS SZÍNVONALASABB SZÍNÉSZI JÁTÉK KÖVETELÉSE

Amikor arról van szó, hogy a tömegeknek művészi élvezetet nyújtsunk, mindenkinek először a színház jut eszébe. Ma már a színház is nagyüzem... *Egy operettet u. i. sokszor előadnak, jegyzi meg.* Az új rend a polgárság kényelmes szórakozóhelyére is rátette kezét s a színház a nevelő, ízlésfejlesztő hatását szét akarja teríteni az országon, mint egy sokvirágos selyemkendőt. Nehéz volna a tingl-tangl operettekkel megindulni erre az útra. Művészeink ízlését megrontotta az olcsó siker, de kivált az elmult évek közönsége. Felgazdagodó kispolgárnak minden tetszik, a túlzás és kulisszahasogatás még inkább. Nem kultúrát keres, hanem időtöltést, asszonyaik pedig a színésznők toalettjeit s mozdulatait, a társadalmi érintkezés formáit igyekeztek eltanulni a színpadról. A munkás eleve bizalmatlanul nézi a festett falak országát. Nehezen engedi közel magához a varázst, amely színpadról árad. A felületes mulattató tánczenét lerázza, mint a szénport munka után. Sajátságos tény, hogy jobban szereti az élet komoly ábrázolását, mint a vígjátékot vagy bohózatot. Sokkal megértőbb, társzívű s agyú az új benyomások iránt, semhogy a léhaság kielégítené. Tudásban szeretne gazdagodni. Nem akar vállveregetést kapni koturnusszal (*magasító saru a rómaiaknál és görögöknél — szerk.*) rendes emberi nagyságon túlra nőttetett szereplőktől. Nem

jótékonykodást vár: no nézd, most neked játszom, légy boldog, — hanem művészetet. Szociális drámákat, ha szimbólikusak is, jobban megért, mint az átlag polgár. A levegő az ő levegője. Még ha a negyven év előtti munkásnyomorúság sikolt is a színpadról, közelebb van hozzá, mint a gyárimunka felfogása a tegnapi emberhez.... *A kapitalista korszak néhány úgynevezett munkáselőadásáról beszél, majd írja*: Ha a színházak tényleg állami kezelésbe mennek át, az ellenőrzés meg lesz, nem kell látványos kiállításokkal, cirkuszi revükkel izgatni a közönség érdeklődését, nem az lesz a fontos, hogy Fedák minden jelenetben más ruhában jelenjen meg a színpadon. A komolyabb múzsa elfoglalja jogos helyét. Nem azért, mintha a világ egyszerre elfelejtené a nevetést. A színház szenthelye lesz, mint azelőtt, a kultúrának s ostorral verik ki csarnokaiból a kufárokat. Érdemes lesz Shakespearet, Ibsent, Gorkijt, Halbet Hauptmannt adni, mert lesz friss és megértő közönségük.

A munkásság nívót fog tartani a megélhetés gondjaitól megszabadult színészekkel.... *A társadalmi átalakulás fegyvere lesz a színház.*

Népakarat, 1919. április 10. Az új színház. *Kúthi Sándor aláírással.*

340.

A MUNKÁSOK KULTÚRÁJÁNAK TOVÁBBI ELMÉLYÍTÉSE. KÉPTÁR MEGNYITÁSA DEBRECENBEN

A Szépművészeti Múzeum adományából és a városi múzeum képeiből ízléssel és kiváló műgonddal összeállított népképtárt vasárnap nyitotta meg dr. Csürös Ferenc közművelődési osztályvezető. Bevezető előadásában nemcsak a képtár keletkezésének történetéről, a szervezés fáradtságos munkájáról számolt be, hanem az egyes képekről rövid művészi ösmertetést adott, mely a nagyszámú közönség érdeklődését mindvégig lekötötte. A képtár 60 képe, minden kép gazdagodása Debrecennek, francia, német, flamand és olasz 16-17 szd-beli kisebb festőkön kívül gyönyörű kollekcióban van képviselve a magyar művészet Lotz, Munkácsytól Iványi — Grünvald és Kernstock Károlyig. Az előadás után Kuthi Sándor fejtegette, hogy a mindenkori gazdasági viszonyok hogyan tükröződnek a különböző korok festészetében, hogy nem a szocializmus hátráltatja a művészi egyéniség kifejlődését, sőt szabadabban, mert befolyás nélkül fejlődhetik az. A népkönyvtár is teljesen berendezve várja megnyitását. A képtárlat egyelőre vasárnaponként tekinthető meg.

Népakarat, 1919. április 15. A képtár megnyitása.

341.

„AZ ELSŐ PROLETÁR HANGVERSENY"

A céltudatos kultúrtevékenység, melyet a szocialista párt pihenés nélkül folytat, újabb szép eredményt mutatott fel az első proletár hangversenyben. Nagyszámú közönség, kivált nőmunkások és vasutasok töltötte meg a zenede hangverseny termét. A bevezető előadást dr. Mártonffy Marcell egyetemi tanár tartotta a zenekultúra fejlesztő hatásáról. Kifejtette, hogy az új rendben a zene még nagyobb elterjedésnek fog örvendeni, nem kiváltságos osztályok előjoga lesz művészi élvezetben részesülni.

A műsor minden egyes számát azután az előadó művészek maguk vezették be pár szóval, melyben a szerzőt s a darabot ismertették. Erkel Hunyadi nyitánya Fábri Irma és Simonffy Irén négykezesében a közvetlenség és művészi erő imponáló erejével hatott. Füredy Sándor meleg teljességgel zengő hegedű szólója Schubert Ave Máriájával bilincselte le a hallgatóságot, mely lelkesülten élvezte a ráadásul adott Serenade-ot is. Vass Manci operaénekesnő gyönyörű koloratúrával énekelte a Cremonai hegedűs áriáját, tüneményes hangja, zengő trilla, igazi operai stilusában, valamint a két magyar dala a műsor egyik legszebb száma volt. Zongorán Takács Edit kísérte művésziesen.

Méltó befejezése volt a hangversenynek Sebestyén Lipót, Szilágyi Imre dr., Piribauer Ferenc és Füredi Samu vonósnégyese; különösen Bihari Requiemjében tünt ki biztos, gondos összjátékuk. A hangverseny iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg, sokan a folyosón álltak, mert nem volt már hely. Helyes volna a hangversenyt megismételni.

Népakarat, 1919. április 15. *Fenti címen. A hangversenyt ápr. 19-én, szombaton du. 6 órakor újból meghirdették, mint a Népakarat 1919. április 16-i számában olvashatjuk.*

342.

A MUNKÁSSÁG TOVÁBBKÉPZÉSE

Az I. kerületi pártszervezet ma este 7 órakor tudományos előadás meghallgatása céljából a Kétmalom u. 7 sz. alatti malommunkások szakegyletében összejövetelt tart. Előadó: Handler Gyula.

Népakarat, 1919. április 16. Pártügyek *c. rovat.*

* * *

A II. kerületi pártszervezet helyiségét a Dreherből az Ipartestület dísztermébe helyezte át, hol is ½7 órától kezdődőleg és vasárnap de. 9 órától vannak hivatalos órák. Szerdán este az Ipartestület dísztermében a pártszervezet nagygyűlést tart, Vághi István fog a föld és magánvagyonról beszédet tartani.

Ugyanott.

343.

ELŐKÉSZÜLETEK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT KIADÁSÁRA

Május 1-én irodalmi, művészeti és tudományos folyóiratot ad a tanácsköztársaság Debrecenben a dolgozó munkásság kezébe. A kultúrát, melyben eddig csak egyes kiváltságos osztályoknak volt részük, mindnyájunk közös kincsévé akarjuk tenni. Az új világ irodalma, művészete, tudománya a munka pihenő napján ellátogat minden hajlékba. Felszólítjuk elvtársainkat, hogy mindenki tartsa kötelességének a lap támogatását. A vezetőségek hívják fel a szakszervezeti értekezleteken az elvtársak figyelmét a folyóiratra, melyből az új világrend lelke fog kisugározni. A lap plakátjait függesszék ki a helyiségekben, árusítsák a propaganda iratokkal együtt.

A lap egyelőre kéthetenként Nagy Zoltán író elvtárs szerkesztésében jelenik meg 32 oldal szövegtartalommal ára 1 Korona 20 fillér. Szerkesztőség: József kir. hg. u. 7. I. em.

Népakarat, 1919. április 18. Felhívás!
A folyóirat címe „Május" lett volna.

344.

A POLGÁRI SAJTÓ LEFOGLALÁSA NAGYVÁRADON

A nagyváradi újságírók szabadszervezete szakszervezetté alakult át. A munkásság lefoglalta a maga számára az ottani Friss Újság és az Új Nagyvárad című lapoknak másfél vagonnyi rotációs papírját, az Új Nagyvárad rotációs gépét.

A Friss Újság ezentúl két, a többi lap 4 oldal, a Munkásújság pedig a jövő héttől kezdve 8 oldal terjedelemben fog megjelenni.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/8. *Eredeti. A nagyváradi sajtóelőadó jelentése 1919. március 25-én.*

345.

A DEBRECENI ÚJSÁG BIRTOKBAVÉTELE

Elvtársak!

A Munkás és Katonatanács tegnap délelőtt azt a határozatot hozta, hogy a Debreceni Újságot birtokába veszi és mától fogva új címmel, új tartalommal, új szellemmel a Tanácsköztársaság nagy eszméinek szolgálatába állítja.

A „Népakarat" minden sorával azt a célt fogja szolgálni, hogy a hírszolgálat pontos ellátásán kívül, a szocialista meggyőződés erejével vigye előre a lelkek forradalmasítását, készítse elő a társadalom minden tagját a világtörténelm legnagyszerűbb átalakulására.

Mától kezdve a sajtónak csak egy törvénye van: köztudatba vinni a teremtő munka igazságát, teljes erővel elősegíteni a kommunista társadalmi berendezkedést.

Az új szellemnek természetesen meg kell változtatnia a kiadóhivatal működését is. A volt Debreceni Újság olvasóinak és hirdetőinek számolni kell ezzel a körülménnyel.

Népakarat, 1919. március 23. Felhívás!

346.

RENDŐRSÉGI JELENTÉS A NAPILAPOK HELYZETÉRŐL ÉS A DIÁKOK SZERVEZKEDÉSÉRŐL

10199/1920. B. Hivatalos jelentés.

Fenti számú utasítás alapján a nyomozást bevezettük s megállapítottuk, hogy:

1. A polgári lapok tulajdonképpeni előzetes cenzura alá nem estek ugyan, azonban Than Gyula, Pálfi József és Roskovitz Artur hírlapíróktól nyert értesülésem szerint Szántó Dezső, mint sajtóügyi biztos magához rendelte a hírlapírókat s kijelentette, hogy a fejével játszik, aki a szovjet ellen írni merészel. Szántó különben rövid ideig működött e minőségben, utódja Gyulai Zsigmond lett, aki azután minden egyes újságnál ellenőrizte a megjelenendő iránycikkeket. Sőt az is megtörtént, hogy ilyen cikkek megjelentetésére egyenesen Budapestről kaptak utasítást a lapok. Emellett azonban az egyes nyomdák bizalmi férfiai is ellenőrizték a hírlapszolgálatot, amennyiben az esetben, ha proletárdiktatúra ellenes kézirat került volna nyomás alá, úgy annak kiszedését megakadályozták volna a nyomdai munkásokkal.

2. dr. Veres István tanítóképzőintézeti igazgató szerint a negyedik éves tanítójelölteket vasárnaponként felrendelték a szakszervezetbe, tudtával Kovács Lajos volt ennek az intézője. Azt, hogy Lefkovics a negyedik évesek körében izgatott volna, nem tudja. Vágó Imre Virág u. 5., Bíró László Darabos-u. 59., ifj. Kövér Gyula Akácfa-u. 21. sz. a. lakosok szerint csupán egy ízben jelentek meg a negyedévesek a szakszervezeti gyűlésen, itt Kovács Lajos annyit mondott, hogy a tanítóság felekezeti jellege megszünt, mostmár állami tanítók...

PI. Arch. Debreceni Kir. Törvényszék B. 12/1926. Lefkovits-per 596—597. old. *Eredeti. A debreceni rendőrség jelentése a törvényszékhez. A jelentés többi része nem került elő.*

347.

„LENIN-ÚT"

Eddig császárok, királyok és hadvezérek, embermilliók elnyomói és mészárlói nevét írták ki nagy városok legfőbb utcáira. Szimbólumok, jelképek, hódolások az utcanevek: jelképezik az utcákban, a városok e fő ütőereiben lüktető élet irányát és akarását s ez akarat behódolását annak szelleme előtt, kinek neve az utcák homlokán ékeskedik. Mondd meg nekem, milyen nevei vannak a te városodban az utcáknak és én megmondom, milyen emberek laknak a te városodban. Hogy eddig koronás uralkodók, tehetetlen bábok és véreskezű hadvezérek előtt hódolatot hirdettek a magyar városok főbb utcanevei, tükre volt ez annak, hogy kik előtt görnyedeztek a vagyon és hatalom birtokosai ebben az országban. Nekik hatalom és elnyomás, vagyon és rablás, hódítás és leigázás kellett, — akik ezt csinálták, azok voltak az ő hőseik. A proletár nem szólhatott bele; csak verejtékét, munkája gyömülcsét falják fel ezek az utcák, melyek az ő zsírjából ékeskedtek, s ha beleszólt a proletár ez utcák életének dolgaiba, csak a kövezet volt az övé, melyre vére hullhatott, ha olykor láncait csörgetve, komor keserűségében kitódult az utcákra és megmutatja harcos arculatát.

A lánc, amelyet oly soká csörgettünk, az egyetlen, ami veszteni valónk volt a halálos elszánásnál, lehullt óriás testünk dermedt tagjairól. A miénk már nemcsak a vérünktől itatott utcakövezet, hanem rajta az élet is a miénk. A mi utcánk, a mi utunk pedig nem fogja viselni homlokán gonosz királyok és gyilkos hadvezérek neveit, a mi útjaink másfelé vezetnek.

Debrecen város direktóriuma kiírta a város legfőbb utcájára, hogy az az út Lenin-út.

Lenin útja a mi útunk. A mi útunk egy új világba vezet, amely nem ismeri a paloták rablólovagjait és nem ismeri azok ideáljait, a milliókat elnyomó zsarnokokat és az ő véres szuronyaik mögé megbúvó uzsorásait a dolgozóknak, megnyúzóit millióknak. A mi útunk keresztülgázol ezeken igazságosztó mérföldes léptek dörgésével. A mi útunkban, aki elénk áll, eltiporjuk rettenetes erejével a mi felszabadult igazságunknak. A mi útunk kövezetére már csak ellenségeink vére hullt! A mi útunkra a világ proletárjainak mindennél hatalmasabb erejével és forradalmi akaratával léptünk rá, — ezer évek óta szunnyadó erővel, olyan erővel, amilyet a világ még nem látott. A mi útunkon erőnk lesújt, de a mi útunkra a munka szent áldozását hozzuk. Mi dolgozunk, de magunkért dolgozunk. Minden a dolgozóké. Nincs más jog, csak a dolgozók joga. Nincsenek más javak, csak a dolgozók javai. Az élet öröme nem lehet másé, csak a dolgozóké. Ebbe a világba vezet a mi útunk, ha kell, a halálos elszánás pörölycsapásaival: ez a Lenin útja.

Vörös Újság (Budapest), 1919. április 15. *Fenti címen.*

D) TANÁCSMAGYARORSZÁG VÉDELMÉBEN

a) A hadsereg szervezése

348.

A VÖRÖS HADSEREG FELÁLLÍTÁSÁNAK IGÉNYE

Folyó hó 27-én a megyeháza nagytermében Bihar megye 46 nagyobb községének kiküldöttei gyűlést tartottak. A községi Munkás Tanácsok és vörös őrségek kiküldöttei voltak jelen. A gyűlést Rehák elvtárs nyitotta meg, kinek üdvözlő szavai után Halász elvtárs ismertette és magyarázta a megyei Kormányzótanács kiáltványának minden pontját. Majd a Propaganda Bizottság kiküldöttei, Klein és Hacker elvtársak világosították fel a jelenlevő elvtársakat a változott helyzetről, a munkástanácsok hatásköréről és a vörös hadsereg felállításának sürgős szükségességéről. A jelenlevő elvtársak nagy lelkesedéssel egyhangúlag csatlakoztak a Tanácsköztársasághoz. A gyűlés Wertheimstein elvtárs záró szavaival ért véget.

Munkás Újság, 1919. március 29. Megyei értekezlet.

349.

TOBORZÁS BIHAR MEGYÉBEN

Tegnap délután megkezdődtek Nagyváradon a toborzások. Az első nap eredménye 1500 ember. Érdekes ezzel szemben, hogy az előző kormány toborzó felhívására két hét alatt összesen csak 35 ember jelentkezett.

PI. Arch. Forradalmi Kormányzótanács vidéki sajtóoszt. 24/8. *Eredeti. A nagyváradi sajtóelőadó jelentése 1919. március 25-én.*

350.

A DEBRECENI DIREKTÓRIUM TOBORZÓ FELHÍVÁSA

Hogy a világ proletárjai egyesülhessenek és hogy ezeréves otthonunkat a kapitalisták rablóhadaitól fölszabadítsuk, minden magyar proletárnak fegyverrel a kezében meg kell tenni kötelességét. Minden fegyverbíró ember ma reggel 9 órától a „Vörös Hadseregbe" való besoroztatása végett az alábbi helyeken a toborzó bizottságoknál jelentkezzék:

Gyalogosok a volt 3. honvéd laktanyában és a 39-es Pavillon laktanyában.

Huszárok és tüzérek a volt Vilmos, jelenleg a 2. huszárlaktanyában. A jelentkezők közül, akinek katonaruhája van, hozza magával.

Debrecen város direktóriuma.

Népakarat, 1919. március 26. Felhívás!

351.

„MINDEN SZERVEZETT MUNKÁS LÉPJEN BE A VÖRÖS HADSEREGBE"

A cikk beszámol a debreceni munkás és katonatanács március 27-i ülésének napirendjéről; elmondja Vági István beszámolóját budapesti útjáról, a továbbiakban a Vörös Hadsereg szervezéséről szól.

...Pogány elvtárs azt kéri Debrecentől, hogy minden proletár, akinek szíve és lelke, karja és keze van, tartsa kötelességének, hogy a Vörös Hadseregbe belépjen. Nem kell külön magyarázni, hogy mit jelent a Vörös Hadsereg. Csakis ez biztosíthatja a proletárság elért sikereit.

Megköveteljük minden szervezett munkástól, hogy tartsa kötelességének a Vörös Hadseregbe való jelentkezést. Ha nem lesz haderőnk, akkor összeomlik minden, akkor elvész az az új világ, amelyet ki akarunk építeni. Gondoljunk asszonyainkra és gyermekeinkre, akik áhítozva vártak erre az új világra és akik el fognak pusztulni a fehérgárda fegyverei alatt, ha ezt az új világot nem tudjuk megvédeni. Tudnunk kell, hogy a pörölycsapások, amelyek a múlt társadalmi rendet érik, nemcsak a régi társadalmat rombolják le, hanem összekovácsolják annak minden fehérségét és feketeségét is. Ezeket erőszakkal is rá kell vezetni az új társadalmi rend útjára. El kell vinni minden tüzünket és hevületünket a tömegekbe, amelyeknek bennünket követniök kell. Oda kell szórni

közéjük a lelkünkben megtestesült kommunizmus eszméjét. Ha nem lesz meg a Vörös Hadsereg, akkor általános mozgósítással kényszerítünk minden fegyverbíró férfit a bevonulásra...

Továbbiakban az áruhalmozókról és a pénzrejtegetőkről beszél, majd felhív a fokozottabb munkateljesítményekre, majd folytatja:

Woit György, Csathó, Kövendi, Horvát, Salzer, Braun, Nagy Géza és Bartha elvtársak felszólalása után a Munkástanács kimondotta, hogy minden szervezett munkás, akár munkában van, akár munka nélkül, igyekezzen a Vörös Hadseregbe sürgősen belépni...

A továbbiakban megalakítják a Forradalmi Törvényszéket.

Népakarat, 1919. március 28. *Fenti címen.*

352.

KATONATANÁCSOK A VÖRÖS HADSEREGÉRT

A 39. gyalogezred katonatanácsa 1919. március 26-án tartott ülésén a Debreceni Munkás- és katonatanácstól kiküldött Sipos és Hacker elvtársaknak ismertető és lelkesítő szavai után egyhangúlag elhatározta, hogy óhajtja és kívánja a proletárok osztályérdekének diadalra jutását: óhajtja és kívánja vörös hadsereg fölállítását és ehhez az ezred nevében szívvel-lélekkel csatlakozik.

A katonatanács köszönetét fejezi ki Sipos és Hacker elvtársaknak, valamint a debreceni Munkás- és katonatanácsnak, hogy velünk az összeköttetést a nevezett elvtársak útján felvették és minden módon azon fog törekedni, hogy ezt az összeköttetést és együttműködést a debreceni munkásság és katonaság képviselőtestületével: a Debreceni Munkás- és Katonatanáccsal minél állandóbbá és szilárdabbá tegye. A fronton lévő ezred szívvel-lélekkel küzd a proletár érdekekért és testvéri üdvözletét küldi a debreceni munkás és katona tanácsnak.

Csucsa, 1919. március hó 27-én. Illés István s. k. a katonatanács[1] elnöke. Demény József s. k. a katonatanács jegyzője, Erdélyi János s. k. Hegedűs Ferenc s. k.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. X. Eredeti. Távirat a debreceni direktóriumhoz. *Ugyanilyen jellegű táviratot küldtek a „3-as vörös katonák" ezrede nevében Lénárt elvtárs aláírásával. (Lásd ugyanott.)*

[1] A katonatanácsokat a Vörös Hadsereg felállításával és a hadsereg politikai biztosi intézmény megszervezésével egyidejűleg megszüntették.

353.

AZ ÚJTIPUSÚ HADSEREG KIALAKULÁSA IRÁNYÁBAN

Tegnap kezdődött meg Debrecenben a jelentkezés a vörös hadseregbe. Ha végiggondoljuk azt a rettenetes különbséget, mely az imperialista korszak kényszersorozásai és a mostani proletárhadsereg szervezése között fennáll, lehetetlen csordultig örömtelt szívvel nem éreznünk át mégegyszer a nagy fordulat jelentőségét.

A hadsereg valaha kényszerű rabszolgaságot jelentett, egy új ágát, melybe különben is agyonkínzott és utolsó csepp vérükig kizsákmányolt proletárok nyakát szorította az osztályuralom zsarnoksága. Ez a hadsereg nem volt a mi hadseregünk, ebben a hadseregben széltől is megrebbenő gyáva vezérek, tömeggyilkos hóhérok pazarolták a drága proletár vért a kizsákmányoló kapitalista imperializmus céljaiért.

A pléh-gallérok kényuralma alatt nyögő militarizmust a felszabadult proletárság vörös hadserege váltja föl, amely a világ megváltásáért indul harcba a világ elnyomói ellen. Szabad hadseregben, szabad elhatározásból indul a küzdelembe ez a hadsereg azokért az eszmékért, amelyek a proletárság diadalát és felszabadulását jelentik. Magaválasztotta proletár-testvér vezérek irányításával fogja a vörös lobogót ez a hadsereg lobogtatni, azt a zászlót, amelynek színe Keletről Nyugat felé ragyogja be már a világot.

Nincs kétség benne, hogy a vörös hadsereg, a proletárság uralmának megerősítésére hivatott ez a szabad testület, amelyben nincs úr és nincs szolga, amelyet nem gépfegyverek és kancsuka kergetnek a harcba, hanem amely lelkes szeretettel ajánlja fel védőkarját a proletáruralomnak a legjobban be fogja tölteni azt a hivatást, amely reá vár.

Szervezett munkások osztálytudatának hatalmas ereje fogja harcba vinni ezt a sereget és ez a harc ha sor kerül reá, az utolsó lesz, utána csak már a világ teljes megváltása, a proletárságnak az egész világon kivívott nagy győzelme és utána a folytonos alkotó munka következhetik.

Népakarat, 1919. március 27. Lépjetek be a vörös hadseregbe

354.

A VÖRÖS HADSEREG BIHARI EGYSÉGEINEK MEGSZÜLETÉSE

Ma reggel ünnepélyesen megalakult a Vörös Hadsereg. A toborzások már napok óta folytak és az összes besorozottak zárt katonai rendben, továbbá a város egész nemzetőrsége valamennyi karhatalmi csapat,

valamint a hadapródok 3.- és 4. évfolyambeli növendékei és a felfegyverzett proletárok tömege ünnepiesen felvonult a hadapród iskola gyakorló terére, ahol ünnepélyesen megalakultak.

PI. Arch. Sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/10. *Eredeti. A nagyváradi sajtóelőadó 1919. március 27-i jelentése.*

355.

LELKES JELENTKEZÉSEK A VÖRÖS HADSEREGBE

A debreceni munkás és katonatanács lelkes felhívása folytán a toborzóbizottság elé oly tömegesen járultak a szervezett munkások, hogy sorozó orvosok alig győzték a munkát. A jelentkezők közt voltak testileg alkalmatlanok is, sőt a háborúban megrokkantak is, akik nem alkalmasak katonai szolgálatra és mégis minden áron katonák akarnak lenni. A lelkesedés általános és senki sem akarja kivonni magát a kötelesség teljesítése alól. A toborzás eredményesen folyik tovább. Elvtársak! Tömegesen sorakozzatok a vöröslobogó alá!

Népakarat, 1919. március 29. Toborzás a vörös hadseregbe.

356.

A VOLT TISZTEK TÁRSADALMI ELLENŐRZÉSE

A vörös hadseregbe tegnap a következő tényleges és tartalékos tisztek soroztattak be: Dugantsy Győző alezredes, születési év 1869, illetőségi helye: Debrecen; Farkas Béla őrnagy 1878 Debrecen; Bészler János százados 1887 Debrecen; Rajzó József főhadnagy 1888 Szombathely; Szotfried Aladár főhadnagy 1892 Győrszentmárton; Sepsy Pál főhadnagy 1893 Debrecen; Fesztner János hadnagy 1897 Temesvár. Azzal hozzuk nyilvánosságra a névsort, hogy a vörös hadsereg alakításáról szóló rendelet 8. szakasza alapján a jelentkezők egyéniségére, múltjára és politikai megbízhatóságára bárki is megteheti észrevételeit a toborzó bizottságnál, mely e jelentéseket felülvizsgálja és a hadügyi népbiztossághoz juttatja.

Népakarat, 1919. március 29. Volt tisztek a vörös hadseregben.

357.

SZAKSZERVEZETEK A VÖRÖS HADSEREGÉRT

Pénteken a vas- és famunkások jelentkezzenek!

A debreceni szocialista szakszervezetek összvezetőségeinek csütörtök este tartott ülésén a következő határozatot hozták: Debrecen szervezett munkásai szakszervezetenként testületileg belépnek a vörös hadseregbe.

Miután a jelentkezők orvosi megvizsgálása egy nap alatt nem volna foganatosítható, az összválasztmányi ülés úgy határozott, hogy pénteken a vas- és famunkások jelentkeznek. A többi szakszervezeteket a párttitkárság fogja értesíteni a Népakarat útján a jelentkezés idejéről.

Népakarat, 1919. március 28. A debreceni szervezett munkások belépnek a Vörös Hadseregbe.

358.

A SZERVEZETT MUNKÁSOK SZAKSZERVEZETENKÉNT JELENTKEZNEK A VÖRÖS HADSEREGBE

A szakszervezetek közül ma, szombaton az ácsok, cipészek és dohánygyáriak szakszervezete, holnap, vasárnap pedig a cukrászok, építőmunkások és fodrászok szakszervezete jelentkeznek a toborzó helyeken a vörös hadseregbe való belépésre.

Népakarat, 1919. március 29. Szakszervezeti mozgalom *c. rovat.*

* * *

A szakszervezetek közül ma, kedden az irodai, üzleti és raktári munkások, ipari tisztviselők, könyvkötők; szerdán: a közalkalmazottak szakszervezete jelentkeznek a toborzó helyeken a vörös hadseregbe való belépésre.

Népakarat, 1919. április 1. *Ugyanott.*

* * *

A szakszervezetek közül ma: a kereskedelmi alkalmazottak és kéményseprők; pénteken a kisiparosok, magántisztviselők és malommunkások szakszervezete jelentkeznek a toborzó helyeken

Népakarat, 1919. április 3. *Ugyanott.*

* * *

A szakszervezetek közül ma; a nyomdászok, pénzintézeti tisztviselők és pincérek; vasárnap: sütők, szabók és városi alkalmazottak szakszervezete jelentkeznek a toborzó helyeken a vörös hadseregbe való belépésre.

Népakarat, 1919. április 5. *Ugyanott.*

* * *

A szakszervezetek közül ma: a városi alkalmazottak, szerdán a villamos alkalmazottak és a magyar vasutas szövetség szakszervezetei jelentkeznek a toborzó helyeken.

Népakarat, 1919. április 9. *Ugyanott.*

* * *

A szakszervezetek közül ma: a vasutas szövetség szakszervezete, pénteken a vegyipari munkások, textilmunkások, gyógyszerészek bőrmunkások szakszervezete jelentkeznek a toborzó helyeken

Népakarat, 1919. április 10. *Ugyanott.*

359.

A DEBRECENI KATONAI ÁLLOMÁSPARANCSNOKSÁG MŰKÖDÉSE. RÉSZLET A 89. SZÁMÚ NAPIPARANCSBÓL

7. Helybeli katonai kórházak elnevezése. A 25. számú kerületi 23. pontja értelmében a debreceni helyőrségben működő katonai kórházakat az alábbiak szerint nevezem el.

1. Debreceni 1. számú katona kórház (régi közös csapatkórház); ezen kórház kötelékébe tartozik az Auguszta szanatórium, a Gilányi kórház és a helyőrségi bakteriológiai laboratórium.

2. Debreceni 2. számú katonakórház (régi Salvator kórház).

3. Debreceni 3. számú katonakórház (régi honvéd csapatkórház). Lakatos sk. térparancsnok. Szodfridt sk. állomástiszt.

DÁL. Debrecen vár. főisp. ált. közig. 199/1919. Csomósz. 9. *Eredeti napiparancs 1919. március 31-én. 1919. április 3-án más személyek kerülnek az állomásparancsnokság élére: Csathó városparancsnok, Zwolenszky József katonai előadó, Guttman politikai megbízott. Utóbbi volt népfelkelő százados április 4-én az élelmezési ügyosztály vezetőjeként tűnik föl. Sallay Jenő volt 3. gy. e.-beli őrmester ugyanott nyert beosztást. Hevesi Károly volt főhadnagy gyógyszerész a debreceni anyagraktárhoz került. Duganlsi Győző volt alezredest felmentették a leszerelő táborparancsnokság közig. teendőinek veze-*

TOBORZÁS
a vörös lobogó alá

Elvtársak!

A vörös hadsereg lobogóját kibontottuk. Hatalmas tömegekben gyül a proletárok légiója a vörös lobogó alá, amelynek régi neve helyett újat hozott a forradalmi szél. Tolongva sietnek a bizottságok elé a jelentkezők büszke öntudattal és boldog érzéssel, hogy a megváltó világ forradalom katonái lehessenek. S amint nő a vörös hadsereg, úgy gyarapodik szinben és életerőben az a csodálatos virág, mely a nyomoruságok esztendői után a magyar földön kivirított.

A vörös hadsereg minden katonajának a forradalmi öntudat acélositsa a karját és szivét. Csak két ut állhat előtte: győzni vagy elpusztulni! E harcban csak láncainkat veszithetjük, de helyébe egy egész világot nyerhetünk!

A zászlónkon azt a jelszót lobogtatja a friss tavaszi szél, ezt jól vésse szivébe minden proletár: „Nekünk a láncainkon kivül csakugyan nincs más veszteni valónk".

A forradalmi áldozatkészség jutalma a világ proletariátusának felszabadulása lesz.

Vörös katonák előre!

Be a vörös hadseregbe!

Jelentkezni lehet egész napon át a Dréher sörcsarnokban; kinek katona ruhája van hozza magával.

Hajdúböszörmény, 1919. évi március hó 31-én

Debreceni Állami Levéltár

A katona tanács.

A hajdúböszörményi Katonatanács toborzó plakátja

tése alól és helyette Szikszay István volt százados nyert kinevezést. Altorjay György volt főhadnagy „a megalakuló karhatalmi század parancsnokságával" lett megbízva. Április 14-én a leszerelő tábor parancsnokságával Knoth Ágoston volt ezredest bízták meg. (Lásd ugyanott 92. sz. napiparancs.)

360.

A LESZERELT KATONÁK SZERVEZETÉNEK TAGJAI BELÉPNEK A VÖRÖS HADSEREGBE

A leszerelt és leszerelendő katonák országos szabad szervezetének Debrecen-Hajdú megyei csoportja vasárnap népes gyűlést tartott. A gyűlést Révi Nándor nyitotta meg, rövid visszapillantást vetve a szervezet működésére. Utalt arra, hogy miután a szervezet azzal, hogy most már a népbiztosok tanácsa vette át a kormányzást és a proletariátus teljes győzelmet aratott, célját mindenben elérte, hiszen a saját kormánya még nagyobb mértékben fog gondoskodni a leszerelt proletárkatonák sorsáról, mint amely mértékben ők követeléseiket felállították.

Ezután Tóth Ferenc elvtárs, a Szocialista Párt Központi Vezetőségének tagja részletesen vázolta a Forradalmi Kormányzótanács programmját, amely a proletárságra egy szebb jövő hajnalhasadását jelenti. A leszerelt katonákról nem fognak megfeledkezni, azok illő módon fognak elhelyezkedni az új rendben. A kis existentiákat nem fogják bántani, mindenki kap annyi földet, amennyit maga és családja meg tud művelni.

A munkásoknak és mindenkinek a sorsa meg fog javulni, de tekintve, hogy annyi a külső és belső ellenségünk, a proletárság jogait fegyverrel kezünkben kell megvédelmezni és a világot az imperialista hatalom láncaitól megszabadítani. Ezért ajánlja, hogy az elvtársak tömegesen lépjenek be a Vörös Gárdába.

Ezután Nagy József elvtárs mondott néhány buzdító szót az elvtársakhoz. Hangsúlyozta, hogy elérkezett az idő, amikor cselekedni kell. A budapesti leszerelt katonák megtalálták erre a helyes utat, hiszi, hogy a debreceniek követni fogják példájukat.

Felszólaltak ezután Bartha elvtárs és még többen, valamennyien hangsúlyozva a nagy idők jelentőségét és buzdítva az elvtársakat a Vörös Gárdába való belépésre. Majd Müller Gyula elvtárs mondott hatalmas, mindenkit elragadó beszédet. Utána Paizs titkár elvtárs olvasta fel a határozati javaslatot, amely szerint a leszerelt és leszerelendő katonák Debrecen-Hajdú vármegyei csoportja kimondja, hogy arra való

tekintettel, hogy az ország kormányzását a népbiztosok tanácsa vette át, vagyonát propaganda céljaira fordítja és tagjai egytől egyig belépnek a szocialista pártba és a Vörös Gárdába.[2]

A határozati javaslatot egyhangúlag elfogadták.

Népakarat, 1919. április 2. A leszerelt katonák szervezete feloszlott.

1. §. A Forradalmi Kormányzótanács elrendeli a Magyarországi Tanácsköztársaság forradalmi fegyelmen alapuló új proletár hadseregének alakítását a következő alapokon:

A hadsereg neve: „Vörös Hadsereg"... A Vörös Hadsereg elsősorban a szervezett munkásságból, toborzott és a jelenleg fegyverben álló proletár katonákból áll. A hadseregbe való belépésre jogosít a csapattestek bizalmi testületének vagy a Magyarországi Szocialista Pártnak, vagy a szakszervezeteknek, vagy pedig a munkás és földműves szegények tanácsának ajánlata...

5. §. A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege...

8. §. Az alosztályparancsnokok lehetőleg a proletárság katonai tapasztalatokkal rendelkező elemeiből kerüljenek ki. Magasabb parancsnokok csak kellő elbírálás után nevezhetők ki...[3]

Részlet a Forradalmi Kormányzótanács XXIII. sz. rendeletéből 1919. április 6-án. (Tanácsköztársasági Törvénytár. Bpest, 1919.)

361.

A PROLETÁRHADSEREG ERKÖLCSÉRŐL. A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS KIÁLTVÁNYA

Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál. A forradalmi fegyelem az a betonalapzat, amelyre a forradalomnak alkotásai felépül-

[2] Helyesen: a Vörös Hadseregbe.
[3] A Vörös Hadsereg szervező munkája már a rendelet előtt is folyt.

nek. Minden forradalomnak, amely nemcsak győzni, hanem élni és véglegesen berendezkedni akar, legelső gondja egységes, szilárd, harcrakész, vasfegyelmű hadsereg.

A hadseregnek kell sakkban tartani az ország belsejében amaz elemeket, amelyek nem akarnak és nem tudnak belenyugodni a változhatatlanba. A hatalmát, vagyonát vesztett osztályok, ha meglapulnak is forradalmunk elemi ereje előtt, sokkal jobban szeretik régi életük mocsarát, sokkal mélyebbre beleélték magukat gazdasági, politikai és katonai zsarnokságukba, semhogy erről egykönnyen lemondanának. Azért van szükség forradalmi hadseregre, hogy a dúskáló burzsoát, dúsgazdag henye mágnást, élősdi dzsentrit és a szolgálatukban álló papságot és bürokráciát minden reményről leszoktassa.

Ama hadseregnek, mely erre a nagy feladatra vállalkozik, minden egyes emberben és egészségében tökéletesnek kell lennie. Hibátlan, tökéletes forradalmi példányokból kell összeválogatni ezt a hadsereget. Ennek a hadseregnek minden egyes katonája kell, hogy magának a forradalomnak eleven szobra legyen. Testileg, lelkileg, szellemileg kiváló. A vörös hadsereg minden egyes katonája féltékenyen őrizze az egész hadsereg tiszta forradalmi erkölcsét és szeplőtlen becsületét. Gondja legyen reá, hogy aki nem oda való, az onnan eltávolíttassék. Az a katona, aki kívül-belül nincs acélból, az összeroskad a forradalom vasfegyelme alatt. Az ilyen gyengéknek a mi hadseregünkben nem lehet helye. Vak és feltétlen fegyelmet követel e hadseregben mindnyájunk ura: a forradalom. Mi valamennyien az ő felszabadító, népboldogító hatalmát szolgáljuk. Az is, aki parancsol, az is, akinek a vörös katona engedelmeskedik.

A mi hadseregünk a proletariátus osztályhadserege. Parancsnokai mellett ott áll a politikai megbízott úgy, hogy a vörös hadsereg minden egyes katonája magának a tanácsköztársaságnak parancsait követi. Ezek a parancsok keményen, szigorúak, mint a proletár ökle. Ezeknek engedelmeskedni, ezeket követni kell. A vörös hadsereg fegyelme nem tűr ellentmondást, habozást s aki a fegyelmet sérti, az ellenforradalmár. A jó vörös katonának minden parancsot híven teljesítenie kell. Nemcsak magát vizsgálja a vörös hadsereg katonája, de arra is ügyel, hogy minden bajtársa ilyen legyen. Az öntudatos vörös katona tartózkodik minden kicsapongástól, nem részegeskedik, mert a szesz ellensége a test és lélek egészségének. Nem lop, nem rabol, nem duhajkodik, nem érezteti fegyveres erejét védtelen gyengékkel szemben. Ha megtudná valamely bajtársának hasonló botlásait, gondoskodni köteles róla, hogy az illetőtől a vörös hadsereg megszabaduljon és a bűnös a forradalmi törvényszék elé kerüljön.

A magyar tanácsköztársaság a legféltőbb gonddal, óvatos válogatással szedte össze a vörös hadsereg katonáit. A magyar proletáruralom-

nak díszes testőrsége ez a hadsereg. Minden reményünk benne van, hogy lehetővé teszi és megvédi a régi rossz világ lerombolásának és a dolgozók boldog országának felépítési munkáját. Össze kell fogni erre a nagyszerű munkára a katonai és polgári proletárerőnek és tudásnak, és akkor nem lesz a pokolnak olyan hatalma, amely a magyar tanácsköztársaság épületét meg tudja ingatni, vagy le tudja rombolni.

Katonák! Nem hódító vérengzésre, nem más testvérnépek leigázására, nem a nagy vagyon védelmére, hanem a proletariátus uralmának védelmére kérjük ifjúságtok erejét, lelketek tiszta rajongását. És ezért tisztelünk meg benneteket a legnagyobb bizalommal. Ti vagytok a világ sarából aranyvilágot gyúró szent forradalmi eszme ereje, hatalma.

Vörös Katonák! Fegyelmet követel tőletek a forradalmi kormányzótanács.

Kun Béla, Szántó Béla, Böhm Vilmos, Fiedler Rezső, Haubrich József.

Népakarat, 1919. április 15. Vörös katonák!

362.

IFJÚMUNKÁSOK JELENTKEZÉSE A VÖRÖS HADSEREGBE

Ifjúmunkások ma reggel 8 órakor a párttitkárság udvarán, Lenin út 41. szám alatt mindnyájan jelenjenek meg. Tárgy: jelentkezés a Vörös Hadseregbe testületileg.

Népakarat, 1919. április 23. Pártügyek *c. rovat.*

363.

RÉSZLET A VÖRÖS HADSEREG EGYIK SZERVEZŐJE ELLENI TÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLETBŐL

A Debreceni Királyi Törvényszéktől. 1919. B. IV. 3306/9. szám

A Magyar Köztársaság nevében.

A Debreceni Törvényszék, mint büntető bíróság izgatás bűntette miatt Gergely Pál ellen... *a büntetőtanács tagjainak felsorolása mellett.* meghozta a következő ítéletet:

Gergely Pál vádlott 36 éves r. kat. vallású Kercseligeti születésű debreceni lakos magyar állampolgár, nős, írni, olvasni tud, masseur, volt 39. ezr. katona, vagyontalan, bűnös a BTK 172. §. 2. bekezdésében

meghatározott és az 1912. évi 63. t. c. 19. §-a szerint büntetendő izgatás bűntettében, amelyet úgy követett el, hogy Debrecenben 1919. március 22-e és április 23-a közötti időben a többszáz egyénből álló debreceni rendőrlegénységet több alkalommal, 30—150 ember jelenlétében, tehát gyülekezeten, nyilvánosan, a kommunista eszméket magasztalva arra igyekezett rábeszélni, hogy a kommunizmus védelmére fogjanak fegyvert, menjenek ki a frontra és ezzel háború idején a polgári osztály, a tulajdon és házasság jogintézménye ellen izgatott.

A törvényszék ezért Gergely Pál vádlottat az 1912 : 63. tc. 19. §-a alapján 4 évi börtönre ítéli...

A továbbiakban előadja az indokolást.

A törvényszék... *(felsorolja a tanúkat)* a következő tényállást állapítja meg: Gergely Pál vádlott, aki a debreceni rendőrség legénységének bizalmiférfija volt, a tanácsköztársaság debreceni uralmának ideje alatt (1919. március 22—április 23-ig) Debrecenben, a huszárlaktanyában elhelyezett rendőrlegénységet illetve annak ott több ízben összegyűlt 30—150 emberből álló részét a kommunista eszmék magasztalása mellett arra igyekezett rábeszélni, hogy tegyék magukévá a kommunista elveket és hogy a kommunizmus megalapozására és fenntartására alakult vöröshadsereget fegyverrel támogassák s e célból a városi direktórium határozatához képest a vörös hadsereg támogatására frontra menjenek.[4]

Köztudomású tény, hogy a Tanácsköztársaságnak a kommunizmus elvén alapuló, szóval és írásban nyíltan hirdetett célja: a polgári osztály megsemmisítése, vagyonának elvétele, általában a tulajdonjog megszüntetése... *Ezek miatt a vádlott bűnös volt.* Vádlott a cselekményt a tanácsköztársaság megalakítása és illetve fenntartása érdekében követvén el: ellene a 4039/1919. M. E. rendelet szerint kellett eljárni.

Debrecen, 1919. évi november hó 5. napján. Nagy Kálmán sk. tanácselnök. Dr. Kovács Elemér sk. jegyző.

Debreceni megyei bíróság irattára. Debreceni kir. törvényszék. B. 3306/1919. IV. *Eredeti.*

364.

ÜGYÉSZSÉGI VÁDIRAT A VÖRÖS HADSEREG KÉT VOLT SZERVEZŐJE ELLEN

Varga Gyulát nyomatékos gyanúja terheli annak, hogy Debrecenben a tanácsköztársaság idején, mint a tanácsköztársaság politikai

[4] A Vörös Hadsereg, illetőleg a Vörös Őrség kötelékébe tartozó régi rendőrök között agitációról van szó a vallomásban.

megbízottja, 100—150 főnyi tömeg előtt, tehát gyülekezeten a polgári és értelmiségi osztály, a rendes hadseregbeli tisztek és altisztek ellen a proletárdiktatúra érdekében izgatott; hogy Debrecenben 1919. március hó végén vagy április hó elején a Grünfeld Vilmos altiszt ügyében Szatmári Ferenc és Csomós Józseffel együtt a Pavillon laktanyába gyűlést hívott össze s az arra összegyűlt 30—40 főből álló gyülekezeten nyilvánosan, szóval gyilkosság bűntettének elkövetésére egyenesen felhívást intézett azáltal, hogy Grünfeld Vilmost ellenforradalmárnak s a fehérgárda egyik szervezőjének nevezte s mint ilyennek az agyonlövetését, lebunkózását s láb alól való eltételét követelte. Felhívása azonban eredménytelen maradt, mert a gyűlés csupán Grünfeld Vilmos leszerelését és a vörös hadseregbe való kötelező belépését javasolta a városparancsnokságnál.

Végül, hogy Debrecenben 1919. április havában, mint a tanácsköztársaság politikai megbízottja, a vörös hadsereg részére való sorozásnál résztvett, tehát a magyar állam területén a törvényes magyar kormány engedélye nélkül csapatokat gyűjtött.

Horváth Gyulát pedig annak nyomatékos gyanúja terheli, hogy Debrecenben 1919. április havában a villamosvasút alkalmazottait a vörös hadseregbe való belépésre szólította fel, s ezáltal a Tanácsköztársaság érdekében csapatokat gyűjteni igyekezett, a magyar állam területén... *Arról ír, hogy nem lehetett őket elítélni, mert ismeretlen helyen tartózkodtak.*

Debreceni Megyei Bíróság irattára, Debreceni kir. törvényszék, B. 4173/1919. IV. *Eredeti. A vádirat kelte 1919. október 20. Horváth Gyula villamosvasúti tisztviselőt a románok internálták, Varga Gyula 29 éves szobafestő segéd volt a vádbeli cselekmény idején.*

b) A hadsereg tevékenysége

365.

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCS TÁVIRATA A BIHARI FRONTON LEVŐ CSAPATOKHOZ

Miután Magyarország a tegnapi nappal szovjet köztársasággá alakult át, azért, mert a polgári pártok miniszterei lemondtak, az entente többek között egész Erdélyt Debrecennel együtt végleg a románoknak engedte át. Ezért a békét a kormány visszautasította és lemondott, az ország pedig tanácsköztársasággá lett, az orosz köztársasághoz

csatlakozott és az ententének hadat üzent[5] .Ennélfogva a francia csapatokat mindenütt lefegyverezték, az ottaniak is azonnal elfogandók. A közeledő orosz hadsereggel már is összeköttetésben állunk. Eme segítség megérkeztéig a front szilárdan tartandó.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. I. *Eredeti. Fenti táviratot a debreceni munkástanács megbízásából 1919. március 22-én egy Szenes nevű hadnagy küldötte meg a Királyhágón tartózkodó parancsnoksághoz. A Királyhágót a 39. gyalogezred őrizte.*

366.

TÁJÉKOZTATÓ A FRONT HELYZETÉRŐL 1919. MÁRCIUS 22-ÉN

A Hadügyminisztériumtól azon közlés érkezett, hogy a Budapesten tartózkodó entente katonai missziók internáltattak és ehhez nem hivatalos formában hozzáfűzetett, hogy addig is, míg erre nézve konkrét hivatalos intézkedések jönnek, a franciák, mint kellemetlen idegenek kezelendők és már most megakadályozandók abban, hogy a románokkal szembeni hadműveletünket bármely irányban is befolyásolhassák.

Tekintettel arra, hogy hírek szerint a franciák Nagyváradot megszállani szándékoznak, szükséges, hogy ennek végrehajtásában már eleve megakadályoztassanak. Mivel a rendelkezésemre álló és a védelmi vonalon szolgálatot teljesítő csapatokból erre a célra erőket nem vonhatok el, kérem a tisztelt címet, hogy a védelem megszervezését a már személyesen megbeszéltek alapján sürgősen végrehajtani szíveskedjék.

Ennél kérem az alábbi katonai szempontokat figyelembe venni:

A már létesített belényesi csoport jelenlegi összeállításában és feladatával megmarad. Ezen felül szükséges a Békéscsaba—Nagyvárad-i vasútvonal elzárása a feketekörös hídjánál Békés—Gyula és Sarkad között egy erősebb csoport (5—600 ember) által azon feladattal, hogy az esetleg vasúton Nagyváradra szállítandó francia csapatokat ott feltartóztassa, a vonatból kiszállítsa és lefegyverezze.

Szükséges, hogy Sarkadtól kezdve kelet felé, csatlakozólag a belényesi csoporthoz, a Feketekőrös összes átjárói kisebb osztagokkal (50—60 ember) meg legyenek szállva. Ezen őrségeknek feladata minden román vagy francia részről jövő átkelési kísérletet fegyveresen megakadályozni és egymás közt állandó járőrözéssel az összeköttetést fenntartani.

Hogy az eddig említett osztagoknak abban az esetben, ha túlerővel

[5] A tanácskormány nem üzent hadat az entente-nek. Ez a megállapítás tévedésből került a távirat szövegébe. Viszont a tanácskormány a Vyx jegyzéket nem tekintette magára nézve kötelező érvényűnek.

támadtatnának meg, támogatást lehessen nyújtani, szükségesnek mutatkozik Nagyszalontán egy főtartalék létesítése (7—800 ember). Az eddig említett csoportok, vagyis a sarkadi és az egyes hídőrségek, a nagyszalontai főtartalék parancsnokságának volnának alárendelendők és ezen parancsnok biztosítási körlete kiterjed Sarkadtól bezárólag Tenkéig. Ettől keletre a Feketekörös átjáróinak biztosítását a belényesi csoport venné majd át, ha kényszerülve lenne mostani állásából a Feketekőrös mögé visszahúzódni. Végül szükséges lenne Nagyváradon egy tartalék (500 ember) szervezése a belényesi csoport támogatására és Nagyvárad közvetlen védelmére. Az eddig felsorolt célokra szolgáló erők ott a helyszínen szervezett munkásokból és felállítandó polgárőrségből lennének fedezendők, lehetőleg a nemzetőrség bevonásával... *Felhívja a munkástanácsot, hogy a védelmi intézkedések végrehajtásában támogassa őt.*

Kratochvil ezredes.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. X. *Eredeti. Kratochvill Károly ezredesnek, az akkor Debrecenben székelő erdélyi magyar katonai kerületi parancsnokság vezetőjének eredeti tájékoztatója 373/1919. Hdm. szám alatt a debreceni munkástanács elnökségéhez.*

357.

AZ ERDÉLYI KATONAI KERÜLETI PARANCSNOKSÁG FELAJÁNLJA SZOLGÁLATAIT A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCSNAK

A munkástanács f. hó 22-én a 2. huszárlaktanyában elhelyezett erdélyi katonai kerületi parancsnokság és az épületben elhelyezett nagymennyiségű értékes és a hadsereg felszereléséhez szükséges anyag biztosítására 21 főből álló szervezett munkásokból álló őrséget rendelt ki.

Midőn a munkástanács fenti értékes rendelkezéséért és előgondoskodásáért hálás köszönetemet fejezem ki, kérem egyúttal tudomásul venni, hogy a különösen most annyira életbevágó belső rend és biztonság fenntartására és a forradalom vívmányainak és céljainak biztosítására vonatkozó intézkedéseit és ténykedését tőlem telhetőleg és a munkástanáccsal teljesen egyetértésben a legmesszebbmenőleg támogatni fogom. Viszont számítok a munkástanács hathatós támogatására.[6]

[6] Az Erdélyi Katonai Kerületi Parancsnokság alá tartozó székelyhadosztály parancsnoki és tisztikara, élükön Kratochwil Károllyal, a felajánlkozással ellentétben ellenforradalmi áruló magatartást tanúsított. Működését önmaga leplezi le: A székely hadosztály 1918/19. évi bolsevista ellenes és ellenforradalmi harcai, Bpest, év nélkül című munkájában. Lásd még Koréh Endre: A székely hadosztály és dandár története, 1920 Bpest., valamint László Jenő: A székely hadosztály és dandár és dandár harcai Erdély védelmében, Bpest, 1944. című műveket.

Ezentúl a munkástanácsot az arcvonalon történő eseményekről, illetve csapataim általános helyzetéről naponként tájékoztatni fogom. A mai napon dr. Pogány hadügyi népbiztos urat értesítettem, hogy alárendelt csapataim és azok parancsnokságai lelkesen állanak a tanácskormány rendelkezésére.

Kiváló tisztelettel Kratochvil, ezred katonai parancsnoka.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. VI. *Eredeti. A debreceni munkástanácshoz 376/1919. Hdm. sz. a. 1919. március 22-én előterjesztett értesítés.*

368.

„ELINDULT DEBRECENBŐL A VÖRÖS HADSEREG ELSŐ CSAPATA"

A debreceni Vörös Hadsereg első csapata pénteken *(március 28. — szerk.)* d. u. indult el, hogy megerősítse az imperialista rablók szolgacsapataival szembenálló magyar proletár csapatokat. A négy és fél esztendős imperialista hadjárat keserves ideje alatt sokszor volt alkalmunk e városban frontra induló csapatok búcsúzó elvonulását látni, azonban olyan felemelő és szívet dobogtató egyik sem volt, mint ennek az első vörös csapatnak az indulása. Nem is lehetett ilyen.

Akkor az imperialista tőkések rablószövetsége hajszolta a gyilkos golyók záporába a kizsákmányolt proletárokat, most pedig egy benső szent tűz, a boldog proletárjövő megvédelmezésének lelkesedése vezérli a vörös csapatokat a küzdőtérre.

Öt óra tájban vonult fel a vörös csapat a városháza elé. A sapkákon széles vörös szalag: Vörös Hadsereg. S a katonák szemében a nagy megváltó eszmének lobogó tüze.

Az esőre álló bús időben a nagyszerű örömnek egy vörös glóriás csapata volt ez, amely felvonult a vénhedt városháza elé. A vasutas Egyetértés zenekara rázendített a világ proletárjainak szent himnusza: a Marsaillesre, amelyet a vörös katonák és az ünneplésükre összeszedett tömeg hajadonfővel hallgatott végig. A dal után Vági István elvtárs a városháza ablakából intézett gyújtó beszédet a vöröskatonákhoz:

Elvtársak! Katonák!

Egy új, jobb és szebb országért mentek el. Egy boldogabb jövőért fogtok küzdeni. Egy becsületes társadalmi rendért, amelyben mindnyájan egyformán mutatják boldogságtokat. A régi kizsákmányoló társadalmi rend összeomlott, összetört. Ennek romjain építjük fel az új, a dolgozók társadalmi rendjét... *Egyik kézzel építeni, a másikkal harcolni kell.*

A nagy Szovjetországból üdvözletek jöttek hozzánk. Mi elnyújtjuk

Debreceni vörös katonák egyik csoportja

Seprényi Béla
Kun Miklós
Sterbinszky László
Auspitz Simon
Hatvani Sándor
Knoppfler Miksa
Szabo Mihály
Palaki Lajos
Szilágyi János
Nagy Lajos
Sipos László
Gerő Mátyás
Csatho Béla

kezünket a nagy távolságokon át testvéreink, az orosz proletárok felé. Összefogunk az orosz Vörös Hadsereggel, hogy megteremtsük a világ szabadságát. A világszabadság vörös lobogója van előttünk. Kérlek benneteket a munkások és katonák tanácsa nevében, hogy teljesítsétek kötelességeteket.

Mi is teljesítjük, akik itthon vagyunk. Gondoskodunk arról, hogy a ti családtagjaitok megélhetése biztosítva legyen. És minden dolgozó meg fogja találni a boldogságát, mert megvalósítjuk a kommunista egyenlőség, a szabadság világát.

Ismételve kérlek benneteket, legyetek fegyelmezettek, tartsatok ki a zászló mellett, amely mögött sorakozva elindultok, hogy megvédelmezzétek ezt a kizsákmányolt országot. Az új világnak küszöbén üdvözöljük a nemzetközi proletariátust.

Éljen Szovjetország, a mi szövetségesünk!

A vörös katonák harsány éljenzéssel kísérték Vági elvtárs szavait.

Ezután Hajdú János elvtárs szólott a vöröskatonákhoz: Harcba indultok proletár testvéreim, de nem olyan harcba, amilyenbe 1914. július 26-án kergettek benneteket. Akkor a kizsákmányolók, a renyhék, a dologkerülők érdekeinek megvédéséért indítottak mindnyájatokat harcba akár akartátok, akár nem, hogy az ő kizsákmányoló hatalmukat továbbra is biztosítsák. Az a harc kudarccal végződött, munkástestvérek, az entente imperialista rablószövetsége részéről.

Az imperialista rablók leghatalmasabb és legfontosabb tényezője a nagy Oroszország volt. Benne bíztak az entente imperialisták. Azonban az orosz munkásság, a földnélküli szegények, az orosz proletariátus felismerte a helyzetet és látta, hogyha az utolsó emberig folytatják is a háborút, amelyet a világ kapitalistái, a világ rabló burzsoáziája felidézett, végeredményben újra csak a kizsákmányolók hajtanák rabságba a proletárságot.

Az orosz proletariátus lerázta magáról a burzsoázia hatalmát. Az orosz proletártestvérek megcsinálták a maguk hatalmát és diadalmasan lobog a vörös zászló a világ előtt.

Amikor arról van szó, hogy alig néhány kilométernyire állanak a magyar határtól az orosz vörös csapatok, amikor román területre, Besszarábiába, benyomultak, hogy elsöpörjék a román imperializmust, akkor vezéreljen bennünket az a tudat, hogy győzni fogunk. Egy kötelességünk van: utolsó csöpp vérünkkel is megvédeni a magyar proletariátus érdekeit és hatalmát. Ha proletártestvéreink kint a fronton és itthon megteszik kötelességüket, a magyar szovjet köztársaság élni fog. Éljen a szervezett proletariátus hadserege!

E lelkesítő beszédek után a vöröscsapat a zenekar hangjai mellett elindult a vasúti állomásra, ahonnan elutaztak a frontra.

Népakarat, 1919. március 29. *Fenti címen.*

369.

A VÖRÖS HADSEREG MÁSODIK CSAPATA ELINDUL A FRONTRA

Vasárnap indult el Debrecenből a Vörös Hadsereg második csapata, gyalogosok, lovasok, gépfegyveres lovasok. Pár nap alatt a proletárok azért álltak csatasorba, hogy megvédjék az új világot, hogy megtartsák minden külső és belső ellenséggel szemben a proletariátus elkövetkezett dicsőséges uralmát.

Vasárnap indult el az első lovascsapat, a vörös huszárok. Délceg lovasok valamennyien. A vörös szín mindenik sapkáján.

Lélekemelő látvány volt és felemelő gondolat, hogy a híres régi magyar lovas hadierény többé nem a burzsoázia szolgálatában áll, nem kapitalista és imperialista célok használják ki azokat, hanem a proletariátusért veszik fel a harcot.

A harctérre induló katonákhoz a városháza ablakából Vági István és Simon János elvtársak mondtak gyújtóbeszédeket és az Egyetértés zenekara kísérte ki őket az állomásra.

Népakarat, 1919. április 1. Mennek a vörös katonák.

370.

A HAJDÚMEGYEI DIREKTÓRIUM RENDELETE A VÖRÖS HADSEREG LÓSZÜKSÉGLETÉNEK BIZTOSÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

Valamennyi városi és községi direktóriumnak.

A Magyarországi Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosságának 5183/eln. 38/1919. sz. rendelete Budapest, március 29. A vörös hadsereg lószükségletének fedezése.

A vörös hadsereg lószükségletének fedezésére az ország területén található összes lovakat lefoglaljuk.

E lefoglalás alól mentesek: a befedeztetett tenyészkancák, azok a versenylovak, melyek katonai célokra alkalmatlanok és az ilyenek nevelésére szolgáló tenyészanyag.

Hasonlóképpen mentesek az igénybevétel alól a megállapítottan mezőgazdasági, ipari vagy egyéb közüzemek, intézmények szolgálatában tartott lovak.

A lovak lefoglalása iránt szükséges intézkedéseket Budapesten a fővárosi, vidéken a vármegyei és községi direktóriumok sürgősen foganatosítsák. Pogány József hadügyi népbiztos sk. Szántó Béla hadügyi népbiztoshelyettes sk. Szamueli Tibor hadügyi népbiztosh. sk.

Utasítjuk az összes községi és városi direktóriumokat, hogy fenti rendeletet körleteikben a legrövidebb és legmegbízhatóbb módon tegyék közhírré. Az átengedési kötelezettség illetőleg az igénybevétel alól való mentesség megállapítására községenként 3 tagú bizottság alakítandó. Az igénybeveendő lovak katonai célokra való alkalmasságának megállapítására minden bizottság mellé egy lószakértő és egy állatorvos fog kiküldetni. A lovak sorozásának helye és ideje táviratilag fog közöltetni. Az alkalmasnak talált lovak becsértékét a bizottság fogja megállapítani.

A lósorozásra kiküldött bizottságoknak a legszigorúbb kötelességévé tesszük, hogy az előállítással járó előmunkálatokat azonnal kezdjék meg, hogy a kitűzött határnapon a rendeletben foglaltakat akadálytalanul foganatosítani lehessen.

Magyar Tanácsköztársaság hajdúmegyei direktóriuma. Kozma, Szepesi, Fülöp.

DÁL. Hajdúm. kormánybiztos főisp. 494/1919. M. *Eredeti. A rendelet kelte 1919. ápr. 1. Az ügyben hirdetményt is tettek közzé. (Lásd DÁL. Direktórium. Csomósz. 3.)*

371.

ÜZENET A FRONTRÓL...

Tegnap a posta a következő levelet hozta a szerkesztőség címére: Azt halljuk, hogy Debrecenben az a hír terjedt el, hogy az első vörös csapatnak, amely március 28-án elindult Debrecenből a frontra, egy része elpusztult. Tudatjuk a szerkesztőséggel, hogy ez a hír alaptalan, mert a csapat épségben van. Nagyon jól érezzük magunkat. Erős szándékunk, hogy a legrövidebb idő alatt felszabadítsuk az országot az elnyomóktól. Elvtársi üdvözlettel: Balogh János, Stefanek Gyula, Flórián Lajos, Matkó Sándor, Kiss Gyula, Gyöngyösi Sándor, Tóth Bálint, Murvai Imre, Szász Károly, Cseterás Károly.

Népakarat, 1919. április 3. Levél a frontról.

372.

ÜDVÖZLET AZ ELSŐ VONALBÓL

Kaptuk a következő levelet a román frontról:

Tisztelt szerkesztőség!

Mi alulírottak kérjük üdvözletünket közölni a debreceni közönséggel. A Vörös Hadsereg első csapatából: Csór János, Szoboszlai János, Juhász Sándor, Juhász József, Oláh Ferenc, Gyarmati Gábor, Nancsik Lajos, Kiss Gyula, László János, Kiss Ferenc, Molnár Sándor, Sere Lajos, Veress Imre, Kiss Imre, Sárközi Lajos, Szathmári Imre, Szász Károly Kulcsár József, Gyöngyösi Sándor, Pozsár András, Durnya Dezső, Balogh József, Kerékgyártó J., Bárdos L., Szabó Imre, Máté István, Mike Imre, Zsurkai János, Gerő Zoltán. Éljen a szovjet köztársaság!

Népakarat, 1919. április 4. Levél a frontról.

373.

„A 3. VÖRÖSEZRED ELSŐ HŐSI HALOTTJA"

Csucsáról keltezett tudósítás adja hírül, hogy Kőrösfeketetón a napokban eltemették a harmadik vörösezred első hősi halottját: Nagy Antal debreceni illetőségű, vöröskatonát.

Hősi halott! Mennyire visszaéltek ezzel a szóval az imperialista célokért folytatott világháborúban. Nem hősi halott volt akkor az a szegény katona, aki a harctéren lelte halálát, hanem sokkal inkább volt a kizsákmányoló kapitalista rend áldozata. Akkor azért haltak meg a proletárok tízezrei, és százezrei, hogy otthonhagyott hozzátartozóikat addig még jobban kizsákmányolhassák a konjunktúra lovagjai.

Idegen célokért, idegen érdekekért hullott a proletárvér. A proletariátus a felismerés nagyszerű rendjén végre felfedezte az igazságot és megteremtette a maga uralmát, ledöntötte a kizsákmányoló társadalmi rendet. A vörös katona most nem idegen érdekekért harcol, most egy szebb és boldogabb jövő megteremtéséért küzd, vérzik, és ha kell, adja oda életét. Ez az igazi hősi halál, az a szó: hősi halál, most kapta vissza igazi értelmét.

Ám nem is szerepel most olyan sűrűn a lapokban a hősi halál rovata. A proletár uralom nem állítja csak, olyan könnyedén, pazarlóan a proletár életet a halál sorompójába. Drága nekünk a proletár vér, nem úgy,

mint a letűnt időkben. Példa erre, hogy a fronton levő III. vörös ezred többheti arcvonalbeli küzdelem óta most vesztette el első emberét, Nagy Antal vörös katona elvtársunkat.

Nagy Antal temetése a proletár-gyász megnyilatkozása között ment végbe. A halott fölött Boldizsár István tartott megható és szívhez szóló búcsúztatót. Szavaiban kiemelte, hogy minden egyes vörös katona fogadalmat tett arra, hogy mindaddig le nem teszik a fegyvert, míg ellensége lesz a proletár szabadságnak. Ha kell, életüket és vérüket áldozzák a proletárság szebb jövőjéért.

A nyitott sírnál a jelenlévő vörös katonák lelkesedéssel tettek erre ígéretet. A búcsúztató beszéd elhangzása után a kivonult díszszakasz dísztüzet adott.

Népakarat, 1919. április 16. *Fenti címen.*

374.

„A ROMÁNOK MEGTÁMADTÁK ERDÉLYI FRONTUNKAT"

A Magyar Távirati Iroda jelenti: Annak ellenére, hogy a Tanácskormány a fegyverszüneti szerződést teljes mértékben magáévá tette és az antanttal tárgyalásokat folytat, a románok a fegyverszüneti szerződésnek újólagos flagráns megsértésével megtámadták az erdélyi határon álló csapatainkat. A támadást ápr. 16-án kezdték meg és a mai napon folytatják.

Vörös Újság (Budapest), 1919. ápr. 18. *Fenti címen. A Vörös Hadsereg Hajdú és Bihar megye területén folytatott harcaival foglalkoznak a következő tanulmányok: Nagy Kálmán: Stromfeld Aurél (Századok, 1951)*; *Bíró Jenő: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság hadtörténetéhez (Századok, 1954)*; *Liptai Ervin: Adalékok a Magyar tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország fegyveres szövetségének kérdéseihez (Hadtörténelmi Közlemények, 1958)*; *A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről c. tanulmánykötet, Bpest, Szikra, 1954*; *Matuz Károly: A Vörös Hadsereg és a dolgozó nép (Hadtört. Közlemények, 1955)*; *Karikás Frigyes: A járatos ember és más elbeszélések, Bpest, 1957, Kossuth kiadó.*

Adatokat tartalmaznak fentieken kívül Breit József (Doberdói): A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története, Bpest, 1920, valamint Bőhm Vilmos: Két forradalom tüzében, Bpest, 1946, Népszava, című munkák. Utóbbiak értékelése csak kritikával fogadható el.

A ROMÁN HADSEREG ELŐNYOMULÁSA A TISZÁIG HAJDÚ-BIHAR TERÜLETÉN

1919 ÁPRILIS 16-30.

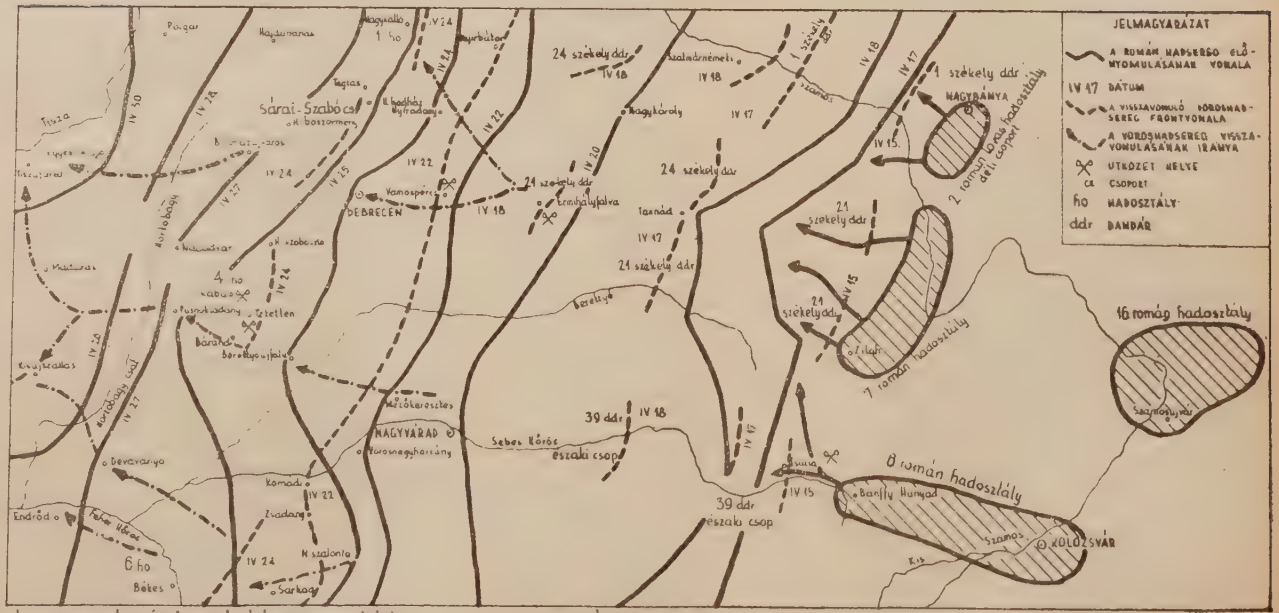

KÉSZÜLT DOBOZDY ÁRPÁD JÓZSEF TÉRKÉPÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL
RAJZOLTA IFJ. KOMORÓCZY GYÖRGY

MÉRET = 1:750000

375.

FEGYVERBEN A SZERVEZETT MUNKÁSSÁG

Debrecen munkás és katona proletáriátusa megmutatta, hogy mindenkor készen áll bármely oldalról jövő támadás ellen megvédeni a maga igazságos uralmát, a Tanácsköztársaság fiatal életét. Arra a hírre, hogy a bojár uralom ellenünk korbácsolja öntudatlan, felvilágosítatlan hordáit, megmozdultak mindenfelől Debrecenben is a munkáskarok és fegyvert ragadtak. A vörös hadsereg debreceni alakulataiból rövid pár óra alatt erős zászlóalj alakult, mely sietett a demarkációs vonalra, hogy feltartóztassa a románokat és megerősítse a frontot.

De nemcsak a katonák, hanem a vörös őrség, mely elsősorban a belső rend biztosítására hivatott, annak felismerésében, hogy most elsősorban a demarkációs vonal védelme a legfontosabb kötelesség, sietett harctéri alakulatba állni és rövid órák mulva ők is a frontra mennek. A volt rendőrök, kik az újjonnan felállított vörös őrségben helyezkedtek el, nem késtek egy pillanatig sem, hogy harctéri alakulásban résztvegyenek. A belső rend biztosítására a MÁV gépjavítómühely munkászászlóaljai készültek fel. A derék munkások vették át mindenütt az őrszolgálatot a vörös őrség tagjai helyett. Már a délelőtt folyamán mindenütt ők teljesítettek szolgálatot, sőt a forgalmasabb utcákat kisebb járőrök járták be közülük és tartották fenn a rendet.

Népakarat, 1919. április 18. Megmozdult Debrecen proletariátusa.

376.

ÚJABB VÖRÖS ZÁSZLÓALJ INDUL TANÁCS MAGYARORSZÁG VÉDELMÉRE

Nagy néptömeg várta a harctérre induló vörös zászlóaljat, mely a kora délutáni órákban érkezett a megyeháza elé, amelynek erkélyéről először Kozma A. Lajos elvtárs, a vármegyei direktórium tagja tartott a katonákhoz lelkesítő beszédet. Meleg szavakkal üdvözölte a proletárdiktatúra védelméért a frontra induló derék elvtársakat, akik most tele tűzzel és lelkesedéssel indulnak a harcba, nem úgy mint mikor a kapitalizmus öncéljaiért küldte őket mészárszékre. Néhány nap mulva azok fognak benneteket követni, akik a háború egész tartama alatt kivonták magukat a katonaságból. A felmentetteket is kiküldjük a frontra, mindegyik mellé egy-egy hű elvtársat állítunk, aki vigyáz rájuk és meg-

tanítja őket, mint kell a proletár érdekekért küzdeni. Ha pedig a figyelmeztetések ellenére sem fogja a tanácsköztársaság érdekeit odaadó hűséggel szolgálni, akkor hazaküldjük őket egy más hazába, a másvilágra.

Kozma elvtárs után Csathó Béla elvtárs beszélt. Tegnap éjjel a Debrecen proletáriátusának szóló riadó azt jelentette, hogy a bojárok megtámadták a fronton küzdő testvéreinket. Debrecen proletariátusának gyors tettrekészsége, amellyel pillanatok alatt beosztási helyükön gyülekeztek, megmutatta, hogy bármikor készek megvédelmezni a proletárérdekek szolgálatában munkálkodó tanácsköztársaságunkat. A szocialista öntudat vezéreljen bennünket — mondta többek közt — akkor ebben az országban egyetlen rabló imperialista sem vetheti meg a lábát.

Vági István elvtárs üdvözölte még a városi direktórium nevében a fontra induló elvtársakat. Abból az alkalomból — szólt — hogy negyedízben indultok Debrecenből, a vörös katona testvéreink a proletárdiktatúra védelmére, meleg kézszorítással búcsúztatlak benneteket. Míg ti határainkat véditek a bojár imperializmus kapzsiságától, mi itthon védelmezzük az új társadalmi rendet, amely a legjobb megélhetést fogja biztosítani, mindenki számára. Ettől a gondolattól vezérelve markoljátok meg a fegyvert és legyetek meggyőződve arról is, hogy a legszentebb kötelességünknek tartjuk, hogy hozzátartozóitokról, gyermekeitekről gondoskodjunk.

Azután az első vörös zenekar a Marseillesbe kezdett, melynek dübörgő hangjai mellett, vídáman és lelkesedéssel indultak el a vörös katona testvérek.

Be kell vonulni a 24-32 éves felmentetteknek.

A városparancsnok a következő felhívást bocsájtotta ki:

Mindazok, kik a háború alatt katonai szolgálat alól bármi címen fel voltak mentve, 24-32 évig 3 napi élelemmel ellátva tartoznak azonnal valamelyik ezrednél szolgálattételre jelentkezni. A városparancsnokság a katonai ügyosztálynál levő felmentettek névsora alapján fogja a legszigorúbb ellenőrzést gyakorolni, és minden ilyen osztályba eső be nem vonulót forradalmi törvényszék elé állítani.

Debrecen, 1919 április 17. Csató s. k. városparancsnok.

Népakarat, 1919. aprilis 18. Vörös zászlóalj indulása.

A Hadügyi Népbiztosság a városparancsnok említett rendelkezését másnap — a Vörös Hadsereg önkéntes toborzáson alapuló szervezésére hivatkozva — megsemmisítette. (Lásd DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. X.)

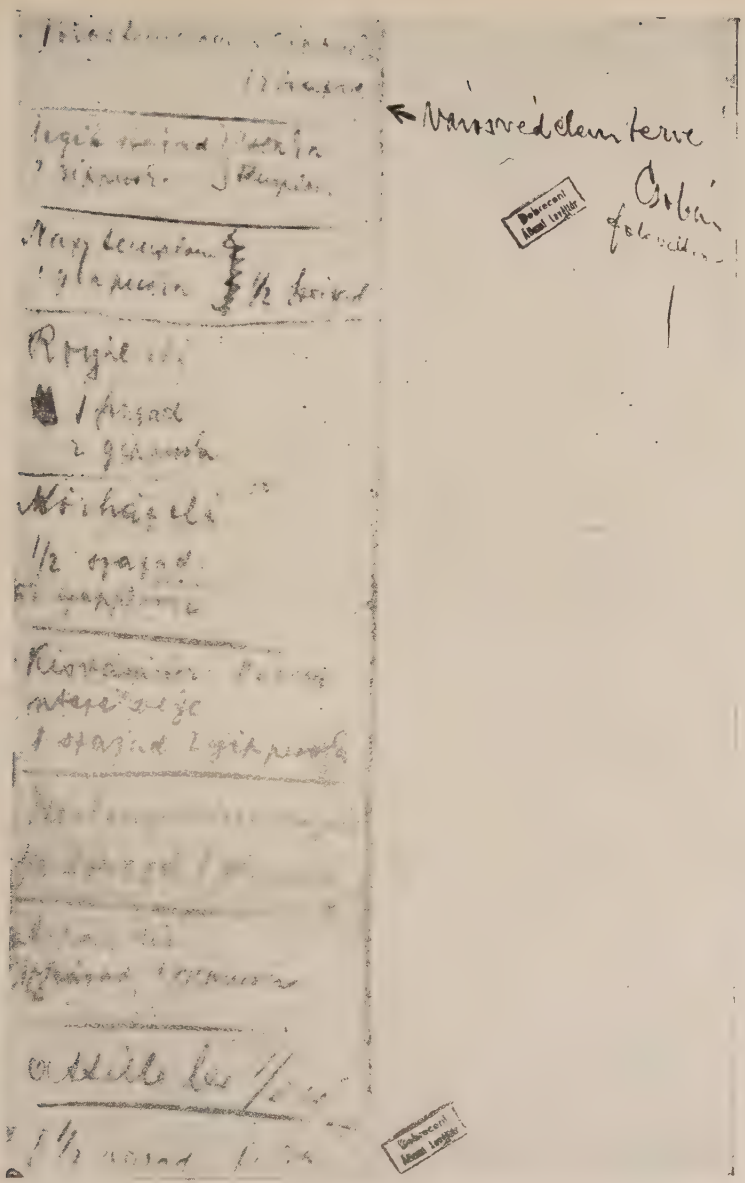

Részlet Debrecen városvédelmi tervéből

377.

DEBRECEN VÁROS VÉDELMÉNEK TERVE

Vöröstemplom: 2 géppuska, 1/2 század: Csonkatemplom: 1 egész század, 2 géppuska: Nagytemplom: 1/2 század, 1 géppuska; Royal elé: 1 század 2 géppuska: Kórház elé: 1/2 század, 1 géppuska; Kisvásártér-Hatvan utca vége: 1 század, 2 géppuska: Széchenyi utca végére: 1/2 század, 1 géppuska; Széchenyi utca végére: 1/2 század, 1 géppuska; Árpád-tér: 1/2 század, 1 géppuska: Attila-tér: 1/2 század, 5 1/2 század, 12 géppuska.

DÁL, Direkrórium. Csomósz. 1. N. *A debreceni direktórium ismeretlen tagja által készített kéziratos feljegyzés. Készült valószínű ápr. 22-én.*

A feljegyzés mellékleteként szereplő kimutatásban még a következőket olvashatjuk: „73 ember Nagytemplom, 1 gépfegyver; 50 ember Csonkatemplom, 1 gépfegyver; 70 ember temető(-höz), 1 gépfegyver; 50 ember Royal, 1 gépfegyver; 10 határrendör posta őrizet."

378.

A VÖRÖS HADSEREG EGYIK POLITIKAI BIZTOSÁNAK JELENTÉSE A DEBRECENBEN ÁLLOMÁSOZÓ HADERŐKRŐL

Politikailag Debrecen megbízhatatlan, bár a munkásság minden erejével azon van, hogy ura maradjon a helyzetnek. A székelyek, akik a románok elől menekültek, be akartak jönni Debrecenbe, azonban a direktórium megtette a kellő óvintézkedéseket bejövetelük megakadályozására, mert nyilvánvaló a székelyek ellenforradalmi tendenciája. A Debrecenben lévő székelyeket letartóztattuk, mert nyiltan éltették a királyságot és megakadályozni igyekeztek a Vörös Hadsereg akcióit.

Szabó elvtárs, a hadműveleti parancsnok jelenti, hogy a székelyek visszavonultak Mátészalka-Érmihályfalva irányába. A Nagyvárad felől jövő székely csapatok Debrecen hátamögé mennek. Intézkedés történt, hogy ezek Debrecenben gyüjtessenek össze. Debrecenben van a nemzetközi osztrák vörös ezred két zászlóalja, egy 29-es zászlóalj, a nagyváradi vörös őrség 179 embere és eddig kétezer felfegyverzett munkás van, akiket katonai egységbe fognak beosztani. Eddig az érintkezést a csapatokkal nem lehetett fenntartani, a mai naptól kezdve megszervezték a kerékpáros osztagot, amely most az összeköttetést lebonyolítja. Felvette Reicher.

PI. Arch. Forradalmi kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/32. *Eredeti. Czmór Béla politikai megbízott jelentése a hadműveleti osztálytól április 20-án a kormányzó tanácshoz.*

A HADMŰVELETEK MEGSZERVEZÉSÉRE DEBRECENBE ÉRKEZETT NÉPBIZTOSOK PROKLAMÁCIÓJA

A forradalmi kormányzótanács Debrecenben időző tagjai a következő proklamációt adták ki:

Katonák, munkások! Világ proletárjai egyesüljetek!

A román imperialista rablók félrevezetett és borozással együttartott katonasággal megtámadták a magyar tanácsköztársaságot. Ezt a támadást az ellenforradalom csőcseléke örömujjongással fogadta és a nagybirtokosok, főszolgabírák, a lefokozott politikusok, a kapitalisták becstelen hazaárulással azonnal csatlakoztak a betörő román bandákhoz. Az ellenforradalmi csőcselék alantas hitvány módon egész multjához méltóan gyalázatos rágalmakat, rémhíreket terjeszt mindenütt, hogy zavart szítsanak a forradalom bátor és elszánt hadseregében. A fehér gárda szennyes és becstelen aknamunkájával szemben határozottan kijelentjük és tudtukra hozzuk, hogy a magyarországi tanácsköztársaság forradalmi kormányzótanácsának ereje rendületlenül áll, hatalma az egész országra kiterjed. Alaptalan és gaz hazugság minden olyan állítás, mely azt a gazságot terjeszti, hogy a proletárkormány elhagyta helyét. Éppen ellenkezően; a proletár kormány hatalma még sokszorosan megerősödött. Budapest munkássága és vele együtt az egész ország proletársága a mai napon fegyvert fogott, hogy félelmetes tömegekkel s még félelmetesebb elszántsággal kiverje a proletár haza területéről a román bojárok szerencsétlen rabszolgáit. Ne higyjetek el semmi vaklármát, amely a régi rendszer visszatérését hazudja, mert a régi rend valamennyi politikusát titkos őrizetünk teszi ártalmatlanná. Bennünket azért küldött a kormányzótanács a frontra, mert elhatározott szándékunk, hogy az utolsó csepp vérünkig ellenállunk a román hordáknak és a fehér gárdáknak, ellenállhatatlan lendülettel, csúfosan kikergetjük őket az országból. Hitvány rágalmakkal próbálják a székely csapatokat is a proletár kormány ellen fordítani. Azt terjesztik köztük, hogy mi le akarjuk őket fegyverezni. Elvetemedett hazugság ez! Mi csak azok ellen fordulunk kérlelhetetlen szigorral, akik vissza akarják állítani a régi rendszert, akik cimborálnak a betörő román csapatokkal. Testvéri szeretettel öleljük azonban magunkhoz azokat a székely katonákat, akik fegyverrel a kezükben vérüket ontva segítenek bennünket a román imperialista rablók ellen Magyarország megmentésében és Erdély felszabadításában. Azokkal a székely tisztekkel, (szerencsére csak kis részük lett árulóvá) akik szövetkeztek az orgyilkos román támadókkal a magyar és székely proletárság, katonaság elrettentő példát adva fog elbánni. Néhány hitvány áruló bűne ne csüggesszen el benneteket, a nagy magyar és székely

Világ proletárjai egyesüljetek!

Katonák! **Munkások!**

A román imperialista rablók félrevezetett és botozással együtt tartott katonaságukkal megtámadták a magyar tanácsköztársaságot.

Ezt a támadást az ellenforradalom csőcselékeiromujjongással fogadta és a **nagybirtokosok, a főszolgabírák, a levitézett politikusok,** a kapitalisták **becstelen hazaárulással** azonnal csatlakoztak a betörő román hadakhoz.

Az ellenforradalmi csőcselék alapti és hitvány módon és egész multjához méltóan **gyalázatos rágalmakat és rémhireket** terjeszt mindenütt, hogy zavart szítson a forradalom bátor és elszánt hadsérégében.

A fehér gárda szennyes és becstelen aknamunkájával szemben a leghatározottabban kijelentjük és tudomásotokra hozzuk a következőket.

A magyarországi tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsának ereje rendületlenül áll és hatalma az egész országra kiterjed.

Alaptalan és gaz hazugság minden olyan állítás, amely azt a gazságot terjeszti, hogy a proletárkormány elhagyta a helyét.

Éppen ellenkezően **a proletárkormány hatalma még sokszorosan megerősödött. Budapest munkássága és vele együtt az ország egész proletársága a mai napon fegyvert fogott, hogy félelmetes tömegeivel és még félelmetesebb elszántságával kiverje a proletárhaza területéről a román bojárok szerencsétlen rabszolgáit.**

Ne hagyjatok el semmi vakfarmát, amely a régi rendszer visszatérését, hazudjamert a régi rend valamennyi politikusát biztos őrizetünk teszi ártalmatlanná.

Bennünket azért küldött a kormányzótanács a frontra, mert elhatározott szándékunk, hogy az utolsó csepp vérünkig ellenállunk a román hordáknak és a fehér gárdáknak és ellenállhatatlan lendülettel csufosan kikergetjük őket az országból.

Hitvány rágalmakkal próbálják a **székely csapatokat** is a proletárkormány ellen forditani. Azt terjeszik köztük, hogy mi le akarjuk őket fegyverezni. **Elvetemedett hazuság ez!** Mi csak azok ellen fordulunk kézlelhetetlen szigorral, akik vissza akarják állítani a régi rendszert, akik csemborálnak a betörő románokkal.

Testvéri szeretettel öleljük azonban magunkhoz azokat a székely katonákat, akik fegyverrel a kezükben verőket ontva segítenek bennünket a román imperialista rablók ellen, Magyarország megmentésében és Erdély felszabadításában.

Azokkal a székely tisztekkel (szerencsére csak **egy kis részük** vált árulóvá), akik szövetkeztek az orgyilkos román támadókkal a magyar és a székely proletárság és katonaság **elrettentő példát adva** fog elhánni.

Néhány hitvány áruló bűne ne csüggesszen el benneteket. A nagy magyar és székely katonatömegek mellettünk vannak. **Ellenállunk a végsőkig, szervezzük a frontot, minden proletár és katona álljon mellénk a forradalom védelmére és az idegen hódítók kiverésére.**

Éljen a proletárforradalom!

Minden hatalmat a munkások, földmivesek és katonák tanácsainak!

Halál a fehér gárdákra!

A forradalmi kormányzótanács nevében:

Böhm Vilmos, Landler Jenő, Pogány József, Vágó Béla,

népbiztosok

A tanácsköztársaság védelmének megszervezésére a keleti frontra érkezett népbiztosok kiáltványa Debrecenben

tömegek velünk vannak. Ellenállunk a végsőkig, szervezzük a frontot, minden proletár és katona álljon mellénk a forradalom védelmére és az idegen hódítók kiverésére.

Éljen a proletár forradalom!

Minden hatalmat a munkások, földművesek és katonák tanácsainak!

Halál a fehér gárdákra!

A forradalmi kormányzótanács nevében: Bőhm Vilmos, Landler Jenő, Pogány József, Vágó Béla népbiztosok.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/32. *Eredeti. A debreceni sajtóelőadó jelentése április 20-án.*

380.

A NÉPBIZTOSOK BESZÉDE A DEBRECENBEN ÁLLOMÁSOZÓ KATONASÁGHOZ

Vasárnap délelőtt Debrecenbe érkeztek Vágó Béla és Bőhm Vilmos népbiztosok. Megérkezésük után nyomban hozzáláttak a hadsereg és az ellenállás szervezéséhez.

Vasárnap délután *(ápr. 20. — szerk.)* a népbiztosok szemlét tartottak a városban lévő katonaság felett.

Vágó Béla elvtárs kifejtette, hogy a román imperialista rablók támadást intéztek ellenünk. Nem tudjuk megállapítani, vajjon a demarkációs vonal kiszélesítése a céljuk, vagy kezdete annak a harcnak, amelyet a párisi békekonferencia már a magyar tanácsköztársaság ellen indít.

A többi megszállott városokban a románok visszahelyezték a régi rendszer embereit. Mi a forradalmat nyugat felé akarjuk kiterjeszteni, ahol szívszorongva lesi az egész világ a magyar proletárság hősi küzdelmét.

Legyen így tehát minden proletár tettre készen, hogy kimegy a frontra, ahol a proletár forradalom vívmányait megmentheti.

Azután Bőhm Vilmos népbiztos beszélt.

Bízik abban, hogy mindenki kimegy a frontra és a román imperialisták ellen megvédi az ifjú, de erős tanácsköztársaságot.

A székelyekről beszélt ezután. A tiszteknek egy kicsi töredéke volt ellenforradalmár,[7] ezzel szemben a volt tiszteknek nagy többsége becsülettel állja meg a helyét.

Pogány József vasfegyelmet követel, mert csak a parancsot teljesítő katona igazi hőse ennek a forradalomnak.

[7] A valóságban a székely tisztek nagyobb része átállott a románokhoz, illetőleg beszüntette a harcot.

Landler Jenő népbiztos a megrágalmazott székely katonák magatartása felett elismerését fejezte ki.

Ideérkezett jelentések szerint Nagyváradról és Szathmárról a régi rezsim emberei táviratot kaptak, hogy helyeiket foglalják el, a disztingciókat varrják fel. Ezzel szemben a népbiztosok a legerélyesebb intézkedéseket tették meg.

Landler és Bőhm népbiztosok az ellenállás megszervezése céljából vidékre kiutaztak; Pogány és Vágó elvtársak pedig a fronton tartózkodnak. Vágó Béla népbiztos a következő nyilatkozatot tette munkatársunk előtt:

A román támadás következtében több városból elég helytelenül eltávoztak a direktóriumok és a régi rend állott helyre. A főszolgabíróságok, jegyzőségek és egyéb városi és megyei közigazgatási intézmények új életre keltek. Ezt tudomásul nem vesszük és egész bizonyos, hogy lesz erőnk és hatalmunk nem is olyan sokára, hogy azok az urak, akik táviratilag jelentik az új rend bukását és a régi rend újraéledését, forradalmi törvényszék elé kerüljenek. Látja minden proletár, hogy a debreceni szervezett munkásság azokban a nehéz időkben is megállotta a helyét.

Budapest munkássága ezen a példán felbuzdulva felfegyverkezett. Aki ismeri a debreceni proletáriátust, egy polgár sem kételkedhetett abban, hogy a veszély órájában a debreceni proletáriátus marad az, ami volt. A munkásságnak nemcsak forradalmi teremtő ereje van, mely bebizonyította, hogy az egyedüli komoly államalkotó a munkásság, hanem forradalmi elszántsága is le nem dönthető bizonyítéka annak, hogy a tanácsrendszer ebben az országban megdönthetetlen. Akárminő erővel is vennék körül a magyar tanácsköztársaságot az antant rablók seregei, ebben az országban soha más rendszer nem lehetséges, mint a tanácsrendszer, amely, mint már kétségtelenül megállapítható, nemcsak a belföldi, hanem a külpolitikai forradalmi mozgalmak fejlődése szerint is egyedül lehetséges.

A debreceni munkásság, amikor a front védelmét és a forradalom fegyveres felkelését határozta el, tündöklő példáját adta a proletár állam iránti hazafiasságának, ellentétben azokkal a becstelen gazemberekkel, akik gyermekkoruk óta nemzetiszínű szallagot viselnek és a régi rendszer megmentése érdekében nem átalják az országot letiporni akaró román hordákkal szövetkezni a magyar tanácsköztársaság ellen.

Felvette: Lőry Böske.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/33. *Eredeti. A debreceni sajtóelőadó jelentése 1919. április 21-én.*

„A székely hadosztály" január 20-án miniszteri rendelet alapján vette fel a 38. hadosztály nevet. Lásd Kratochvil Károly: Székely hadosztály. 1918—1919. évi bolsevista ellenes és ellenforradalmi harcai Bpest. Évn.

381.

KIEGÉSZÍTŐ SAJTÓHÍRADÁS A NÉPBIZTOSOK DEBRECENI TARTÓZKODÁSÁRÓL

A románok vakmerő támadása folytán Debrecen hadműveleti terület lett. A székesfőváros munkás, katona és földműves szegények tanácsa szombaton délután azt a határozatot hozta, hogy a budapesti munkásság fele, valamint a kormányzótanács fele nyomban útnak indul, hogy a betörő románokkal a harcot felvegye. Ennek folytán vasárnap Debrecenbe érkeztek Bőhm Vilmos, dr. Landler Jenő, Vágó Béla, Pogány József népbiztosok és Nyiregyházáról átjött Szamuely Tibor népbiztos is.

Az ellentállást ők ugyanis itt szervezték meg a vörös hadsereg talpraállításával, mialatt a vonatok óránként szállították a fegyveres budapesti munkásságot a veszélyeztetett vonalakra. Vasárnap délután 6 órakor a népbiztosok a Bika erkélyéről szemlét tartottak a lelkesedéstől izzó vörös gárdisták fölött. Dr. Fülöp Ödön jelentette be ezt az eredményt amely után Vágó Béla belügyi népbiztos szólalt fel... *Elmondotta a megindult román támadás célját: a kapitalizmus visszaállítását.*

Utána Bőhm Vilmos és Pogány József szóltak a tömegekhez, majd egy Molnár nevű vörös katona biztosította a tanács tagjait a vörös hadsereg elszántságáról.

Debreceni Hírlap, Hétfői Újság, 1919. április 21. A forradalmi kormányzótanács Debrecenben.

382.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS DEBRECENBEN TARTÓZKODÓ TAGJAINAK FELHÍVÁSA A VÁROS MUNKÁSSÁGÁHOZ

Budapest munkástanácsa egyhangú lelkesedéssel és forradalmi elszántsággal elhatározta, hogy végsőkig ellenáll az idegen imperialisták betörésével szemben. Éppen ezért kimondotta, hogy a Forradalmi Kormányzótanács és a munkástanács fele és a munkástömegek fele haladéktalanul fegyvert fog és kimegy a frontra. Debrecen munkássága, amely most is méltó maradt forradalmi múltjához és szocialista hagyományaihoz, még Budapest munkássága előtt elhatározta és nagyszerű erőllyel végrehajtotta a maga fölfegyverzését. Háláját és köszönetét fejezi ki ezért nemcsak a Forradalmi Kormányzótanács, hanem az ország egész proletársága.

Debrecen munkásaihoz!

Budapest munkástanácsa egyhangu lelkesedéssel és forradalmi elszántsággal elhatározta, hogy végsőkig ellenáll az idegen imperialisták betörésével szemben. Épen ezért kimondotta, hogy a Forradalmi Kormányzótanács és a munkástanács felé és a munkástömegek felé haladéktalanul fegyvert fog és kimegy a frontra.

Debrecen munkássága, amely méltó múltjához és szociálista hagyományaihoz, meg Budapest munkássága előtt elhatározta és nagyszeru erélyel végre is hajtotta a maga fölfegyverzését.

Háláját és köszönetét fejezi ki ezért nemcsak a Forradalmi Kormányzótanács, hanem az ország egész proletársága.

Debrecen munkásságának csak annyit mondhatunk, hogy velünk együtt tartson ki továbbra is lelkesen és akkor semmiféle hatalom nem vehet erőt rajtunk.

A Forradalmi Kormányzótanács nevében:

Böhm Vilmos, Landler Jenő,
Pogány József, Vágó Béla
népbiztosok.

A Debrecenben tartózkodó népbiztosok elismerése a debreceni munkásság iránt. Népakarat, 1919. április 22

Debrecen munkásságának csak annyit mondhatunk, hogy velünk együtt tartson ki továbbra is lelkesen és akkor semmiféle hatalom nem vehet erőt rajtunk.

A Forradalmi Kormányzótanács nevében: Böhm Vilmos, Landler Jenő, Pogány József, Vágó Béla népbiztosok.

Népakarat, 1919. április 22. Debrecen munkásaihoz! *A felhívás április 21-én jelent meg, az újság egy nappal később közölte.*

383.

SZAMUELY TIBOR TÁVIRATA A VÖRÖS HADSEREG HAJDÚSZOBOSZLÓI EGYSÉGEIHEZ AZ OTTANI ELLENFORRADALMÁROK LETARTÓZTATÁSA ÜGYÉBEN

„ss keleti hadsereg főparancsnokság különvonata 1919. 4/25. 1 05 s"

Scholtész Pál direktórium tagja, Körner Géza rendőrkapitány, Demide Antal tanár, Eresey Gyula főszolgabíró vagy felesége, túszként letartóztatandók, továbbá egy erdélyi pótkeret ott tartózkodó tisztjei egy alezredes, két törzstiszt, egy százados. Ez utóbbi magas, barna, beesett arcú, ki volt jelölve, hogy a polgármesterrel együtt fogadja a románokat, ezek szintén letartóztatandók. Mindnyájan fedezettel Szolnokra bekísérendők. Szamuely Tibor keleti front rögtönítélő törvényszék elnöke.

Hátlapon: Ellenforradalom Hajdúszoboszló *(Böhm kézírása).*

PI. Arch. IML. 157/IV/68. *Eredeti távirat április 25-én.*

384.

ELISMERÉS A MEGYEI VÖRÖSKATONÁK RÉSZÉRE

Vágó Béla belügyi népbiztos elvtárs Debrecenben tartózkodik, hogy személyesen is közvetlen részt vegyen a forradalom megvédésének nagyszerű munkájában. Vágó elvtárs kora reggeltől késő éjszakáig dolgozott. Tegnap időt szakított magának, hogy automobilon kimenjen egyik helységbe, az ottani csapatok megszemlélésére. Útjában elkísérte Egyed Zoltán, a Vörös Katona itt időző munkatársa. Vágó elvtársnak megérkezése után a tengerész zászlóalj parancsnokai, Bohin és Zivuska

parancsnokok tettek jelentést a helyzetről és a csapatok elhelyezéséről. Vágó elvtárs megszemlélte a csapatokat, elsősorban a tengerész zászlóaljat. A vörös katonák a legnagyobb lelkesedéssel és odaadással fogadták.

Vágó elvtárs környezetének a szemle után odanyilatkozott, hogy a legnagyobb bizalommal nézhetünk az események elé és az ellenséges imperialista csapatokat nem engedjük egy lépéssel sem előbbre, tehát Debrecen sem lesz kitéve ellenséges inváziónak.

A népbiztos, elvtárs a délutáni órákban jött vissza automobilon Debrecenbe. Megérkezése után a helybeli direktóriummal azonnal fontos tanácskozásra ült össze a városházán.

A szervezett munkások a védelemért.

A szervezett munkásság most is elöljár, hogy a forradalmat, a proletáriátus uralmát megvédje. Tegnap az összes szakszervezetek felvonultak a kijelölt laktanyába és formálisan is beléptek a védelem seregébe. Ott osztályozták a munkásokat, illetve kinek-kinek beosztását tudomásul adták. A nagy munka ment, mintha csak zsinórmértékre lett volna kiszabva. Mindenütt, mindenkinél lelkes hangulat, az erő biztos öntudata látszott meg. A nagyobb szakszervezetek csapatosan vonultak fel s többek között a vas- és famunkások is. Egymás után jöttek a szervezetek és nem maradt el még a legkisebb szervezet sem. Nem volt most úgy, mint régente a militarizmus idejében felhívó cédula, mégis mindenki ott volt, akinek ott kellett lennie. Az elvtársakat nem a parancs, hanem a lelkesedés vitte.

Annyi bizonyos, hogy a forradalom megvédésére tegnap hatalmas sereg állott talpra. Egy olyan sereg, egytől-egyig elvhű megbízható szocialista proletárokból, hogy ez az erő már maga a biztos diadal.

Az egyetemi hallgatók testületileg jelentkeznek a vörös hadseregbe.

Az egyetemi hallgatók szakszervezete tegnap délután elhatározta, hogy testületileg jelentkeznek a vörös hadseregbe. Tehát ma, szerdán délelőtt 11 órakor, minden egyetemi hallgató jelenjék meg az Egyetemi Körben, hogy együtt jelentkezhessenek. Aki ezt elmulasztja a szakszervezet határozata szerint az egyetem hallgatói sorából töröltetni fog. Szakszervezeti titkár.

Népakarat, 1919. április 23. A forradalom megvédésére.

385.

„A BURZSOÁZIA ÁRULÁSA A NAGYVÁRADI FRONTON"

A vesztét érző nemzetközi burzsoázia végső küzdelemre indult a nemzetközi proletariátus ellen. Az osztályállamok eresztékei recsegnek-ropognak szerte a világon s a végveszélyüket sejtő elnyomók mégegyszer

utoljára megpróbálkoznak menteni összeharácsolt javaikat. A nemzetközi proletárforradalom újonnan megszületett bázisa, a fiatal magyarországi proletárállam ellen rohamra indultak a kizsákmányoló imperialista hordák. Európa legelnyomottabb és kizsákmányoltabb országának, Romániának megtévesztett hadseregét küldik a magyar proletárállam letiprására a román bojárok és antant szövetségeseik.

De a magyar proletariátust nem érte meglepetésként ez az orvtámadás. Arra el voltunk készülve, hogy a burzsoázia önként nem fog lemondani összerablott zsákmányáról, tudtuk, hogy az elnyomás megszüntetése ellen glédába fognak állni a világ kisajátítói. Összefogott a burzsoázia egységes reakciós tömege, most már nincsen „hazafiasság", nemzeti jelszavak helyett nyíltan kimondott a cél: a profit minden áron való megvédése. A magyar burzsoáziáról is, mely évtizedeken át hirdette a hazafi és nemzeti jelszavakat, lehullott az álarc, a magyar burzsoázia melléje állott az elnyomók szövetkezésének.

A proletárdiktatúra megvalósulása után csendben és meghunyászkodva hallgattak eleinte, de ahogy most egy kis reménysugár villant fel, hogy vissza lehet állítani a régi állapotokat, nyíltan kiálltak a porondra.

A román bojárok imperialista hordája minden fegyverszüneti szerződés ellenére megtámadta a magyar tanácsköztársaságot és akik eddig a legvadabbul uszítottak a románok ellen, tárt karokkal fogadták a proletárelnyomás helyreállítására küldött csapatokat.

Szatmárt és Nagyváradot kénytelenek voltak csapataink kiüríteni, mert az osztályöntudatos proletárkatonák és munkások minden elszántsága hiábavaló volt a kívülről és belülről jövő ellenforradalommal szemben. Hogy árulás történt Szatmáron és Nagyváradon, azt szembeszökően bizonyítja az alábbi távirat, mely a hadügyi népbiztosság kezébe került.

A nagyváradi csendőrszárnyparancsnokság körtáviratot küldött az alája tartozó csendőröknek, tudatos félrevezetéssel pánikot idézve elő, amelynek hatása alatt voltak kénytelenek csapataink a nagyváradi vonalat feladni. A távirat így szól:

„A kormányzótanács megszűnt. A közigazgatást megint a szolgabírói hivatalok veszik át. A megszálló francia és román katonaság közeledik. Parancsnok jelentkezzék, fegyverszüneti szerződésre hivatkozva álljon a megszálló csapatok rendelkezésére. Piros jelvény leveendő, rendfokozati jelvények és minden nemzetiszínű rózsa felteendő. A lakosság megnyugtatandó, hogy mindenki maradjon helyén. Szárnyparancsnokság."

A nagyváradi burzsoázia nyílt árulása következtében fellépő pánik volt egyedüli oka annak, hogy Nagyváradot ellenállás nélkül fel kellett adni. Nagyváradon azt hitte a munkásság a pánikos rémhírek hatása alatt, hogy a Forradalmi Kormányzótanács lemondott és elmenekült, Pesten kitört az ellenforradalom, vége mindennek. Tisztán áll tehát

előttünk a burzsoázia és az elmozdított bürokrácia gaz ellenforradalmi árulása.

Ezekhez a tényekhez méltón illeszkedik azután Jeszenszky mátészalkai főszolgabíró távirata a környéki jegyzőkhöz, melynek dátuma az előbbi távirathoz hasonlóan szintén április 19.

„Értesítem, hogy a mai napon a főszolgabírói hivatal vezetését átvettem s kormányrendelet folytán a következőket rendelem: Régi elöljáróságok azonnal foglalják el helyüket, a pénztárakat a néptanácstól jegyzőkönyv mellett vegyék át. Direktóriumok minden községben megszüntetendők, kintlevő fegyverek 24 órán belül beszolgáltatandók, statáriumot kihirdetem, minden kommunista mozgalom azonnal jelentendő, szesztilalom szigorúan fenntartandó. A direktórium által elbocsátott tisztviselők visszahelyezendők. Rendeletem végrehajtása küldönc útján jelentendő s ha valahol ellenállást tapasztalna, jelentse, hogy a székely hadosztály útján a rend helyreállításáról intézkedhessem. Jeszenszky főszolgabíró."

A hivatalból kirúgott népnyúzó főszolgabíró boldog örömmel bocsátja magát az imperialista rablók rendelkezésére. Nem hirdeti a hazafiság fenkölt frázisait, kész a román bojár uralom zsoldjába állani, csak megmenthesse a maga és osztálya harácsolt zsákmányát, helyreállíthassa a régi elnyomás korát.

Az árulókkal, a proletárdiktatúra aljas ellenségeivel méltón fog leszámolni a proletariátus, ha kézre kerülnek, el fogják nyerni megérdemelt büntetésüket.

Vörös Újság (Budapest), 1919. április 23. *Fenti címen.*

386.

„JELENTÉS A VÖRÖS HADSEREG HELYZETÉRŐL"

A harctéri helyzetről a következő hivatalos jelentést adták ki: A románok előrenyomulásukat f. hó 22-én a Tisza és Maros között az egész vonalon folytatták és tegnap estig Kisjenőn, Nagyszalonta előtt, Debrecen előtt és Mátészalkán állottak. A Nagyszőlősön át előnyomult lovasságot járőrök visszahagyása mellett a Tisza déli pontjára visszavonták. Csapataink több helyen, így nevezetesen Debrecen előtt teljesen fegyelmezetlenül viselkedtek. Ily körülmények között Debrecen az éj folyamán kiürittetett. A debreceni munkásság az utolsó pillanatig kezében tartotta a hatalmat, elismerésre méltó bátorsággal és fegyelmezettséggel teljesítette kötelességét.

Vörös Újság, (Budapest), 1919. április 24. *Fenti címen.*

A Debrecen körüli hadműveletek történeti értékeléséről a Stromfeld Aurélról írott egyik feldolgozásban többek között ezeket olvashatjuk:

„Stromfeld Aurélt 1919. április 21-én az újonnan felállított Keleti hadseregparancsnokság vezérkari főnökévé nevezték ki. Hatásköre az egész tiszántúli román arcvonalra kiterjedt... 24 óra sem telt el s a több, mint 250 km-es arcvonalon a Tiszához szétszórtan, szervezetlenül közeledő csapatok áttekinthetetlen, megfogyatkozott tömegei közt — Debrecent és a székely különítményt kivéve — Stromfeld erélyesen kezébe vette a vezetést...

Stromfeld a kommunisták segítségével néhány nap alatt új szellemet ébresztett az első hadosztályban, megerősítette a hatodik hadosztály törekvését egységes rendezésére és az arcvonal megszilárdítására, továbbá rendet teremtett — amennyire lehetett — a Püspökladányban érkező 4. hadosztály csapatai között...

Stromfeld a Keleti hadseregparancsnokság 421/1. Hdm.—1919. számú első intézkedésében a következőképp határozta meg az alárendelt egységek feladatait és azok végrehajtási elveit:

6. hadosztály a Maros vonal megfigyelése...

Debreceni katonai kerületi parancsnokság az ellenség előnyomulásának megakadályozása a Sebes Körös és Nyíradony—Téglás vonala között. Az 1. hadosztálynak az ellenség előnyomulásának feltartóztatása Nyíradony—Téglás vonaltól északra egész a Tiszáig.

A 4. hadosztályparancsnokság a beérkező erőkből egy 3 zászlóalj és egy ütegből álló különítményt Balmazújváros környékére összpontosítsa. Feladata: ezeket az erőket teljes harckész állapotba helyezni.

A debreceni katonai kerületi parancsnokság... a rendelkezésre álló többi erőt Debrecentől keletre összepontosítandó és ellenséges előnyomulást szintén átkaroló támadással az egész erőnek egy helyen való bevetésével akadályozza meg.

Ezzel az intézkedéssel erkölcsileg alátámasztotta a csapatokat és a parancsnokokat. Tudatosította azt, hogy mögöttük határozott, erős akarat áll, tervszerű vezetés működik...

A románok április 22-én újból támadásba kezdtek.

Az északi szárny visszavonult a román támadás elől, Debrecennél pedig, ahol a román csapatok előre törtek a város felé, a helyzet válságosra fordult és azzal fenyegetett, hogy a románok az arcvonalat kettészakítják...

Stromfeld a debreceni helyzet kiegyensúlyozására azt tervezte, hogy Nyíregyháza felől erőket szállít vonattal Téglás környékére és onnan ellentámadást indít Debrecen felé a románok visszavetésére. Ez a terv azonban már nem volt megvalósítható a székely különítmény visszavonulása és a balszárny rendezetlen helyzete miatt. Az erőkre Nyíregyházánál is szükség volt. A hadműveleti vezetés mellett a visszavonuló egységekben az ellankadt támadószellemet is igyekezett minden eszközzel újraéleszteni. Lelkes munkát fejtettek ki ezen a téren a csapatoknál a munkásosztály öntudatos tagjai, a fegyverrel, meggyőzéssel és kimagasló példájukkal harcoló kommunisták...

A székely különítmény azonban április 26-án hazaárulásának betetőzéseként Kisvárda, Demecser, Nyíregyháza térségében letette a fegyvert a románok előtt és a harc helyett a szégyenteljes fog-

ságot választotta. Csak egyes részei folytatták a harcot, csatlakozva az 1. hadosztályhoz...” (Nagy Kálmán: Stromfeld Aurél, a Magyar Vöröshadsereg vezérkari főnöke. Századok, 1951. évf. 1—2. szám. 215—221. old.)

387.

BÉKÉSI HADOSZTÁLYPARANCSNOK JELENTÉSE A HAJDÚ-BIHARI HADMŰVELETEKRŐL

Keleti hadseregparancsnokság, Szolnok.

4. vörös hadosztályparancsnokság, Püspökladány, április 23-án 7 óra 20 perckor délután. Helyzet délután 5 órakor.

Bőhm elvtárs rendeletére Püspökladányból páncélvonattal Debrecenbe indultam: páncélvonat útközben elromolván, négy fegyveressel egy mozdonyon mentem Debrecenbe, hol még nagy vasúti anyag fegyverrel, lőszervonat, lokomotívok stb. voltak. Ezek megmentésére tett intézkedéseim közben debreceni csőcselék megrohant, mindnyájunkat lefegyverzett és Debrecenbe szállított. Ott a városparancsnokság, melynél Handler elvtárs is erélyesen közbenjárt, szabadonbocsájtott. Handler elvtársnak 24 milliót átadtam. Debrecen déli 12 órakor még ellenségtől szabad volt. Állítólag a románok délután 2 órakor vonultak be. Saját rendezett csapatot Debrecen felé vezető úton seholsem láttam, csak egyes csoportokban rendetlenül menetelőket. Mivel Debrecen irányában semmiféle csapat az ellenség feltartóztatására rendelkezésre nem állott, Püspökladányból visszaérkezve Szamuely elvtárs fedezete alatt egy század bihari gárdát délután 4 óra 41 perckor Hajdúszoboszlóra toltam előre. Feladata hajdúszoboszlói műút és vasútállomás, Szovátot és Szovát—Földes-i utat tábori őrs-szerűleg megszállni. Tőle délre Földes—Sáp—Nagyrábé vonalra Berettyóújfalunál állott egy nemzetközi dandár csapatai rendeltettek.

A jelentést kiadta Doberdói Breit József: A magyarországi 1918/1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története, 1929. Bpest. III. köt. 198—199. old. 55. számú melléklet.

388.

„HAJDÚSZOBOSZLÓ VISSZAFOGLALÁSA"

Debrecenből Hajdúszoboszlóra kisebb román járőr érkezett, amely a páncélvonaton előre haladó csapataink előtt a síneket fölszedte és a páncélvonatra tüzet adott le. Vörös csapataink azonban előre nyomultak, a vasúti pályatestet helyrehozták és a várost visszafoglalták.

A román támadás hírének közeledtére Debrecenben 22-én este riadót fújtak. Tíz órakor már az egész helyőrség és a felfegyverzett, szervezett munkásság talpon volt és zeneszóval, énekelve vonultak ki a frontra. Ezek a munkáscsapatok hősies elszántsággal mindaddig tartották a frontot, amíg fontos stratégiai okokból Debrecen városának katonai kiürítése vált szükségessé.

A kiürítés teljes rendben, előre megállapított terv szerint történt, a város direktóriuma a katonai hatóságokkal együtt utolsó percig helyén maradt és teljesítette kötelességét. Közben megérkezett a jelentés, hogy a Vámospércsen levő bécsi nemzetközi ezred kénytelen a román túlerő elől visszavonulni. Rothziegel elvtárs parancsnok elesett. Bőhm, a tengerészek parancsnoka, fogságba jutott. ¾12 órakor kiadták a visszavonulási parancsot. A katonai intézmények hosszú trén sorai szállították el a katonai felszereléseket.

Vörös Újság, (Budapest), 1919. április 26. *Fenti címen.*

389.

„ÚJ HARCOK HAJDÚSZOBOSZLÓ BIRTOKÁÉRT"

A románok e hónap 25-ről 26-ra virradó éjjel újból megkezdték a támadást Hajdúszoboszló ellen. A város birtokáért véres utcai harcok folytak. Részünkről a bihari gárda és a 44-es vörös ezred védte Hajdúszoboszlót, a bihari gárda azonban tévesen értelmezett parancs folytán állásából visszavonult, mire a románok bevonultak az üresen hagyott állásokba és a 44-eseket oldalba támadták. A heves és túlerőben levő támadás elől a 44-esek kénytelenek voltak visszavonulni. A város mögött csapataink újból rendbeszedelőzködtek és rendszeres támadást intéztek a városban levő románok ellen. Órákig tartó véres utcai harc kezdődött, amelybe a román tüzérség is beleavatkozott. A 44-esek hősies erőfeszítéssel védekeztek, de az újabb segítséggel megerősödött románok elől a délutáni órákban visszavonultak.

Vörös Újság, (Budapest), 1919. április 29. *Fenti címen.*

A MEGYÉBEN HARCOLÓ BÉCSI NEMZETKÖZI VÖRÖS ZÁSZLÓALJ PARANCSNOKÁNAK UTOLSÓ LEVELE[8]

Rothziegel elvtárs, aki egy élet küzdelmével és élete föláldozásával írta föl nevét a nemzetközi proletáriátus emlékezetébe, közvetlenül halála előtt utolsó levelében ragyogó tanúságot tett eszméi mellett. A bécsi elvtársakból alakult zászlóalj, a nemzetközi vörös zászlóalj élén ment a tűzbe Rothziegel, akinek Debrecen védelmében *(Vámospércs alatt)* golyó oltotta ki életét. Halála előtt a következő levelet küldte:

„A bojár imperialisták csapatai közelednek. Holnap tűzbe kerülünk. Boldogan megyek akár a halálba is a proletárok felszabadulásáért, boldogan és büszkén. Örömmel hullatom véremet Szovjetmagyarországért, amelyet a nemzetközi proletáriátus hazájának tekintek. Úgy érzem, hogy vérem hullásával levezekelhetném a bécsi proletáriátus ama részének bűneit, mely a burzsoá ügynök Bauernak és Rennernek, a politikai sztrájktörő Seitznek és Domeschnek, a hadügyek hátramozdítójának (Staatssekretär für Hin-und Heerwesen), Julius Deutschnak és a betegesen álmodozó, általam egykor tisztelt Friedrich Adlernek vezetése alatt árulja el a proletáriátus nemzetközi forradalmát. Ha arra gondolok, miképp bolondítottak bennünket a szocializmusnak ezek az árulói, hogyan csapták be a német-osztrák proletárokat, szeretnék a banda közé vágni. Higylem a magyarországi proletáriátust, amely megtalálta igazi kommunista vezéreit. A hazai szociál-árulókkal és szociáldiplomatákkal szemben felgyülemlett egész gyűlöletemet az imperialisták e bérencein akarom kitölteni.

Reméllhetőleg nemsokáig maradnak már felszínen és odakerülnek meltó helyükre: a politikai hullakamrába. Küldjön kérem néhány gépfegyvert és cigarettát. Proletár üdvözlettel Rothziegel".

A magyar tanácskormány a nemzetközi forradalom ügyéért elesett Rothziegel elvtársnak emléket fog állítani és családjáról gondoskodni fog

Vörös Újság, (Budapest), 1919. április 29. Rothziegel elvtárs utolso levele. *Kiadva Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához, II. kötet 1917. nov.—1919. aug. Bpest, 1954. Szikra. 158. old.*

[8] Az osztrák nemzetközi vörös zászlóalj azokból a bécsi szervezett munkásokból alakult, akik a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után Magyarországra jöttek a magyar proletár hatalom fegyveres megvédésére. A zászlóalj több helyen harcolt a keleti fronton (Hajdú és Bihar megyében). Közvetlenül Debrecen eleste előtt a Vámospércs melletti harcokban védelmezték Tanácsmagyarországot s itt halt hősi halált Leo Rothziegel, a zászlóalj parancsnoka.

„AZ ELLENFORRADALOM FÖLDJÉN." A VÖRÖS ÚJSÁG AZ ELESETT DEBRECENRŐL

Debrecenben a megszálló román csapatok magisztrátust neveztek ki. A debreceni proletáriátus összeesküvést szőtt a kapitalisták diktatúrája ellen, az összeesküvést leleplezték és a vezetőt: Kertész Dezső elvtársat kivégezték. Debrecenben kihirdették az ostromállapotot.

Debrecenben visszaállították a magántulajdon kizsákmányoló rendjét. A proletariátus diktatúráját felváltotta a tőkések rémuralma. Debrecen megmutatta, hogy milyen sors vár a proletariátusra, ha csak rövid időre, napokra, vagy órákra felkerül a burzsoázia.

A debreceni munkásság nagyszerű és bátor osztály öntudatának újabb jelét adta. A magántulajdon megszüntetése után, a proletariátus forradalmi diktatúrája után nem tűrhette, nem lehetett tűrnie azt, hogy a tőkések újra a nyakába üljenek. Kezébe vette saját és a társadalom sorsának intézését, uralkodóosztállyá emelte magát, megnyitotta a szabadság birodalmának kapuit és a burzsoázia újból való hatalomra kerülése azt jelentette volna, hogy a legsötétebb éhségbe, a legvigasztalanabb nyomorúságba zuhan. A tőkések kizsákmányoló uralma nem térhet vissza anélkül, hogy a proletáriátus ne pusztuljon el. A proletariátus diktatúrája szükségszerű átmenet a szocializmushoz, de a proletariátus diktatúrájának pillanatnyi megingása, a burzsoázia időleges felülkerekedése azt jelenti, hogy az utat a dolgozók demokratikus társadalmához újabb véráldozatokkal kell kikövezni.

Debrecen munkássága tudta és tudja meg az egész magyarországi proletariátus, hogy mit hozhat neki a burzsoázia diadala, a magántulajdon visszaállítása. A magántulajdon visszaállítása még nem jelenti a termelés megindulását. A magántulajdon visszaállítása nem jelenti a magas bért, nem jelenti a több ételt. A kapitalizmus nem vergődhet ki az általános gazdasági válságból, amibe a háború következtében bele jutott. A tőkés termelésnek piacra van szüksége, mezőkre, területekre, hogy elhelyezze árait. De hogyan lehetséges ez? Kinek adja el árait, a magyar burzsoázia, amikor a hasonló válságból menekülni akaró antant burzsoáziája, amelyet már fojtogat saját árufölöslege, már lesi a pillanatot, amikor gyarmatává süllyesztheti Magyarországot. A burzsoáziák nem békülhetnek ki egymással, a kapitalista társadalom törvényei kényszerítik őket, hogy egymás megfojtására törekedjenek. Az egész világ burzsoáziáját fenyegető világforradalom veszélye közelebb hozhatja őket egymáshoz pillanatnyilag, de az entente burzsoáziája csak azért segíti a magyar burzsoáziát, hogy aztán gazdaságilag tönkre tegye. A békeszerződés gyarmattá fogja süllyeszteni Németországot, ha a né-

met proletariátus idejében fel nem eszmél. Ugyan ez áll Magyarországra. A burzsoázia nem szentimentális. Ő könyörtelen a saját osztályos társaival szemben is. És mit jelent ez a gyarmattá süllyedés a proletariátus szempontjából?

Éhséget, fokozott kizsákmányolást, elpusztulást. Forradalmat jelent.

A román rablók visszaállíthatják ideig-óráig a tőkések uralmát, de a kapitalista termelést magát nem tudják visszaállítani. Nem a termelést állítják helyre, hanem csak a tőkések diktatúráját vezetik be, a burzsoázia kíméletlen rémuralmát. Nem béreket adnak, nem ételt adnak, nem ruhát adnak. A bérrendszert soha többé nem tudják visszaállítani. A termelést kapitalista alapon soha többé megindítani nem tudják. Csak a bosszú, a tehetetlen gyűlölet, az élethez való görcsös ragaszkodás dühe vezeti őket. Gyilkolni fognak, vérengzeni, kivégezni, de termelni soha többé.

A proletariátus tanuljon a debreceni esetből. Kétségbeesett erővel osztályának minden erejét megfeszítve védje meg a proletariátus diktatúráját. Védje meg a diktatúrát, ne engedje, hogy akármilyen rövid időre felülkerekedjen a burzsoázia. Céltudatosan, kegyetlen céltudatossággal vigye végig a forradalmat. Mert a burzsoázia is céltudatos, a burzsoázia is kegyetlen.

A debreceni munkásságnak forró üdvözletünket küldjük. A magyarországi proletariátus elszántan, szívósan, öntudattal fogja védeni forradalmát. Fel fogja szabadítani őket a burzsoázia rémuralma alól. Addig is állják meg a helyüket és rendületlenül bízzanak a felszabadító kommunista világforradalomban.

Vörös Újság, (Budapest), 1919. április 30. Az ellenforradalom földjén.

392.

A BIHARI VÖRÖS EZRED HŐSI HARCAI A ROMÁN MEGSZÁLLÁS UTÁNI IDŐBEN TANÁCSMAGYARORSZÁG TERÜLETÉN[9]

Május 2. este az ezred parancsot kapott, hogy homoki-puszta és ettől délre a czegléd—abonyi vonalig szállja meg. *(t. i. a vidéket — szerk.)* A fölvonulás 2-án éjjel megtörtént. Harmadikán parancs jött az előnyomulásra. Az ezred az előnyomulást megkezdve Abonyon át Szolnokra vonult.

[9] Nagyvárad és Bihar megye eleste után a Vörös Hadsereg soraiban harcoló nagyváradi és Bihar megyei forradalmárok elhagyták megyéjük területét. Soraikból alakult meg a Bihari Vörös Ezred, amely a tanácsköztársaság bukásáig harcolt a magyar proletárdiktatúráért. Az egység külön lapot is adott ki „Bihari Vörös Újság" címen.

Derekasan kivette részét a szolnoki fehér gárdistákkal vívott harcokban s első volt Szolnok visszafoglalásánál.

4-én éjjelt az ezred Szolnokon töltötte. 5-én reggel az ezred részére Kiskörétől kezdődőleg délre 40 km-nyi front utaltatott ki 90-ig. (Kiutalt vonalát az ezred 6-án elfoglalta.) Jelenleg az ezredparancsnokság Jászladányban, az első zászlóalj parancsnokság Bessenyőszögön, II. zászlóaljparancsnokság Kiskörén van. Feladatul a föntebb említett 40 km-en a Tisza megfigyeléssel lett kitűzve az ezred számára. Ennek értelmében az e vonalon fekvő minden községet (Kisköre, Tiszasüly, Kőtelek, Nagykőrös) megszállva tart az ezred. Folyó hó 9-én az ezredet Szamuely elvtárs megszemlélte, a budapesti csoport (Czegléd) vezérkari főnökével együtt. Feladatát az ezred pontosan teljesíti, a hangulat kitűnően lelkes, élelmezés jó, ruházat és felszerelés egyenlőre hiányos, de előre láthatólag a napokban az igények ki fognak elégíttetni... *Mellékellen küldi az ezred hadrendi kimutatását.* Ezredparancsnok.

Jászladány, 1919. évi május hó 10én.

HIL. Vörös Hadsereg. Gyalogezredek. Csomósz. 93. *Eredeti. A bihari vörös ezred helyzetjelentése a budapesti csoportparancsnokságnak Ceglédre.*

393.

A BIHARI VÖRÖS EZRED HADRENDI BEOSZTÁSA MÁJUS HAVÁBAN

A létszámról.

Az ezred létszáma: 870, az ezred törzslétszáma: 870.

Az I. zászlóalj létszáma: 360, Zlj. törzsé: 21.

I. század: 122, II. század: 107, III. század: 98. Egyes géppuskás század: 106.

II. zlj. létszám: 370, a zlj. törzs: 36. IV. szd.: 88, V. szd.: 124, VI. szd.: 2. II. géppuskás század: 44.

Jászladány 1919. május 11. Ezredparancsnok Asztalnok sk. politikai megbízott.

HIL. Vörös Hadsereg gyalogezredek. Csomósz. 93. *Eredeti. Jelentés a budapesti csoportparancsnokságnak Ceglédre.*

A BIHARI VÖRÖS EZRED PARANCSNOKI KARA MÁJUS HAVÁBAN

I. Az ezredtörzsnél beosztott parancsnokok:

Ezredparancsnok: Magyar László. I. segédtiszt: Barta László, II. segédtiszt: Gedő Mátyás. Ezred politikai megbízott: Asztalnok Lőrinc. Útközet vonatparancsnok: Mann Béla. Élelmező tiszt: Bonczos Miklós. Telefon szakaszparancsnok: Kohári Zoltán. Műszaki szakaszparancsnok: Boros Sándor. Ezredszámvivő és állományvezető: Hacker Andor és Horváth János.

II. Az I. zászlóaljnál beosztott parancsnokok:

Zlj. parancsnok. Hitzhausz Béla. Helyettes: Székely Béla. Orvos főnök: Fenyő Béla. Zlj.-írnok: Burik György Zlj. fegyvermester: Szemere Emil.

I. szd. parancsnok: Pattantyús Sándor II. szd. parancsnok: Marosán Simon. III. szd. parancsnok: Nagy János. I. géppuskás szd. parancsnok: Diner Márton.

Szakaszparancsnokok: I. Kémeri László, Szabó Károly, Tóth Ferenc, Kálmán Herman.

II. Szilágyi József, Dóka József, Tóth Lajos, Varga Lajos.

III. Mátyás Imre, Ceglédi József, Cseke József, Molnár Lajos, Nagy Imre, Cs. Tóth János.

I. géppuskás: Jován Endre, Szabó Lajos.

II. zlj-nál beosztott parancsnokok:

Zászlóaljparancsnok: Bery József. Helyettes: Kertész Ferenc. Orvosfőnök: Shillinger Ármin. Zlj. írnok: Ritter Márton. Zlj. fegyvermester: Kolbl Gyula. IV. szd. parancsnok: Balcskó Ferenc. V. szd. parancsnok: Fáskerti Ferenc. VI. szd. parancsnok: Deák János. II. géppuskás századparancsnok: Görömbölyi János. Szakaszparancsnokok:

IV. Kostprus János, Szabó József, Bába Illés.

V. Molnár Gyula, Szőke Antal, Hajmási Péter, Tóth Pál János.

VI. Sixák István, Boros Mihály, Szénási Gyula.

II. gp.: Nyíri József.

Jászladány, 1919. május 11. Ezredparancsnok. Asztalnok sk. pol. megbízott.

HIL. Vörös Hadsereg, Gyalogezredek. Csomósz. 93. *Eredeti. Jelentés a budapesti csoportparancsnokságnak Ceglédre.*

395.

A BIHARI KATONÁK KITARTANAK EZREDÜK ÉS A PROLETÁRDIKTATÚRA MELLETT

A Bihari Vörös Ezred egyik gyűlésén határozati javaslat lett elfogadva, amelyiknek értelmében minden bihari köteles az ezred kötelékébe belépni s ott olyan szolgálatot teljesíteni, amilyenre éppen alkalmas. Ezen határozati javaslat, miután határozattá vált, teljes egészében leközöltetett a Vörös Újságban és részben a Népszavában is. Ennek ellenére nagyon sokan vannak olyanok, akik nem tartották kötelességüknek, hogy ezredüknél jelentkezzenek.

Ilyenformán határozatunkhoz ragaszkodva kimondtuk, hogy azok a volt vezető emberek, akik tőlünk távol maradnak, többé semmiféle vezető szerepet nem tölthetnek be a nagyváradi és Bihar megyei munkásmozgalomban s mindazokat a megbízatásokat, amit annak idején nyertek, visszavonjuk. Ezen határozatban kimondjuk, hogy a párt képviseletében senki más, mint Végh Dezső és Patócs János, nem járhat el s őket bízzuk meg azzal is, hogy az országos pártkongresszuson, valamint a szovjetek országos értekezletén képviseljék a nagyváradi és Bihar megyei munkásságot.[10]

Azok, akik velünk szemben esetlegesen fellépnek, minket nem képviselhetnek s a legélesebben tiltakozunk az ellen, hogy velünk szemben bárki is úgy szerepeljen, mint akit mi a mi képviseletünkkel megbíztunk.

Jászladány, 1919. június 6. A 4. Bihari Vörös Ezred kötelékében harcoló nagyváradi és Bihar megyei proletárok.

Azt, hogy a fenti határozatot a nagyváradi és Bihar megyei proletárok minden kényszertől mentesen és egyhangúlag hozták, ezennel hitelesen bizonyítom.

Jászladány, 1919. június 6. Fodor György pol. megbízott.

PI. Arch. BM. 1920—36—453 (3876). *Eredeti határozat.*

[10] A proletárdiktatúra nagyváradi vezetői között valószínűleg már a román megszállás előtt szakadás állott be. Ugyanis a direktórium régi, valószínűleg jobboldali szociáldemokratákból álló részének kezdeményezésére és nyomására a direktórium a román támadás közeledtének hírére kiadta a kezéből a hatalmat. Ezzel nem érthettek egyet a direktórium kommunista és baloldali szociáldemokrata tagjai, akiknek jelentős része a proletárdiktatúra nagyváradi bukása után is fegyverrel a kezében harcolt a tanácsköztársaságért. A fent közölt határozat ellenére a Tanácsok Országos Gyűlésén, mint Bihar megye képviselőit, ott látjuk az említett jobboldali vezetőket is. Lásd Tanácsok Orsz. Gyűlésének Naplója megfelelő helyeken.

E) ELLENFORRADALMI KÍSÉRLET A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

„Csírájában már nem lehet elfojtani az ellenforradalmat, amely már a legszebb virágjait hajtja. De vágjátok ki a gyökerét is, vágjátok ki és ne kíméljétek, pusztítsátok, hogy írmagja se maradjon, pusztítsátok ki az ellenforradalmi burzsoáziát, mert különben titeket pusztít el."

(Vörös Újság, 1919. február 6. Szamuely Tibor: Riadó. Bpest, 1937, Szikra, 152. old.)

396.

ELLENFORRADALMI ELEMEK A FORRADALOM KARHATALMI EGYSÉGEIBEN

Rostás István vallomása elején előadja, hogyan próbálták megszervezni a polgárőrséget az előretörő forradalommal szemben, majd rátér a tanácsköztársaság eseményeire, elmondva:

...Midőn már a rendőrségek és csendőrségek feloszlottak és egységesítették vörös őrség elnevezés alatt, 1919. április 9-én a budapesti vörös őrség főparancsnokságától azt a telefon rendelkezést kaptam, hogy a legközelebbi vonattal én és helyettesem, dr. Harsányi Imre I. osztályú rendőrkapitány utazzunk fel Budapestre s ott a vörös őrség főparancsnokságánál, Payerle Nándor osztályvezetőnél, haladéktalanul jelentkezzünk.

Április 12-én érkeztünk Budapestre és a vörös őrség főparancsnokságánál Payerle Nándort felkeresve, ő bizalmasan közölte velünk, hogy neki és a többi vidékről berendelt rendőrtisztviselőknek sikerült keresztül vinni a belügyi népbiztosságnál, hogy a feloszlatott csendőrkerület és feloszlatott rendőrségek helyett felállított vörös őr kerületi parancsnokságok közül a debreceni VIII. vörös őr kerület parancsnokává engem, helyettesemül Szíjj Géza csendőr alezredest, jelenlegi csendőrkerületi parancsnokot, a sátoraljaújhelyi vörös őr kerület parancsnokává egy csendőr ezredest, helyettesétül pedig dr. Harsányi Imre I. o. rendőrkapitányt nevezze ki a belügyi népbiztos s kértek bennünket a volt kartársaink, hogy vállaljuk el a megbízást, mert egyrészt a mi kezünkben marad, mint régi kipróbált rendőrségi és csendőrségi vezetők kezében a

vörös őrség megszervezése s így az új karhatalom megteremtése... annyival inkább, mert ezután a megyei és városi direktóriumok nem rendelkeznek velünk, hanem megfordítva: mi, a vörös őr kerületi parancsnokságok rendelkezünk velük.

Másrészt azt is bizalmasan közölte Payerle, hogyha a megbízatást nem vállalnánk, nemcsak jelenlegi pozíciónkból távolíttatnánk el, de szabadságunk, sőt életünk is veszélyben forog.

Itt annak magyarázatául, hogy ki volt Payerle, meg kell jegyeznem, hogy Payerle Nándor újvidéki főkapitány volt, aki több más vidéki kartársunkkal a proletárdiktatúra előtt a Belügyminisztériumba volt berendelve, a vidéki rendőrség államosítási osztályába, mint osztályvezető, egyébként pedig a vidéki rendőrtisztviselők országos egyesületében elnöktársam, akivel éveken át dolgoztunk együtt a rendőrség államosításán, s akit a többi kartársunkkal együtt a Belügyminisztériumból a proletárdiktatúra kitörésekor a vörös őrség főparancsnokságához osztottak be s habár nem jó szemmel nézték őket sem a vörösök, de a vörös őrség országos megszervezésénél gyakorlati tapasztalataikat nem nélkülözhették. Miután Payerle Nándort egy évtizede mint megbízható, jó magyar embert és jó kartársat ismertem, indokait elfogadtam, így a megbízatást elvállaltam azon gondolattal, hogy így a vörös őrség vagyis a karhatalom megszervezése a mi kezünkben marad s csakis így lesz módunk, ha a szervezést befejeztük, mint egységes nagy erő, hazánkat a vörös őrülettől megszabadítani.

Sajnos, ez nem sikerült, mert április 15-én este érkeztem haza Budapestről azzal, hogy majd kinevezésemet utánam küldik, április 18-án bekövetkeztek az ismert események s én 18-án du. vörös őr kerületi megbízatásomról Maleskovits Budapestről kiküldött politikai megbízott előtt lemondtam azzal, hogy juttassa lemondásomat a vörös őr főparancsnokához. Másnap, 19-én, kora reggel letartóztattak, mint ellenforradalmárt s 20-án du. a többi letartóztatott társammal Budapestre húzódtam.

DÁL. Debrecen vár. Közig. Biz. 1177 1921. *Eredeti. Rostás István rendőrfőkapitány vallomása 1919. december 30-án az igazolóbizottság előtt. Rostás a proletárdiktatúra alatt a vörös őrség debreceni kerületi főparancsnoka volt.*

AZ ELLENFORRADALOM FÉSZKET VER A KARHATALMI SZERVEKNÉL. PAYERLE NÁNDOR VALLOMÁSA

A kommunizmus kitörése engem a belügyminisztérium rendőri főosztályában talált, ahol az államosítási alosztály vezetője voltam. A vörös őrség országos főparancsnoksága innen vett át és rámbízta a közigazgatási osztály vezetését, amely megbízatás alól azonban még április folyamán felmentettek és beosztottak a szervezési osztályba, ahol más volt a vezető... *A vörös őrség szervezésével kapcsolatos kérdésre előadja, hogy....* a főparancsnokságon beosztott csendőri határrendőri és vidéki városi rendőri közegeket egy napon behívták Chlepkóhoz, aki minden személyi ügynek legfőbb intézője volt. Óraszámra várakoztunk együttesen az előszobába, miután bent a kerületi beosztásokat rajzolták... *A kerületek ügyében viták merültek föl.*

A vidéki városi rendőrség részére csak Debrecent jelölték meg azzal, hogy kerületi parancsnokká Rostás lesz kinevezendő, miért is sürgősen hívjam fel Chlepkónál teendő jelentkezésre... A parancs szerint Rostást felrendeltük, aki feljövén, bejött hozzám az osztályba és ott hosszas tanakodásunk után valamennyiünknél az a vélemény szűrődött le, hogy személy szerint igen veszedelmes következményekkel járhat ilyen megbízatás megtagadása, viszont pedig a későbbi alakulások során éppen a debreceni városi és vidéki kerület élén Rostás olyan szolgálatokat tehet az országnak, amelyek megbecsülhetetlenek és egy külső entente beavatkozás esetén, amelyet mi mindig Esztergom felől vártunk, az ország másik végén egy erős karhatalom fog rendelkezésre állni.

A kapott utasítás szerint Rostást beküldtem Chlepkóhoz, aki vele ismételten napokon át tárgyalt s a végén Rostás bejött hozzánk, kijelentvén, hogy maga is úgy látja a helyzetet, hogy a megbízatás elől kitérni nem lehet... mely okokból a parancsnak eleget tesz s a kerületi főparancsnokságot elvállalta... *Rostás letartóztatásáról elmondja, hogy:*

Egy reggelen a főparancsnokság épületében találkoztam Chlepkóval, aki szinte fenyegető hangon azt mondta, hogy a vidéki rendőrökkel látja már, hogy sok baj lesz, Rostás már meg is kezdte az ellenforradalmat, már itt is van, letartóztatva.

Szóhoz sem tudtam jutni a rémülettől, hanem bizalmasan kezdtem puhatolódzni a körülmények iránt Szopkó csendőrőrnagynál, aki a karhatalmi osztály vezetője volt. Ő sem igen tudott részleteket, de egy-két nap múlva találkoztam Maleskovits politikai megbízottal, akit soha nem ismertem s azzal jött hozzám, hogy hallja, miszerint Rostás sorsa nagyon érdekel. Közölte velem azt is, hogy mindenfelé eljár Rostás érdekében s majd értesít.

Később ismét felkeresett s közölte, hogy mindent hiába kísérelt meg Rostás érdekében, de még őt is megfenyegette Korvin Ottó, ha az ügyet tovább bolygatja, nem ajánlja tehát a közelebbi érdeklődést. Maleskovits a letartóztatás közvetlen okául nekem azon körülményt jelölte meg, hogy a rendőröket fellázította Rostás.

DÁL. Debrecen vár. Közig. Biz. 1177/1921. *Eredeti. Payerle vallomása 1920. április 26-án Rostás István ügyének fegyelmi tárgyalása során. Payerle személyére vonatkozóan lásd az előbbi vallomást.*

398.

ELLENFORRADALMÁROK SZERVEZKEDÉSE A PROLETÁRHATALOM MEGDÖNTÉSÉRE

A határozat a Rostás ügyben tett vallomásokról beszél, majd Rostás tevékenységét ismerteti... Az nyert kétségtelen beigazolást, hogy Rostás István a polgári társadalom megszervezésének éppen egyik legfőbb sürgetője és támogatója volt.

Dr. Vásári István városi tanácsnok tanú szerint: Rostás polgárőrség megszervezése ügyében több felhivást bocsátott ki és állandó összeköttetést tartott fenn dr. Olchváry Lászlóval, a polgárőrségi mozgalom egyik leglelkesebb zászlóvivőjével. Ugyanezen tanú vallomásában szószerint a következőket mondja: Határozottan állítom, hogy Rostás István ebben az időben odaadással ígyekezett a polgárőrség megszervezésére... *Ez ügyben kihallgatták Olchváry László ügyvédet.* Ide vonatkozóan különös figyelmet érdemel még Ebner Lajos huszárezredesnek és Bosznay István tart. honvéd huszárszázadosnak az az egybehangzó érdektelen vallomása is, mely szerint Rostás a rend biztosítása érdekében megkereste őket tiszti osztagok felállítása és tiszti őrszolgálat tartása iránt is. *Radó Rezső iparkamarai titkárt is kihallgatták.* A 2. vádpont azt elemezte, hogy Rostás rokonszenvezett a kommunizmussal. Ezzel kapcsolatban a fegyelmi határozat megállapítja, hogy „Rostás István a kommunizmussal nemcsak hogy nem rokonszenvezett, hanem ellenkezőleg a kommunisták által túszként elhurcoltatott és hónapokon át forradalmi törvényszéki vizsgálati fogságban tartatott... *A vizsgálatot ki kellett terjeszteni Rostás egész ténykedésére.* Rostás István kifogásolt ténykedései tekintetében a lefolytatott vizsgálat adataiból a következő tényállás nyert megállapítást: Megfelel a valóságnak a tanúk egybehangzó vallomása, de magának Rostás Istvánnak vonatkozó vallomása is, — hogy a proletárdiktatúra uralomrajutása után tartott testületi

ülésen ...azon kijelentést tette, hogy mindenkinek támogatnia kell az új rendszert és aki nem érti meg az idők szavát, az álljon félre. Rostásnak ez a magatartása, így kiszakítottan tekintve ezt a kijelentést mindenesetre erősen kifogásolható, és alkalmas arra, hogy őt, mint a törvényes rend elsősorban hivatott őrét gerinctelennek tüntesse fel éppen a legválságosabb időkben. Miután azonban ... éppen Debrecenben anélkül, hogy arra felhívattak volna maguk a kir. ügyészség, kir. törvényszék, kir. főügyészség és kir. tábla és más hatóságok is felajánlották szolgálataikat a direktórium előtt, ennélfogva egyedül Rostás Istvánnal szemben fenti magatartása miatt fegyelmi vétséget megállapítani nem lehet, mert ha ő akkor egyedül szembehelyezkedett volna a proletárdiktatúrával, az egy jelentőségű lett volna kitenni ezt a várost annak, hogy őt a rendőrség éléről eltávolítván, valakit a csőcselékből helyeztek volna a rendőrség élére. Így is rendkívül nehézségei voltak Rostás Istvánnak hivatala ellátásában abból kifolyólag, hogy a rendőrséggel bizalmatlan direktórium Bartha István munkást tette meg a rendőrség ellenőrzésére politikai megbízottul, aki a tanúk egybehangzó vallomása szerint mindig a nyomában volt, minden lépését figyeltette, minden ügybe közvetlenül beleavatkozott és a fentebb említett gyűlésre is a proletárdiktatúra bejelentése és méltatása végett éppen ő rendelte összehívni a rendőrséget és azon mindvégig nemcsak jelen volt, de a Rostás bevezető szavai után éppen ő volt a gyűlés szónoka..." *Rostás mindig a rendőrség együttartásáról beszélt.*

Terhére rovatott Rostás Istvánnak az is, hogy elvállalta a kerületi vörösőrség parancsnokságot, melyről akkor mondott le, mikor három nap múlva a legénység frontra küldése következtében véres összeütközések voltak.

Idevonatkozóan, szemben Tonheiszer Elemér hallomásra alapított és elfogult azon vallomásával, mintha Rostás István ezt az állást maga járta volna ki saját részére Vágó népbiztosnál, az érdektelen Payerle Nándor és dr. Dajka Endre rendőrkapitányok tanúvallomása alapján a következő tényállás nyert beigazolást: utóbb nevezett két tanú a belügyminisztérium rendőri főosztályánál az államosítási osztálynál teljesített szolgálatot. Midőn a kommunizmus idején a kerületi vörösőr parancsnokságok megszervezéséről volt szó, félni lehetett attól, hogy ezekre az állásokra a népbiztosok saját bizalmi embereiket, politikai barátaikat fogják beültetni, miért is nevezett tanúk a szervezés során mindent elkövettek arra nézve, hogy ezek az állások szakemberekkel, vidéki rendőrségi főtisztviselőkkel vagy csendőrtisztekkel töltessenek be s ezek között is elsősorban Rostás Istvánra mint a Magyar Országos Rendőrszövetség elnökére gondoltak, minthogy egyébként is őt tartották a legerősebb kezű és leghivatottabb vidéki rendőrfőtisztviselőnek. Az akkori időkben a személyi ügyeket teljhatalommal intéző Chlepkó nevű

megbízott ki is nevezte Rostást kerületi vörösőrség parancsnoknak és nyomban kiadta az utasítást, hogy Rostást sürgősen rendeljék fel... *az meglörtént s Rostás vállalta a megbízatást.* Hogy Rostás István a megbízatást tényleg a köz érdekében vállalta el, az a fenti két tanú vallomásán kívül kitűnik Szijj Géza alezredes vallomásából is, aki ugyanakkor kerületi vörösőr parancsnok helyettesnek lett kinevezve Rostás mellé. Ez a tanú a következőket vallja: „Rostás főkapitány úrral — a kinevezési parancs után — beszélgettünk a további teendőkről, megismertük egymás nézeteit s ez alapon határozottan állíthatom, hogy ugyanaz volt a felfogása, mint az enyém, vagyis, hogy a megbízást közérdekből vállalnunk kell, mert ily módon képesek leszünk a csendőrséget és a rendőrséget összefogva később olyan hatalomra szert tenni, mellyel a kommunizmus megbuktatását elősegíthetjük. Terveink megvalósítására azonban sor nem került, mert mikor én Debrecenbe érkeztem április 19-én, ő már le volt tartóztatva."

Ugyancsak a legtisztábban megvilágítja a Rostás István kommunizmus alatti magatartását a Nevelits Kálmán csendőrőrnagy érdektelen tanúvallomása, aki a következőket vallja: „Meggyőződésem, hogy a kommunizmus alatt a főkapitány úr olyan magatartást tanúsított, amely hazafias szempontból kifogás alá nem eshetik, — mindjárt Budapestről való megérkezése után velem, aki akkor a csendőrség parancsnoka voltam, arról tárgyalt, hogy miképp lehetne megakadályozni, hogy a legénységet a frontra küldjék, e tekintetben közösen iparkodtunk befolyásolni a direktóriumot az irányban, hogy céljaink helyes voltáról meggyőzzük s ez nagypénteki sikerült is. A nagypénteki zűrzavar idején jelen voltam a főkapitány szobájában, midőn ő Markovics politikai megbízottal tudatta, hogy a parancsnokságról lemond s lemondását nevezett el is fogadta; a letartóztatásunkkor kifejezetten megmondotta Bartha, hogy azért tartóztat le, mert mi vagyunk a pucesnak okozói:" majd ugyancsak Nevelits őrnagy ezt vallja: „már napokkal előbb minden olyan intézkedést, mely a kommunisták terveinek keresztül húzására irányult, a főkapitány úrral és a főparancsnok úrral állandóan teljes egyetértésben bizalmasan tárgyaltuk meg."

Ugyanilyen értelemben vallja eskü alatt az érdektelen Komlóssy Pál dr. rendőrtanácsos is, hogy Rostás István „mikor a kommunizmus alatt vörösőr kerületi parancsnoksággal megbízva április hó 15-én Maleskovits Iván országos politikai megbízottal Budapestről hazaérkezett nyomban hozzáfogott azon tervének megvalósításához, hogy a rendőrséget és csendőrséget egyesítsék."

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. Kormánybiztos-főisp. 3/1921. *Eredeti. Debrecen város Közigazgatási Bizottságának határozata 1920. ápr. 26-án. Rostás István fegyelmi ügyét megszüntették.*

KARRIERISTÁK ÉS ELLENFORRADALMÁROK FÉKEZIK A FORRADALMI ERŐKET. ROSTÁS ISTVÁN VALLOMÁSA

1919. év február vége felé a rendőrlegénységet a szociáldemokrata párt emberei és annak titkára, dr. Lefkovits Vilmos, vitték bele a szakszervezetbe s én akkor értesültem róla, midőn már a legénység tagja volt a szakszervezetnek s így ezt megakadályozni nem tudtam.[1] Ekkor én összehívtam a tisztviselőket egy bizalmas megbeszélésre az egyik hivatali szobába s közölvén velök, hogy a legénység tagja lett a szakszervezetnek s így a szocialisták befolyása s vezetése alá került. Hogy a fegyelmet s feljebbvalói tekintélyt fenn tudjuk tartani, kénytelenek vagyunk most már mi is belépni, mert különben a legénység teljesen a szocialisták vezetése alatt lesz, azok ellenünk hangolják s mi nem lévén ott, nem tudjuk ellensúlyozni az egyszerű tanulatlan emberekbe oltott eszméket, tehát ez okból kényszerítve vagyunk a belépésre, hogy a legénység vezetése, irányítása továbbra is a mi kezünkben maradjon... *Hangsúlyozza a belépés kényszerítő körülményeit.*

A szociáldemokrata párt elnöke Handler Gyula kormánybiztos volt, titkára pedig dr. Lefkovits Vilmos. Pál János egyik vezető szocialista volt... *Azt állítja, hogy egyikkel sem volt jó viszonyban.*

Az egész rendőrség rendelkezési állományba volt helyezve s félreállítva. Barta rendelkezett közvetlenül az én tudtom, megkérdezésem nélkül a tisztviselőkkel és közegekkel s egyedül dr. Varga Endre gyakornok volt Bartha és a direktórium előtt is a megbízható. Ha az épületből kimentem, Bartha politikai nyomozói közül egy-kettő mindig nyomon követett. Több bizalmas figyelmeztetést kaptam, hogy este ne távozzam hazulról, mert Bartha el akar tétetni láb alól. Barthával alig is érintkeztem annál is inkább, mert ő megtiltotta, hogy bármiben intézkedjem, s még ha jelentéktelen ügyben is jött valami beadvány hozzám, azt neki kellett átadnom... *s Rostásnak nem volt ügyintéző jogköre.* A rendőrlegénységgel való rendelkezést Bartha közvetlenül Tonheiser rendőrfőparancsnokkal intézte... *Majd az egyik gyűlésről beszél, ahol* arról volt szó, hogy 100 ember a frontra menjen. Budai Aladár volt honvéd őrnagy, karhatalmi parancsnok azt a rendeletet adta telefonon, hogy 100 vörös őr rendőr másnap jelentkezzék a laktanyában, mert be lesz osztva a vörös hadseregbe. Én tiltakoztam ez ellen, mondván, hogy a vörös őrség

[1] A Szociáldemokrata Pártnak a társadalom legszélesebb rétegeiben folytatott pártszervező munkájáról van szó. A párt a választások közeledésére való tekintettel igyekezett minél nagyobb létszámra felduzzasztani a szakszervezetet, illetve a pártszervezetet. Ezek a nem munkás elemek a tanácsköztársaság idején, mint szakszervezeti tagok tagjai lettek az egyesült pártnak is. Ez természetesen nem erősítette, hanem gyöngítette az új pártot.

a városban kell, hogy szolgálatot teljesítsen s nem a vörös hadseregnek, s ekkor azt mondta Budai, személyesen tesz felelőssé, hogy a 100 embert én kiválasszam s másnap reggelre a laktanyába vezényeljem... *A direktórium ezt a rendelkezést visszavonta.* Április 18-án, nagypénteken, délben Landler belügyi népbiztos telefonált le s mivel a telefonon mindig a politikai megbízott Maleskovicsal beszéltek Budapestről, de a telefon egyik kagylóját mindig én hallgattam s nem velem, mert a tulajdonképpeni rendelkező a politikai megbízott s nem én voltam, s azt az utasítást adta, hogy este 6 órára a vörös őrség a frontra induljon s mivel a debreceni direktóriumtól azt a jelentést kapta, hogy én akadályozom a frontra menetelt, engem tartóztasson le vagy lövessen főbe, ha pedig a rendőrség vonakodik Nagykárolyba indulni, a vörösőr katonákkal tizedeltesse meg. Ezt hallva, én Tonheiszer rendőrfőparancsnokot behívtam s közöltem vele, hogy mily rendelkezés jött s abban állapodtunk meg, hogy kimennek Nagykárolyig s onnan úgy fogja a rendőröket vezetni, hogy visszamaradhassanak s az oláh csapatokkal jönnek vissza a városba s így elkerüljük a frontra való tényleges menést s a rendőrség megtizedelését is.

De ezt felborította az, hogy mikor a pályaudvarra kellett volna menni, a leittasodott rendőrök a rendőrségi épületnél elkezdtek lövöldözni; ekkor én kértem a rendőröket, csendesedjenek le s induljanak ki, mert csak így láttam megmenthetőnek a rendőrlegénységet, éspedig azért, mert a pályaudvaron állott a nemzetközi vörös ezred vonata s attól tartottam, ami be is következett, hogy azokat fogják ellenünk berendelni. Midőn a lövöldözés beszűnt, Czmór városparancsnok telefonált, hogy értesült a rendőrség viselkedéséről s ő berendelte a mi lefegyverzésünkre s elfogatásunkra a nemzetközi ezredet. Én kértem, ne idézzenek elő vérontást, rendelje vissza a csapatokat, de Czmór kijelentette, hogy most már ő szóba sem áll velünk, majd elintéz, amint már régen el kellett bennünket intézni. Erre én lefutottam az utcára és a rendőrlegénységet a hátsó kapun át mind széjjelküldtem azzal, hogy mindenki húzódjék meg valahol, bújjék el, hogy a bevonuló veresek itt ne találjanak senkit. - - Így is történt, úgy, hogy mire a vörösök az épülethez értek, az teljesen üres volt. Egyben azonnal telefonáltam Budapestre a vörösőr főparancsnokhoz, hogy vörösőr kerületi parancsnoki állásomról lemondok, de ezt nem vették tudomásul, mire Maleskovits politikai megbízottnak ismételtem meg lemondásomat Nevelits őrnagy jelenlétében.

Tonheiszernek azon bemondását, hogy a direktórium elfogását proponálta s ezt Maleskovits is elfogadta s én hiúsítottam meg, valótlan, hazug rágalom. De hisz ennek a lehetősége sem lett volna meg, mikor 450 rendőrrel szemben 1500—1600 nemzetközi vöröskatona és 1600—2000 felfegyverzett munkás állott volna szemben már az első percekben

s akkor egymás után jöttek a vörös katonavonatok, ha tényleg ilyen tervet vetett volna fel valaki, azt feltétlenül elleneztem volna, mert semmi célt elérni nem lehetett volna, de bekövetkezett volna egy rettenetes véres retorzió, amely a polgárság kicsi és nagyjai közül ezrek életébe került volna... *elmondja még, hogy ápr. 19-én letartóztatták.*

DÁL. Debrecen vár. Közig. Biz. 1177/1921. *A vallomás kelte 1920. ápr. 18.*

Rostás elleni fegyelmi ügyben kihallgatott Tonheiszer vallotta: „április 18-án elkészültünk a frontra való indulásra. Az indulás pillanatában kezdődött az a zűrzavar és fejvesztett lövöldözés, melynek számos áldozata lett". *Rostás idegesen rohangált-össze-vissza*; „az alatt az idő alatt, míg őt valamennyire lecsillapítani sikerült, megtörtént a nemzetközi ezred bevonulása, mely a rendőrségi épületet másfél órai harc után elfoglalta".

Pásty Ferenc tanúként előadta: „azt, hogy a rendőrlegénység nagypénteki fellázadása alkalmával Rostás több ízben kitelefonált a vagongyárba abból a célból, hogy a rendőrlegénység lefegyverzésére munkásszázadot küldjenek, Handler Gyulától hallottam. A vagongyári század tényleg ki is jött, azonban közte és a rendőrlegénység közt a rendőrségi épület előtt semminemű összeütközés nem volt". *(Lásd ugyanott.)*

400.

ELLENFORRADALMI SZERVEZKEDÉS HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN

Spitzer Adolf hajdúböszörményi kereskedő a vörös uralom alatt magát a kommunistáktól távol tartotta s így a Hajdúböszörményben fehérgárdát szervezni szándékozó Csorba Antal tiszthelyettes a fehérgárda megteremtéséhez szükséges röpiratok titokban leendő kinyomtatásával férjemet bízta meg. Férjem a veszedelmes megbízást vállalta is és háromheti óvatos puhatolózás után érintkezésbe lépett egy hajdúböszörményi nyomdásszal, akinek tudomására adta a röpiratok kinyomtatására vonatkozó kívánságát. A nyomdász azonban választ nem adott, hanem bevádolta férjemet a direktóriumnak, akik férjemet azonnal letartóztatták és kényszerítették arra, hogy mondja meg, kik a fehérgárda tagjai, de férjem nem árulta el Csorbát. Ekkor a vörösök kihallgatták a többi hajdúböszörményi nyomdászokat, kik közül egyik bevallotta, hogy Csorba Antal a röpiratok kinyomtatása céljából már tárgyalt

vele s így a vörösök Csorbát elfogták, magukkal hurcolták, férjemet pedig szabadon bocsátották.

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. Kormánybiztos főisp. 108/1919. *Eredeti. Spitzer Adolfné kérelme 1919. június 7-én férje kiszabadítása érdekében, akit a románok június 3-án letartóztattak. Csorba Antal az iratok szerint zászlós volt.*

Az ügyben Spitzer Adolf még május 1-én azt vallotta a rendőrség előtt, hogy Csorba Antal „röpiratokat akart készíteni a szovjet rendszer megbuktatására. Tanácsot kért tőlem, hogy milyen módon készíttethetné ezt el, én azt tanácsoltam neki, hogy csinálja meg írógépen, mire ő azt felelte, hogy meggondolja; ezután megbízott engem, hogy járjak el Schmuk Gábor nyomdájába, hogy ott csinálják meg. Én elmentem Schmuckhoz, megbeszéltem vele a dolgot, mire Schmuk azt mondta, rendben van, majd megcsináltatja. Az illetőt küldje hozzám. Hazamentem és nemsokára egy névjegyet küldött hozzám Schmuk, amelyen az állott, hogy du. ½1—1 óráig egyedül lesz a nyomdában, akkorra küldjem az illetőt. Én beszéltem is Csorbával, azonban ő 5 óra után akart Schmukhoz menni, útközben azonban találkozott Szabó Ferenc nyomdásszal, akivel Csorba a röpirat kinyomatása végett már előzőleg beszélt s azt mondta neki, hogy menjen haza, mert magát már keresik". *Csorbát a direktórium letartóztatta, Spitzert is megidézték, ki hallgatták, másnap* „Nagy Lajos Debrecen politikai megbízottja előtt azt vallottam, hogy azért közöltem a dolgot Schmukkal, hogy Csorbát letartóztassák Schmuk révén, és azt is vallottam még akkor, hogy eddig azért nem szólottam, mert vártam, hogy megtudjam, kik lehetnek a társaik Csorbának, hogy így az egész bandát letartóztathassam. Most azonban akkori vallomásra azt állítom, akkor hazudtam, mert attól féltem, hogyha nem így vallok, ellenforradalmárnak tartanak". *Az iratokhoz tartozó polgármesteri jelentés Schmuckot kommunistának nevezi. (Lásd ugyanott.)*

401.

VÁDIRAT DR. HARSÁNYI IMRE DEBRECENI RENDŐRKAPITÁNY ELLEN

A vizsgálóbíró a fentiek részek után előadja, hogy... nevezett alaposan gyanúsítható azzal, hogy a magyar állam alkotmányát erőszakosan megváltoztató kommunista uralom megszilárdulásának azáltal, hogy ennek fegyveres erejét alkotó vörös őrségben önként kerületi parancsnok helyettes, vagy kerületi parancsnoki megbízást vállalt, nagyban hozzájárult.

Ugyanő Egerben 1919. június 22-ik napján a polgárság azon részét, mely a proletárdiktatúrát elismerni vonakodott, fegyveres tömeggel megtámadta, illetve ezt a tömeget vezényelte.

Ugyanő Debrecenben 1919 húsvétját megelőző héten a városi és megyei direktórium azon üléseiben, melyekben a rendőrségnek leszerelése, sőt ha kell, erőszakos véres letörése elhatároztatott, résztvett, ezekhez hozzájárult. Ezen célnak előkészítő cselekményéül szolgál az, hogy a nemzetközi vörös csapatot Debrecenbe irányították, illetve itt visszatartották.[2]

DÁL. Debreceni Megyei Bíróság irattára, debreceni kir. törvényszék. B. 13/1920. *Eredeti. A debreceni tvszék vizsgálóbirájának 1919. szeptember 19-én kelt végzése. Az ügyben hozott ítélet eddig nem került elő.*

402.

A PÉNZÜGYIGAZGATÁSBAN MEGHÚZÓDÓ ELLENFORRADALMI ERŐK

Amikor a direktórium átvette a hatalmat... a rendelkezéseket igyekeztünk enyhíteni, sőt a végrehajtás színlelése mellett addig taktikázni, míg végre a kitűzött cél elérését teljesen megakadályoztuk. Így történt a házak köztulajdonba vételére vonatkozó rendelettel kapcsolatos kezelési teendők végrehajtása is, mely ugyanis a városi adóhivatalhoz utaltatott a direktórium által... *Elmondja még, hogyan tartózkodott a mozgalmi munkától.* Mindaddig végeztem hivatali teendőimet, míg a pénzügyigazgatóság a pénzügyi népbiztos 3084/1919. sz. rendelete alapján f. é. március hó 29-én 13 726/1919. III. sz. rendeletével az összes egyenes adókra vonatkozó kivetési munkálatok azonnali felfüggesztését el nem rendelte. A köztartozások behajtását hogy nem segítettem elő, azzal meggyőződésem szerint szintén a közcélt szolgáltam, mert ezáltal nem juttattam anyagi előnyökhöz a tanácsköztársaságot.

DÁL. Debrecen vár. polgárm. 1345/1921. eln. *Borus Béla tb. adófőtiszt eredeti vallomása az ellene indított fegyelmi eljárás során 1919. dec. 27-én. Dorgálásra büntették a közalkalmazottak szakszervezetébe való szereplése miatt.*

[2] Nem arról van szó, mintha Harsányi kommunista lett volna. Inkább a román csapatok elleni harc volt az a tényező, amely őt a tanácsköztársaság szolgálatára késztette. Az ellenforradalom bírósága ezt a tevékenységét kommunista magatartásnak minősítette.

403.

BALTAZÁR DEZSŐ LETARTÓZTATÁSA

Jegyzőkönyv, felvétetett 1919. április hó 20-án este 11 óra 30 perckor Baltazár Dezső református, nős, 48 éves, debreceni lakos lelkész ügyében.

A vádat megértettem. Határozottan tagadom, hogy akár szóval, akár cselekedettel, akár írással, akár jelekkel bárki előtt bárhol és bármikor akár az első köztársasági kormány, akár a második szociál kommunista kormány alakulása, rendje vagy intézkedései ellen cselekedtem vagy izgattam volna; mindig a szabad demokratikus szociális eszmék hírdetője *(voltam)* és büszkén mondhatom, hogy élő reformátora voltam 1904 óta egészen a szocialista pártok ezidei egyesüléséig változatlanul és egyenlően; a Mezőffy szocialista párt tagja voltam, a szocialista pártok ezidei egyesülése alkalmával régi pártommal együtt az országos szocialista pártba léptem. Én voltam, aki 1907-ben a szekularizáció kérdését országosan napirendre hoztam, már maga ez a tény nyilván megcáfolja azt, mintha nagyobb mértékben lettem volna royalista, mint a királyság fennállása idején akármelyik magyar honpolgár. A papi javak óriási apparátusa mindig a királyság legerősebb támasza volt, aki mint én, ezt a támasztékot a klerikális reakció gyűlölet-áradatának magamra zúdításával megrendítettem, királypártisággal vádolható nem lehetek. 1918-ban Habsburg Károlynak debreceni látogatásakor szemtől-szembe megmondtam, hogy nem vagyunk szolgái és hogy vele egyenlők vagyunk; a köztársaság megalakulásakor az alkotmányozó gyűlésnek tagja voltam s azóta, mint a magyarországi református lelkészek elnöke az általam szerkesztett Lelkész Egyesület című lapban lelkésztársaimat s általuk a református gyülekezeteket a köztársasági államforma és a szocialista társadalmi rend híveiül igyekeztem megnyerni, és meg is nyertem. Az ellenem indított hajsza hírlapi félrevezetésekkel egy-két személyes ellenségemtől származik és mivel én védekezni nem szeretek, a mentegetődzést egyenes utaim tudatában férfiatlannak tartom.

Innen magyarázható, hogy a nagyközönség engem személyesen nem ismerő része rólam teljesen fordított képet alkot magának. Mint több ember munkáját végző és terheit hordozó s mint nagy családom fenntartása során súlyos anyagi gondokkal küzdő proletár csak lelkesedéssel üdvözölhetem egy olyan társadalmi és állami rend hajnalhasadását, amely a becsületes munkát kellő fokán értékeli; mindig a szegényeknek és elnyomottaknak voltam a szószólója és derekam semmiféle földi hatalmasság előtt nem tudott meghajolni, a félelmet sohasem ismertem, tehát ha royalista vagy ellenforradalmár lennék, ezt a szerepet is nyíltan és bátran tölteném be.

Konkrét tény az ellenem hangoztatott vádban nem foglaltatik, tehát nincs is, amit megcáfolhatnék; szóbeszédre alapított és általánosságban mozgó vádak nem lehetnek alkalmasak arra, hogy egy ártatlan ember miattok meghurcoltassék és fogságra vettessék. Amit közéleti dolgokról írtam és szóltam, azt nyíltan cselekedtem, ha ezekben van valami, ami royalistasággal vagy ellenforradalmisággal azonos, ám büntessenek meg, de mivel én tudom, hogy semmi sem, nem magamra, hanem érettem aggódó családomra tekintettel kérem szabadlábra helyezésem.

Minden elképzelhető garanciát megadok arra, hogy mint eddig, úgy ezután sem lesz sem szavam, sem írásom, sem cselekedetem, amely az új társadalmi és állami rend ellen irányulna. Az általánosságban hangzó vádakra más megjegyzésem nem lévén, a szabadlábra helyezés iránti kérelmemet megújítom.

Debrecen, 1919. április hó 20-án, Dr. Baltazár Dezső s. k. Héjjas s. k. Vörösőr, direktóriumi tag. P. h.

DÁL. Baltazár-féle igazoló biz. iratok. *Másolat.*

Ez az okmány arra mutatna, hogy Baltazár Dezső egyetértett a proletárdiktatúrával és ellensége volt a királyságnak mint intézménynek. Baltazár azonban több színű megnyilatkozásában tárta föl a maga gyakran változó, helyhez és időhöz, valamint államrendszerhez alakuló politikai felfogásának változékonyságát. Többek között „A próbáltatások idejéből, 1920, Debrecen" *című munkája 93. lapján közöl egy körlevelet, amelyet az egyházkerületi elnökség november 1-én adott át a ref. gyülekezetekhez, amelyben a sovinizmusnak ad hangot, hangsúlyozva,* „országunk területén csak egy nemzet van, mert egy rajta az államalkotó nép és ez a magyar, a többi nép nem államalkotó". *A 94. oldalon írja :* „A népuralom a velejáró ingadozások, szélsőségek és erőszakosságok, szenvedélyek és önrombolások ellen a főhatalomban, a trónban, koronában, királyban kereste, találta és alkotta meg a védekezést."

Majd monarchikus politikai nézetének eszmei tartalmát így fogalmazza meg : „A nép az erő, a korona a fék. A féktelen erő sírja önmagának." *Így akarja összeegyeztetni a királyságot a népuralommal s így válik határozottan forradalomellenessé annak ellenére, hogy vallomásában a forradalom hívének vallja magát. A 111. oldalon írja :* „Eszemágában sem volt valami forradalmi szellemű és ízű létesítménynek nemcsak, hogy élére állani, de még belekapcsolódni sem." *Majd folytatja :* „Nem tudtuk megérteni, hogy az örök isteni fundamentumon álló egyháznak miért kellene magát alkalmazni jövő, tűnő forradalmi lázak áramlatához." *A 130. oldalon tiltakozik a termelőeszközök közösségi tulajdonba vétele ellen.* „Szolgai beosztottságnak" *nevezi a kommunizmust, amellyel szembeállítja az ún. függetlenséget és* „a kommunizmus osztályzsarnoksága" helyett a meg nem magyarázott demokráciát szeretné előtérbe helyezni. *A 134. oldalon azt állítja, hogy* „debreceni lelkésztársaimat még virágvasárnapján is (április 13) óva intettem — sajnos sikertelenül —, hogy ne lépjenek be a kommunista pártba. A keleti vörös front

összeomlása már megkezdődött, jön a szabadító, az oláh! Igen, mi szabadítóként vártuk, szabadítóként üdvözöltük az oláh hadsereget". *Ezek a szavak mutatják meg legjobban, hogy ő már akkor ellenforradalmár volt, amikor a jegyzőkönyvi vallomásában forradalmárnak nevezte magát. A nemzetközi imperializmus északtól délig terjedő lánca és bilincse neki valóban szabadulást hozott, csupán a dolgozó nép millióit s elsősorban a fehér terror idején és az ellenforradalom korszakában megsanyargatott proletariátusnak jelentett nyomort és kizsákmányolást. A 137. oldalon önként vallja, hogy* „a forradalom legelején megkezdtem az ellenállást. Nem állott senki se mellem". *Majd folytatja és ezzel önmaga húzza alá, hogy tulajdonképpen nemcsak a forradalommal, hanem magával a papság egy részének haladószellemű gondolkozásával is szemben állott, mert elismeri :* „Hangoztatódott magas papi körökből is, hogy otthon érzik magukat a köztársaságban is."

Végül bevallja, hogy nem sikerült „azt a látszatot kelteni a kommunisták előtt, mintha rokonszenveznénk velük. Ők is tudtak olvasni a sorok között s ott látták a sorok közül kivillanni az ellenök tusakodás ama fegyverét, mellyel a vallás és haza szolgálatában szüntelen harcoltam a nemzetköziség ellen". *Igen, Balthazár Dezső csakis a burzsoázia nemzetköziségének, az imperializmus nemzetközi összefogásának tudott híve lenni, de a proletariátus nemzetköziségével szemben állott és azellen kijátszotta az álhazafiság ütőkártyáját. A szerkesztőség azért foglalkozott részletesebben ezzel az okmánnyal, mert a Debrecen városában még ma is élő Balthazár-kultusz igazságtalanságának mély gyökereit éppen saját vallomásából vett képek és mondatok leplezik le legjobban, amikor megmutatják, hogy Balthazár Dezső nem a haladó papság érdekeinek képviselője volt, hanem minden haladás egyik legnagyobb ellenségének, a klerikális reakciónak.*

404.

ELLENFORRADALMI VEZETÉS A SZÉKELY HADOSZTÁLYNÁL

Az erdélyi székely katonák között, akik a csucsai fronton védték Nagyváradot a románok ellen, napok óta feltűnő jelenségek mutatkoztak. Ezeknek a tüneteknek nyomán Nagyváradon az a riasztó hír terjedt el, ami nem is látszott alaptalannak, hogy a székelyek készülnek bevonulni a városba és szembe akarnak szállani a nagyváradi katonatanács embereivel. A székelyek készülődéseinek okát olyan eseményekben kereshetjük, amelyek a fronton álló katonák sorában elkeseredést keltettek. Így nevezetesen mélyen sértették őket azok a kijelentések, melyek huzamosabb idő óta, vezető és felelős tényezők részéről is, a székely katonák megbízhatósága dolgában elhangzottak; ehhez járult még az, hogy a proletárdiktatúra kikiáltásának napján a Váradra pihenni betérő tisztek több ízben bántalmazásnak voltak kitéve.

Általában Nagyváradon, ahová éjjeli és nappali frontszolgálat

után betértek, a legteljesebb bizalmatlanság jeleivel találkoztak. Mindezek a jelenségek elégedetlenséget szültek és tegnap a front három bizalmi embere, éspedig Lebovitzky alezredes, az erdélyi kerület vörös őrségének parancsnoka, Hódy és Katona főhadnagyok megjelentek a nagyváradi direktórium elnökénél, dr. Katz Bélánál és memorandumot adtak át neki, amely az erdélyi zászlóaljak kívánságait tartalmazza. A memorandum szerint, amelyet különben a direktórium discreten kezel, azt kívánják, hogy a nagyváradi katona és munkástanács szüntesse be velük szemben eddig követett magatartását, tartózkodjanak minden agressivitástól, a Nagyváradon alakult vörös gárda menjen azonnal a frontra és váltsa föl a székelyeket, akik hónapok óta teljesítenek szolgálatot. Követelik végül, nyújtson Nagyvárad megfelelő elhelyezést a pihenni térő székelyek számára.

Katz Béla a következő mondattal kezdte válaszát:

Kétségbeesve látom, hogy testvérharcra akartak elindulni a székely katonák. Ezután a város örök hálaját fejezte ki a csapatok iránt, melyek Nagyváradot megvédelmezték és kérte a küldötteket, nyugtassák meg a csapatokat és tudassák velük, hogy a nagyváradi munkás zászlóaljak párnapon belül, mihelyt ruhával fel lesznek szerelve, fel fogják őket váltani a fronton. Közölte, hogy a váradi katonatanácsba és a 39-es dandárparancsnoksághoz a székelyek beküldhetik bizalmi embereiket. A küldöttek mindezt megnyugvással vették tudomásul és így elmúlt a veszedelem, melynek közellétét 4 nap óta ismerték Nagyváradon. Felvette: Nagy Samu.

PI. Arch. A sajtóügyi népbizt. vid. csop. 24/15. *Eredeti. A nagyváradi sajtóelőadó jelentése 1919. április 15-én.*

405.

„FEGYVERBE ÁLLOTT A DEBRECENI PROLETARIÁTUS"

A debreceni proletariátus nagyszerű erőpróbáját láttuk az elmúlt estén szemeink előtt. A munkásosztály, mely a proletárdiktatúra kikiáltásával kérges kezeibe ragadta a hatalom gyeplőit, ismételt bizonyítékát szolgáltatta annak, hogy minden egyes tagjában az egész addig elnyomott népnek harcos öntudatú lüktető és a munkásságot egy hívó szóra ezer ördöggel szemben is készséges erővel megfogja, mert meg tudja védelmezni a maga diktatúráját.

A tegnapi próba, melynek célja annak megállapítása volt, hogy szükség esetén mennyi időt igényelne egy ellenforradalmi mozgolódás

megfojtása, a várakozáson is felülálló eredménnyel végződött. A városban levő vörös katonaság s a munkások tartalék zászlóaljai az utolsó szál emberig fegyverbe siettek. Nem tudta senki, miről van szó, de mindenki akinek csak szólott a kürtjel, gondolkodás és habozás nélkül állomáshelyére sietett, avval a fegyelmezett, férfias elszántsággal, mely már hosszú évtizedek óta annyira félelmetessé tette a szocializmus szervezett erejét az értéktöbbletükért reszkető kapitalisták szemében. Az egész munkásság talpra állott ezen az estén. Impozáns forradalmi volt ez a megmozdulás, méltó a világforradalomnak azokhoz a titáni eszméihez, melyeknek tüze minden proletár lelkét fűti.

És mindez 22 perc leforgása alatt ment végbe. A debreceni proletariátus megmozdulása gyors, méltóságos és néma volt, mint a haragos égbolt borongása. A próba gyönyörűen sikerült. Jaj annak, aki vakmerően fejére idézi a villámot, mely a felhők méhében szunnyad.

Népakarat, 1919. április 16. *Fenti címen.*

406.

INTÉZKEDÉS AZ ELLENFORRADALOM MEGELŐZÉSÉRE

Török elvtárs!

5 óra 20 perckor jött a telefon a pályaudvar parancsnoksághoz. Azonnal adjátok le Pestnek.

Délután 2 óra óta kint vagyok az állomáson. Itt van 1400 osztrák internacionalista. Szatmárra vannak irányítva. De egyelőre itt tartjuk. Talán jó lenne, ha egy pár (200) szervezett munkás, én és még egy páran, elmennénk a németekkel és elfoglalnánk Érmihályfalvát, Szatmárt és Nagykárolyt. Fülöp.

Hajdúsági Virradat, 1921. nov. 20. *Rostkowitz cikkének melléklete. Török Gábor Fülöp Miklós felhívására tartotta vissza a bécsi nemzetközi dandárt.*

407.

A RENDŐRÖK ELLENFORRADALMI FELKELÉSE ÁPRILIS 18-ÁN,

Ma este hat órakor a vöröskatonák, amelynek a régi rendőrök is tagjai közé tartoznak, megtagadták az engedelmességet. Gyűlést tartottak, amelyen kimondották, hogy nem mennek a frontra, mert ez nem kötelességük. Tartsák őket itthon a város rendbentartására.

A direktórium alarmírozta a munkásságot, valamennyi gyár munkásai azonnal fegyvert fogtak és hat század munkásság átvette a város feletti karhatalmat. Félő volt, hogy összeütközésre kerül a sor és ezért a városházán gépfegyvereket helyeztek el, két század felfegyverzett munkás pedig megszállta az épület összes kapuit és ablakait. Közben a direktórum felhatalmazta a vörös őrség parancsnokát, hogy bocsátkozzék tárgyalásokba a harctérre menni vonatkozó egénységgel.

A tárgyalásoknak eredményeként sikerült a vérontást elkerülni. A rendőrök laktanyáikba vonultak, amelyekben holnap lefegyverzik őket. Debrecenben kihirdették a statáriumot. A REND FENNTARTÁSA TELJESEN A MUNKÁSSÁG KEZÉBEN VAN. *(Kiemelés — szerk.)* Ma este 9 órakor az összes kapukat be kell zárni és a lakásokban a lámpákat el kell oltani. Ebben a pillanatban az utcákon teljes nyugalom van. Mindenütt felfegyverzett munkásőrjáratok portyáznak.

A szilágysomlyói direktórium ma Debrecenbe érkezett. Tízmillió korona értékű pénzt és egyéb értéket hozott magával, amelyet az Osztrák—Magyar Bankban helyeztek el. Szilágysomlyóról eddig 300 menekült érkezett különvonaton, ma estére azonban egy újabb különvonatot jeleztek, amely további ezer menekültet hoz. Felvette: Győri Imre.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács sajtóoszt. vid. csop. *Eredeti 24/30. A debreceni sajtóelőadó április 18-i jelentése.*

408.

A DANDÁRPOLITIKAI MEGBÍZOTT JELENTÉSE AZ ELLENFORRADALMI FELKELÉSRŐL

Ma d. u. 510 vörösőr, volt rendőrök, kik a frontra voltak irányítva, a 2-es huszárlaktanyából indultak a volt rendőrségi palota felé. Egyesek be voltak rúgva és izgágáskodtak, hogy nem mennek a frontra. Az engedelmességet megtagadták. Alkalmi szónokok, eddig még ki nem derített személyek lázító beszédet mondottak. Szintén eddig ki nem derített körülmények között lövés hangzott el. Erre hirtelen sortűz keletkezett.

A volt rendőrség már eddig is sok jelét adta megbízhatatlanságának. A lövések után az egész összegyűlt rendőrtömeg az utcákat lezárta, jogtalanul és indokolatlanul mindennemű intézkedést, amely a lövöldözés után azonnal foganatosíttatott, megakadályozni igyekezett ezáltal. Ez a tény egyszerre mozgásba hozta a debreceni ellenforradalmárokat, akik a szatmári—nagykárolyi eseményekkel kapcsolatban amúgyis szereplésre készültek. Az egész ügy összefüggésben áll a szatmári,

nagykárolyi és vidéki ellenforradalmi mozgalmakkal. Minden rendszabályt azonnal foganatosítottunk. Éppen az állomáson átutazóban levő osztrák-internacionalista ezreddel a veszélyeztetett utcákat körülzártuk, és mindenkit, akit legcsekélyebb mértékben is ellenforradalmárnak tarthattunk, a rendelkezésre álló adatok alapján letartóztatásba helyeztünk. A volt rendőrséget lefegyvereztük, a lefegyverzéssel kapcsolatban és azzal, hogy az ellenforradalmárok egyes épületekből lövöldöztek az internacionalista és munkás zászlóaljakra, puskatűz alá vették a forradalmi csapatok azokat a helyeket, ahonnan lövések jöttek.

Mindent hatalmunkba vettünk. Veszteségünk eddig 2 halott, 30 sebesült. Az egyik halott Huszka hadügyi politikai megbízott, aki Szilágysomlyóról jött a mai nap folyamán vissza. A legszigorúbb rendeleteket adtuk ki. Minthogy a vörös őrségből indult ki ez a lázadás Rostás Istvánt *(helytelenül: Roszpát)*, a vörös őrség kerületi parancsnokát és Maleskovits Istvánt, a vörös őrség politikai megbízottját, állásukból elmozdítottuk. Nevezettek a körülményekhez képest a legnagyobbfokú erélytelenségről tettek bizonyságot a vörös őrséggel szemben, amelyet szervezniök kellett: megalkuvó módon jártak el és velük tárgyalásokba bocsátkoztak mindég, ha arról volt szó, hogy a vörös őrség vonakodik egyik vagy másik rendelkezést végrehajtani. A vörös őrség további vezetését a megyei és városi direktórium Nagy Lajos, Bartha István és Héjjas S. Ferenc elvtársakra bízta. Ez utóbbi a vörös őrség toborzását vezette eddig.

Továbbá jelentem, hogy Maniu Gyula nagyszebeni kormányelnök anyját és nővérét a nővérének a férjével együtt Szilágysomlyóról ide (Debrecenbe) behozták túszként retorzióként azért, mert Kun elvtárs szüleit a románok elhurcolták. A városban jelenleg csend van.

Kérek lőszert, fegyvert és felszerelést sürgősen Debrecenbe irányítani. Továbbá kérem egy vezérkari tiszt kirendelését Debrecen város védelmének megszervezésére.

Doberdói Breit József: A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története, Bpest, 1929. III. kötet, 52. számú melléklet. *A dokumentum kelte 1919. április 18. Dr. Czmór Béla jelentése.*

AZ ELLENFORRADALMI FEGYVERES FELKELÉS ESEMÉNYEI EGY SZEMTANÚ MEGVILÁGÍTÁSÁBAN

A volt rendőrség egy része egyes ellenforradalmi elemektől felbújtatva tegnap este megtagadta az engedelmességet parancsnokainak és olyan tettekre ragadtatta magát, melyek éppen a mai időkben rendkívül veszedelmesek és könnyen tápot adhatnak a sötétben bújkáló ellenforradalmi martalócoknak és más gyanus elemeknek, kik csak az alkalmat várják, hogy a zavarosban halásznak.

Nem tudjuk elhinni, hogy a proletár, legyen az bár még a régi rendőrség uniformisában, a proletáriátus uralma, a mai igazságos rend ellen emelhetné a kezét. Őket is éppúgy kizsákmányolta a régi kapitalista rend, mint minden munkást, őket is rabszolgaságban tartotta a tőkés osztály és éhbéreket fizetett nekik a kapitalista rend kormánya, mikor velük őriztette a tőkések vagyonát, a henyélők biztonságát, az egész gaz, elnyomó és kizsákmányoló társadalmi rendet.

Hát nem tudjuk elhinni, hogy a rendőrök, mikor még a régi rendnek is hűséges őrei voltak, most éppen ők támadnának arra a rendszerre, mely megváltást hirdet minden kizsákmányoltra, minden szegényre.[3] Nem is ez lehetett a tegnap esti események rugója. Minden bizonnyal sötét ellenforradalmi elemek férkőztek azokhoz, kik a tegnapi zavart kezdték. És nem is kell sokat kutatni, hogy kiknek áll érdekében most zűrzavart támasztani. Nyíltan nem mernek ezek fellépni a munkások, katonák és parasztok uralma ellen, nem mernek meg se mukkanni a nyilvánosság előtt a mai társadalmi rend, a proletáriátus igazságos berendezkedése ellen, de annál inkább dolgoznak baglyok módjára, a sötétben és lázasan keresik azokat a réseket, hol a tanácsrendszer most épülő fundamentumát meglazíthatják... *Ez nem fog sikerülni, mert a proletár nem fog proletár ellen harcolni.* Jaj azoknak az ellenforradalmi martalócoknak, kik ezt felidézték!

Tegnap este 6 óra tájban a volt rendőrség épülete előtt gyülekeztek azok a volt rendőrök, illetve vörös őrségnek ama volt rendőrségbeli tagjai, kik a harctérre voltak indítandók. A már felfegyverzett emberek között némi zavart hangulat volt megállapítható, sokan úgy nyilatkoztak, hogy ők nem mennek a harctérre. Nyilvánvaló volt, néhány lelketlen izgató szította a zavart hangulatot. Látszólag egy egész jelentéktelen dolog miatt robbantak ki aztán a súlyos események. Egy teherautomobil

[3] A jobboldali szociáldemokraták részéről elég erős illúziók éltek a régi rendszer embereinek átnevelhetésével kapcsolatban. Ennek volt az eredménye többek között, hogy az államapparátust Debrecenben sem tisztították meg az ellenforradalmi elemektől. A volt rendőrökkel szembeni túlzott bizalom ennek megnyilvánulásaként jelentkezett. Ezek a jobboldali nézetek eléggé elhomályosították a proletariátus éberségét.

indult el a rendőrség épülete elől. Rajta volt egy gépfegyver. Amint az automobil elindult, több ember rákiáltott a sofőrre, hogy álljon meg, ne vigye el a gépfegyvert. A gépkocsira valaki rálőtt, míg egyesek azt állítják, hogy onnan lőttek le. Erre éktelen lövöldözés keletkezett. Egész sortüzet adtak le, sőt felállították a Kossuth utca egész hosszában a gépfegyvereket is. A józanabb emberek igyekeztek lecsendesíteni társaikat, ami csak nagysokára sikerült. Az volt a szerencse, hogy a rendőrök a levegőbe lőttek s így nem történt még ekkor sebesülés.

Thonheiszer Elemér, a rendőrök parancsnoka, jelentést tett a történtekről az illetékeseknek és aztán lejött és a következőket hirdette ki: aki nem akar önszántából a frontra menni, az itthon marad. Most menjen mindenki elszállásolási helyére és maradjon ott. A volt rendőrök ezután felszerelésüket, fegyvereiket magukkal víve elszéledtek.

Az elszéledt volt rendőrök a város több pontján újra nyugtalanságot idéztek elő, miért is mostmár erélyes intézkedésekre volt szükség. Illetékes tényezők az éppen a délutáni órákban ideérkező nemzetközi vörös gárdisták segítségét vették igénybe.

Délután 1 órakor érkezett ugyanis Debrecenbe Budapestről az első nemzetközi vörös ezred, mely a román frontra igyekezett, hogy magyar testvéreiknek segítsen a bojár uralom pribékjeinek a kiverésében. A derék vörösgárdisták, jobbára bécsi proletárok, kiket a kommunizmus világot átalakító eszméi hevítenek egytől-egyig.

Tegnap reggel indultak Budapestről a vörösgárdisták és tegnap délben érkeztek ide. Úgy volt, hogy még este indulnak tova, de miután értesültek arról, hogy itt ellenforradalmi mozgolódásra visszavezethető zavarok fordultak elő, készséggel ajánlották fel magukat a rend fenntartására.

Zárt sorokban vonultak be a városba. Példás rend és fegyelem jellemezte minden lépésüket.

Az volt a terv, hogy a vörös gárdisták a renitenskedő fegyveres elemeket le fogják fegyverezni. Évégből több szakaszra oszlottak és így igyekeztek feladatukat megoldani. A derék vörösgárdistákat a Lenin út több pontján a renitenskedő volt rendőrök lövésekkel fogadták. A gárdisták nem akartak vért ontani s először a levegőbe lőttek. De mikor látták, hogy még egyes házak ablakaiból is rájuk lőnek, kénytelenek voltak az ellenállókkal formális harcot kezdeni, sőt gépfegyvereiket is működésbe hozni. Veszedelmes dolog volt, mert az ellenszegülők házak, oszlopok mögül lövöldöztek a vörös katonákra. Leghevesebb lövöldözés volt a Bika előtt és a Kossuth szobornál, amelynek a háta mögött több renitenskedő meghúzódott. Végre is a vörös katonák rendet teremtettek és aztán még csak elvétve hangzott fel lövés. De megelőzőleg nagy harc folyt a vármegyeháza és a Royal körül, de mindenütt rövidesen sikerült helyreállítani a rendet.

Az 1919. április 18-án kitört debreceni ellenforradalmi lázadás leverésében résztvevő osztrák vörös katonák egy csoportja. A középen ülő Rothzieyel Leó zászlóaljparancsnok 1919. április 22-én Vámospércsnél halt hősi halált

A vörös gárdisták határozottan állítják, hogy a házak ablakaiból lövéseket adtak le rájuk, úgy, hogy néhány házat át is kutattak. Nyolc óra tájban megtisztították az utcát a renitenskedőktől teljesen. A vörös gárdisták hornistái *(kürtösei — szerk.)* erre sorakozót fújtak és a csapatok a legszebb fegyelemben összeállottak és kivonultak ismét a pályaudvarra. Ekkor a szervezett munkások munkászászlóaljai vonultak fel és mindenütt ők vették át a rend fenntartásának nehéz munkáját. A városi és megyei direktórium, a városparancsnokság egész éjjel permanenciában volt a szükséges intézkedések megtételére. A derék szervezett munkások egész éjjel teljesítették a nehéz szolgálatot az utcákon és a középületeknél, noha megelőzőleg egész napon át dolgoztak...

Az utcai harcból kifolyólag letartóztatták Nagy József hajdúszoboszlói és Kiss István felső-józsai lakosokat, akiket a rendőrök leitattak és részeg fővel a rendőrök mellé állítottak. Letartóztatták még Radoviczki Ferenc rendőrt és Boczkó Lajos katonát.

A zendülők ellenforradalmi zavargásának első áldozata Kuszka Zoltán budapesti elvtársunk volt, aki mint politikai megbízott Karikás elvtárs mellé a székely ezredekhez akart utazni. A harc kitörésekor egy, a zavart csináló rendőrök ellen küzdő szakasz élére állott. Három golyó találta a jobb halántékán, elesett és azonnal meghalt.

A rendőrség épületét a vagongyáristák őrzik. A rendőrség komor, nagy épülete teljesen kihalt. Csönd uralkodik a folyosókon és az épületben egyetlen rendőr sincs. A vagongyáristák állítottak oda is őrséget és azok őrzik az épületet. Éjszaka az egész városban csend volt. Mindössze a Széchenyi utcán történt, hogy egy gyanúsnak látszó kocsi vágtában igyekezett tova. A munkásőrség megállásra szólította fel a kocsist, de az nem állott meg. Több lövést adtak rá, ekkor megállott a kocsi. Kiderült, hogy élelmiszerrel volt tele, mit valószínűleg ki akartak csempészni a városból. A kocsist letartóztatták.

Népakarat, 1919. április 19. Levert ellenforradalmi mozgolódás.

410.

SAJTÓJELENTÉS A DIREKTÓRIUM ÁLTAL TETT FORRADALMI INTÉZKEDÉSEKRŐL

A tegnapi utcai harcokban Kuszka Zoltán budapesti politikai megbízott, aki a székely ezredekhez volt kiküldve és Szilágysomlyóról menekült Debrecenbe, jobb halántékán 3 golyó által találva, azonnal meghalt. A sebesültek száma kb. 30—35. Több embert letartóztattak és még igen sok letartóztatás van folyamatban. A direktórium a legerélyesebb intéz-

kedéseket foganatosította. Átkutatják az összes házakat, három embernél több nem lehet az utcán együtt. A kávéházakat, korcsmákat és nyilvános házakat bezárták. Összejövetelek magánházakban is tilosak. Este 7 óra után senkisem tartózkodhatik az utcán. A direktórium igazolványa nélkül senki nem hagyhatja el a várost. Magánosoknak telefonálni nem szabad. A fegyverigazolványokat bevonták, fegyvereit mindenki köteles halálbüntetés terhe mellett beszolgáltatni.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/31. *Eredeti. A debreceni sajtóelőadó jelentése április 19-én.*

411.

AKIK A FORRADALOM VÉDELMÉBEN SEBESÜLTEK MEG

A nagypénteki ellenforradalom sebesültjeinek névsora: Darvas Sándor munkásőr, Fekete Imre sofőr, Ligenstein Johann vörösgárdista, Kafka József nemzetközi vörösgárdista, Prihoda József vörös gárdista, Hoffmann Johann vörös gárdista, Herberth Frigyes és Szokol Johann vörös gárdisták. Ezek mindnyájan súlyos sebesültek, de azonkívül még tízre tehető a könnyebb sebesültek száma...

A sebesültek közül többen elmondtak egy-egy részletet a harcból. Zalcmann Károly nemzetközi vörös ezredbeli katona azt vallja, hogy mikor szakasza a Lenin-úton (volt Piac-u.) haladt, a jobboldali házak egyikéből az emeletről több lövést tettek rájuk. Egy golyó fején találta s ő nyomban összeesett. Világosan látta, hogy az emeleti ablakból lövésre készen tartott fegyver csöve mered elő, még társait is figyelmeztette erre. De aztán nyomban eldördült a fegyver és ő megsebesült. Állapota igen súlyos úgy, hogy felépüléséhez nagyon kevés remény van.

Prihoda József nemzetközi vörös ezredbeli katona azt állítja, hogy mikor a Nagytemplom felé haladtak, velük szemben egyszerre gépfegyver szólalt meg és ő gépfegyver lövedékektől sebesült meg. Azt vallja, hogy a gépfegyvert volt rendőrök irányították ellenük. Mind a két lábán és kezén sebesült meg.

Ligenstein Johann vörös gárdista a Bika kávéház előtt sebesült meg. Azt vallja, hogy a Kossuth szobor tájékáról lőtték őket, ő csak egy lövést tudott leadni, aztán mindjárt egy golyó találta. Másra nem emlékszik.

Darvas Sándor munkásőr a megyeház előtt teljesített szolgálatot. A Miklós utcán megelőzőleg egy rendőrt elfogtak és lefegyvereztek, mire visszafordultak, akkor már a megyeház előtt nagy lövöldözés volt. Egy eltévedt golyótól sebesült meg.

Fekete Imre sofőr a főtéren haladt, mikor a gyárak riadó szignálját hallotta. Sietett megtudni, hogy mi történt, hogy mint lelkiismeretes munkásőr megtudja, hová kell bevonulnia. A megyeház előtt már javában folyt ekkor a lövöldözés, ő lehúzódott az épület kiszögelése mögé, de egy eltévedt golyó lábát szétroncsolta. A szerencsétlen embernek még az éjjel amputálni kellett a lábát.

Kafka József munkásőr szintén valószínűleg egy eltévedt golyótól sebesült meg a karján a városháza előtt. Hoffmann Johannt egy civil pisztolyból lőtte le, Herberth Frigyest egy rendőr bajonettjével szúrta jobb combon.

Népakarat, 1919. április 20. Szilárdan áll Debrecenben a proletáruralom.

412.

RENDELET AZ ELLENFORRADALMÁROK KÖZPONTI ELLENŐRZÉSÉRŐL

Városi munkás-, katona és földműves tanácsnak, Debrecen.

Minthogy az országban különböző helyeken jelentkező ellenforradalmi mozgalmak összes szálai egy irányba látszanak vezetni és így szükség van a közöttük fennálló kapcsolat kiderítése céljából a vizsgálat egységes vezetésére, elrendelem, hogy az összes munkás, katona és földműves tanácsok és a vörösőrség parancsnoka

1. minden politikai és különösen ellenforradalmi természetű ügyről a belügyi népbiztossághoz azonnal, az ügy felmerülése és felderítése után tegyenek részletes sürgönyi jelentést;

2. ha pedig alapos gyanú merül fel arra, hogy nem csupán helyi jelentőségű, hanem olyan ellenforradalmi mozgalomról van szó, amely kiterjedt akcióval van kapcsolatban, a letartóztatott egyéneket letartóztatásuk után nyomban az összes rendelkezésre álló adatok közlése mellett szállíttassák Budapestre a belügyi népbiztosság politikai osztályához.

Elrendelem, hogy ezt a körrendeletet az összes vármegyei direktóriumok a területükön levő összes járási, városi és községi direktóriumokkal nyomban, bármi módon közöljék és végrehajtásáról feltétlenül gondoskodjanak.

Budapest, 1919. április 19. Landler belügyi népbiztos, 274/1919. nyt. szám.

DÁL. Direktórium Csomósz. 1. VI. *Eredeti távirat.*

413.

RENDELET A FEGYVEREK LEADÁSÁRÓL

A belügy által kiküldött politikai megbízottaknak, Debrecen. Elrendeljük, hogy a beszedett fegyvereket azonnal, minden késedelem nélkül, Budapestre szállítsák, és a hadügyi népbiztosságnak bocsássák rendelkezésére. Belügyi népbiztosság.

DÁL. Direktórium Csomósz. 1. IV. *Eredeti távirat a debreceni direktóriumhoz 1919. április 19-én.*

414.

INTÉZKEDÉSEK AZ ELLENFORRADALOM MEGSEMMISÍTÉSÉRE

Püspökladányon 150 székelyt lefegyvereztek, Debrecenben pedig 300-at. Székelyhídra Debrecenből az internacionale gárdájából erősítéseket küldtek. A mai napon 40 előkelő gazdag debreceni polgárt a debreceni direktórium túszokként őrizetbe vett. Ha a munkásságnak valami baja esne, ezeket vonják felelősségre. Az őrizetbe vett polgárok támogatták az ellenforradalmi mozgalmat. Soraik között van Márk Endre volt polgármester, Csernus Mihály, a Katolikus Népszövetség elnöke, több bankigazgató, Rostás István, a Vörös Őrség újonnan kinevezett főparancsnoka, Szentkirályi Tivadar, a főtrafik tulajdonosa, a Kereskedelmi és Iparkamara volt elnöke, régi reakciós ember. Kémjelentések érkeztek, hogy a székelyek Debrecen ellen vonulnak. Állítólag Vámospércs felől történnék a támadás, a városparancsnokság hadműveleti osztálya minden intézkedést megtett a támadás elhárítására. Nagyszerű munkásgárda áll őrt a támadás elhárítására, de kívánatos volna, hogy Budapestről mielőbbi gyors segítség jöjjön, mert az egész székely haderő Debrecen ellen intézi koncentrált támadását. Letartóztatták még Mile Pál volt rendőrkapitányt, aki bort mért ki egész nap. Ez a Mile volt az, aki a felzendült vörös őrségnek bort adott volt.

Felvette Szekula Jenő.

PI. Arch. A Forradalmi Kormányzótanács vid. sajtóoszt. 24/31. *Eredeti. A debreceni sajtóelőadó jelentése 1919. ápr. 19-én.*

A BELSŐ ELLENFORRADALOM SZERVEZKEDÉSE ÉBERSÉGRE FIGYELMEZTET

Debrecen proletariátusa az elmúlt két nap megmutatta, hogy a proletariátus igazságos uralma kősziklákon áll itt s nincs az a sötét erő, mely azt csak pillanatra is megmozdíthatná. Szombaton már a legteljesebb rendet teremtették a szervezett munkások és ezáltal újabb bizonyítékát adták annak, hogy aminthogy meg tudták teremteni a proletariátus uralmát, éppúgy készek és képesek megtartani ezt az uralmat.

És most már végeszakadt annak a kíméletességnek, mellyel eddig a burzsoáziát, a régi rend embereit a proletárdiktatúra részesítette abból, az elvből kiindulva, hogy a felesleges vérontást kerülni kell. Bebizonyosodott, hogy a vér nem válik vízzé, a kutyából nem lesz szalonna.

A régi rend emberei a suttogás, az alkohol butító hatásának felhasználásával elhintették az ellenforradalom magját abban a hiszemben, hogy ebből majd az ő uralmuk fog kinőni. Nagyon csalódtak. A proletárdiktatúra felemelte öklét és ma már negyvennél többen vannak letartóztatásban a burzsoázia, a régi rend emberei közül. Itt már nem használ a szép szó: a beilleszkedés hangzatos jelszava, itt kényszeríteni kell a burzsoáziát, hogy hatalmának visszanyeréséről még csak ne is álmodozzon. És példát kell mutatni, hogy a legkisebb megmozdulásával a legszélesebb retorziót váltja ki.

A péntek esti zavargások előzményei tegnap már teljesen tisztázódtak éppen olyan értelemben, mint azt az első percben látni lehetett. A volt rendőröket ellenforradalmi elemek felbújtották, lerészegítették, hogy szegüljenek ellen a parancsnak. A rendőröket már lefegyverezték az utolsó szál emberig. Felbújtóik már azok között ülnek, kiket letartóztattak. Minden vonalon a vörös őrség megbízható elemei és a szervezett munkások tartják a proletárdiktatúra rendjét és vasfegyelmét... *Elmondja Vágó Béla debreceni beszámolóját, ismerteti a nagypénteki felkelés sebesültjeit. (Lásd 411. okmányt.)*

Hogy tényleg szándékos ellenforradalmi ellenszegülésről volt szó, bizonyítja Hoffmann Johann nemzetközi vörös ezredbeli katonának a vallomása, ki szintén a sebesültek között van. Hoffman, mint vallomásában elmondja, egy kisebb járőrrel vonult előre. A Bika kávéház előtt egy civil revolverrel támadt rájuk és revolveréből több lövést tett. Alig pár lépésnyire egy volt rendőr egy fa mögül tüzelt rájuk. Őt valószínűleg a rendőr lőtte le. Herberth Frigyes vörös katona bajonettszúrástól sebesült meg. Egy volt rendőr bajonettjével vetette rá magát és jobb combon szúrta meg.

Negyvenhárom letartóztatás.

A vörös őrség tegnap megválasztott direktóriuma — Héjas S. Ferenc,[4] Bartha István és Nagy Lajos — a legerélyesebb intézkedéseket tették, hogy minden esetleges ellenforradalmi mozgolódásnak elejét vegyék és a tegnapi események megismétlődésének még a lehetőségét is kizárják.

A szombati nap folyamán negyvenhárom letartóztatás történt. A régi rend prononszírozott alakjait őrizetbe vették. Ez volt az egyetlen célszerű és helyes eszköz, hogy bármi legcsekélyebb ellenforradalmi megmozdulást megakadályozzanak az erre illetékes tényezők. A negyvenhárom letartóztatott közül egyeseket olyan gyanúokok is terhelnek, hogy a volt rendőrök félrevezetésében résztvettek, sőt bujtogatták őket. A levitézlettek nagyobb részét azonban csupán túszok gyanánt fogták el, hogy ezáltal az esetleg még a sötét háttérben mozgó, eddig fel nem fedezett ellenforradalmárok visszariadjanak attól, hogy gaz munkájukat akár csak egy percig is folytassák. Ha a proletáruralom ellen legcsekélyebb megmozdulás észlelhető lenne, úgy megtorló rendszabályokat léptetnek életbe az illetők ellen... *A továbbiakban közli a letartóztatott személyek névsorát.*

Az utcai harcok halottjai.

Eddigi megállapítás szerint az utcai harcoknak két halottja van. Az egyik Kuszka Zoltán politikai megbízott elvtársunk... *(Elmondja a róla ismert adatokat. 443. sz. okmány.)* A másik halott a nemzetközi vörös ezred egyik tagja. Derék elvtársunkat a legsötétebb briganti módra ölte meg egy zavargó, ki valószínűleg szintén a volt rendőrök soraiból került ki. A Varga utca végén revolverrel rálőtt ez az alak az arra haladó vörös katonákra és aztán befutott egy kis mosóintézetbe és az ajtót magára zárta. A vörös katonák körülfogták az üzletet, mire a gaz ellenforradalmár kilőtt az ajtón és szíven talált egy vörös katonát, akinek a nevét ezideig még nem sikerült megállapítani.

Népakarat, 1919. április 20. Szilárdan áll Debrecenben a proletáruralom.

416.

A DIREKTÓRIUM FELHÍVÁSA TOVÁBBI KÜZDELEMRE A GYŐZELEMÉRT

Proletárok! Elvtársak!

Élesen fenyeget az ellenforradalom! Ismét vissza akar bennünket

[4] Héjjas Ferencet később a Forradalmi Kormányzótanács rendeletére hűtlen kezelés miatt Budapesten kivégezték.

taszítani a megalázásnak és a nyomorúságnak a poklába, ahol ezer év óta szenvedtünk! Fegyverre proletárok!

Fel proletárok!

Nem akarjuk titkolni egy pillanatig sem a valóságot. Nyíltan és őszintén szemébe mondjuk Debrecen proletariátusának, hogy elérkezett az az idő, melynek senkitől sem várt, mindenki szemében gyűlöletes eljövetelét valaha véres kard körülhordozásával szokták hírré tenni ebben az országban.

Ez az ország ma a földművesek, munkások és proletár katonák hazája, akiknek nincsen szükségük az imperialista vérengzés ilyen szimbólumaira . Amit egykor a királyhűség koholt érzése, a nemzeti és hazafiúi eszme mesterségesen szított hazug lobogása tenni képes volt, azt most kétszeresen meg kell tenni a proletárság izzó lelkesedésének, évszázadok felgyülemlett keserűségének, az internacionális munkásság győzedelmes osztálytudatának. Elérkezett a cselekvés 24. órája. Minden halogatás, minden időveszteség helyrehozhatatlan mulasztást jelentenek.

A magyar munkásság választ előtt áll. Az egyik út visszavezet a múltba, ahol nincsen más, mint kizsákmányolás, rablás, embertelenség es bojár gőg. A másik út a dicsőséges jövőbe nyílik, ahol nem lesz többé különbség ember és ember között, ahol egyik ember nem teremthet magának jómódot és henye kényelmet csak azért, mert helyette sok százan egy iszonyú munka terhe alatt görnyednek. Aki az új út helyett a régit választja, annak nincsen helye a proletariátus soraiban.

Aki az új út ösvénye előtt habozik, vagy ingadozik, az nem méltó arra, hogy részt vegyen a munkásság felszabadító, világot megváltó nagy küzdelmében. Aki elcsügged, vagy ellankad, mielőtt még tettre kerülhetett volna a sor, az árulója a proletariátus szent ügyének. A múltnak többé nem szabad, nem lehet visszatérnie. Azon a mesgyén, amelyen március 21. óta halad a magyar proletariátus, nincs vissza, csak előre!

Előre, mert előttünk áll egy szebb, jobb, boldogabb jövő, mert olyan világ kecsegtet, amely szépet, nagyszerűt, fenségeset ígér és előre, mert évszázadok minden keservéért, minden szenvedéséért, könnytengeréért és vérpatakjaiért kárpótlást hoz a gyönyörű jövő.

Ingadozásnak, habozásnak ma nincs helye; a magyar munkásságnak elszánt, tettrekész, hatalmas és egyöntetű akarattal, fogait összeszorítva, fanatikus lelkesedéssel és a nagy eszme mély átérzésével kell továbbhaladnia megkezdett munkájában. Ellenforradalmi puccsok és a román rabszolgauralom megtévesztett, félrevezetett katonái veszélyeztetik azokat az eredményeket, amelyeket a magyar proletáriátus diktatúrája már eddig is felmutathat. Hadat kell viselnie most a magyar munkásságnak, háborút kell folytatnia.

Háború, mily gyűlölt volt e szó előttünk még csak néhány hónappal ezelőtt is, de most kötelességgé és szent feladattá magasztosul, amikor

a fiatal magyar tanácsköztársaságot kell belső és külső ellenségeinkkel szemben minden erőnk megfeszítésével megvédeni.

Belső és külső ellenség egyesült, hogy megfojtsa a magyar proletariátust és visszaállítsa azt az uralmat, amely nem ösmert mást, mint rettenetes kizsákmányolást. Gyáva, aki ezt eltűri! Minden magyar munkásnak abban a harcvonalban van most a helye, amelyet megingathatatlanul fenn kell tartanunk, ha nem akarjuk, hogy kizsákmányolóink, legyűrt és letiport rabszolgatartóink megint a nyakunkra üljenek. A görög hitrege meséli Heraklesről, hogy az irigy istennő által ellene küldött kígyót egy marokszorítással megfojtotta. Ilyen ledöntött, de gyötrődésében is a kapitalizmusnak a kígyója akarja most megmérgezni fullánkjaival a Magyar Tanácsköztársaságot. Hisszük és bízva reméljük, hogy a magyar proletáriátus hatalmas izomereje egy szorítással meg fogja fojtani a sziszegő kígyót és harcából diadalmaskodva, a küzdelem lángjában megerősödve fog kikerülni a magyar proletár igazságos és becsületes ügye.

Népakarat, 1919. április 20. Fel proletárok!

417.

EGY RENDŐR VALLOMÁSA A PÁLYAUDVARI ESEMÉNYEKRŐL

1919. nagypéntekén a vasútnál teljesítettem szolgálatot délután A vonatokat késve engedték ki az állomásról. Délután 4 óra tájban nagy lövöldözést hallottam a városból, ahonnan a nép az állomás felé tolult. Mikor az utolsó vonatot elindították, a váróteremből a közönséget eltávolítottam, a perronra mentem, ahol akkor már senki sem volt. Mikor a nagy ajtón be akartam lépni, hátulról megfogta egy pár vagongyáros szuronyos ember a vállamon levő puskát, mondván: Elvtárs adja át fegyverét, le van tartóztatva! Erre én átadtam fegyveremet, miközben egy hang azt kiáltotta: le kell fegyverezni Szatmárit.

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debr. Kir. Törvényszék B. 5967/VI. 1920. jelzet. *Dickman Ignác vasúti fékező debreceni lakos tárgyalása alkalmából Szatmári Sándor nádudvari lakos rendőr-ellenőr vallomása.*

418.

A FEHÉRTERROR BOSSZÚJÁNAK EGYIK ÁLDOZATA

Amikor a kommunisták által elhurcolt debreceni túszok hazakerültek, jutott tudomásomra, hogy az ártatlan tuszok összefogdosásában fegyveresen, többed magával résztvett Szatmári Albert vagongyári kommunista munkás is, kit ezért június 23-án felügyelet alá is vétettem s folytattam a nyomozást ezen terroristák ellen tovább is, amiközben került aztán kézre Rácz Károly vagongyári munkás is. Az ezen csapatban levő terroristáknak ambíciója volt a rendőrtisztviselőket fogdosni össze s így ezek fogták el Mile Pál és dr. Komlóssy Pál rendőrkapitány urakat is. Rácz Károly kihallgatása alkalmával vallhatta azt, hogy azon terrorista csapatban, melyben ő is volt, egy Kis József nevű napszámos vagy MÁV kocsilakatos is volt.

DÁL. Hajdú m. és Debrecen vár. kormánybiztos főisp. 37/1919. *Eredeti. 1919. júliusában Szabó Gyula rendőrfogalmazó jelentése a főispánhoz egy tévesen letartóztatott Kis József nevű személy ügyében. A „tuszok" kifejezés a tanácsköztársaság ideje alatt letartóztatott ellenforradalmár tuszokra vonatkozik.*

419.

A NAGYVÁRADI CSENDŐR SZÁRNYPARANCSNOKSÁG ELLENFORRADALMI TÁVIRATA DERECSKÉRE

Csendőrség, Derecske.

Ma hasonszámú távirati parancsom kapcsán rendelem, hogy szesztilalom legszigorúbban betartandó; közigazgatási hatóságok intézkedései a legszigorúbban végrehajtandók, felfegyverzett megbízhatatlan lakosságtól fegyvereket közhírré tétel útján be kell követelni, vöröskatonák feltétlenül lefegyverzendők, akik ez ellen vétenek, rabolnak, fosztogatnak azonnal lelövendők.

Különös események telefonon ide jelentendők, lakosság maradjon a helyén, mert az egész ország meg lesz szállva. Szárnyparancsnokság.

DÁL. Direktórium. Csomósz. 1. Vegyes iratok. *Eredeti. A távirat kelte 1919. április 19. Az irat nem jutott ki Derecskére, a debreceni direktórium lefoglalta. Ebben az időben Derecske még a tanácsköztársasághoz tartozott, román csapatoknak a környéken még nyomuk sem volt.*

420.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KORMÁNYSZERVEI HELYTÁLLÁSRA BUZDÍTANAK

Városi direktórium, Debrecen.

Utasítom, hogy a vezetőség minden körülmények között feltétlenül megmaradjon helyén és az ügyek intézését kezéből ki ne engedje. Hasson oda, hogy az ott levő karhatalom, ha a helyzet kívánja, rendületlenül harcoljon a proletáruralom érdekében.

DÁL. Direktórium Csomósz. 1. V. *Eredeti. A belügyi népbiztosság távirata 1919. április 21-én.*

421.

A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG UTASÍTÁSA HAJDÚNÁNÁS VÁROSI DIREKTÓRIUMÁHOZ A HELYTÁLLÁS MEGSZILÁRDÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

A több oldalról hozzánk beérkezett jelentésekből az tűnik ki, hogy az intéző bizottságok, dacára e tárgyban már kiadott előző rendeletünknek, helyeiket minden ok nélkül, megszállás első hírére gyáván elhagyják és a rájuk bízott ügyek intézését sem eszközlik és így szinte kényszerítik a régi hatósági közegeket, hogy helyeiket újból elfoglalják. Nyomatékosan figyelmeztetjük ismételten az intéző bizottságok tagjait, hogy helyeiket csak a legvégső esetben hagyják el és az utolsó percig tegyenek meg mindent a tanácsköztársaság intézményeinek és a proletárvagyonok megmentése és a vezetésükre bízott proletárok élet- és vagyonbiztonsága érdekében; különösen kötelességük, hogy az ott levő nyersanyagokat, félkész és készárukat, pénz és egyéb értékeket, fegyvereket, muníciót kellő módon mögöttes országrészbe elszállíttassák és minden rendelkezésükre álló járművet ennek a célnak szolgálatába állítsanak. Az intéző bizottság tagjai pedig öntudatos és becsületes proletárhoz illő módon az utolsó percig álljanak helyükön és a saját példájukkal igyekezzenek hatni a lakosságra és ne maguk legyenek a pánik intézői. Mindazokat, akik ezen rendelkezés ellenére helyüket gyáván elhanyagolják, forradalmi törvényszék elé állítjuk és úgy fogunk velük elbánni, mint a proletáruralom hitvány és gyáva árulóival. Menekülés esetén hozzánk azonnal részletes jelentés küldendő. A megyei direktóriumot utasítjuk, hogy ezen rendeletünket az alájuk tartozó összes járási és községi direktóriumokkal közöljék. Budapest, 1919. április 25-én 9,30 órakor.

DÁL. Hajdúnánás vár. polgárm. 919/1919. *Eredeti távirat.*

422.

AZ IMPERIALISTA BEAVATKOZÁS LEVERI DEBRECENBEN A PROLETÁRDIKTATÚRÁT

Felhívás.

Értesítjük a város lakosságát, hogy a rendőrfőkapitányi teendők ellátásával és a rend fenntartására hivatott szervek feletti rendelkezéssel Pálffy Gábor huszárőrnagyot bíztuk meg, és felhívunk mindenkit, hogy ezen hatáskörében kiadott rendelkezéseit teljesíteni ismerje kötelességének.

Tudatjuk, hogy az entente megszálló csapatai ma d. u. 2 és 3 óra között vonulnak be városunkba. Ezúttal ismételten és nyomatékosan figyelmeztetjük a város közönségét, hogy nyugodtan viselkedjék és minden olyan ténykedéstől, amely kihívásnak volna minősíthető — szigorúan tartózkodjék.

Felhívjuk továbbá a közbiztonsági szolgálat teljesítésére hivatott szerveket, úgymint katonaságot, rendőrséget, polgárőrséget és a felfegyverzett munkásokat, hogy a fegyvereket a megszálló csapatok parancsnokának kívánsága folytán ma délután 1-től 2 óráig a városház udvarán adják le.

Felhívjuk végül a város közönségét, hogy a megszálló csapatok bevonulása alkalmával lakásában, a katonaság, csendőrség, rendőrség pedig laktanyájában tartózkodjék.

Debrecen, 1919. április 23. A városi tanács.

DÁL. Déri Múzeumi törzsanyag. *Eredeti plakát.*

423.

AZ ELLENFORRADALMI ROMÁN KATONAI PARANCSNOK 1. SZ. PARANCSA DEBRECENBEN

1-ső számú parancs.

Debrecen, 1919. április 23.

Összes csendőrség, rendőrség és katonaság a fegyvereket azonnal adja le a városházához. Az összes laktanyák a román katonaság részére azonnal kiürítendők, kivéve a 2-ik huszárezred laktanyáját, ahová az összes laktanyában lakó tisztek, altisztek és legénység átköltözni tartozik. A 2-ik huszárezred lovai a Vilmos laktanyában egy, legföljebb 2 istállóba összevonandók, melléjük csak a legszükségesebb lóápolók hagyandók vissza.

Tisztek és altisztek kard és fegyver nélkül, de csillaggal az utcán is szabadon mozoghatnak. Társaságba járhatnak. Magánosok fegyvereit szintén leadni kötelesek. Rendőrség, csendőrség helyén marad, de fegyver nélkül. Fegyveres őrséget a román parancsnokság oszt be melléjük. Város és helyi őrség parancsnok alulírott. Városparancsnokság a vármegyeházán a főispáni hivatal, hová minden hatóság és ezred két-két küldöncöt és egy-egy futártisztet rendel ki. Jóny sk. tábornok.

DÁL. Déri Múzeumi törzsanyag. *Eredeti plakát.*

424.

A FEHÉR TERROR EMBERTELENSÉGE KABÁN

Bevezetőben Hajdúszoboszló, Földes és Hajdúszovát helyzetével foglalkozik... Sürgős intézkedést kíván Kaba községben az is, hogy 18 elesett vörös katona hullája — éspedig ebből 16 egy közös sírban, kettő megint együtt egy közös sírban, — a község közepén egyik jegyzői lakás udvarában van eltemetve, alig mélyebben egy méternél a föld színe alatt. Ezeket a hullákat innen el kell távolítani, mert az nemcsak veszélyes a közegészségre, hanem borzalmas is, és hátráltatni fogja a kedélyek lecsendesítését... *Ezután Tetétlenről ír.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 3901/1919. *Eredeti. Részlet a Hajdúmegyei főügyésznek 1919. május 22-én a Hajdúszoboszló környéki községek állapotáról, az alispánhoz előterjesztett jelentéséből.*

F) JELENTÉSEK A MEGYE TERÜLETÉN LEZAJLOTT ESEMÉNYEKRŐL.

425.

HAJDÚMEGYE ALISPÁNJÁNAK JELENTÉSE AZ 1918 DECEMBER 1—1920 MÁJUS 1 KÖZÖTTI IDŐ ESEMÉNYEIRŐL

Törvényhatósági bizottságunk legutóbbi rendes közgyűlését 1918. dec. 14-én tartotta. E mai napig tartott hosszú szünet oka az, hogy az u. n. népkormány törvényhatósági életünk két legfontosabb szervének, a közigazgatási és törvényhatósági bizottságnak működését, azok tervbevett átszervezésére hivatkozással felfüggesztette oly rendelkezéssel, hogy a halaszthatatlan sürgősségű ügyek az átszervezésig a kormánybiztos-főispán hatáskörében intézendők el. Majd a rövid idő múltán uralomra jutott proletárdiktatúra korlátalmi berendezkedésünket teljesen felforgatta és e szerveket végleg eltörölte... *Említi, hogy nagyobb zavargások nem voltak.*

Országszerte s így vármegyénkben is a forradalom kitörése óta (1918. november 1.) homloktérben a földkérdés állott. Ez foglalkoztatta, ez izgatta földműves munkásságunkat. E kérdésbe kellett gyorsan tettekkel és szervezkedéssel belenyúlni, mert különben földműves munkásságunk az akkor már a destruktív irányzat szolgálatában álló szocialisták izgatóinak vak eszköze lett volna.

A földműves népszövetség a Hajdúföld c. közkedvelt lapjával és a vidéki szervezkedéssel egy egészséges földreform progammjának alapján állva, igyekezett földműves munkásságunkat lekötni és a szocialistáknak való behódolástól menteni.

A népkormány akkori exponense, Rásó István kormánybiztos főispán pedig helyes érzékkel teljes figyelmét és tevékenységét e kérdés szolgálatába állította. A helyi viszonyok alapos ismerete mellett ott, ahol a birtokmegoszlási viszonyok a legrosszabbak voltak s ennek folytán a földinség a legnagyobb volt, minek következtében kitörésektől leginkább lehetett tartani, így Egyeken, Balmazújvároson, Püspökladányban, Tetétlenen, Hajdúszováton, sikerült a bérlőkkeli tárgyalások eredményeképpen, bérleti alapon, az arra leginkább igénnyel bírókat földhöz juttatni, ezzel a kedélyeket megnyugtatni s ennek folytán a szocialisták megyei térhódítását megakadályozni.

Ez eredmények indították az akkor már teljes hatalmi berendezkedésre vágyó szocialistákat a földmíves népszövetség, a Hajdúföld c. lap és Rásó István kormánybiztos főispán elleni agresszívitásra, követelve a népszövetség működésének és a Hajdúföldnek a beszüntetését és Rásó főispán távozását. Dolgoztak az akkori idők eszközeivel, fenyegetésekkel, erőszakkal és pénzért felfogadott részint megyei, részint városi csőcseléknek a megyeház udvarára való támadó felvonultatásával. Utolsó kísérletként próbáltunk a belügyminisztertől oltalmat kérni, azonban sajnálattal kellett meggyőződnünk, hogy a kormányban levő pár polgári miniszter a szocialista kormánytagokkal szemben teljesen tehetetlen.

A szocialisták céljukat elérték: a lap megszűnt, a szervezés munkája abban maradt, Rásó István kormánybiztos főispán pedig állásától megvált. Utódjául 1919. március hó 4-én Neviczky János hajdúböszörményi polgármester neveztetett ki.

Ettől kezdve a szocialisták féktelen agitációja vármegyénkben is egyre nagyobb mérveket öltött, a tér szabadabb volt. Február hónapban már országszerte megkezdődött a destruktió nyílt, romboló munkája.

A tavaszi mezei munkák megkezdése a városokból jövő folytonos izgatások folytán túlhajtott bérkövetelések miatt kétségessé vált. A békésen leszerződött gazdasági cselédeket valósággal terrorizálták. Az eddig suttyomban szervezkedő kommunisták mostmár nyílt gyűléseken kezdték hirdetni a polgári társadalmi rend felborítását.

Utolsó reménysugárként már csak a tervbevett nemzetgyűlési választásokat tekinthettük. Remélni lehetett ugyanis, hogy a veszély tudatára ébredt polgárság összetartva a nemzetgyűlésen majorizálni fogja a szocialistákat és ezzel tompíthatja hatalmuk túlsúlyát.

A földműves népszövetség vezetésével vármegyénk is nagyban készült a választásokra.

A polgárság ébredése azonban már késő volt, mert a népköztársaság elnöke március 21-én átadta a hatalmat a proletáriátusnak.

Pár napra rá a tanácsköztársaság hatalmi szervei már vármegyénkben is funkcióba léptek. Vármegyei direktórium, községi direktóriumok, munkások, katonák és földműves szegények tanácsa, vörös őrségek, termelési biztosok — ezek voltak a főszervek. Közalkalmazottaknak és így a vármegyei tisztviselőknek is kötelességévé tétetett, hogy helyükön maradjanak. A régi hatáskör azonban az említett szervek beállítása folytán azonnal megszűnt. Szigorúan eltiltattunk a megyébe való kiszállásoktól és a telefon használattól. Beosztott politikai megbízottak utasítása és ellenőrzése mellett dolgoztunk és legfőbb igyekezetünk az volt, hogy a túlhajtásokat, ahol lehet, mérsékeljük. Az aktaforgalom nap-nap mellett kevesebbedett, úgyhogy azt mondhatom, hogy a hivatalos órákat csaknem teljesen munkátlanul töltöttük.

A berendezkedés jellemzéséül kiemelem a tüneményes gyorsaságot, mely az óriás új hatalmi gépezet beállításában megnyilvánult, mi csak hosszas, tervszerű előkészület eredménye lehetett... *Felsorolja az állítólag keletkezett károkat.* Harcok a vörösökkel Kabán, Tetétlenen, Vámospércsen, Egyeken és Tiszacsegén a Cserepes pusztán voltak. Kabán elesett 20 román katona, 3 tiszt, 17 polgári lakos, sok vörös katona. A harc izgalmai folytán 6 lakos félelmében öngyilkos lett, 10—12 ház, a ref. templom tornya megrongálódott. Tetétlenen a harcok miatt, mely alatt ember életben kár nem esett, a románok a községet végigrabolták, a férfilakosokat a községből kihajtották és az asszonyokat megbecstelenítették. Egyeken 2 haláleset és 7 sebesülés történt a lakosság részéről. A község 94 ágyúlövést kapott, a templom, az állami és a rk. iskola és 1—2 ház megsérült. Vámospércsre 30—40 ágyúlövés adatott le, 17 lakóházat felgyújtottak. A románoknak szabad rablás lett engedve, melynek folytán többek teljesen kifosztattak; 3000 hektó bort vittek el, illetőleg részben megittak, részben pedig kieresztettek. A községnek 30.000 Koronáját vitték el.

Többi község megszállása simán ment... *A jelentés a továbbiakban beszél arról, hogy az állítólagos terror milyen volt és írja, hogy* „a keleti határainkat marcangoló románokat is nehezen vártuk, mint felszabaditónkat és megmentőnket." *Elmondja még a tanácsköztársaság bukása után élre került ellenforradalmi vezetőség megegyezését a román megszállókkal.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 137/1920. *Eredeti jelentés a th. bizottság részére 1920. május 19-én.*

426.

A BERETTYÓÚJFALUI JÁRÁS FŐSZOLGABÍRÓJÁNAK JELENTÉSE AZ ELLENFORRADALOM IDEJÉN RENDŐRI FELÜGYELET ALÁ HELYEZETT KOMMUNISTÁKRÓL

1. Vekerdi Elekné sz. Tóth Julianna, Törökszentmiklós, 1897, szabó neje, háztartásbeli. Kommunizmus gyanúja miatt. Üzlethelyisége kommunista eszmék gyülekezője volt a kommün előtt és alatt.

2. Aranyi Jánosné sz. Szilágyi Zsuzsanna, Berettyóújfalu, 1881, napszámos neje. Munkástanácstag volt és szakszervezeti pénztárnoknő, csendes.

3. Fehér Andrásné sz. Török Eszter, Biharfélegyháza, 1873, napszámosnő. Munkástanácstag. Gyűlésekre eljárt. A kommunista nők között vezetőszerepet vitt.

4. Grósz Mária, Turda (Ugocsa m.) 1890, kereskedősegéd. Munkástanácstag volt, az iparossegédek szakszervezetének jegyzője. Mérsékelt kommunista.

5. dr. Grósz Ignác, Berettyóújfalu, 1862, orvos. Az októberi forradalom kimélyítésében tevékeny részt vett. Szélső szocialista beszédeket tartott. A régi uralmat igazságtalannak, kizsákmányolónak tartotta. Hazatért katonák részére az adót az ő vezetése alatt vetették ki, de mérséklettel. 1918 novemberben kijelentette: vége már a régi világnak, nem lehet már a népet orránál fogva vezetni.

6. Kiss István ismeretlen szül. helye és ideje, földműves.

7. Kéri Imre Bárand, 1886. könyvkötő és nyomdász. Kommün alatt az adóügy pénzügyi biztosa volt.

8. Szani Ambrus, Biharnagybajom, 1883, mézeskalácsos és hentes. Munkástanácstag. A Károlyi forradalom után a felforgatókkal rokonszenvezett, nagy szocialista. Az ú. n. Népkormány intézkedését helyeselte.

9. Harcz *(helyesen: Hercz — szerk.)* Farkas, Derecske, 1874, mészáros. Keresztény úrgyűlölő, állítólag a kommunizmust helyeslő kijelentéseket tett.

10. id. Vajna Imre, Zsáka, 1862, földbérlő. Oláh barátság gyanúja. Az oláh uralom alatt képviselő volt.

11. Harasztosi Péter, Esztár, 1890, földműves. Kommunizmus gyanúja miatt. Meggyőződéses kommunista. 1919. április 22-én a kommün alatt a vörös katonákkal átment Pocsajba a csendőrség lefegyverzésére, a veres katonákat ő vezette, állítólag kényszer alatt.

12. Lefkovits Vilmos,[1] Berettyóújfalu, 1878, pincér. 1920. július 13-án Eigner Gáborné előtt azt mondta: Na, ismerjük már azokat az urakat, sok stiklijük van már s úgy látszik, ez is egyike azoknak, de majd a nyakukra hágunk, hogy rövidesen visszajön az a világ, akkor leszámolunk az urakkal.

13. Tarcsi Mihály, Esztár, 1876, földműves. Kommunizmus miatt. Munkástanácstag volt, lelkes kommunista. 1919. április 22-én feljelentette a veres katonáknak az ellenforradalmi érzelmű ref. papot, bírót és 7 gazdát.

14. Farkas Sándor, Esztár, 1878, földműves. Munkástanács tag volt, Esztáron agitált is emellett. A munkástanácstagot választó gazdákat a választástól eltiltotta és az ellenszegülő Hagyó Jánost szidalmazta.

15. Weisberger Ármin, Berettyóújfalu, 1877, üzletvezető kommunizmus gyanúja miatt, munkástanács tag volt, csendes.

[1] Nem azonos a debreceni forradalom egyik vezetőjével, Lefkovits Vilmossal.

16. Flam Emil Berettyószentmárton 1899, foglalkozás nélküli. Kommunizmus gyanúja miatt. A vörös uralom ideje alatt a községben volt vöröskatonáknak a birtokosokat, jegyző és az egész elöljáróságot, mint ellenforradalmárokat feljelentette. Titkos megfigyelés alatt.

17. Rácz Sándor, Berettyóújfalu, 1880, földműves. Kommunizmus gyanúja miatt. Munkástanács tag volt. Tag, közélelmezési ellenőr volt. A szocialista eszméket nagyban terjesztette. A Debreceni Ügyészség által 4 hó és 3 hétre elítélve.

18. Varga András, Berettyóújfalu, 1876. földműves. Kommunizmus gyanuja miatt. Vörös őr volt, nemzeti tanácstag. Mint ilyet a közélelmezésnél alkalmazták. A szocialista eszmék terjesztője. A Debreceni Ügyészség által egy hónapra ítélve.

19. Kémeri Lajos Berettyóújfalu, 1896. kőműves. Vörös őr volt, majd a Bihari vörös ezredben katona. Az öttagú direktórium megbízásából feltette a Vörös Embert és ezért 750 koronát kapott. A Debreceni Ügyészség által 3 hóra elítélve.

20. Papp Gábor, Berettyóújfalu, 1874. Kőműves, munkástanács tagja volt s mint ilyen a községben járt a borkészletek lefoglalása miatt. A Debreceni Ügyészség által 3 heti fogházra ítéltetett.

21. Faragó Gyula, Gáborján, 1895. asztalos segéd berettyóújfalui lakos. Vörös katona volt a Bihari vörös ezredben. 1920. április hó elején a katonai összeíró bizottság előtt kijelentette: nem volt még elég 5 év?

22. Popper Jakabné sz. Krausz Rozália, Nagyvárad, 1863. Mészáros neje, berettyóújfalui lakos. A Keresztyén Nemzeti irányzattal elégedetlen, sőt ellenséges indulatú, hatóság sértegető. Midőn a lakáshivatal megyei tisztviselői nála jártak rekvirálni, a következő kijelentéseket tette: majd megmutatom én, hogy az én házamba egy megyei tisztviselő sem teszi be a lábát, majd találok én erre módot.

23. Asztalos József spekuláns, de nem kommunista.

24. Feldman Antal spekuláns, de nem kommunista.

25. Salamon Dezső spekuláns, de nem kommunista.

26. Kovács István, Hencida, 1894. Földmíves. A csóti hadifogolytábor igazgatójának közlése szerint nevezett Oroszországban hadifogoly volt. Felesége Vasachova Lizavetta.

27. Bucsán József, Pósalaka, 1887. Földműves, berettyóújfalui lakos. *Jellemzése azonos az előbbivel.*

28. Armás Gábor, Pocsaj, 1892. Földműves. *Jellemzése ugyanaz.*

29. Rányai János, Milovoj (Trencsén m.), 1876. Földműves, darvasi lakos. *Jellemzése ugyanaz.*

30. Guba János, Berettyóújfalu, 1898, kefekötő. Léván több alkalommal a fehér uralomról fenyegetőleg nyilatkozott. Munkanélkül lézeng. Ref. alatt.

31. Mike András, Hosszúpályi, 1887, földműves, pocsaji lakos. Nevezett Oroszországból hazatért hadifogoly, ahol vörös katona volt.

32. Szűcs Sándor, Berettyóújfalu, 1895, földműves. *Jellemzése azonos az előbbivel.*

33. Jámbor Mihály, Berettyóújfalu, 1872, birtokos. Úrgyűlölő. A lakásügyi hatóság előtt kijelentette: majd eljön még az idő, amikor úgy fognak ezekkel elbánni, mint most ők velünk.

34. Kicse János, Vekerd, 1888, földműves. Nevezett Oroszországból hazatért fogoly, ahol vörös katona volt.

35. Karácsony Gergely, Berettyóújfalu, 1859. Földműves. Országos szovjet direktórium és munkástanács tagja volt. Magatartása erősen kommunista volt, de vezetésre alkalmatlan. Kalauzolása mellett vitték el a vörösök a bankok pénzét.

36. Szána Mihály, Pocsaj, 1893, földműves. *Jellemzése ugyanaz.* Oroszországban vörös katona volt.

37. Tóth Lajos, Csökmő, 1895, földműves. *Jellemzése ugyanaz.*

38. Rümberg István, Darvas, 1894, ismeretlen foglalkozású.

Berettyóújfalu, 1921. október 25-én dr. Nadányi s. k. főszolgabíró.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. A jelentés a ref. alá helyezettek lakóhelyét csak ritkán közli, de valószínű, hogy túlnyomó többségben berettyóújfalui lakosokról van szó, legalább is a jelentés idején.*

427.

A BIHARNAGYBAJOMI JÁRÁSBAN ÁLLAMELLENES TEVÉKENYSÉG MIATT AZ ELLENFORRADALOM ÁLTAL NYILVÁNTARTOTT SZEMÉLYEK

1. Rákosi Mária 1895. évi bárándi születésű szobaleány. Kommunista, a propaganda osztálynál alkalmazott. Ellene eljárás indult, nem ítéltetett el, szökésben van.

2. Klein Gábor 1895, sárrétudvari születésű cipész. A kommün utáni időkben kommunista propaganda terjesztés miatt rendőri felügyelet alá helyeztetett.

3. Friedmann Antal 1899. hajdúböszörményi születésű metsző. Ref. alatt.

4. Klein Adolf Béla 1885. sárrétudvari szabó. Ref. alatt.

5. Mester Adolf Béla 1891. Szerep. Földműves. Mint vörös katona szolgált az első székely ezredben.

6. Mester Gyula, 1897. Szerep. Földműves. Ref. alatt.

7. Bőr Mihály 1896. Szerep. Földműves. Ref. alatt.
8. Palásti József 1897. Püspökladány, földműves. Ref. alatt.
9. Rózsás János 1881. Hajdúszovát, pusztagazda, a kommün alatt direktóriumi tag volt, kommunista. Rendőri felügyelet alatt áll.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. A sárréli járás főszolgabírójának jelentése 1921. november 7-én az alispánhoz.*

428.

JELENTÉS A DERECSKEI JÁRÁSBAN NYILVÁNTARTOTT „ÁLLAM- ÉS TÁRSADALOMELLENES" SZEMÉLYEKRŐL

1. ifj. Magyar Lajos M. Kir. Belügyminiszter úr 23584/1920. int. sz. rendeletével Zalaegerszegre internáltatván, iratok a zalaegerszegi táborban működő felülvizsgáló bizottsághoz megküldettek.
2. Rákos Imre Géza. Született Püspökladány 1889, kántortanító, Derecskén Járási Direktórium és munkástanács tagja volt. A derecskei járás községeiben propagálta a kommunista tanokat és szervezte a munkástanácsokat. Rendőri felügyelet alatt áll.
3. Varga Pál. Derecske, 1898, kovács. Munkástanács tagja és vörös katona volt. Népgyűlések alkalmával a kommunista szónokokat dicsőítette, őket munkájukban támogatta. A derecskei csendőrörs lefegyverzésében és letartóztatásában aktívan résztvett. Ref. alatt.
4. Rimán Ferenc. Derecske 1891, szabó. Orosz hadifogságának idején belépett a kommunista pártba. Előbb tagjelölt, majd rendes párttag volt s mint ilyet, bevezényelték az orosz politikai pártiskolába, melynek előadásait hat hétig hallgatta. Az iskola elvégzése után a magyar kommunizmus megszervezése céljából hazabocsájtatott. Ref. alatt. Felesége Erominov Anna.
5. Csuka Gyula Sáránd 1893., földműves. Orosz hadifogságának idejében belépett a kommunista pártba. Előbb tagjelölt, majd rendes párttag volt s mint ilyet bevezényelték az orosz politikai pártiskolába, melynek előadásait hat hétig hallgatta. Az iskola elvégzése után a magyar kommunizmus megszervezése céljából haza bocsájtatott. Ref. alatt.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. A derecskei járási főszolgabíró jelentése 1921. november 7-én az alispánhoz.*

A CSÉFFA—NAGYSZALONTAI JÁRÁS FŐSZOLGABÍRÓJÁNAK JELENTÉSE A KOMMUNISTA SZEMÉLYEKRŐL

1. Nagy Bagdi Gábor földműves geszti lakos. Kommunista volt. Rendőri felügyelet alatt áll.

2. Varga Albert földműves, okányi lakos. Orosz vörös katona volt. Oroszországban propaganda iskolát hallgatott. Ref. alatt áll.

3. Patkós Tódor földműves, sarkadkeresztúri lakos, kommunista volt.

4. Korompai György földműves, sarkadkeresztúri lakos, kommunista volt, direktóriumi tag.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. Jelentés az alispánhoz 1922. február 14-én.*

430

A SZÉKELYHÍDI (NAGYLÉTAI) JÁRÁS FŐSZOLGABÍRÓJA JELENTÉST TESZ A KOMMUNISTÁKRÓL

1. Vályi János, internáltatott, születési hely Bagamér, születés év 1870, foglalkozása barkácsoló ács. Tevékenysége: Kommunista. A kommunizmus alatt a munkástanács elnöke. Kommunista agitáció munkájában résztvett, szónoklatokat tartott, a csendőrség lefegyverzésében résztvett. Oláh megszállás alatt feljelentette a magyar csendőröket.

2. Szabó Dániel, internáltatott, bagaméri születésű, 1866, földműves. Kommunista. A proletárdiktatúra alatt munkástanács tag. Lázító beszédeket tartott, a csendőrségnél levő gépfegyver elhozását indítványozta a tömegben azzal, hogy az urakat lelőjjék.

3. Szász Imre, internáltatott, 1858, földműves, Bagamér. Kommunista. Agitáció munkájában résztvett. A bagaméri csendőrség lefegyverzése körül a vezér- és indítványozó szerepet játszotta. A vörös katonákat ő hívta fel a lefegyverzésre.

4. B. Kis Tógyer rendőri felügyelet alatt, 1866, földműves, Érkenéz. Kommunista, munkástanácstag, lázított, szónokolt, izgató beszédeket tartott a társadalmi rend ellen.

5. Ármos Kontyos Sándor rendőri felügyelet alatt, 1859, Bagamér, napszámos. Kommunista, munkástanácstag, lázított, agitált.

6. Bíró Lajos ref. alatt, 1851, Debrecenben, csizmadia mester. Kommunista, munkástanácstag. A kommunizmus agitációs munkájában résztvett, lázított.

7. Tömöri Tamás ref. alatt, 1880, Vámospércs, asztalos mester. Kommunista. Munkástanácstag. A kommunizmus agitációs munkájában résztvett, lázított.

8. Pálinkás János ref. alatt, 1893 Bagamér. Kommunista. Az agitáció munkájában résztvett, a csendőrség lefegyverzésében résztvett.

9. Csarnaki Sándor ref. alatt, 1888, Bagamér, kádármester. Kommunista. Vörösőrség parancsnoka, a csendőrség lefegyverzésében résztvett s e célból a terrorcsapatnak Bagamér községbe való behozatalán munkálkodott.

10. Herga Mária ref. alatt, 1880, Bagamér, háztartásbeli. Izgatott, lázított a társadalmi rend ellen. A csendőrség lefegyverzésében résztvett.

11. Orosz Lajos ref. alatt, 1889, Újléta, földműves. Kommunista, munkástanácstag, majd a Földműves Párt újlétai megbízottja.[2]

12. Barcsa Albert Tetétlen, Hajdú megye, 1888, napszámos. Midőn az oláhok bejöttek, igyekezett a lakosságot rábírni arra, hogy rejtsék el fegyvereiket, mert szükség lesz arra, mikor jön Kun Béla. Rendőri felügyeletre javasolva.

13. T. Kiss Mihály, Újléta, 1884, napszámos. Kommunista. Munkástanácstag. Fenyegette azokat, kik nem akartak a pártba belépni. Szét akarta osztani az urak földjét és jószágait. Ref.-re javasolva.

14. ifj. Sós Mihály Újléta, 1892. földműves. Kommunista, az agitáció munkájában résztvett. Munkástanácstag. A hatóságok ellen izgatott. Ref.-re javasolva.

15. Bogár Gábor Balmazújváros, 1871, barkácsoló ács. Kommunista, az agitáció munkájában résztvett, munkástanács tag, a földek felosztását követelte.

16. Csordás Sándor Nagyléta, 1871, ács és kőműves mester. Kommunista, munkástanács alelnöke, a kommunizmus agitációs munkájában résztvett. Földosztást követelt. Izgatott. Ref.-re javasolva.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. A főszolgabíró jelentése 1921. november 7-én az alispánhoz.*

[2] Valószínűleg a szociáldemokrata földmunkás szakszervezet helyi csoportjáról van szó.

431.

AZ ÁLLAMÉPÍTÉSZETI HIVATAL VEZETŐJÉNEK UTÓLAGOS JELENTÉSE A HIVATAL DOLGOZÓIRÓL

Csiha Ferenc állami útkaparó mikepércsi lakos kommunista volt.

Szemán Imre állami útkaparó debreceni lakos megbízhatatlanul viselkedett.

Rácz Péter törvényhatósági útkaparó, hajdúböszörményi lakos kommunista volt.

Karacs József tvh útkaparó, hajdúböszörményi lakos kommunista volt.

Rácz István törvényhatósági útkaparó hajdúszoboszlói lakos megbízhatatlanul viselkedett.

DÁL. Hajdú m. Közig. Biz. XI. 319/1922. *Eredeti jelentés 1920. május 19-én.*

Rácz Péterről május 31-én egyéni jelentést is előterjesztett a Hajdú megyei Államépítészeti Hivatal főnöke, megállapítva, hogy „a Hajdúhadház—Tiszapolgári közút 16—20 km-es útszakaszán alkalmazott Rácz Péter th. útkaparó is a szovjet kormány ideje alatt Hajdúböszörmény rendezett tanácsú városban mint választott munkástanács tag (kommunista) *(ti. működött,)* s f. évi május hó 22-én az itteni román parancsnokság letartóztatta és május 25-én el is szállította". *(Lásd ugyanott.)*

432.

TÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLET A CSENDŐRSÉGET LEFEGYVERZŐ BAGAMÉRI LAKOSOK ELLEN

. . . vádlottak Bagaméron 1919. április 18—20 között ismeretlen társaikkal és felfegyverzett veres katonákkal a bagaméri csendőrörsre behatoltak s az őrs fegyvereit összeszedték s Pálinkás János vádlott ugyanott és ugyanakkor Herga Imre foglyot a csendőrlaktanya őrszobájából szabadon bocsátotta...

A csendőrörsre való behatolásban, a csendőrök fegyvereinek összeszedésében Balog János is résztvett...

DÁL. Bihar m. alisp. 1948/1920. *Törvényszéki ítélet 1920. december 3-án. A törvényszék Pálinkás János 27 éves bagaméri lakost 1 évi 6 hónapi börtönre, B. Kiss János 22 éves bagaméri lakost 8 hónapi börtönre, Tóth József 21 éves bagaméri lakost 8 hónapi börtönre, Balla Pellei József 31 éves álmosdi lakost 8 hónapi börtönre, Dobolán József 21 éves álmosdi lakost 8 hónapi börtönre ítélte. A csendőrség lefegyverzésében résztvett még V. Szász Imre is.*

A FŐJEGYZŐ JELENTÉSE A BALMAZÚJVÁROSI[3] ESEMÉNYEKRŐL

1919. január 31-től 1919. március 23-ig még mindig az 1918. nov. 7-én megalakult Nemzeti Tanács vezette a község ügyeit, akinek a legnagyobb feladata abban állott, hogy a köztársasági kormányrendeletek alapján az itt lévő Semsey ingatlan vagyon felosztassék a balmazújvárosi földműves munkások között és a községi képviselőtestülettel karöltve úgy intézkedett, hogy addig is, míg a hosszadalmas munkát igénylő hatósági földmérés megtörténik, az uradalmi bérlőktől egyezség útján a birtoknak 10 000 kh területét bérbe vette a község, mint erkölcsi testület jótállása mellett és parcellánkint a földműves munkások között, a községi elöljáróság közreműködése mellett kiosztotta.

Ezen községben f. é. március 23-án a kommunista éra vevén át a községi ügyek vezetését, minden vagyonra kimondotta a kommunizálást, de a fenti bérlet folytán történt kiosztást helybenhagyta és így a bérlet máig is fennáll.

1919. március 22-én este Veres Péter, Csige István és Kerekes Miklós tapasztalatlan fiatalemberekből álló társaság, akiket már előzőleg a debreceni kommunisták maguk részére megnyertek, a balmazújvárosi földműves munkások köréből az ő meghitt embereiket, cirka 100 egyént, egybehívtak a Semsey kastély udvarába és ott az erkélyről az ő boldogító elveiket hirdetve kijelentették, hogy Magyarországon a Tanácsköztársaság, a községben pedig a szegény proletárok tanácsa vette át a hatalmat és most már a nincsteleneké a hatalom. Felhívták a községet, hogy alakítsák meg a direktóriumot.

Ezen tényről a község lakossága egyáltalán nem is tudott, csak másnap, midőn Veres Péter, Csige István és Kerekes Miklós megválasztott direktorok a községházán fegyveresen megjelentek és terrorral a község vezetését átvették s a statáriumot kihirdették... *A továbbiakban elmondja, hogy az intézőbizottságba Pokrócz Ferencet, a Nemzeti Tanács volt elnökét beválasztották. A jelentés szerint az ő érdeme, hogy*

A kommunizmus enyhébb lefolyású volt Balmazújvároson, mint más községekben. A direktórium tagjai voltak: Veres Péter letartóztatott, internálva; Csige István, aki a vöröshadsereg visszavonulásakor elmenekült velök; Kerekes István letartóztatva, internálva; dr. Sebők

[3] A balmazújvárosi eseményekre vonatkozóan Varga Antal fent idézett művén (Balmazújváros története) kívül lásd még Veres Péter: Számadás című életrajzi regényét, valamint Igaz történet egy faluról című cikkét (Szabad Föld, 1952. március 2) és a Szegények szerelme című regényét.

Ernő debreceni ügyvéd, a budapesti igazságügyi népbiztos által kinevezett vádbiztos, aki azonban nem működött.

A kommunizmus miatt le lettek tartóztatva és jelenleg internálva vannak Uhlár Béla, Gál Ferenc, Eszenyi Péter, Vincze József, Loós István, F. Nagy Imre, Ecsedi Sándor, I. Tarr Sándor, II. Tarr Sándor, Harangi Sándor, Harangi Gábor, Tarr Sára, Juhász Andrásné, Pinczés Ilona.

Kommunizmus gyanúja miatt le lettek tartóztatva a volt nemzetőrség, később a terror hatása alatt akaratukon kívül vörös őrséggé lett következő tagjai... *Ezután felsorolja a neveket,* összesen 52, akik azonban kommunista érzelműek nem voltak és csupán azért vállalták az őrségi szolgálatot, mert szegény emberek voltak és kenyér keresetüket másképp biztosítani abban az időben nem tudták.

Miután Balmazújváros községben 1—2ember kivételével kommunista nem volt, úgy a kommunizmus vádja alatt állók, valamint az összes nemzetőrök kiszabadítása iránt a községi elöljáróság többizben lépéseket tett és kérelmezett, de eredmény nélkül, azok még mindig internálva vannak...

Elmondja a továbbiakban, hogy a Vöröshadsereg a községnek 433.800 *Korona kárt okozott, de hozzáteszi, hogy*

Ez a kár azonban kevésbbé érinti a község lakosságát, mert legnagyobbrészt a bérgazdaságokból elvitt lovak, szekerek, szerszámok, szarvasmarhákból állt, aminek nagyobb részét a menekülések alkalmával vitték magukkal... *Leírja a román rekvirálásokat majd folytatja:* A községnek a románok által történt megszállásakor április 26-án a bevonuló román katonaságot a visszavonuló vörös hadseregnek kocsin és vasúti mozdonyon *(levő — szerk.)* 20—30 tagja épp akkor, midőn a hivatalos küldöttség fogadta a román katonaságot, gépfegyvertűz alá fogta és leadott kb. 1000 lövést. E lövéseket a román katonaság nem viszonozta, csupán egy-két puskalövést adtak le a román katonák. E lövöldözés folytán megsebesült 4 polgári egyén, kik közül az egyik, Zs. Nagy Sándor napszámos szegény családos ember lábán úgy sérült meg, hogy az egyik lábát tőből le kellett vágni és most keresetképtelen és családja a legnagyobb nélkülözések között él... *Végül elmondja, hogy épületekben nem esett kár.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Harsányi főjegyző jelentése 1919. szeptember 2-án az alispánhoz.*

TÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLET VERES PÉTER BALMAZÚJVÁROSI DIREKTÓRIUMI TAG ELLEN

Az ítélet rendelkező részét ismerteti a kihagyott rész.

Indokolás:

Személyi adatok elmondása után az indokolás előadja:

Vádlott Balmazújváros községben az 1919. március 23. napjától 1919. április 25. napja közötti időben a tanácsköztársaság fennállása alatt.

I. mint a balmazújvárosi direktórium tagja, tehát mint a tanácsköztársaság közege, hatósági jogkört bitorolva az általános terrorban nyilvánuló fenyegetéssel azon célból, hogy a tanácsköztársaságnak jogtalanul hasznot szerezzen, Balmazújváros község elöljáróságát és a község pénztárainak kezelésével és a kulcsok őrizetével megbízott Király János községi pénztárnokot arra kényszerítette, hogy a község pénztárában levő 49 772 kor. 58 fillérnek a direktórium rendelkezése alá, köztulajdonba való átvételét eltűrjék.

II—III. Ugyanő, mint a tanácsköztársaság közege... *és alkalmazottja* azon célból, hogy a tanácsköztársaságnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen, a balmazújvárosi takarékpénztár igazgatóságát, valamint a balmazújvárosi posta főnökét arra kényszerítette, hogy a pénzintézet pénztárában, illetve a postán levő pénzkészletek lefoglalását és ekként annak a Tanácsköztársaság rendelkezése alá, köztulajdonba való átvételét eltűrjék.

IV—X. Ugyanő, mint a tanácsköztársaság közege... *és végrehajtó szerve* azáltal, hogy a balmazújvárosi munkástanáccsal előzetesen egyetértve S. Kis Istvánt, Halász Sándort, Eszenyi Pétert, Holczer Mihályt, Gém Ádámot, Zsupos Imrét, Vincze Józsefet, Hein Jánost, Tányér Józsefet és Takács Imrét, a balmazújvárosi munkástanács tagjait a gr. Semsey féle uradalom haszonbérlői birtokában levő dolgok leltározására és köztulajdonba átvételére 25 kor napidíj és élelmezés kilátásba helyezésével kiküldötte, teendőikre nézve kioktatta őket, a leltározással való megbízatásukat illetően írásbeli felhatalmazással is ellátta: a nevezetteket szándékosan reábírta arra, hogy azok... *szerintük fenyegetés mellett* az említett uradalom haszonbérlőit és azok gazdasági intézőit éspedig S. Kis Istvánt, Lichtschein Dezsőt, a Görög-tanya bérlőjét és annak gazdasági intézőjét, Halász Sándor és Eszenyi Péter; — Lischtscheint, a Magyar-tanya bérlőjét és annak gazdasági intézőjét Holczer Mihály és Gém Ádám; — Lichtschein Mártont, az Andrásháza bérlőjét és annak gazdasági intézőjét Zsupos Imre és Vincze József; — Bleyer Adolfot, a Lászlóháza bérlőjét és annak gazdasági intézőjét Eszenyi Péter; —

Fried Sámuelt, a Nagyhort bérlőjét és annak gazdasági intézőjét Zsupos Imre; Zsupos Imre, Stein János, Tányér József és Takács Imre Fürst Ödönt, a Nagyhát bérlőjét és annak gazdasági intézőjét arra kényszerítették, hogy a termények, állatok, gazdasági felszerelések leltározását és a tanácsköztársaság rendelkezése alá köztulajdonba való átvételét a gazdasági üzemnek a termelési biztos rendelkezései szerint a gazdasági ellenőr felügyelete mellett a kommunista rendszer szerinti folytatását és eként a gazdaság és a gazdasági cselédség feletti rendelkezési joguktól megfosztásukat eltűrjék.

XI—XIV. Ugyanő, mint a tanácsköztársaság közege, hatósági jogkört bitorolva, azáltal, hogy az I. Kiss Istvánnak, Holczer Mihálynak, Vincze Józsefnek és Eszenyi Péternek átadott írásbeli meghatalmazásban a haszonbérlőknek és gazdasági intézőiknek meghagyta, hogy a nevezetteket, mint a gazdasági üzem ellenőrzésével megbízott közeget, napi 25 koronával díjazzák és élelmezzék *(a földbirtokosok által kifizettette a napidíjakat. Szerk.)*

XV—XXI. Ugyanő, mint a tanácsköztársaság közege... azáltal, hogy Takács Bálint, I. Kiss István, Németi Gábor és Tányér József munkástanácsi tagokat a balmazújvárosi kereskedések bezárására, leltározására és ezzel azok köztulajdonba átvételére kiküldötte, s őket evégből írásbeli meghatalmazással is ellátta.

A nevezetteket szándékosan reábírta arra, hogy Spitzer Jenő, Khon Jenő, Friedlender Mór, Rosenberg Sámuel, Greger Jenő. Jiszel József és Nagy István balmazújvárosi kereskedőket... *felkerestette* és arra kényszerítette, hogy üzleti helyiségeik bezárását, azoknak leltározását és ekként azoknak a tanácsköztársaság rendelkezése alá köztulajdonba vételét eltűrjék.

XXIII. Ugyanő, mint a tanácsköztársaság közege... *és alkalmazottja* a gróf Semsey balmazújvárosi kastélyának kulcsárját, Kiss Jánost, arra kényszerítette, hogy a kastély helyiségének a Tanácsköztársaság rendelkezése alá köztulajdonba való átvételét eltűrje.

XXIV. Ugyanő... *a tanácskormány alkalmazottjaként* azzal, hogy a munkástanács által a balmazújvárosi direktórium tagjává történt megválasztását elfogadván Király János balmazújvárosi községi pénztárnok állását elfoglalta és attól a községi pénztárt átvette... *szerintük erőszakkal.*

XXV. Ugyanő... *mint a tanácsköztársaság alkalmazottja*, azáltal, hogy Balmazújváros község pénztárából egyízben 200 Korona, majd ismét 200 korona, végül 275 koronát direktóriumi fizetés címén felvett,

Debreceni megyei Bíróság irattára, Debrecen kir. törvényszék 5716. VI./1920. B. *Eredeti ítélet 1920. december 24-én.*

Veres Péter vallomásában előadta, hogy: „1919. évi március 6-án léptem be a szociáldemokrata pártba, azelőtt sohasem vol-

tam szakszervezet tagja. A Károlyi aera alatt katona voltam. Ugyancsak 1919. március 6-án a földrendező bizottság, majd a proletárdiktatúra kitörésekor a Balmazújvárosban megalakult direktórium tagja lettem, melynek rajtam kívül Csige és Kerekes voltak még tagjai. Mi hárman a munkástanács meghallgatásával intéztük a község ügyeit... *A továbbiakban ismerteti az indokolásban olvasható tényeket,* majd folytatja: „Az én reszortomban csak a városi belügyek tartoztak. Amennyiben azonban a munkástanácsnak nem volt egy olyan tagja sem, aki egy rendes bizonyítványt ki tudott volna állítani, ennélfogva egyesek részére én állítottam ki a felhatalmazást, hogy a gr. Semsey-féle uradalom bérlőihez menjenek leltározni és a köztulajdonba vételt foganatba venni." *Veres Péter egy évi fegyházbüntetést kapott. (Lásd ugyanott.)*

435.

INTERNÁLÁSI HATÁROZAT EGY BÁRÁNDI KOMMUNISTA NŐ ELLEN

1827/1920. szám. Biharvármegye alispánja.

Rákosi Mária bárándi lakos internálási ügye.

Véghatározat.

Rákosi Mária foglalkozás nélküli bárándi lakost a 4352—1920. B. M. int. sz. rend. 2. §-a alapján az I. § felhívásával internálni határozom és azonnali őrizetbe vételét a 4. § alapján elrendelem.

Indokok.

Rákosi Mária saját bevallása szerint is a commün alatt a budapesti propaganda osztálynál volt elhelyezkedve. A propaganda osztály megbízásából communista iratokat terjesztett Báránd községben. A commün bukása után dacára, hogy azt megelőzőleg állása volt, mint foglalkozás nélküli Báránd községben telepedett le. Megállapítható tehát, hogy Rákosi Máriának, mint a commün kalandor természetű foglalkozás nélküli hívének szabadon hagyása, amellett, hogy gazdasági életünkre is káros, az állam és társadalom szempontjából aggályos, miért is internálandó volt.

Miről a sárréti járás főszolgabíróját az iratok kapcsán azzal értesítem, hogy Rákosi Máriát azonnal őrizetbe véve, ezen határozatomat előtte a 8 napi fellebbezési jogra való figyelmeztetés mellett az id. rendelet 5. §-a értelmében jegyzőkönyvileg azonnal hirdesse meg, továbbá, hogy ezen határozatom csak a Belügyminiszter úr jóváhagyása után emelkedik jogerőre. Berettyóújfalu, 1920. augusztus 11. Alispán.

DÁL. Bihar m. alisp. 2603/1921. *Eredeti. A sárréti járás főszolgabírója 1920. aug. 31-én jelentette az alispánnak, hogy nevezett* „internálásának elrendelése előtt Budapestre szökött". *(Lásd ugyanott.)*

436.

CSENDŐRI JELENTÉS A BEREKBÖSZÖRMÉNYBEN SZEREPET JÁTSZOTT EGYÉNEKRŐL

1. Asztalos Ferenc nagykőrösi, 1868. évi születésű felfüggesztett tanító és postamester, a kommunizmus tanait hirdette, erőszakoskodásokra nagy hajlammal bír; a debreceni kir. törvényszék hivatalvesztésre ítélte, rendőri felügyelet alatt álló személy.

2. Helmeczi Lajos mezőtúri születésű 1869. cipész, kommunista röpirat kifüggesztésében gyanússá vált és ilyenfajta könyv nála találtatott. Rendőri felügyelet alatt áll.

1921. november 10. Székely tiszthelyettes.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407 1922. *Eredeti. A berekböszörményi csendőrőrs jelentése.*

437.

ELLENFORRADALMI JELENTÉS EGY BERETTYÓÚJFALUI KOMMUNISTA SZEREPÉRŐL

Katona Lajos 48 éves csizmadia a Tanácsköztársaság helyi megalapítása és fenntartása és a társadalmi béke felforgatása érdekében nyilvános terrorisztikus tevékenységet fejtett ki, az elöljáróságot terrorral kényszerítette az erőszakos vörös sorozás technikai munkálatainak elvégzésére, többeket a kommüntől idegenkedő magatartásuk miatt halállal fenyegetett, törvényellenesen requirált és kiutalt, munkástanács tag volt és a terrorisztikus intézkedések értelmi szerzője.

Nyomatékosan gyanúsítható a községi pénztár feltörésével, kirablásával, a tűzoltó lovak elrablásával. Kommunizmus alatti bűncselekményei következményei elől való féltében a kommunizmus megdöntése után külföldre szökött, ellene a debreceni kir. ügyészség nyomozó rendeletet adott ki s nevezett szökéséből csak 1923. január 15-én tért haza az amnesztia rendelet védelme alatt.

Nevezett vagyonos, 7 hold földnek és egy háznak a tulajdonosa s ennek dacára vérbeli kommunista, miért is internálása állambiztonsági szempontból szükséges annál inkább, mivel annak gyanúja is fennforoghat, hogy esetleg titkos kommunista megbizatással tért vissza.

Berettyóújfalu, 1923. január 23. dr. Fráter főszolgabíró.

DÁL. Bihar m. alisp. 138/1924. *Eredeti jelentés az alispánhoz. Az alispán és a belügyminiszter az internálást jóváhagyták, de a zalaegerszegi internálótáborba mégsem szállították el. A főszolgabíró ezután 1924. március 5-én nevezett „forradalmi múltja" miatt legalább rendőri felügyeletet tartott szükségesnek azzal, hogy piacra csak korlátozott mértékben járhasson, mert „ez bő alkalmat nyújthatna esetleges bolsevista agitációkra és titkos kommunista szervezkedésre". A főszolgabíró szerint védelmezői is mind kommunisták s nem szabad rájuk hallgatni. Ezek:* „dr. Grósz Ignác, Karácsony Gyula, Ifj. Jakab István titkos megfigyelés alatt álló kommunisták, Pozsár Bálint, Gulyás Mihály, és Weiszberger Ármin rovott múltú, kommun alatti bűnös cselekmények miatt bíróilag büntetve és fogházra elítélt kommunisták, Pozsár István, Kiss Antal a kommün alatt szintén szerepet vitt egyének". *(Lásd ugyanott.)*

438.

VEKERDI ELEK BERETTYÓÚJFALUI SZABÓ INTERNÁLÁSA

446—1920. Biharvármegye alispánja.

Őrizetben levő Vekerdi Elek szabó, berettyóújfalui lakos internálási ügye.

Véghatározat.

Vekerdi Elek szabó berettyóújfalui lakost a 4352—1920. B. M. sz. rendelet 2. ill. 4. §-a alapján internálni határozom.

Indokok.

Nevezett üzletében az állami rend megbomlása idején megbírságolta azon egyéneket, akik őt nem elvtársnak szólították. A vörös hadsereg mellett izgatott azzal, hogy dacára féllábának a vörös hadsereg sorozásán jelentkezett, miért is őt az állami és társadalmi rend és béke szempontjából aggályos egyént az idézett § alapján internálni kellett...

Berettyóújfalu, 1920. évi május hó 20. napján. Alispán.

DÁL. Bihar m. alisp. 587/1920. *Eredeti fogalmazvány.*

439.

VÁDINDÍTVÁNY EGY BIHARNAGYBAJOMI TANÍTÓ ELLEN

Biharvármegye tiszti főügyészétől. 1921. I. 115/2. ük. szám.

Főispán úr!

Mile Ferenc volt biharnagybajomi ev. ref. tanító fegyelmi ügyében 1013/1921. kb. sz. leiratára következőkben adom *vádindítványomat:*

Ismerteti a vádemelés körülményeit. . . . Mile Ferenc volt biharnagybajom ref. tanítót az 1907. XXVII. t. c. 22. §-a c., g., és i. pontjaiba ütköző fegyelmi vétségben mondja ki őt vétkesnek, mit azzal követett el, hogy

a) a proletárdiktatúra alatt, mint a járási direktórium elnöke a proletárdiktatúra, mint államellenes irány szolgálatában vezető szerepet vitt;

b) a reábízott leánynövendékekkel tettleges bántalmazást állandóan alkalmazva durván bánt;

c) azt a nevelői kötelességet, hogy úgy tanítványainak, mint a község lakosságának jó példával járjon elöl megszegte azzal, hogy a fogyasztási szövetkezetnek kezén átalmenő értéket hűtlenül kezelte. . .[4] *el kell marasztalni anyagi kártérítésért.*

Indokolás.

A nyomozás adataiból kétségtelen, hogy Mile Ferenc a közrendre, közbiztonságra és a köznyugalomra veszedelmes. A lefolytatott vizsgálat adatai ezt a ténymegállapítást igazolták. Saját beismerésével igazolva van, hogy a forradalom kitörése után a községi jegyző és családja elüzetésében részt vett, 1919. március 15-én a „Polgári népkertben" az „Akasszátok fel a királyokat" c. költeményt szavalta, a proletárdiktatúra kitörése után a járási direktórium elnöki tisztét elfogadta és annak teljesítése közben a proletárdiktatúra központi vezetőihez Nagyváradra és Budapestre több ízben utazott. Hogy a biharnagybajomi csendőrségnek leszerelését foganatosíttatta, hogy állandóan vörös jelvénnyel járt és tanítványait a Marseillaise szövegére betanította. E tényei minden részletében megvalósítják az államellenes irány követését, mely az idézett törvény 22. §-nak c. pontja fegyelmi vétségül megállapít. E tények egyrészt azt bizonyítják, hogy gondolkozásában, lelkében már a proletárdiktatúra előtt a felforgató államellenes iránnyal rokonszenvezett és ez irány érvényesülése érdekében nyilvánosan is szerepelt, másrészt kétségtelenné teszik, hogy az államellenes irány teljes uralomra jutása után a vezérszerepet röglön megszerezte és azt amennyire az adott viszonyok között érvényesíteni lehetett, érvényesítette is. Nem lehet komoly mentségül tekinteni azt a dr. Bakáts Béla és dr. Miskolczy Hugó vallomásával támogatott védekezését, hogy ő az atrocitásokat megakadályozni igyekezett, hogy a kapott utasításokat nem hajtotta végre, mert Biharnagybajomban egészen a csendőrség leszereltetéséig ő maga és a munkástanácsok nem képviseltek olyan erőt, melynek modjában állott volna a község és a járás gazdaközönségével és intelligens osztályával szemben erőszakot alkalmazni és ha ezt mégis elkövette volna, úgy ellene a büntetőbíróságok jártak volna el és nem fegyelmi eljárásnak volna helye.

[4] Arra utal, hogy mint a járási direktórium elnöke, maga irányította a pénzkezelést, viszont az ellenforradalom törvénytelennek minősítette a proletárdiktatúra alatt történt pénzfelhasználást.

DÁL. Bihar m. tiszti főügyész 1921/I. 115. *Eredeti.* Az indítvány kelte: 1921. nov. 29. *Nevezett Mile Ferenc állásáról önként lemondott.*

440.

JENEI GYULA DERECSKEI LAKOS INTERNÁLÁSA

Biharvármegye alispánjától. 2391/1921. sz.

Véghatározat.

Jenei Gyula derecskei lakost, mint az állam és társadalmi rend szempontjából aggályos egyént ... internálni és az internálás foganatosításáig őrizetbe venni határozom.

Indokok:

Jenei Gyula a kommunizmus alatt annak egyik legfanatikusabb híve és propagálója volt. Önkényes ténykedésével meghiúsította, hogy a derecskei munkástanácsba a polgári rend hívei kerüljenek be. — Erőszakos fellépésével a csizmadia iparosokat közös műhely felállítására akarta kényszeríteni. Az ő ténykedésének szintén része volt abban, hogy a Derecskéről már kivonult vörös katonaság 1919. év nagyszombatján Derecske községre ismét rátört, aminek következménye többek közt egy emberélet kioltása lett; megállapítható tehát, hogy Jenei Gyulának Derecske községben az állam- és társadalmi rend újbóli megszilárdulása idején való hagyása *(t. i. szabadon — a szerk.)* az állam- és társadalmi rend szempontjából aggályos, miért is nevezett internálandó illetve annak foganatosításáig őrizetbe veendő volt... *Értesítendők.*

Berettyóújfalu, 1921. április 18. Alispán.

DÁL. Bihar m. alisp. 272/1922. *Eredeti.*

441.

AZ OSZTRÁK VÖRÖS KATONÁK LEFEGYVERZIK A DERECSKEI CSENDŐRSÉGET. RÉSZLET EGY TÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLETBŐL

Az ítélet rendelkező része után az indokolás elmondja, hogy Varga Pál nevű

... vádlott 1919. április 20-án Derecskén, mikor a kommunista vezetők megszökése után Stern Mózes terrorista csapatvezető az ismét szolgálatba lépett csendőröket lefegyverezte, letartóztatta, agyonlövés

céljából a földre fektette, majd Debrecenbe szállíttatta és így hivatásuk jogszerű gyakorlásában őket megakadályozta, Tarpai Kálmán csendőrséghez beosztott katonára mutatva azt mondta, hogy: ez is felvarrta a csillagját, mire Stern Mózes Tarpait is a többi csendőrökkel egyenlő elbánás alá vette.

DÁL. Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni Kir. törvényszék 3636/VI. 1920. B. *Eredeti.*

Varga Pál 22 éves debreceni lakos, kovács segéd 7 hónap 2 heti börtönbüntetést kapott 1920. december 10-én. Vallomásában előadta, hogy „osztrák veres katonák voltak a községben s azok végezték a csendőrség lefegyverzését s én egyáltalán nem emlékszem arra, hogy Tarpai Kálmánra bármit is mondtam volna, aminek következtében bántódása volt". *Vass Ferenc csendőrőrmester az ügyben azt vallotta, hogy* „osztrák veres katonák fegyvereztek le bennünket s közülünk kettőt a földre fektettek, hogy a rangjelzése újbóli feltűzése miatt kivégzik őket... Aztán mindannyiunkat Debrecenbe hoztak, ahol szabadon lettünk bocsátva". *(Lásd ugyanott.)*

442.

A KÖZIGAZGATÁS ÁTSZERVEZÉSE A DERECSKEI JÁRÁSBAN

Egy alkalommal Bihar vm. tanítóságát Katz Béla, a nagyváradi direktórium elnöke, Nagyváradra hívatta be. Ezen a gyűlésen Szabó József tanító a derecskei járás részére járási elnökül neveztetett ki. Nevezett ezen kinevezést vissza nem utasította, elfogadta és Derecskére hazajövet a vitt utasítások szerint intézkedéseket tett.

Maga elé idézte a járás főszolgabíráját és közigazgatási gyakornokát és általa alakított bizottság ülésén kijelentette, hogy a főszolgabírói hivatal mint olyan megszűnik, helyét a járási direktórium veszi át. A főszolgabírói hivatal tisztviselői csupán addig maradhatnak helyükön, míg a direktórium tagjai az ügyek intézésében gyakorlatra tesznek szert és folyó ügyek feldogozását nyernek.

Ezután egy háromtagú ellenőrző bizottság neveztetett ki, amelynek feladatává tétetett a főszolgabírói hivatal, illetve tiszti karának ellenőrzését. A háromtagú bizottság működését tényleg megkezdte. Egy ellenőr volt a főszolgabíró, egy a közigazgatási gyakornok és egy a telefon mellé beosztva. Ezen ellenőrző bizottság a román megszállásig a főszolgabírói hivatalban volt.

DÁL. Bihar m. alisp. 2029 1920. *Eredeti. A derecskei járási főszolgabíró jelentése az alispánnak 1920. aug. 18-án Szabó József rendőri felügyelet alá helyezésének javaslatával.*

A DERECSKEI ESEMÉNYEK EGY RÉSZE SZABÓ JÓZSEF TANÍTÓ FEGYELMI ÜGYÉNEK TÜKRÉBEN

Bihar megye közig. bizottságától. 677/1921. kb. szám.

Bihar megye közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya Szabó József derecskei ref. elemi iskolai tanító fegyelmi ügyében a Berettyóújfaluban 1921. évi július hó 25-én megtartott szabályszerű nyilvános tárgyalás után a következő véghatározatot hozta: Szabó József 51 éves ref. vallású nős, családos, vagyonos, katona nem volt, rágalmazás vétsége miatt 1896. évben büntetett derecskei ref. iskolai tanító vétkesnek mondatik ki az 1907. XXVII. t. c. 22. § 1. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, mit azzal követett el, hogy Derecskén a kommunizmus alatt a tanítók szakszervezetének elnöke, munkástanácsbeli tag, majd a járási munkástanács elnöke volt és mint ilyen vett részt a tanítók szakszervezetének 1919. április hó 2-án tartott ülésén hozott 6. és 7. számú határozatoknak és az ápr. 12-én tartott ülés 6. és 12. sz. határozatainak hozatalában. Ezért őt a fegyelmi választmány az idézett törvényszakasz 4. a. pontja alapján dorgálásra ítéli.

Indokok.

Nem vitatott, de okiratilag is bizonyított tényállás az, hogy Szabó József derecskei ref. tanító a kommunizmus alatt a derecskei járási tanítói szakszervezet elnöki tisztét vállalta, hogy ugyanígy vállalta a munkástanácsi tagságot, majd a járási nagy munkástanács elnökségét. A becsatolt gyűlési jegyzőkönyvekből megállapítható tovább, hogy nevezett tanító elnöki minőségben közreműködött a következő határozatok hozatalánál, úgymint

az április 2-án hozott 6. sz. határozat szerint a gyűlés kereste meg az országos tanítói szakszervezetet, hogy „hasson oda, hogy a kormány mielőbb írja ki a tankönyvpályázatokat, hogy a gyermek mielőbb a mai kor szellemével egyező tankönyvekből merítse ismereteit;"

a 7. sz. határozat szerint a „beiratási díjakból ne holmi elcsépelt könyveket szerezzen be a szakszervezet, hanem a szakszervezet által kijelölendő, mai kornak megfelelő műveket."

az április 12-én hozott 6. sz. határozatot azzal indokolják, hogy „a népoktatás ügyét a tanácskormány intenciói alapján szolgálják."

a 12. sz. határozat szerint Uray Gyulának csak akkorra helyezik kilátásba a szakszervezetbe felvételt, amikor látni fogják, hogy „belehelyezkedett az új rendbe..." *Hangsúlyozza, hogy Szabó József kezdeményező szerepet játszott.*

DÁL. Bihar m. tiszti főügyész 1921/I. 78. *Eredeti.*

AZ EGYEKI ESEMÉNYEK ELLENFORRADALMI ISMERTETÉSE

Veszprémy Barna tb. főszolgabíró vallja, az előzmények ismertetése után.

...A proletárdiktatúra ideje alatt a központi járásban mint szolgabíró teljesítettem szolgálatot tovább is, mint több tisztviselő társaim, de sem szóban, sem írásban a proletárdiktatúra idejében semmi politikai alakulatban részt nem vettem s rendes illetményeimen kívül magasabb fizetést nem élveztem.

A proletárdiktatúra kitörése engem Egyek községben talált, ahova engem az akkori kormánybiztos, Neviczky János úr rendelt ki az Angyal Antal elleni feljelentés megvizsgálása tárgyában; négy napig tartott a vizsgálat, amikor egy ízben az egyeki polgárőrség deputációval jött elém, hogy adjak felvilágosítást arra vonatkozólag, hogy — az egyeki direktóriumra célozva — ezek a semmi vagyonnal nem rendelkező emberek micsoda törvényes alapon és jogcímen vették át a község vezetését és a község vagyona feletti rendelkezést. Ugyanis a községi főjegyző, Angyal Antal, nem tette még közhírré a vármegyei direktóriumnak azt a táviratát, amely tudatta volna a közönséggel, hogy a Károlyi kormány megbukott és az uralmat a tanácskormány vette át.

A deputáció vezetője egyik tekintélyes egyeki polgárember és társai a vizsgáló helyiségbe minden bejelentés nélkül jöttek be s a szónok meglehetős ingerült hangon mondta el a kérdést. Ez roppantul felbőszítette a direktórium elnökét és a jelen volt direktóriumi tagokat és elvtársait, az asztal mellől felugráltak, az asztalt verték és ordítottak: micsoda dolog az, hogy merik őket tolvajoknak és gazembereknek vélni. Toma József, a direktórium elnöke kiállott a szintén jelenlevő hadnagy fiának, az ottani vörös őrség parancsnokának, hogy azonnal hívja a vörös katonákat és lőjje agyon ezeket a burzsujokat; a hadnagy már menni is készült és szintén szidta a burzsujokat, hogy majd megmutatja ő most a kutya burzsujoknak. Ekkor odamentem a deputáció vezetőjéhez és mondtam, hogy távirat érkezett, amely szerint az uralmat a proletárdiktatúra vette át s ez alapon vette át az egyeki direktórium az elöljáróság szerepét s ebben nyugodjanak meg, mint egyelőre vitathatatlanba s ne provokálják az ingerült embereket, mert láthatják a hangulatot s ha istent ismernek, menjenek haza békével, mert itt vérontás lesz.

Nagy nehezen hajtottak is a szavamra s maguk is megijedve a vörös őröktől, szép csendesen eloszoltak. Ezután olyan izzó volt a hangulat, annyira felbőszültek a direktórium tagjai, hogy akkor délután a vizsgálatot kénytelen voltam félbeszakítani, mert még azután is folyton dühöngtek, lármáztak, ordítottak.

DÁL. Hajdú m. Közig. Biz. I. 122/1922. *Eredeti. Veszprémi Barna tiszteletbeli főszolgabíró vallomása 1920. szeptember 16-án az ellene indított fegyelmi eljárás során.*

445.

AZ EGYEKI FŐJEGYZŐ JELENTÉSE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN TÖRTÉNT ESEMÉNYEKRŐL

Leírja, hogy már 1918. novemberében a forradalom jelenségeivel találkoztak, majd folytatja

... A folytonos népgyűlések, melyek naponként, sőt naponként többször is ismétlődtek, jelentéktelen dolgoknak a népgyűléseken való megvitatása, ezeknek és a hozzájuk csatlakozott töredék népnek az önérzetét nagy mértékben fokozta, mivel merészebb lépésekre bátorította s általában a féktelenség és szertelenség csíráját rendkívüli mértékben megnövelte, úgy hogy ehhez még hozzájárulván a bolsevista uralom exponenseinek a községben időnként való megjelenése és a népnek a törvény, a vallás, a tekintélytisztelet megtagadására való buzdítása — a néplélekben való rombolás már január 31-én érettnek volt mondható és így a másfél hónap múlva bekövetkezett bolsevista uralom itt fogékony és jól művelt talajra talált.

Ekkor folytak a tárgyalások az egri főkáptalan birtoka egy részének az átvételére vonatkozólag. Ezek alatt a tárgyalások alatt a szegény nép egy részét sikerülvén meggyőzni a szövetkezeti termelés egyéni hátrányairól, vezéreivel együtt kivált a nemzetközi szocialista pártból és megalakította az országos függetlenségi és 48-as szocialista pártot, vagyis az egyéni tulajdonjog alapján álló pártot. Ezeknek választottjaival, valamint méltóságos Rásó István úrral, vármegyénk főispánjával kezdte meg alulírott a tárgyalásokat Egerben a birtok átvételére vonatkozólag. A tárgyalások eredményesek voltak s mintegy 2200 h nagyobbrészt szántóföld területre a szóbeli egyezség 24 korona holdankénti haszonbérösszeg, 40 korona szántásdíj és a bevetett területek magvisszatérítésének kötelezettsége mellett megköttetett.

Az egyezségnél jelen volt népmegbízottak szívét áthatotta a jól végzett munka érzése és szemtanúja voltam, hogy sikerrel végzett küldetésünk feletti örömük könnyet csalt szemökbe. A bevégződött alkudozásokat követte a mérnöki munka, t. i. az átveendő területek bemérése.

Emellett azonban a magukat nemzetközi szocialistáknak valló társaság s különösen egyes iparosoktól (Trungel Ignác, id. Thoma József), továbbá orosz fogságból hazatért bolsevistáktól (Tóth Mihály,

Kovács Ferenc stb.) állandóan izgatva s talán a hiúságában, telhetetlenségében sértett vagy kellőleg ki nem elégített intelligens elemek által titokban heccelve, – egyre veszedelmesebb húrokat kezdett pengetni. Agresszív állást foglalt el az elöljáróssággal szemben, továbbá a kisgazdákkal, a nem velük tartó szegényekkel szemben s a napirenden levő népgyűléseken nem a munka hirdetése, a célszerű földosztás megbeszélése volt a programm, hanem az elöljáróság bőréből való kifordítása, a kisgazdák szervezkedésének megakadályozása, a föld és instrukció ingyenes kisajátítása és minden, az ő érdekükön kívül levő érdekek letörésének tárgyalása volt a nemes táplálék, mellyel a hallgatóság vezetői részéről tápláltatott. Már a kommunizmus bekövetkezte előtt 2 népgyűlési határozat hozatott az elöljáróság kihúzására, melyek azonban végrehajtásra vállalkozók hiányában nem kerültek.

Eközben már a szegény népnek józanabb része is teljesen visszahúzódott... *A jómódú gazdák húzódtak vissza.*

Március 24-én éjszaka ült össze a kommün s márc. 25-én reggel 30 főből álló vörösőrség állott fenn, melynek első szolgálata az volt, hogy a községi főjegyzőt és a községi elöljáróságot a községházáról eltávolították, előbbit azonnal azzal az indokkal, hogy a néppel ne érintkezhessen, lakásán őrizet alá vették. Még ugyanaznap megjelent a községben Simon János debreceni szocialista vezér, akinek elnöklete alatt megalakult az ideiglenes néptanács 30 taggal és ennek kebeléből a 3 tagú direktórium. A választás közbekiáltással, a 30 vörösőr oltalma alatt történt s lefolyása úgy nyilvánosság, mint szabadság szempontjából igen sok kívánnivalót hagyott hátra. A nép nagy többsége a régi elöljáróság visszatértét óhajtotta. Ezek *(t. i. a reakciós főjegyzői jelentés szerint a többség — szerk.)* nem tűrettek meg a választás helyéül szolgáló községház udvaron s ha 1—2 véletlenül bennmaradva a Madarász Lajos választásvezető által felolvasott névsor valamelyik neve ellen kifogást emelt, választást vezető a szent demokratizmus cégére alatt egy undemokratikus ízű mondás kíséretében: ha magának nem jó, nekem jó, – a felszólalót eltávolította az udvarról. Ezen s a budapesti tanácskormány által elrendelt választáson delegált direktórium tagjai s általában a néptanácsnak a legexponáltabb személyei voltak Madarász Lajos áll. el. iskolai igazgató, 2 évig orosz fogoly volt s állítólag Kun Bélával egy táborban, majd egy és ugyanazon csapatalakulatban szolgált. A bolsevizmus meggyőződéses hívének látszott. Úgy szavaiban, mint cselekedeteiben rendkívül erélyes s szinte szertelenségig elszánt ember volt. Intelligens ember létére a társaság legveszedelmesebb embere volt.

id. Thoma József kútfúró mester, hajdan nagyobb vagyon birtokosa. *Rágalmakat szór rá a főjegyző.*

Tóth Mihály a szegényparasztság képviselője, 48 éves ember létére, midőn még nem volt kötelező, önként jelentkezett a világháborúban való

részvételre; itt, amint a frontra kiért, a legelső adandó alkalommal átszökött az oroszokhoz, elárulva csapatainak állását, majd pedig később, mint vérbeli bolsevista, az 50 éven felüli egyénekkel hazabocsájtatott s idehaza a szegényparaszt nép egy jó részének, amelyik őt vakon követte, rossz szellemévé vált. Ingyen földosztás, termelőszövetkezetekben való munkálkodás, a népnek az egyéni tulajdon után való ragaszkodásáról való lebeszélése terén rendkívül agitatív működést fejtett ki s mint a ki nem elégíthető szélsőséges egyének típusa, állandóan lehetetlen követelésekkel s a lehető követelésekben való megalkuvástól való visszatartással izgatta fel a vele tartó népet s miatta nem lehetett a kielégítő megoldásra is osztatlan tetszést s beleegyezést találni, mint a népre nem nyilvános népgyűléseken, hanem a házaknál tartott titkos conventiculumokon tett megjegyzéseivel, csendes hangon, de kívánságokban és követelésekben szertelen érzéssel népe közé dobott eszméivel arra jobban hatni tudó vezér, eredményesség tekintetében Madarásznál is veszedelmesebb egyéniség volt.

Hármójukhoz csatlakozott azután a kisebb-nagyobb vezérek raja. Trungel Ignác, Trungel Károly, P. Tóth József magukat meggyőződéses kommunistáknak valló egyének: Zólyomi János, Incze Károly iparosok, Tardi Kálmán, Kovács Ferenc volt orosz bolsevisták stb. Ezeknek vezetése mellett vált azután községünkben egy-kettőre oly izzóvá a hangulat, hogy vármegyénkben helybeli polgárok által történt vezetés mellett, talán községünk volt a legszertelenebbek egyike. Az elöljáróságnak fegyveres erővel történt eltávolítását követte a megbízhatatlan elemek, vagyis a kisgazdák teljes lefegyverzése. E tekintetben a kisgazdák több erélyt és ellenállást tanúsítottak, mint az intelligencia, mert az utóbbi akár passive, akár aktív támogatással igyekezett helyzetét stabilizálni, addig a kisgazdák és a kommunista szegénység között állandó volt a nyílt torzsalkodás s a kisgazdák eltávolítására több ízben erőszakos intézkedések vétettek foganatba.

Április 7. napján ugyancsak Simon János vezetése alatt tartatott meg a tanácskormány által elrendelt választása a direktóriumnak s a néptanácsnak... *Beszél az állítólagos „terrorról"*.

Április 15. napján tartott gyűlésében a néptanács engem állásomból végleg elmozdított s helyembe egyelőre helyettesi megbízással Ajaki Béla h. másodjegyzőt tette. Április 20. napján a községből családommal együtt kitiltott s a lakás kiürítését rendelte el Ajaki Béla, a néptanács által behelyettesített főjegyző javára. Végül a házamnál tartott több ízbeni házkutatás, a hivatal átadására fegyveres erővel történt elővezetésem stb. után 1919. április 22. napján 8 kisgazdával, névszerint Szekeres Bálint, Fehér János 50 hrsz., Kocás Mátyás, Bruckner László, Pozmán Antal, id. Bukta János, Jeczó András és Nagy János 838. hrsz. együtt letartóztattak és mint túszt 1919. április 23. napján reggel 3

órakor Debrecenbe útnak indítottak. Talán egyedüli vármegyebeli község voltunk Debrecenen kívül, ahol községi lakosok községi lakostársaikkal szemben ily atrocitást követtek el. Az út nem sikerült, mert Debrecennek a románok által aznap történt megszállása miatt utunk csak Balmazújvárosig tartott, ahol kísérő őreink az események hallatára lóhalálában siettek hazafelé, s mire hazaértünk, egy fehér lobogódíszbe öltözött falut találtunk, mely az napra remélve a román megszállást, alig vette észre a visszavonuló vörös hadsereget s így a község utóbb a fehér zászló korai kitűzése miatt a 8 napi idő alatt, mely még a román megszállás napjáig eltelt, sok torturának volt kitéve.

Még az nap este a vármegyétől érkezett telefon rendeletre állásom visszafoglaltam s mindenekelőtt a további intézkedések vezetésére és végrehajtására egy 40 tagú néptanácsot választottam s igyekeztem az érdekellentéteket elsimítani, miután a kommunisták részéről túlságos ijedtséget, az ellenfeleik részéről pedig túlságos bosszúvágyat tapasztaltam. Ez teljes mértékben sikerült is. Azonban ápr. 24. napján este a helybeli kommun főembere, Madarász Lajos, menekülő útjából visszatérvén, az ő szélsőséges intézkedéseivel együtt nem érezvén, azért a felelősséget vállalni nem akarván, újból passzív szemlélője lettem az eseményeknek.

Ezalatt a Debrecennel való érintkezésünk megszakadván, a tiszafüredi járási direktórium vette át a felettünk való rendelkezést. Az ő parancsára s főként a fehér zászló kitűzése miatti bosszúból hajtattak végre most már a néptanács által is ellenséges szemmel nézett, de Madarász Lajos által annál lelkesebben végrehajtatott következő rendelkezések:

1. Április 28. napján a tiszafüredi járási direktórium elvitette a községünk ellátatlanjai részére beszerzett 340 mm búzát és rozsot... és más *terményeket.*

2. Április 29. napján nevezett direktórium kiadta a rendelkezést, hogy a munka és tenyészállatok kivételével az összes 1 éven felüli jószágok hajtassanak át Tiszafüredre a Tiszán át leendő hajtás végett. Ezen rendelkezés alapján 212 db marha hajtatott el s míg a tiszafüredi direktórium a tiszafüredi lakosokkal szemben lanyhán intézkedett, addig a mi jószágunk még az nap áthajtatott a Tiszán, hogy soha többé viszont ne lássuk.

3. 1919. április 29-én éjszaka érkezett a rendelkezés s még aznap éjjel közhírré is tétetett, hogy az összes 18—40 év közötti férfiak vonuljanak be Tiszafüredre a védelem szervezés érdekében. Másnap reggel mintegy 600 ember 120 szekéren ment el Tiszafüredre fegyveres erővel

[5] Az állítás a valósággnak nem felel meg. Ugyanis 600 embert fegyveresen eltávozásra kényszeríteni nem látszik valószínűnek néhány ember részéről.

történt kényszerítés folytán s onnét azonnal útnak indíttatott Tiszán túlra.[5] A füredi birtokosokat visszaküldték.

Ezen nap estéjén úgy 11 órakor szitáló esőtől még setétebbé tett misztikus éjszakában hagyta el a helyét a direktórium, a veres őrség és minden exponált személyiség... *Rágalmazza a proletárdiktatúrát.*

Másnap reggel 8 órára a Madarász által első menekülésből visszatérte után feloszlatott intéző bizottságot újból összehívtam, miután a megszállás bekövetkezése az napra előrelátható volt. Egyes veres patrulok még mindig jelentek meg a községházán, de borral és szalonnával kielégíttetvén, atrocitásokat nem követtek el. ½ 11 órakor jelezték, hogy a románok oszlopokban vonulnak ki a Telekháza pusztáról, mely tőlünk mintegy 4 km-re van. Ekkor jelent meg egy utolsó őrjárat a vörösek részéről és szigorúan meghagyta, hogy ki ne merjünk a községből mozdulni, mert a fegyvert nekünk szegezik és a falut felgyújtják.

A tiszafüredi direktóriumtól a patrul vezetőjének pedig az az utasítás jött, hogy a községeket és az állásokat tartsák, amíg halott nincs. Ekkor állott a község északi oldalán egy lövészárokban mintegy 100 főnyi veres katona, akik a község ezen oldaláról tették lehetetlenné a kijárást, a keleti oldalon két gépfegyverrel az egyeki vörösőrség 13 tagja volt; ezek tartották megszállva a községből Telekházára kihaladó utat. Végül a vasúti pályatesten mintegy 40 vöröskatona volt 1 mozdonynyal és 1 vasúti kocsival. A tüzérség 3 ágyúval a község háta mögött (nyugati oldalán) volt elhelyezve a községtől mintegy 4—5 km-re. Az oszlopokban vonuló román katonaságra minden terv és cél nélkül, lehetetlen távolságból az a 13 ember kezdte meg a tüzelést, amelyik a község keleti kijáratát szállta meg s kik lakhelyükre nézve egyekiek voltak. Az oszlopokban felvonuló román gyalogság erre rajvonalba fejlődött, majd pedig a tüzérség is akcióba lépett. Részben a községre, részben a községen túli területekre 94 lövés adatott le kizárólag 7½ cm kaliberű lövegekből. Pont 11 órakor vette kezdetét az ágyúzás s két ízbeni rövidebb szünetelés után tartott 12 óráig. Ágyútűzben, midőn, már magunkat kellő biztonságban éreztük a vörösök bosszújától tűzték ki a toronyra Tóth József esküdt gazda, Tóth Imre lókereskedő, Bárdos György kisbíró és Domán Mátyás kisbirtokos a fehér zászlót akkor, mikor már úgy a templom, mint a torony egy pár lövést kaptak s újabb lövések veszedelme fenyegetett. Községünk lakossága az ágyúzás ideje alatt pincékben húzódott meg. Súlyosabb sérülések estek a templomon kívül az állami iskolán, az egyik r. kat. iskolán, egy-két parasztházon, az üzemképességet úgyszólván teljesen megbénító 3 gránátlövés a helybeli gőzmalomnál... Emberéletben 2 halálozás és 2 súlyos sebesülés történt. *Felsorolja a gazdák köréből eleseltekel....* Délben 12 órakor ért véget az ágyúzás... Ekkorra a község északi végén volt vörös csapatok a szántóföldeken keresztül a Tiszának és

Tiszafürednek menekültek... *A továbbiakban a román megszállás alatti egyes eseményeket ír le.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Angyal Antal főjegyző jelentése 1919. szept. 3-án az alispánnak.*

446.

A „VÖRÖS URALOM ALATT" EGYES KÖZSÉGBEN SZEREPLŐ SZEMÉLYEK KIMUTATÁSA

1. Madarász Lajos politikai megbízott. 2. id. Thoma József direktóriumi alelnök. 3. Tóth Mihály direktóriumi elnök. 4. Zólyomi János asztalosmester, direktóriumi tag. A nép izgatásában vezérszerepe volt. 5. Zólyomi Mihály direktóriumi tag. 6. Incze Károly köteles mester, direktóriumi tag. Mindketten a Nemzetközi Szocialista Párt apostolai, mint ezzel régi összeköttetésben lévő egyének a propaganda szálai náluk futottak egybe. Utóbb vérbeli kommunisták. 7. Trunger Ignác géplakatos mester. 8. Kiss Ferenc direktóriumi tag, a helybeli vörös katonák szervezője, a direktórium alatt a községi esküdtgazda helyét töltötte be. 9. Tóth Lajos direktóriumi tag. 10. ifj. Thoma József a veres őrség parancsnoka. 11. Ale Pál, – 12. Szabó István direktóriumi tagok. 13. Sós Elemér direktóriumi tag, vasúti altiszt, 13 vörösőr vezére volt. 14. Csepregi János direktóriumi tag. 15. Gajdics Péter direktóriumi tag. 16. Major Gáspár dir. tag. 17. ifj. Dancs Imre dir. tag, iparos segéd és fiatalember, az ellentálló veresőrök másik vezére. 18. Deli János dir. tag, földműves. 19. Csepregi Ferenc dir. tag, földműves. 20. Kovács Ferenc dir. tag. Benne volt az orosz bolsevista hadseregben. Vérbeli bolsevista, Tóth Mihály adjutánsa, az ellenállók egyike, földműves. 21. Szegedi János dir. tag, földműves. 22. Cseh Mihály dir. tag, földműves. 23. Buzsák[6] András földműves, az orosz bolseviki hadseregben zászlóalj parancsnok volt. Kovács Ferenccel együtt rendkívül veszedelmes, mindenre kész egyének. A kommunisták által mint forradalmi hős üdvözöltetett. 24. Szabó János dir. tag, 25. Hegyi Imre vörösőr, földműves. 26. Szegedi Mátyás vörösőr, földműves. 27. Ináncsi István vörösőr, földműves. 28. Korbély Ferenc vörösőr, földműves. 29. Csepregi Kálmán vörösőr, földműves. 30. Cseh József vörösőr, földműves. 31. Takács Imre vörösőr, földműves. 32. Nagy József vörösőr, földműves. 33. Szanyi József vörösőr, földműves. 34. Oltmayer Hugó vörösőr, földműves.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A főjegyző jelentése 1919. szept. 3-án.*

[6] A 23. sorszám alatt feltüntetett név Pussár-nak is olvasható.

AZ ELLENFORRADALOM FELJELENTÉSE A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI BANKOK TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ALATTI IRÁNYÍTÓJA ELLEN

Az itteni volt direktórium és tanácstagjai névsorán kívül álló kommunista tagként le lett tartóztatva Fenyvesi Sándor banktisztviselő is, ki azonban mielőtt letartóztatott többi társai f. hó 25-én Debrecenbe beszállíttattak volna, a román királyi katonai hadosztály parancsnokság rendeletéből szabadlábra helyeztetett.

Nevezettnek kiengedése a legnagyobb valószínűség szerint téves információn alapul, mert Fenyvesi Sándor állandóan a legbensőbb összeköttetésben állott a direktóriummal és annak egyes tagjaival, közvetítő kapocs volt az itteni és a debreceni illetve a megyei direktórium között, a helyi pénzintézetek kommunizáló biztosa volt, valamint a helyi kötő-szövő gyár és téglagyárnak ez intézményeknél teljhatalmú intéző, naponta órát tartott a pénzintézeteknél, e hivatásra önként ajánlkozott, minden pénzintézettől felvette a szabad díjazást, egyenként havi 300 koronát, ami így havonta a 6 intézettől 1800 koronára ment fel, annyival inkább, mert uralmuk 1919. március 20-án[7] kezdődött ugyan, a díjakat azonban teljes március és április hóra is felvették, tehát ő egyedül pusztán a hitelbanknál 600 koronát. Társa volt e működési téren idős Lada János, aki már szintén át van szolgáltatva a román katonai hatóságnak, tehát egyáltalán nincs ok arra, hogy Fenyvesi Sándor szabadlábra bocsátassék.

Megütközéssel, megbotránkozással veszi úgy a városi vezetőségünk, mint lakosaink minden rétege, hogy éppen Fenyvesi Sándor szabadult ki éspedig azon hír s közbeszéd tartja itt fenn magát, hogy kimenekült, mert a ref. püspök úr mentette ki.

A fentiek alapján kérem szives intézkedését Fenyvesi Sándor letartóztatása és beszállítása iránt.

DÁL. Hajdú m. főisp. 79/1919. M. *Eredeti. A hajdúböszörményi h. polgármester jelentése a főispánhoz 1919. május 26-án. A főispán az ügyet megvizsgáltatva 1919. június 6-án, az alábbi vallomásokat vette fel kiküldöttje útján:*

dr. Kozma Imre, a városi takarékpénztár igazgatója szerint „Fenyvessi Sándor a tanácsköztársaság ideje alatt a helybeli pénzintézetek pénzügyi biztosa volt, a munkástanács megbízásából, ki a tanácsköztársaság uralma alatt id. Lada Jánossal, ki szintén pénzintézeti megbízott volt, március 24-én intézte az inté-

[7] Téves adat, mert a proletárhatalom március 21-én, illetőleg vidéken 22 és 23-án alakult meg.

zeteknél az értékpapírok leltározását. Ugyanakkor a Wertheim-szekrény kulcsát id. Lada János magához vette; ezen időtől kezdődőleg naponként megjelentek az intézetben mindketten s minden ki- és beutalás csakis az ő ellenjegyzésük mellett történhetett. Az intézetnél voltak április 22-ig bezárólag.

Ezen idő alatt Fenyvessi Sándor részéről az intézettel szemben semmiféle rosszindulatot nem tapasztaltam, sőt előttem az első idejövetele alkalmával azt hangoztatta, hogy ő nem meggyőződésből, hanem azért vállalta ezt a tisztséget, hogy a pénztárakat a hozzá nem értő esetleges zaklatástól megkímélje és ahol lehet, rajta segítsen. Az intézettől március hónapra egyik megbízott sem vett fel semmiféle díjazást, április hóra 300—300 koronát vettek fel fejenként. Az ezen összeg felvételéről szóló pénzfelvételi utalványt mindketten aláírták. Ezen díjazást tudomásom szerint a munkástanács pénzügyi bizottsága állapította meg. Ezen összegen kívül, mikor a szovjet kormány elrendelte a betétek igazolását, az igazolásra szükséges nyomtatványok elkészítési költségére 660 koronát fizettettek ki a pénztárral, melyből — amint utólag értesültem — 150 korona a sajtóalapra számoltatott el. Egyéb anyagi hátrány vagy károsodás a pénztárt az ő működésük folytán nem érte." *(Lásd ugyanott.)*

Neumann Miksa, a hajdúböszörményi kötszövő gyár igazgatója előadása szerint: „Körülbelül április 3-án jelent meg a gyárban Fenyvessi és id. Lada János a direktórium utasítására a gyár kommunizálása végett. Amikor is az összes nyersanyagról, pénzről, készáruról leltárt vettek fel s a gyár vezetését átadták az én és Friedrich Lajos vezetése mellett a munkások által választott bizottságnak. A leltár készítésénél Fenyvessi legjobb indulattal járt el a gyárral szemben. Ezután sem Fenyvessi, sem Láda nem volt a gyárban, mert mint tudom, az ő szerepüket Rubinstein Márton vette át, kit a direktórium iparügyi megbízottnak rendelt ki. Úgy Fenyvessi, mint id. Lada április hóra 300—300 koronát vett fel, mint havi fizetést, mely összeget részükre tudomásom szerint a helybeli pénzügyi bizottság állapított meg. Egyéb más díjazást nem vettek fel, sem pedig semmiféle költséget velünk ki nem utaltattak." *(Lásd ugyanott.)*

448.

POLGÁRMESTERI JELENTÉS A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI ESEMÉNYEKRŐL

Hajdúböszörmény rendezett tanácsú város közönsége általában véve és a viszonyokhoz képest elég szerencsésen keresztül esett a vörös uralom korszakán.

A forradalom kitörése után országos jellegű társadalmi és politikai vonatkozású mozgalmak hullámai természetesen nem hagyták érintetlenül városunkat sem, azonban ha szélsőséges túlkapások időnként

mutatkoztak is, az élet és vagyonbiztonság komolyabb veszedelemben sohasem forgott... *A néptanács 1919. febr. 23-án tartotta első ülését és utolsót március 22-én. Ezen elhatározták, hogy*

A város földjeit nyilvános árverés helyett holdankint 50 koronáért a hadirokkantak, hadiözvegyek és a volt katonák részére ki kell adni...

Leírja a gazdag parasztok büntetését a bányamunkások részére rekvirált 70 q szalonna miatt, majd folytatja

Városunkban a vörös uralom első képviselői a helybeli szociáldemokrata párt munkástanácsának tagjai voltak. A munkástanács már azelőtt is olyan nyomatékos szavú szerve volt a szociáldemokrata pártnak, amely terrorjával befolyásolta és irányította a közélet minden orgánumának a működését. A munkástanács erélyes és fenyegető fellépésének eredménye a város erdején kitermelt fának árverés mellőzésével, a szociális párt tagjai részére általuk megállapított áron való eladása, ezen felül az erdőnek rendkívüli vágatása, nemkülönben a város és egyház földjeinek szintén árverés nélkül holdanként 50 koronával való bérbeadása. A munkástanács állandóan ellenőrzést gyakorolt minden közintézmény és annak tisztviselői felett a kifogás esetén erélyes hangú átiratokat intézett az illetékes vezetőséghez.

Midőn március 21-én a Károlyi kormány lemondott s másnapra a kormányválság illetve a szovjet uralom híre városunkba is elérkezett, a munkástanács március hó 22-én tartott ülésén azonnal kimondotta szovjet tanáccsá való átalakulását s a kormányzóhatalom átvétele és megszilárdítása érdekében csodálatos érzékkel azonnal hathatós és széleskörű intézkedéseket tett. Elhatározta, hogy a szovjet tanács tagjai a szakszervezetek kiküldöttei lesznek, minden 50 tag után egy. Azonban fel kell venni a tanácsba — vonakodás esetén kényszeríteni is — gyorsabb gondolkozású, nagyobb szellemi tehetséggel bíró egyéneket is.

A helybeli radikális párt rögtön bejelentette belépését a szovjet tanácsba, ennek tagjai közül azonnal beválasztattak nagyobb szellemi tehetséggel bíró egyéneket: Halasi Andor járásbírót, Hlibján Károly rendőralkapitányt, Reményi Aladár villamossági üzemvezetőt, Béke Sándort csendőrmestert és Miklós Adolf állomásfőnököt is.

A vezetőség a volt munkástanács vezetőiből alakult ki. Elnök lett ifj. Lada János néptanító, jegyző: Erdős Antal ugyancsak néptanító, kiknek tanítói tisztük alól ideiglenes felmentésükért a ref. iskolaszékhez átiratot intéztek. A szovjet első ülése kimondotta azt is, hogy az elnök állandóan a városházán tartózkodjék és hivatalos helyisége a polgármesteri szoba lesz. Felszólította a helyettes polgármester útján az összes városi tisztviselőket és alkalmazottakat, hogy a szovjet tanácsnak magukat minden tekintetben vessék alá. Megalakítják azonnal a rögtönítélő bíróságot is Oláh Ferenc elnöklete alatt. Lefoglalják még ezen

nap estéjén a „Hajdúböszörmény és vidéke" helyi lap nyomdáját, a szedőket berendelik és még az éjszaka kinyomatják a plakátokat, melyek március hó 23-án korán reggel már tudomására adják a közönségnek a kormány és a helyi közigazgatás megváltozását. A nevezett lapot betiltják s helyette a szociáldemokrata pártnak 1918. decemberben megindított lapját engedik csak megjelenni, a Hajdúböszörményi Népújságot.

Másnap, március hó 23-án, már teljessé teszik a szervezkedést. Megválasztják a vezetőséget 12 taggal ifj. Lada János elnök és Oláh Ferenc alelnökkel, a választmányt 9, az ellenőrző bizottságot 3, a munkástanácsot a szakszervezetek kiküldöttjeiből 50 taggal. Örömmel tudomásul veszik, hogy a városi tisztviselők, a rendőrség és minden alkalmazott a szovjet tanács rendelkezésének magát kész alávetni. A lelkészeket felszólítják és elkötelezik, hogy a szószékről a népet csendre, rendre, nyugalomra és engedelmességre intsék.

A munkástanács ugyanekkor a városi ügyek intézésére megalakítja 3 taggal a direktóriumot ifj. Lada János, Oláh Ferenc és Rubinstein Samu elvtársakból.

A pénzintézetek vezetőit, a munkástanács még március 23-án tartott gyűlése határozata folytán, eltiltotta az 1000 koronát meghaladó betétek kiadásától; a másnapi ülésen már beszámolt Rubinstein Samu direktóriumi tag a pénztárakban talált és leltározott értékek felől. Ugyanezen ülés egy tíztagú bizottságot küld ki az üzletek leltározása és lezárása végett. Ellenőrt rendel az állampénztár (adóhivatal) mellé is s megállapítja, hogy milyen természetű kifizetéseket teljesíthet. Lefoglalja a felekezetek készpénztárait s az egyház hivatalnokait és alkalmazottait csak a direktórium által igazolt nyugták ellenében engedi kifizetni.

A hatalom megszilárdítása érdekében a munkástanács a vármegyei direktórium rendeletére 111 tagra egészíti ki magát, felveszi kebelébe a helybeli katonaság által megalakított katonatanácsot s elrendeli a vörös gárda felállítását s a közönség részéről az összes fegyverek beszolgáltatását. Ugyanekkor (március 29.) a munkástanács elnevezés helyett munkás-, paraszt- és katonatanács nevet vesz fel.

Ellenőröket rendel ki az egyes üzletekbe, üzemekhez, hivatalokba s az egész napra elfoglalt ellenőrök díjazása alapjául a csempészett és elkobzott tárgyak, élelmiszerek árát s a büntetéspénzeket jelöli meg.

Felosztja a városban található összes olvasóköröket s csak azoknak engedi meg az újonnan való alakulást, melyek a szocialista párt alapszabályaihoz alkalmazkodnak. A feloszlatott társaskörök helyiségei a szocialista párt szakszervezetei részére adattak át... *Elmondja még a jelentés, hogy elbocsájtották Uzonyi Pál városi számvevőt, helyére ifj. Sóvágó Imre került. Molnár József városi írnokot is elbocsájtották.*

Dobay Károly városi mérnök mellé két földműves munkásellenőr jutott. Elmozdították Ballács József és Kathi Sándor rendőrbiztost. Az egyik rendőrkapitány Gáll Lajos lett, a másik maradt a helyén, Majd folytatja:

A munkástanács újjáalakulása.

Az országos szovjet tanács rendelete következtében városunkban is megtartatott a népszavazás a munkás-, katona- és paraszttanács tagjainak megválasztása végett április hó 8-án. Beadatott 1860 érvényes szavazat, melyek a hivatalos lista jelöltjeire estek.

Az így megalakult munkástanács ugyanazon napon tartott első ülésében elnökéül ifj. Lada Jánost, alelnökévé Oláh Ferencet, jegyzőjévé Erdős Antalt választotta meg.

A direktórium tagjai lettek: ifj. Lada János, Oláh Ferenc, Rubinstein Samu, Fazekas Gábor, Oláh Lajos és dr. Burger Menyhért.

A gazdasági bizottság a következő három taggal alakult meg: Fejszés Imre, Szathmári Imre és Sillye Gábor földművesek. A megválasztottak kötelesek voltak kényszerítve is tisztségeiket elfogadni és híven teljesíteni. A munkástanács kimondotta, hogy a tanácskozásba bevonatnak a városi tisztviselők közül a főjegyző, a tisztiügyész, a tisztiorvos és a közellátási hivatal főnöke.

Az április 13-i gyűlésen megválasztja a munkástanács a megyei direktórium utasítására a helyi, járási és központi járási tanács tagjait, amazt 5, emezt 6 számban.

Az elnök személyében ugyancsak április 13-án nevezetes változás állott be. Nevezetesen titkos szavazással Oláh Ferenc választatott meg s Fazekas Sándor alelnöknek, mivel a tanácskormány rendelete szerint a földműveseknek is képviselve kell lenni a vezetőségben. Emiatt Oláh Ferenc alelnöki állásáról lemondott és helyébe Fazekas Sándor földműves került, a Lada János elnök helyére pedig a volt alelnök.

A vármegyei munkástanácsba a helybeli munkástanács április 14-én tartott gyűléséből választás útján 6 bizalmi férfivel képviselteti magát. Újonnan alakítja meg a helyi forradalmi törvényszéket is ugyancsak április 14-i ülésében. A rögtönítélő bíróság egyes tagjai ugyanis, kik az első, március 22-i gyűlésen kapták megbízatásukat, tisztségükről lemondottak, s így új alakulás vált szükségessé. A forradalmi törvényszék elnökévé Kádár Imre (földműves), vádlójává Vedres József (kőmíves) választatott meg. jegyzője Halasi Andor járásbíró... *A következőkben „Vörösterror" címen rágalmakat szór a hatalomra.* Kifelé erős fegyelmet és tekintélyt tartott a munkástanács...

Csorba Antal 22 éves egy. hallg. ellenforradalmi szervezkedés miatt került letartóztatásba, ellenforradalmi nyomdát tartott fenn Szabó Ferenc nyomdász. Szerinte 20600 Korona kár érte a várost. Majd beszél a szerinte fennálló terrorról. A továbbiakban folytatja:

Az utolsó napokban már nagyon forró volt a hangulat, az április

18-án, nagypénteken tartott utolsó munkástanács ülés foglalkozott is az esetleg feltámadó ellenforradalom kérdésével. Ekkor Oláh Ferenc elnök indítványára kimondja a gyűlés, hogy a villanytelepen felszerelendő kürt jelzésére a hű kommunisták gyűljenek össze szakszervezeti helyiségükbe és a vörös őrség parancsnokának rendelkezése szerint életük kockázatával is védelmezzék meg elveiket. Előbb csak próbafelvonulást akartak az adott jelre rendezni, hogy megtudhassa a vezetőség, milyen erőre számíthat komoly veszedelem esetén. A másodszori jelzés azután egészen komoly küzdelemre hívta volna fel a buzgó híveket, mert a megbeszélés szerint erre már ásóval, kapával felfegyverkezve kellett volna megjelenni.

A vallomások beigazolták annak a hírnek a valódiságát is, hogy a direktórium távirati utasítást kapott április 22-én, tehát a bukás előtt való estén, az egyházak vezető embereinek elfogatására. Oláh Ferenc, a direktórium egyik tagja, mikor átvette ezt a rendeletet, úgy nyilatkozott, hogy majd intézkedni fogunk. Szerencsére nem volt idejük az intézkedésre, mert a másnap délelőtt 10 órára tervezett elfogatások idejét már nem érték meg eddigi hatalmuk birtokában. Azonban kétségtelen, az egyházi vezetőkön kívül másokat is, bizonyára a társadalom tekintélyes tagjait, le akarták tartóztatni. Az egyik benfentes kommunista Szmuk Gábor kereskedő, aki első volt a szökésben április 23-án reggel 7 órakor beszélte a templomban, hogy ma tömeges elfogatások lesznek. De hogy kiket szemeltek ki áldozatokul, vagy tuszokul, nem sikerült megállapítani... *A továbbiakban arról beszél, miként menekültek el a direktórium tagjai, míg ifjú Lada János helyben maradt. Majd folytatja:*

Hirtelen útnak eredt Szabó Antal, a nagy szocialista, a hatalmas pártszervező és népszónok is, aki a zavaros idő alatt nem közönséges tekintélyre emelkedett városunkban s mint párttitkár mindenféle bizottságokba kiküldött férfiú, érvényt tudott szerezni akaratának pártján kívül is. Ez — hírhallás szerint — Hajdúszoboszlóra menekült, egy ideig ott bújkált és végre is a román hatóság kezére kerülvén internáltatott... *A város a román megszállásig bizonytalanságban élt.* Április 23-án délelőtt láttunk utcáinkon is keresztül vonuló és menekülő vörös katonákat, akik Vámospércs alól vesztett csata után futottak, de ezek nem csapatosan, hanem inkább egyenként menekültek s úgy látszik a legkevésbé sem gondoltak arra, hogy (a városházára közben kitűzött) fehér zászló miatt az elöljáróságon bosszút álljanak.

Azonban komolyabb veszedelem fenyegetett bennünket e nap reggelén a Hajdúhadház felől csapatostól menekülő vörös katonák miatt. Ezeknek előőrse már városunk alatt volt, de a románok közeledésének hírére és a fehér zászló láttára hirtelen visszafordultak, hogy a vörös katonák csapata a Hadházi útról a Cégány útra érve városunk

kikerülésével inkább csak vidi határunkat érintve húzódott Tiszapolgár felé. Április 26-án vonult be este 7 óra tájban a román katonaság... *„Elfogatások" címén a román megszállásról szól.*

A román katonai parancsnokság — saját nyilatkozata szerint — nem hódítani, hanem a bolsevizmus letörése végett rendet csinálni jött hazánkba. Ezen megbízatásához képest követelte a polgári hatóságoktól, hogy a vörös uralom szerepvivő embereit szolgáltassa ki. Ehhez képest az előljáróság az első napokban elfogatta a munkástanácsnak választott tagjait... Az elfogottakat a román parancsnokság Debrecenbe kísértette, azonban ezek közül is kiszabadult néhány... *Kiszabadultak Hibján Károly, Halasi Andor, Fenyvesi Sándor, Reményi Aladár, Gombai József. Folytatólag előadja:*

Ellenben ifjú Lada János direktóriumi tag atyjával, id. Lada Jánossal, aki a pénzintézetek egyik ellenőre volt, a munkástanács többi szereplő tagjaival együtt Brassóba, onnan pedig Moldovába internáltattak és ma is oda vannak.

Általában a román kir. parancsnokság elfogatta a munkástanácsnak összes tagjait a megszököttek kivételével.

A munkástanácsnak április 23-án megszökött tagjai a következők: Oláh Ferenc géplakatos, elnök, a direktórium tagja; Szabó Antal párttitkár asztalos, a forradalmi törvényszék tagja; Vedres József betonos, vádbiztos; Rubinstein Samu kereskedő (hogy választó és választható legyen: újságíró) a direktórium tagja; dr. Burger Menyhért ügyvéd, a direktórium tagja; Szmuk Gábor nyomdász, papír és könyvkereskedő.

Az elfogottak és internáltak a következők: ifj. Lada János tanító, a szociális párt elnöke, direktóriumi tag; Erdős Antal tanító, a munkástanács és direktórium jegyzője; ifj. Köszörűs Gábor asztalos; Magyar Lajos ács, vörösőr biztos; Goldstein Samu szeszfőző; Beke Sándor csendőrőrmester, a vörösőrség parancsnoka; Bagoly Gábor városi díjnok; Gorzsás Márton gépkezelő (valóban kereskedő;) Veres Bálint asztalos, vörösőr biztos; id. Lada János hordóhitelesítő pénzintézeti biztos; Fejszés Imre földmunkás, termelési biztos; Karacs József földmunkás, termelési biztos; Fazekas Gábor földmunkás, direktóriumi tag; Fehér László földmunkás, termelési biztos; Szekeres Sándor földműves, szolgabírói hivatal ellenőre; Rózsa Sándor, Kapusi Imre, Oláh Lajos, Tóth Sándor, Erdős Lajos, Héder István, Asztalos András, Rácz Péter földművesek, Kádár Imre földműves, a forradalmi törvényszék elnöke.

Ezek szerint a munkástanács tagjai közül megszöktek hatan, de közülük kézrekerült Hajdúszoboszlón 1, most augusztus 26-án: Vedres József, ki a főváros megszállása után hazajött. Internáltattak 23-an, Szabó Antallal és Vedres Józseffel 25-en. A munkástanács említett tagjain kívül internáltatott Ungár József kereskedő, ki 3 napig a postán a telefonnál volt ellenőr, azután pedig az üzletekben árellenőri szol-

gálatot teljesített, internáltatott Spitzer Adolf kereskedő is, aki kémszolgálatot végzett s Csorba Antal egyik elárulója volt. Így az internáltak száma 27-et tesz ki... *Befejezésül a románok magatartásáról ír.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1820. *Eredeti. Polgármesteri jelentés az alispánhoz 1919. augusztus 31-én.*

449.

JELENTÉS A HAJDÚDOROGI ESEMÉNYEKRŐL

A veres uralom alatt községünk lakossága általában véve vagy az akkori szomszédos községekhez képest nyugalmasan viselkedett, mert a megszállás folytán a terrorhoz nem volt idejük.

Nagyobb arányokat öltött a földkommunizálás tervezete a földhaszonbéreseknél, amelyek eredménytelenek voltak, mivel a termés elvetés előtt történt, valamint a lakás szűke miatt a házak voltak kommunizálva, illetve kényszer útján bérbe adva.

A direktórium tagjai: K. Papp Antal, Posta István és Bruckner Győző voltak. Le voltak tartóztatva: id. Szakál János, Kőszegi Mihály, Kozma Mihály, B. Papp István, Fodor Ferenc, Varga János, Fodor János, B. Kovács Mihály, Tóth Antal, Zováth István, Megyeri György, Czipa András, Vincze Bálint, Miselek Antal, Marczi Ferenc, Tóth Imre, Gyermán György, Csontos Dániel, Lelesz János, Fazekas testvérek hárman, Bogdán János, Mányák Antal, Kiss Ferenc, Czipa Mihály, Veres György, Oláh János, Gurbán János. A községben ellenállás a román megszálláskor nem volt... *Befejezésül leírja a károkat.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *A főjegyző eredeti jelentése 1919. augusztus 27-én a hajdúböszörményi főszolgabíróhoz.*

450.

HAJDÚHADHÁZ KÖZSÉG ELÖLJÁRÓSÁGÁNAK JELENTÉSE A KOMMUNISTÁKRÓL

Jegyzék a Hajdúhadház községben összeszedett, közre veszélyes kommunistákról.

Sorszám	Név	Életkor	Foglalkozás	Megjegyzés
1.	Baksi Gábor	37	ács. Főmegbízott, erdőkommunizáló.	
2.	Ölveti Gábor	58	földm. Földosztó direktor.	
3.	Ari József	55	kisbirtokos. Kommunisták pénztárnoka.	
4.	Rencs Gábor	38	földm. Vörösőrség parancsnoka.	
5.	Nagy Lajos	54	napszámos. Izgató, dologkerülő, nyílt utcán inzultált tisztes polgárokat.	
6.	Gál Mihály	46	napszámos. Főrequiráló, agitált.	
7.	Somogyi Sándor	63	földműves, izgató, erdőkommunizáló.	
8.	Magyar Imre	58	végrehajtó, állandóan szónokolt.	
9.	Dancsi Bálint	48	földműves, izgató, malomkommunizáló.	
10.	Lichtmann Dezső	27	foglalkozás nélküli, párttitkár, minden értelmi szerző.	
11.	Lakatos Károly	34	tanító, főizgató, a népet a románok ellen akarta vezetni.	
12.	id. Pál Sándor	58	napszámos, izgató, főkommunizáló.	
13.	Kerek Kálmán	27	foglalkozás nélküli, erdőosztó, izgató.	
14.	Szabó Gyula	38	francia női szabó, erdőosztó, mindenképpen vezérségre törekedet	
15.	Pálfi Gyula	34		
16.	Szűcs Imre	38		
17.	Czibere László	38		
18.	Szénási Gábor	38		
19.	ifj. Sápi Sándor	28		
20.	Osvát Gábor	26		
21.	Völgyi Gábor	25		
22.	Gargya Gergely	56	A legveszedelmesebb izgatók.	
23.	Bogesz Szabó Bálint	51	földműves, kommunista, két kommunista fia vörösökkel eltávozott, itthon még most is urak ellen izgat. Szomszédait veri, szitokkal illeti, s a vörösök visszaérkezését lépten-nyomon hirdeti, hogy majd szorulnak akkor az urak.	

1919. július 17-én nevezetteket a román csendőrség már beszállította.

DÁL. Hajdú m. főisp. 140/1919. *Eredeti jelentés 1919. június 12-én a főispánhoz.*

451.

FŐJEGYZŐI JELENTÉS A HAJDÚHADHÁZI ESEMÉNYEKRŐL

1919. január hó 31. utáni időben már a helyi szociáldemokrata párt a községben túlsúlyban volt, igyekezett minden hatalmat a községben kezébe ragadni. A közbirtokossági erdőn levágás alá került területen kitermelt nagymennyiségű fát és galyat nem engedte meg, hogy a birtokosok kapják, hanem önhatalmúlag osztotta azon egyéneknek, kik azért jelentkeztek, feltétele csupán az volt, hogy a jelentkező köteles volt a szociáldemokrata pártba belépni. A közélelmezési bizottságba kiküldött tagjai is állandóan fölényt gyakoroltak a többi bizottsági tagok felett. Ez így tartott ez év március 23-ig, mikor a kommunizmus beállott s ekkor minden hatalmat teljesen magához ragadott a gyorsan megalakult direktórium, melynek tagjai lettek Bánhegyesi Kálmán, Sőrés József és Bakó Gergely, kik az egész uralom alatt a felettes direktóriumok rendeleteit sem respektálták, azon indokkal hogy azok nem ismerik az itteni viszonyokat s nem értenek a dolgokhoz.

Ez év március 23-án megválasztották az elöljáróság tagjait a régiek nagy részének kihagyásával, a régiekből meghagyván a ma is szolgálatot teljesítő Marcsek Béla helyettes adóügyi jegyzőt, Ábrók István mezőrendőr esküdtet, a két községi orvost és állatorvost: ugyane gyűlésen megválasztották a néptanácsi tagokat is, mely gyakran változtatta a tisztviselőket és fegyvertartási engedélyeket adott járási főszolgabíró úr megkérdezése és tudta nélkül. Az egyes birtokokat kommunizálták, úgy azonban, hogy a tulajdonos jogát kisebb mennyiségben meghagyták. A kommunisták által elfogva Kis Sándor és Gábor András itteni lakosok lettek, ezeket Debrecenbe is beszállították, azonban onnan pár napi fogság után szabadon bocsájtattak.

Az egyeseket leginkább a földbirtok egy részének, továbbá az erdei fatermék elvételével károsították meg; a községnek azonban azzal, hogy a készletben volt élelmicikkek árával el nem számoltak; a községnek 6 lovát, 2 kocsiját s 1 szekeret s ezen felül készpénzben 107 199 koronáját a pénztárból elvittek, mintegy 300—350 000 korona kárt okoztak... *Végül beszél a román megszállásról.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti jelentés 1919. aug. 25-én az alispánhoz. A proletárdiktatúra helyi vezetőinek egy része április 23-án hagyta el a várost.*

Hajdúhadházról a románok a Tanácsköztársaság idején, szerintük, vezetőszerepet játszott egyének közül az alábbiakat hurcolták el: Ari József, Pál Sándor, Ölveti Gábor, Zöldi Gábor, Somogyi Sándor, Sápi Sándor, Pálfi Gyula, Czibere László, Bácsi Gábor, Szűcs Imre, Magyar Imre, Kerek Kálmán, Siket József, Lakatos Károly,

Lichtman Dezső, Gál Mihály, Szabó Gyula és mások. *A letartóztatott személyeket Brassóba internálták.* DÁL. Hajdú m. kormánybiztos-főisp. 316/1919. sz. *A fent felsorolt személyek feleségeinek eredeti beadványa a főispánhoz férjük kiszabadítása érdekében.*

452.

A HAJDÚNÁNÁSI POLGÁRMESTER JELENTÉSE A VÁROSBAN TÖRTÉNTEKRŐL

Hajdúnánás városban 1919. évi január hó 31-től kezdve a közigazgatás menete igen bizonytalan volt. A képviselőtestület feloszlatván az 1919. VIII. néptörvény által megalkotandó néptanács csak március 16-án lett kinevezve, amely csak az alakuló gyűlését tarthatta meg március 17-én Brassai Károly akkori h. polgármester elnöklete alatt, mert a március 22-én kitört vörös forradalom ezt is eltörölte... *Felsorolja a néptanács tagjait.*

A proletárdiktatúra megalakulásakor az összes városi tisztviselők állásukban ideiglenesen ugyan meghagyattak, de a közigazgatást egészen a városi direktórium tagjai vették kezükbe március 23-án. A direktórium Csiha Lajos volt gőzmalom tulajdonos elnöklete alatt Ökrös Sándor nyugalmazott államvasúti mozdonyvezető, Hadas Sándor cipész, Horváth Miklós földműves munkás Szalóczi Imre talyigás és ifj. Szabó László gépész tagokból állott. A birtokrendező bizottság pedig Csulya Miklós volt városi képviselő kisbirtokos elnöklete alatt Nyakas László és Széles Miklós földműves munkásokból állott. A munkástanács 60 tagból alakult, mely április 7-én újra választatván, a tanácskormány rendelete szerint csak 36 taggal alakult újra. Tagjai: 2 köztisztviselő és 2 nő kivételével mindnyájan proletár ipari alkalmazottak és földműves munkások voltak.

A direktórium első intézkedése az volt, hogy az összes pénzintézeteket, kaszinókat és olvasóköröket lefoglalta. A kaszinó és körök készpénzvagyonát a városi pénztárba beutalta. Ezeket azután a román megszállás után a városi tanács hiánytalanul visszautalta az egyes köröknek. A takarékpénztári betétekből a betéteseknek pénzt igen kis mértékben utalt ki, úgy, hogy egyesek betétjeik dacára is nagy anyagi zavarokkal küzdöttek. A pénzkezelés egyébként a városnál meglehetősen normális, vagyis a szabályoknak megfelelő volt ugyan, de azért a városnak és egyeseknek meglehetős kárt okoztak.

Arra azonban már nem volt idejük, hogy a tanácskormány azon rendeletét, miszerint a meneküléskor az összes közpénzeket, fegyvereket, nyersanyagokat magukkal vigyék, végrehajtsák. Nagyobb kárt a város-

nak inkább a hatósági üzemek elmaradt hasznai által okoztak. Az élelmiszerekkel könnyelműen bántak azt hangoztatván, hogy a diktatúra alatt a proletároknak úgy kell élni, ahogy még sohasem éltek. Ez és főleg az ellenőrzés hiánya az oka annak, hogy a hatósági szalonna raktárban is 935 kg hiány konstatáltatott. Ebben ugyan benne van a raktáron volt készlet természetes apadása is.

A Síró István féle benzin motor üzemű malmot még Brassai Károly h. polgármester hatósági kezelésbe vétette a direktórium uralma előtt, mely malmot aztán a direktórium záratott be... *Elmondja a károkat.*

A tisztviselői állások közül a polgármesteri, főjegyzői, mindkét tanácsnoki és rendőrkapitányi állások megszüntetését is tervezték és ezek helyére két proletárt állítottak volna. A hadiözvegyek, árvák és rokkantak ügyét pedig egy rokkantra bízták volna. A segéd- és kezelőszemélyzet nagy részének kicserélését is tervezték. A lakáshivatalt, dacára a tanácskormány ellenkező rendeletének, a munkástanács határozata folytán megszervezték. Vezetői Vitéz László és Deák István építőmesterek voltak, kik sok önkényű intézkedést tettek...

A továbbiakban elmondja, hogy milyen illetményt kaptak a direktórium tagjai, majd megemlíti, hogy a román megszállás április 28-án következett be. Közben:

Április 23-tól 28-ig kettő csoport nagyobbszámú vöröskatonaság vonult át a városon, de ezek itt meg nem állván, eltekintve 1—2 lópástól, tetemesebb kárt nem okoztak... *Harcok nem voltak, írja.*

Kommunista üzelmek miatt le voltak tartóztatva a román katonaság által: Brassai Károly főgimnáziumi tanár, Csontos Gábor asztalos, Lusztig Márton fényképész, Szél Gyula kőműves, Magi Sándor csapos, Kónya László városi hajdú, Csuja Miklós kisbirtokos, Nagy Gábor rendőr, Kallós Izrael izr. tanító, Szabó Imre földműves, Hajdú László napszámos, Tar Kálmán kosárkötő, Zsuga Imre egyetemi hallgató. Ezek közül azonban Brassai, Csontos, Lustig, Kallós, Szabó Imre és Tar Kálmán szabadlábra lettek helyezve.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Jelentés 1919. aug. 31-én az alispánhoz.*

A proletárdiktatúra Hajdú megyei vezetői közül többen Tanácsmagyarország területére menekültek és ott harcoltak tovább a proletárdiktatúráért a Tiszatáj román megszállása után. A menekültek közül többen tagjai voltak a Tanácsok Országos Gyűlésének s azok sorában a fenti okmány szövegében megismert Horváth Miklós is. Bár jelen köletünk a problémakör kifejtését nem tekinti feladatának, mégis közlünk egy részletet Horváth Miklós képviselői beszédéből. 1919. június 17-én a parasztkérdésről szóló vitában többek között az alábbiakat mondotta :

Tisztelt Elvtársak!

Úgy a tegnapi, mint a mai nap folyamán fényesen rámutattak az előttem szólott elvtársak mindazokra a hibákra, amelyek különösen a vidéken, a földműves proletárok körében történtek. Mint egyszerű vidéki földműves proletár rá akarok mutatni, hogy hol van ezeknek a bajoknak, hibáknak a gyökere, amik itt ma elhangzottak. Nézetem szerint a szervezésben. Mert nagyon jól tudjuk, hogy az októberi forradalom előtt a proletár földművest megszervezni nem lehetett, csendőr- és rendőrszurony állott azok mögött az iparosok mögött, akik a földmunkásságot megszervezni igyekeztek. Nem kell olyan komolyan venni, hogy a földműves proletárok a falun nem tudták megtanulni a szocializmust, hiszen a forradalom olyan gyors egymásután dobta ki ezt a két szót, hogy szocializmus és kommunizmus, hogy alig tud különbséget tenni köztük. (Zaj. Felkiáltások: Ne is tegye!)

Nyisztor György népbiztos: Nincs is különbség, csak játék a szavakkal!

Horváth Miklós: Ez itt nem fontos, de a falukon nagyon fontos kérdés. Én földműves vagyok, ismerem a földműves eszejárását, köztük éltem, köztük szenvedtem s mondhatom, hogy amikor a földmunkásokat szervezni kezdték, taktikai szempontból nagy hibát követtek el. Akkor követtek el nagy hibát, amikor innen, a budapesti központból küldtek ki szervező bizottsági tagokat, nyírott bajusszal, hosszú kabáttal felállottak a falu közepén és mindenről tudtak beszélni, csak a földműves proletár bajairól, nyomorúságairól nem. Végeredményben azt mondták rájuk, hogy miféle csirkefogó ez. (Derültség.)

Én nem tudok magas szárnyalású beszédeket mondani, de nyíltan megmondom, amit gondolok. (Helyeslés.) Ez így van, tisztelt elvtársaim, mert én ezt átéltem. Sőt többet mondok. Április 23-án, mint exponált ember Hajdúnánásról a román megszállás elől menekültem, azóta Pest, Heves és Borsod megyéket végigjártam és tapasztaltam, hogy olyan községekben, ahol vasút nem jár, hírből sem ismerik a proletárdiktatúrát. Vannak birtokok — hogy nevekkel is szolgáljak —, ott van Hevesecsány községben dr. Szigetinek a birtoka, fel van darabolva és műveletlen kétharmadrésze. Ez az egyik taktikai hiba volt. Bocsánatot kérek, mint ahogy én nem tudhatom azokat az eszközöket, amelyekkel a budapesti gyári proletárokat kizsákmányolták, ép úgy nem tudhatja a budapesti proletár, aki agitálni jár, hogy miféle eszközökkel zsákmányolták ki a falusi parasztot. A másik hiba taktikai szempontból még kényesebb.

Amikor a proletárdiktatúrát kikiáltották, akkor nem mondták meg, hogy 100 holdig megmarad a birtok és adómentes is lesz, mert ha ez így lett volna, akkor a száz holdig terjedő birtokos is a Vörös Hadseregben volna és a Tiszánál nem volna a mi földünk megszállva. (Helyeslés.)

Mind a kettő taktikai szempontból elkövetett hiba. Először vázolni akartam ezeket és ezzel szemben azt indítványozom, hogy minden meg nem szállott megyéből, minden nagyobb mezővárosból és községből olyanokat kell agitátorokká kiképezni, akik a nép szavajárását, modorát, tempóját ismerik. (Nagy tetszés és taps.) Mert tisztelet a kivételnek, az agitátorok között voltak valóságos szélhámosok is. (Helyeslés és taps.)

Másrészről, tisztelt elvtársak, ismételten le kell szegeznem azt a tényt, hogy rövid az idő és tekintettel arra, hogy Magyarország 80%-a földműves, nagyon kérem a tisztelt kongresszust, hogy súlyt fektessünk arra a szervezésnél. Halasztani a dolgot nem lehet, gyorsan el kell intézni, mert különben ezek a bajok, amik már most látszanak idefent, fokozódni fognak, holott világosan látjuk, hogy a budapesti munkásság és a vidék testvérként egymásra vannak utalva. Csak a vidék el van idegenedve, mert nem kapta meg idején a kellő felvilágosítást.

Arról szó sem lehet, hogy ma elhanyagoljuk a vidéket és a parasztságot megfélemlítsük. Az aratást erőszakkal, munkásszázadokkal elvégeztetni, azt hagyjuk legutoljára, mert a paraszt bosszút fog állani. Azt fogja mondani, ezt én vetettem, de te nem aratod le. Ha szépen bánnak vele, odaadja az ingét is, de ha erőszakkal járnak el vele, akkor lássák a következményét. Képes lesz felperzselni a gabonát. Határozottan és nyiltan mondom, hogy ilyen tettlegességhez ne folyamodjunk. Ezt hagyjuk utoljára. Csak e megjegyzéseket kívántam a kongresszus színe elé terjeszteni. (Tetszés és taps.)

Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója, 1919. jún. 14—1919. jún. 23.) (A munkás és katona tanácsok gyorsirodájának feljegyzései alapján.) 1919. június 17. 4. ülés 67—68. old. Horvát Miklós felszólalása.

453.

A HAJDÚSÁMSONI ESEMÉNYEK

A forradalom következtében megszűnt a katonai rend és fegyelem a felszabadult alacsonyabb néptömeg lett úrrá s a vagyonosabb osztály ellen fenyegető magatartást tanúsított, de szájhősködésnél és sértő magaviseletnél egyéb számottevő kárt nem csináltak, a személyi és vagyonbiztonság sértetlen maradt.

A folyó évi március 21-én létrejött kommün kormány hírére az itten nagy agitációval megalakult szociáldemokrata párt mégnagyobb erővel megkezdte működését, rögtön megszüntették a községi elöljárók és községi képviselőtestület működését, megalakították a községi direktóriumot, melynek tagjai voltak: Lisztes Imre elnök, D. Varga Imre és Tóth Lajos. Megalakították a földbirtokrendező bizottságot, melynek tagjai voltak: Molnár Imre földbiztos elnök, Csire Gábor, Váradi Mihály és Mányi István.

Az említett direktóriumi tagok lefoglalták az itteni bankot, a község pénztárát, a kereskedőknél bizalmi férfiakat állítottak az üzletekbe, az iparosoknak ők adták ki a munkát, rekviráltak s a rekvirált dolgokat a szegények között szétosztották megállapított ellenérték fejében, a pénztáraknál utalványoztak, gazdálkodtak mindenben, lényegesebb kárt azonban senkinek sem okoztak.

A földbirtokrendező bizottság magához vette az uradalmak magtárainak és pincéinek kulcsait, a gazdaságokba bizalmi férfiakat rendeltek s azok vezették a gazdaság ügyeit, irodát állítottak fel és a földosztás írásbeli munkálatait megkezdték. Április 21-én, a román csapatok közeledtének hallatára összeszedték a burzsujoknak tartott 22 férfit és 1 nőt s bevitték Debrecenbe, ott 36 óráig fogva tartották a román megszállás idejéig. Ugyanis Lisztes Imre direktóriumi elnök vezetése alatt április 21-én kijöttek a vörösek Debrecenből külön vonattal s úgy vitték be ezzel a külön vonattal őket Debrecenbe. Harc, vagy összeütközés sem a vörösök, sem a románok részéről nem volt községünkben.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A hajdúsámsoni főjegyző jelentése 1919. augusztus 31-én az alispánnak.*

454.

SZŰCS JÓZSEF HAJDÚSÁMSONI LAKOS ELÍTÉLTETÉSE

Tényként nyert megállapítást, hogy vádlott Hajdúsámsonban 1919. március 23-ától 1919. április 23-áig terjedő időben több alkalommal 30—40 emberből álló gyülekezet előtt azt hangoztatta, hogy a kommunizmus jó, az lesz az uralkodó, azt várja már 20 év óta, az eddigi urak helyett a proletárok lesznek az urak, aki nem kommunista az rongy, minek a magántulajdon, minden mindannyiunké... *A továbbiakban leírja az ítéletet, amely Szűcs Józsefre 2 évi börtönt szabott ki.*

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni Kir. törvényszék. B. 3151. V./1919. *Eredeti. Az ítélet 1920. június 20-án kelt, a közölt szöveg az indokolásból való.*

455.

A HAJDÚSZOBOSZLÓI ESEMÉNYEK A BÍRÓSÁG ÍTÉLETÉNEK TÜKRÉBEN

Az ítélet bevezetője és a kihagyott szöveg a rendelkező részt tartalmazza, majd rátér az indokolásra:

Bokor Bernát, Végh Lajos és Szőke János előadása és a tanúk vallomása alapján tényként állapította meg a törvényszék, hogy

1. Bokor Bernát Hajdúszoboszló, 1919. évi április hó 24-én mint a Tanácsköztársaság fegyveres erejének tagja a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében Tokai József rendőr alkapitányt és Körner Béla taka-

rékpénztári igazgatót két vöröskatona társával együtt elfogták és nevezetteket a városházához előállították, továbbá Szűcs Imrét és még két ismeretlen egyént hosszabb időn át őrizték és hogy

2. ugyanő ugyanott ugyanakkor két ismeretlen vörös katonával együtt a Tokai József rendőr alkapitány és Körner Géza rendőrkapitány lakásába a kapunak fegyverrel történt betörése után behatolt; továbbá

3. ugyanő és Végh Lajos, mint a tanácsköztársaság fegyveres erejének tagjai a tanácsköztársaság fenntartása érdekében Hajdúszoboszlón 1919. április 25-én Barcsa István hajdúszoboszlói lakost fegyverrel üldözték, utána lőve lelövéssel fenyegették úgy, hogy az kényszerülve volt menekülőben előbb szekerével visszafordulni, Hajdúszoboszlóra hajtani és ott szekerét lovastól együtt a Vörös Hadsereg rendelkezésére bocsájtani.

Ugyanő, ugyanott, ugyanakkor a harc veszedelmei elől menekülő Barcsa Istvánt Stahler Dánielt, Karika Pált és Gál Lajost visszatérésre kényszerítették és hogy ő ugyanott ugyanakkor I. Kovács Gábort és Farkas Sándort az akkori idők terrorjával arra kényszerítették, hogy jó lovaikat az ő rossz lovaikkal kicseréljék; s végül, hogy Szőke János Hajdúszoboszlón 1919. április hó 24-én a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében, mint vörös őr Kerekes Bélát hosszabb időn át őrizetbe tartotta... *A törvényszéki ítélet Bokor Bernát 27 éves hajdúszoboszlói lakost 4 évi fegyházra, Végh Lajos 27 éves ugyanottani lakost 2 év és 6 havi fegyházra, Szőke János 38 éves ugyanottani lakost 2 évre ítélte 1920. augusztus 6-án. Előbbi kettő földműves, utóbbi asztalos segéd volt.*

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni kir. törvényszék. B. 2920/1919. *Eredeti.*

456.

A HAJDÚSZOBOSZLÓI POLGÁRMESTER JELENTÉSE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ALATTI ESEMÉNYEKRŐL

A proletárdiktatúra proklamálásának első következménye az lett, hogy az értelmiség és a polgári osztálynak józanul gondolkodó nagytöbbsége a legmesszebbmenőleg tartózkodtak a közügyek intézésében való minden beavatkozástól s így a közhatalom kezelése s a város sorsának irányítása a csőcselék s néhány kizárólag a saját hasznát és egyéni előmenetelét munkáló politikai kalandor kezébe került... *A továbbiakban még több rágalmat szór a helyi hatalom szerveire.*

Hajdúszoboszlón a proletárdiktatúra ideje alatt a közigazgatási, pénzügyi, igazságszolgáltatási, rendészeti, közélelmezési, lakásügyi és

egyéb teendőket, mint teljhatalmú megbízottak a következők kirendeltségek és személyek látták el:

Direktórium. Tagjai voltak: Szabó Károly állásnélküli kereskedő segéd, Fehér András napszámos, Ádám Ferenc vasúti munkás.

A városi közigazgatást ellenőrző bizottság tagjai voltak: dr. László Endre ügyvéd, Mohácsi László napszámos, Szoboszlai Károly napszámos.

Karhatalmi megbízottak: id. Rácz József kőműves, M. Kovács Gábor napszámos.

Közélelmezési megbízottak: Szabó Sándor vendéglős, Domokos János korcsmáros, Dobozi Gábor napszámos, Berki Mihály kőműves.

Pénzügyi megbízottak: Soltész Pál bankhivatalnok, Borbély Jeremiás napszámos, id. Rácz József kőműves.

Lakás- és közmunkaügyi megbízottak: Schiffer Ármin mérnök, Szabó András asztalos segéd, Illyés József munkás, II. Kígyós Lajos napszámos, I. Rácz Lajos tapasztó.

Forradalmi törvényszék: elnök Túry József magánhivatalnok, vádbiztos dr. Malatinszky Zoltán ügyvéd. Bírák: Soós Emil suszter, R. Tóth Mihály földműves, ifj. Rácz Károly suszter, Komódi Gábor napszámos, Papp Lajos napszámos, Sinai Sándor gépész.

Apaállatok beszerző bizottsága: Kemecsei Lajos földműves, Szeifert József napszámos.

Tanácsi megbízottak: Fehér András napszámos, M. Kovács Gábor napszámos, Borbély Jeremiás napszámos, Domokos János korcsmáros, Mohácsi László napszámos, Kemecsei Lajos földműves, Ádám Ferenc földműves, Illyés József napszámos, id. Rácz József kőműves, Bányai Lajos kőműves, Szabó András napszámos, Tollas András borbély, Szabó Károly kereskedő.

Lósorozó bizottság: Kemecsei Lajos földműves, Széll János napszámos, M. Kovács Mihály napszámos.

Sajtó direktórium: felelős szerkesztő Soltész Pál bankhivatalnok.

Szerkesztőségi tagok: dr. László Endre ügyvéd, Kemecsei Lajos földműves, M. Kovács Gábor napszámos, Szabó Károly kereskedő.

Az állampénztár, városi pénztár, postatakarékpénztár és pénzintézetek pénzkészletének zár alá vételére kiküldött bizottság: Szabó Sándor vendéglős, Soltész Pál bankhivatalnok, Borbély Jeremiás napszámos, Mohácsi László napszámos, Domokos Károly suszter, ifj. Rácz József kőműves.

Birtokrendező bizottság: Ladányi Mór, Deres Sándor, Ádám József, Fehér András.

Községi szovjet: Kemecsei Lajos, Illyés József, Szoboszlói Károly, Loós András, Borbély Jeremiás, Fehér András, Ádám Ferenc, Mohácsi László, R. Tóth Mihály, M. Kovács Gábor, Dobozi Gábor, Szeifert József, Kátai Sándor, Fehér József, Sántha Imre, Deres Sándor, Sóvágó

József, Ádám József, Gönczi Antal, Simon János, Domokos János, Karácsonyi Imréné, Ádám Andrásné, Szabó Károly I., Túri József, Soltész Pál, Bányai Lajos, id. Rácz József, Tollas András, Szabó András Fazekas Sándor, Kereszi Elek, ifj. Rácz József, Farkas Sándor, Nagy András, Domokos Sándor.

Az átalakított újabb direktórium: Szabó Károly, Fehér András, Ádám Ferenc, Kígyós Lajos, Rácz Lajos, Bányai Lajos.

Az itt felsorolt bizottságok és megbízottak 1919. évi március hó 28-án tényleg át is vették a város igazgatását.

A direktórium első teendője az volt, hogy katonákat akart toborozni a vörös hadsereg részére.

Csakhamar előkészítés tárgyává tette a direktórium a magántulajdont képező földbirtokok és a szerződésen alapuló bérletek szocializálását is. E célból egy földosztó bizottság szerveztetett, melynek az volt a feladata, MINDEN PROLETÁRT FÖLDHÖZ JUTTASSON *(kiemelés — szerk.)*, még a jogos magántulajdon korlátozása, a szerződés által biztosított bérletek megsemmisítése árán is.

Megkezdődött tehát a földtulajdonosok és bérlők háborgatása, zaklatása és üldözése. A nagyobb gazdaságokban és bérletekben ú. n. direktóriumi kiküldöttek jelentek meg, akik tudtára adták a tulajdonosoknak és a bérlőknek, hogy gazdaságaikkal szabadon többé nem rendelkeznek. A gazdaságokban talált ingóságokat, gazdasági felszereléseket, lábasjószágokat leltárba foglalták s a tulajdonosaikat szigorúan eltiltották a leltározott javakkal való szabad rendelkezéstől. A bérlőket minden ellenszolgáltatás nélkül ki akarták kergetni a már részben elmunkált bérletekből s tudtokra adták, hogy jövőre csupán annyi földet bérelhetnek, amennyit saját maguk meg tudnak munkálni. A ref. egyháztól el akarták venni azt a 200 hold földet, amelyet a város az egyháznak tanügyi célokra adott használat végett. A város tulajdonát képező belső telkeket a földosztó bizottság kommunizálta és használat céljából kiosztotta 42 rokkant katonának. A városnak ebből 4000 korona kár származott. A róm. kat. egyház javadalmazásához tartozó földek kommunizálása is tervbe volt véve. A napszámosok és egyéb gazdasági munkások alkalmazását eltiltották s mikor látták, hogy ez keresztülvihetetlen, oly magasra emelték a mezei munkások bérét, hogy a földek megmunkáltatása majdnem lehetetlenné vált.

A feles földmunkát és a harmados tengeri kapálást szintén eltiltották. Ennek az lett a következménye, hogy az eféle földmunkák után élő munkásosztály kereset nélkül maradt, mert a higgadtabb, józanabb munkáselemek, bármennyire biztatták is őket, nem voltak hajlandók munkát vállalni a durva erőszakkal szocializált gazdaságokban és bérletekben. Megtettek minden előzetes lépést az öröklési jog eltörlésére is, rendeletileg utasítván a bíróságokat, hogy a hagyatékokat öröklés alap-

ján át nem írhatják. Ingatlant venni csak annak volt szabad, aki azt maga munkálta. Ha ezt hatósági igazolvánnyal igazolni nem tudta, a vett ingatlant nem írták át a nevére.

Egyébiránt a telekkönyveket a legnagyobb gonddal kellett őriztetni, mert egy ízben egy olyan irány kerekedett felül, amelynek célja a telekkönyvek megsemmisítése volt... *Ennek a román megszállás vetett véget.*

A tanácsköztársaság kormánya kommunizálni akarta még a kisipart és a kiskereskedelmet is. A kisiparosok és kiskereskedők műhelyeiben és boltjaiban szintén megjelentek a leltározó kiküldöttek, összeírtak mindent s tudtukra adták a tulajdonosoknak, hogy műhelyeik és boltjaik a tanácsköztársaság tulajdonába mennek át minden térítés nélkül, maguk a tulajdonosok pedig úgy tekintetnek és díjaztatnak, mint közönséges munkások.

Megkezdték a gyógyszertárak kommunizálását is, de ennek keresztül vitelére nem volt már elég idejük. A gazdakört önkényűleg lefoglalták, a helyiségből a tagokat kitiltották, a Független Hajdúság c. helyi lapot pedig erőszakkal beszüntették. *Támadja az illetmény politikát, mert szerinte megengedhetetlenül magas béreket fizetett elkobzott pénzekből, majd a szerinte fennállt erkölcsi rombolásról szól:*

A proletárdiktatúra uralmának mérgező jellege főleg abban nyilvánult meg, hogy az általános világerkölcsi felfogással ellentétben AZ OSZTÁLYGYŰLÖLET SZÍTÁSÁT, ÉBEREN TARTÁSÁT *(kiemelés — szerk.)* és megszilárdítását tűzte ki céljául. A legélesebb gyűlölködő ellentétbe igyekezett állítani a polgárt a polgárral, pusztán foglalkozása és életviszonyai révén. Szeretet és kölcsönös megértés helyett visszavonást, gyűlölködést szított a különböző társadalmi osztályok között s odáig fűtötte a fékevesztett szenvedélyek kohóját, míg a forradalmi mámor által megmérgezett emberi agyban végre megszületett a szörnyű gondolat, hogy társadalmi hovatartozandóságuk és életviszonyaik miatt egyeseket, sőt egész társadalmi osztályokat kiirtani nemcsak lehet, sőt kell is...[8] *A továbbiakban leírja az április 24-én délután 5—6 óra között lezajlott eseményeket, amikor*

a város piacán Bőhm Vilmos[9] és Szamuely Tibor népbiztosok jelenlétében és közreműködésével dr. Fekete László polgármestert, Körner Béla városi képviselőt, Tokai József rendőrfogalmazót kötél általi halállal kivégeztek. Körner Géza rendőrkapitány, Fehér Gábor tanácsnok, Nagy András városi iktató, Horogh Sándor földbirtokos és többek a kivégzés elől elmenekültek. Csiha Márton főjegyzőt, dr. Erdős

[8] Az említetteket nem társadalmi hovatartozandóságuk, hanem a román ellenforradalmi csapatokkal folytatott tárgyalásaik, ellenforradalmi magatartásuk miatt végezték ki és büntették meg. Erre vonatkozóan lásd Samuely Tibor táviratát a 383. számú dok. alatt.

[9] Bőhm Vilmos a „Két forradalom tüzében" című könyvében arról írt, hogy egyénileg az akasztás miatt fel volt háborodva.

Kálmán tanácsnokot és Kerekes Béla aljegyzőt túszokként magukkal vitték, de pár nap múlva Szolnokon szabadon bocsátották. Váczy Sándor polgári biztost szintén ki akarták végezni. Már a bitófa alatt állott, amikor Bakó Mihály és Bakó Ferenc helybeli lakosok közbenjárására elbocsátották.

A vizsgálat eddigi adatai azt látszanak igazolni, hogy a kivégzések értelmi szerzői Domokos Károly suszter és Nagy Sámuel borbély, helybeli lakosok voltak, akiknek a tett végrehajtásában Bukoveczky Sándor hentes segéd, Vágh Lajos cseléd, Bokor Bernát napszámos, Kígyós Lajos földműves és Buba Aranyos kóborcigány voltak segítségükre. A vizsgálat eddigi adatai szerint a vörös terroristacsapat, amely a kivégzéseket megelőzőleg Püspökladányban tartózkodott, nem is gondolt arra, hogy Hajdúszoboszlón kivégzéseket hajtanak végre, de Domokos Károly személyesen átment Püspökladányba és hosszas megbeszélés után rábírta a csapat parancsnokát, hogy a csapat jöjjön át Hajdúszoboszlóra. Böhm Vilmos és Szamuely Tibor népbiztosok hangosan kiabálva bitang gazembereknek nevezték az ártatlan áldozatokat s ezt a csőcselék harsány ordítozással helyeselte... *A továbbiakban elmondja, hogy a románok 1919. április 25-én vonultak be Hajdúszoboszlóra, majd:* Jelentéktelen a harc által okozott anyagi kár is. A város belterületén 3 épület rongálódott meg kisebb mértékben.

Ezután leírja, hogy a románok 76 embert tartóztattak le, akiket hír szerint Brassóba s onnan Bukarestbe vittek, később többen kiszabadultak.

Letartóztatták és elszállították az alábbiakat: Szabó Antal, Kacsari István, Száva Károly, Rácz Béla, Jónás Lajos, Buba Aranyos, Juhász József, R. Tóth Mihály, Szeifert József, Rácz Kálmán, Kandi Lajos, Bokor Fekete János, Széll József, Elek Sándor, Szilágyi Zsófia, Rácz Zsófia, Palotai Zsófia, Kígyós Lajos, Fehér András, Szoboszlai Károly, Ilyés József, Hollós Imre, Adler László, Dede Lajos, Elek Antal.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A polgármester jelentése az alispánhoz 1919. szeptember 1-én.*

157.

A HAJDÚSZOVÁTI ESEMÉNYEKRŐL SZÓLÓ JELENTÉS

Múlt év október 31-étől kezdve az ország politikai viszonyai a keletről jövő káros áramlat hatása alá kerülvén s békétlenkedő és rendforgató szellem Hajdúszováton is felütvén fejét a nép politikai vezetői szabadabban kezdték érezni magukat.

Gaál Zsigmond és Szabó Károly tanítók, kik addig is a nép, de különösen az alsóbb nép osztályvezetői voltak, több hazatért és féktelen gondolkozású katonaviselt emberrel megalakították a néptanácsot, melynek ugyan aktív szereplési képessége nem volt, de nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a községben egyedüli hatóság: az elöljáróság munkáját nehezebbé tegye...

Leírja a továbbiakban a főjegyző kemény állásfoglalását, majd folytatja:

1919. február havában a néptanács vezetői kezdtek agitátorokat kihozni Debrecenből, éjjel-nappal üléseztek és a népet a rend ellen állandóan izgatták.

Nagy Lajos debreceni agitátor több ízben megjelent a községben s rendszeresen gyűjtötte az adatokat az elöljáróság ellen. Legutóbb 1919. március 9-én tartott népgyűlést Hajdúszováton s akkor annyira felizgatta a nép hangulatát az elöljáróság ellen, hogy a néptanács Nádházi Béni főjegyző és az elöljáróság azonnali lemondását s ellenök a vizsgálatot követelte... *Március 10-én az elöljáróság lemondott.*

1919. április 8-án kivétel nélkül községbeli lakosokból megalakult a munkás- és földmíves szegények tanácsa: 14 kisgazda, 14 munkás, 2 tanító, 1 jegyző, 3 iparos, 1 kereskedő és 1 csendőr bevonásával. Ezen tanács vezette a község ügyeit, mígnem folyó évi április 24-én beérkezett a községbe a román járőr. 1919. május 12-én a régi elöljáróság hivatalába újból beiktattatott a vármegyei tisztifőügyész által.

A direktórium tagjai voltak elsőízben az új elöljáróság: K. Szőlősi János bíró, Kalmár Demeter esküdt, Márkus Vince esküdt, Váradi Kálmán esküdt és Bernát Sándor. Másodízben: Kalmár Demeter, Pércsi Gyula, Tóth János és Márkus Vince.

Letartóztatva voltak kommunizmus miatt: Bernát Sándor, Váradi Kálmán, Tóth Lajos, Tóth János, Kalmár Demeter, Bernát Vince, F. Szőke Lajos, Szőlősi Lajos, K. Szőke János, Orosz József, Bíró János, Bíró Lajos, Márkus Sándor, Bányai Lajos, Pércsi Gyula, Sain Sándor, Rácz Lajos, Bányai József, Bányai György, Megyaszai Elemérné. Orosz József még most is fogva van.

Veresek által a községnek egy kibékítésnél szénában 32 ezer korona, egyeseknél szénában, szekerekben, élelmiszerekben és 638 holdnak tulajdonosok használata alóli elvesztésével 133 600 korona kár okoztatott... *Ezután a román megszállásról ír.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A főjegyző jelentése az alispánhoz 1919. augusztus 29-én.*

458.

ESEMÉNYTÖRTÉNET FÖLDES KÖZSÉGBEN

A községi direktórium tagjai Balogh Mihály, Pálfi Antal és Lukács Sándor községi lakosok voltak, azonban működésük tartama alatt megmaradtak a régi törvényes korlátok között és semmi olyan rendelkezést nem hajtottak végre, mely a köz- és személy-, valamint a vagyonbiztonságot legcsekélyebb mértékben is veszélyeztette volna, így többek között a túszok kiállítására távirati rendelet végrehajtását is megtagadták.

Egy sajnálatos eset azonban mégis fordult elő, amennyiben Pappler Géza bérlőtől a direktórium vezetőjének és a község főjegyzőjének legerélyesebb ellenzése dacára a nagy tanács hét darab sertést elkommunizált, de ezen cselekménye is bizonyos befolyásolásra vezethető vissza. A direktórium tagjai akadályozták meg köz- és takarékpénztáraknak a vörösek részéről tervbevett kiürítését is, de azt már a legjobb szándékkal sem tudták megakadályozni, hogy a mintegy 30—40 ezer korona értéket képviselő kincstári mént a vörösök el ne vigyenek.

A kommunizmus miatt letartóztatás egy esetben történt, mivel az illető névszerint Jenei Imre vörös hadsereg szervezésére express ajánlott levélben a szovjet kormánynak felajánlotta szolgálatait, levele azonban az előre nyomuló román katonaság kezébe került... *Befejezésképpen a román megszállásról ír.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A főjegyző jelentése az alispánhoz 1919. augusztus 25-én. Földes a feudális korban nemesi község volt, a nemesi vezetés maradványai érvényesültek a kapitalizmus idején és bizonyos fokig a családi összefüggések alapján még a tanácsköztársaság korszakában is. A megye egyetlen községe volt, ahol az áprilisi választásokat a direktórium szabálytalanságok elkövetése miatt megsemmisítette és új választást rendelt el. Erről azonban jelentés nem volt. (Lásd 144. dokumentumot.)*

459.

A JÓZSAI ESEMÉNYEK LEÍRÁSA

A veres uralom községünkben páratlan csendességben, minden rendzavarás, valamint úgy egyesekre, mint a községre nézve minden anyagi károsodás nélkül folyt le. Debrecenből jött agitátorok szereplése eredményt elérni nem tudott, sőt egyízben Molnár nevű gazdasági felügyelővel szemben szinte tettlegessé fajult a dolog. A hajdúszentgyörgyi gazdaság, eltekintve a szalma és falopásoktól, kárt nem szenvedett,

csupán néhány visszavonulásban levő vörös gárdista okozott alig számbavehető kárt. A kommunizmus minden erkölcsi és anyagi kár nélküli lefolyása annak köszönhető, hogy a községi elöljáróság nem engedte ki kezéből a község vezetését, azt változatlanul megtartotta... *Ellenforradalmi elemeket is segítségül hívott, mondja a továbbiakban, majd folytatja:*

Az intézőbizottság Rózsa László, Barati József és Németi István tagokból állott, így a jegyző és bíró — pénztárnok működésüket zavartalanul folytathatták, Németi István pedig a nagymacsi Steinfeld, kismacsi Aufricht s a hajdúszentgyörgyi Hartstein uradalmaktól haszonbérbe vett földek haszonbéreinek beszedésével, vetőmagvak beszerzésével, a földek megmunkáltatásával foglalkozott éspedig eredményesen, mert a bérbevett földek haszonbére befolyt s az illetékes helyre el is jutott. A község lakossága önként egy talpalatnyi földet birtokba nem vett, a kommunista gazdasági főfelügyelő azon felhívását, hogy a lakosság vegye kezelés alá a Lédig-féle gazdaságot, az intéző bizottság nem publikálta... *Elmondja még, hogy a község pénzkészlete megmaradt, senkit nem tartóztattak le. Majd folytatja:*

Az alsójózsai intézőbizottság tagjai Mező Imre, Vass Lajos, és Gyökös István alsójózsai lakosok voltak, ezeknek működési köre a földbérletek körüli munkálatok lebonyolítása terén belül volt; azonban a kommunista elvek alsójózsán inkább gyökeret vertek, mint Felsőjózsán, ennek okozója Bagdács János volt, a gazdasági akadémia vasúti megállóhely váltókezelője, akinek Alsójózsán birtoka van. Egyedüli izgató és szerepvivő Bagdács volt, akit üzelmei miatt a román katonai hatóság le is tartóztatott, Brassóban van állítólag internálva... *Ezután a román megszállásról beszél.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *A felsőjózsai jegyző eredeti jelentése az alispánhoz 1919. augusztus 26-án.*

460.

A KABA KÖZSÉGBEN TÖRTÉNT ESEMÉNYEK EGY RÉSZÉNEK ISMERTETÉSE

Bevezetőben az 1918-as forradalom békés jellegéről beszél, majd elmondja:

Községünk lakosai józan gondolkodású, értelmes emberek s így a forradalom a helyi békét nem igen zavarta meg. A háborúból visszatért katonák a 2700 kh. kiskabai gazdaságot akarták birtokukba venni, minthogy azonban az adás-vétel nem volt lebonyolítható, csak haszon-

bérbe vettek belőle mintegy 360 h-t, doldanként 60 horonájával... *Elmondja, hogy a Károlyi kormány alatt más fontosabb esemény nem történt, majd:*

Március 21-én a szovjet kormány megalakulásával, a közigazgatás vezetését és irányítását átvette a direktórium, mely 6 tagból állott. Elnöke volt Apródi József órásmester, aki azelőtt három hónappal jött Kabára lakni Debrecenből. Tagjai voltak Bagi Lajos kőműves, aki 2 évvel ezelőtt jött ide Nagyváradról, Kovács Gyula napszámos..., *aki az előadó szerint nem szeret dolgozni*; negyedik tagja volt Fekete Márton, kinek van ugyan 8 hold földje, de azért ő is beugrott a kommunizmusnak. Tagjai voltak továbbá a direktóriumnak Szász József és Békési Károly földművesek, kik mindketten értelmes, józan gondolkozású tisztességes egyének voltak, kik nem hogy a másét el akarták volna rabolni, sőt higgadtságukkal mindig igyekeztek az elégedetleneket és kapzsiakat a tisztességes útra terelni. A direktóriumból e három utolsó ki is lépett később s attól kezdve a direktórium tagjai: Apródy József, Bagi Lajos és Kovács Gyula voltak.

A szovjet tagok választása április 7-én volt. Ekkor, mert nem a hivatalos jelöltek lettek megválasztva, több polgárt letartóztattak. A direktórium tagjai április 23-án megszöktek, elvívén magukkal 6 szekeret, 16 lovat, a község pénztárából 55 000 koronát. Április 24-én a vörösök megjelentek a községben s két napi itt tartózkodásuk alatt elvittek 16 db szarvasmarhát, 8 db lovat, 4 szekeret, 7 db sertést.

A román hadsereg április 26-án délelőtt 9 órakor vonult be a községbe. A bevonulás a legnagyobb rendben történt s tartott déli 12 óráig. Ekkor azonban óriási meglepetésre úgy a román hadseregnek, mint a lakosságnak, óriási pánik keletkezett. Nevezetesen a lakosság tudtán kívül Derecske felől érkezett vörösök Kiskaba és Tetétlen között rekedtek, nem tudtak már elmenekülni s ezek a már Tetétlenre is bevonult románokra rálövöldöztek s így óriási harc fejlődött ki, úgy Tetétlen és Kaba között, mint Kaba községben is. A harc tartott 3 óra hosszat. Áldozata lett a polgári lakosság közül 17, a román katonaság részéről 20 katona és 3 tiszt. A vörösek közül csak az maradt meg, aki valahogy elmenekülhetett. Állítólag a halottak száma 600 volt. A templom tornya az ágyúzás következtében nagyon megrongálódott, ezenkívül 10—12 ház is. A román hadsereg bevonulása előtti éjjelen nagy ágyúzás volt s a lakosság közül már ekkor hat öngyilkosság követtetett el... *A román hadsereg magatartásával foglalkozik.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A kabai főjegyző jelentése 1919. szeptember 3-án az alispánhoz.*

461.

BÍRÓSÁGI ÍTÉLET A KABAI FORRADALMÁROK FÖLÖTT

Kabán 1919. április 23-án Gacsárdi József, a veres őrség parancsnoka a Hajdúmegyei Takarékpénztár kabai fiókjából Hegedűs Károly pénztárnoktól 27 000 Koronát; a község pénztárából és árvapénztárból Simon Pál jegyzőtől és Farkas Lajos községi gazdától pedig 10 000, illetve 13 000 Koronát elvett; hogy Gacsárdi József, a veres őrség parancsnoka, mint vezető, Végh Sándor pedig, mint a veres őrség tagja Kabán 1919. április 18-án felfegyverkezve a harminc főből álló veres őrséggel együtt a vasúti állomáson 70 csendőrtől a fegyvert, felszerelést, és a lőszereket elszedték; hogy Végh Sándor vádlott Kabán 1919. április havának közelebbről meg nem jelölhető napján a letartóztatott Bagi Istvánt lövésre készentartott fegyverrel a községháza nagytermében őrizte és előtte azt a kijelentést tette, hogy majd elbánunk most a gazdákkal... *Ezután megállapítja, hogy vádlottak* „a Tanácsköztársaságnak jogtalanul vagyoni hasznot" *kívántak szerezni.*

Az 1920. nov. 5-én kelt ítélet Gacsárdi József 31 éves debreceni lakos ács segédet 2 évi börtönnel, Végh Sándor 45 éves kabai lakos napszámost 8 havi börtönbüntetéssel sújtotta.

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni kir. törvényszék 4905/5/1920. B. *Eredeti.*

462.

ELLENFORRADALMI LEÍRÁS A KABAI VÁLASZTÁSOKRÓL

Klein Izidor a kiskabai gazdaság feloszlatásánál történt működése közben igen helytelenül járt el, amennyiben a Kiskabán az összes gazdasági cselédek előtt, kiknek nagy része 15—30 év óta van a gazdaságban alkalmazva, olyan kijelentést tett, hogy „Kovács Ákost már régen agyon kellett volna lőni," továbbá „a Kiskabán senkinek semmi joga nincsen maguknak (a cselédeknek) parancsolni, mert most már az intézőnek is ugyanannyi fizetése lesz, mint maguknak".

Folyó évi április 7-én a szovjet tagok választása alkalmával — jóllehet ez az ő megbizatásához nem tartozott — tevékeny részt vett abban, hogy a szavazólapra kinyomtatott szovjet tagok megválasztassanak, sőt az nap — mert a kommunisták jelöltjei elbuktak volna — a polgárság közül több letartóztatás történt, a letartóztatottak kihallgatásánál a jegyzőkönyvet ő vezette... *Bagi István nevű személlyel szemben állítólag*

fenyegetőleg lépett fel, mondja, majd folytatja: A szovjet tagok választása napján annyira korteskedett a kommunisták mellett s annyira elragadta magát, hogy a polgárság közül többekre rákiabált, amért a választási helyiségben együtt beszélgettek.

DÁL. Debrecen vár. főisp. 37/1919. *Eredeti. Klein Izidor 56 éves debreceni lakos nevét Kövess-re változtatta; állítólag Miklós nevű fia Szamuely Tibor titkára lett volna; a Károlyi kormány birtokrendező biztosnak nevezte ki Kaba község területére Klein Izidort, a tanácsköztársaság idején vagyonott termelési biztosként dolgozott. (Lásd a kabai elöljáróság 2541 1919. számú jelentését Hajdú megye főispánjához 1919. augusztus 6-án a 37/1919. alapszám alatt.)*

463.

MOZZANATOK KISMARJA ESEMÉNYTÖRTÉNETÉBŐL

Jurányi János kismarjai illetőségű volt tüzér szakaszvezető a kommün idő alatt vérbeli kommunista volt. Tudomásom van róla, hogy Szalárd és Bihar nagyközségekben kommunista agitációs propaganda körutakra járt. Kismarja községben jelenlétemben és nagyobb néptömeg előtt két ízben tartott kommunista lázító beszédet. Beszédje során a kommunizmust dicsőítette, azt mondván: megszűnt a militarizmus, a bürokrácia, nem kell pap, akinek pap kell, az tartson maga papot és fizesse. Földbérletet nem kell fizetni, aki fizetett, követelje vissza a pénzét. A csendőrök, ha nem teljesítik a munkástanács követeléseit, melynek alá vannak rendelve, fegyverezzék le és adják át a nagyváradi forradalmi törvényszéknek.

DÁL. Bihar m. alisp. 4466/1922. *Papp László csendőr tiszthelyettes eredeti jelentése 1922. május 23-án. A tiszthelyettes javasolta a rendőri felügyelet alá helyezést. Garabuczi József csendőrtiszthelyettes 1922. május 25-án azzal egészíti ki a fentieket, hogy* „hallomásom szerint Biharpüspöki községben is tartott két ízben hasonló szónoklatot és ott is ugyanazon szavakat használta, mint Kismarja községben". *Jurányi János 1919-ben 25 éves volt s vallotta a csendőrség előtt:* „Hacker nevű kommunista agitátor izgatása folytán önként vállalkoztam a vörös hadseregbe való toborzásra. A tömeg szenvedélyei által elragadtatva, mint a toborzás vezetője Kismarja, Biharpüspöki és Szalárd községekben tartottam beszédeket, amely beszédekben a vörös hadseregbe való belépésre hívtam fel a lakosságot, ismertettem a kommunizmus programmját." *A románok elfogták, de a fogságból megszökött, majd Cegléden kórházba került, ahonnét kijutva belépett a 29. számú vörös tüzér ezredbe. Az alispán fenti szám alatt 1922. június 21-én rendőri felügyelet alá helyezte. (Lásd ugyanott.)*

A KOMÁDI CSENDŐR-ŐRS ELFOGLALÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

1919. április 22-én csend volt Komádiban; ekkor reggel 6 órakor idegen vörös katonák lepték el a várost, egyenesen berontottak a csendőrőrsre, az őrsparancsnokság épületével szemben egy gépfegyvert állítottak fel s az őrsöt kirabolták. Így aztán Vén Jánosnak 92.000 Korona nekem, 20.000 K, Kovács Antalnak 2—3000 K, Szívós Sándornak 3000 K, Pap Lajosnak pedig 11000 Korona kárt okoztak. Ezt követőleg engem és Szívós Sándort letartóztattak s az állomáshoz kísértek.

Hogy kik fegyverezték le az őrsöt s kik tartóztattak le engem Szívóssal nem tudom. A nyomozás során megállapítást nyert ugyan, de nem minden kétséget kizáróan, hogy a tettesek közt voltak Kathó Lajos, Tóth Gergely és Polgár Gyula is, akik állítólag a vörösöket is a község nyakára hívták.

Mikor a vörösök által letartóztatva kísértettem az állomáshoz, a városháza előtt egy előttem addig ismeretlen ember ugrott hozzám és szó nélkül arcul ütött, míg útközben az ismeretlen vörös katonák állandóan puskatussal ütlegeltek.

Állomáshoz való kiérkeztünk után átadtak az ottani parancsnoknak, valami Májer nevű főhadnagynak, kinek Kathó rámvonatkozolag a tömeg előtt mondotta, hogy ezt feltétlenül ki kell végezni.

Ugyanekkor s ugyanitt történt, hogy a Májerrel sétáló Tóth beszélgetés közben a tömeg előtt azt mondta rám, igen, csak ki kell végezni! De Májer a kivégzéshez nem járult hozzá s este 6 órakor szabadon is bocsátottak.

Debreceni Megyei Bíróság irattára, Debr. Kir. Törvényszék V. 2599/4/1920. *Zöld Sándor csendőrtiszthelyettes vallomása 1920-ban Kolozsvári Balázs és társai elleni vád ügyében. Ugyanebben az ügyben Tóth Gergely vádlott vallomásában kijelentette, hogy azért ütötte arcul Zöld Sándort, mert* „haragudtam rá. Nevezett ugyanis a katonaságnak a frontról való hazajövetele után igen erősen kardoskodott amellett, hogy ezektől a fegyvert el kell venni ; de haragudtam rá azért is, mert vörös hadsereg — amiben én akkor magyar hadsereget láttam — ellenesnek s így román barátnak tartottam". *(Lásd ugyanott.)*

A KOMÁDI FORRADALMÁROK ELÍTÉLÉSE

Kolozsvári Balázs 22 éves komádi lakos földműves 1 év 6 hónapi börtön; Polgár Gyula 22 éves komádi lakos napszámos 3 hónap és 2 heti fogház; Haty Lajos 27 éves komádi lakos napszámos 3 évi fegyház; Buj Mihály 21 éves komádi lakos földműves 3 évi fegyház; Hegyi Zsigmond 42 éves komádi lakos földműves, 3 évi fegyház; Tóth Gergely 25 éves komádi lakos napszámos 1 év 6 hónapi börtön, Kató Lajos 26 éves komádi lakos, napszámos 3 havi államfogház, Tatai István 21 éves komádi földműves 1 évi börtön, Tatai Gyula 20 éves komádi földműves 1 évi börtön büntetést kaptak az alábbi indokolással:

...Kolozsvári Balázs vádlott, mint fegyveres vörös katona a tanácsköztársaság fenntartása érdekében Komádiban 1919. április havának közelebbről meg nem határozható napján komádi Egyesült (Kerdergyárak — *Szerk.*) Rt.-tól 30 ezer korona értékű 2 lovat s 2 pokrócot, Khon Adolftól 2 lovat, 2 kantárt 1 köszárat, Schlesinger Zsigmondtól pedig 1 német nyerget elvett.

Polgár Gyula vádlott, mint vörös katona a tanácsköztársaság érdekében Komádiban 1919. április havában a Kállai Józseftől Bere Mihály által ellopott lovat, anélkül, hogy a lopás előtt Berével előzetesen megegyezett volna, ettől átvette és a vörös hadsereg parancsnokságának beszolgáltatta.

Haty Lajos, Buj Mihály és Hegyi Zsigmond vádlottak, mint vörös katonák a tanácsköztársaság fenntartása érdekében Komádiban 1919. április havában Ganna Károly uradalmi intéző előtt fegyveres rekvirálás céljából megjelentek s midőn ez tőlük a katonai parancsnokság írásbeli rendeletének felmutatását kérte, Buj Mihály fegyverét a földhöz csapkodta e szavakkal: „Itt az írás!" s a Gaszner Károly személye ellen intézett ezzel a fenyegetéssel az uradalomból 3 zsák burgonyát, 3 db szalonnát, 1 zsák darát, 3 lópokrócot, 1 zsák lisztet, hat birkát, 1 igás szekeret, 2 lovat és hozzá való szerszámot 30 ezer korona értékben a vörös hadsereg részére elvittek.

Tóth Gergely vádlott, mint vörös katona a tanácsköztársaság fenntartása érdekében Komádiban 1919. április 22-én Zöld Sándor csendőr őrmestert amiatti bosszújában, mert ez a frontról visszatért katonákat fegyvereik beszolgáltatására kényszerítette, két ízben arcul ütötte s ugyan ő a felfegyverzett Tatai István vádlottat rábírta, hogy ez a T. Nagy Gyulának 15 ezer Korona értékű lovát lopja el.

Tóth Gergely és Kathó Lajos vádlottak, mint vörös katonák a tanácsköztársaság fenntartása érdekében Komádiban 1919. április 22-én miután a vörös katonák Zöld Sándor és Szívós Sándor csendőr őrmes-

tereket letartóztatva az állomáshoz kísérték, az itt egybegyűlt tömeg előtt Tóth Gergely és Kathó Lajos az előbb említett 2 csendőr kivégzését követelte, a felhívás azonban eredménytelen maradt.

Tatai István és Tatai Gyula vádlottak, mint fegyveres vörös katonák a tanácsköztársaság érdekében Komádiban 1919. április havában, előbbi 1 darab 15 ezer korona értékű lovat, T Nagy Gyulától, utóbbi pedig egy ismeretlen egyéntől egy 4 ezer korona értéket meghaladó lovat elvett... *Leírja, hogy nevezettek büntetlen előéletűek voltak.*

Vádlottak a bűncselekményt, mint a tanácsköztársaság fegyveres erejének tagjai, ennek érdekében követték el, ezért velük szemben a 4039/1919. M. E. számú rendelet szerint kellett eljárni.

Vádat emelt még a királyi ügyészség Kolozsvári Balázs vádlott ellen 1. az 1914 : XL. tc. 2. § 1. bek. és 3. § 1. bek. alá eső hatóság tagja elleni erőszak büntette címén azért, mert Komádiban 1919. április 22-én Tóth Gergely és több ismeretlen vörös katona társaival együtt meg nem állapítható vezetők és felbújtók közreműködése mellett felfegyverkezve csoportosan megtámadták a csendőr őrsöt, lefegyverezték s így a hatóság tagját erőszakkal hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozták ...

Debreceni Megyei Bíróság irattára, Debreceni Kir. Törvényszék V. 2599/4/1920. B. *Eredeti. Az ítélet kelte 1920. A vallomásokból kiderül, hogy a csendőrségen a vádlottakat* „félholtra verték". *(Lásd ugyanott.)*

466.

AZ ELLENFORRADALOM ÁLTAL KOMÁDIBAN NYILVÁNTARTOTT SZEMÉLYEK

1. Szabó János 1876 komádi születésű földműves, komádi lakos vörös katona volt.
2. Erdei Lajos 1872 komádi, földműves, vörös katona volt
3. Hajdú Mihály 1895 komádi földműves, „
4. Szerencse Mihály 1892 komádi ácsmester „
5. Lunkán Miklós 1899 komádi ácsmester „
6. Fiam István 1897 komádi tanító „
7. Gárián József 1900 komádi földműves „
8. P. Nagy Antal 1882 komádi földműves „
9. T. Szűcs Kálmán 1898 komádi földműves „
10. Farkas Mihály 1897 komádi földműves „
11. Farkas Gyula 1900 komádi földműves „
12. Lavecz Márton 1891 komádi földműves „
13. Török Kálmán 1899 komádi földműves „

14. Fekete József 1899 komádi földműve vörös katona volt
15. Tur Dániel 1897 komádi fodrász „
16. Izsó Lajos 1895 komádi földműves „
17. Farkas Pál 1897 komádi földműves „
18. Kardos Bálint 1901 komádi földműves „
19. Polgár Károly 1900 komádi földműves „
20. Martyin Balázs 1900 komádi földműves „
21. Héder Gyula 1896 komádi földműves „
22. Tóth Lajos 1900 komádi földműves „
23. Kun László 1897 komádi földműves „
24. Gerner Gyula 1901 kereskedő „
25. Polgár Gyula 1898 földműves komádi „
26. V. Nagy József 1881 földműves komádi „
27. Tatai István 1898 földműves komádi „
28. Tatai Gyula 1900 földműves komádi „
29. Szabó Lajos 1895. Komádi cipész vörös katona volt.
30. Széchenyi Endre 1885, Domkos (Borsod m.) tanító, a községben agitált a kommun érdekében. Ref. alatt áll.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. Eszik komádi csendőrtiszthelyettes jelentése 1921. november 10-én az alispánhoz.*

467.

A KÖRÖSSZEGAPÁTIBAN NYILVÁNTARTOTT ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN SZEREPET JÁTSZOTT FORRADALMÁROK

1. Gyöngyi Ferenc 1853. évi körösszegapáti születésű napszámos. A kommün alatt hivatalt nem viselt, de jelenleg a fennálló társadalmi rend és intézmény ellen állandóan aknamunkát folytat. Eljárás van ellene folyamatban.

2. Szűcs Béla 1883. körösszegapáti születésű gazdálkodó. A kommün alatt direktóriumi tag volt, jelenleg a fennálló társadalmi rend és intézmények ellen aknamunkát folytat.

3. Szabó János 1874. furtai születésű napszámos. A kommun alatt hivatalt nem viselt, de jelenleg a fennálló társadalmi rend és intézmények ellen állandóan aknamunkát folytat.

4. Beregszászi Balázs 1887. körösszegapáti napszámos. A kommun alatt hivatalt nem viselt, de jelenleg a fennálló társadalmi rend és intézmények ellen állandóan aknamunkát folytat.

DÁL. Bihar m. alisp. 1407/1922. *Eredeti. Boros csendőrtiszthelyettes jelentése 1921. dec. 18-án az alispánhoz.*

ELLENFORRADALMI JELENTÉS A MONOSTORPÁLYI KÖZSÉGI ESEMÉNYEKRŐL

A községházánál a kommunizmus kitörése utáni vasárnapon, 1919. március 23-án délelőtt, templom után mintegy 60—100 főnyi nép gyűlt össze kanárverésre. Beszélgették a faluban előtte való napon Kurcz Farkas korcsmájában, hogy milyen jó dolga lesz ezután a szegényembernek, mert lemondott a Károlyi kormány és kommunista kormány vette át a hatalmat; ennek örömére Varga Imre jegyző és többen Kurcz Farkasnál ittak reggelig. Mikor másnap ezen a kan-árverésen összegyűlt 60—100 főnyi nép kérdezte Varga Imre jegyzőtől; jegyző úr mi lesz a földosztással ebben az új világban ? — Varga Imre jegyző az egész 60—100 főnyi népnek azt felelte, vegyétek a láncot, csináljatok amit akartok, méljétek, ne járjatok a nyakamra, törvény nincs, csinálhattok amit akartok, én nem látom meg, csak ne öljetek.

Ezen kijelentésével Varga Imre jegyző rablásra szabadította fel a csőcseléket, mire azok a vörös gárdát éltették és elhatározták, hogy aznap délután mennek rabolni.

Mint egy 150 főnyi tömeg, miután dobszóval a községházához összehívatott, elment rabolni vasárnap délután, Klobusitzky Géza szőlőnagybirtokos borpincéjét feltörni és borát a községházához elhozni és elraboltak 3—4 hl. 1918. évi termésű bort, 12 ezer korona mai értékben. Ugyanaznap Váry István szőlőbirtokos bezárt kapuját feltörték, pincéjét feltörték, kényszerítették a tulajdonos Váry Istvánt, hogy adjon a csőcselék tömegnek bort, ezen kívül 1 hordó bort, mai értékben 6 ezer koronát, tőle elvettek és a községházára vitték. Ugyanaz nap Fohn Benő korcsmároshoz törtek be, 1 hordó bort kényszerítették, hogy adjon. Ugyanaz nap dr. Gorove László udvarához mentek, az intéző lakását beverték, a borpincét feltörték, 3 hordó bort a tulajdonos lovaival, szekerével erőszakkal elvivén, mintegy 600 liter bort elraboltak és a községházához vitték. Másnap Klobusitzky Géza földbirtokos 2 lovát az istállóból elvitték, saját szekerébe befogták és elmentek vele birkát rabolni Kövesdy gazdaságába. Másnap ezen Klobusitzky Gézától elrabolt lovakkal Kövesdy Imre gazdaságából 5 birkát elraboltak és a községháza udvarára hoztak, ahol sütöttek meg belőle és széjjel osztották.

Varga Imre jegyző ezt a rablást tétlenül nézte, nem értesítette Klobusitzky Géza szőlőkezelőjét, hogy a tömeg megy oda rabolni, nem értesítette a 3 km-re levő hosszúpályi karhatalmat, csendőrséget, megengedte és tűrte, hogy a rablott borokat a községházához, a szociáldemokrata kör helyiségébe vigyék, sőt aznap este 10 órakor maga is elment

a csőcselékhez inni a lopott borból a községházához, ahol annyi nép volt este úgy 6 óra tájban, hogy a hordóktól és a sok embertől nem fértek be és egy vascsövet vezettek a falon keresztül, hogy az utcán levő asszonyok is hozzájussanak a lopott borhoz.

A községházánál éjjeli 12 óráig ivott a lopott borból, sőt egy társasággal elvittek egy magán házhoz, Szántó Sándor házához 1 hordó bort és ott ivott hajnali 3 óráig, mikor hangoskodtak Szántó Sándorné ijjedelmére: ne féljen, nem lesz abból semmi baj, ha én nem félek maga se féljen, hisz itt vagyok én is.

Mikor a nép látta, hogy Varga Imre is ott iszik vele a lopott borból és nem mondja, hogy nem szabad, csakugyan azt hitte, amit délelőtt hallott Varga Imre jegyzőtől, hogy nincs törvény, csinálhattok, amit akartok, én nem látom meg és másnap, március 24-én tovább folytatta az első napi rablást.

Március 24-én, hétfőn reggel, feltörte dr. Gorove pincéjét bort fogyasztott és feltörték ugyanott a magtárt. Ugyanaz nap reggel Klobusitzky Géza borpincéjét kísérelték meg feltörni és kényszerítették Nagy Sándor szőlőkezelőt, hogy nyissa ki a pincét, adjon nekik bort, behatoltak Nagy Sándor lakásába erőszakkal és 20 kg szalonnát elvittek... *További elltulajdonttásról beszél.*

A nép, amikor látta, hogy a rablás szabad, mert megengedi a jegyző, azután már nincs törvény, azt csinálhatja ki-ki, amit akar, mint Oroszországban volt, olyan világ lesz ezután, délután Kövesdytől loptak birkákat, este ismét rabolni kezdett, 24-én éjjel fegyveresen betört Klobusitzky Géza udvarába, fegyveresen bort követelt, Nagy Sándor szőlőkezelőt, ki a pincét nem engedte feltörni, agyonlövésekkel fenyegették, lefegyverezték, megverték, lakásába éjjel behatoltak, mint egy 100 lövést adtak le a lakás előtt közvetlen és főbe akarták lőni.

Varga Imre jegyző a keddi napon, amikor a rablás már három napig tartott, a füle botját sem mozdította meg, hogy a rablást elfojtsa, nem intézkedett karhatalomért, sőt a debreceni karhatalmi parancsnok Budai Vörös őrség pk. által Nagy Sándorné által kiküldött statáriumot azonnal ki kell hirdetni — rendeletet nem doboltatta ki, jóllehet a rend némi helyreállítása érdekében szükséges lett volna. A csőcselék már azt hitte, hogy felgyújt minden úri házat és ha szerdán, március 26-án, a több helyről küldött karhatalom megnem érkezik, egy teljes anarchia következett volna be... *A „csőcselék" eljárásáról szól.*

A szerdán kijött karhatalom 8 tettest letartóztatott és elvitt, éspedig Bakos József, Tóth János, Ujvárossi Lajos, ifj. Farkas János, Péri András, Szabó Imre, Hajdú István, Szabó Istvánt Debrecenbe a forradalmi törvényszékhez, majd egy hét múlva a hosszúpályi csendőrök elfogták a Balogh Jánosnál bujkáló Varga Lajost, a jegyző öccsét... *de hazaengedték őket.*

Mikor a nép látta, hogy jegyzője, papja, pártolja, terjeszti, helyesli a kommunizmust, természetes, hogy ő is azt az elvet vallja még ma is, amikor fennhangon hirdeti: le az urakkal, az istenit az uraknak, ha azok nincsenek, nem lenne semmi bajunk, éljen a köztársaság, mialatt ő kommunizmust ért. *Ezután a román megszállás alatti eseményeket ismerteti, majd előadja, hogy Szász Imre ref. lelkész vezetése alatt a szociáldemokrata körben*

...rendszeres izgatás folyt a vagyonosok osztálya ellen, itt lett beoltva a népbe a kommunizmusi elv. Ezen izgatás következménye volt a dr. Gorove, Klobusitzky, Lichtschein Márton és Jenő földbirtokának széjjelmérése. Mikor a nép látta, hogy a papja, jegyzője vele tart, bátorságot vett minden önkényes eljárás során. A kommunizmusra előkészítette a talajt azzal, hogy 1919. március 15-én a ref. templomban elszavaltatta az ismeretes izgató költeményt, a Dózsa Györgyöt, saját maga tanította erre a szavaló kisleányt; ezen költemény az úri osztály elleni izgatásra készült és meg volt az elszavalásnak a hatása, mert a nép kifejezést adott az úri osztály ellen támadt gyűlöletének a költemény hatása alatt. Mikor a kommunizmus kitört, a 3 napos rablást tétlenül nézte, hiába kérték a panaszosok, hogy mint a szociáldemokrata kör elnöke kérjen karhatalmat. Mikor kommunista agitátor jött ki, beszédjét meghallgatta, helyeselte, éljenezte. A kommunista kör elnöke volt s ez a kommunista kör a románok bejövetelétig fennállt. *Ez a pap még a tanácsrendszer bukása után is a szegények mellett állt, majd elmondja, hogy a forradalom alatt a*

...helybeli Hangya szövetkezetből a vagyonos és tekintélyes elemeket, a Hangya alapítóit, a kommunista tagokkal kizáratta és olyan elemeket hozott be az igazgatóságba, kik gyanúsítottak kommunista magatartásukkal, földművelő napszámosok, sem vagyoni, sem erkölcsi garancia nincs bennük és szövetkezeti gyűlésükön az úri vagyonos osztály elleni izgatások folynak...

A továbbiakban a községi elöljáróságnak 1920 július 13-án a főszolgabíróhoz előterjesztett jelentése a kommunista magatartással vádolt egyének között felsorolja:

Varga Lajos, Farkas János, Szilágyi Sándor, Bakos József, Péli András, Tóth János, Kontor Imre, Ujvárosi Lajos, Asztalos Sándor, Lisztai Imre, Molnár Sándor, Szabó Imre, Szabó István, Szabó András, Karcza Imre, Hajdú István, Kis András, Géczi Sándor, Kovács Mihály, K. Kovács József, Józsa Ferenc, Tóth Ferenc, Borók Antal, Paluska Ferenc, ifj. Bakó József, Bakó Sándor, Ráfai János, Máté Gyula, Felhősi Márton, Jászai János, Borók Imre, Dudás András, Dudás József.

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debr. kir. törvényszék B. VI. 3243/1920. *Eredeti. A községi elöljáróság jelentése 1920. jul. 13-án a főszolgabíróhoz.*

469.

EGY VALLOMÁS A MONOSTORPÁLYI ESEMÉNYEKRŐL

Még a Károlyi kormány idejében alakítottak Monostorpályiban egy szociáldemokrata olvasókört, melynek részére ideiglenesen a jegyző úr és a tiszteletes úr helyiséget is adtak. Elnöke Szász Imre lelkész volt. Ott mindenről tárgyaltak esténként, csak jóról nem. Valamennyien össze voltak stimmolva. Lehet, hogy ők maguk között a földosztást is megbeszélték ilyen alkalmakkor... *Ezután egy március 23-án lezajlott árverésről beszél, majd írja, hogy*

Házhelyet és a földet is felmérték Monostorpályiban a kommun alatt, hogy mennyiért azonban, nem tudom.

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debr. kir. törvényszek B. VI. 5243/4/1920. *Eredeti. Bara András 60 éves gazdálkodó vallomása a Varga Imre elleni perben 1920. nov. 16-án.*

470.

AGITÁCIÓ A FÖLDOSZTÁSÉRT MONOSTORPÁLYIBAN

Egy Jenei nevű váradi agitátor mondta nekem, hogy Varga Imre jegyző meghívta őt ebédre és még két társát. Bárki jött agitálni a kommunizmus érdekében, mind Varga jegyzőhöz volt híva. Egy agitátor, amikor azt mondta, van itt egy kastély, ami nem egy embernek való, a Klobusitzky féle, azt egy sétatérnek kell csinálni, hogy a falusi embernek legyen hová menni üdülni.

A földeket el kell mérni, hogy mindenkinek jusson, az emberek megéljenezték... *Varga Imre ezt helyeselte.*

Debreceni Megyei Bíróság. Debreceni Kir. Törvényszek. B. VI. 5243/4/1920. *Eredeti. Nagy Imre 37 éves monostorpályi cipész vallomása a Varga Imre elleni perben 1920. november 16-án.*

471.

A MONOSTORPÁLYI JEGYZŐ VALLOMÁSA A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEIRŐL

A Károlyi kormány idején a hazaszabadult katonák a földosztás miatt rendkívül izgatott állapotban voltak. A leszereléskor egy cédulát

kaptak, melyre ez volt írva: követeld a földet, te véreztél érte! Minthogy bennem látták a kormány exponensét, engem zaklattak érte.

Tényleg nálunk sok a nagybirtok FÉLHOLD ESIK EGY LÉLEKRE, ÍGY A FÖLDINSÉG KIMONDHATATLANUL NAGY. *(kiemelés — szerk.)* Evégett küldöttség ment fel Pestre az akkori földművelésügyi miniszterhez. A bizottság elnöke Szász Imre monostorpályi lelkész volt. A miniszter azt válaszolta a küldöttségnek: a földosztást okvetlenül meg kell ejteni, osszák ki a földet van maguknak jegyzőjük!

Ettől kezdve a földosztás miatt fokozottan zaklattak. „Ha önök gondolják, hogy nem törvény ellenes, csinálják, én nem fogok bele" válaszoltam a renitenskedőknek.

Ezt követőleg Nagyváradról egy dr. Fenyő nevezetű zsidó ügyvéd jött ki s nagy hangon oda szólott az embereknek: na, emberek, azért jöttem, hogy a bajukat eligazítsam. Mi a kívánságuk? Az emberek azt válaszolták, hogy legelő kell. „Ha 8 órakor még nincs legelő, 9-kor majd lesz, ha a birtokos megpukkad is!" — válaszolta Fenyő.

Ilyen viszonyok között ért a proletárdiktatúra kitörése. Hétfőn, a következő napon kaptuk az értesítést Katztól Nagyváradról, hogy a bíró és jegyző helyén maradnak, a többi hagyja el a helyét, mert megalakult a tanácsköztársaság...

Beismerem, hogy a derecskei agitátorok nálam kosztoltak azon idő alatt, míg Monostorpályiban tartózkodtam, azonban nálunk falun az a szokás, hogy bárki idegen a faluba jön, az a jegyzőnél szokott megszállni. Azt is elismerem, hogy az agitátoroknak 200 Korona napidíjat fizettem azért, mert követelték; mit azonban később visszatérítettek. Arra emlékszem, hogy éppen 1919. márc. 23-napján, mikor épp egy árverésem is volt, a földosztást követelték volna tőlem, egyébként azonban minden nap előállottak ezzel a követeléssel.

Hogy mennyire szorgalmazták a földosztást, bizonyítja az, miszerint 24-én azon a napon, mikor beteg voltam, zajongott a népség és követelték, hogy a fülemnél fogva hozzanak elő, ha nem jövök magamtól s ha nem osztom nekiek az ígért földeket.

Míg a törvény a kezemben nincsen, addig nem teszek semmit — válaszoltam nekiek.

Megjegyezni kívánom, hogy a proletárdiktatúrát megelőzően egy békéltető tárgyalás volt nálunk a haszonbérletek tárgyában. Úgy volt, hogy minden igénylő kap 1—1 hold földet haszonbérbe. Házhelyről is volt szó, de abba a birtokosok nem mentek bele. Egyébként Bilkei, Kövesdy, Lichtschein és Gorove átengedtek némi területet fizetés ellenében. Ez volt a föld, amelynek kiméréséért engem állandóan zaklattak. A békéltető tárgyalások miatt volt felzúdulva a község lakossága, mert végeredményben nem kaptak semmit, minthogy közben kitört

a proletárdiktatúra s azt hitték, hogy ennek következtében már nem kapják meg a kilátásba helyezett bérletet.

A vasárnapi attrocitásokról csak a csendőröktől értesültem, de nem tettem ellene semmit, csak azt kértem, hogy az öcsém ellen ne tegyenek semmit. A rablás után kiszállott a karhatalom s a többiek között az öcsémet is elszállították. Később valamennyit szabadonbocsájtották, csak az öcsémet nem. Szántó Sándornál 1919. évi március 23-án este jártam... *A továbbiakban tagadja, hogy szocialista lett volna.*

DÁL. Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni kir. törvényszék 1920/5243/4B. VI. *Eredeti. Ítélet Varga Imre 42 éves monostorpályi lakos népfölkelő főhadnagy, községi jegyző ügyében 1929. november 16-án.*

472.

NÁDUDVARI ESEMÉNYEK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ALATT

Március 21. előtt nevezetesebb esemény nem történt, majd folytatja: ...A vörös uralom alatt a helyi direktórium 3 taggal megalakult. Névszerint Zágonyi Sámuel elnök, Nyikos Sándor és Kukli József nádudvari lakosokból, mint tagokból, kik mindnyájan földművelési napszámos foglalkozásúak.

A direktórium működése alatt az elöljáróság tagjai Mészáros László községi főbíró és Szűcs Ferenc rendőrbiztos kivételével állásukban meghagyattak, mert a direktórium tagjai belátták, hogy főleg a jegyzők segítsége nélkül képtelenek a község ügyeinek vitelére, főleg az írásbeli teendőket nem tudták egyáltalán végezni.

A direktórium mellett megalakult a termelési bizottság 3 taggal, névszerint Balogh János, Bor Antal és Erdős Márton nádudvari lakos földművesekből... Egyben jelentjük azt is, hogy Fejér József, volt adópénztárnok aggkora miatt állásáról folyó évi április 1-én megvált s helyét a direktórium Bíró Antal nádudvari lakos földművessel töltötte be...

A helybeli direktórium, a vármegyei direktórium rendeletére Nádudvarról 18 embert tartóztatott le és hurcolta el magával folyó évi április 23-án tuszként, kiket azonban már Debrecenbe nem lévén módjában beszállítani, Tiszafüred felé irányítottak szekeren, a vörös őrség kísérete mellett. Azonban a véletlen szerencse és azon téves hírtől megfélemlítve, hogy a románok Tiszafüreden vannak a nádudvari 18 tuszt a direktórium Ohatkócstól visszabocsájtotta és a kísérők visszatértek a községbe... *Felsorolja a tuszok neveit.*

A *(román)* katonaság a lőszerek és fegyverek felkutatása után a kommunisták összeszedése és letartóztatása iránt intézkedett. Letartóztattak összesen 47 kommunista érzelmű egyént Nádudvaron, azonkívül kettőt Debrecenben, együttesen 49 embert; névszerint: Zágonyi Sámuel, Nyíkos Sándor, Bor Antal, Nyitrai Sándor, Rimóczi József, Pataki János, Jakab Mihály, Tóth Imre Kocsis Lajos, Czibere József, Kovács Sándor, kik mint főbűnös vezetők jelenleg is internálva vannak. Továbbá elfogva és 8 napig fogva voltak; névszerint: Lovas Lajos, Rásó Dániel, Nagy Sándor, Nagy László, Vass István, Zsom Bálint, Beke Lajos Rásó Ferenc, Váradi Imre, Rásó József, Nyitrai Lajos, Varga Gábor, Nagy Antal, Vécsei József, Károlyi Sándor, Egri Imre, Kéri Mihály, Bor Sándor, Bíró Antal, Kálmán András, Szabó György, Kuthy György, Kuruc József, Báthori Lajos, Gonda István, Balogh János, Asztalos József, Zsom Imre, Jakab Gábor, Rásó Lajos, Tóth József, Borsos Lajos, Kádár Gábor, Szilvási Ármin, Bán István, Samu János, nyugalmazott csendőr és Polgári Etelka.

Ezek között van 3 tanító, 2 gépész, 1 csendőr, — a többi foglalkozására nézve földmívelési napszámos... *Befejezésként a román megszállásról beszél.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. A községi elöljáróság jelentése 1919. augusztus 31-én az alispánnak.*

473.

EGY NÁDUDVARI FORRADALMÁR ASSZONY ELÍTÉLTETÉSE

Nevezett vádlott *(ti. B. Kis Károlyné — szerk.)* mint a nádudvari női szakszervezet elnöknője Nádudvaron 1919. február, március és április hónapokban tüntető felvonulást rendezett, a község házánál többek jelenlétében azt mondotta, ütött a tizenkettedik óra, ki kell irtani a burzsoáziát, meg kell szüntetni a régi rendszert, ki kell seperni a régi embereket a kisbírótól fel a főispánig;

más alkalommal ugyancsak egy tüntető felvonulás után egy pesti agitátornővel együtt a fennálló rend, a vallás, a papi és vagyonos osztály (burzsoázia) ellen beszélt; ismét más alkalommal a nádudvari népkör helyiségében a női szakszervezet megalakulásakor a kommunizmushoz való csatlakozásra történt felhívás mellett kifejtette a proletár tömegek kiuzsorázott helyzetét úgy az elöljáróság, mint a burzsoázia részéről. Majd a hadisegélyre térvén át, az elöljáróságot ócsárolta és mondotta; majd megmutatja, hogy a régi rend hivatalnokának

távoznia kell. Végül utalt arra, hogy a burzsoáziát le kell törni, mert csak a kommunizmus elvei teszik boldoggá az embereket, mely elvekkel ő még akkor sem hagy fel, ha vére úgy fog piroslani, mint a zászló, melyet felemel.

Negyedízben a községháza tanácstermében a vallás, a papi, a vagyonos osztály ellen beszélve mondotta: a papok fényben, pompában élnek, milliókban dúskálkodnak, a szegény népet pedig nyomorogni, éhezni hagyják, a népnek a mennyországot hirdetik, magok pedig a földön élveznek minden boldogságot. A nagybirtokosokkal és tőkésekkel együtt a papok voltak a háború legnagyobb uszítói, miattuk eszik százezren az özvegyek és árvák sanyarú kenyerét; majd beszéde során helytelenítette a vallásos összejöveteleket, hol butítják a népet. Végül felhívta a jelenlevő ref. lelkészt, hogy mutassa meg, hol van a mennyország.

Minthogy vádlott gyülekezeten, nyilvánosan, szóval a fennálló törvényes rend, annak tisztviselői, a vallás és a papi, vagyonos osztály (burzsoázia) ellen izgatott... *Ezután elmondja, hogy bűnössége megállapítandó. A vádlott 3 évi börtönbüntetést kapott.*

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni kir. törvényszék. B. 4968/6/1920. *Eredeti. Ítélet B. Kiss Károlyné szül. Polgár Petrovits Etelka 29 éves nádudvari lakos háztartásbeli ügyében 1920. november 9-én. A női szakszervezet vezetőségébe tartoztak még Vas Istvánné betonmunkás neje, Balázs Antalné földmunkás neje. A szakszervezet 1919. januárban alakult. (Lásd ugyanott.)*

474.

AZ ELLENFORRADALMI FŐJEGYZŐ LEÍRÁSA A PÜSPÖKLADÁNYI ESEMÉNYEKRŐL

1919. január 31-étől a közhatalomnak a proletárdiktatúra által községünkben március 23-án történt átvétele között lefolyt időben a novemberi forradalom hatása alatt állott a közönség, különösen annak a vagyontalan emberekből és a politikai élet terén nagyszabású változásokat óhajtott elemeiből előállott része. A nyugtalanságot fokozta a közélelmezés, különösen a zsírellátás terén fennállott, az igényeket kellőképpen kielégíteni képtelen állapot. A közönség nyugtalankodó részénél minden irányban fokozott igények jelentkeztek, amely feltétlen teljesítésének követelésére magát jogosítottnak tartotta, nem számolva azzal, hogy azoknak egészben való teljesítése lehetetlen.

A népek önrendelkezési jogát úgy értette, hogy minden község lakossága a maga akaratát a fennálló szabályokra való tekintet nélkül

és a hatóság teljes mellőzésével is jogosult megvalósítani. Számos népjóléti intézménynek megvalósítása és a politikai jogok széleskörű kiterjesztése tárgyában naponkint tartottak gyűléseket, ezáltal elhanyagolva egyéni foglalkozásuk teljesítését.

A proletárdiktatúra március 23-án Müller Béla helybeli vasúti hivatalnok vezetése alatt, mint egy 150 főből álló, nagyrészt vasutasokból kikerült fegyveres karhatalom fedezete mellett jelent meg a községházán és alulírottól átvette a közhatalom gyakorlását.

Müller Béla értelmességének és alulírott tapintatosságának tudható be, hogy a közigazgatás vezetése és vitele túlnyomó részben mégis alulírott kezében maradt és egyéb esetektől eltekintve nagyobb hibák nem állottak elő, károsodások sem a köz, sem egyesek rovására nem fordultak elő.

A munkástanács sok szakbizottságot alakított, a hibák elkerülése végett azok mindegyikébe meghívták a helybeli közigazgatási szervezet megfelelő szakközegét, alulírott részére pedig fenntartották a jogot bármily bizottság ülésén való részvételre, a tervbevett intézkedések tekintetében észrevételek megtételére, felvilágosítások megadására.

Kállai Sándor ref. lelkészt, Králik József r. kat. segédlelkészt a munkástanács meghallgatásuk nélkül a községből kiutasította. Ezen határozatot később Králikra nézve visszavonta, Kállaira nézve pedig a vallásügyi népbiztos helyezte hatályon kívül.

Az igazságügyi népbiztos jóváhagyásával forradalmi törvényszék alakult, melynek elnöke Duró Lajos fiatal földmunkás, tagjai Papp György vasutas, Király Lajos földmunkás, vádbiztosok: dr. Kéri Lajos helybeli ügyvéd, és Szilágyi Ferenc végzett jogász lettek. Mintegy 70 vagyonosabb lakost arra kötelezett a munkástanács, hogy az általa megállapított pénzösszeget a munkástanács pénztárába fizesse be. Ez a rendelet csak részben lett végrehajtva. Eredményeképpen 22 ezer korona gyűlt össze. Bihari Lajos akkori helyettes rendőrbiztost alulírott észrevételének dacára is rendőrbiztosnak megválasztotta... *Zolnay Imrét ref. lelkésszé választották.*

A munkástanács 50 tagja április 7-én lett megválasztva...

A tanács tisztikara a következőképpen alakult meg: elnök: Müller Béla vasúti hivatalnok, alelnökök: Tarcsa Tamás és Kovács Lajos földmívesek, jegyző: Szilágyi Ferenc végzett jogász. A községi intézőbizottság tagjaiul megválasztották: Bácsi Imre, Horváth Lajos és Kéri Béni földműveseket. Karai Sámuel volt főbíró, Baranyai Mátyás h. főbírót, P. Nagy Antal, Kovács Mihály, Éles Gábor, Egri Dániel gazdálkodókat minden valószínűség szerint amiatt, mert ők a szavazó listákra túlnyomó részben a proletárdiktatúrától távol álló egyének neveit írták fel, letartóztatták, Debrecenben 4 napig fogva tartották és azután elbocsájtották. A három helybeli pénzintézetet szocializálták,

azok vezetését átvették. A helybeli közigazgatási alkalmazottak nagy részét, különösen pedig a szorosabb értelemben vett községi elöljárókat, csaknem kivétel nélkül el akarták távolítani, amelyeket azonban alulírottnak teljes mértékben sikerült megakadályozni, egyetlen alkalmazott sem lett elbocsájtva.

Dr. Péterffy János volt főjegyző házát büntetésből kommunizálták, tulajdonjogilag átadták a községnek és annak telekkönyvileg való keresztülvitelére alulirottat felhívták, amit azonban nem teljesített. Az összes kereskedelmi üzletek árukészletét leltározták, vásárolni csakis az általuk kiadott igazolványok alapján volt szabad.

A vörös hadsereg április 18-án érkezett községünkbe. A további napokon folyamatosan érkeztek vörös csapatok. ITT ÁLLOMÁSOZOTT AZ ELSŐ NEMZETKÖZI OROSZ EZRED (*kiemelés — szerk.*), továbbá egy dandár és egy hadosztályparancsnokság, valamint annak legénysége. Előbb Barabás Brathmann Arthúr, később pedig Lévai Oszkár volt a vörös városparancsnok. Székhelyük a községházán egyik hivatali szobában volt. Alulírottat április 19-én vörös katonák letartóztatták, rövid idejű fogvatartása után a munkástanács garantálása mellett szabadon bocsátották. A vörös hadsereg megérkezése után a forradalmi törvényszéket feloszlatták és ahelyett egy elnökből, két tagból és két vádbiztosból álló rögtönítélő bíróságot alakítottak. Április 20. napján délelőtt a r. kat. temetőben egy csendőr századost és 3 legénységi állománybeli csendőrt agyonlőttek. Alulírott a kivégzésről történt értesülés után saját szabadságának veszélyeztetésével kiment a kivégzés színhelyére, ahol a 3 csendőrt kivégezve a földön heverve találta. A százados már akkor el volt földelve. Sem akkor, sem azóta nem sikerült megállapítani, kik voltak a kivégzettek, honnan szállították őket ide, miért végezték ki őket. Április 23-án egy idegen polgári egyént, állítólag azért, mert a románság javára kémkedőnek tartották, szintén kivégeztek.

Kórházat rendeztek be a vörös katonák részére, amely célból a községi lakosokból 100 személyre szóló ágyat és ágyneműeket rekviráltak, amelyeket később magukkal elvittek.

Április 23-án Balogh Sándort, Tisza Imrét, Kárai Sámuel volt főbírót, Baranyai Mátyás h. főbírót, Fejér Sándor ny. tanító gőzmalomtulajdonost, Kovács Mihály, Éles Gábor, Egri Dániel, Papp Sándor gazdálkodókat, Kauffmann Salamon és Klein Vilmos kereskedőket, mint akiket a régi rend híveinek tartottak és ellenforradalmároknak tekintettek, tuszonként letartóztattak, két napig a járásbíróság fogházában fogva tartottak, azután pedig szabadon bocsájtottak azzal a rendelkezéssel, hogy minden este és reggel jelentkezni tartoznak.

Bergmann városparancsnok helyettes alulírott letartóztatását is igyekezett keresztül vinni, azonban az erélyes fellépésre és Müller elnök pártfogására meghiusult.

Megjegyzem még, hogy a földosztással kapcsolatos ügyeknek, a mezőgazdasági munkák ellátásának biztosítása érdekében un. földműves direktóriumot szerveztek, amelynek működésétől a vallás alapítvány 21 ezer kh kiterjedésű birtokának 8 nagybérlője folytonos zaklatásnak volt kitéve, sőt személyes szabadságában is korlátozva.

Április 25-én éjjel ½12 órakor riadót fújtak. .. *A jelentéstevő jegyző felkereste a városparancsnokságot és ott éjjel* ½12 órától ½3 óráig tárgyalt Gábor Károly városparancsnok helyettessel, —a község 65 alkalmazottja közül egyedül —, amelynek során összes kitűzött céljait sikerült elérnie.

Nevezetesen ígéretet kapott Gábor Károlytól arra vonatkozólag hogy a felügyelet alatt tartott 12 tuszt, akiknek elszállítása tervbe volt véve, nem fogják elszállítani. Ígéretét beváltotta. Ígéretet kapott arra nézve, hogy a község kezelése alatt álló mintegy félmillió korona értéket tartalmazó 4 pénztár közül egyikből sem visznek el semmit. Ígéretét beváltotta.

Az általános közérdekre hivatkozással kifejezte abbeli szándékát, hogy a vörös hadsereg kivonulása után és a román hadsereg bevonulása előtt a községházáról a vörös lobogót eltávolítja, fehér lobogót tűzet ki, a megszálló csapat elé pedig küldöttséget fog vezetni. Ezen szándékának kivitelehez Gábor Károly hozzájárulását megadta, kijelentvén, hogy mindez az összes vörös parancsnokságoknak a községből történő kivonulása után azonnal végrehajtható lesz.

A rendőrbiztosnak ½5 és 6 órakor tett jelentéseinek meghallgatása után alulírott felment ismét a községházára, amikor is kétségtelenül megállapította, hogy az összes csapatparancsnokságok és csapatok a községből kivonultak.

Súlyos következményekkel járhatott volna azonban, ha már ekkor — Gábor Károly utasításához alkalmazkodva — az említett cselekményeket végrehajtotta volna, mert a ref. templom tornyában vörös géppuskás osztag távbeszélő készülékkel felszerelve volt elhelyezkedve, az utcákon pedig gyakran lehetett kisebb-nagyobb járőröket látni... *A helyzetet állandóan figyelte és vasúti telegramm útján Kabával érintkezett.*

Délután 3 órakor érkezett el az ideje annak, hogy a vörös lobogót bevonassa, a fehéret kitűzesse és a küldöttséget a megszálló csapat elé vezesse.

A vörösök kivonultak anélkül, hogy bárkinek életében testi épségében, vagy személyes szabadságában kár esett volna... *A román bevonulás rendben történt meg. Leírja a román megszállók magatartását, majd folytatja.*

A vörös hadsereggel elmenekült községünkből Müller Béla, Haizer János, Dúró Lajos, Márki Imre, Fux József, Kovács Mihály, dr. Kéry Lajos, Papp György, Egyed Aurél, Király Lajos, mint akik a proletárdiktatúra idején vezető szerepet játszottak és féltek a megtorlástól.

A kommunizmus támogatása miatt le lettek tartóztatva és el lettek szállítva Tarcsa Tamás, Hári Pál, Kéry Béni, Széplaki Gábor, Tóth Gyula, Bogár István, Horváth Lajos.

A vörös hadsereg önkényesen, legtöbb esetben fegyveres erőszakkal való fenyegetés hatása alatt, elvitt magával kb. 50 lovat, 25 kocsit és szekeret, 200 db juhot, 100 db ágyat teljes ágynemű felszereléssel, 120 db lőfegyvert, 40 db revolvert és géppisztolyt, 50 hl bort, sok távbeszélő készüléket és írógépet; a helybeli Hitelszövetkezet a munkástanács rendeletére és annak céljaira 83.000 koronát fizetett ki, egyesek pedig, mint már fentebb előadtam, a munkástanács rendeletére annak pénztárába 22.000 koronát fizettek be. Ezeknek együttes értéke kb. egymillió korona. Ösmeretlen ezidőszerint annak a kárnak a mérve, melyet a nagybérlők rovására idéztek elő azáltal, hogy őket gazdasági munkájuk vezetésében akadályozták. Az itt előadottakon kívül kivonulásuk alkalmával minden valószínűség szerint okoztak még egyeseknek károkat.

A községnek, mint jogi személynek, a vörösök kárt nem okoztak...

A továbbiakban a románok által okozott károkat sorolja fel, s megjegyzi, hogy : A községben harc egyáltalán nem volt. Épületben és életben kár nem esett.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Nagy Sándor főjegyző jelentése 1919. augusztus 28-án az alispánnak.*

475.

KIRÁLY LAJOS PÜSPÖKLADÁNYI FÖLDMÜVES ELÍTÉLTETÉSE

Az ítélet rendelkező része után rátér az indokolásra, mely szerint:

a) Püspökladányon 1919. március havában a kommunizmus idején 3—4 ezer emberből álló tömeg előtt azt mondotta, hogy a vagyonos osztálytól a földbirtokokat el kell venni, s azokat a szegény emberek, a harctérről hazatért katonák között felosztani;

b) ugyanő, ugyanazon időben ugyanott a községházán összegyűlt 40—50 ember előtt Baranyai Balázsra vonatkozóan, mikor ez pénzének kivehetése végett engedélyt kieszközölni járt a községházán, azt mondta, hogy kötelet neki;

c) ugyanő, mint a Tanácsköztársaság közegeként működő forradalmi törvényszéki bíró ugyanott 1919. április 9-én Tóth Károlyt, április 14-én pedig Szabó Józsefet 50—50 korona pénzbüntetésre, április 14-én meg Szakály Ferencet is 900 korona pénzbüntetésre és 100 korona

védői díj megfizetésére kötelezte, mit nevezettek le is fizettek.. *A továbbiakban közli az ítéletet, amely szerint Király Lajos 39 éves földműves 4 évi fegyház büntetést kapott.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1943/1920. *Eredeti, az ítélet kelte 1920. április 9.*

476.

HÁRI PÁL PÜSPÖKLADÁNYI LAKOS ELÍTÉLTETÉSE

Az ítélet rendelkező része után közli az indokolást:

1919. április 20-án, mint a püspökladányi munkástanács egyik tagja, Müller Béla városi direktóriumi elnök megbízásából a Rochlitz Matild és Varga Sándor lakásán megjelent s ott nevezetteket... *állítólag erőszakkal...* kettő illetve egy szobájoknak a budapesti népbiztosok és vörös katonák részére való átengedésére bírta.

Ugyanő ugyanakkor Baranyai Lajos lakásán is megjelent, ezt is felhívta egy szobának a budapesti népbiztosok és vörös katonák részére való átengedésére, ami azonban eredménytelen maradt, mert nevezett a vádlott meghagyásának eleget tenni vonakodott; végül ugyanő ugyanakkor Bihari Lajos rendőrbiztost felszólította, hogy a direktórium által elrendelt lakásrekvirálásban segédkezzék...

Ezután közli, hogy a rendőrbiztos a fenti lakásokat lefoglalta, majd elmondja, hogy Hári Pál 41 éves állomásfelvigyázó 6 hónapi börtönbüntetést kapott.

DÁL. Hajdú m. alisp. 2387/1920. *Eredeti. A törvényszéki ítélet kelte 1920. április 23.*

477.

MÁRKI IMRE PÜSPÖKLADÁNYI FÖLDMŰVES ELLENI ÍTÉLET

Az ítélet rendelkező része után az indokolás ezeket írja:

...Püspökladányban, mint a tanácsköztársaság megbízottja, az 1919. évi március hó végén illetve április havában, a lakásügyekben eljárni hivatott püspökladányi községi elöljáróságot, mint hatóságot a kommunizmus idején fennállott általános terrorban nyilvánuló veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozta

illetve intézkedésekre kényszerítette; továbbá, mint a forradalmi törvényszék jegyzője azáltal, hogy a forradalmi törvényszék tárgyalásainál jegyzőkönyvet vezetett, így a forradalmi törvényszék működését lehetővé tette, szándékosan előmozdította és könnyítette annak a vétségnek elkövetését, hogy forradalmi törvényszék tagjai Tóth Károlyt 1919 évi április 9-én B. 499/1919. sz. a. 50 kor. pénzbüntetésre ítélték, mely pénzbüntetést nevezett még az nap kifizette azon célból, hogy a tanácsköztársaságnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzenek... *és erősítsék azt.*

1919. április hó 19-én Tőke Balázst ítéletileg 500 kor, Szabó Mártonnét 100 Kor. megfizetésére kötelezték, ... *de nem fizették meg.*

1919. március végén a községházánál a küldöttségben megjelentek közt levő Králik Józsefet orra alatt piszkálva megfenyegette, hogy össze kötözteti, hogy még szuszogni sem tud, elmenjen a községből, vagy felakasztatja... *Ezután büntetés kiszabásáról ír.*

Márki Imre 34 éves földműves 2 évi börtönbüntetést kapott.

DÁL. Hajdú m. alisp. 3804/1923. *Eredeti. A törvényszéki ítélet kelte 1920. június 4.*

478.

A TÉGLÁS KÖZSÉGI DIREKTÓRIUM TAGJAI

A vörös uralom alatt a helyi direktórium tagjai voltak: I. Hevesi Bálint, P. Szabó Gábor és Cs. Nagy Gábor kisbirtokos *(kisparaszt — szerk.)* téglási lakosok; úgy ezek, mint a munkás stb. tanács tagjai a községnek, mint erkölcsi testületnek és egyeseknek kárt nem tettek; letartóztatva nem a direktórium tagjai, hanem a község lakosságából voltak többen, de vád hiánya miatt szabadon lettek engedve. A vörösek menekülésekor velök elment téglási lakosok közül oda van még Sternberg Mór, a románok által elvittekből oda van még Groch Imre és Kovács Sándor.

A községen keresztül menekülő nemzetközi vörösök elvittek egy kocsit, egy lovat... *Leírja a románok által okozott károkat, majd írja, hogy*

A régi elöljáróság tagjai hivatalukat 1919. április 22-én vették át és azóta működésüket folytatják.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Kiss László főjegyző jelentése 1920. április 8-án az alispánhoz.*

A TETÉTLENI ESEMÉNYEK LEÍRÁSA

Tetétlen községben a lakosság, mely az októberi forradalmat, a harctérről hazatért katonák egy részének kivételével hidegen fogadta, a viszonyok iránt közömbös magatartást tanúsított. Érdeklődését egyedül a Károlyi kormány földbirtokpolitikája kötötte le s a hatóság vezetése mellett a helyi megoldást illetőleg a legtapintatosabb lehetőséget kereste...

Szerinte a kormánybiztos kezdeményezése lett volna helyes s ennek megfelelően

a Zichy féle egész nagymajori birtok és a belmajorból 185 kh ideiglenesen a birtokreform keresztülviteléig haszonbérbe vétetett...; *a továbbiakban ismerteti a márciusig lezajló eseményeket, majd folytatja:*

A március 23-án kitört kommunista forradalom a nemzeti irányú szocialistáknál rokonszenvet ébresztett. A vármegyei direktórium, átvévén az administrációt, megalakította nálunk is a földműves, katona és munkástanácsot 20—20 taggal, mely a szocialista munkásvezetők és községi elöljáróság együttes megállapodása folytán úgy alakult meg, hogy abban a lakosság minden rétege arányosan képviselve volt. Úgy de eme helyes, a nép által megejtett választást haszontalan elemek a vármegyei direktórium előtt annak eredménye miatt kifogásolván, új választást rendeltetett el, mely a komolyabb munkáselemekből alakíttatott meg.

Közben megjelent a községben Kozma Lajos vm direktóriumi tag, kísérve Ertsey Gyula akkori főszolgabíró által. Kozma megnézte az összes üzleteket szocializálás végett, miután azonban ily áruk — egy pár mezőgazdasági szerszám, vas, edény stb. beszámításával — nem voltak, nem szocializált semmit. Ugyanakkor V. Szutor András főbíró és Kozma által már előzőleg telefonon a proletárügyek vitelével megbízott Nagy Zsigmond és társaival felváltatni kérte magát és elöljáró társait, amit a főszolgabíró felvilágosítása után a közelesen megejtendő választás reményében nem teljesített.

Kozma direktor az üzletek vizsgálata után összehívatta a földművestanácsot és magyarázta a proletár uralom szerinte felséges tanait. Egyben felfegyverezte őket, illetve megbízható 10 elvtársát, megmondván nekik, hogy fülök nyitva, karjuk csapásra készen álljon, hogy az eszme, vagy az azt követő személyek ellen legkisebbet vét, azt megsérteni, vagy gúnyolni is meri, fegyverrel kell észretéríteni.

Ezen időközben küldetett községi jegyző, egy tanácstag a Zichy Géza gróf magánpénztárának lefoglalására s községi letétbe helyezésére. A lefoglalt összeg 61966 Korona 94 fillér volt. Ezen rendelet elő-

zőleg közöltetett a beidézett uradalmi tiszttel is... *A községi elöljáróság többi tagja ez ellen nem tett semmit.* Ugyanakkor záratott le a Zichy Géza gr. kastélya is azzal a kijelentéssel, hogy oda egy üdülőtelep létesítése van tervbe véve, elaggott munkások részére. Eltávozása előtt Nagy Zsigmonddal hosszas megbeszélést folytatott, mely után Nagy Zsigmond közölte községi jegyzővel, hogy szigorú és fontos bizalmas utasításokat kapott Kozma elvtárstól, így kérnie kell, hogy a községi jegyző és elöljáróság önhatalmúlag semmit sem végezhet.

Másnap Nagy Zsigmond kiment a nagymajori gazdaságba s ott lefoglalta az egész gazdasági pénztárt 24100 Korona 08 fillért s innen a gazdaság intézőjéről így nyilatkozott: az a gazember nem tudott elszámolni az átadott vetőmag árával, nincs a pénztárban semmi s mikor kijelentettem előtte, hogy viszem Debrecenbe a direktóriumhoz, akkor vette a pénzt elő a zsebéből... *A beszedett földhaszonbért visszaadatta a parasztoknak, szabad legeltetésre hívott fel mindenkit.*

...simán, minden látható agitáció és terror nélkül folyt le *(a tanácsválasztás — szerk.)*. Elmondható, hogy a község 20 éven felüli férfi lakosság kivétel nélkül és sok nő leszavazott, (különösen a szocialisták részéről) úgy hogy 780 szavazat adatott le, melyből a kommunizmus ellen nyíltan harcoló Szabó Sándor került ki az összes gazdák, józanabb gondolkozású munkások és hivatalnokok erős támogatásával 650 és néhány szavazattal legelsőnek, a tanácskormány megalakulása előtt magát Mezőfistának valló és hirtelen kommunistává átvedlett Nagy Zsigmond vasúti és földmunkással szemben, aki csak 510 és néhány szavazattal jutott a 9. vagy 11. helyre. Ez a vereség annyira meglepte a vármegyei direktórium exponensét, Nagy Zsigmondot, hogy aznap az ő ellenállása miatt nem is alakult meg a tanács. 9-én telefonon kihívta Nagy Lajos vörösőr parancsnokot Debrecenből, aki megjelenvén az összehívott tanács mellőzésében Nagy Zsigmonddal hossza bizalmas tanácskozást végezvén kijelentette, hogy a maga részéről kinevezi Nagy Zsigmondot, mint az ő pártjának bizalmasát a helybeli direktórium tagjának, azon kívül jelölte még választásra a tanácsnak Égri Andrást, mint aki — bizonyára Nagy Zsigmond információja szerint — sem híve, sem ellensége a kommunizmusnak. Ez meg is választatott. A harmadik direktor megválasztását a tanácsra bízta, amely egyhangúlag a kommunizmus ellen harcoló Szabó Sándort választotta meg...

A vármegyei direktórium a másik két direktor mellőzésével csak Nagy Zsigmonddal tárgyalt. A községi adminisztrációt Szabó Sándor fellépése folytán a direktórium addig nem vette át, míg a régi elöljáróság ki nem jelentette, hogy további rendelkezési jog nélkül papíron nem tartja meg hivatalát. Ekkor vétetett át a pénztár április 21-én.

Húsvét után, április 22-én jött a vármegyei direktórium távirata, hogy szükséghez képest küldjenek tuszokat. Ez rendkívüli izgatott-

ságot keltett minden tanácstag lelkében, még a Nagy Zsigmondéban is. Este összehívta a tanácstagokat, órákig csupán arról tárgyalt a tanács, hogy egyáltalán van-e szükség a tuszokra. Általános felfogás az volt hogy erre szükség nincs, a távirat sem követeli feltétlenül.

Senkisem nevezett meg egyetlen tuszul küldendő egyént sem, azzal a kijelentéssel, hogy még ellensége sincs... *Nagy Zsigmond felszólalt:*

Az a vád ellenem a tanács részéről, hogy erőszakos és zsarnok vagyok, hogy eddig zsarnok és erőszakos voltam; megengedem, de most akarok is erőszakos lenni s a tanács ellenére is el kell menni azoknak, akiket a prolatárdiktatúra ellenségeinek tartok és ismerek. Itt van Dominik Károly, sokat gúnyolta a szegény proletár népet, meg F. Szutor András, aki szintén olyan... A tanács elhatározta, hogy abban az esetben, ha Kaba és Földes küld *(tuszokat)*, hajlandó ő is küldeni, de csak kettőt és nem akiket Nagy Zsigmond akar, hanem titkos szavazás útján a legtöbb szavazatot kapott két egyént. A titkos szavazás eredményéül Dominik Károly és F. Szutor András jelöltettek ki...

Másnap már reggel Nagy Zsigmond felrendelte a vörös őröket is. Azonban 23-án reggel 8 órakor Kabát kérdezvén telefonon, már nem Apródy, hanem Simon Pál jegyző kollégám adott hírt, hogy a vörösek elmenekültek, kitűzni a fehér zászlót. Szomorúan közölte velem Nagy Zsigmond, hogy tessék az ügyeket tovább vezetni, mert vége a proletárdiktatúrának és elment haza...

Hajnali 3 órakor

visszajöttem az irodába. Ott csengetést hallok, jelentkezem. Földesről szólt az internacionális ezred parancsnoka, kérdi, hogy nincsenek-e még ott vörösek. Feleltem, hogy nincsenek. Másnap, április 24-én 8 órakor megjelent Szalai ezredes vezérkarával a földesi méneken lovagolva. Elszállásolást kértek és a direktórium tagjait, akiktől elsősorban a kommunizmus terjedéséről, annak esetleges ellenségeiről, a csendőrség viselkedéséről, tudakozódtak, valamint a direktorok személyes ellenségeiről, hogy azokat eltegyék láb alól. Szalay ezredparancsnok, Barabás népbiztos, Nagel politikai megbízott a Zichy kastélyban helyezkedtek el. A szokásos politikai zaklatástól elállottak, miután a direktórium részéről a lakosság magatartását illetőleg különösebb okot nem találtak. Szalay rendeletet adott ki, hogy katonái számára azonnal sertéseket kell vágni, továbbá, hogy minden élelemmel való ellátásáért a direktórium tagjai életükkel felelnek. Ilyen körülmények között vágatott le a Forrai féle gazdaságból több sertés még aznap.

Másnap reggel el akartak vonulni, azonban este 7 órakor a Bárándon székelő dandár parancsnokságot átvette Szamuely és kiadta a parancsot az előnyomulásra, melyre az egész itt levő három zászlóalj egyértelműen felzúdult, mert ágyú nélkül nem akartak harcolni. 25-én

már javában folyt az ágyúzás Hajdúszoboszló és Kaba arcvonalakon. Ezek is elhelyezkedtek az Aranyos csárda és Kaba—Derecske közlekedési út mentén, továbbá a Dögös—Kiskabai igen alkalmas dűlőút fedezetében. Egész nap jöttek a csapatok Berettyóújfalu—Földes irányából, akiknek hangulatuk igen nyomott volt, ellenben a lakosság előtt nagy hangon hirdették, hogy Debrecenen túlra nyomták a román hadsereget.

Délután 4 órakor izgalmas percek következtek. Először 8 fegyveres katona megjelent a jegyzői iroda előtt, mikor az ajtót hirtelen elfoglalták és a folyosóra kiparancsoltak, letartóztatottnak jelentettek ki, szigorúan megparancsolva, hogy meg ne mozduljak, mert nyomban keresztül lőnek akkor is, ha egy szót szólok... *Ezután elmondja, hogy házkutatást tartottak nála.*

Miután semmit sem találtak, az előbb említett erős fedezet mellett elvittek az Egre Dániel házában székelő OROSZ ZÁSZLÓALJ PARANCSNOKSÁGHOZ, (*kiemelés a szerk.*) Mintegy másfél óráig álltam fent írt módon, míg aközben az érdekemben a város parancsnok, Barabás népbiztosnál közbelépő három direktor erélyes támogatása folytán küldönc jött értem Szabó Sándor és Egri András direktorok kíséretében. A küldönc OROSZ NYELVEN (*kiemelés — szerk.*) jelentette parancsnokának, hogy engedjen el vele Barabás népbiztoshoz fedezet nélkül. A parancsnok harci formációk beállításával foglalkozott s míg munkáját bevégzi, németül udvariasan megszólítva leültetett. És mintegy fél óráig tartott, azután a bolsevizmus eszméje felől kérdezősködött, közölte velem, hogy Szutor Károly, Kristóf Lajos és Baktai József jelentették be írásban, hogy ellenforradalmár vagyok. Én a feljelentők megbízhatatlanságára és züllött voltára figyelmeztettem a parancsnokot. Az a vádiratot átadta a küldöncnek s velem barátságosan kezet fogva elengedett. Barabás városparancsnokhoz már elkísért Nagy Zsigmond tag is, aki elmondta neki védelmemre, hogy én mindig a szegény proletár népért dolgoztam, az eszmének ellensége nem vagyok, sem ellenforradalmár. Barabás szigorú és nehéz szavakkal adta tudtomra, hogy helyzetem már ismeri, de azt is tudja, hogy a régi rendszerben nőttem fel, azt el kell felejteni. Dolgozzam tovább is a proletár nép érdekében, amit ha nem tennék, szigorú megtorlással élne. Egyben figyelmeztetett, vigyázzak, hogy hasonló feljelentés ne jöjjön hozzá, mert akkor főbe lövet. Én erre elég merészen azt mondtam, hogy ilyen három haszontalan, meggondolatlan ember holnap is adhat be bosszúból hasonló feljelentést ellenem, s akkor azonnal főbe lehet lőni. Amit igazol az ugyanakkor belépő Püspökladányból érkező Tassi János vöröskatona is, egyik feljelentő sógora... *Arról ír, hogy más ellenforradalmárokat is letartóztattak.*

Fogvatartásom ideje alatt az ágyúzás még erősebbé vált, tehát

nyilvánvaló lett, hogy a románok Kabához már nem messze vannak. Közben Nágel politikai megbízott a nagymajorból az összes szarvasmarhát, mintegy 100 darabot, gyönyörű tenyészkocákat és kant, *(ti. összeszedette — szerk.)* ebből Szabó Sándor 23 darabot, a mázsálóba zárt. hogy a sötétben esetleg itt felejtik a vörösök—; ez a 23 db tényleg itt is maradt. Éjjel 11 óra felé behajtatták az összes kismalacokat. Ezek már tovább nem bírtak menni. A csapatok jöttek-mentek, szállásért majd agyon kínoztak bennünket. Reggel felé, midőn az ágyúzás közeli és erősebb lett, a katonák vonultak saját akaratukból Bárándnak vissza. A katonai és polgári vezérkar csomagolt a kastélyból mindent... *Vinni akarták az ellenforradalmárokat is.* Hajnalban már csak egy századnyi OROSZ—VÖRÖS *(kiemelés — szerk.)* maradt a községben a parancsnokával, a többi mind meglépett a nagy ágyúzásban. 26-án reggel 6 órakor az előző esti harangozásért letartóztatott Egri Andráson kívül az egyház vezetői, Baróthy Béla ref. lelkészt és Szűcs Gábort hallgatták ki...

A harc felvételére visszamaradt OROSZ—VÖRÖSEK *(kiemelés —szerk.)* erősen tartották a rögös Kabai dűlőútnál megerősített lövészárkaikat. 11 óra felé a román támadó sereg ágyúparkja erős munkába kezdett a vörös állás ellen s azt folyton lőtte. Délután 2 órakor már a község északi szélén húzódó árokhoz vonultak vissza a vörösök, keleti irányban pedig a ref. temető szélén egész a Berettyó vízszabályozási társulat hamvasér csatornájánál foglaltak állást. Innen a község belterületén átvonulva utcai harcot vettek fel, mely du. 5 óráig tartott. Ekkor már a román katona vonalbeli katonák a község minden részéből köralakban a Piac-térre vonultak, előttük hajtva minden 15 éven felüli férfi lakost. Közben is éjjel mindent kifosztottak, különösen a Fő-téren és az abba torkolló mellék utcákban. A községet teljesen áthajtva a menekülő vörösök után, az összes férfiakat a Földesre vivő vármegyei út mellett a csatorna jobb partján állították fel, hol két elfogott sebesült vörösel előttük lőttek agyon. A román főparancsnok megérkezése után közölték a férfi lakossággal, hogy a kihajtás azért történik, hogy a kabai hátbatámadás Tetétlen részéről meg ne ismétlődhessék. Éjjelre a Zichy féle belmajori magtárba voltak a férfiak bezárva... *Befejezésül a román megszállás részleteiről ír.*

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Tetétlen község főjegyzőjének 1919. szeptember 4-én az alispánhoz előterjesztett jelentése. A Hadtörténelmi Intézet levéltári osztályának értesítése szerint: „1919. április 20. és 30-a között a tiszántúli harcokban résztvett a nemzetközi ezred osztrák zászlóalja Leo Rothziegel vezetésével. Ez a zászlóalj állomásozott Püspökladányban, résztvett a Debrecen körül folyó harcokban is. Leo Rothziegel egyébként itt halt hősi halált. Az orosz zászlóalj tevékenységéről — ebből az időből nincsenek bővebb adataink. Feltételezhető — a későbbiek során ugyanis meglehetősen*

sokat szerepeltek és szép teljesítményt nyújtottak --, hogy kisebb egységeik már ekkor harcoltak. A későbbi harcokból ismert zászlóalj katonái volt hadifoglyokból, csekély számban az oroszországi polgárháború magyar résztvevőiből toborzódtak. Az egyik zászlóalj parancsnoka Kublikoff — volt százados — volt." Ez a közlés most már a jelen adatok alapján kiegészítésre talál és nagyon hasznos volna, ha a jövő hadtörténelmi tudomány felderítené a Püspökladányban tartózkodó orosz ezred és a Tetétlenben állomásozó orosz zászlóalj parancsnokság további hadműveleteit, különös tekintettel arra, hogy a mi forrásaink adatai időben eltérnek a Hadtörténelmi Intézet eddig ismert adataitól. Az orosz—magyar proletár nemzetköziség és a forradalmi proletár szolidarítás történelmi gyökereinek ezek a dokumentumok eddig ismeretlen, de a szerkesztőség szerint nagyon fontos okmányai. (Lásd DÁL. 441—1958. Lt. sz. alatti iktatmányt.)

479.

A TETÉTLENI FŐJEGYZŐ TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Tekintetes Főszolgabíró úr!

Panaszt teszek Szabó Gyula községi jegyző ellen hivatalos hatalommal való visszaélés, közpénzeknek szabálytalan kezelése és a kommunista uralom alatt tanúsított magaviselete miatt... *Kéri, hogy indítsanak vizsgálatot ellene, az alábbiak miatt:*

I/1. A háború alatt a felmentett gazdákat igás munkára szólította fel és igás munkákat végeztettek velük a bérelt tagján... *miközben a község fogatát is igénybe vette.*

2. A vásárlási igazolványokkal törvénytelenül járt el... *bevont érvényes igazolványokat.* Míg a maga szemetes és üszögös terményét el nem helyezte, addig máshoz nem irányított vásárlási igazolványt; persze, csak kék pénzért adta.

3. Segély ügyben, hogy mennyire zsarnokoskodott, annak az a számtalan panasz a megmondhatója, amely felettes hatóságaihoz érkezett... *legtöbbször névtelen feljelentés ment ellene. A katonai felmentésekért szerinte pénzt fogadott el, mondja a továbbiakban, majd folytatja:*

III/1. Állítom és bizonyítom, hogy a kommunizmus ideje alatt a direktorok és tanácstagok minden ténykedésében résztvett s mint önkényes természetű ember az addig gyakorolt hatalmat nem engedte ki kezei közül. Mint tanácsjegyző szerepelt, a tanácsüléseken jelen volt, nélküle a direktorok nem intézkedtek.

Minden népgyűlésen szónokolt, dicsérte az akkori rendszert. Midőn a tanácskormány statárium rendeletét kihirdette, a főbb pontok után odamondá: aki ezen rendeletet meg nem tartja, főbe lőjük mint egy kutyát.

2. gr. Zichy Géza kastélyából községházát, jegyzői és doktori lakást akart csinálni.

3. Kozma megyei direktorral ő ment a kastély megtekintésére és ő pecsételte le 2 tanácstaggal.

4. Az uradalom pénzét ő vette át és ő adott róla, mint tanácsjegyző nyugtát.

5. A kegyelmes gr. úrnál látott gyermekruhákat szét akarta osztani a szegény gyermekek közt.

6. Termelőszövetkezetet akart létesíteni tűzzel-vassal, a megyei termelési biztossal a majori gépek megnyerésére nézve is megállapodott.

7. Egy gazdaember, mivel üres telkét nem akarta átengedni egy proletárnak, felakasztással fenyegette meg.

Mindezekre nézve kérem a vizsgálatnak elrendelését.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1078/1922. *Eredeti. Gere Géza tetétleni kántortanító feljelentése 1920. október 15-én Szabó Gyula községi jegyző ellen a hajdúszoboszlói főszolgabíróhoz.*

480.

TASSI JÁNOS TETÉTLENI LAKOS ELÍTÉLTETÉSE

A rendelkező rész után az ítélet indokolása előadja, hogy

... Tassi János vádlott Tetétlen községben 1919. március 25. és április 25. közötti idő alatt, tehát háború idején, több különböző, pontosabban meg nem határozható alkalommal 50—60 személyből álló gyülekezet előtt azt mondta, hogy: le az urakkal, a burzsujokkal, a proletárok már az urak, eleget használták már ingyen a földet a burzsujok, nincs már úr, mindnyájan egyenlőek vagyunk... *Elmondja, hogy vádlott azelőtt büntetlen előéletű volt, majd arról ír, hogy nevezett ingatlan vagyonrongálás vétségét is elkövette, mert*

egy tömeget szándékosan reá bírt arra, hogy gr. Zichy Géza tetétleni kastélyában levő vallásos tartalmú feliratot leszedessék és a parkban levő beépített szobrot bemeszeljék... *Ezután elmondja, hogy nevezett 28 éves MÁV fékező, 1919. augusztus 1-ig a vörös hadsereg tagja. Két év és 6 hónapi börtönre ítélték.*

Debreceni Megyei Bíróság irattára. Debreceni kir. törvényszék. B. 3405/V./1919. *Eredeti.*

481.

A TISZACSEGEI JEGYZŐ JELENTÉSE A KÖZSÉGBEN TÖRTÉNT ESEMÉNYEKRŐL

Folyó évi január 31-én községünk a novemberi forradalom izgalmának lecsillapodásával a köztársasági, államforma alatt a régi elöljáróság és községi nemzeti tanács által karöltve vezettetett. A közbiztonság és közélelmezés zavartalan volt.

Március 22-től fogva a Tanácsköztársaság kikiáltása után a helyi direktórium vette át a község vezetését, melynek tagjaiul Balázs János, Dózsa Gyula és Kocsis András eddigi szocialista vezetők választattak meg. A direktórium a közbiztonság fenntartására nagyon vigyázott így nagyobb kitörések és rendzavarások nem fordultak elő. A nagyobb birtokokat azonban kommunizálták s ezzel közgazdaságilag érzékeny visszaesést idéztek elő. Ezen uralom április végéig tartott. Debrecen átadása alkalmával a községben vörös katonák is voltak, akik az előrenyomuló román sereggel a Fried Leo cserepes tanyájánál a harcot felvették, azonban két és félórás küzdelem után megfutamodtak és menekülésük közben a községből szekereket, lovakat s élelmi cikkeket raboltak el. Menekülésük előtti napon a vörös katonai parancsnokság elrendelte az összes marhaállomány elhajtását s tényleg a Fried Leó gulyájából 300 darabot, továbbá 1200 db juhot, 7—800 db sertést hajtottak el. A többi gazdaságok és kisgazdák jószágait sikerült megmenteni... *40 igás lovat vittek el. A románok május 3-án vonultak be.*

Kommunizmus miatt letartóztattak a szovjet uralom alatti vezetők, nevezetesen Balázs János, Dózsa Gyula és neje, Jáger János, Rikki Gábor, Lévai János, Nagy Ulibald, Szemán János, Daku Mihály, Icsu János, Pucsók Sándor, Dózsa Imre, Pál Sándor, Balogh András, Csizmadia János helybeli lakosok, akik jelenleg is Romániában kényszermunkán vannak.

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti jelentés 1919. augusztus 31-én az alispánhoz.*

482.

RUCK ÁDÁM ÚJIRÁZI LAKOS RENDŐRI FELÜGYELET ALÁ HELYEZÉSE

Nevezett a kommun alatt szakszervezeti titkár volt, újirázi volt tartózkodása alatt gyanús magaviseletet tanúsított, lakásán kommunista írások találtattak... *Ezután kimondja a rendőri felügyelet alá helyezést.*

DÁL. Bihar m. alisp. 705/1922. *Eredeti véghatározat 1921. július 1-én. A csökmői főjegyző 1921. június 17-én azt jelentette róla, hogy később* „a nagykőrösi szociáldemokrata pártszervezetnek párttitkára volt, a kommunista világban pedig egy vörös század parancsnoka". *(Lásd ugyanott.)*

483.

FŐSZOLGABÍRÓI JAVASLAT ÚJLÉTAI LAKOSOK RENDŐRI FELÜGYELET ALÁ HELYEZÉSE ÜGYÉBEN

A főszolgabíró ref-t javasolt ifjú Sós Mihály 22 éves földműves ellen, mert

... a proletárdiktatúra alatt a kommunista agitáció munkájában résztvett, annak során kijelentette, hogy nem kell jegyző, a hatóságok ellen izgatott. A helybeli munkástanács elnöke volt, vérbeli ellensége a vagyonos elemnek.

Bogár Gábor 48 éves barkácsoló ács ellen, aki ...mint munkástanács tag földosztást követelt, lázított.

ifj. T. Kiss Mihály 35 éves földműves, napszámos ellen, aki... mint munkástanács tag a Forradalmi Törvényszék elé való állítással fenyegette meg azokat, akik a kommunista pártba be nem léptek és kijelentette azt is, hogy kimennek a tanyákra és szétosztják az uraságok jószágát és földjét.

Barcsa Albert 31 éves földműves ellen, aki... agitációs munkában nem vett részt, azonban amikor az oláhok bejöttek, igyekezett a lakosságot rábírni arra, hogy fegyvereiket rejtsék el, mert szükség lesz azokra, amikor Kun Béla jön. Vagyonos elemnek, úrnak, természetes ellenfele.

Orosz Lajos 30 éves földműves ellen, aki... a kommunista agitáció munkájában résztvett, mint munkástanács tag, de nagyobb tevékenységet nem fejtett ki, mert időközben a munkástanács tagságról lemondott. Budapesten a földműves párt helyiségében megtartott házkutatás alkalmával a T. tiszt bemondása szerint az államrendőrség egy névsort talált, melyen nevezett, mint a földműves párt újlétai megbízottja szerepelt, amely pártről tudnivaló, hogy ma is vörös szellemű és a kommunizmus felé hajló.

DÁL. Bihar m. alisp. 1278/1921. *Eredeti. A székelyhídi járás főszolgabirájának 1921. február 25-én az alispánhoz előterjesztett jelentése.*

JELENTÉS A VÁMOSPÉRCSI ESEMÉNYEKRŐL

A jelentés ismerteti az 1919. március előtti eseményeket, majd folytatja:

...A helyi direktórium tagjai: Polgár János, Vasvári Lajos, Hunyadi Lajos és Baik János vámospércsi lakosok voltak; működésükben erőszakosak nem voltak, senkivel szemben sem basáskodtak. A kommunizmus alatt letartóztatva nem volt senki sem. A veresek által április 21-én hajnaltól 22-én délutánig egyeseknek sok károsodása lett lopás folytán; Bőde Zsigmond, Sándor Mihály, Kozma Józsefné, Kozma Lajos, László Lajos hentesektől szalonnát és élelmiszereket loptak...

További rágalmak előadása után elmondja, hogy

A kiküldött veres zászlóaljakkal egyidejűleg kint volt a terrorszázad is, ezek ijjesztésből két embert halálra ítéltek, kivitték őket a temetőbe, hogy az ítéletet végrehajtsák, onnan azonban szabadon bocsájtották őket. A terroristák megakadályozták azt is, hogy a község feladása iránt kiküldött megbízottak a román csapatok parancsnokával érintkezésbe lépjenek.

A román csapatok ez évi április 22-én szállották meg a községet. A megszállást megelőzőleg a veresek a község alatt harcba bocsájtkoztak a románokkal. A harc délután 4 órától este 9 óráig tartott. Mintegy 30—40 ágyúlövés adatott a községre. Épületekben 12 találat volt. ... *Felsorolja a megrongált épületeket.*

1918. december havában a községben Bús Lajos volt helyettes aljegyző néptanácsot alakított, de ezen néptanácsot folytonos izgatásaival, a hatóság és társadalmi rend elleni állandó nagymértékű lázításával saját önző céljaira használta fel... *Elmondja, hogy éjjelenként népgyűléseket rendeztek.*

Mindennap nagy népgyűléseket hívott össze és tartott, melyre különböző szónokokat hívott meg, vagongyári munkásokat és más szájas népszónokokat, kik a hatóság ellen s különösen a község jegyzője ellen és a járás főszolgabírája ellen lázító beszédeket tartottak. *Leírja, hogy állítólagos izgatásának a községi zsírosgazdák ellenálltak, majd folytatja:*

Megtörtént az is, hogy Bús Lajos lázító beszédére... *néhány ember tiltakozása ellenére* a tömeg nagyrésze eloszolván, egynéhány felbujtogatott ember a főjegyzői irodába behatolt, Szabó Gábor h. főjegyzőt fenyegetések közt távozásra szólították fel, kabátját és kalapját feladták, kényszerítették, hogy az irodát hagyja el. Majd mikor a kommunizmus kitört, Bús Lajos a hatalmat kezébe ragadta, a közpénztárakat kommunizálta, felsőbb támogatással valósággal rettegésben tartotta a községet,

A község valóságos despotája lett... *Ezután a román megszállásról beszél, majd folytatja:*

Bús Lajos által sajátkezűleg írott jegyzőkönyvekkel beigazolást nyert az, hogy Bús Lajos a legnagyobb kommunista és a legutolsó napon is a veres őrség tagja volt. Bús Lajost a XVI. hadosztálybíróság letartóztatta és internálta.

Befejezésül jelentem, hogy a harc alatt községünk határában több vörös katona esett el. Egy alkalommal eltemettek 37-et, más alkalommal hármat, egyszer kettőt, egyszer egyet; ezek között 2 nő volt.[10]

DÁL. Hajdú m. alisp. 1746/1920. *Eredeti. Szabó Gábor főjegyző jelentése* 1919. *augusztus* 22-*én.*

[10] Az eltemetett vöröskatonák jelentős része valószínűleg az osztrák vörös zászlóalj közül való volt.

FORRADALMI IDŐK SZEMÉLYES EMLÉKEI

485.

TÓTH ÁRPÁD: „MÁRCIUS"

A ritkás zöldjén átveti
A messzi nap a sűrű sugarat,
Mint végtelen aranysodronyt, egy égi
Vezeték dús hálózatát s a fák
Zsonganak, mint sínmenti nyúrga póznák
Ha rajtuk szárnyas, forró hír repül:
A földnek a tavasz telefonál...

És reszket a liget, mint zsenge szűz lány,
Feszül ezer kis lombkeble keményen
S a város, ez a bús, tüdőbeteg
Gyári munkás is mozdul: karjait,
A vézna gyárkéményeket kinyújtja,
Beszippantja a távol illatot
És mámoros, gyulladt dalokba kezd.

Oh gyúlt világ! oh drága március!
Rügyek, szerelmek, forradalmak
Évadja, — a villámló ablakokban
Celzius-létráját riadva kússza
Az izgatott, rab higany-szál: a vén
Hűlő világnak újra láza van;
Trilláz a fényben reszkető magas
Tűzfalak közt, mint furcsa és kemény

Rigóhang, egy inas száj szurlos fütlye
S rekedt autótülök, biciklicsengés,
Sikoltó sín, trappos paták alatt
Az útakó gránit feleselése,
Harang, rikkancsok anda zongorák
Skálája a polituros homályból
S az emberi lélegzés halk zenéje
Szédülten szaporázza ritmusát...

Oh most minden zugát a messzi gömbnek:
Tág tengerek zöld ínyű habtaréját,
Folyók parallel partját, ifjú erdők
Testén az átnyilalló édes állet,
A földeken a millió barázdát
És minden városok sűrűn rakott
Ragyogó ház-sorát valami vad vágy
Feszíti szét, mint megszámlálhatatlan
Gigászi fogsort, felvonagló ajkat,
Hogy vélük a setét föld felrikoltsa
Örök dacát a titkos végtelenbe:
Oh élet, élet, élet, Március!

S konok trónusán reszket a halál.

Tóth Árpád válogatott versei. Bpest, 1956.
Ifjúsági, második kiadás, 85—86. oldal.

186.

OLÁH GÁBOR: „JER, ÉDESANYÁM"

Jer, Édesanyám, bánat asszonya,
A lassú kínok barlangját feledvén:
Odakinn, nézd, hogy lángol a világ,
Valami új isten szent kedvén.

Szomorúságod gyász ruhája már
Olyan fakó, mint a szegény becsület;
Jer, öltözzünk az öröm pirosába —
Kinn az élet ünnepet ület!

Eljött a nagy kor: az ítéletek
Haragok tengelyén gördülő napja,
Most görbül a bűn vas sarkunk alá,
Most csap a láng legmagasabbra,

A tisztító láng jókat, rosszakat
Két félre vált, s míg a gonoszok égnek.
Az igaz lelkek fehér szárnyakon
Csapnak a magasságos égnek.

Ott fenn, a messzelátó lét nagy ormán,
Áttekintjük az újuló világot,
Melyet kháoszból gangos (?) renddé
A büntető szeretet vágott.

Nézd, édesanyám, ez mind a tied:
Ez a te elrabolt, remek világod!
Oh, nézz be lelkednek mélyébe, sokáig,
Addig tied csak, amíg látod.

A Te szent lábod alá alázattal
Simul a hajdani vak gőgös márvány;
Bús fejed olyan édesen öleli
Ez a színes virágszivárvány.

E méltóságos, zsongó hang-folyam,
Nagy szellemek dallamba tört álma,
Neked zeng csak, óh bánat asszonya,
Vezeklő imádságra válva.

E tornyos paloták tavaszi kedvvel
Megindulnak s lebókolnak eléd;
Ez a sok elszórt víg nap: mint tiéd,
Anyám, ez a nép: a Te néped!

Óh, karold össze nagy öleléssel
Ezt a neked hajlongó szép világot!
Zárd be lelkednek titkos rejtekébe,
Addig tiéd csak, amíg látod.

1919 március.

Irodalom, forradalom 1917—1919. Szerkesztette Remete László. Bpest, 1956. Magvető. 169. old.

OLÁH GÁBOR: „PROLETÁRGYERMEKEK JÁTÉKA."

Kis szurtos, kócos szenvedők,
Játékotok nem volt soha,
Minden szépről elkergetett
Az úri gyermek ostora.

A boldogság parkjába be
Csak síró szemmel néztetek,
Kis szívetek nagy álmok és
Szép vágyak lázától beteg.

Ne féljetek, jön még idő,
Tirátok is derül a nap
S nem lesz nálatok kedvesebb,
Nem lesz nálatok boldogabb.

Tündérliget lesz a világ,
Világa minden kisgyerek;
Piros arcokra drága nap
Aranyesője rápereg.

Az erő kézenfogva jár
Szépség-húgával boldogan;
Dalolva szép a reggel és
Az éj kacagva elrohan.

Csöpp Krisztusok, kis bölcsek és
Parányi hősök, dalnokok
El nem kallódó árja forr
Ott, hol sötét, vak múlt zokog.

Nem lesz tengerbe fúlt sziget
Ellankadó szegényhazánk:
Egy földgolyó sok millió
Fia testvérként néz reánk.

Miénk a Csendes Oceán,
Nekünk zúg a Kvadalkvivír,
A Himalája homlokán
Nekünk süt a hajnali pír.

London parkjáig csap csigát
A Hortobágy vaskos fia,
S Moszkvába küldi korcsolyás
Legényeit Germánia.

Az Adriának kék vizén
Párisról álmodnak sokat;
S az Eifel tornyán, mint sas ül
Sok költöző szép gondolat.

Amerikának zúg merész
Ércszárnyakon gép madarunk
Átharsan a világokon,
Hogy mind, mind, mind egyek vagyunk!

Kis szurtos, kócos szenvedők,
Lesz már remek játékotok:
Tiétek ez a földgolyó!
Nézzétek, hogy zúg, hogy forog!
1919 *április.*

Irodalom, forradalom 1917—1919. Szerkesztette Remete László. Budapest, 1956. Magvető. 327. old.

488.

IFJ. PRÖHLE VILMOS: „VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK"

Fekete, véres, csúnya éjszakára,
Megérkezett a bíboros hajnal, —
Megérkezett, megtörve minden átkot,
Megküzdve minden rongyos, régi bajjal.
Hatalmak, trónok, koronák ledőltek,
De sokasul az új vörös sereg, —
Zászlójukon lángolva ég a jelszó:
Világ proletárjai egyesüljetek!

Van, aki még mindig félve számlálgatja
Lopott, hazug, uzsorás garasát —
Ki két fülét reszketve most befogja,
S nem hallja meg a munkásság szavát.
Van, ki még ellenünk bujkálva áskál,
De győznek majd az új, szent fegyverek —
Lobogjon hát, lobogjon hát a zászló:
Világ proletárjai egyesüljetek!

Álljon bár lángban az egész világ,
Majd elég akkor a múltnak minden átka,
S akkor jön el a megváltott világ,
A Messiása lesz a vörös gárda.
Jertek hát, hogy győzhessen hamar már,
Az igazság, a jog, a szeretet,
Kibontott zászlónkat munkáskezek tartják:
Világ proletárjai egyesüljetek!

Debreceni Vörös Újság, 1919. március 29.

489.

FARKAS ANTAL: „JÖN AZ ÖCSÉM."

Valami csoda készül, nagy csoda:
Az ajtóm néha magától kitárul,
Csörög a szarka a házunk előtt
Tán megjön az öcsém Szibériából,
Ahol négy éve hallgat hófehéren,
Onnan hazatér hangos-pirosan,
Vöröst lobogtat s az útja
Mértföldet lépő csizmákkal rohan
Siess, öcsém, siess!

Ma még ott van, estére már a Kárpát
Ormáról kürtöl ide riadója,
Hajnalra talpra állanak a völgyek,
Délben fölugrik a nyugalmas róna
S a délibáb vöröset játszik egyre,
Hogy a vén pásztor nézve nézi, ámul:
Mióta él, nem látott ily csudát —
Megjött az öcsém, meg Szibériából.
Siess, öcsém, siess!

Mikor odament — mert odáig verte
A hatalomnak ólmos kancsukája —
Szomorkodott, fehér volt, vérfolyását
Elnézegette, tán meg is csudálta;
Szava alig volt, szeme lecsukódott,
Friss hó hullott rá síri takaróul
Ki hitte volna, hogy még talpra ugrik,
Ki hitte volna, hogy még így kigyógyul?
Siess, öcsém, siess!

Hallod a hangját? Mint a mennydörgése!
Nézd meg a szemének mérges villanását!
Nézd csak: a karja sziklákat gurít el —
És ezt az erőt tiporták, gyalázták?
Csak rajta hát, mutasd meg, hogy ki vagy!
Jártál elégszer gyáván, óvakodva —
A lépésedtől dobbanjon a föld,
Sáros csizmával lépj az aranyokra!
Siess, öcsém, siess!

Csókolja le mérföldes csizmáidról
Észak havát a forró déli nap,
Nyugatnak kincsét add az asszonyodnak,
Kelet gyöngyével játsszék a fiad.
Legyen tiéd mind, ami sohse volt még,
Te rongyos óriás, te koldus árva!
Siess vörösre vált Szibériádból,
Siess vörösre vált Szibériádba!
Siess, öcsém, siess!

Debreceni Hírlap, Hétfői Újság, 1919. március 31.

KAUFMANN SÁNDOR: „VÉGRE!"

490.

Örülhetsz végre már
Te érdes kezű proletár
Ki olyan időket él
Mely csak boldogságot regél.

Pusztul grófj és burzsoa
Király sem nem lesz soha
Itt csak ollyan ember él,
Ki dolgozik s nem henyél.

Mit ér a sok földi kincs,
Hogyha szabadságod nincs.
Egy élet kezdődik el újra,
Mit meghozott a diktatúra.

Gonosz idők elmúltak régen,
Proletár csillag ragyog az égen.
Mindenki dolgozik szerényen,
„Szovjet diktatúra" éljen, éljen, éljen.

Népújság (Püspökladány), 1919. április 17.

491.

MÓRICZ ZSIGMOND: „DEBRECENBEN BÁLOZNAK". RÉSZLET

Az Arany Bika az Alföld ősiségéhez tartozik. A régi úrivilág Molochja: de sokat megevett ez az arany bálvány a régi urakból.

Ma azonban egy sovány iparos ember ül a debreceni városháza főispáni szobájában a régi civiskirályok helyén s az Arany Bikában nem a nagybirtokosok nyalka és daliás fiai, pazar és kacér leányai báloznak, hanem az iparos és földműves osztály gyermekei....

Debrecenben báloz a nép fiatalsága. Az óriási teremben 600—700 pár járja a csárdást, a körtáncok, a valcerek eltüntek, ahelyett a táncospárok jórésze a csárdás közben egyszerre csak minden átmenet nélkül tangózni kezd.

Ember-ember hátán nyüzsög... Még a karzat is tömve, még ott is táncolnak. A nők, a rózsaszínű, kékszínű nők, a fehérblúzos lányok serege, a vastag porréteg alatt, mint arany glóriában a háború kifosztottjai. A nagyszerű, modern, világos sárgás tónusú terem aligha az ő számukra tervezett, de most igen jól vannak benne....

Ugyanazok a párok táncolnak órákig, mindig együtt, mindig az a kettő; Debrecenben azt mondják, most hetenként hetven pár esküszik. Most a fiatalemberek táncoltatják a lányokat s boldog beletörődéssel várják, hogy egy életen át azok táncoltassák őket.

Hát Szoboszlón vót ilyen bál?

Ó, jó bál vót ott is, — kacagja el magát egy pogácsás arcú piros lány...

Egy táncosnő almát eszik, ad a táncosának is. Ez az első bál 1914 óta 1918. december.

Móricz Zsigmond: Gyalogolni jó. Bpest, 1952. Szépirodalmi. *A novella megjelent még: Új világot teremtsünk. Bpest, 1953, Művelt Nép, című kötetben is.*

492.

MÓRICZ ZSIGMOND: „SZOCIALISTA NÉPKÖRBEN". RÉSZLET

Hogy folyt le a forradalom napja? Észre se vettük, felelt a háziasszonyom, annyit hallottunk, hogy cukor érkezett volna Kabára és petróleummal leöntötték s meggyújtották. Abban a hónapban nem kaptunk cukrot.

A házigazda beleszólt:

Az nem biztos, hogy úgy volt, csak asszonybeszéd. Egyszóval a vasútnál volt egy kis fosztogatás, de más semmi.

A polgári közönségnek annyi volt a forradalom. Aggastyán korukban sem tudnak egyebet róla.

Sok embertől, polgároktól, birtokos emberektől kérdezősködtem az igazságokról, elvekről, tennivalókról. Tétovák, habozók, minden tisztázatlan előttük. Valaki azt mondta:

Nagy hiba, hogy a gazdaközönség nem szervezkedik, mert ha a gazdák szervezkednének, van itt háromezer szavazó, akkor az a háromszáz semminélküli meg sem mukkanna. De a gazda nem foglal állást, ő meg van nyugodva, hogy a háborúban fel volt mentve a fia, veje, mind s meggazdagodott, van mindene, bújik el. Szervezni a gazdákat nem lehet, mert ő nem akar kockáztatni semmit a más hasznáért,

azért szervezkedni meg maga is szégyel, hogy megfossza a szegénységtől is a szegénységet.

Hát csak vár mindenki.

Este, sötét utcán, csak a hó világított, kérésemre házigazdám, aki népszerű tisztviselő, maga is négy évig katona volt, elvezetett az Általános Népkörbe, a szervezett szocialista földmunkások közé. Alacsony ház, a szobában vastag a pipafüst, középen petróleum lámpa lóg, a gyenge világnál sok bárányból sapkás s csöndes, komoly, sötét alakokat látni. Zsúfolt komor tömeg.

Szívesen fogadnak... A földreformról hosszú és bő vita indult meg. Rövid eredménye ez: a községben van három-négyszáz egészen földnélküli ember, tíz holdon aluli még ugyanannyi. Teljes kielégítésre még szükséges volna négy-ötezer holdra. Van egy nagybirtok, amely 2600 hold s amelyet éppen most, pár hónapja, eladtak.

A község megtámadta az eladást, azt meg is semmisítették, s az Altruista Bankot megbízták, hogy parcellázza. Ez hozzá is fogott s a falu gazdaközönsége egy-kettőre szétkapkodta a földet. Így az a helyzet állott volna elő, hogy abnormális áron, háromezer koronákért vette volna meg a birtokot az ötven-hatvan holdas birtokos osztály s maga a Földetlen Jánosok serege aztán cselédkedhetett, kullancsoskodhatott volna a háborúban meggazdagodott birtokosokon, vagy vándorolhatott volna ki a háború után Amerikába.

Akkor kiütött a forradalom, az eladásokból semmi sem lett s most érik az idő s az idők gyümölcse kell, hogy az legyen, hogy széthulljon a föld azoknak a talpa alá, akik művelik. Még aránylag szerencsés állapot, hogy a községben háromezer hold felparcellázható föld van s ez csaknem kielégíti a népet. Akinek ebből nem jut, az a debreceni városi földekből kér részt, amelyek itt vannak a szomszédban, a szováti határban.

A föld ára a háborúban óriási lett...

Kívánják, most rögtön kezdjék meg az osztást, hogy tavasszal munkába lehessen állni...

Bátrak, nyíltak, nem félnek a földtől, a munkától. Boldog remények: saját kis ház, föld, legelő, tehén, ló, disznó, tyúk, kacsa... boldog élet, szinte álom.

Hogy gondolják a föld tulajdonjogát? Aki könnyelmű, részeges, az is kapjon s másnak eladhassa?

Nem is tételezem fel a kormányról, hogy ilyet javaslatba hozzon. Azt úgy kell, hogy: 1. Csak arra való ember kapjon. Ha a megbízhatatlannak jó családja van, azért az is kap.

2. Addig, amíg az ára nincs kifizetve, eladni nem lehet, de ötven évnél hamarabb is ki lehessen fizetni, hogy ne szálljon az ivadékokra a nyomorú adó...

3. Eladni idegennek nem szabad, csak maguk közt. 4. A Nemzeti Tanács ügyeljen fel mindenre.

És csak katonák kaphassák?

Nem, minden munkás ember, aki méltó rá!...

Az egész vitának nyugodt, bölcs és emelkedett szelleme volt...

Mikor elbúcsúztam tőlük, szeretettel s melegen vettek körül. Tisztelt elvtárs — mondta egy sugárbajuszú magyar, nagy méltósággal — Köszönjük, hogy eljött közénk és meghallgatta, amit beszélünk. Mondja meg, akárkivel szól, hogy a kabai munkások nem részegesek, nem rossz emberek, hanem szeretnek dolgozni és tisztességesen élni. Aki mást mond, hazudik...

Kaba, 1918. december 6.

Móricz Zsigmond: Új világot teremtsünk. Bpest, 1953. Művelt Nép.

493.

MÓRICZ ZSIGMOND: RÉSZLET A „KRISZTUS A KERESZT ALATT" CÍMŰ NOVELLÁBÓL

A helyzet mérlege. Azokban a községekben, ahol mostanáig jártam, Kisújszállás, Kaba, Debrecen és Balmazújváros népe eddig nyugodt, a forradalmi lökés első rohama nyugodtan folyt le. Mind a négy helyen a munkások érdeme a rend. A forradalom napján azonban megalakultak a Nemzeti Tanácsok s mindenütt a vagyontalan munkásság vezérei vették kezükbe a vezetést. Beültek a községek elöljárósága mellé s első kézből adtak intézkedést, magának az elöljáróságnak. Abban a pillanatban, amikor akadálytalanul érvényesült a nép akarat, meg szünt a felgyűlt érzések romboló ereje. Az alföldi magyar munkáselem rendkívüli intelligenciája még sohasem tűnt ki annyira, mint ezekben a napokban. Alkalmam volt e négy községben a nép vezéreivel bő tárgyalásokon résztvenni és olyan kész és képzett gondolkozókkal és szónokokkal beszéltem a semmitlen emberek, a vagyontalan, iskolázatlan kétkézi munkások között, hogy nagyobb öröm volt közöttük jelen lenni s vitájukat hallgatni, mint a földművelési miniszter által rendezett birtokpolitikai ankét szónokait.

Az Alföldön, legalább az általam eddig bejárt területen rend van. Ez a rend az erő nyugalma. A munkásság vár. Várja, hogy megkapja jogos igényét, a jövő igazságos megteremtését. Ezen a téren lehet velük tárgyalni, alkudni s lehet velük megegyezni. Bölcsek és belátók. Ahogy az egyik népvezér mondta: mi nem vagyunk olyan igazságtalanok velük szemben, mint ők voltak mi velünk szemben.

Tehát a munkásság külső szervezettség nélkül, a közös sors által megszervezve, együtt áll és nyugalommal vár...

Egy népvezér ezt mondta: Eddig a mi községünk háromezer katonát adott a határunkban levő hitbizomány megvédésére... Ha e-közt a háromezer közt elosztják ezt a hitbizományt, akkor igen, akkor aztán megegyezünk mind, mert akkor saját földünket kell megoltalmazni...!

Debrecen, 1918. december 8.

Móricz Zsigmond: Új világot teremtsünk. Bpest, 1953. Művelt Nép.

494.

MÓRICZ ZSIGMOND LEÍRÁSA A KABAI FÖLDNÉLKÜLI PARASZTOK KÜZDELMÉRŐL

Január közepén voltam utoljára Kabán, beszéltem a munkássággal a Szocialista Népkörben, aztán a kisgazdákkal a Függetlenségi Körben. A munkásság között éppen akkor írták össze a kormány rendeletére az igényjogosultakat. A községben a statisztika szerint 1917 felnőtt kereső férfi él mezőgazdaságból s ezek közül 510-en jelentkeztek mint földnélküliek. Katonák, hadiözvegyek, fogságban lévő s olyanok, akik nem voltak katonák.

A munkáskörben nagy aggodalom, töprengés volt. A munkások elvben megkapták a község határában lévő 2600 holdas birtokot s egyszerre a semmitlen emberekből tulajdonosok lettek. Hat hold s hat holdig való kiegészítés jutott nekik, de ez a hat hold is akkora terhet s felelősséget jelentett, hogy nem látszott még akkor, hogy is fognak megbírkózni vele.

A művelésre csak két módot tudtak elgondolni.

Az 500 új gazda közül majdnem senkinek sincs szekere, lova, ekéje, gazdasági felszerelése. Nem tudják tehát a földet megszántani. Nincs ennivalójuk sem, tehát még kevésbé van vetőmagjuk. Azt határozták tehát, hogy az uradalom régi tulajdonosát felkérik, hogy a tavaszi munkát végeztesse el úgy, mint más évben, rendes díjért s aztán majd a kapálást, nyári, őszi munkát elvégzik ők maguk is.

Ennyiben voltak, amikor tőlük mindjárt azon az estén átmentem a gazdakörbe. Ezeknek az ősei már 48-ban összeszedték magukat az áldott föld segítségével...

Ezek a gazdák indítványomra azonnal készek voltak arra, hogy a munkássággal valamelyes kollektív megegyezést kötnek, hogy ők igás

munkát végeznek azoknak s a munkásság kézi napszámmal fizet érte... A kabai gazdák arcára rá volt írva, hogy nincs magyar kisgazda, aki kész ne volna ma erre a cseremunkára...

Magyarország eddig koldusok országa volt, most lett végre szabad emberek földjévé. Vigyázzatok, hogy koldusabbá ne legyen, mint a nyári aszályban kiégett legelő.

1919. március 5.

Móricz Zsigmond: Új világot teremtsünk. Bpest, 1953. Művelt Nép könyvkiadó. „A kabai gazdák" c. novellából.

495.

SZABÓ PÁL ÍRÓI VISSZAEMLÉKEZÉSE A NAGYVÁRADI KOMMUNISTA PÁRTRA

... A kommunista párt szervezkedése igen hamar megindult, ha nem is előzte meg a fővárost, de avval párhuzamosan. Várad eddig is meglehetősen liberális város volt, de most aztán csakugyan az, egyáltalán nem látszik meg, ki az ügyvéd, gyógyszerész, vasas, vagy kisiparos. A kezdődő legforradalmibb párt azonnal kiformálta a maga társadalmi helyzetét, tekintélyét. A fiatal, fejlődő párt szerepe és munkája meglátszott az egész városon. A nagynevű Szigligeti Színház páholysorai evvel a társadalommal teltek meg esténként, sőt a Bonboniere kabarében az Internacionálét énekli a dizőz, csakhogy az „éhes proletár" helyett „édes proletár"-t mond, s nem tehetek róla, én végigtapsolom ezeket a műsorokat, előadásokat...

Szabó Pál: Nyugtalan élet. Nehéz idők. Bpest, 1955. Szépirodalmi. 182. old.

496.

A PROLETÁRFORRADALOM HÍRE BIHARBAN. SZABÓ PÁL LEÍRÁSA

... S egy este, talán vasárnap este, egy ember, Kovács Albert, aki nemzetőr volt, bent volt Váradon, de ott olyasmit tapasztalt, hogy szaladt ki az állomásra, fel a vonatra, Szakálban leszáll, beszalad Lakatospeterdre, de nem a Kúriába, hanem a parádés istállóba, ott eloldja az

uraság legszebb parádés lovát, felnyergeli (huszárőrmester volt s háborúban) kivezeti, ráül és vágtába jön be a faluba. De vágtában száguld végig a Nagy utcán: emberek! Kitört az igazi forradalom! Proletárdiktatúra van! Megalakult a munkásokból a kormányzótanács!

Trapp!... Trapp (ez a ló vágtája) Emberek! Kitört az igazi forradalom! S mondja újra és újra, tovább.

Pontosan így nyargalászták be a falut a csőszök régente, mikor szólítgatták a népet a hajnalon búzagyomlálásra, árok ásásra, szóval napszámra. Most is kitárultak az utcaajtók, mint akkor, most is zenebona támadt a nyomában, csakhogy egészen más természetű. Akkor harminc, negyven krajcárért gyomlálták a búzatáblákat s most széjjel hasogatták holdanként félmázsás búza árendáért...

Szabó Pál: Nyugtalan élet. Nehéz idők. Bpest, 1955. Szépirodalmi. 200—201. old.

497.

SZABÓ PÁL ÍRÓI VISSZAEMLÉKEZÉSE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRA

... A fiatal tanácsköztársaság egyre határozottabban és egyre biztosabb kézzel formálja, alakítja a háborúban annyit vérzett és a békében annyit éhezett munkások és parasztok államát, összeköttetést keres a szomszéd államok munkás szervezeteivel, de ugyanakkor rázúdul az újra éledő tőkés rendek hevenyészett hadserege minden égtáj felől. S ráadásul hol itt, hol ott szervezkedik az ellenforradalom s a fiatal tanácsköztársaság megpróbálta a lehetetlent: az ellenforradalmakat rendre leverni, a támadó hadseregeket a demarkációs vonalak tiszteletére megtanítani. Fegyverbe tehát mindenki, akinek szívügye a forradalom. (Milyen jó lenne most, ha Károlyiék nem adták volna ki a jelszót, hogy nem akarunk katonát látni.)

Én már tudom, hogy hányan mentek el a faluból a vörös hadseregbe, *(Biharugráról van szó)* úgy emlékszem, hogy lehettek huszonöten-harmincan, s felhívást se várva, elmentek néhányan még a tél végén, egészen fiatalok. Ezekből pár oda is veszett, de mi közülünk, akik a faluban kommunistának számítottunk s akik a falu, de főként az ifjúság dolgát irányítottuk, nem mentünk el, egyen sem.

Ma már fogalmam sincs, hogy hogyan történt ez így, akárhogy erőltetem az eszem. Talán azért, mert megannyian jóval felül voltunk a húszon, én pontosan 25 éves vagyok ezen a tavaszon, de valami-

képpen olyanféle illúzióban ringatom magam, hogy elég az az embereknek, ha többek között a váradi Vörös Újság cikkeit magyarázom, s az ifjúságot nevelem, tanítom. De még Czellérrel is beszéltünk erről, aki a váradi vörös ezrednek, mielőtt a frontra ment volna, politikai bizalmija lett, s úgy jött ki hozzánk a tél végén, tavasz elején bőrkabátban, tányérsapkában, ... derékszíjjal, s pisztolytáskával.

— Nézd, csak arra ügyeljetek, hogy tartsátok ébren az emberekben a forradalmi gondolatot s keressetek összeköttetést a szomszéd falvakkal, — beszélt ilyenformán és a harctéri helyzeteket magyarázta...

Az orosz forradalom hamarosan megtisztítja nemcsak ázsiai Oroszországot, de még inkább az európait az ellenségtől és igen, az orosz és magyar proletariátus ott fog kezet egymással a kárpátok tetején...

Szabó Pál: Nyugtalan élet. Nehéz idők. Bpest, 1955. Szépirodalmi. 210. old.

498.

EGY RÉSZTVEVŐ EMLÉKEZÉSE A DEBRECEN KÖRNYÉKI HADMŰVELETEKRŐL

Az imperialisták *(1919.-ben — szerk.)* ... hamarosan meg is indították a fegyveres beavatkozást a proletáriátus vezetése alatt felemelkedésért küzdő Tanácsköztársaság ellen.

Utasításukra a román burzsoázia csapatai április 16-án a keleti arcvonal egész szélességében támadásba kezdtek.

A Magyar Tanácsköztársaság csapatai ebben az időben még szervezetileg sem voltak felkészülve ilyen széles frontra terjedő hadműveletekre... Az ellenség akcióit az első időkben főleg az könnyítette meg, hogy a Vörös Hadsereget szervezés közben érte az április 16-i támadás...

Súlyosbította a helyzetet az a tény, hogy a román arcvonal jelentékeny részén a székely hadosztály állt, melynek reakciós parancsnoka Kratochwil ezredes, csak az alkalmas pillanatot várta, hogy hátbatámadja a tanácsköztársaságot, megadja magát az ellenségnek...

A székely hadosztály Kratochwil parancsára Nagykároly—Szatmárnémeti felé vonult vissza. Ezzel utat nyitott a román hadsereg előtt a székely hadosztálytól délre elhelyezkedett vörös csapatok hátába. Megindult a visszavonulás az egész arcvonalon...

Április 24-én a visszavonuló Vörös Hadsereg ideiglenesen Nagykálló—Téglás—Hajdúszoboszló—Békés—Kígyós—vonalán állott meg. A románok lassan, óvatosan folytatták előnyomulásukat.

Ekkor érkeztek a frontra az első új egységek, melyeket a kommu-

nisták felhívására a munkástanács április 19-én hozott határozata alapján szerveztek meg. Ezek a csapatok már jórészt önként jelentkezett ipari munkásokból állottak és minden egységnek volt már politikai megbizottja. Április 18-ától kezdve szállításban voltak azok a zászóaljak, melyekből a hadügyi népbizottság a Tiszántúlon az 1. és 4. hadosztályt akarta megalakítani, hogy azokkal ellentámadást hajtson végre. Kratochwil árulása folytán azonban ezt a tervet csak részben valósíthatták meg.

A visszaemlékezés Münnich Ferenctől, a 6. vörös hadosztály akkori politikai biztosától származik : „A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege" *c. tanulmányából.* (Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről c. kiadvány. Bpest, 1954. Szikra. 123. és köv. lapok.)

499.

HAJDU JÁNOS A DEBRECENI KOMMUNISTA PÁRTSZERVEZET EGYIK VEZETŐJÉNEK, A VÁROSI DIREKTÓRIUM TAGJÁNAK EMLÉKEZÉSE

1918 november hónapban jöttem haza többedmagammal Moszkvából Magyarországra. Mi, akik a kommunista párt munkájában már Szovjetoroszországban is résztvettünk, hazatérve első feladatunknak a kommunista párt megszervezését tekintettük. Hazatérve Debrecenbe Major Imre elvtársammal azonnal hozzá is fogtunk a párt szervezéséhez. A többi elvtársak, köztük Münnich elvtárs, az ország más területein kezdték el pártépítő munkájukat.

Nagyon nehéz volt a párt szervezése. Idehaza Debrecenben ugyanis nem voltak kommunisták, akikre támaszkodhattunk volna. Igaz, volt néhány becsületes baloldali szociáldemokrata — Krafft Dezső, Vadász László elvtársak — stb., akik hamarosan mellénk álltak és sokat segítettek, különösen a párt megyei szervezeteinek létrehozásán. Az első teendőnk a propaganda munka megindítása volt. Magam sok előadást és beszédet tartottam a Margit-munkásotthonban és más helyeken. Sok beszélgetés zajlott le akkor lakásomon, ahová 6—8 elvtárs rendszeresen eljárt. Jártam én is vidéken szervezni a pártot s tudtam, hogy elsősorban a volt hadifoglyokra lehet támaszkodni a párt szervezésénél. A párt szervezése a szociáldemokrata párt túlsúlya miatt elég nehezen ment. S talán személyem is „nehezítette" a pártszervezést, hiszen nagyon éles harcot folytattam a jobboldali szociáldemokraták ellen. 1919 februárjában többek között az egyik munkástanács ülésen - különben 1918 decemberétől kezdve minden munkástanács ülésen

résztvettem — forradalmi beszédet tartottam. Handler emiatt nekemtámadt s kijelentette, hogy amíg ő kormánybiztos lesz, nem fogja megengedni, hogy ilyen szovjet-bolseviki propagandát folytasson valaki. A pártszervezetek létszáma meglehetősen alacsony volt. Ahogy emlékszem legerősebb bázisunk a Csapókertben és az Árpád-tér környéki munkások között volt. Vidéken emlékezetem szerint 4—5 helyen (Hajdúhadház, Böszörmény, Hajdúdorog, Hajdúszoboszló) alakult pártszervezet, amely az idő rövidsége következtében egyes helyeken ekkor még csak 5—6 elvtársból tevődött össze. Egyszer lejött hozzám két paraszt elvtárs vidékről (a községre már nem emlékszem) s örömmel újságolta, hogy húszan vagy huszonöten vannak már a helyi pártszervezetben. Tagsági könyvünk még nem volt, csak nyilvántartólapunk s tagdíjat mindenki erejéhez mérten fizetett. Újságunkat, a Debreceni Vörös Újságot is az elvtársak önkéntes adományából tudtuk kiadni. Elég nehéz volt akkor. Ennek ellenére a párt által meghirdetett program hamarosan komoly tekintélyt szerzett a debreceni kommunistáknak. Állandó összeköttetésben állottam a pesti pártközponttal, a párt vezetőivel, Kun Béla elvtársékkal.

A tanácsköztársaság megszületésének hírét március 22-én reggel tudtam meg. Kb. 5—6 óra körül értem küldtek a városházáról, hogy azonnal menjek fel. A városházán ekkor már összegyűltek a munkásság többi vezetői. Itt szereztem tudomást arról, hogy a Budapesten bebörtönzött kommunista vezetőket kiengedték, hogy a két munkáspárt egyesült és hogy megalakult a proletárkormány Magyarországon.

A munkástanács március 23-i ülésen két direktóriumot választottunk. A városi direktóriumba két szociáldemokrata mellé egy kommunistát jelöltek (Török, Vági, Hajdú). Török Gábor indítványára én lettem a direktórium elnöke. Debrecenben a két párt egyesülése csak március végén következett be. Ez többek között azzal volt magyarázható, hogy egyrészt nem szívesen vettük az egyesülés hírét, másrészt, amikor kb. 23-a körül értesültünk az egyesülésről felmentem Budapestre, hogy tájékozódjam Kun és Szamuely elvtársaknál a helyzetről. A velük folytatott megbeszélés után itthon néhány nap múlva mi is kimondtuk az egyesülést. A Magyarországi Szocialista Párt összetételére, taglétszámának ugrásszerű növekedésére egy igen érdekes példát tudok elmondani. Egyik délután Magoss György, volt debreceni polgármester keresett fel irodámban, Magoss a következő ajánlatot tette: szerezzek számára egy párttagsági könyvet, ellenértékképpen 15—20 ezer koronát ajánl fel pártcélokra. Az ajánlatot természetesen felháborodva utasítottam vissza, mire Magoss György sajnálkozását fejezte ki, hogy nem sikerült a kérdést elintéznie.

Az ellenforradalommal kapcsolatban, amelyről valószínűleg több elvtársam megemlékezik, a következőket szeretném elmondani.

Azon az emlékezetes nagypénteken kb. 12—1 óra között lövéseket hallottunk a városból. De még szét sem nézhettünk, nem is tájékozódhattunk, amikor a direktórium szobájába a Városházával szemben lévő Mihalovits patika tetejéről géppuskával több sorozatot lőttek be. Szerencsére egyikünk sem sebesült meg. Azonnal értesítettem telefonon a munkásszázadokat és behívattam az éppen akkor a debreceni állomáson tartózkodó bécsi vörös zászlóaljat. A zászlóalj egyik magyarszármazású vezetőjével telefonon megbeszéltük, hogy teljes harcrendben menetbiztosításban vonuljanak a városba és vegyék fel a harcot az ellenforradalmárokkal. A bécsiek azonnal egy riasztó ágyúlövést adtak le a városon keresztül és megkezdték a bevonulást. Ezután felhívtam a megyei direktóriumot, hogy ő is siessen a város segítségére, azonban sajnos a megyei direktórium nem volt a helyén. Az ellenforradalom hírére azonnal közöltem a Belügyi Népbiztossággal a történteket. A népbiztosság utasított, hogy az ellenforradalmi erőket semmisítsük meg, de vigyázzunk, minél kevesebb proletárvér folyjon. Este 8 órára az ellenforradalmi erőket teljesen felszámoltuk.

A tanácsköztársaság debreceni bukása után Nagykőrösön tevékenykedtem, mint párttitkár, politikai megbízott, majd Budapestre kerültem a külügyi népbiztossághoz. 1919. augusztus 1. után megkezdődtek a bújdosás nehéz évei. Először Jugoszláviába akartam kimenekülni, azonban nem sikerült. Később, 1920-ban Werbovszky Aladár néven sikerült kiszöknöm Magyarországról Csehszlovákiába Kosice (Kassa) városába. Ebben a helységben éltünk több éven keresztül emlékezetem szerint több (kb. 20—25) debreceni elvtárssal (Vági, Török, Kozma, Pál János, Pányoki stb.), mint emigránsok, egészen a felszabadulásig.

Elbeszélés alapján rögzítve.

500.

BODNÁR IMRE DEBRECENI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉKI VÁDBIZTOS VISSZAEMLÉKEZÉSE

Én, mint baloldali szociáldemokrata a Kommunisták Magyarországi Pártjával Debrecenben először 1919 januárjában találkoztam. Én akkor a Vagongyár cipész műhelyében dolgoztam. Emlékszem, hogy a KMP helyi vezetőségének Hajdú János famunkás elvtárs mellett egyik tagja volt Zsuga Imre egyetemi hallgató is, aki mint zászlós, illetve hadnagy a 39-eseknél szolgált és a háború végén szerelt le.

Zsuga elvtárs később kikerült a Szovjetunióba, ugyanis a Szovjetunió kérte ki őt a magyar ellenforradalom börtönéből.

Ahogy emlékszem a KMP szervezetének helyisége az akkori Piac utcán (Vöröshadsereg útja) a Hungária kávéház felett volt. A két munkáspárt Budapesten bekövetkezett egyesülése után a debreceni munkáspártok is utasítást kaptak az egyesülésre. A munkások az utasítást nyugodtan fogadták.

A Károlyi forradalom alatt a vagongyári munkásság tartotta fenn a rendet. A vagongyári munkások, mint polgárőrök, az októberi forradalom után fegyvert kaptak, majd századokba és szakaszokba szervezték őket. A gyárban és a városban, az állomásnál teljesítettek szolgálatot. A fegyvert a munkapad mellett tartották s az volt a megállapodás, hogy amikor a gyári duda megszólal, fegyvert kell fogni. Az egész város tudott arról, hogy amikor megszólal a duda, ez valamilyen fontos eseményre mutat.

Március 22-én a kora délutáni órákban is megszólalt a gyári sziréna; az egész gyár leált, a munkások sorakoztak és katonás rendben vonultak végig a Kossuth utcán a városháza elé. Ekkor még nem nagyon tudtuk, miről is van szó, csak sejtettük, hogy valami nagyobb esemény robbant ki. A városháza előtti téren a munkásság egyik vezetője kihirdette, hogy Budapesten kikiáltották a tanácsköztársaságot, a két munkáspárt egyesült és csatlakozását jelentette be az orosz forradalomhoz s azzal együtt kell majd építenünk a tanácsköztársaságot.

Még aznap este összeült a munkás és katonatanács, kimondotta, hogy átveszi a hatalmat, majd megválasztotta a háromtagú direktóriumot.

A leszerelt tisztek és rendőrtisztek között ellenforradalmi hangulat volt érezhető, már április közepe táján. A románok közeledtére a direktórium elhatározta, hogy fegyverbe szólítja a vagongyári munkásságot. De a felhívás olyan lelkesedést váltott ki, hogy nemcsak a vagongyári munkások fegyverkeztek fel, hanem a csizmadiák, a Csizmadiaszínben, a cipészek pedig a Margit fürdőben mondották ki, hogy egységesen belépnek a vörös hadseregbe. A fenti szakmák munkásai nagypéntek délelőttjén a Péterfia utcai laktanyába gyülekeztek, ahol századokba osztották be őket.

Itt szerveződött meg az ún. terrorcsapat is, melynek célja az ellenforradalom kíméletlen elfojtása volt. Tagjai között voltak Vadász László, Zeke Lajos cipész és egy Weis nevű elvtárs; a tagok között volt a két Bodnár testvér is, akik a vasútnál teljesítettek szolgálatot.

A fegyverkezés megtörténte után a direktórium úgy határozott, hogy a rendőrséget is kiküldi a harctérre. A rendőrségnek ezt az elhatározást tudomására hozták s megtették az előkészületeket, de mi azon az állásponton voltunk, hogy ebből baj lehet, azért, mert sok

rendőr a szesztilalom ellenére iszik s kocsikon össze-vissza járkálnak a városban. A direktórium az aggályokra azt válaszolta, nem baj, ha isznak, hiszen a harctérre mennek. Mint később megtudtuk, a rendőröket a Simonyi úton itatták le, valószínűleg ellenforradalmárok.

Nagypéntek délután, mint vádbiztosnak a hivatalba kellett mennem. Éppen az Uránia mozinál jártam, amikor észrevettem, hogy a laktanya felé egy vörös katona szalad kiabálva, hogy a rendőrök fellázadtak. Azonnal felrohantam a direktóriumba s közöltem velük a hírt, utána kirohantam az állomásra, hogy tájékoztassam Róthziegel elvtársat, a bécsi vörös zászlóalj parancsnokát. Tájékoztatásom után a nemzetközi brigád egyik zászlóalja azonnal a városba vonult. A rendőrök a kirobbantott ellenforradalmi felkelés után annyira megrémültek, hogy többen a környékbeli parasztházak istállóinak jászlába bújtak el, ahol a későbbi keresés során néhányat megtaláltunk, egyesek pedig falujukba futottak vissza.

A Tanácsköztársaság debreceni leverése után Egerbe kerültem, előzetesen azonban a románok bevonulása elől Balmazújvároson át a Hortobágynak tartottam. Egerben szintén vádbiztosként működtem, majd onnét Gyöngyösre jutottam s itt ért a Tanácsköztársaság leverésének híre.

Elbeszélés alapján rögzítve.

501.

NAGY LÁSZLÓ DEBRECENI MUNKÁS VISSZAEMLÉKEZÉSE

Debrecenben a proletárhatalmat a fellegyverzett munkások, a vagongyári munkásszázadok biztosították. Nevükhöz fűződik a Tiszadobon garázdálkodó „Szentgály különítmény" lefegyverzése is. 1918 november 18-án a háborúban sokat szenvedett földnélküli tiszadobi parasztok megtámadták az Andrássy kastélyt, szétrombolták annak berendezését, a főnemes mindenhatóságának és kizsákmányoló uralmának fellegvárát. Rendcsinálás céljából Debrecenből Szentgály főhadnagy vezetésével egy karhatalmi különítmény ment ki Tiszadobra. De rendcsinálás ürügyén a legbrutálisabb terrort alkalmazták a faluban a dolgozó néppel szemben, kínozták az embereket, erőszakoskodtak és jogtalan adókat vetettek ki. Az újságok annak idején beszámoltak az eseményekről és intézkedést sürgettek. A haladó közvélemény követelő hangjára végül bizottság szállt ki Tiszadobra, de a végleges megoldást ez a bizottság sem tudta megtalálni annál is inkább, mert Hajdú megye akkori kor-

mánybiztosa, Handler Gyula, nem is törekedett arra, hogy a Szentgály különítmény visszaéléseit radikális eszközökkel torolja meg. A falut végül is a terroristáktól csakis a debreceni vagongyári munkások fegyveres fellépése szabadította meg.

Február 17-én éjjel 2 óra tájban ügyeletet tartó munkásszázad parancsnokát telefonhoz hívták. A munkástanács egyik tagja adott utasítást, hogy századommal együtt 3 órára teljes fegyverzettel jelentkezzem a Nagyállomáson. Mindössze ennyit mondott, hogy rendfenntartás végett vidékre kell mennünk. A menetcélt az állomáson tudtuk meg, s azonnal beszálltunk a kijelölt kocsikba s megindultunk Tiszadobra. A falu jó messze volt az állomástól. Ahogy a század megérkezett, első lépésként a telefonösszeköttetést szakítottuk meg a falu és az állomás között, majd biztosított menetben indult meg a század. Semmi felvilágosítás, vagy adat nem tájékoztatott minket. Az út közepén két parasztemberrel találkoztunk, akik tájékoztattak bennünket a karhatalmisták elhelyezkedéséről.

Szentgály és társai ezen az éjszakán is a szomszéd faluban voltak portyázás céljából. Ez a szomszédfalu Tiszaluc volt. Ugyanakkor a legénység egy része a községházán aludt, mindössze egy őrszem volt kiállítva. Ezt az őrszemet két munkás lefegyverezte, majd a század váratlanul körülfogta a legénységi körletet és a meglepett karhatalmistákat megadásra szólította fel. A karhatalmisták meglepetésükben azonnal átadták a fegyvert a munkásszázadnak. Hátra volt még a parancsnok, Szentgály és közvetlen környezetének lefegyverzése.

Magam, mint a munkásszázad parancsnoka, 10 emberrel elhelyezkedtem a Tiszaluc felé vezető úton a falu határában. Nemsokáig kellett várnunk: Szentgály főhadnagy és kísérete, lehet mondani vezérkara, lóháton tért vissza Tiszadobra. A fegyveres munkások váratlanul megadásra szólították fel, amely felhívás bár meglepte őket, mégis először pisztoly után nyúltak, de a kemény figyelmeztetésnek megvolt a hatása. A tegnap még korlátlan urak szótlanul adták át a fegyvert a munkásoknak. A karhatalmisták lefegyverzése ilyen módon nagyszerűen sikerült. A nehézség most már a foglyoknak Debrecenbe történő szállításánál mutatkozott. A meggyalázott falu gyűlölete ugyanis oly erős volt, hogy kicsinyek-nagyok egyaránt Szentgályék kiadását követelték. A század minden erőt igénybe vett, hogy a karhatalmistákat sértetlenül szállíthassa ki az állomásra s onnan Debrecenbe. A falu öregjei még ma is tartják a kapcsolatot a munkásszázad akkori parancsnokával és az öregek elbeszélései alapján az unokák sem felejtik el soha azokat a debreceni vagongyári munkásokat, akik megszabadították Tiszadob népét a terroristák sanyargatásától.

Rögzítve Nagy László, jelenleg debreceni Orvosi Műszergyári dolgozó elbeszélése alapján.

HARSÁNYI GÁBOR DEBRECENI VÖRÖS KATONA VISSZAEMLÉKEZÉSE

Mint tényleges katona, aki 1912-ben kerültem be újoncként a 39. gyalogezred kötelékébe, 1918 folyamán, emlékezetem szerint november elején tértem ha az olasz frontról.

Hazatérésem idején Magyarország és azon belül Debrecen a polgári forradalom állapotában élt. Mindjárt november elején a mi alakulatunk is mozgásba lendült s megalakítottuk a katonatanácsot a 39. gyalogezredben, amikor én század bizalmi lettem. A katonatanács a földosztás álláspontján állott és sejtettük, hogy a Károlyi kormány nem fog eleget tenni az ezredben élő parasztok földigényének; emiatt fogadtuk örömmel azt a hírt november végén, hogy Budapesten egy új párt alakult, a Kommunista Párt. Nem ismertük ennek az új pártnak a programját, nem tudtunk a szervezetéről, de néha-néha eljutottak hozzánk röpiratok, amelyekből azt láttuk, hogy valójában és következetesen csak ez a párt fejezi ki a mi kívánságainkat is, mert a burzsujok elleni harcot folytatja és azt akarja, hogy ne a tőkések legyenek továbbra is az urak, hanem mi, szegény proletárok.

1919. januárjában már mint ezred bizalmi vettem tudomást arról, hogy Debrecenben is megalakult a Kommunista Párt. Úgy emlékszem, hogy Barta István, Hajdú János, Zsuga Imre és Vadász László szervezték meg a kommunista pártot, de semmi tudomásom nincs arról, hogy egyidejűleg a megyében is valahol pártszervezet jött volna létre. Én egyénileg január 23-án léptem be a Kommunisták Magyarországi Pártjába és az ezreden belül többeket szerveztem magam mellé, miközben tevékenységem nemcsak az ezredre terjedt ki, hanem nagyobb kötelékekre is. Így dolgoztunk a szocialista forradalomért több harcos elvtársammal s azok között Csengeri Imre hajdúnánási, Reichl Imre balmazújvárosi, Fekete Béla tetétleni, Erdei János józsai lakossal és másokkal, akikre már nem emlékszem névszerint. Ezredünkben kommunista párt nem alakult ugyan, de már január végén kommunista sejtek jöttek létre és tudtuk egymásról, ki mit ér, milyen gondolkodású. Felháborodtan vettük tudomásul, hogy a szociáldemokraták milyen áruló módon hagyták cserben a kommunista vezetőket és emlékszem, Handlernek egy Debrecenben elmondott beszédjére, amelyben a kommunistákat vörös ellenforradalmároknak nevezte, amely megvetően állított minket szembe a Károlyi kormány akkori kormánybiztosával. Röpgyűléseket tartottunk többször. Röpiratokat terjesztettünk.

Csucsára 1919 februárjában mentünk ki s a román támadás megindulásáig állandóan Csucsán voltunk s amikor már megalakult a pro-

letárdiktatúra, egy ízben Kun Béla elvtárs is kint járt a fronton. A debreceni kommunistákkal kapcsolatot tartottunk és tőlük kaptunk röpiratokat, plakátokat. Különösen Hajdú János elvtárs volt segítségünkre Vági és Török elvtársak mellett.

Az ezred szelleme hazafias és proletár volt. A régi szaktiszteket ellenőriztük és magam, mint ezred politikai tiszt minden tekintetben igyekeztem a proletárdiktatúra harcos, forradalmi álláspontját érvényesíteni a kiképzésben és a fegyelemtartásban. Soós nevű tábornok volt a hadosztályparancsnok, aki jóakaratú tisztként mindig meghallgatta a politikai tiszt felvilágosításait. Volt egy Virág Sándor nevű géppuskás századparancsnok, aki határozottan baloldali szellemű egyéniség volt.

Az ezred a fiatalabb korosztályból került ki, amelynek nagyrésze munkásokból s főként hajdúmegyei parasztokból és agrárproletárokból állott. Ezeknek öntudatos nevelése és kommunista szellemű oktatása nem volt nehéz, mert mindnyájan egyetértettek az uralkodó osztály képviselőinek leváltásával. Ennek eredménye volt, hogy amikor Nagyváradon az ellenforradalmi kadétok (tisztiiskolások) és a csendőrök megtámadták a kommunista hadsereget, a forradalmár 39-esek leszerelték a csendőröket és kadétokat, szétverték egységeiket és foglyokat is ejtettek.

A románok támadása elől április 16 után visszavonultunk. Csucsáról Nagyváradra értünk — itt érte szerelvényünket az ellenforradalmárok támadása —, onnét pedig Biharkeresztes—Báránd—Püspökladány—Hajdúszoboszló—Debrecen irányában vonultunk vissza. Debrecenben egyes egységeink csatlakoztak a legnagyobbrészt vagongyáristákból álló és a nemzetközi vörös dandár egységeivel megerősített alakulatokhoz, amelyekkel Vámospércsnek mentünk. Azonban akkor, amikor a mi alakulatunk Vámospércs közelébe ért, ott már megszűntek a harcok, sajnos, vereséget szenvedtünk. Visszamenőben Balmazújváros—Tiszafüred—Szolnok vonalán haladtunk, ahonnét haza is tértem. Hosszú időn át bújkáltam, míg 1920. április elején elfogott Horthy rendőrsége. A helyi hadbíróság halálra ítélt, de a katonai főtörvényszék 27 hónapra mérsékelte a büntetést, amelyet végigszenvedtem.

Még megemlítem, hogy Püspökladányban a nemzetközi dandár orosz századával találkoztam, amelyről emlékezetem szerint Tetétlen községben is tudtak, mert a parancsnokság ott tartózkodott. Ezredünkben ellenforradalmi szellem nem volt, egységes volt a hangulat és forró a lelkesedés, teljesen más, mint a 3. honvéd gyalogezred egyes egységeinél, ahol bizony az ellenforradalmárok nem egyszer hangot nyertek.

Elbeszélés alapján rögzítve.

MÁRTON LAJOS DEBRECENI NYUGDÍJAS VISSZAEMLÉKEZÉSE

1918-ban 100%-os rokkantként kerültem haza a katonaságtól. A tanácsköztársaság megalakulásakor mint rokkant a Közkórházban kaptam alkalmazást fűtőként. Ottlétem alatt a kórházi munkásoknak voltam bizalmija s mint ilyen tevékenykedtem a munkások között. Az orvosok részéről Pótli Géza főorvos, az ápoló személyzet részéről özv. Riesz Sándorné és Kerékgyártó Istvánné voltak a bizalmiak. Tehát a szakszervezeti bizalmi funkciókat mi hárman láttuk el.

1919. márciusában a kórházból kiléptem, miután elbocsájtottak és akkor a kőműves szakszervezet munkahelyére, a munkásotthonba mentem át. Utcabizalmiként dolgoztam a Homok utcában, ugyanakkor édesapám házi bizalmi teendőket vállalt és látott el.

Utasításokat Bartha István vagongyári munkás elvtárstól kaptam a kommunizmus ideje alatt. A direktórium vezetője Török Gábor kőműves szaktársam volt. A munkásmozgalomban az egész forradalom ideje alatt résztvettem, amíg fegyvereinket le nem kellett adnunk. Emlékszem az ellenforradalom idejére, amikor a nagypénteki felkelés idején az állomás felől 3 osztrák autóval jött a katonaság, akik a tömegek közé vegyültek és nagyobb mértékben tudták leszerelni az ellenforradalmat. A rendőrség egy része a piros szalag alatt fehér szalagot is viselt és ellenforradalmi magatartást tanúsított. Engem május 18-án édesapámmal és egy vagongyári géplakatossal, Balázs elvtárssal együtt a románok letartóztattak és mindhármónkat a rendőrségre kísértek.

Mikor bevittek bennünket, mindjárt bolsevikoknak neveztek. A tolmács révén a román őrnagy engem és édesapámat kiküldött a folyosóra, leültettek egy lócára s egy román szakaszvezető és gyalogos felügyelete alatt hagytak kint. Balázs Sándor elvtársunk bent maradt és kihallgatása ideje alatt többször kihallatszott jajgatása és az őrnagy ordítása. Amikor én erre nézve megjegyzést tettem édesapámnak, a román szakaszvezető észrevette és háromszor úgy arcul ütött, hogy leestem a lócáról.

Balázs Sándor kihallgatása után engem hallgattak ki. Kihallgatásom ideje alatt, mely kb. 2 óra hosszát tartott, „büdös bolseviknak" neveztek, pofoztak és ütlegeltek. Mikor már önkívületi állapotba kerültem, kivittek a folyosóra és közölték, hogy édesapámmal együtt le vagyok tartóztatva és lekísértek a rendőrségi fogdába.

Másnap tapasztaltam, hogy kb. 300—400 személy volt együtt, mind kőművesek, ácsok, földművesek és vasmunkások. E napon hallgatták ki édesapámat is. Őt is jól megkínozták. Balázs Sándor elvtárssammal a negyedik kihallgatásomon találkoztam. Mikor megláttam

eléggé össze volt törve ő is. Ez alkalommal is megpofoztak bennünket. *Leírja aztán többszöri kihallgatását és a románok által történt megbotoztatását.*

DÁL. Dir. *Márton Lajos nyugdíjas írásos visszaemlékezései munkásmozgalmi múltjáról. Rövidítve.*

504.

NYIKOS SÁNDOR NÁDUDVARI KUBIKOS EMLÉKEI

A világháborúban 1914-től kezdve résztvettem, 1918. októberében jöttem haza s mindjárt egy olyan pártot akartunk szervezni, amelynek programja eltér az 1905-ben megalakított Mezőffy-féle szociáldemokrata párttól. A mi elgondolásunk az volt, hogy nemzetközi alapon kell a pártot létrehozni.

A forradalom eredményeként Nádudvaron is megalakult a Nemzeti Tanács, amelynek magam is tagja lettem. Nagyon rosszak voltak az élelmezési viszonyok s a nép állandóan zúgolódott, a csendőrök nem bírtak a tömegekkel. Előfordult az is, hogy a nép forradalmi szenvedélye a csendőröket a falhoz szorította s közel voltak agyonveretésükhöz. Az első forradalom után egy segédlelkész vezetésével a munkanélkülieknek kézi üzemet szerveztünk; seprűkötést vállaltunk, de más munkát is végeztünk közösen. Márciusig magam is itt dolgoztam. Közben bekövetkezett az országos események balratolódása s természetes, hogy a mi falunkban is állandóan nőtt az elégedetlenség a régi vezetéssel szemben, amelynek tagjai itt mindnyájan a helyükön maradtak. Amikor a tanácsköztársaságot Budapesten kikiáltották, itt is felujjongott a nép. Akkor Ertsey főszolgabíró hozzánk rohant, hogy vegyük át a vezetést, ő tovább felelősséget nem vállalhat. Megalakítottuk a direktóriumot; igyekeztünk fenntartani a rendet és fegyelmet, intézkedtünk a birtokok szocializálásáról, majd levezettük a tanácsválasztásokat, amikor 42 tagú tanácsot választottunk meg. Megalakult a vörös őrség is, amelynek 40—50 tagja volt.

Közvetlenül a románok bejövetele előtt letartóztattunk 18 tőszt, de nem tudtuk elszállítani őket sem Debrecen, sem Tiszafüred felé, emiatt visszaengedtük őket. Az volt az érzésünk, hogy a Tanácsköztársaság nem sokáig tudja magát tartani, a hadseregben sok volt a régi katonatiszt.

A románok bejövetelük után azonnal összeszedték a régi direktórium tagjait, a vezető embereket s Debrecenbe szállították őket. Tizennégyen benn is maradtunk: Zágonyi, Bor Antal, Kovács Sándor, Rimóczi Jó-

zsef, Kocsis Lajos, Pataki János, id. Tóth Imre, Nyitrai Sándor, Jakab Mihály és én, meg néhányan. Sohasem felejtem el az öreg Tóth Imre bátyámat, aki ugyan nem volt kommunista, de szívvel-lélekkel a nép ügyét szolgálta s 72 éves fejjel segített bennünket a kommün alatt. Majdnem szerencsétlenül járt szegény öreg, amikor a románok a bukaresti vasútállomásról csoportosan a lágerbe hajtottak bennünket. A román katonák ugyanis derékszíjjal ütöttek bennünket s a rohanó tömeg az öreget csaknem agyontaposta, minthogy nem bírta a szaladás iramát.

Bukarestből néhányan 1920 végén megszöktünk. Itthon nem bújhattunk el, hogy valaki fel ne ismert volna. Én egy darabig ágyba vetve és bujkálva kerültem el a letartóztatást, de végül is elfogtak s egy évi börtönre ítéltek.

Elbeszélés alapján rögzítve.

505.

ZÁGONYI SAMU NÁDUDVARI KUBIKOS EMLÉKEI

1918 őszén 56 napi szabadságra jöttem haza a frontról. Éppen csörmőt hoztunk a sógorommal, amikor doboltak. A kisbíró arról tájékoztatott, hogy a Nemzeti Tanácsba a casinó 24, a polgári kör 12 és a szociáldemokraták tizenkét tagot sürgősen válasszanak meg. Ilyen volt kezdetben a Nemzeti Tanács összetétele, ahol nyilvánvalóan az urak voltak többségben.

Amikor a népkörben megválasztottuk az embereket, hazafelé jövet azt láttam, hogy az emberek utánam jöttek 2, 3, majd vagy 8 személy. Mind azt hajtották, hogy a nép zúgolódik, nemigen akar szétszéledni a népkörből, azt mondja, hogy nem jól választottunk, mert elsősorban volt katonákat és volt hadifoglyokat kell küldeni a Nemzeti Tanácsba. Mindenki azt emlegeti, hogy Zágonyit küldjük.

Visszamentem. A nagy terem telve volt, vagy 600—800 ember zsúfolódott egybe. Újra megválasztották a 12 embert s én lettem a vezető. Az egyik proli odakiáltott nekem, hogy „oszt jó legyen a szegénynek! Jövőre jó aratásunk legyen". Azt válaszoltam a kiáltásra: „de csak akkor, ha mindnyájan mögöttem álltok. Én örülök, hogy ép bőrrel hazajöttem a háborúból s nem is kívánok mást, mint becsületes munkámért, becsületes megélhetést." A jegyzőt és papot nem is engedték szóhoz jutni, lehúrrogták. Én a Nemzeti Tanács mellett elnöke voltam a pártnak, a népkörnek, majd később a direktóriumnak.

Általában elmondhatom, hogy 1918 őszétől a hatalom a szegénység, a mi kezünkben volt, az urak látszólag semmiben sem mertek ellenkezni.

mert tudták, hogy a nép többsége mellettünk áll. Bár formálisan a Nemzeti Tanácsban ők voltak többségben, mégis minden javaslatunkat elfogadták készségesen. A nemzetőrség is főleg közülünk került ki s kezdettől fogva Nyitrai volt a parancsnoka. Az urak bizony azt szerették volna, ha az ő érdeküket képviseljük. Papp Sándor 400 holdas földbirtokos pl. 12 hold földet, 2 lovat, szekeret az ostorig felszerelve ígért nekem, ha azt mondom a népnek, amit ő kíván,

Elbeszélés alapján rögzítve.

506.

NYITRAI SÁNDOR NÁDUDVARI LAKOS VISSZAEMLÉKEZÉSE

Orosz fogságból 1918 őszén kerültem haza. A bolsevik eszmékkel kint a bányákban és más helyeken ismerkedtem meg, már korábban is szociáldemokrata voltam.

Hazajövetelem idején már működött a Nemzeti Tanács, amelynek emlékezetem szerint Veres Géza volt az elnöke. A nemzetőrség nem volt ura a helyzetnek. Földmunkás szakszervezet alakult 2000 taggal s tulajdonképpen ez volt a község legtekintélyesebb szervezete, ez dirigált a tanácsköztársaság előtt.

A tanácsköztársaság kikiáltása után öttagú direktórium alakult, de Kozma és Szepesi elvtársak Debrecenből kint járván azt javasolták, hogy elég háromtagú direktórium is. Akkor én kiváltam onnét és a vörös őrség parancsnoka lettem.

A vörös őrségbe 240 volt katona jelentkezett, bár felszerelést csak 14-nek tudtunk adni. E tizennégyből kettő megbízhatatlan ember, régi zsandár volt. Április 17—18 körül a székely hadosztály vezérkara ide szállásolta be magát. Nem szóltak senkinek, pedig a direktórium éppen ülésezett. Kértük őket, hogy tartózkodásuk célját jelentsék be a tanácsnak. Tárgyaltunk velük s végül megegyeztünk s ennek eredményeképpen kaptunk negyven fegyvert, kézigránátokat stb., ami által erősebbek lettünk, mert a volt katonák bármikor hajlandók voltak fegyvert fogni a tanácsköztársaságért.

Nagypénteken a románok elől menekülve a községbe érkezett a dési csendőrszárny egy őrnagy vezetésével; lehettek úgy 24-en. Aznap éjjel az egész vörös őrség fegyveres készültségben volt, nehogy meglepjenek bennünket. Tisztában voltunk azzal, hogy ellenforradalmi érzeletű személyek voltak.

Néhány nappal később kaptuk a tuszok szedésére vonatkozó parancsot. 19-et szedtünk össze, de kevés erőnk volt elszállításukra s

ugyanakkor az itteni helyzet megszilárdítására. Ohatig jutottunk s ott tudtuk meg, hogy tovább nem mehetünk. Az embereim ekkor már nem szívesen követtek. Én is elkövettem egy nagy hibát, amikor a bátyámat hazaengedtem s ez rossz példát gyakorolt a többiekre. Talán ha egyet lelövök közülük, a fegyelem helyre állt volna, de nem akartam ilyen szigorú lenni, mert bizonyos fokig megértettem a magatartásukat.

A direktóriumi tagok úgy döntöttek, hogy visszamegyünk s erre a döntésre én a legjobb lovakkal hazarohantam; a faluban vörös katonák tartózkodtak. Egy Hauser nevő politikai megbízott engem letartóztatott, mert a tuszokat hazaengedtem, de Szántó Zoltán egy csoport katonával kiszabadított megparancsolva, hogy estére 25 vörös őrrel jelenjek meg nála.

Másnap a népkörben Szántó Zoltán őszintén feltárta a helyzetet elmondva, hogy a románok meg fogják szállni a falut. Amit lehetett, megtettünk, ezzel segítettük az orosz forradalom ügyét is. Akkor este 12 vörös őrrel a szőlőskertbe kellett kimennem, de sajnos, kint a vörös őrök megláttak két katonát, akik különben ALBÁN VÖRÖS KATONÁK VOLTAK *(kiemelés — szerk.)* és szétszaladtak, mindössze hárman maradtak velem. Szántó Zoltán aznap este elbúcsúzott tőlünk s felhívott arra, hogyha valami súlyosabbat tettünk, menjünk el magunk is, különben súlyosan elítélnek, de ha nem tettünk, jó lenne ha itthon maradnánk.

Akkor este, 25-én, bejöttek a románok.

Elbeszélés alapján rögzítve.

507.

FAZEKAS SÁNDOR HAJDÚSZOBOSZLÓI VILLANYSZERELŐ EMLÉKEI

Mint 25 éves villanyszerelő Budapesten kerültem a munkásmozgalomba. Ott mint segéd dolgoztam. Az I. világháború előtt háború ellenes tüntetésekben vettem részt, majd mint katona az orosz fronton harcoltam. 1917-ben 50%-os hadirokkanként leszereltem. Az „őszi rózsás forradalom" idején Hajdúszoboszlón beválasztottak a Nemzeti Tanácsba, sőt a hattagú intézőbizottság tagja lettem. A Szociáldemokrata Pártnak kb. 1910 óta tagja voltam.

A polgári forradalomnak szocialista forradalomba való átfejlődésével párhuzamosan magam is egyre inkább baloldalivá lettem. A vezetők kommunistának számítottak a polgári forradalom idején is,

annak ellenére, hogy hivatalosan nem alakult meg a KMP. Maga a tanácsköztársaság simán győzedelmeskedett. Március 24-én már megkezdtük a hatalom átvételét, bár maga a Nemzeti Tanács véglegesen március végén oszlott fel s akkor vette át az ügyek intézését a direktórium.

Magam a hajdúszoboszlói járási főszolgabíró ügykörét kaptam meg, egyszóval ennélfogva irányításom alatt állott Nádudvar, Tetétlen, Püspökladány, Földes, Szovát község. Megalakult a forradalmi törvényszék is, melynek elnöke Malatinszky Zoltán lett, s emlékezetem szerint egyik tagja Komádi Gábor volt.

Mindenben a nép érdeke szerint igyekeztünk dolgozni. A kulákkérdéssel nem törődtünk. A direktórium működése idején ellenforradalmi tényked ést nem tapasztaltunk. Mindössze arra emlékszem, hogy húsvét táján a Vörös Őrség ellenforradalmi huszárokat fogott el, akik kb. 100-an lehettek.

A román támadás hírére a direktórium átadta a hatalmat a régi vezetőségnek. Azok, anélkül, hogy megvárták volna a románok beérkeztét, kitűzték a fehér lobogót a templom tornyára. Éppen akkor futott be az állomásra Szamuely elvtárs különítménye. Látva az árulás jelét, lőtték a várost, majd az áruló vezetőséget rögtönítélettel kivégezték, felakasztották. Emlékezetem és másoktól nyert értesülés szerint egy Bokor Bernát nevű vörös őr adott kötőféket az akasztáshoz, akit a fehér terror idején később 6 évre ítéltek el. Szamuely elvtárs különítménye különben erőteljes, izmos, tengerész katonákból állott. Mindezt persze hallomásból tudom, mert a direktórium tagjai akkor már nem tartózkodtak ott.

A proletárdiktatúra bukása után először Budapesten tartózkodtam, majd 1919. augusztusában Debrecen környékén bújkáltam.

Elbeszélés alapján rögzítve.

508.

DOMOKOS SÁNDOR HAJDÚSZOBOSZLÓI TANÍTÓ ELBESZÉLÉSE

Az első világháború idején a tömegekben a legnagyobb felzúdulást a katonai felmentéseknél elkövetett visszaélések okozták. A gazdag emberek s közöttük a kulákok elintézték gyermekeik s a maguk felmentését, miután nem riadtak vissza az elöljáróság tagjainak megvesztegetésétől sem. Ezek az okok is hozzájárultak az 1918. októberi forra-

dalom kirobbanásához, melynek kitörése után megválasztották a Nemzeti Tanácsot, melynek én is tagja lettem, mint a tanács jegyzője.

Nagyobb felháborodást váltott ki az, hogy egy Moskovits nevű lapszerkesztő Debrecenből kijárt és valamiféle régitípusú gazdapártot akart alapítani. *(Ez a kísérlet kapcsolatban van a földműves népszövetség szervezésével — szerk.)* Ez a pártalakítási kísérlet természetesen ellenkező hatást váltott ki és méginkább balra tolta a tömegeket, amelyek ilyen úri típusú pártszervezetben már nem kívántak résztvenni.

A direktórium március 22—23 körül megalakult. A szükebb vezetőségnek öt tagja volt s azok között két ipari munkás, két paraszt és egy értelmiségi. Nemsokára megalakult a Magyarországi Szocialista Párt, melynek tagjai közé magam is beléptem. Elnöke voltam a pedagógus szakszervezetnek, majd az áprilisi választások alkalmával a népakarat a tanácsba küldött, mint tanácstagot. Ennek révén kerültem be a megyei munkástanácsba.

Emlékszem arra, hogy a direktórium állandó kapcsolatot tartott fenn a megyei intézőbizottsággal, ahonnan mindenkor megkapta a legfontosabb határozatokat.

Talán említésre méltó esemény volna a román megszállás egy mozzanatára rávilágítani. A románok Ebesnél megálltak Debrecen megszállása után. S miután erről a régi vezetőség, amely újból átvette a hatalmat, tudomást szerzett, azonnal kitűzte a fehér zászlót. Nyilvánvaló, hogy a tanácsköztársaság éppen megjelent katonai egységei ezt az árulást nem nézhették tétlenül és az árulókat rögtönítélet alapján kivégezték. A legfőbb megtorlásra azonban az szolgáltatta az ürügyet, hogy a vörös egységek tevékenykedése idején, a románok védelmének reményében, az ellenforradalmárok „gyilkosoknak, vadállatoknak" nevezték a vörös egységek hősi harcosait, holott azok mindenben jogosan és helyesen jártak el.

A tanácsköztársaság bukása után elmenekültem. Öttevényben húzódtam meg, ahonnét 1920 májusában tértem haza, amikor fegyelmi eljárással 7½ esztendőre eltiltottak a munkámtól, elcsaptak állásomból.

Elbeszélés alapján rögzítve.

509

DURÓ LAJOS KABAI NAPSZÁMOS VISSZAEMLÉKEZÉSE A PÜSPÖKLADÁNYI ESEMÉNYEKRŐL

Az 1918 évi őszi események után azonnal bekapcsolódtam a mozgalomba, Püspökladányban választottak meg a Nemzeti Tanács elnökévé.

Itt 1919 március 22—23-án alakult meg a direktórium s ettől kezdve a forradalmi törvényszék elnöki tisztét töltöttem be. Szorosan együttműködtem Lévai Oszkár városparancsnokkal, akit a tanácsköztársaság bukása után felakasztottak.

A nép lelkesedett a forradalomért. Nem voltunk még azzal tisztában, hogy milyen forradalom tört ki, csak annyit tudtunk, hogy nem az urak többé az urak. Szólás szabadság lett mindjárt már az első forradalomkor s nekünk könnyű volt szót érteni a néppel és megmagyarázni helyzetét. Még a tanácsköztársaság előtt előkészítettük a földosztást, miközben összeírtuk a földeket és számításunk szerint kb. 28 ezer kh került volna szétosztásra Püspökladányban.

A forradalmi törvényszéknél mellettem vádbiztosként dr. Kéry Lajos ügyvéd dolgozott.

A forradalom püspökladányi bukása után Cegléden tartózkodtam, ahol politikai nyomozó és a Vörös Őrség parancsnoka lettem s e minőségben tevékenykedtem a tanácsköztársaság leveréséig. Cegléden Landler elvtárs beszédét is hallottam, aki az állomáson egy vasúti kocsiról tartott előadást hangsúlyozva, hogy a mi harcunk segíti az orosz forradalmárok ügyét. Később a börtönben egy Árvai Lajos nevű vörös katonával akadtam össze, akivel jó barátság alakult ki. Ő mondotta el, hogy az ellenforradalmár tisztek milyen árulást követtek el. Többek között arról tájékoztatott, hogy a monarchista magyar tisztek rendszeresen átjártak a románokhoz s a román tisztekkel együtt mulattak a hadműveletek idején. Valószínű, hogy ilyenkor a felvonulási terveket is közölték a román hadsereggel. Ezek a magyar tisztek jobban gyűlölték a magyar Tanácsköztársaságot, mint esetleg maguk a románok. Egy ilyen beszélgetés alkalmával állítólag abban egyeztek meg, hogy a vörös katonáknak papírfejű golyókat fognak kiadni s ezzel egyidejűleg indítják meg a románok a magyarok elleni támadásukat. S valóban támadtak, amikor tömegével szorították a Tiszába a magyar vörös katonákat.

A tanácsköztársaság bukása után egy ideig Nagyváradon dolgoztam, ahol egy malomban kaptam munkát. Egyik nap egy püspökladányi vasutas felismert, odahaza elárult a csendőröknek s két nap múlva, 1919. október 6-án, letartóztattak, Püspökladányba vittek, ahol megbotoztak, a kezem még mai napig sem jött helyre. 1920 áprilisában 3 évi börtönre ítéltek, de 1921-ben amnesztia révén kiszabadultam, csakhogy a rendőrség utána is állandóan zaklatott, naponként kellett jelentkeznem.

Elbeszélés alapján rögzítve.

A HAJDÚ-BIHARI VÖRÖS KATONÁK TOVÁBB HARCOLNAK TANÁCS-MAGYARORSZÁGÉRT. KARIKÁS FRIGYES ÍRÓI VISSZAEMLÉKEZÉSE[1]

Ahogy Szatmárnál a híres székely hadosztály megadta magát és átment Nagypálostul és aranysarkantyús Vénzoltánostul a románokhoz, olyan kegyetlen zűrzavar támadt Debrecen körül, amilyet emberfia még nem látott. A híres erdélyi hadseregből immár egy patrulra való se telt ki. Kötelékeinktől elszakadt vörös katonák ezrei bolyongták végig az egész hajdúságot. Mi Debrecenben elhatároztuk, hogy elmegyünk embert keresni. Én a nyírségnek vágtam neki egyedül, lóháton, Sárai Szabó pedig két bosnyák lovassal Nagykárolynak vette útját... Másnap megcseréltük az irányt és én mentem a károlyi puszták felé. Valahol Érmihályfalva körül jártam, mikor szokatlan látvány tárult szemem elé. Egy tanya háta mögött az árokban, szügyig érő fűben, 3 huszárló állott. A három lovat három forsriftos öltözetű huszár csutakolta szalmával... Jóideig néztem őket szótalan, majd rájuk köszöntem:

Jónapot.

Adjon isten, felelt rá a vén huszár kurtán.

Hová valók kentek, atyafiak? Biharba, mondja az öreg legény, még kurtálban. Biharba? Oda. Hova igyekeznek?

Hát neked mi közöd hozzá, szép öcsém? — mordult rám az öreg huszár durván. Az volna a közöm hozzá — mondtam határozottan — hogy én vagyok az ilyen meg olyan hadcsoportoknak a komisszárja, kentek meg éppen az én hadterületemen vannak, ha akárki fiai borjai volnának is. A huszárok a kemény szóra abbahagyták a csutakolást s jól szemügyre vettek, miközben az öreg huszár jóval alább adva kérdezte:

Karikás elvtárs?

Az vagyok...

Az öreg mosolyogva megsodorta haresa bajuszát és jólesően magyarázkodott.

Hiszen tudjuk ám mi, kérem, hogy hányadán állunk. Mi az istent keressünk mi ott? Ott hitvány csak a cseléd sorja. Itt meg magunk közt majd csak lábra állunk. *(Ti. a román megszállta területen nincs mit keresniök. — szerk.)*

Közben feleibelődtünk. Most már négyesével ballagtunk visszafelé

[1] Karikás Frigyes 1919-ben a Vörös Hadsereg egyik egységének politikai biztosa volt. Ez az egység Hajdú-Bihar területén is harcolt és soraiban több debreceni és Hajdú megyei vörös katona szolgált. Később Karikás a KMP egyik vezetője lett. A bihariak további harcaira vonatkozóan lásd még a „Hadsereg" című fejezetben közölt okmányokat.

a debreceni poros országúton... Mire Debrecenbe értünk, vagy négyszáz puskás ember masírozott keményen lépkedve a debreceni köves úton az én emberem tüzes, cselédi vezényszavára.

Este a Bika szálló éttermének egy kis sarok asztala mellett két vörös katona szorongatta meleg barátsággal egymás kezét: az egyik Sárai-Szabó Tibor volt, a 39-es hajdú- és bihari vörös dandár derék parancsnoka, a másik pedig az én ma talált emberem: a vén huszárcugszfürer, az Almássyak számadó csikósa, Korbély János.

Az öreg Korbély János nálunk rekedt...

Kőműves Papp István.

Nekem a 39-esekkel mindig sok dolgom akadt. Érintkeztem velük a háború előtt, minthogy ők Bécsben szolgáltak, én meg ott dolgoztam. A háború alatt mindig együtt jártunk s a vörös háborúban szintén hozzájuk kerültem. Így igen jól ismertem őket. De elmondhatom, hogy a 39-eseknél nem láttam olyan debreceni embert, aki ne lett volna kőműves. Nagyon sokáig azt hittem, (valahogy ma is úgy tetszik) hogy Debrecenben mindenki kőműves.

Azért, ha debreceni emberre gondolok, akkor mint ha ma is ott pödörgetné serkedező fekete bajuszát, szürke kis kabátjában, fekete kalapban... Valahogy mindig összehozott vele a sorsom attól az időtől kezdve, hogy Bécsben a Práterben, a Magyar csárdában együtt választottunk széjjel egy már majdnem a bajonettig komolyan verekedő társaságot...

Pista komám, hát mi járatban volnál?

Én, egy-komám?

Tudod, ilyen háborús világban aztán nem akarok én se különb lenni a Deákné vásznánál, mondok, háborúzni megyek. Aztán, hogy te milyen militarista lettél, mondok, hozzád megyek szolgálni, testvér, egyen a fene beléd, pedig nem állom már ezt a 39-es társaságot. Civakodik mindig, egye meg a fene a fajtáját.

Eredj már Pista, ne kellesd magad. Fészkes fenét jöttél volna te hozzám, ha nem lennének itt a 39-esek... Pista sodrott egyett kicsi fekete bajuszán, mosolyogva kérdezte: hát kellek-e, komám?

Hogyne kellenél, komám, rád várok testvérem. Éppen most szervezünk egy új zászlóaljat a 39-esekből, csupa öreg fiú.

Akarsz-e batallion-kommendáns lenni?...

Az új zászlóaljnak ez lett a harmadik százada, a századnak pedig Kőműves Papp István a parancsnoka...

Ez a század volt az egyetlen munkás alakulat az egész dandárban. De a legvidámabb is...

Nagy Józsefről.

Hej, Poroszló, verje meg az isten, de keserves emlékek fűznek hozzá. 1919 május elsején idáig vertek bennünket a románok. Mi vol-

tunk a Magyar Vörös Hadsereg utolsó osztaga, amely még valahogy tartotta a frontot a Tisza túlsó partján...

Sárai-Szabó és Lukács a faluban vesződött a csürhévé vált katonasággal, nehogy Kisköre felől nyakunkra lépjen a román. Az én dolgom az lett volna, hogy ezeket a megszaladt rendőröket, akik az állomáson éppen vonatot akartak rekvirálni, maradásra kényszerítsem..., de bizony az „elvtársak" nemigen hallgattak rám, sőt hazafias felbuzdulásokban annyira mentek, hogy már-már földre tepertek, mikor a poroszlói állomásra Füzesabony felől befutott Nagy Jóska vonatja.

Az én rendőreim megálltak, fegyvereikhez kaptak, kifutottak mind a pályaudvarra, ahol már szépen sorakozott a híres debreceni kommunista terrorcsapat Nagy Jóska parancsnoksága alatt... Ezt a Nagy Jóskát én már régebbről ismertem... A diktatúra kikiáltása után... szervezett vagy négyszáz embert és hatvan géppuskát számláló igen gyanus alakulatot, amelynek a hangzatos „debreceni kommunista terrorcsapat" nevet adta... Tóth Lajos, Vadász Károly, és egy egész sereg más, igen rendes ember került ki ebből a híres csapatból...

Ez a Jóska olyan huszonöt-huszonhat év körüli tömzsi, hegyes emberke volt. A háború húzta ki a gyerekcsőből és tette a régi hadsereg őrmesterévé ezt a vakmerő debreceni mészároslegényt. Szerette a háborút, útálta a burzsoáziát, — talán így lehetne röviden képet adni mindarról, ami Nagy Jóskát jellemezte.

Feszesen állt előttem, mialatt a bandája szokatlanul fegyelmezetten sorakozott a háta mögött. Én magamhoz hívtam azokat a fiúkat, akiket már régebbről ismertem, Nagy Jóskát, Tóth Lajost, a Virág gyerekeket, megmagyaráztam nekik, hogy kutyaszorítóba kerültünk és jaj nekünk, ha meg nem álljuk a helyünket és most aztán megmutathatják a proletár államnak is, meg a 39-eseknek is, hogy kommunisták, ha már egyáltalán azok. A fiúk feszesen tisztelegtek és a következő pillanatokban a százegyvenhat emberből álló csapat két részre oszlott Az egyik Tóth Lajos, a másik pedig Jóska vezetése alatt oldalról bekerítette az egész pályaudvart...

Nem is hallottam aztán én semmi rosszat a debreceniekről.

Karikás Frigyes: A járatos ember és más elbeszélések. Bpest, 1957. Kossuth könyvkiadó.

FÜGGELÉK

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HAJDÚ ÉS BIHAR MEGYÉKBEN KIADOTT IDŐSZAKI SAJTÓTERMÉKEI

BIHARI VÖRÖS ÚJSÁG

A bihari proletárok lapja. A Bihari Vörös Ezred kiadványa. *A Nagyváradi és Bihar megyei Munkástanács kommunista katona tagjai szerkesztették, miután Nagyváradon a Tanácsköztársaság megbukott, 1919. május—június hónapban. Felelős szerkesztő nincs feltüntetve. Megjelent ismeretlen időközökben.*

MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG BIHARMEGYEI HIVATALOS LAPJA

Nagyvárad. Hetilap. XVII. évf. 1919. *A Tanácsköztársaság előtt „Biharmegye Hivatalos Lapja" volt a neve. A lapot a szerkesztőbizottság nem látta. Az adatokat a Debreceni Ref. Kollégium Nagykönyvtárának katalógusából és a Tanácsköztársaság Sajtóügyi Népbiztosságának 1919. ápr. 16-i jelentéséből vettük. A Népbiztosság kimutatásában „Biharmegye Hiv. Lapja" cím szerepel.*

DEBRECEN. DÉLI HÍRLAP

Politikai és közgazdászati hírlap. Szerk. Naményi Vilmos. Debrecen. Megjelent 1869. június 17—1919 ismeretlen idejéig. LI. évf. 1919. Napilap.

DEBRECENI FÜGGETLEN ÚJSÁG

Politikai Napilap. Debrecen. 1903—1938. 1919. április 16-tól „Debreceni Vörös Újság" címen jelent meg.

DEBRECENI HÍRLAP. HÉTFŐI ÚJSÁG

Politikai hetilap. Szerk. Balassa Sándor. Debrecen. Megjelent hétfőn és ünnep után. 1912—1953. VIII. évf. 1919.

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

Egyházi és iskolai heti közlöny. Főszerk. dr. (szentpéteri) Kun Béla. Felelős szerk. Erdős Károly. Debrecen. Megjelent minden szombaton. XXXIX. évf. 1919.

DEBRECENI VÖRÖS ÚJSÁG

A Debreceni Kommunista Párt Lapja. Szerk. Csiha Lajos. Hetilap. Megjelent 1919. március 15—április ? között.

DEBRECENI VÖRÖS ÚJSÁG

Politikai napilap. Debrecen. Megjelent 1919. április 16—április 22 között. Korábban (1919. április 16. előtt) Debreceni Független Újság néven jelent meg és április 22 után újból felvette ezt a nevet. Fennmaradt 1938-ig.

FÁKLYA

Szociális irányú hetilap. Debrecen, 1919. március 16—1919 ? Szerkesztő: Dr. Fráter Lajos. Társszerk.: Fodor Rezső.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI NÉPÚJSÁG

Pártlap. Hajdúböszörmény, megjelent hetente kétszer (kedd, szombat). *Az adatokat a Tanácsköztársaság Sajtóügyi Népbiztossága 1919. április 16. kimutatása nyújtotta. PI. Arch. Belügyi Népbiztosság BM. eln.* 1926—36—453.

HAJDÚ FÖLD

Vasárnaponként megjelenő társadalmi és gazdasági néplap. Hetilap. Debrecen, 1919. január 1—április 20 között. Ugyanilyen címen indult meg 1919. június 1-től és 1929-ig fennállott mint napilap. *1919. március 23-ig az ellenforradalmi Hajdúmegyei Földműves Népszövetség lapja volt.*

HAJDÚNÁNÁSI KÖZTÁRSASÁGI ÚJSÁG

Társadalmi és politikai hetilap. Hajdúnánás. 1918. novemberig „Köztársaság" címen jelent meg. XIII. évf. 1919.

HAJDÚVÁRMEGYE HIVATALOS LAPJA

Hetilap. (Csütörtök.) Szerk. dr. Sinai Gábor th. aljegyző. Debrecen, XV. évf. 1919.

HÍRLAP

Politikai napilap. Debrecen. Megjelent 1904—1920 között. XV. évf. 1919. 1919. április 15—április 23 között „Proletár" néven jelent meg.

KÖZÉRDEK

Hetilap. Nagyvárad. *Adatokat a Sajtóügyi Népbiztosság április 16-i kimutatása szolgáltatta.*

MUNKÁS ÚJSÁG

Szocialista napilap. Nagyvárad. XIV. évf. 1919. *A Tanácsköztársaság kikiáltása előtt a nagyváradi munkástanács lapja volt: fellehető, hogy a proletárdiktatúra idején is az maradt.*

NAGYVÁRAD (ORADEA MARE)

Politikai és társadalmi napilap. Főszerk. Hegedűs Nándor. Nagyvárad. 1870—1944. XLIX. évf. 1919. *(Sajtóügyi Népbiztosság ápr. 16-i kimutatása. Lásd még Monoki István: A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt, 1919—1940. Bpest, 1941.*

NAGYVÁRADI MUNKÁS ÚJSÁG

Politikai lap. Szerk. Zsold Béla, Gara Ákos, Szántó Dezső. Nagyvárad. Napilap. I. évf. 1919. *(Lásd Monoki id. munka.)*

NAGYVÁRADI NAPLÓ

Politikai napilap. Nagyvárad. 1898—1920, majd 1931—1934. *(Adatokat ugyanonnan vettük.)*

NAGYVÁRADI FRISS ÚJSÁG

Politikai napilap. Nagyvárad. 1902—1921.

NAGYVÁRADI VÖRÖS ÚJSÁG

Nagyvárad. Indult 1919. februárban. 1919. február 20—március 1 között a budapesti Vörös Újságot helyettesítette. *A lap minden valószínűség szerint a nagyváradi és Bihar megyei direktórium lapja volt. Létezéséről a Bihari Vörös Újság (lásd ott) 1919. június 5. száma emlékezik meg, amikor kijelenti, hogy annak a politikai iránynak híve, amelyet a Tanácsköztársaság alatt a Nagyváradi Vörös Újság képviselt.* „Izzig-vérig proletár szellemben szerkesztett lap lesz." *A nagyváradi és Bihar megyei direktórium volt tagjai szerkesztették. Lásd még Szabó Pál: Nyugtalan élet c. mű 210. old.*

NÉPAKARAT

Pártlap. Hajdúnánás. Hetilap. (Pénteken.) (Lásd a Sajtóügyi Népbiztosság ápr. 16-i kimutatását.)

NÉPAKARAT

A Debreceni Munkás- és Katonatanács lapja. Debrecen. Napilap. 1919. március 23—április 22.
Március 11 előtt „Debreceni Újság" néven jelent meg.

NÉPÚJSÁG

A Püspökladányi Szovjet (nép-) Tanács Hivatalos Lapja. Hetilap. Szerk. Kecskeméty Szabó Kálmán. Püspökladány. *Korábban a községi elöljáróság hivatalos lapja. (?) 1916—ismeretlen időig. IV. évf. 1919.*

PROLETÁR

Politikai hetilap. Debrecen, 1919. április 15—április 23. Elődje „A Hírlap" című lap volt.

ROKKANTAK ÚJSÁGA

Hetilap. Nagyvárad. *(Bővebb adatokat nem ismerünk. Lásd a Sajtóügyi Népbizt. április 16-i kimutatását.)*

SZABADSÁG

Napilap. Nagyvárad. 1875—1921, 1934—1940.

SZALONTAI LAPOK

Politikai napilap. Szerk. Faragó Rezső és dr. Székely József. Nagyszalonta. 1919. március 27 óta a Szalontai Járási Munkástanács hivatalos lapja. Korábban Székely J. Jenő tulajdona volt. Fennállott 1895—1919. ápr. 19.

SZÍNHÁZI FIGARÓ

Debrecen. 1916—1921.

SZOCIALISTA ÚJSÁG

Hajdúszoboszló. Megjelent hetenként kétszer. (Szerda, vasárnap.)

ÚJ NAGYVÁRAD

Politikai lap. Nagyvárad. VIII. évf. 1919. *Adatokat a Sajtóügyi Népbiztosság id. jelentéséből és a Debr. Koll. Nagykönyvtár katalógussából vettük.*

VASÁRNAP

Képes heti néplap. Az Országos Ref. Lelkészegyesülés lapja. Szerk. Urai Sándor lelkész. Debrecen, 1914—1951. VI. évf. 1919.

VÁRADI HÉT

Pártlap. Nagyvárad. Hetilap. 1918—1929. *(Kollégiumi könyvtár katalógusa.)*

VÖRÖSKÖNYV

Pártlap. Nagyvárad. Hetilap. *(Sajtóügyi Népbiztosság kimutatása.)*

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

1917

nov. 7.	A Nagy Októberi Szocialista Forradalom.
nov. 17.	Bokányi Dezső előadást tart a debreceni munkások előtt a munkásmozgalom időszerű feladatairól.
nov. 18.	Debrecenben megalakul a pacifista elveket képviselő Feminista Egyesület.
dec. 24.	A magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak országos kongresszusán a debreceniek képviselői is megjelennek.

1918

jan. 19—20.	Debrecen munkássága kétnapos sztrájkkal csatlakozik a budapesti munkások általános sztrájkjához.
febr. 28.	Landler Jenő előadást tart a debreceni munkások és haladó értelmiségiek előtt a háború időszerű kérdéseiről.
márc. 24.	Debrecen nőmunkásai a nemzetközi nőnap alkalmából ünnepi gyűlést tartanak.
ápr. 22.	A debreceni munkásosztály sztrájkjával és tömegfelvonulásával csatlakozik az országos választójogi tüntetésekhez.
máj. 1.	Debrecen munkássága tömegfelvonulással és népgyűléssel ünnepli meg a munka ünnepét.
máj. 5.	Marx Károly születésének 100. évfordulóján a város munkássága ünnepély keretében emlékezik meg a tudományos szocializmus megteremtőjéről.
jún. 9.	Választójogi nagygyűlés a városi mozgószínházban.
jún. 22—28.	A debreceni munkásosztály kifejezi Debrecen szolidaritását az ország munkásaival. A júniusi sztrájk minden addigi méretet felülmúl.
júl. 2.	A dohánygyári munkások sztrájkba lépnek az igazgatóság által végrehajtott munkás elbocsátás és fegyelmi büntetés miatt.
okt. 25.	Budapesten megalakul a Magyar Nemzeti Tanács.
okt. 26.	A debreceni vasutasok nagygyűlése. A gyűlésen résztvevő vasutasok egyöntetűen belépnek az SZDP-be.
okt. 28.	A debreceni újságírók bejelentik csatlakozásukat a Nemzeti Tanácshoz.

okt. 29. A vagongyári munkások tüntető felvonulása az ország népének forradalmi követelései mellett.

okt. 29. A város ügyvédei testületileg csatlakoznak a Nemzeti Tanácshoz.

okt. 30. A debreceni egyetemisták ifjúsági nagygyűlés keretében jelentik be csatlakozásukat a Nemzeti Tanácshoz.

okt. 31. Győz a pesti nép felkelése, a hatalom a Károlyi kormány kezébe kerül.
Debrecen népe nagyméretű tüntetésekben üdvözli a polgári demokratikus forradalom győzelmét.
A debreceni katonatisztek gyűlése kimondja csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz.

nov. Hajdú és Bihar megye községeiben a nép elűzi a a népellenes jegyzőket.
A vagongyári munkásság megkezdi felfegyverkezését.

nov. 1. Megalakul a Nemzeti Tanács debreceni végrehajtóbizottsága.

nov. 2—5. A hortobágyi hadifogoly táborban felkelnek az orosz hadifoglyok — haza kívánnak menni.

nov. 5. A Debreceni Katonatanács követeli a népellenes közigazgatási tisztviselők felelősségrevonását.
Megalakul a Kereskedelmi és Magánalkalmazottak debreceni csoportja.

nov. 7. Balmazújvároson megalakul a Nemzeti Tanács.

nov. 11. A debreceni szociáldemokraták népgyűléseket tartanak a megyében és elítélik a községek népének felkeléseit.
Tárgyalások a Debreceni Nemzeti Tanács és az Ukrán burzsoá kormány képviselői között a hadifoglyok kicserélése ügyében.

nov. 13. Megalakul a debreceni városi alkalmazottak szabad szervezete.

nov. 16. A köztársaság kikiáltása.
A Debreceni Nemzeti Tanács állástfoglal a köztársasági államforma mellett.

nov. 18. Tiszadob parasztságának felkelése az Andrássyak ellen.

nov. 20. Budapesten megalakul a Kommunisták Magyarországi Pártja. (Az újabb kutatások szerint a megalakulás dátuma nov. 24.)

nov. 22. A debreceni vasutas munkások lemondásra kényszerítik Márk Endre polgármestert.

nov. 23. Megalakul a Magyarországi Vasutas Szövetség debreceni csoportja.

nov. 26. A debreceni katonák forradalmi tüntetése a reakciós tisztek ellen. A tüntetés eredményeképpen újjáalakul a Katona Tanács.

nov. 28. Az újjáalakult debreceni Katona Tanács első ülése.

dec. 1. Balmazújváros lakosságának nagygyűlése a földosztás mielőbbi megvalósítását követeli.

dec. 2. A debreceni szakszervezetek küldöttei megalakítják a munkástanácsot.

dec. 6—7. A Debreceni Munkástanács első ülése. A tanács tagjai követelik a közigazgatás demokratizálását és a fontosabb üzemek szocializálását.

dec. 21. A Debreceni Köztársasági Párt indítványozza a törvényhatósági bizottság átalakítását.

dec. 22. Hajdú megyében megalakul a „Földműves Népszövetség" elnevezésű ellenforradalmi szervezet.

dec. 25—26. Az SZDP Hajdú, Szabolcs, Szatmár, Máramaros megyei küldöttei kerületi pártértekezletet tartanak Debrecenben.

1919

január. Hajdúsámson népe tiltakozik a föld pénzbeli megváltása ellen.

jan. 10. A Debreceni Munkástanács követeli a debreceni MÁV Üzletigazgatóság népellenes vezetőinek eltávolítását.

jan. 15. A Debreceni Munkástanács ülése. Az ülés fő napirendi pontja a jelentkező ellenforradalmi veszély leleplezése.

jan. 16. Megalakul a KMP debreceni szervezete.

jan. 22. A Hajdú megyei földmunkások forradalmi tüntetést rendeznek a reakciós megyei tisztviselők ellen.

jan. 26. Felsőjózsa népgyűlése a körjegyző szolgálatát felfüggeszti.

jan. 27. Feloszlik a debreceni városi törvényhatósági bizottság, eltörli a virilis intézményt.
Az SZDP vezetősége felszólítja a reakciós kormánybiztos főispánt, hogy távozzon a vármegye éléről.

február. A KMP szervező munkája következtében Bihar megye több helységében megalakulnak a földműves szegények tanácsai.

febr. 3. A debreceni szocialista földmunkások elítélik a tervezett földreformot és a Földműves Népszövetség tevékenységét.

febr. 5. A debreceni banktisztviselők bérkövetelés miatt sztrájkba lépnek.

febr. 9. Hajdúszoboszló népének gyűlése követeli a város reakciós vezetőségének eltávolítását.

febr. 12. Csökmő földműves szegényei a felosztandó birtokok azonnali átadását követelik.
Handler kormánybiztos kinevezi a debreceni Néptanács tagjait.

febr. 15. A Debreceni Munkástanács ülése. A tanács a forradalom vívmányainak megvédéséről tárgyal.

febr. 18. A Debreceni Munkástanács megbízásából egy vagongyári munkásszázad Tiszadobon lefegyverzi Szentgály karhatalmi különítményét.

febr. 21. Az SZDP debreceni vezetősége Budapesthez hasonlóan kommunista ellenes tüntető felvonulást szervez.

febr. 23. A hajdúböszörményi Néptanács első ülése.

febr. 25. A debreceni famunkások állást foglalnak a kommunisták mellett.

febr. 26. Esztár lakossága kéri, hogy a határban levő uradalmat osszák szét.
A kismarjai parasztok elfoglalják a Csáky-birtokot.

febr. 27. A debreceni Feminista Egyesület beadványban követeli a nők panaszainak orvoslását.

márc. 3. A debreceni szabómunkások sztrájkja.

márc. 4. Neveczky János hajdúböszörményi polgármestert kinevezik Hajdú megye kormánybiztos főispánjává.

márc. 8. Megalakul az egyetemi tisztviselők és alkalmazottak szakszervezete.

márc. 9. Népgyűlés Hajdúszováton. A Néptanács a főjegyző és az előljáróság lemondását követeli.

márc. 10. A debreceni vasutasok nagygyűlése tiltakozik a reakciós tisztviselők tevékenysége ellen.

márc. 15. Megjelenik a „Debreceni Vörös Újság" a KMP debreceni szervezetének hivatalos lapja.

márc. 20. A Debreceni Munkástanács ülése. Az ülésen dr. Lefkovits Vilmos határozati javaslatot nyújt be az egyház és az állam szétválasztása és az iskolák államosítása ügyében.

márc. 21. A Budapesti Munkástanács esti ülésén bejelentik a KMP és az SZDP egyesülését és a proletárdiktatúra létrejöttét.

A tanácsköztársaság kikiáltása. A Magyarországi Szocialista Párt és a Forradalmi Kormányzótanács kiáltvánnyal fordul az ország lakosságához a hatalom átvétele alkalmából.

márc. 22. A debreceni Munkás- és Katonatanács átveszi a hatalmat és forradalmi intézkedéseket foganatosít.
A debreceni helyőrség katonasága csatlakozik a proletárhatalomhoz.

A Munkástanács ellenőrzése alá veszi a közhivatalokat, közintézményeket és a rendőrséget.

A belügyi népbiztosság felmenti állásából a főispánt. A Munkás- és Katonatanács lefoglalja a Debreceni Újságot és „Népakarat" címen megindítja saját hivatalos lapját.

Megalakul a debreceni Egyetemi Hallgatók Szocialista Szakszervezete.

A megyei tisztviselők köszöntik a proletárhatalmat.

A debreceni tanítók (óvónők, tanárok) szakszervezete elhatározza az iskolai vallástanítás beszüntetését.

A Radikális Párt és a Függetlenségi Párt debreceni szervezetei beolvadnak a Szociáldemokrata Pártba.

Megalakul a hajdúböszörményi „Szovjet Tanács" és átveszi a hatalmat.

Az erdélyi katonai kerületi parancsnokság felajánlja szolgálatát a debreceni munkástanácsnak.

A megye községeiben a forradalmi erők átveszik a hatalmat és létrehozzák a helyi direktóriumokat.

márc. 23. A Munkás- és Katonatanács megválasztja a városi és megyei direktóriumot.

A Munkás- és Katonatanács eltiltja a kártya- és hazárdjátékokat.

A III. kerületi SZDP szervezet nagygyűlése.

A Nyilastelepi (ma Szabadságtelep) SZDP Pártkör nagygyűlése.

Megalakul a debreceni orvosok szakszervezete.

A megye újabb községeiben alakulnak meg a direktóriumok.

Püspökladányban 150 felfegyverzett munkás és paraszt átveszi a város vezetését, és megalakul a „Szovjet Néptanács".

A debreceni Munkástanács küldöttei Hajdúszoboszlón, Püspökladányban, Hajdúnánáson, Hajdúdorogon nagygyűléseken méltatják a tanácsköztársaság kikiáltásának jelentőségét.

márc. 24. A debreceni Munkás- és Katonatanács kimondja a „Munkás Gárda" megalakítását.

A Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara, a debreceni Felsőkereskedelmi Iskola, a debreceni Női Felsőkereskedelmi Iskola, a biztosítási tisztviselők, a debreceni Ügyvédi Kamara, a debreceni Államügyészség, a debreceni Törvényszék és Járásbíróság csatlakozik a tanácsköztársasághoz.

A Szociáldemokrata Párt helyi választmányának ülése.

A Főreáliskola diákságának nagygyűlése.

A debreceni kommunista orvosok beadvánnyal fordulnak a munkástanácshoz. Beadványukban javaslatokat terjesztenek elő a szocialista egészségügy megteremtése érdekében.

Az ifjúmunkások debreceni szervezetének értekezlete.

A nagyváradi munkásság lefoglalja a helyi sajtótermékeket és nyomdákat.

Nagyváradon megkezdődik a Vörös Hadsereg toborzása.

Hajdúszoboszlón megalakul a munkások, katonák és földműves szegények tanácsa.

A hajdúszováti munkástanács eltávolítja a reakciós főjegyzőt.

márc. 24-26. Monostorpályiban a falu szegénysége felkel a falu vezetői és a nagybirtokosok ellen.

márc. 25. Az Állami Közjegyzői Kamara, a debreceni Cipész és Csizmadia Kisiparosok Szövetsége csatlakozik a proletárhatalomhoz.

A debreceni tanítók (óvónők, tanárok) szakszervezete közli a szülőkkel a vallástanítás beszüntetését.

A debreceni nőmunkások taggyűlése.

Megalakul a hajdúsámsoni direktórium.

Egyeken megalakul a Vörös Őrség.

A városi direktórium kiáltványa Debrecen lakosságához a hatalom átvétele alkalmából.

márc. 26. A debreceni direktórium felhívással fordul a város lakosságához: jelentkezzenek a Vörös Hadseregbe.

A 39. gyalogezred katonatanácsa és a debreceni Munkás- és Katonatanács közvetlen kapcsolatba lépnek egymással.

A debreceni Tudományegyetem Hittudományi Kara köszönti az új rendszert és felajánlja szolgálatait.

márc. 27. Debrecen város direktóriuma szabályozza a bankok pénzforgalmát.

A debreceni Munkás- és Katonatanács megválasztja a Forradalmi Törvényszék tagjait.

Debreceni leszerelt katonák csatlakoznak a Magyarországi Szocialista Párthoz.

A szakszervezetek összválasztmánya rendkívüli ülést tart.

A debreceni középfokú iskolák tanárainak értekezlete.

Bihar megyében megalakul a proletárhatalom hadserege: a Vörös Hadsereg.

Nagyváradon Bihar megye 46 községének küldöttei gyűlést tartanak. A küldöttek lelkesen csatlakoznak a proletárhatalomhoz.

márc. 28. A debreceni direktórium felhívására tömegesen jelentkeznek a város munkásai a Vörös Hadseregbe.

A Kommunisták Magyarországi Pártja debreceni szervezete egyesül a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetével.

A debreceni szakszervezetek kimondják, hogy testületileg belépnek a Vörös Hadseregbe.

Diákgyűlés Debrecenben az iskolai kérdésekről.

márc. 29. A városi direktórium Bartha István vagongyári munkást kinevezi a debreceni Vörös Őrség ellenőrző politikai biztosává.

Debrecenben megalakul a 39. vörösdandár törzs.

Elindul Debrecenből a front megerősítésére a Vörös Hadsereg első csapata.

A debreceni szakszervezetek szakmánként jelentkeznek a Vörös Hadseregbe.

A debreceni művészek és írók szakszervezetének megalakulása.

Ingyenes gyermekdélután az Arany Bikában Debrecenben.

márc. 30. A Hajdú megyei direktórium elrendeli Debrecen városba a szabad élelmiszerszállítást és eltiltja a megye területéről való csempészést.

A külsőségi pártszervezetek közös nagygyűlése Debrecenben.

Nőgyűlés az Arany Bikában.

márc. 31. Debrecenből a Vörös Hadseregnek újabb egységei indulnak a frontra.

ápr. 1. A Vörös Őrség politikai megbízottjának felhívása a fegyverbeszolgáltatásról.

Megalakul a debreceni írók tanácsa.

A Kerületi Munkásbiztosító Pénztár felhívása az alkalmazottak kötelező biztosításra való bejelentésére.

A városi és megyei direktórium elrendeli az iskolás gyermekek ingyenes fürdetését.

Bihar megyében a községek túlnyomó többségében megalakulnak a munkás- és parasztttanácsok.

ápr. 2. Az Alkalmazott Mérnökök Országos Szövetsége debreceni csoportja gyűlést tart a Vörös Hadseregbe való belépés ügyében.

ápr. 3. A Csokonai Színházban munkáselőadást tartanak.

Bécsből 1200 osztrák munkás érkezik Budapestre és belép a Vörös Hadseregbe.

A városi direktórium felhívása házbizalmiak választására.

A városi számvevőség felhívása a városi nyug- és kegydíjasokhoz, hogy a drágasági segélyt vegyék fel.

A Neumann Miksa-féle kötszövőgyár államosítása Hajdúböszörményben.

apr. 4. Debrecen középiskolai tanárainak gyűlése a tantervi reform elkészítéséről határozatot hoz.

ápr. 6. A Magyarországi Szocialista Párt debreceni szervezetének választási nagygyűlése.

A MSZP, valamint a munkástanács debreceni vezetői propaganda gyűléseket tartanak a megyében.

ápr. 7. A tanítók szakszervezetének szociológiai és történeti szakosztálya ülést tart.

ápr. 8. Debrecen népe megválasztja jelöltjeit a városi tanácsba.

A Vörös Őrség politikai megbízottjának felhívása a törvénytelen rekvirálások eltiltása ügyében.

A városparancsnokság felhívja a lakosságot, hogy felesleges fehérneműit ajánlja fel a Vörös Hadsereg részére. Új — az osztályok zsúfoltságát csökkentő — iskolahálózatot épít ki a városi direktórium.

ápr. 9. A debreceni Vörös Őrség megszervezésére Budapestről központi politikai biztos érkezik a városba.

ápr. 10. A tanácsválasztások az egész megyében befejeződnek. Debrecen és Hajdú megye pedagógusainak nagygyűlése az Arany Bikában.

ápr. 10—11. Közoktatásügyi népbiztossági küldöttek látogatása a debreceni iskolákban.

ápr. 11. A Vörös Őrség debreceni toborzóbizottsága megbízottainak felhívása az őrségbe való belépésre.

ápr. 12. A megválasztott debreceni Munkás, Katona és Földműves szegények tanácsának első ülése. Megválasztják az intézőbizottságot és más küldötteket.

ápr. 12—16. A megyében megalakulnak a járási tanácsok és intézőbizottságaik.

ápr. 13. A Magyarországi Szocialista Párt debreceni szervezetének nagygyűlése.

ápr. 14. Debrecen városában megtartják az első proletárhangversenyt.

ápr. 15. Debrecen és Hajdú megye orvosai nagygyűlést tartanak. Az egyeki tanács elmozdítja szolgálatából a főjegyzőt.

ápr. 16. Az imperialista román burzsoá hadsereg megtámadja a Magyar Tanácsköztársaságot.

Debrecen munkásosztálya újabb vörös zászlóaljat indít a frontra.

ápr. 18. Ellenforradalmi megmozdulás Debrecenben.

Az osztrák nemzetközi vörös zászlóalj bevonul a városba és elősegíti a forradalmi erők győzelmét az ellenforradalom felett.

A debreceni direktórium forradalmi intézkedéseket hoz az ellenforradalom megsemmisítésére.

ápr. 19. A Forradalmi Kormányzótanács Debrecenbe érkezett küldöttei szemlét tartanak a Vörös Hadsereg egységei felett és beszédet intéznek a város népéhez.

A debreceni direktórium a Vörös Őrség élére három tagú rendkívüli direktóriumot nevez ki.

Az ellenforradalom leverése után a forradalmi erők letartóztatják a város ellenforradalmi elemeinek egy részét.

Az ellenforradalom leverése után Püspökladányban 150, Debrecenben 300 ellenforradalmárt fegyvereznek le a Székely Hadosztályból.

Megalakul a debreceni festő termelőszövetkezet.

ápr. 20. Megjelenik a Magyarországi Szocialista Párt, a Forradalmi Kormányzótanács, a Budapesti Munkás- és Katonatanács „Veszélyben a forradalom!" című felhívása.

A román front megszervezésére Debrecenbe érkezett népbiztosok kiáltvánnyal fordulnak a város népéhez.

ápr. 21. A Forradalmi Kormányzótanács felállítja a Keleti Hadseregparancsnokságot.

Stromfeld Aurélt kinevezik a Keleti hadseregcsoport vezérkari főnökévé.

A Forradalmi Kormányzótanács Debrecenben tartózkodó tagjai elismerésüket fejezik ki a város munkásságának.

ápr. 22. A székely szovjet-tanács kiáltványa a székely katonákhoz a forradalom megvédésére.

Komádiban a vörös katonák lefegyverzik a csedőrőrsöt. Az ellenforradalmi román csapatok megszállják Vámospércset.

ápr. 22—23. A debreceni direktórium tagjai elhagyják a várost.

ápr. 23. Debrecent megszállják a román burzsoá csapatok.

ápr. 25—26. Harcok Hajdúszoboszló birtokáért.

ápr. 25—május 1 között a román burzsoá csapatok megszállják a megye addig még szabad községeit.

RÖVIDÍTÉSEK

DÁL. = Debreceni Állami Levéltár
MMTVD. = A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai
Eln. = Elnöki
PI. = Párttörténeti Intézet
BM. = Belügyminisztérium
Arch. = Archívum
OL. = Országos Levéltár
FM = Földművelésügyi Minisztérium
MKFT = Munkás-, katona- és földművestanács
IML. = A Szovjetunió Marxizmus—Leninizmus Intézete
HIL. = Hadtörténelmi Intézet levéltára
Th. = törvényhatósági

TARTALOMMUTATÓ

Előszó V
Bevezető IX

Írott emlékek

I. Iratok a Tanácsköztársaság előzményeihez 3
A) A háború utolsó évében, 1917. november, 1918. október 5
B) A polgári demokratikus forradalom időszaka 1918 október 31—1919 március 21 17
a) A polgári forradalom hatása Debrecenben 17
b) A forradalom nem fejeződik be október 31-én . . . 22
c) A kommunista párt helyi szervezetének megalakulása. ideológiai és szervező munkája 46
d) A parasztság földosztó követelései és földfoglaló mozgalmai 64
e) A forradalmi helyzet éleződése 79
f) Ellenforradalmi szervezkedés. A munkásosztály és szervezett parasztság harca az ellenforradalom letöréséért 95

II. Iratok a Tanácsköztársaság idejéből 105
A) Az államhatalom helyi gyakorlása 107
a) A hatalom meghódítása 107
b) A hatalom megszilárdítása. Tanácsválasztások . . . 152
c) Az államhatalom helyi szervei 184
d) A párt irányító szerepe 204
e) A forradalom ideológiai megnyilvánulása Hajdú és Bihar megyékben 220
f) A tömegszervezetek tevékenységéről 231
g) Az ifjúság szervezkedése 249
B) Gazdasági szervezőmunka 263
a) Iparügy, lakás- és szállodaügy 263
b) Törekvések a mezőgazdaság átszervezésére 281
c) Hitelszervezet és pénzügyi politika 295
d) A közlekedés, szállítás és forgalom ügyére vonatkozó iratok 305
e) Közellátás, áruelosztás (kereskedelem) 315

C) Törekvések a kulturális nevelőmunka forradalmasítására 329
a) Az oktatásügy átszervezése 329
b) Az egyház helyzete Hajdú—Bihar megyében . . . 353
c) Szociálpolitika és egészségügy 357
d) Művészet, szórakozás és sajtóügy 369
D) Tanácsmagyarország védelmében 384
a) A hadsereg szervezése 384
b) A hadsereg tevékenysége 397
E) Ellenforradalmi kísérlet a Tanácsköztársaság idején . . 429
F) Jelentések a megye területén lezajlott eseményekről . . . 461

Forradalmi idők személyes emlékei 545

Függelék

A tanácsköztársaság Hajdú- és Bihar megyékben kiadott időszaki sajtótermékei 583
Időrendi áttekintés. 587
Rövidítések jegyzéke 597
Tartalommutató 599

Felelős kiadó: Az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága agit. prop. oszt. vezetője
Megjelent 3100 példányban, 39½ (Á/5) ív terjedelemben + 14 db melléklet
Készült az MSZ 5601—54 és 5602—50 A szabványok szerint

Alföldi Nyomda, Debrecen. 1959-11-1 — Felelős vezető: Kovács Mihály

150

70

Ára: 60,— Ft